

Bismillahirrahmanirrahim

Onaltıncı cildin başı

(Beşinci ve Altıncı defter)

Böylece insanın bizzat içinde bulunan iyiyi kötüden ayırma gücü ile şeytanın içimize düşürdüğü vesvese, yani günahı tatlı ve süslü gösterme hassası çarpışır. İçimizde âdeta gizli bir savaş başlar. Bunu hisseden büyük bir zat, “Allah’ım, ne korkunç savaş. İçimde iki kişinin çarpıştığını hissediyorum” demektedir.

Malum olduğu üzere Cenab-ı Hakk, şariat kaidelerine göre bazı işleri yapmamızı emretmiş, bazılarını nehyetmiştir. Bu işi yap yahut yapma diye buyurmuştur. Şeytan nefis, Allah’ın yapma dediklerini bize hoş göstererek, ayağımıza çelme takar. Biz, akl-ı selimimizi, yani sağduyumuzu ve cüzi irademizi kullanarak, şeytanın bizi düşürmek istediği tuzaktan kurtulursak ne mutlu bize. Dikkat buyurulursa görülür ki, yaratılış icabı biz insanlarda ikilik vardır. Hem melek tabiatlıyız, hem şeytan tabiatlı. Hz. Mevlâna, bir rubaisinde, “Bazen melekler bizim iyiliklerimizi kıskanır. Bazen şeytanlar bizim kötülüklerimizden kaçarlar” buyurur.

Gerçekten de, içimizde hem iyiliğe, ibadete yönelen ihtiyar, istek bulunduğu gibi, kötülüğe, günaha doğru da meylimiz, ihtiyarımız vardır. İşte şeytan, bizi kötülüğe ve günaha doğru çekip götürmeye uğraşır. Cenab-ı Hakk’ın emrettiği iyilik, ibadet, nefse hoş gelmez, zor gelir. Şeytan bize kötülüğü, günahı süslü, tatlı gösterir. Fakat bizi o kötülüğü işlemeye zorlayamaz. Eğer biz, şeytanın içimize düşürdüğü vesvese ve hileye kanarak kötü yola saparsak, biz kendi ihtiyarımızla o yola sapmış oluyoruz. Kötülüğü şeytanın teşviki ile biz, kendimiz yapıyoruz. Böylece günahkâr oluyoruz.

Eğer şeytanın teşviği ile fena yola sapmaz da, Hakk’ın emrine uyarsak, onun lütfu ile doğru yolu buluruz. Nitekim Kur’an-ı Kerim’deki Nisa Suresi’nin 79. ayet-i kerimesinde, bu hakikat ifade buyrulmaktadır: **“Sana gelen her iyilik, Allah’ın lütfudur ve sana gelen her fenalık da, nefisinden, kendindendir.”**

Şu hâlde, sünnet yolunda olanların bir kimseye, “Nefis ve şeytan, seni asi ve kâfir eyledi” demelerinden maksat, “Şeytan, senin ihtiyarını küfür ve günah tarafına teşvik etti. Sen de, o tarafa meylettin, ihtiyarını o yolda kullandın. Cenab-ı Hakk da, günah işlemeni takdir buyurdu” manasındadır.

Yoksa nefis ve şeytan, bir kimseyi günahkâr etmeye ve küfre götürmeye kadir değildir. Hasan Basri Çantay merhum, Kur’an-ı Hakim ve Meal-i Kerim’inde şu hadis-i kutsiyi zikrediyor: (İmam-ı Müslim, Ebu Zerril Gıfari Radiyallahü anhdan aldığı bir hadis-i kutsinin meali) **“Cenab-ı Hakk, şöyle buyurur: Kullarım, benim hidayet ettiklerimden maada, hepiniz dalalettesiniz. O hâlde benden hidayet isteyin de, size onu vereyim. Kullarım, benim doyurduklarımın maada, hepiniz açsınız. Öyle ise benden rızık isteyin de, sizi doyurayım. Kullarım, benim giydirdiklerimden başka, hepiniz çıplaksınız. Haydi, benden giyim isteyin de, sizi giydireyim. Kullarım, şüphesiz ki siz, gece gündüz günah işlersiniz. Ben ise, bütün günahları yarığarım. O hâlde benden mağfiret isteyin de, sizi yarığayayım. Kullarım, bana, zarar yapmaya gücünüz yetmez ki, beni zarara sokasınız. Fayda vermeye muktedir olamazsınız ki, bana o faydayı yapasınız. Kullarım, evveliniz ahiriniz, insiniz, cinsiniz, içinizden en muttaki bir adamın kalbi gibi kalplere malik olsa, bu benim mülküne hiçbir şey katmaz. Kullarım, evveliniz, ahiriniz, insiniz, cinniniz, sizden herhangi biri en kötü kalpli gibi kalplere malik olsa, bu benim mülkümden hiç bir şey eksiltmez. Evveliniz ahiriniz, insiniz, cinniniz bir yerde toplanıp benden isteseler de, ben de herkesin dileğini versem, bu, denize giren bir iğnenin denizde bırakabileceği bir noksan kadar benim nezdinden bir şey eksiltmez. Kullarım, bütün yaptıklarınız ancak kendi amelerinizdir ki, ben onları size karşı sayar, sizin ahdinize yazarım. Sonra da, onları yine size vereceğim. O hâlde (O yazıların içinde) hayır bulunan, Allah’a hamdetsin. Hayırdan başkasını bulan da, kendinden başkasını kınamasın.”**

Muhterem Ömer Kirazoğlu beyefendinin Medine-i Münevvere'den yazıp göndermek lütfunda bulunduğu bu güzel makaleyi, mevzu ile alakalı olduğu için aynen buraya almadan geçemedim. Kalbi imanla çarpan bir fen adamının, Hakk aşığı bir mühendisin, bu husustaki görüşlerini dikkatle okumamız, elbette bizim için faydalı olacaktır:

“Dünya ve kainatta bütün hadiseler, vakıalar, olmuşlar, olacaklar Allah'ın takdirine kudretine bağlıdır.

Cenab-ı Hakk, varlığa vücut ve düzen verirken, onun nizamının kanunlarını tanzim buyurmuştur. O kanunlar, kevnde değişmeden hükümlerini icra ederler. Tahlil, terkip, seyr, hareket, tevellüt, tekessür, hayat, ölüm, soğuk, sıcak, nur, zulmet, hayır, şer... Hep ilahî kanunlar tahtında olurlar. Bu kanunlara, müspet ilim lisanında tabii veya kevnî kanunlar denildiği gibi, din tabiriyle sünnetullah, âdetullah, kudretullah, kaderullah, takdir-i ilahî, kader denir.

Bütün hadiseler, vakıalar, bu kader kanunlarına göre cereyan ederler. Onun hilafına katiyen bir şey olamaz. Hadise, vakia ve kazaların zuhuru, ona müteallik kader kanunun neticesi olarak tecelli eder. Yani esbap ve şerait zuhur ettiği zaman, kader kanununun icabı olarak hadise (kaza) vuku bulur.

Elmanın çözü çürüdüğü zaman, elma dalından düşer. Bu düşme hadisesi bir olaydır, vakıadır, kazadır. Düşme işi, bir kanun tahtında olmuştur. Bunun formülü: $h = l/2gt^2$ 'dir. Buna cazibe-i arziye kanunu diyoruz. Bütün düşmeler, arz merkezine doğru bu kanuna tabidir. Kâinatta, maddi cisimlere ait fizikî, kimyevi, minhaniki... Kanunlar, vaz-ı ilahî olarak mevcuttur. La yeteğayyer'dir, yani değişmezdir. Yani bu kanunlar değişmezler. Her yerde sabit emsalleri, formülleri ile hükümlerini icra ederler. Maneviyat ve mücerret âlemin de kanunları vardır. Bunlar da, vaz-ı ilahîdir. Esbap ve şerait zuhur ettiği zaman, kanuna mutabık tecellileri, vakıaları, hadiseleri, kazaları görülür.

Küll hâlinde Allah'ın bu değişmez kanunları, kâinatta daima caridir. Buna inanmak, onun bu büyük, çok büyük azametli takdirinin lehimize olan icaplarına göre muvafık hareket etmek, tesis kurmak, iş yapmak ve neticesine razı olmak kadar inanmaktır.

Bu ilahî kanunların zuhurları, şartları, sebeblere bağlıdır. Daima görülür ki, bir hadiseyi diğer bir hadise doğurur. Son olan hadisenin vukuuna, ondan evvelki sebep ve şart amil olmuştur.

Küll ağacının dibine suyun gelmesi, dertli dolaptan su çıkmasına, dertli dolaptan su çıkması, atın veya devenin yahut akan derenin çarkını döndürmesine, çarkın su kovalarının kuyudan su çıkarması, kuyuda kâfi miktarda su olmasına, kuyuda kâfi miktarda su olması, yeraltı sularının bol bulunmasına bağlıdır.

Görülüyor ki, teselsül eden bu hadiselerin sebep ve şartları vardır. Yani bir hadiseyi diğer bir hadise tevlit ediyor. Bunun ilk müvellidi, Müvellid-i hakiki olan, kadir-i mutlak Allah'tır. Kader, kadir-i mutlakın böylece takdiridir. Kaza, esbap ve şartların bulunmasıyla kader kanunun tahakkukudur. Bu sebep ve şartlarda, canlı cansız bütün mevcudatın yerine göre dahli vardır. Mesuliyet de buradan doğmaktadır. Her hadisede bu değişmez kevnî (Fizikî, kimyevi, mihaniki, içtimai, hukuki, iktisadi) kanunları vazedenden hâkim-i mutlak, kadir-i mutlak, Hazreti Allah'tır. Bu hikmet ve kudrete, mümin insan akli icaplarına uyar ve künhüne, ancak hayran olup kalır.

Sün' ve fiilinde akılların hayrette kaldıkları, onu tamamıyla tenzih ederim. Kudreti karşısında akranına faik olanların âciz kaldıkları Zat-u Âli'yi tamamıyla tenzih ederim.”

چون شکنجه دید جنابانید دم - سگ بخفته اختیارش گشته گم

19138- Köpek, yatmış uyumuştur. İhtiyarı da, kaybolup gitmiştir. Fakat işkembeyi gördü mü, kuyruğunu sallamaya başlar.

چون بجنبد گوشت گربه کرد مو - اسب هم حو حو کند چون دید جو

19139- At, arpayı görünce kişnemeye başlar. Kediye et gösterilince, miyavlar.

همچو نفخی ز آتش انگیزد شرار - دیدن آمد جنبش آن اختیار

19140- İhtiyarın, isteğin harekete geçmesine, görüş sebep olur. Görüş, körük gibidir. Ateşten kıvılcım çıkarır.

Gerçekten insanın ihtiyarı, sanki kendi içinde uyumaktadır. Tabiatına, nefsanîyetine hoş gelen bir şeyi görünce, içinde uyuyan istek uyanır, harekete geçer. Uyuyan köpek, işkembenin kokusunu alınca nasıl uyanır, kuyruğunu sallayarak isteğini nasıl belli ederse, insanın ihtiyarı da, hoşuna giden şeyi görünce harekete geçer ve içinde iyilik ve kötülük savaşı başlar. Aç at, arpayı görünce kişner. Kedi, eti görünce miyavlamaya başlar. Dikkat edilirse, insanın içinde uyuyan isteği (İhtiyarı), görüş harekete geçiriyor. İçimizde küllenen ihtiyarın âdeta bir körük gibi küllerini savurarak, istek kıvılcımlarını meydana getiriyor.

شد دلالة آردت پیغام ویس - پس بجنبد اختیارت چون بلیس

19141- İblis, yol gösterip sana "Vis"ten haber getirince, ihtiyarın harekete geçer.

Vis, Leyla ve Mecnun gibi sevgileri dillere destan olmuş Ramin'in sevgilisinin adıdır. Vis-u Ramin arasında geçen aşk macerasını, İran Selçukilerinden Fahrettin Esat, sekiz bin beyitlik bir Mesnevî ile yazmıştır.

اختیار خفته بگشاید نورد - چون که مطلوبی بر این کس عرضه کرد

19142- Birisine dilediğini arzetti mi, uykuda olan ihtiyar (istek) derhal gözünü açar.

عرضه دارد می‌کند در دل غریو - و آن فرشته خیرها بر رغم دیو

19143- Melek de, şeytanın inadına hayırlı gösterir, gönüle bir coşkunluk salar.

ز آنکه پیش از عرضه خفته‌ست این دو خو - تا بجنبد اختیار خیر تو

19144- Böylece, hayır işlemek hususunda ihtiyarın harekete geçer. Bir şey gösterilmeden önce, her iki huy da uykudaydılar.

Hız. Mevlâna, Mesnevî'nin 4. cildinde aynen şöyle buyurmuştu: Peygamber Efendimiz Mustafa s.a.v. "Allah, melekleri yarattı, onlara akıl verdi. Hayvanları yarattı, onlara şehvet verdi. İnsanoğullarını yarattı, onlara hem akıl verdi, hem şehvet. Kimin akli şehvetinden üstün olursa, meleklerden daha yücedir. Kimin şehveti aklından üstünse, hayvanlardan aşağıdır" buyurdu. Hız. Mevlâna, bu hadisi açıklarken aynen şöyle buyuruyor: Allah'ın yarattığı insanlarda, yaratılışları icabı ikilik vardır. Kendilerinde meleklik ve hayvanlık vasıfları toplandığı için, bunlar yarı insan, yarı eşektir. Eşek olan yarıları aşağılığa meyleder, şehvete düşer. Öbür yarıları da, akla uygun şeylere gönlünü verir. Burada Hız. Mevlâna'nın yazdığı melek ve şeytan mücadelesinin daha iyi anlaşılması için bu satırları aldım.

بهر تحریک عروق اختیار - پس فرشته و دیو گشته عرضه دار

19145- Şu hâlde melek de, şeytan da, ihtiyarın damarlarını harekete geçirerek, sana yapılacak şeyleri gösterirler.

اختیار خیر و شرت ده کسه - می‌شود ز الهامها و وسوسه

19146- İlhamlarla ve süslerle sendeki hayır şer dileği, bir iki on olur. On kişinin gücünü elde edersin.

ز آن سلام آورد باید بر ملک - وقت تحلیل نماز ای با نمک

19147- Ey aziz kişi! Namazın dışındaki işlerin helal olması için, namazdan çıkarken meleklerle selam vermek gerektir.

اختیار این نمازم شد روان - که ز الهام و دعای خوبتان

19148- Yani ey melekler, ilhamınızla, güzelim duanızla, bana namaz kılmak

ihtiyarını verdiniz. Size selamlar, teşekkürler.

بر بلیس ایرا کز اوپی منحنی - باز از بعد گنه لعنت کنی

19149- Günah işledikten sonra da, tutar İblis'e lanet edersin. Çünkü bu kötü yola, onun yüzünden düştün.

در حجاب غیب آمد عرضه دار - این دو ضد عرضه کنندت در سرار

19150- Bu iki zıt varlık, şeytan ile melek, gayb perdesi ardından gizlice sana şerri ve hayrı gösterirler ve tavsiye ederler.

Bu beyitte, İbrahim Suresi'nin 22. ayetine işaret vardır: **"Gösterirler ve tavsiye ederler."**

تو بینی روی دلالان خویش - چون که پردهی غیب بر خیزد ز پیش

19151- Fakat gözünün önünden gayb perdesi kalkınca, seni hayır ve şerre sevk edenlerin yüzlerini görürsün.

کان سخن گویان نهان اینها بدند - وز سخنشان وانشاسی بی‌گزند

19152- Burada gizlenerek sana söz söyleyenlerin bunlar olduğunu, sözlerinden açıkça tanırsın.

عرضه می‌کردم نکردم زور من - دیو گوید ای اسیر طبع و تن

19153- Şeytan, "Ey tabiatına ve tenin isteklerine esir olan kişi! Ben günah işlemeye seni zorlamadım. Sadece günahı sana gösterdim" der.

"Şeytan, der ki: Şüphesiz Allah size sözün doğrusunu söyledi. Ben de, size vadettim ama size yalancı çıktım. Zaten benim sizin üzerinizde hiçbir hükmüm, nüfuzum da yoktu. Yalnız ben sizi çağırdım. Siz de, hemen bana icabet ettiniz. O hâlde kusuru bana yüklemeyin, kendinizi kınayın." (İbrahim Suresi, ayet 22)

که از این شادی فزون گردد غمت - و آن فرشته گویدت من گفتمت

19154- Melek de, "Ben sana bu sevinç yüzünden gamın artar demedim mi?" der.

که از آن سوی است ره سوی جنان - آن فلان روزت نگفتم من چنان

19155- Falan gün böyle demedim mi? Cennetlerin yolu şu taraftadır, diye söylemedim mi?

ساجدان مخلص بابای تو - ما محب جان و روح افزای تو

19156- Melekler, "Biz, senin can dostunuz. Canına can katarız. Senin atana ihlas ile secde edenlerdeniz" derler.

سوی مخدومی صلایت می‌زنیم - این زمانت خدمتی هم می‌کنیم

19157- Şimdi de sana hizmet etmek istiyoruz. Hizmet edilmeye layık olman için, seni çağırıp durmadayız.

در خطاب اسجدوا کرده ابا - آن گره بابات را بوده عدی

19158- Bu şeytanlar ise, atan Hz. Âdem'e düşman idiler. "Secde ediniz" emrine uymadılar.

Burada, Bakara Suresi'nin şu 34. ayetine işaret vardır: **"Meleklerle: Âdem'e secde edin demiştik de, bütün melekler secde etmişlerdi. Ancak İblis secde etmeden yüz çevirdi."**

حق خدمتهای ما نشناختی - آن گرفتی آن ما انداختی

19159- Fakat sen, şeytana uydun, bizi bir yana attın. Hizmetlerimizin hakkını tanımadın.

در نگر بشناس از لحن و بیان - این زمان ما را و ایشان را عیان

10160- Şimdi biz de meydandayız, onlar da meydanda. Sözümüzden, sesimizden bizi tanı.

Ahiret gününde melekler, insanlara derler ki, "Dünyadayken size görünmezdik. Fakat kalplerinizde sizi iyiliğe, kulluğa, ibadete çağırırdık. Şimdi biz de meydanda sizi kötülüğe günaha götürmeye çalışan şeytanlar da meydanda. Sözümüzden, sesimizden bizi tanı."

چون سخن گوید سحر دانی که اوست - نیم شب چون بشنوی رازی ز دوست

19161- Gece yarısı dosttan gizli bir ses dinlersen, seher vaktinde ortalık ağarınca onun söz söyleyişinden bilir anlarsın ki, gece yarısı konuşan o dost idi.

روز از گفتن شناسی هر دو را - و دو کس در شب خبر آرد ترا

19162- Geceleyin iki kişi sana haber getirirler ve bir şeyler söyleseler, sabahleyin ikisini de seslerinden tanırsın.

صورت هر دو ز تاریکی ندید - بانگ شیر و بانگ سگ در شب رسید

19163- Geceleyin arslan ve köpek seslerini duyabilirsin. Fakat karanlık yüzünden ikisini de göremezsin.

پس شناسدشان ز بانگ آن هوشمند - روز شد چون باز در بانگ آمدند

19164- Fakat gündüz olunca, yine o sesler geldiği vakit, akıllı adam gelen seslerin hangi hayvana ait olduğunu anlar.

Karanlık bir gecede uzaklardan gelen arslan ve köpek sesleri duyulabilir, fakat kendileri görülmez. Ama gündüz vakti her taraf aydınlık içinde iken, tekrar arslan ve köpek sesleri işitilse, akıllı bir adam hayvanları görünce seslerini ayırt eder.

Ahirette her şey açığa vurulunca, dünyada iken göremediği, gizlice kalbe ilhamda bulunan, gönülde sesleri duyulan meleklerin ve şeytanların varlıklarını görür, o zaman onların seslerini tanır, ayırt eder.

هر دو هستند از تتمه‌ی اختیار - مخلص این که دیو و روح عرضه دار

19165- Sözün hülasası şu ki, şeytan ile ruh, her ikisi de, insana şerri ve hayrı gösterirler. Bunların her ikisi de, ihtiyarın olduğuna delildir.

چون دو مطلب دید آید در مزید - اختیاری هست در ما ناپدید

19166- Bizde görünmeyen gizli bir ihtiyar var. Gönülde iki duygu belirince ihtiyar artıyor ve harekete geçiyor.

Bizde görünmeyen gizli bir ihtiyar var. O, âdeta içimizde uykudadır. Fakat yine içimizde bulunan şeytan, kalbimize vesvese düşürüp günahı tatlı gösterdiği ve bizi o tarafa sevk etmek istediği zaman, ruhumuz, sağduyumuz ona karşı gelerek, bizi günah yolundan alıkoymak için gayret sarfeder. Birbirine zıt bu iki görüş, ihtiyarımızı uyandırıyor ve bu iki arzu, onu çoğaltıp harekete geçiriyor.

İhtiyarımız, ruhumuzun, sağduyumuzun tesiri altında kalırsa, iyi işler işliyor. Aksi hâlde şeytanın vesvesesine kalırsa, günah yoluna sapıyor.

آن ادب سنگ سیه را کی کنند - اوستادان کودکان را می‌زنند

19167- Hocalar, çocukları döverler, fakat bu işi kara taşa yaparlar mı? Kara

taş, terbiye kabul eder mi?

ور نیایی من دهم بد را سزا - هیچ گویی سنگ را فردا بیا
19168- Hiç taşta “Yarın gel, gelmezsen seni fena hâlde cezalandırırım” der misin?

هیچ با سنگی عتابی کس کند - هیچ عاقل مر کلوخی را زند
19169- Akıllı bir insan, kerpici döver mi? Kimse taşı azarlar mı?

ز انکه جبری حس خود را منکر است - در خرد جبر از قدر رسواتر است
19170- Akıl bakımından cebir, kadere inanmaktan daha beterdır. Çünkü cebri olan kimse, bu inançla kendi duygusunu da inkâr ediyor demektir.

فعل حق حسی نباشد ای پسر - منکر حس نیست آن مرد قدر
19171- Ey oğul! Kadere inanan, hiç olmazsa duyguyu inkâr etmez. Zaten Allah’ın işi, duyguya sığmaz ki.

Yukarıda geçen iki beyit üzerinde düşüncelerimizi toplarsak, şu neticeye varırız: Akıllı kişilerin nazarında cebre inanmak, Kaderiyeci olmaktan daha fenadır. Çünkü Cebri olan, yani cebre inanan bir kimse, ihtiyarı, cüzi iradeyi bile inkâr ederek, kendisini cansız, duygusuz bir varlık yerine koymaktadır. Bu inancın doğurduğu fenalıklar, Kaderiye inancının getirdiği kötülüklerden daha beterdır. Cebre inanan kimse, kendi varlığında bulunan cüzi iradeyi, ihtiyarı reddettiği için yaptığı bütün kötülüklerden, işlediği günahlardan kendini temize çıkarmakta, benim elimde bir şey yok ki, ben cansız bir varlık gibiyim, ruhsuz bir kapı kanadı gibi açılıp kapanmaktayım. Yaptıklarımın sorumlu değilim. Allah neyi isterse, ben onu işlemekteyim demektir. Böylece o, dolayısıyla Allah’ın emirlerini ve nehiylerini de inkâr etmektedir.

Bu inanç, “İnsan, kendi fiilinin yaratıcısıdır” diyen Kaderiyeci (Mutezile) görüşünden daha fenadır. Çünkü Kaderiyeciler, hiç değilse kendi varlıklarında hissi, duyguyu inkâr etmezler. Allah’ın işi, duyguya sığmaz. Hisse mensup olmaz, “Benim işlerim ise hissidir” derler. Bu görüşten hataya düşerler de, “Kendi fiilimi, işlediklerimi ben yaparım, Allah karışmaz” diye sapıtırlar. Böylece Kaderiye mezhebinde olanlar, günahı, şerri, zulmü, kendi nefislerinin halkettiğine inanırlar da, derler ki “Bizim nefislerimizin işledikleri işler hissidir. Gözle görmek, kulakla işitmek, elle dokunmak, ağızla tat almak, burunla koklamak, bütün bunlar, hissi işlerdir. Bir kimseyi elimizle dövsek, bu Hakk’ın takdiridir desek yahut haram bir şeyi ağızla yesek caiz değildir. Çünkü Allah’ın fiili, hissi değildir. Ama insanın fiili hissidir.”

Böylece kendi duyguları ile işledikleri işleri, kendi nefislerine isnat ederler de, onda Hakk’ın takdirini görmezler.

هست در انکار مدلول دلیل - منکر فعل خداوند جلیل

19172- Büyük Allah’ın fiilini inkâr eden kimse, delilin delalet ettiği şeyi de inkâr ediyor demektir.

Burada geçen “Delalet ettiği şey”den murat, Hakk Teala’dır. Delil de, Allah’ın fiilleridir. Şu hâlde Cenab-ı Hakk’ın işlerini inkâr etmek, hâşâ Allah’ı inkâr etmek gibi oluyor. Kaderiye, Mutezile inancında olanlar, Hakk’ın bazı efalını kabul, bazı efalını inkâr ederler. Derler ki, “Hakk Teala, hayrı halketti. Şerri, zulmü, küfür ve fesadı halkeylemedi. Bu gibi kötü işler, kulların yaptığı işlerdir.”

Sünnet ehlinin “Hayrı ve şerrihi min Allahi Teala”, hayır da, şer de Allah’tandır, onun takdiri iledir inancını, Mutezile taifesinin tesiri altında kalarak “Hayrihi ve hayrihi min Allahi Teala”, hayır da, hayır da Allah’tandır şeklinde tevile kalkanlar, günümüzde de çok görülmektedir.

Burada imanımızın zedelenmemesi için üzerinde dikkatle durulması gereken bir mesele var. Evet... Kur’an-ı Kerim’in daha evvelde arzedilen şu ayet-i kerimesinde, “Sana

gelen her iyilik, Allah'ın bir lütfudur; sana gelen fenalık da, kendi nefsenden, kendindendir” buyurulmaktadır.

Bu demek değildir ki, hayrı Allah halk etti, şerri insan halk etti. Hâşâ, biz kim oluyoruz da, şerri halkediyoruz. Her şeyin Hakk'tan olduğunu bazen unutuyoruz. Anlatış ve anlayış yüzünden hataya düşmemek için, dikkatle okumamız ve düşünmemiz gerekmektedir. Yukarılarda birçok yerde geçtiği gibi, içimizde bulunan nefis ve şeytan, bizi günaha, kötülüklere teşvik etmekte, kalbimize çeşitli vesveseler düşürerek, günahı tatlı göstermekte, şerri hoş ve süslü bir hâle sokmaktır. Ruhumuz, sağduyumuz, vicdanımız da, iyiyi bize telkin etmekte, nefsin gösterdiği yola gitmemize sarfetmektedir. İhtiyarımız, cüzi irademiz, iki yoldan birini seçecektir. Allah'ın takdiri hangi yolda ise, ihtiyarımız, o yola düşecektir. Hayır da, şer de, Allah'tandır dediğimiz zaman, bu durumu söylemek istiyoruz. Bu sırada hayra yöneldiğimizde, hayrın Allah'tan geldiğine inanıyoruz da, nefsin tesiri altında kalıp yine Allah'ın takdiri ile şer tarafına gidince, şerrin Allah'tan geldiğine inanmıyoruz. Ayette **“Senin nefsendendir, kendindendir”** diye işaret buyrulması, insanın cüzi iradesinin, yani ihtiyarının, şeytanın ve nefsin sözüne uyarak, onun tesiri altında kalarak günah işlediğine işarettir. Yoksa Mutezile ve Kaderiyecilerin inandığı gibi “Hayrı Allah yarattı, şerri de insan yarattı” diye bir şey yoktur. Her şey Allah'tandır. Her şeyin halıkı Allah'tır. Fakat bizim elimizde de, yine halıkımızın bir lütfu olarak, ihtiyarımız, irade-i cüziyemiz vardır.

نور شمعی بی ز شمعی روشنی - آن بگوید دود هست و نار نی

19173- Kaderiye inancında olan, “Duman var, ateş yok. Mum ışığı, mum olmaksızın da ışıktır” demektedir.

Kaderiye (Mutezile) inancında olanlar, eser görürler de, o eseri meydana getireni görmezler. Dumanı görürler de, dumanı meydana getiren ateşi görmezler. Karanlık bir gecede, bir odada yanan mum ışığını görürler de, mumu görmezler.

Mutezile nazarında, zulmün, küfrün vesair kötülüklerin yaratıcısı ya şeytandır yahut da insanın nefsidir. Allah, şerleri ve günahları yaratmamıştır. Bunlar, bu inançları ile Hakk Teala'nın bazı işlerine nefsi ve şeytanı ortak yaparak, böyle bir sapıklık içine düşmüşlerdir. Hâlbuki sünnet ehlinin inancı ise, **“Sizi de, yaptıklarınızı da, Allah yaratmıştır”** (Saffat Suresi, ayet 96) ayet-i kerimesinde beyan buyrulduğu gibi, her şeyin, bütün efalin, cemi-i ayanının yaratıcısı Allah'tır. Hayrı ve şerri de murat eden odur. Şunu da bilmeli ki, Cenab-ı Allah, hayra razı fakat şerre razı değildir. Sünnet ehli, Kaderiye'nin aksine, dumanın ateşten meydana geldiği, ışığın da mumdan hâsıl olduğu inancındadır.

نیست می گوید پی انکار را - وین همی بیند معین نار را

19174- Cebriye mezhebinde ise, ateşi görüyor da, inkâr etmek için “Ateş yok” der, diyor.

جامه‌اش دوزد بگوید تار نیست - جامه‌اش سوزد بگوید نار نیست

19175- O, o kadar inkâr yoluna sapmış ki, ateş elbisesini yakıyor da, hâlâ “Ateş yok” diyor. Elbisesini dikeyor da, hâlâ “İplik yok” diye söyleniyor.

لا جرم بدتر بود زین روز گبر - پس تفسطط آمد این دعوی جبر

19176- Sözü'n hülâsası şu ki, cebr davasını gütmek, sofistlik, yani şüpheciliktir. Bu yüzden Hakk'ı inkâr ediştten de beterdır.

Metinde geçen “Tefestut”, Sofestai olmaya derler. Bunlar, her şeyden şüphe ederler. Bu sebeple sofistlere “Şüpheciler” (Seeptigue) de denir. Kaynağı eski Yunan felsefesinden alan şüphecilere göre, akıl hiçbir şey anlayamaz. Her şey şüphelidir. Bildiğimiz, gördüğümüz şeyleri duygularımızla bilir, görür anlarız.

Duygularımız ise, çok defa bizi aldatır. Şu hâlde hiçbir şey hakkında kati karara varamayız.

Eskiler, bu sofistleri üçe ayırmışlardı. İndiyye, inadiyye, la edriyye. Bunlardan

İndiyyeciler “Her şey, o şeyin oluşuna göre değil, bize göre nasılsa öyledir. Hakikati anlamamıza imkân yoktur” demektedirler. İnadiyyeciler, büsbütün inatçı olan bu taife ise, “Hiçbir şey yoktur. Görünen her şey, hayalden, vehimden ibarettir” inancını taşırlardı. La edriyye, idrak edemeyenler, bilmeyenler, anlayamayanlar taifesidir. Bunlar, “Hiçbir şey hakkında bilgi sahibi olamayız, kati hüküm veremeyiz. Her şeyden şüphe etmekteyiz. Hatta şüphe ettiğimizden de şüphe etmekteyiz” derlerdi. Hz. Mevlâna, Cebrî olanı, yani Cebriye inancını taşıyan bir kimseyi, şüphecilere benzetti. Çünkü Cebrî olan kimse de, insanın hakikatini inkâr ederek, insanı hiçbir şey yapamayan cansız bir varlık olarak görmektedir. Bu sebeple Mevlâna, Cebrîleri kâinatı yaratan kudreti inkar eden kâfirden de aşağı saymaktadır.

یا ربی گوید که نبود مستحب - گبر گوید هست عالم نیست رب
19177- Allah'ı inkâr eden, “Âlem vardır, Rabb yoktur. Rabb olmadığı için, ‘Ya Rabbi’ diyene cevap verilmez” der.

هست سوفسطایی اندر پیچ پیچ - این همی گوید جهان خود نیست هیچ
19178- Cebriye inancında olan kişi ise, “Bu dünya hiç yoktur” der; sofist-şüpheci ise, tereddüt ve şüphe içinde kıvranıp durur.

امر و نهی این بیار و آن میار - جمله‌ی عالم مقرر در اختیار
19179- Bütün âlem, “Şunu getirme, bunu getir. Şunu yapma, bunu yap” diye ihtiyarın ikrar eyle.

اختیاری نیست این جمله خطاست - او همی گوید که امر و نهی لاست
19180- Fakat Cebrî, “Emir ve nehiy diye bir şey yoktur” diye söylenir durur. Ona göre, ihtiyar da yoktur. Buna inanmak hatadır.

لیک ادراک دلیل آمد دقیق - حس را حیوان مقرر است ای رفیق
19181- Arkadaş! Duyguyu hayvan bile ikrar eder. Fakat bunun delilini anlamak çok ince bir şeydir.

خوب می‌آید بر او تکلیف کار - ز آنکه محسوس است ما را اختیار
19182- Çünkü bizde ihtiyar olduğunu hissederiz. İhtiyarımız olduğundan ötürü, bize bir iş teklif etmek güzel gelir.

Duyguyu ve hissi, hayvan bile lisan-ı hâl ile ikrar eder. Fakat hayvanların hissi ve idrakini ispat etmek, delilini anlamak ince bir şeydir. Kolay değildir. Dikkat edilirse görülür ki, hayvanların her birinin kendilerine has duygulan vardır. Kendi yiyeceklerini bilirler ve sahiplerini tanırlar. Düşmanlarından, kendilerine zarar verip rahatsız edecek şeylerden kaçarlar. Bazılarının hissi gizlidir. Bazılarının his ve idrakini akıllı kişiler açıkça anlarlar. Hayvanların çoğunun hisleri de, ihtiyarları da gizli olduğundan, onlara bir iş yaptırmak, teklifte bulunmak doğru olmaz. Fakat insana teklif etmek, bir iş yaptırmak yerindedir. Çünkü bizim hissimiz ve ihtiyarımız aşikârdır.

“İHTİYAR DEDİĞİMİZ, BİR ŞEYİ YAPMAMA DİLEĞİ GİBİ, VİCDANİ İDRAK İLE BİZ, ÇARESİZLİĞİ, ÖFKEYİ, HOŞGÖRÜLÜLÜĞÜ, SIKINTI VE BELAYA SABIR VE TAHAMMÜL EYLEMEYİ, TOKLUĞU VE AÇLIĞI ANLARIZ; DUYGU İLE SARIYI KIRMIZIDAN, BÜYÜĞÜ KÜÇÜKTEN, ACIYI TATLIDAN, MİSKİ PİSLİKTEN AYIRT EDERİZ; DOKUNMAKLA DA, YUMUŞAĞI KATIDAN, SICAĞI SOĞUKTAN, YAKICI SÜTÜ SICAK SÜTTEN, YAŞI KURUDAN, DUVARI AĞAÇTAN AYIRT ETMİŞ OLURUZ; ŞU VAR Kİ, VİCDANİ ANLAYIŞI İNKÂR EDEN, HİSSİ VE DUYGUYU DA İNKAR EDER, HATTA DAHA DA İLERİ GİDER; ŞU DA BİR HAKİKAT Kİ, VİCDANİ ANLAYIŞ, YANİ İÇ DUYGULAR, DIŞ DUYGULARDAN DAHA DA AÇIK OLARAK DUYULUR; DIŞ DUYGUYA ENGEL OLMAK, DUYGUNUN MEYDANA GELECEĞİ YOLU

KESMEK, BAĞLAMAK MÜMKÜNDÜR. FAKAT VİCDANİ ANLAYIŞI MENETMENİN İMKÂNI YOKTUR. AKILLIYA BİR İŞARET KÂFİDİR”

درك وجدانی چون اختیار و اضطرار و خشم و اضطبار و سیری و ناهار به جای حس است که زرد از سرخ بداند و فرق کند و خرد از بزرگ و تلخ از شیرین و مشک از سرگین و درشت از نرم به حس مس و گرم از سرد و سوزان از شیر گرم و تر از خشک و مس دیوار از مس درخت، پس منکر وجدانی منکر حس باشد و زیاده که وجدانی از حس ظاهر تر است زیرا حس را توان بستن و منع کردن از احساس و بستن راه و مدخل وجدانیات را ممکن نیست، و العاقل یکفیه الاشاره

هر دو در يك جدول ای عم می‌رود - درك وجدانی به جای حس بود
19183- *Vicdani anlayış, duygu yerine geçer. Bunların her ikisi de bir kapıya çıkar.*

امر و نهی و ماجراها و سخن - نغز می‌آید بر او کن یا مکن
19184- *Bu anlayışa yap-yapma diye emir vermek, onunla maceralara girişi sözler söylemek yerindedir.*

این دلیل اختیار است ای صنم - این که فردا این کنم یا آن کنم
19185- *Güzelim! Yarın bunu yapayım yahut onu yapayım demen, ihtiyarın varlığını ispat etmektedir.*

ز اختیار خویش گشتی مهتدی - و آن پشیمانی که خوردی ز آن بدی
19186- *Yaptığın kötülüklerden ötürü duyduğun pişmanlık da, ihtiyarına delalet eder. Demek ki kendi ihtiyarınla pişman oldun, doğru yolu buldun.*

امر کردن سنگ مرمر را که دید - جمله قرآن امر و نهی است و وعید
19187- *Bütün Kur'an emirdir, nehiydir. Başa gelecek musibetlere karşı insanları uyarmaktır. Mermer taşta emredildiğini kim görmüş?*

با کلوخ و سنگ خشم و کین کند - هیچ دانا هیچ عاقل این کند
19188- *Hiçbir bilen, hiçbir akıllı, bunu yapar mı? Kerpice, taşta kızar da, kin güder mi?*

چون نکردید ای موات و عاجزان - که بگفتم که چنین کن یا چنان
19189- *“Ey ölüler, ey ellerinden bir şey gelmeyenler! Böyle yapın, şöyle edin dedim. Neden yapmadınız” der mi?*

عقل کی چنگی زند بر نقش چنگ - عقل کی حکمی کند بر چوب و سنگ
19190- *Akıl, tahtaya taşta nasıl olur da hükmeder? Savaşçı, nasıl olur da resimle savaşır?*

نیزه بر گیر و بیا سوی و غا - کای غلام بسته دست اشکسته پا
19191- *Ey eli bağlı, ayağı kırık köle! Haydi mızrağı eline al da, gel, savaşa katıl” der mi?*

امر و نهی جاهلانه چون کند - خالقی که اختر و گردون کند
19192- *Yıldızları, gökyüzünü yaratan Cenab-ı Allah, nasıl bilgisizce emir ve nehiyde bulunur?*

جاهل و گيج و سفیهش خواندی - احتمال عجز از حق راندی

19193- Ey Cebrî! "Kulda ihtiyar yoktur" diye, aklınca Hakk'tan aczi giderdin ama hâşâ ona bilgisiz, akılsız dedin.

Bu beyitte geçen "Hakk'tan aczi gidermek" ne demektir? Cebriye inancında olanlar, derler ki: Eğer biz, Kaderiye (Mutezile) taifesi gibi düşünürsek, hâşâ, Hakk'a acz ve zaaf isnat etmiş oluruz. Biz desek ki, bir kimsenin nefsi veya şeytan, o kimseyi isyana götürür ve onu kâfir eyler. O kimse ise, Hakk'ın dergâhına varmak ister. Hakk da, o kimsenin mümin olmasını diler. Fakat şeytan, o kimseyi mümin olmaya bırakmaz. Onu Hakk'a itaatten meneder. Bu şekilde düşünür ve buna inanırsak, Cenab-ı Hakk'a acz ve zaaf isnat etmiş oluruz. Çünkü Hakk, bir kulunun mümin olmasını ister ki, şeytan onu imandan alıkoymakta, böylece Hakk'ın kudreti, nefis ve şeytanın kudretine mağlup olmaktadır.

Hâşâ, Hakk Teala, âciz ve zayıf olmaktan münezzehtir. Şimdi Cebriye inancında olanın sözlerine, Sünni Müslümanın lisanından aşağıdaki beyitlerle cevap verilecektir.

جاهلی از عاجزی بدتر بود - عجز نبود از قدر ور خود شود

19194- "Kader yoktur, kul dileği ile, kendi ihtiyarı ile iş yapar" sözünde hiç olmazsa âcizlik yoktur. Olsa bile, cahillik, âcizlikten beterdir.

بی‌سگ و بی‌دل آسوی درم - ترک می‌گوید قنق را از کرم

19195- Türk, kereminden konuğa, "Kapıma köpeksiz gel, yırtık hırka ile gelme" der.

تا سگم بندد ز تو دندان و لب - وز فلان سوی اندر آ هین با ادب

19196- "Falan taraftan edeplice, yavaşça gel de, köpeğim sana ağzını açmasın, dişini göstermesin" diyor.

لا جرم از زخم سگ خسته شوی - تو بعکس آن کنی بر در روی

19197- Sen ise, bu sözün tam aksini yapıyor, kapıya gidiyorsun. Elbette köpek seni ısırır.

تا سگش گردد حلیم و مهرمند - آن چنان رو که غلامان رفته‌اند

19198- Kulların, kölelerin gittiği gibi git de, otağ sahibinin köpeği yumuşak davransın, seni sevsin.

سگ بشورد از بن هر خر گهی - تو سگی با خود بری یا روبهی

19199- Sen tutar kendinle beraber bir köpek yahut bir tilki götürürsen, elbette her çadırın altından bir köpek çıkar, sana saldırır.

خشم چون می‌آیدت بر جرم دار - غیر حق را گر نباشد اختیار

19200- Allah'tan başkasında ihtiyar yoksa, ne hakla suçluya kızıyorsun?

چون همی‌بینی گناه و جرم از او - چون همی‌خایی تو دندان بر عدو

19201- Nasıl oluyor da, düşmana diş biliyorsun; nasıl oluyor da, onun günahını ve suçunu görüyorsun?

بر تو افتد سخت مجروحیت کند - گر ز سقف خانه چوبی بشکند

19202- Evin çatısından bir tahta düşse de, seni adamakıllı yaralasa...

هیچ اندر کین او باشی تو وقف - هیچ خشمی آیدت بر چوب سقف

19203- Çatıdan düşen tahtaya hiç kızar mısın? Ona kin besler misin?

او عدو و خصم جان من بدهست - که چرا بر من زد و دستم شکست
19204- "Neden bana vurdun da, elimi kırdın? O benim can düşmanımmış" der misin?

چون بزرگان را منزه می‌کنی - کودکان خرد را چون می‌زنی
19205- Neden küçük çocukları döversin de, büyüklere dokunmazsın?

دست و پایش را ببر سازش اسیر - آن که دزد مال تو گویی بگیر
19206- Neden malını çalan hırsızı gösterip "Şunu tutun, elini ayağını kırın, onu tevkif edin" dersin?

صد هزاران خشم از تو می‌دمد - وان که قصد عورت تو می‌کند
19207- Hanımına göz koyana, neden yüz binlerce defa coşar, köpürürsün?

هیچ با سیل آورد کینی خرد - گر بیاید سیل و رخت تو برد
19208- Eğer sel gelse de, evinin eşyasını alsa götürse, akıl hiç sele kin güder mi?

کی ترا با باد دل خشمی نمود - ور بیامد باد و دستارت ربود
19209- Yahut yel esse de, sarığını kapıp uçursa, gönlünde yele karşı bir hiddet duyar mısın?

تا نگویی جبریانه اعتذار - خشم در تو شد بیان اختیار
19210- Sendeki öfke, "Cebr vardır" dememen, özürler getirmeye kalkışmaman için ihtiyarın olduğunu sana beyan eder.

آن شتر قصد زننده می‌کند - گر شتربان اشتری را می‌زند
19211- Deveci bir deveyi dövse, o deve de, dövene kin güder, düşman olur.

پس ز مختاری شتر بردهست بو - خشم اشتر نیست با آن چوب او
19212- Deve, kendisini döven kişinin sopasına kızmaz. Demek ki, deve bile ihtiyardan koku almıştır.

بر تو آرد حمله گردد منثنی - همچنین سگ گر بر او سنگی زنی
19213- Yine bunun gibi, bir köpeğe taş atsan, iki büklüm olur da, senin üstüne atılır.

که تو دوری و ندارد بر تو دست - سنگ را گر گیرد از خشم تو است
19214- Taşa saldırırsa, ısırса bile, sana kızgınlığındandır. Çünkü sen ondan uzaktasın. Sana el atamıyor, taşı ısırtıyor.

این مگو ای عقل انسان شرم دار - عقل حیوانی چو دانست اختیار
19215- Hayvani olan akıl bile ihtiyarı biliyor. Sen, ey insan akli! Utan da, ihtiyara yok deme.

آن خورنده چشم می‌بندد ز نور - روشن است این لیک از طمع سحور
19216- İhtiyar, açık meydandadır ama o obur, sahur yemeği tamahı ile, aydınlığı görmemek için gözünü nurdan kapar.

رو به تاریکی نهد که روز نیست - چون که کلی میل او نان خوردنی است
19217- *Çünkü onun bütün meyli boşaza, ekmek yemeyedir. Bunun için yüzünü karanlığa tutar da, "Daha gündüz olmadı" der.*

چه عجب گر پشت بر برهان کند - حرص چون خورشید را پنهان کند
19218- *Cebrî'nin hırsı güneşi bile gizlerse ve o delile sırtını çevirirse şaşılmaz.*
Yukarıdaki beyitlerden şu mana çıkmaktadır: Ey Cebrî olan kişi! İnsanın varlığında ihtiyar, güneş gibi apaydın meydandadır. Fakat sen, şehvete ve nefsanियete kapıldığından, gün gibi aşikâr olan ihtiyarı reddediyorsun. "Yoktur" diyorsun. Nitekim Ramazan-ı Şerif'te, sahur vaktinde, yemek yemeğe hırsı olan obur kişi, güneş nurunu görmez. Sabah olmadı diye, tıka basa karnını doyurur. Çünkü onun meyli yemeğedir. Nefsani arzularına kapılmış, haris olan (Cebriye) da, gün gibi aşikâr olan delile, burhana sırt çevirmiştir. İmansızlığının karanlığında kalmıştır.

"HALKIN İHTİYARI OLDUĞUNA, KAZA VE KADERİN İHTİYARI GİDERMEYECEĞİNE DAİR BİR HİKÂYE"

حکایت هم در بیان تقریر اختیار خلق و بیان آن که تقدیر و قضا سلب کننده‌ی اختیار نیست

آن چه کردم بود آن حکم اله - گفت دزدی شحنة را کای پادشاه
19219- *Bir hırsız, gece bekçisine dedi ki: "Efendim! Yaptığım iş ile ben, Allah'ın takdirini yerine getiriyorum."*

حکم حق است ای دو چشم روشنم - گفت شحنة آن چه من هم می‌کنم
19220- *Bekçi, "Ey benim iki gözümün nuru! Benim seni yakalamam da, Allah'ın takdiri iledir."*

کاین ز حکم ایزد است ای با خرد - از دکانی گر کسی تربی برد
19221- *Biri, bir dükkândan bir turp aşırda da "Ey akıllı kişi! Bu turpu çalışım da, Allah'ın takdiri" dese.*

حکم حق است این که اینجا باز نه - بر سرش کوبی دو سه مشت ای کره
19222- *Sen de, onun başına iki üç yumruk vurur, "Bu da Allah'ın takdiridir" dersin, turpu yerine koyar.*

می‌نیاید پیش بقالی قبول - در یکی تره چو این عذر ای فضول
19223- *Ey boşboğaz! Bir nebat, bir değersiz yeşillik için bile, bakkal bu özrü kabul etmiyor.*

بر حوالی ازدهایی می‌تنی - چون بر این عذر اعتمادی می‌کنی
19224- *Sen, nasıl oluyor da, böyle bir özüre dayanarak ejderhanın etrafında dönüp dolaşıyorsun?*

Burada geçen ejderhadan maksat, kahr-ı ilahî ve gazab-ı Rabbanidir. Demek istiyor ki: "Ey Cebrî düşünceye kendini kaptıran kişi! Yaptığın günahları, kötülükleri, bir takım özürlerle örtmek, kendini temize çıkarmak istiyorsun. İşlediğin günahlardan ötürü, ilahî gazabın ve kahrın etrafında dolaşıyorsun."

خون و مال و زن همه کردی سبیل - از چنین عذر ای سلیم نانبیل
19225- *Ey akılsız adam! Böyle bir özürle, kanını da tamamıyla sebil ettin. Malını da, karını da.*

عذر آرد خویش را مضطر کند - هر کسی پس سبیل تو بر کند

19226- *Şu hâlde biri, senin bıyığını sakalını yolsa da, özür dilese, bu işi yapmaya mecbur kaldığını şöyle hoş görür müsün?*

پس بیاموز و بده فتوی مرا - حکم حق گر عذر می‌شاید ترا

19227- *Allah'ın takdiri ve hükmü, eğer sana özür olabiliyorsa, öğren de, bana fetva ver.*

دست من بسته ز بیم و هیبت است - که مرا صد آرزو و شهوت است

19228- *Benim gönlümde, yüzlerce arzu, yüzlerce şehvet var. Fakat Allah korkusundan elim bağlanmıştı.*

برگشا از دست و پای من گره - پس کرم کن عذر را تعلیم ده

19229- *Kerem kıl, lütfet. Şu özü bana öğret de, benim elimin ayağımın bağıni çöz.*

کاختیاری دارم و اندیشه‌ای - اختیاری کرده‌ای تو پیشه‌ای

19230- *Bir sanatı, bir mesleği seçmiş, kendine iş edinmişsin. Şu hâlde bir ihtiyarın, bir düşüncen var demektir.*

از میان پیشه‌ها ای کدخدا - ورنه چون بگزیده‌ای آن پیشه را

19231- *Ey iş eri! İhtiyarın yoksa, sanatlar içinden o sanatı nasıl seçmişsin.*

بیست مرده اختیار آید ترا - چون که آید نوبت نفس و هوا

19232- *Hislerin galeyana gelip heva ve hevesin uyanınca, yirmi adamın ihtiyarını elde edersin.*

اختیار جنگ در جانت گشود - چون برد یک حبه از تو یار سود

19233- *Dostun senin ufak bir menfaatine zarar verse, içinde onunla çekişme ihtiyarı canlanır.*

اختیارت نیست وز سنگی تو کم - چون بیاید نوبت شکر نعم

19234- *Fakat Allah'ın verdiği nimetlere şükretme zamanı gelince, ihtiyarın yok olur. Sen, bir taştan da aşağı bir hâl alırsın.*

کاندر این سوزش مرا معذور بین - دوزخت را عذر این باشد یقین

19235- *Nihayet cehennem de, sana "Bu yakışta beni mazur gör. Ne yapayım, Allah'ın takdiri ile seni yakıyorum" der.*

وز کف جلاد این دورت نداشت - کس بدین حجت چو معذورت نداشت

19236- *Hiçbir kimse, bu delil ile seni mazur görmez. Bu özür, seni celladın elinden kurtarmaz.*

حال آن عالم همت معلوم شد - پس بدین داور جهان منظوم شد

19237- *Dünya böyle kurulmuş, böyle gider. Bu âlemi gördün ya, o âlemin hâlini de bildin demektir.*

Mesnevî-i Şerif'in bu güzel beyti, bendenize Divan-ı Kebir'de geçen şu beyti hatırlattı: "Ne zamana kadar bu dünya, o dünya deyip duracaksın? O dünyaya bak, onu bu dünya ile karışmış olarak göreceksin!"

Hız. Mevlâna'nın yukarıda geçen iki beyti, Kur'an-ı Kerim'in İsra Suresi'nin şu 72. ayetini tefsir etmektedir: "Kim bu dünyada (Hakk'ı görüp kabul etmeyecek şekilde) kör olursa, artık o ahirette de ködür. Ve yol bakımından daha sapıktır."

Dikkat buyurulursa görülür ki, Hz. Mevlâna'nın Kuddise sırrahu gerek Mesnevî'de ve gerekse diğer eserlerinde serdettiği fikirler, ya Kur'an-ı Kerim'e yahut ehadis-i Nebiye'ye dayanmaktadır.

“CEBRÎYE CEVAP VERİP İHTİYARI İSPAT EDİŞE, EMİR VE NEHYİN DOĞRU OLDUĞUNA, CEBRÎNİN GETİRDİĞİ ÖZRÜN HİÇBİR ŞERİATTA, HİÇBİR DİNDE MAKBUL OLMADIĞINA, BU ÖZÜRLE YAPTIĞI İŞİN KARŞILIĞI OLAN CEZADAN KURTULAMAYACAĞINA, NİTEKİM CEBRÎ İBLİSİN, RABBİM BENİ SEN AZDIRDIN SÖZÜNÜN DE KABUL EDİLMEDİĞİ HAKKINDA HİKÂYE; AZ, ÇOĞA DELALET EDER”

حکایت ہم در جواب جبری و اثبات اختیار و صحت امر و نہی و بیان آن کہ عذر جبری در هیچ ملتی و در هیچ دینی مقبول نیست و موجب خلاص نیست از سزای آن کار کہ کردہ است چنان کہ خلاص نیافت ابلیس جبری بدان کہ گفت بما اُغْوِیْتَنِي، و القلیل یدل علی الکثیر

Bu başlıkta geçen İblis'in **“Rabbim, beni sen azdırdın”** demesi, Kur'an-ı Kerim'de, Araf Suresi'nin 16. ayeti ile, Hicr Suresi'nin 39. ayetinden alınmıştır.

Cebrî İblis'in günahını üstünden atmak için **“Rabbim, beni sen azdırdın”** diye küstahlıkta bulunurken, Hz. Âdem, Havva validemizle birlikte memnu meyveyi yediğinden dolayı cennetten çıkarıldığı zaman, **“Âdem ve Havva dediler ki: Ey Rabbimiz! Kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmez isen, muhakkak ziyan edenlerden oluruz.”** (Araf Suresi, ayet 23) diyerek, günahını itiraf etmiş, suçu kendi üstüne almıştı. Şeytan gibi, **“Sen öyle istedin, öyle takdir ettin. Ben de meyveyi yedim, benim ne kabahatim var?”** dememişti. Gerçekten de Âdem a.s. işlediği suçtan dolayı Cenab-ı Hakk tarafından kendisine karşı, **“Ey Âdem! O cürmü sende halkeden ben değil miyim? Senin hareketin, benim takdirim eseri değil midir? Mazeret için neden bunları söylemedin?”** buyrulduğu zaman, Âdem, şöyle cevap vermişti: **“Allah'ım! Senden korktum, çekindim ve böyle bir sözü sarfetmeyi edebe aykırı gördüm”**

Bu sebeple, nihayet Allah'ın affına ve rahmetine mazhar olmuştu.

می‌فشانند آن میوه را دزدانه سخت - آن یکی می‌رفت بالای درخت

19238- Adamın biri, ağacın üstüne çıkmış, hırsızcasına ağacı şiddetle silkiyor, meyvelerini düşürüyordu.

از خدا شرمیت کو چه می‌کنی - صاحب باغ آمد و گفت ای دنی

19239- Bağ sahibi, geldi de “Ey alçak adam! Allah'tan utanmıyor musun? Bu yaptığının nedir?” dedi.

گر خورد خرما که حق کردش عطا - گفت از باغ خدا بندهی خدا

19240- Hırsız, dedi ki: “Allah'ın bağından, Allah'ın kulu, Allah'ın lütfettiği hurmayı yerse...”

بخل بر خوان خداوند غنی - عامیانه چه ملامت می‌کنی

19241- Adice ne konuşuyorsun. Gani olan Allah'ın lütfettiği nimeti ne diye kıskanıyorsun? Nekeslik ediyorsun?

تا بگویم من جواب بو الحسن - گفت ای ایبک بیاور آن رسن

19242- Bağ sahibi, hizmetçisine “Ey Aybek!” diye seslendi, “O ipi getir de, bu Ebul Hasen'e cevap vereyim.”

می‌زد او بر پشت و ساقش چوب سخت - پس بیستش سخت آن دم بر درخت

19243- Adamı ağaca sıkıca bağladı. Kuvvetli bir sopa ile arkasına, bacaklarına, adamakıllı vurmaya başladı.

می‌کشی این بی‌گنه را زار زار - گفت آخر از خدا شرمی بدار
19244- Hırsız, "Allah'tan utan!" dedi, "Bu suçsuzu inlete inlete öldürüyorsun."

می‌زند بر پشت دیگر بنده خوش - گفت از چوب خدا این بنده‌اش
19245- Bağ sahibi, "Allah'ın kulu, başka bir kulu, Allah'ın sopasıyla bir güzelce dövüyor" dedi.

من غلام و آلت فرمان او - چوب حق و پشت و پهلوی آن او
19246- Bu sopa, Hakk'ın sopası... Arka da, yan da, Hakk kulunun arkası... Yani ben ancak onun kuluyum, onun fermanının aletiyim.

اختیار است اختیار است اختیار - گفت توبه کردم از جبر ای عیار
19247- Hırsız, "Ey hilekâr adam!" dedi, "Ben, Cebrî olmaktan tövbe ettim, pişman oldum. İhtiyar vardır, ihtiyar vardır, ihtiyar vardır, ihtiyar..."

اختیارش چون سواری زیر گرد - اختیارات اختیارش هست کرد
19248- Kullardaki ihtiyarı, onun ihtiyarı var etti. Hakk'ın ihtiyarı, toz bulutu altında gizlenmiş bir süvari gibi görünüyor.

امر شد بر اختیاری مستند - اختیارش اختیار ما کند
19249- Hakk'ın ihtiyarı, bizim ihtiyarımızı meydana getirmiştir. Onun bize emir vermesi, ihtiyarımıza dayanır. İhtiyarımız olduğuna delildir.

هست هر مخلوق را در اقتدار - حاکمی بر صورت بی‌اختیار
19250- İhtiyarı yok gibi görünen her mahlukta, gizli, kuvvetli bir hükmeden vardır.

تا برد بگرفته گوش او زید را - تا کشد بی‌اختیاری صید را
19251- O, böylece avı kendisinde kuvvet yokmuş gibi avlar. Zeyd'in kulağını tutar. İsteddiği yöne çeker.

اختیارش را کمند او کند - لیک بی‌هیچ آلتی صنع صمد
19252- Hiçbir şeye muhtaç olmayan Allah'ın sanatı, kudreti, hiçbir alet kullanmaksızın onun ihtiyarını, ona kement yapar.

بی‌سگ و بی‌دام حق صیدش کند - اختیارش زید را قیدش کند
19253- Zeyd'i kendi ihtiyarı ile bağlar. Hakk da, köpeksiz-tuzaksız onu avlar.

و آن مصور حاکم خوبی بود - آن دروگر حاکم خوبی بود
19254- O dülger, tahtaya hakimdir. Tahtayı yontar, istediği şekli verir. O ressam da, güzelliğe hükmeder ve güzel resimler yapar.

هست بنا هم بر آلت حاکمی - هست آهنگر بر آهن قیمی
19255- Demirci, demire hakimdir. Ondan çeşitli şeyler yapar. Mimar da, aletlerine hükmünü geçirir.

ساجد اندر اختیارش بنده‌وار - نادر این باشد که چندین اختیار
19256- Şaşılacak şey, görülmemiş hâl de şudur ki, bunca ihtiyar, kul gibi onun ihtiyarına secde eder.

کی جمادی را از آنها نفی کرد - قدرت تو بر جمادات از نبرد
19257- *Cansız şeylere karşı kudretin, gücün var. Fakat bu kudretin, onlardaki cansızlığı giderebilir mi, onları canlandırır mı?*

نفی نکند اختیاری را از آن - قدرتت بر اختیارات آن چنان
19258- *Allah'ın kudreti de, tıpkı bunun gibidir. Gücü kudreti mutlaktır ama kuldaki ihtiyarı gidermez.*

Belki herkesin ihtiyarı yerindeyken, Cenab-ı Hakk'ın kudret ve iradesi, bütün ihtiyarların üzerine galiptir, kahirdir. Yani bütün ihtiyarlar, Hakk'ın mağlup ve makhurudur. Ankaravî Hazretleri, bu beyti açıklarken aynen böyle yazıyor.

که نباشد نسبت جبر و ضلال - خواستش می‌گوی بر وجه کمال
19259- *Hakk'ın kudretini, dileyişini, bütün kemaliyle söyle. Bu ne cebir sayılır, ne de sapıklık.*

خواست خود را نیز هم می‌دان که هست - چون که گفتی کفر من خواست وی است
19260- *"Benim kâfirliğim, Allah'ın dileğiyle, takdiriyledir" dedin ya. Bil ki bu dilekte, senin de dileğin ve isteğin vardır.*

کفر بی‌خواهش تناقض گفتنی است - ز آنکه بی‌خواه تو خود کفر تو نیست
19261- *Çünkü kâfirliğin, sen istemedikçe olamaz. Hem kâfir olmayı istemiyorsun, hem kâfir oluyorsun. Bu ikisi birbirine zıt düşer, böyle şey olamaz.*

خشم بدتر خاصه از رب رحیم - امر عاجز را قبیح است و ذمیم
19262- *Âcize emir vermek, hem kötü bir şeydir, hem de çirkin bir şey. Âcize kızmak, gazap etmek kötüdür ama insanlara acıyan Rabb'in gazabı, daha da beterdir.*

هیچ گاوی که نپرد شد نژند - گاو گر یوغی نگیرد می‌زنند
19263- *Öküzü boyunduruğa girmezse döverler. Fakat uçmayan öküz, hiç dövülür, horlanır mı?*

صاحب گاو از چه معذور است و دول - گاو چون معذور نبود در فضول
19264- *Öküz bile hizmetten kaçarsa mazur sayılmıyor da, öküzün sahibi kaçarsa, mazur görülür mü?*

اختیارت هست برسبالت مخند - چون نه‌ای رنجور سر را بر مبند
19265- *Mademki hasta değilsin, başını bağlama. İhtiyarın vardır. Bıyığına gülme.*

بی‌خود و بی‌اختیار آن گه شوی - جهد کن کز جام حق یابی نوی
19266- *Çalış! Hakk şarabını iç de, dinçlik kazan. O vakit, kendinden geçersin. O vakit, ihtiyarın kalmaz.*

تو شوی معذور مطلق مست‌وار - آن گه آن می را بود کل اختیار
19267- *O vakit, bütün ihtiyar o şarabın olur. Sen de, tam bir ilahî sarhoşluk içinde mazur sayılırsın.*

هر چه روبی رفته‌ی می‌باشد آن - هر چه کوبی کفته‌ی می‌باشد آن

19268- O vakit, ne söylersen, o söz şarabın sözü olur. Neyi siler süpürürsen, onları şarap silmiş süpürmüş sayılır.

که ز جام حق کشیده است او شراب - کی کند آن مست جز عدل و صواب
19269- Hakk kadehinden şarap içerek mest olan kimse, adaletten, doğruluktan başka bir şey yapar mı?

مست را پروای دست و پای نیست - جادوان فرعون را گفتند بیست
19270- Firavun, imana gelen büyücülerin ellerini, ayaklarını kestireceği vakit, Firavun'a yirmi defa, "Elimizin, ayağımızın kesileceğinden pervamız yok" dediler.

دست ظاهر سایه است و کاسد است - دست و پای ما می آن واحد است
19271- Bizim elimiz de, ayağımız da, o tek olan Hakk'ın şarabıdır. Görünen el ve ayak, gölgeden ibarettir. Onlar bir işe yaramaz.

Bir evvelki beyitte, Kur'an-ı Kerim'in Taha Suresi'nin 71. ayeti ile, Şuara Suresi'nin 49. ve 50. ayetlerine işaret vardır. O ayetler, şunlardır: **"Sizin ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim ve muhakkak ki, sizi hurma dallarına asacağım."**

Firavun'un bu korkutmasına karşılık imana gelen büyücüler, **"Büyücüler dediler ki: Zararı yok, muhakkak ki biz, Rabbimize döneceğiz."**

Dikkat edilirse, şu yukarıda geçen beyitlerde Hz. Mevlâna, kuldaki irade-i cüziyenin ve ihtiyar gücünün, Allah'ın lütfu ve ihsanı ile verildiğini belirttikten sonra, tam manasıyla Hakk yoluna düşen, muhabbet-i ilahî ile kendinden geçen mükemmel bir müslümanda, kâmil bir insanda, irade ve ihtiyar Hakk'ta yok olmakta ve o insanın her hareketinin, Hakk'ın emir ve nehyine uygun düşeceği beyan buyrulmaktadır.

"ALLAH NE DİLEDİ İSE, O OLDU, HADİSİNİN MANASI; YANİ DİLEK, ONUN DİLEĞİDİR, ONUN RIZASIDIR; ONUN RIZASINI ARAYANIN, BAŞKALARININ HİŞMİNDAN, BAŞKALARININ ONU REDDETMEŞİNDEN GÖNLÜ DARALMASIN; HADİSTE GEÇEN KÂNE, OLDU SÖZÜ, MAZİYİ BİLDİRİR, FAKAT ALLAH'IN İŞİNDE GEÇMİŞ ZAMAN, GELECEK ZAMAN YOKTUR, OLAMAZ; NİTEKİM ALLAH'IN KATINDA NE SABAH VARDIR, NE AKŞAM"

معنی ما شاء الله کان یعنی خواست خواست او و رضا رضای اوست، رضای او جویید و از خشم دیگران و رد دیگران دل تنگ مباشید، آن کان اگر چه لفظ ماضی است لیکن در فعل خدا ماضی و مستقبل نباشد که لیس عند الله صباح و لا مساء

بهر آن نبود که تنبل کن در آن - قول بنده ایش شاء الله کان
19272- Kulun, "Allah neyi dilediyse, o oldu" demesi, "O işle uğraşma, tembel ol" demek değildir.

که در آن خدمت فزون شو مستعد - بلکه تحریض است بر اخلاص و جد
19273- Bu söz, candan ve gösterişsiz olarak, işe daha iyi sarılmayı teşviktir. Hatta "Daha fazla hizmette bulun, o işte daha da ehil ol" demektir.

کار کار تست بر حسب مراد - گر بگویند آن چه می‌خواهی تو راد
19274- Sana, "Ey efendim! Ne dilersen dile, işin iş. Dilediğin şey, dilediğin gibi olacak" deseler.

کانچه خواهی و آن چه گویی آن شود - آن گهان تنبل کنی جایز بود
19275- O zaman tembellik etsen de caizdir. Çünkü ne dilersen, ne dersen, o olacak.

حکم حکم اوست مطلق جاودان - چون بگویند ایش شاء الله کان

19276- Fakat "Allah neyi dilediyse, o oldu. Hüküm, onun hükmüdür; ebedî olarak, mutlak bu böyledir" deseler.

بر نگردي بندگانۀ گرد او - پس چرا صد مرده اندر ورد او

19277- Niçin derhal yüz kişiymişsin gibi, o işin etrafında kula yakışır şekilde dolaşmazsın? Ne diye o işe sarılmazsın?

خواست آن اوست اندر دار و گیر - گر بگویند آن چه می‌خواهد وزیر

19278- Vezir neyi dilerse, o olur. Alıp vermede hüküm, emir, onun hükmüdür. Onun emridir.

تا بریزد بر سرت احسان و جود - گرد او گردان شوی صد مرده زود

19279- Derhal yüz adammışsın gibi, onun etrafında dönüp dolaşır, ihsanı, cömertliği başına dökmesi için elinden geleni yapmaya mı kalkışırsın?

این نباشد جست و جوی نصر او - یا گریزی از وزیر و قصر او

19280- Yoksa vezirden de, onun köşkünden de, kaçıp gider misin? Eğer kaçarsan, bu onun yardımını aramak, dilemek değildir ki!

منعكس ادراك و خاطر آمدی - بازگونه زین سخن کاهل شدی

19281- Sen, bu sözü ters anladın da, gayreti bırakıp tembelleştin. Bu hâl, anlayışına ters düştü ve aklın karıştı.

چیست یعنی با جز او کمتر نشین - امر امر آن فلان خواجه‌ست هین

19282- "Emir, filan efendinindir" demek, ne demektir? Aklını başına al da, ondan başkasıyla az düş kalk.

کاو کشد دشمن رهاند جان دوست - گرد خواجه گرد چون امر آن اوست

19283- "Emir, filan efendinindir" demek, ne demektir? Aklını başına al da, ondan başkasıyla az düş kalk. (Tercümesi nedir?)

یاوه کم رو خدمت او بر گزین - هر چه او خواهد همان یابی یقین

19284- Mademki o ne dilerse, onu bulacaksın; onun hizmetini seç, onu kaybetme!

تا شوی نامه سیاه و روی زرد - نی چو حاکم اوست گرد او مگرد

19285- Yoksa "Emir sahibinin etrafında dolaşma da, amel defterin kararsın, yüzün de sararsın" demek değildir.

پر امید و جست و با شرمتم کند - حق بود تاویل کان گرمتم کند

19286- Seni kızıştıran, ilahî lütfâ ümitle koşturan, seni çevikleştiren, seni ar ve hayâ sahibi yapan, tevil-i Hakk'tır, doğrudur.

هست تبدیل و نه تاویل است آن - ور کند سستت حقیقت این بدان

19287- Fakat seni gevşek bir hâle sokan, seni tembelleştiren tevil, bil ki tevil değildir de, seni kötü bir hâle sürükleyen, seni deşştiren bir hâldir.

تا بگیرد ناامیدان را دو دست - این برای گرم کردن آمده‌ست

19288- "Allah neyi dilediyse, o oldu" hadisi, Hakk yolunda koşturmak, kızıştırmak, ibadete teşvik etmek suretiyle ümitlerini kaybedenlerin, iki elinden

tutmaktadır.

وز کسی کاتش زدهست اندر هوس - معنی قرآن ز قرآن پرس و بس
19289- *Kur'an'ın manasını, yalnız Kur'an'dan sor. Şehvetini, heva ve hevesini, ateşe atmış, yakmış kişiden öğren.*

تا که عین روح او قرآن شدهست - پیش قرآن گشت قربانی و پست
19290- *Kur'an'ın manasını, Kur'an'ın önünde kurban olmuş, benliğinden geçmiş, alçalmış, âdeta ruhu aynı Kur'an kesilmiş kişiden sor.*

خواه روغن بوی کن خواهی تو گل - روغنی کاو شد فدای گل بکل
19291- *Kendisini tamamıyla güle feda etmiş, gülde yok olmuş yağı, ister gül olarak kokla, ister gül yağı olarak.*

Yukarıdaki beyitler de, Kur'an'ın tevili ve tefsiri üzerine bulunmaktadır. Bu çok ehemmiyetli bir meseledir. Şöyle ki, herkes Kur'an'dan kendi anlayışına, idrakine göre mana çıkarırsa, sapıklığa düşebilir. Başka bir ifade ile, herhangi bir kimse, kendi inancını, kendi kanaatini, Kur'an-ı Kerim'in herhangi bir ayet-i kerimesine dayandırarak inancının doğruluğunu ispata kalkarsa, günaha girer. Bu sebeple Peygamber Efendimiz s.a.v. bir hadislerinde, **"Kur'an-ı kendi reyine göre tefsir eden, cehennemde oturacağı yeri hazırlasın"** buyurmuşlardır.

Hâşâ Kur'an bir şiir kitabı değildir ki, herkes kendi hassasiyetine, anlayışına, sezişine, zevkine ve kabiliyetine göre onu açıklasın.

Kur'an, Hakk kelimidir. Kendine has tabirleri vardır. Mesela bazı surelerin başında bulunan **"Taha, Yasin, Sad"** gibi mukatta harflerin manası bilinemediği gibi, manası müteşabih olan, iki manaya gelen ayetler de bulunmaktadır. Mesela, **"Allah'ın eli, onların elleri üstündedir"** ayeti. Hâşâ, Allah'ın eli bulunur mu? Bu el, ya kudret diye tevil edilir yahut da "Doğrusunu Allah bilir" denip geçilir.

Gerçek bir Müslüman, İslami olmayan müteşabihlere ve onların batıl tevillerine kapılmaz. Bu sebeptendir ki, **"Kur'an'ın bazısı, bazısını tefsir eder"** denmiştir. Böylece Kur'an'ı, ancak Kur'anla tefsir etmek mümkündür. Bu iş, her Arapça bilen ve âlim kesilen kimsenin kârı değildir. Büyük müfessirler, yalnız âlim değil, tam manasıyla Müslüman ve kâmil insan idiler. Hz. Mevlâna'nın buyurduğu gibi, Kur'an'ı tefsire kalkan kişinin yalnız âlim olması değil, tam manasıyla Muhammedî yolda yürüyen, ihtiraslarını yenmiş, heva ve hevesini ateşe atmış, şehvetten, hiddetten ve bütün kötü huylardan kurtulmuş, Kur'an'ın önünde kurban olmuş kişilerden olması gerekmektedir. Kur'an'ın önünde kurban olmuş kişilerden olması gerekmektedir. Kur'an'ın önünde kurban olmuş kişilerden olması gerekmektedir. Kur'an'ı tefsir edecek âlimin, aynı zamanda bir insan-ı kâmil olması, ruhunun âdeta Kur'an kesilmesi lazımdır. Sadece Arapça'yı iyi bilmek, işi halletmez.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'in üçüncü suresinin şu 7. ayetinde, bu meseleye işaret buyurulmaktadır: **"Kalplerinde şüphe bulunanlar, fitne aramak ve teviline girmek için Kur'an'ın müteşabih ayetlerine uyarlar. Hâlbuki o müteşabih ayetlerin tevilini, yalnız Allah bilir. İlimde kökleşmiş ve metin olmuş kimseler ise, biz ona (Manası anlaşılmayan müteşabihe) inandık, açık ve kapalı bütün ayetler, Rabbimin tarafındandır, derler. Bunları ancak akılları tam olanlar iyice düşünür."**

Kur'an'ı kendi anlayışına göre tevil eden kimse, yalnız kendisi günaha girmekle kalmaz, o ayetler vasıtasıyla, etrafında bulunanları da kendi sapık görüşlerine doğru çeker götürür. Her devirde olduğu gibi günümüzde de kendi aklına ve idrakine güvenen bazı kişiler görülmektedir ki, onlar, görüşlerinin Cebriye ve Mutezile inançlarının aynı olduğunu farketmeden Kur'an'ı tefsir etmekte, üstelik kendilerinin de doğru yolda olduklarını sanmaktadırlar. Bu cihetten tam Muhammedî yolda olan mümin kardeşlerimizin rastgele Kur'an tefsiri okumamalarını, her Kur'an tercümesini ellerine almamalarını âcizane arz ederim.

“KALEM, OLACAK ŞEYLERİ YAZDI, O YAZININ MÜREKKEBİ BİLE KURUDU, SÖZÜ DE BÖYLEDİR; YANİ KALEMİN MÜREKKEBİ KURUDU; İBADETLE GÜNAH BİR DEĞİLDİR, EMİN OLUŞLA HIRSIZLIK BİR DEĞİLDİR; BU, YAZIYI YAZDI DA, MÜREKKEBİ BİLE KURUDU DEMEKTİR; ÇÜNKÜ ALLAH, GERÇEKTEN DE İHSAN SAHİPLERİNİN ECRİNİ ZAYİ ETMEZ”
و همچنین قد جف القلم یعنی جف القلم و کتب لا یستوی الطاعة و المعصية لا یستوی الامانة و السرقة، جف القلم ان لا یستوی الشکر و الکفران، جف القلم إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ

Bu başlıkta geçen **“Kalem, olacak şeyleri yazdı, o yazının mürekkebi bile kurudu”** sözü, Peygamber-i Zîşan Efendimiz’in İmam-ı Buhari r.a Hazretleri’nin Ebu Hureyre’den rivayet ettiği, **“Senin başına gelen her şeyi kalem yazdı ve mürekkebi de kurudu”** hadisinden alınmıştır. Bu hadisten de daha evvel geçen **“Allah neyi dilediyse, o oldu”** hadisi gibi, cebr manası çıkarılamaz. Bilakis bu hadiste, taat ve ibadete teşvik, günah ve masiyetten kaçınma emri vardır. Yani ey insan, kalem levh-i mahfuzda olacak şeyleri yazdı. O yazının mürekkebi bile kurudu. Levh-i mahfuzda, ibadetle günah, emin oluşla hırsızlık bir değildir. Bu da yazıldı. Şükretmekle nankörlük, bir değildir. Bu da yazıldı. Çünkü **“Allah, gerçekten de ihsan sahiplerinin ecrini boşa çıkarmaz.”** Bu son cümle, Tövbe Suresi’nin 120. ayetinden alınmıştır.

بهر تحریض است بر شغل اهم - همچنین تاویل قد جف القلم
19292- **Bunun gibi, “Kalem yazdı, o yazının mürekkebi bile kurudu” sözünün tevilı de, seni en önemli bir işle uğraştırmak için bir teşviktir.**

لایق آن هست تاثیر و جزا - پس قلم بنوشت که هر کار را
19293- **Şu hâlde, kalem herkesin işine layık olan, uygun düşen, mükâfat ve mücazatı yazmıştır.**

راستی آری سعادت زایدت - کثر روی جف القلم کثر آیدت
19294- **Eğer sen eğri gidersen, kalem de seni eğri yazar. Doğru gidersen, doğrulukta bulunursan, mutlu olursun.**

عدل آری بر خوری جف القلم - ظلم آری مدبری جف القلم
19295- **Zulmedersen, kötüsün, insanlıkta geri gittin. Kalem yazdı. O yazının mürekkebi bile kurudu. Adalette bulunursan, muradına erersin. Kalem yazdı, o yazının mürekkebi bile kurudu.**

خورد باده مست شد جف القلم - چون بدزد دست شد جف القلم
19296- **Elinle bir şey çalarsan, “Kalem yazdı, mürekkebi kurudu” demektir. Şarap içersen, sarhoş olursan, bunu da kalem yazdı. O yazının mürekkebi bile kurudu.**

همچو معزول آید از حکم سبق - تو روا داری روا باشد که حق
19297- **Sen reva görür müsün ki, Hakk, ezelde verdiği emir, yazdığı yazı yüzünden işten kalsın, hiçbir şey yapmasın.**

پیش من چندین میا چندین مزار - که ز دست من برون رفته‌ست کار
19298- **“İş benim elimden çıktı, ben artık bir şey yapamam. Benim yanıma bu kadar çok gelme ve bana karşı bu kadar çok sızlanma” desin.**

Ey Cebrî inancında olan kişi! Sen reva görür müsün ki, Allah ezelde verdiği karardan, yazdığı yazı yüzünden, işten kalsın, hiçbir şey yapmasın. “Ey kulum! Yazı yazıldı, kalem de kurudu. İş, benim elimden çıktı. Ben artık bir şey yapamam. Bu sebeple bana niyazda bulunma, bana çok gelme ve sızlanma” desin. Buna imkan var mıdır? Bunu peygamberlerden de, velilerden de, hiç biri reva görmemişlerdir. Şu hâlde sen, ey Cebrî,

böyle düşünüyorsun?

Cebriye taifesi, bu sakat görüşlerini ispat etmek için, şu hadis-i şerifi ortaya sürerler ve kendi inançlarına göre tevil ederler: **Abdullah bin Amr bin As Hazretleri'nden rivayet edilen hadis şöyle: Bir gün Peygamber s.a.v. Efendimiz, bize geldi. Ol Hazret'in elinde yazımlı iki kitap vardı. Sağ elindeki kitap için, "Bu kitapta cennetliklerin isimleri ve künyeleri vardır. Bunlardan bir isim eksilmez ve fazlalaşmaz da." Sol elinde bulunan kitap için de, "Bunda da cehennemliklerin adları yazılıdır. Bunlardan da birisi eksilmez ve fazlalaşmaz." Sonra Peygamber Efendimiz, kendi mübarek ellerini gösterdi ve o iki kitabı ellerinden bırakarak, "Sizin Rabbiniz, kulların emrinden fariğ oldu. Kulların bir kısmı cennette ve bir kısmı da cehennemdir" diye buyurdu.**

Sünnet ehli, bu hadisi Cebrail'in anlattıkları gibi anlatamazlar. Çünkü Cenab-ı Hakk, bir kere takdir edip bir daha etmezse, sıfatlarından muattal kalması icap ederdi. Hâlbuki Allah c.c. kayyumdur. Her an, bütün sıfatlarını ve fiillerini izhar eder ve o her an takdir eder. Rad Suresi'nin 39. ayet-i kerimesinde, **"Allah ne dilerse, onu yapar, bazısını mahveder, vücuda getirmez, bazısını da vücuda getirir. Ana kitap levh-i mahfuz, onun nezdindedir"** buyrulmaktadır. Bunun gibi Furkan Suresi'nin 70. ayetinde de, **"Meğer ki tövbe edip iyi amelde ve harekette bulunan kimseler ola. İşte Allah, bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah, çok yarlıgayı ve esirgeyicidir"** buyrulmuştur.

Bu ayetlerde, Cenab-ı Hakk'ın ezelde verdiği emir ve yazdığı yazı yüzünden işten ve takdirden geri kalmadığı açıkça belirtilmektedir. Kötülüklerin iyiliklere çevirilmesi, biz günahkâr kullar için büyük bir müjdedir. Bu sebeple, "Takdir-i ezel gayrete âşıktır" demişlerdir.

"Allah dilediğini yapar, ne dilerse, onu hükmeder" ayeti de, yukarıdaki ayetler gibi, bu hadise zıt düşmez. Çünkü Cenab-ı Hakk, ne takdir eylediyse, her anda evvelce yazdığına göre hükmeylemektedir. O yazıya göre halkeylemektedir. Ona göre mahveyler, bir hükmü bozar yahut bozmaz. Her ne eylerse, takdir eylediğine göre eyler. Böylece Hakk Teala, hiçbir zaman kullarından yüz çevirmemiştir. O, her zaman kullarının yanında. Ezelde verdiği emir, yazdığı yazı yüzünden işten fariğ olmamıştır.

نیست یکسان پیش من عدل و ستم - بلکه معنی آن بود جف القلم

1929- **"Kalem yazdı, yazının mürekkebi bile kurudu"** sözünün manası, **"Benim yanımda, adaletle zulüm bir değildir"** demektir.

فرق بنهادم ز بد هم از بتر - فرق بنهادم میان خیر و شر

1930- **"Hayırla şerrin arasını ayırdım; kötüyü, daha da kötüden ayırt ettim"** demektir.

باشد از یارت بداند فضل رب - ذره‌ای گر در تو افزونی ادب

1931- **Sende bir zerre kadar edep artsa, bu sana dosttan gelen bir lütuftur. Rabbinin bir ihsanıdır.**

ذره چون کوهی قدم بیرون نهد - قدر آن ذره ترا افزون دهد

1932- **O bir zerre, senin kadrini, kıymetini arttırır. O bir zerre, harca dağ gibi ayak basar.**

Burada Kur'an-ı Mübin'in Zilzal Suresi'nin 7. ayetine işaret var: **"Kim zerre miktarı bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir."**

فرق نبود از امین و ظلم جو - پادشاهی که به پیش تخت او

1933- **Bir padişahın yanında, emin bir kişi ile, onun bunun canını yakmak isteyen zalim bir kişinin arasında fark olmasa...**

وان که طعنه می‌زند در جد او - آن که می‌لرزد ز بیم رد او

19304- Biri, "Padişah beni beğenmeyecek. Reddedip beni kovacak" diye titrese; biri de, kendi durumunu düşünmeden tutsa, padişahı çekiştirse...

شاه نبود خاك تیره بر سرش - فرق نبود هر دو يك باشد برش

19305- Padişah yanında, bu iki kişi arasında bir fark olmasa, o padişah, padişah değildir. Onun toprak başına!

در ترازوی خدا موزون بود - ذره‌ای گر جهد تو افزون بود

19306- Senin gayretin ve çalışman bir zerre artsa, Allah'ın terazisinde bir ağırlıktır, bir kıymettir.

بی‌خبر ایشان ز غدر و روشنی - پیش این شاهان هم‌اره جان کنی

19307- Hâlbuki sen, böyle padişahların önünde can çekişip durursun. Çünkü onlar, hainlikle eminliği, kötülükle iyiliği ayırdetmekten âcizdirler. Haberleri bile yoktur.

ضایع آرد خدمتت را سالها - گفت غمازی که بد گوید ترا

19308- Gammazın, koğucunun biri, senin hakkında kötü bir söz söylese, yıllardır yaptığın hizmet zayı olur gider.

گفت غمازان نباشد جای گیر - پیش شاهی که سمیع است و بصیر

19309- Fakat her şeyi duyan, her şeyi gören padişaha gammazın sözü tesir etmez. O söz, padişahın bir kulağından girer, öbür kulağından çıkar.

سوی ما آیند و افزایند بند - جمله غمازان از او آیس شوند

19310- Bütün gammazlar, ondan ümit keserler, ye'se kapılırlar. Fakat bizim yanımıza geldiler de, adam çekiştirdiler mi, hoşumuza giderler. Onlara bağlılığımız artar.

که برو جف القلم کم کن وفا - بس جفا گویند شه را پیش ما

19311- Bu defa, bizim önümüzde padişahı çekiştirirler, kötülüğü söylerler. Böyle padişaha pek bağlanma. Bunu kalem yazdı, mürekkebi bile kurudu derler.

که جفاها با وفا یکسان بود - معنی جف القلم کی آن بود

19312- "Kalem yazdı, mürekkebi bile kurudu" sözü, "Hiç cefalarla vefalar bir olur mu" manasına gelir mi?

و آن وفا را هم وفا جف القلم - بل جفا را هم جفا جف القلم

19313- Aksine, "Cefaların karşılığı, cefadır" diye kalem yazmış, mürekkebi de kurumuştur. Ve o "Vefanın karşılığı da, vefadır" diye kalem yazmış, mürekkebi de kurumuştur.

که بود بنده ز تقوی رو سپید - عفو باشد لیک کو فر امید

19314- Af vardır. Fakat ümit ışığının parıltısı, aydınlığı nerede ki, kulluk ve takva sebebiyle ak olsun, nurlansın.

کی وزیر و خازن مخزن شود - دزد را گر عفو باشد جان برد

19315- Hırsız affedilse, canını kurtardığı için sevin. Yoksa vezir olmak, hazine emini olmak, hırsız için mümkün müdür?

کز امانت رست هر تاج و لوا - ای امین الدین ربانی بیا
19616- *Ey din emini, ey Allah adamı gel, gel ki her taç ve her bayrak, eminlikle belirdi. Kendini gösterdi.*

آن سرش از تن بدان باین شود - پور سلطان گر بر او خاین شود
19317- *Padişahın oğlu, eğer babasına karşı hainlik ederse, şunu iyi bil ki babası, onun başını bedeninden ayırır.*

دولت او را میزند طال بقا - ور غلام هندویی آرد وفا
19318- *Fakat bir Hintli köle padişaha vefa gösterirse, devlet o köleye "Çok yaşa" diye seslenir.*

در دل سالار او را صد رضاست - چه غلام ار بر دری سگ با وفاست
19319- *Köle de ne ki! Eğer bir kapının köpeği vefalı olsa, köpek sahibinin gönlünde o köpeğe karşı yüzlerce razılık, memnurluk duygusu vardır.*

گر بود شیری چه پیروزش کند - زین چو سگ را بوسه بر پوزش دهد
19320- *Bu yüzden köpeğin ağızını bile öper. Eğer köpek yerine onun kapısında aslan bulunsaydı, ona neler yapmazdı?*

صدق او بیخ جفا را بر کند - جز مگر دزدی که خدمتها کند
19321- *Fakat bir hırsız, ona candan hizmetlerde bulunursa, ona sadık olursa, onun doğruluğu, cefayı kökünden söker atarsa, padişah onu vezir de yapar, hazine emini de.*

ز آنکه ده مرده به سوی توبه تاخت - چون فضیل ره زنی کاو راست باخت
19322- *Hani yol kesen Fuzeyl gibi, o da candan tövbe etti de, on adammış gibi tövbeye at sürdü ve tövbeyi elde etti.*

رو سیه کردند از صبر و وفا - و آن چنان که ساحران فرعون را
19323- *Nitekim büyücüler de, sabırlarıyla, vefalarıyla Firavun'un yüzünü kara ettiler.*

آن به صد ساله عبادت کی شود - دست و پا دادند در جرم قود
19324- *Önce, işledikleri suç yüzünden, ellerini ve ayaklarını feda ettiler. Bu iş, yüzlerce yıl ibadette bulunmaya değer mi?*

کی چنین صدقی به دست آورده ای - تو که پنجه سال خدمت کرده ای
19325- *Sen, elli yıldır ibadette bulunur, kulluk edersin. Fakat böyle bir sadakati ve bağlılığı elde etmiş misin? Ne gezer?*

İmana gelen sahirleri, Firavun, türlü işkencelere çarptırdı. İşkencelere sabrettiler. Ellerin ve ayaklarını kestirdiler, kahramanca öldüler. Fakat imanlarından dönmediler. Bu beyitlerde, bu hadiseye işaret vardır.

Üç beyit evvel geçen yol kesen Fuzayl, Mervlidir. Hicretin 187. senesinde (M. 802) Mekke-i Mukerreme'de vefat etmişti. Bu büyük velinin hayatı, İmam-ı Şarani'nin Tabakat-ı Kebir'inde, Kuşeyri Risalesi'nde, Attar'ın İlahîname'sinde ve Tezkiret-ül Evliya'sında, Hz. Mevlâna'nın Mektubat'ında (60. mektup) bahsedilmektedir.

Şarih Ankaravî Hazretleri'nin, Attar Hazretleri'nin Tezkiret-ül Evliya'sından aldığı bölümü bendeniz de aynen alıyorum: Fuzayl bin İyaz, gençliğinde yol keser, kervan soyardı. Bu işi yapan eşkiyaların başı idi. Bir kadına gönül vermişti. Çaldıklarını ona götürürdü. Bir gün bir kervan vurmak için pusuya yattı. Kervan, yakınına gelmişti. Kervanda bulunan bir

kişi, Kur'an okuyordu. Hadid Suresi'nin şu 16. ayetini, **"İman edenlere vakit gelmedi mi ki, kalpleri Allah'ın zikrine ve inen Kur'an'a saygı ile yumuşamasın"** Fuzayl duyunca, Allah'ın lütfuna nail oldu, kalbi yumuşadı. "Bu ayeti benim için okuduklarını sandım. Yüreğime dokundu" diyor Fuzayl Hazretleri. Evet, bu ayet Fuzayl hakkında geldi. "Ey Fuzayl! Sen nice yol vurursun, Müslümanları incitirsin, vakit oldu artık dönesin." Yüreğime od düştü. Başımı secdeye koyup ihlasla tövbe eyledim, kervan kavmi bir yere toplanıp geldiler. Fuzayl, bunlara dedi ki:

- Ey kervan kavmi! Sizlere müjdeler olsun, ben eşkiyalığa tövbe eyledim.

Onlar da, sevinip gittiler. İşte Hz. Mevlâna'nın yukarıda, "Yol kesen Fuzayl, candan tövbe etti" diye bahsettiği bu zattır. Bir eşkiya iken, tövbe ederek bir veli olmuştur.

Hz. Mevlâna, 60. mektubunda bu veliden şu şekilde bahsetmektedir: Şeyhlerin ünlülerinden İyaz oğlu Fuzeyl, Allah rahmet etsin, ilk zamanlarda yol kesici idi. Günün birinde, bir kervanın yolunu kesmişti. Tacirlerin kimisini öldürmüştü, kimisinin ellerini bağlamıştı, tacirlerin anılarını döküp saçmıştı, denklerini açıtırıyordu. Bunları Fuzayl'in karşısında yapıyorlar, ona malları gösteriyorlardı. Bir elbise sandığında, misk safranla Ayetel Kürsi yazılmıştı. Bu sandık açılınca, Fuzeyl, "Bu sandık sahibini bulun, bana getirin" dedi. Buldular, getirdiler. Dedi ki, "Elbiseni Ayetel Kürsi'ye mi emanet ettin? Onun korumasına mı bıraktın" Adam, "Evet" dedi. Fuzeyl, "Şu malların arasından kendi mallarının hepsini böl, ayır, al git... Geri kalanları da sana bağışladım. Benim yüzümden Ayetel Kürsi'ye olan inancın, hürmetin sarsılmasın. Ayetel Kürsi'nin bana faydası olmadı demeni istemem" dedi. Akıllı olana bir işaret yeter.

"YOKSUL BİR Derviş, HERAT'TA HORASAN AMİDİNİN SÜSLÜ PÜSLÜ KÖLELERİNİ GÖRDÜ; ONLAR, ARAP ATLARINA BİNMIŞLER, ALTIN SIRMALI ELBİSELER GİYMIŞLER, SÜSLERLE SÜSLENMIŞLERDİ; YOKSUL Derviş, BUNLAR HANGİ BEYLER, NERENİN PADİŞAHLARI, DİYE SORDU; ONA DEDİLER Kİ, BUNLAR BEY DEĞİL, HORASAN AMİDİNİN KÖLELERİDİR; YOKSUL Derviş, BAŞINI GÖĞE KALDIRDI: ALLAH'IM DEDİ, KULA BAKMAYI AMİDDEN ÖĞREN; ORADA MALİYE İŞLERİNE BAKAN KİŞİYE AMİD DERLER"

حکایت آن درویش که در هری غلامان آراستهی امید خراسان را دید و بر اسبان تازی و قباهای زربفت و کلاههای مغرق و غیر آن، پرسید که اینها کدام امیرانند و چه شاهانند گفتند او را که اینها امیران نیستند اینها غلامان امید خراسانند، روی به آسمان کرد که ای خدا غلام پروردن از امید بیاموز، آن جا مستوفی را امید گویند

چون بدیدی او غلام مهتری - آن یکی گستاخ رو اندر هری

19326- Herat şehrinde yoksul bir küstah vardı. Mevkisi yüksek bir köleyi gördü.

روی کردی سوی قبله‌ی آسمان - جامه‌ی اطلس کمر زرین روان

19327- Köle, atlastan yapılmış elbiseler giymiş, altın kemer kuşanmış gidiyordu. Yoksul, yüzünü gök kıblesine çevirdi de, dedi ki...

Beyitte geçen gök kıblesinden maksat: Dualarda eller göğre açılır; yüz, göğre tutulur. Baş, göğre kaldırılır. Allah, mekândan münezzehtir. Fakat gökyüzü, rahmet kapısıdır. Her şey, gökten beklenir. Gök, sanki bir kıbledir, darda kalmışların Kâbe'sidir.

چون نیاموزی تو بنده داشتن - کای خدا زین خواجهی صاحب من

19328- Allah'ım! Kula bakmayı bilmiyorsan, neden şu lütuflar, ihsanlar sahibi efendiden öğrenmezsın?

زین رئیس و اختیار شاه ما - بنده پروردن بیاموز ای خدا

19329- Allah'ım! Kul beslemeyi, şu başımızda bulunan, şehrimizin şu büyüğünden öğren.

در زمستان لرز لرزان از هوا - بود محتاج و برهنه و بی‌نوا
19330- *Yoksul, muhtaçtı. Çıplaktı ve yiyeceği yoktu. Kışın soğukta tirtir titriyordu.*

جراتی بنمود او از لمتری - انبساطی کرد آن از خود بری
19331- *Kendinden haberi olmayan o zavallı, elinde olmaksızın böyle bir cürette bulundu, böyle bir söz söyledi.*

که ندیم حق شد اهل معرفت - اعتمادش بر هزاران موهبت
19332- *Allah'ın binlerce lütfuna, ihsanına güveniyordu. Çünkü Hakk'ı kendinde bulmuş, onun nedimi olmuş, irfan sahibi bir kişiydi.*

تو ممکن آن که نداری آن سند - گر ندیم شاه گستاخی کند
19333- *Padişahın nedimi küstahlık etse bile, sende o bağıllık, o manevi güven olmadığı için, sen küstahlık etme.*

گر کسی تاجی دهد او داد سر - حق میان داد و میان به از کمر
19334- *Hakk, sana bel verdi. Elbette bel, kemerden kıymetlidir. Bir kimse sana taç verebilir ama Allah'ın verdiği başı veremez.*

متهم کرد و ببستش دست و پا - تا یکی روزی که شاه آن خواجه را
19335- *Nihayet günün birinde, padişah, amidi töhmet altına aldı, elini ayağını bağladı.*

که دفينه‌ی خواجه بنماید زود - آن غلامان را شکنجه می‌نمود
19336- *O süslü püslü kölelere, "Tez efendinizin definesinin yerini gösterin" diye, işkence edilmeye başlandı.*

ور نه برم از شما حلق و لسان - سر او با من بگوئید ای خسان
19337- *Onlara, "Ey alçaklar! Bunun sırrını bana söyleyin, yoksa boğazınızı dilinizi kestirim" diyordu.*

روز و شب اشکنجه و افشار و درد - مدت يك ماه شان تعذيب کرد
19338- *Tam bir ay, onları tekzip ettirdi. Gece gündüz işkence yaptırttı. Onları sıkıştırıyorlar, dertler içinde bırakıyorlardı.*

راز خواجه وانگفت از اهتمام - پاره پاره کردشان و يك غلام
19339- *Sonunda onların hepsini paramparça ettirdi. Fakat içlerinden bir köle bile, efendilerinin sırrını söylemedi.*

بنده بودن هم بیاموز و بیا - گفتش اندر خواب هاتف کای کیا
19340- *O yoksul derviş uykudayken, hatiften şöyle bir ses geldi: "Gel de, kul olmayı bunlardan öğren!"*

Hatîf, gaip ten gelen ses, öte ler den gelen ses. Çok sesler var. Bu sesleri duymak için kulak lazım. Her an hatîf ten sesler gelmekte, fakat o sesi duymak için, Allah adamı olmak gerekmektedir.

گر بدرد گرگت آن از خویش دان - ای دریده پوستین یوسفان
19341- *Ey Yusuf ların derilerini paralayan! Eğer seni de bir kurt paralarsa, bunu kendinden bil.*

ز انکه می‌کاری همه ساله بنوش - ز انکه می‌بافی همه ساله بیوش
19342- Sen, bütün yıl kendi dokunduğunu giyin. Bütün yıl, ektiğini biç.

این بود معنی قد جف القلم - فعل تست این غصه‌های دم به دم
19343- An be an sana gelip çatan bu dertler, bu belalar, senin yaptıklarının cezasıdır, karşılığıdır. İşte “Kalem yazdı, yazının mürekkebi bile kurudu” sözünün manası budur.

Hız. Mevlâna, Mesnevî'nin bir yerinde aynı fikri beyan buyurmuştu: “Gamdan, fenalıklardan sana gelen her şey, senin kendi korkusuzluğundan, edepsizliğinden, küstahlığındandır.” Eski şairlerimizden birisi de, “Hep çektiğim, kendi ceza-yı amelimdir” demiştir.

Bütün çektiklerim, başıma gelen bütün belalar, yaptıklarımın cezasıdır.

نيك را نيكي بود بد راست بد - که نگرده سنت ما از رشد
19344- Yani bizim âdetimiz, yolumuz, işimiz, doğrudan ve doğruluktan ayrılmaz. İyiliğe karşı iyilik, kötülüğe karşı kötülük veririz.

تا تو دیوی تیغ او برنده است - کار کن هین که سلیمان زنده است
19345- Aklını başına al da, işini ona göre yap. Doğrudan ayrılmaz. Çünkü Süleyman yaşamaktadır, yok eğer sen şeytan isen, onun kılıcı çok keskindir, ondan kurtulamazsın.

Kur'an-ı Kerim'de birçok surede, adı geçen Süleyman Aleyhisselam, bir peygamberdir, kendisine çok bilgi ve üstünlük verildi ki, kuşların, hayvanların, hatta karıncaların dilinden anladığı zikredilir; rüzgârların, şeytanların, devlerin onun emrinde olduğundan bahsedilir. Burada Hız. Mevlâna'nın “Süleyman yaşamaktadır” diye buyurması, Süleyman-ı maneviyi, yani “Mana Süleymanını”, insan-ı kâmilî kasdetmektedir: “Ey Cebri inancında olan kişi! Aklını başına al; eğer insan isen, iman yolunu, sünnet yolunu seç. Eğer şeytan isen, mana Süleyman-ı'nın kılıcından kurtulamazsın” demek istemektedir. Çünkü mana Süleymanı, insan-ı kâmil, her devirde diridir. Ey Cebri! Sen şeytanlık sıfatlarından kurtulur da, melek siretinde olursan, ilahî kahırdan, felaketlerden yakanı sıyırsın.

از سلیمان هیچ او را خوف نیست - چون فرشته گشت از تیغ ایمنی است
19346- İnsan melek olunca, kılıçtan emin olur. Artık onun Süleyman'dan korkusu kalmaz.

رنج در خاك است نه فوق فلك - حکم او بر دیو باشد نه ملك
19347- Onun hükmü şeytana geçer, meleğe değil. Zahmet yeryüzündedir, topraktır. Gökyüzünde zahmet yoktur.

تا بدانی سرّ سرّ جبر چیست - ترك كن اين جبر را که بس تهی است
19348- Çok boş olan bu cebri terket ki, cebri sırrının sırrını bilesin, anlayasın.

تا خبر یابی از آن جبر چو جان - ترك كن اين جبر جمع منبلان
19349- Tembellerin takılıp kaldıkları bu cebri terk et de, can gibi olan o cebirden haber al.

ای گمان برده که خوب و فایقی - ترك معشوقی کن و کن عاشقی
19350- Ey kendisinin güzel ve üstün olduğunu sanan! Sevgili olmaktan vazgeç de, âşık ol.

Ey kendisini güzel ve üstün varlık sanan kişi! Eğer gerçek sevgiliye kavuşmak

istiyorsan, onun cemal-ü ba kemalini görmek diliyorsan, insanlar arasındaki sevilen ve seven olmayı terkeyle de, Allah’a âşık ol. Fânî sevgiliyi ve fânî sevgiyi bırak, ebedî sürece sevgiyi ve sevgiliyi ara. Buraya münasebeti düşmüşken, Adanalı şair Ziya merhumun şu kıtasını alıyorum:

Her peri simaya bakmaz, dide-i nadide bin
Her sevad zülfe bağlanmaz, dili sevda karin
Âfitabı hüsnü hûban akibet eyler uful
Ben muhabbet la yezalim la ühibbül-Âfilin

گفت خود را چند جویی مشتری - ای که در معنی ز شب خامشتری

19351- Ey manada geceden de dilsiz ve sessiz olan kişi! Sözlerine ne vakte kadar müşteri arayacaksın?

رفت در سودای ایشان دهر تو - سر بجنبانند پیشت بهر تو

19352- Hatırın için, anlamadıkları hâlde senin karşında başlarını sallar dururlar. Fakat senin de ömrün, onların sevdası ile geçti gitti.

Ey gerçek ilim ve marifetten yoksul olan zavallı! Sen, mana bakımından karanlık geceden de sessiz ve hareketsizsin. Senin kalbine ilahî ilham ve Rabbani işaret gelmediği için, sözlerin tesirsiz oluyor. Çünkü senin bizzat kendi içinde, bir karanlık gece hüküm sürmektedir. Bu yüzdendir ki, konuşmalarında ruhani ve Rabbani hararet yok. Fakat hafıza kuvveti ile bir şeyler ezberlemişsin, konuşma gücü ile dinleyenlere bir şeyler satmak istiyorsun. Senin olmayan, içinden gelmeyen ezberlenmiş sözlerinle halktan ne vakte kadar müşteri arayacaksın? Bu boş, soğuk sözlerden vazgeç de, kalbini irfan nuru ile aydınlat, kendini gereği gibi ibadete ver, Hakk’ı gönlünde bul da, Hakk aşkı ile kelimelerin ısınınsın. Sözlerin makbul olsun. Aksi hâlde seni dinleyenler, sözlerini anlayamazlar. Anlamış gibi görünerek başlarını sallarlar. Senin ömrün de, bunların seni dinlemeleri, sana saygı göstermeleri sevdasında harcanır gider.

Sen kendine, kendi ruhuna lüzumlu olan ameli, ibadeti, iyiliği, yoksula yardımı bir tarafa bırakmışsın. Gene kuvveti ile etrafındakileri kandırmaya çalışıyorsun. Sen önce kendini, kendi nefsini ıslah et, kurtar. Ondan sonra başkalarını uyandırmaya çalış.

چه حسد آرد کسی از فوت هیچ - تو مرا گویی حسد اندر مپیچ

19353- Sen “Bana hasetle kıvrınma” diyorsun ama bir hiçin elden çıkmasına kim haset eder.

همچو نقش خرد کردن بر کلوخ - هست تعلیم خسان ای چشم شوخ

19354- Ey aç gözlü, adi! Değersiz insanların bir şeyler öğretmesi, kerpiç parçasına ince resimler yapmaya, nakışlar çizmeye benzer.

کان بود چون نقش فی جرم الحجر - خویش را تعلیم کن عشق و نظر

19355- Kendine aşkı ve görüşü öğret. Bu, taşa kazılan nakış gibidir.

Hız. Mevlâna, değersiz, adi kişilerin bir şeyler öğrenmesini, kerpice yapılan nakışa benzetiyor. Bu, çabuk kaybolup gider. Hâlbuki kendine ilahî aşkı ve görüş sahibi olmayı öğrenmeyi, taş üzerine kazılmış nakış gibi mütaala ediyor. Bu nakış, geçici olamaz, daima kalıcıdır. “Küçükken bir şey öğrenmek, taşa nakış yapmak gibidir. Büyükken, ileri yaşlarda bilgi edinmek, suya yazı yazmağa benzer” diye bir hadis-i şerife de işaret vardır.

غیر فانی شد کجا جویی کجا - نفس تو با تست شاگرد وفا

19356- Nefsin vefalı bir talebe gibi, daima seninle beraberdir. Başka ne varsa yok oldu. Nerede, neyi arıyorsan, hepsi seni bırakıp gittiler.

خویش را بد خو و خالی می‌کنی - تا کنی مر غیر را خبر و سنی

19357- Başkasını bilgi sahibi etmek, yükseltmek için, kendini kötü huylu ve bilgisiz bir hâle sokuyorsun.

Etrafındaki basit insanlar, sana vefalı talebe olamazlar. Asıl senin vefalı taleben, sana bağlı kalacak şakirdin, senin kendi nefsendir. Ötekiler, seni bırakır giderler. Nerede, neyi anyorsun? Kimi arıyorsun? Sen, kendi nefsinin hocası ol. Onu yetiştir, onu terbiye et. Nefsine yönel ve nefsinı yücelt. Sen, başkalarını yetiştireceğim, onlara bir şeyler öğreteceğim, onları yücelteceğim derken, kendini, kendi nefsinı ihmal ettin. Gereği gibi kendi kendinle meşgul olmadın. Böylece sen, kendini bilgisiz bıraktın. Kötü huylu yaptın.

هین بگو مهراس از خالی شدن - متصل چون شد دلت با آن عدن

19358- Gönlün o cennete ulaştı mı? Onunla birleşt mi? Artık aklını başına al, konuş. Duygunu, bilgini dök, boşalmaktan korkma.

Bir evvelki beyitte Hz. Mevlâna, “Başkasını bilgi sahibi etmek, yüceltmek için, kendini ihmal ettin” demekle, “Kendine dön, kendi nefsinı düşün, egoist ol” demek istemedi. Kendini ıslah etmek, manaya ulaşmak, hatalarını düzeltmek, tek kelime ile iyi bir insan olmak için nefsinı ihmal etme, hakikatı bulmaya çalış, diye tavsiyelerde bulundu. Nefse dönüş, sadece onu terbiye etmek içindi. Bu iş olunca, gönlün hakikat cennetine ulaştınca, artık duygularını başkalarına da duyur. Kendi nefsinı kurtardığın için, başkalarını da kurtarmaya çalış. İçini, gönlünü başkalarına ver. Boşalmaktan korkma.

کم نخواهد شد بگو دریاست این - امر قل زین آمدش کای راستین

19359- Esasen Cenab-ı Hakk, bu sebeple Peygamber Efendimize, “Ey doğru sözlü, doğru özlü Habibim, söyle” emrini verdi. Söyle, çünkü bu hakikat denizi Peygamberimiz, tükenmez bir deryadır.

Kur'an-ı Kerim'de “Kul”, yani “Söyle” hitabı 332 ayette geçer. Bu beyite “Söyle” hitabı aynen alınmıştır. Burada “Ey peygamberim! Senin gönlündeki ilmin, zevkin eksilmez” diye buyurmuştur. Çünkü o, ilahî bir deryadır. Hakikati hisseden kâmil insanın da, duygusu ve bilgisi azalmaz. O, Muhammedî bir deryadır. Ne kadar harcansa bitmez.

هین تلف کم کن که لب خشک است باغ - اُصِثُوا یعنی که آبت را به لاغ

19360- Yine “Susun” diye emir verildi. Yani kendinize gelin de, suyunuzu telef etmeyin, bağ susuz kalmıştır.

Burada Araf Suresi'nin 204. ayetine işaret vardır: **“Kur'an okunduğu zaman, onu dinleyn ve susun. Olur ki merhamet edilsin.”**

Yukarıdaki beyitte geçen şu hakikati, aşk-ı ilahîyi ve manevi zevki ifade etmektedir. Bağ ise, ruhun ve gönlün sembolüdür. “Suyunuzu telef etmeyin” demekle, hakikati ve aşkı bırakıp boş laflarla, manasız sözlerle vakit geçirmeyin, ruhunuz susuz kalmasın, onun ihtiyacı olan manevi zevki, ibadeti ve hakikati ona verin. Boş yere konuşmayın. Susun.

این سخن را ترک کن پایان نگر - این سخن پایان ندارد ای پدر

19361- Babacığım! Bu sözün sonu yoktur. Bu sözü bırak da, sonuna bak.

بر تو می‌خندند عاشق نیستند - غیرتم ناید که پیشت بیستند

19362- Onların, seni anlamayanların, sana karşı durmaları ve sana gülmeleri gayrette dokunuyor. Üzülme! Onlar âşık değiller ki...

بهر تو نعره زنان بین دم به دم - عاشقانت در پس پرده‌ی کرم

19363- Senin âşıkların, kerem perdesi altında, senin için feryat ediyorlar. Zaman zaman haykırıyorlar, sen onları gör.

عاشقان پنج روزه کم تراش - عاشق آن عاشقان غیب باش

19364- Sen, o gayb âleminin âşıklarına âşık ol. Beş günlük âşıklara pek aldırış etme.

سالها ز ایشان ندیدی حبه‌ای - که بخوردندت ز خدعه و جذبه‌ای

19365- Onlar, hile ile seni kendilerine çekerler de, yerler. Yıllardır onlardan çok küçük bir fayda görmedin, ufak bir yardım almadın.

گام خستی بر نیامد هیچ کام - چند هنگامه نهی بر راه عام

19366- Halkın yolunda ne zamana kadar, feryat edip duracaksın? Gürültü edeceksin; ayakların yaralandı, hala bir murada eremedin.

وقت درد و غم بجز حق کو الیف - وقت صحت جمله یارند و حریف

19367- Sağlık ve hoşluk zamanında, onların hepsi de sana dosttur, arkadaşdır. Dertli ve gamlı olduğun vakitte, Allah'tan başka sana kim dost olur?

دست تو گیرد بجز فریاد رس - وقت درد چشم و دندان هیچ کس

19368- Gözünün, dişinin ağrıdığı vakit feryada yetişen Allah'tan başka kim senin elinden tutar?

چون ایاز از پوستین کن اعتبار - پس همان درد و مرض را یاد دار

19369- Sende o hastalık, o dert vaktini hatırla da, Ayaz gibi pöstekiden ibret al.

که گرفته ست آن ایاز آن را به دست - پوستین آن حالت درد تو است

19370- Pöteki, senin o derde düştüğün zamanki hâlidir. Ayaz, bu yüzden ona el atmış, onu saklamıştır.

“YİNE O CEBRÎ KÂFİRİN KENDİSİNİ İSLAM’A DAVET EDEN, KENDİSİNE CEBRÎLİĞİ BIRAKMASINI SÖYLEYEN SÜNNİYE CEVAP VERMESİ, SUAL VE CEVABIN İKİ TARAFLI OLARAK UZAYIP GİTMESİ”

باز جواب گفتن آن کافر جبری آن سنی را که به اسلامش دعوت می‌کرد و به ترك اعتقاد جبرش دعوت می‌کرد و دراز شدن مناظره از طرفین که ماده‌ی اشکال و جواب را نبرد الا عشق حقیقی که او را پروای آن نماند، و ذلك فضل الله يؤتیه من یشاء

Suali ve cevabı müşkil olan her şeyi, ancak hakiki aşk halleder, kesip atar, onun pervası yoktur. Bu Allah'ın bir fazlıdır, onu dilediğine verir.

Yukarıda geçen, **“Bu Allah'ın bir fazlıdır, onu dilediğine verir”** Hadid Suresi 21. Cuma Suresi 4. ayetlerinde geçmektedir. Lafzi iktibas vardır.

که از آن حیران شد آن منطق مرد - کافر جبری جواب آغاز کرد

19371- Kâfir Cebrî, öyle cevaba başladı ki, Sünninin mantığı, o cevaplardan şaşırды, hayranlığa düştü.

جمله را گویم بمانم زین مقال - لیک گر من آن جوابات و سؤال

19372- Fakat ben, bütün o cevapları ve sualleri söylesem, şu söyleyeceğim sözden kalırım.

که بدان فهم تو به باید نشان - ز آن مهم‌تر گفتنیها هستمان

19373- Ondan daha mühim söyleyeceğimiz öyle şeyler var ki, onlarla anlayışın daha iyi gelişir. Bu zor bahsi, bu karışık mevzuyu kavrayışın daha kolaylaşır.

ز اندکی پیدا بود قانون کل - اندکی گفتیم آن بحث ای عتل

19374- *Ey inatçı kişi! Ben, o bahse dair çok az konuştum. Bütün, az öyle meydana çıkar, belirir. Bu sebeple az ve öz konuştum.*

در میان جبری و اهل قدر - همچنین بحث است تا حشر بشر

19375- *Bu öyle bir bahistir ki, kıyamete kadar Cebrîlerle Kaderiyecilerin münakaşaları sürüp gidecektir.*

مذهب ایشان بر افتادی ز پیش - گر فروماندی ز دفع خصم خویش

19376- *Hasmını alt etmekten, yenmekten âciz kalsaydın, onun mezhebine uyar, onun gittiği yoldan giderdin.*

پس رمیدندی از آن راه تیاب - چون برون شوشان نبودی در جواب

19377- *Onlar da cevap vermekten âciz kalsalardı, bu kaypak ve bozuk yoldan ürker, kaçarlardı.*

می‌دهدشان از دلایل پرورش - چون که مقضی بد دوام آن روش

19378- *Fakat bu gidişin böyle olması, böyle yürümesi lazım ki, onların hepsi ortaya sürdükleri delillerle, kendi yollarının doğruluğuna kanmadalar.*

تا بود محبوب از اقبال خصم - تا نگردد ملزم از اشکال خصم

19379- *Kimsenin, hasmının zor suallerini cevapsız bırakması, düşmanın devlet ve ikbalini görmemesi, ona yenilmemiş gibi görünmesi lazımdır.*

در جهان ماند الی یوم القیام - تا که این هفتاد و دو ملت مدام

19380- *Bu yetmiş iki mezhep, dünyada kıyamete kadar kalsın ve bu çekişme sürsün gitsin.*

Bu yetmiş iki fırka meselesi, daha evvel geçmişti. Peygamber Efendimizin bir hadisinde, "Benim ümmetim de, 73 fırkaya ayrılacak. Bunlardan tek bir fırka kurtulmuştur. Geride kalan yetmiş iki fırkanın yeri cehennemdir" diye buyurmuştur.

از برای سایه می‌باید زمین - چون جهان ظلمت است و غیب این

19381- *Çünkü bu âlem, karanlıklar ve gayb âlemidir. Gölgenin düşmesi için bir zemin lazımdır.*

کم نیاید مبتدع را گفت و گو - تا قیامت ماند این هفتاد و دو

19382- *Böylece bu yetmiş iki fırka, kıyamete kadar kalır. Bu yüzden, bidat yolunu tutanın dedikodusu da, kıyamete kadar eksik olmaz.*

که بر او بسیار باشد قفلها - عزت مخزن بود اندر بها

19383- *Hazinenin değeri, üstündeki kilitlerin çokluğundan belli olur.*

پیچ پیچ راه و عقبه و راه زن - عزت مقصد بود ای ممتحن

19384- *Ey sınıanan kişi! Maksadın izzeti, gayenin yüceliği, yolun sıkıntısından, yolda aşılması, geçilmesi zor bayırların bulunmasından, yol kesicilerin pusu kurmalarından belli olur.*

ره زنی اعراب و طول بادیه - عزت کعبه بود و آن نادیه

19385- *Kâbe'nin izzeti, yüceliği, onun yolunun sıkıntılarla dolu oluşunda,*

bedevilerin yolu kesmelerinde, çölün uzayıp gitmesindedir.

عقبه‌ای و مانعی و ره زنی است - هر روش هر ره که آن محمود نیست

19386- İyi olmayan, güzel olmayan her gidişin, her yolun bir tehlikesi, bir manisi, bir yol kesicisi vardır.

تا مقلد در دو ره حیران شده - این روش خصم و حقوق آن شده

19387- Bu yol, o yolun hasmıdır, düşmanıdır. Mukallit de, iki yolun ortasında şaşırılmış kalmıştır.

هر فریقی در ره خود خوش منش - صدق هر دو ضد بیند در روش

19388- Her iki yolun sadıkları, inanç sahibi olanları, gidişte birbirini zıt görürler. Her fırka, kendi yolundan memnundur. O yolu beğenmiştir.

Her fırka, kendi yolunu beğenmiştir. Kur'an-ı Kerim'in Müminun Suresi'nin 53. ayetinde, Rum Suresi'nin 32. ayetinde geçmektedir: **"Her din sahibi (Her fırka), kendindeki dine güvenmektedir."** Her iki ayette de, her fırkanın kendi dininden memnun olduğu, onu yeter bulduğu belirtilmektedir. Hakk'ın hikmetinden sual olunmaz. Nasıl ki dünyada, çeşit çeşit milletler varsa, çeşit çeşit mezhepler ve çeşit çeşit yollar da vardır. Bazı çirkinler, kendilerini güzel sandıkları gibi, bazı sapık inançlılar da, kendilerini doğru yolda sanmakta, herkes kendi inancını doğru bulmaktadır: **"Sizin dininiz size, benim dinim bana."** (Kâfirun Suresi, ayet 6)

بر همان دم تا به روز رستخیز - گر جوابش نیست می‌بندد ستیز

19389- Yolunu doğru bulmayan, ikna edici cevap veremez. İnadından kavgaya girer. Bu dünya kurulumundan kıyamet gününe kadar, böyle gelmiş, böyle gider.

گر چه از ما شد نهان وجه صواب - که مهان ما بدانند این جواب

19390- "Bu cevabı biz veremeyiz, bu bizden gizli kalmıştır ama büyüklerimiz buna cevap vermeyi bilirler" der.

ور نه کی وسواس را بسته‌ست کس - پوز بند وسوسه عشق است و بس

19391- Vesvesenin ağzını bağlayan, ancak ilahî aşktır. Yoksa vesveseyi kim bağlayabilmiştir?

صید مرغابی همی‌کن جو به جو - عاشقی شو شاهدهی خوبی بجو

19392- Âşık ol, bir dilber, bir güzel ara. Dere dere dolaş, bir su kuşu avla.

Sevgili bir dilberden, bir güzelden, su kuşundan murat, mürşid-i kâmil. Ey hakikati arayan talip! Cebrîlerin ve Kaderiyecilerin münakaşaları, dedikoduları vesvesedir, sapıklıktır. Bu vesvesenin ağzını, ancak ilahî aşk bağlayabilir. Sen vesveseyi içinden atmak istiyorsan, ilahî aşka sarıl. Bir mürşid-i kamil ara.

کی کنی ز آن فهم فهمت را خورد - کی بری ز آن آب کان آبت برد

19393- Yüzünün suyunu döken sudan, ne elde edebilirsin. Anlayışını körleştiren, yok eden anlayışla, ne yapabilirsin?

İlahî aşktan haberi olmayan, bilgili ve akıllı geçinen kimseden uzaklaş. Onunla arkadaşlık, senin şerefini, haysiyetini alçaltır. Böyle yalancı bir mürşitten istifade edemezsin. Aksine o, senin güzel, ilahî duygularını körleştirir. Manevi ve ruhani zevklerini yok eder.

یابی اندر عشق با فر و بها - غیر این معقولها معقولها

19394- Şu aklının erdiği şeylerden başka akledilecek, düşünülecek şeyler var.

Onları bu toprak baştaki akılla değil, ancak çok kıymetli aşkla bulabilirsin.

که بدان تدبیر اسباب سماست - غیر این عقل تو حق را عقلهاست

19395- Allah, sende bulunan şu akıldan başka akıllar da yaratmıştır. Gökyüzünün sebepleri, o akıllarla çevrilir, idare edilir.

ز آن دگر مفرش کنی اطباق را - که بدین عقل آوری ارزاق را

19396- Bu akılla dünyalık elde edersin, rızık elde edersin; öbür akılla da, göklerde kendine bir makam edinirsin.

عشر امثالت دهد یا هفت صد - چون بیازی عقل در عشق صمد

19397- Aklını hiçbir şeye muhtaç olmayan Allah sevgisine kaptırırsan, ona verir, onun olursan, Allah da sana, o aklın on mislini yahut yedi yüz mislini verir.

Beytin manasında, “Hiçbir şeye muhtaç olmayan” Cenab-ı Hakk’ın Esma-ül Hüsnâ’sından “Samed”e işaret vardır. İhlas Suresi’nin 2. ayetinde geçer ve on misli yahut yedi yüz misli ile de, Enam Suresi’nin 160. ayetinde “Kim ki hayırlı ve güzel amelle gelirse, ona on misli sevap verilir” ve “**Mallarını Allah yolunda harcayanların hâli, her başakta yüz taneli yedi başak bitiren bir tohumun hâli gibidir. Allah dilediği kimseye, daha kat kat verir**” (Bakara Suresi, ayet 261) ayetlerine işaret vardır.

بر رواق عشق یوسف تاختند - آن زنان چون عقلها درباختند

19398- O kadınlar, akılları ile oynadılar da, Yusuf’un aşk sayvanına sıçradılar.

Bu beyitte Yusuf Suresi’nin 31. ayetine işaret vardır: “**Hanım, şehirdeki kadınların kendisini ayıpladıklarını ve dedikodu yaptıklarını işitince, onlara davetçi gönderdi. Onlar için dayalı, döşeli bir sofra hazırladı ve her birine bir bıçak verdi. Sonra Yusuf’a, çık karşılarna, dedi. Kadınlar, onu görünce, kendisini çok büyüttüler ve şaşkınlıklarından ellerini kestiler. Allah’ı tenzih ederiz, bu bir insan değildir. Bu ancak kerim bir melektir, dediler.**”

سیر گشتند از خرد باقی عمر - عقلشان يك دم ستد ساقی عمر

19399- Ömür sakisi, bir an onların akıllarını aldı. Ömürlerinin sonuna kadar akla doydular.

ای کم از زن شو فدای آن جمال - اصل صد یوسف جمال ذو الجلال

19400- Zülcelal olan Allah’ın güzelliği ise, yüzlerce Yusuf’un güzelliğinin aslıdır. Ey Yusuf’un güzelliğine hayran olarak elini kesen kadından da değersiz olan kişi! Kendini, o güzelliğe feda et.

کاو ز گفت و گو شود فریاد رس - عشق برد بحث را ای جان و بس

19401- Ey can! Bu karışık, zor bahsi ancak aşk keser. Kendilerini dedikoduya kaptıranların feryatlarına, ancak aşk yetişir.

زهره نبود که کند او ماجرا - حیرتی آید ز عشق آن نطق را

19402- Aşk yüzünden sözü hayret gelir, şaşırır kalır. Macerayı anlatmaya cesaret edemez, korkarsın.

گوهری از لنج او بیرون فتد - که بترسد گر جوابی وا دهد

19403- Bir cevap vermeye kalkarsa, dudaklarından bir incinin dışarı düşmesinden korkar.

تا نباید کز دهان افتد گهر - لب ببندد سخت او از خیر و شر

19404- Bu sebeple ağızından bir inci düşmesin diye, dudaklarını sıkıca yumar. Ne hayırdan, ne de serden bahseder.

چون نبی بر خواندی بر ما فصول - همچنان که گفت آن یار رسول

19405- Nitekim Peygamberin dostu da, demiştir ki: "Peygamber bize bir şey söylerken..."

خواستی از ما حضور و صد وقار - آن رسول مجتبی وقت نثار

19406- O seçilmiş Resul, o incileri saçarken, bizden huzur isterdi. Yüzlerce vakar, ağır başlılık dilerdi.

کز فواتش جان تو لرزان شود - آن چنان که بر سرت مرغی بود

19407- Öyle ki, sanki başında bir kuş varmış da uçacakmış korkusuyla, canın titrer.

تا نگیرد مرغ خوب تو هوا - پس نیاری هیچ جنبیدن ز جا

19408- Güzel kuşun uçup havalara gitmesin diye, yerinden kıyılamazsın.

تا نباید که بپرد آن هما - دم نیاری زد ببندی سرفه را

19409- O Hüma kuşu uçar diye, nefes bile almazsın; öksürüğün gelse bile, kendini sıkır, öksürmezsin.

Hizmet Peygamber s.a.v. Efendimizin, sahabesinin mübarek Resulümüzün huzurunda başlarına kuş konmuş, onu uçurmak istemeyen kişiler gibi kıyılamadan edeble oturduklarına dair, Ahmet İbni Hanbel Hazretleri'nin Müsned adlı kitabında, İbni Esir'in Nihaye'sinde bir hadis olduğunu, Firuzanfer "Mesnevî Hadisleri"nde haber vermiştir. Hz. Mevlâna, yukarıdaki beytlerde, bu hadise işaret buyurmaktadır.

بر لب انگشتی نهی یعنی خمش - ور کست شیرین بگوید یا ترش

19410- O sırada biri sana tatlı da söylese, acı da söylese, parmağını dudağına götürür, sus diye işaret edersin.

بر نهد سر دیگ و پر جوشت کند - حیرت آن مرغ است خاموش کند

19411- İşte o kuş, hayrettir, şaşırp kalmaktır. O, seni susturur. Tencerenin ağızını kapatır, seni aşta kaynatmaya başlar. Pişirir, olgunlaştırır; seni dedikodudan kurtarır.

"PADİŞAHIN MAHSUSTAN AYAZ'I SÖYLETMEK İÇİN, BUNCA GAMI, BUNCA SEVİNCİ, CANSIZ BİR ŞEY OLAN ÇARIKLA, POSTEKİYE NEDEN SÖYLER'SİN, DİYE SORMASI"

پرسیدن پادشاه قاصدا ایاز را که چندین غم و شادی با چارق و پوستین که جماد است می‌گویی
تا ایاز را در سخن آورد

چیست آخر همچو بر بت عاشقی - ای ایاز این مهرها بر چارقی

19412- Ey Ayaz! Bir çarık parçasına karşı beslediğin bu sevgi nedir? Bir puta âşık olmuşa benziyorsun.

کرده‌ای تو چارقی را دین و کیش - همچو مجنون از رخ لیلی خویش

19413- Mecnun gibi, sende Leyla'dan yüzünü çevirmişsin de, bir çarığı kendine din ve iman edinmişsin.

هر دو را در حجره‌ای آویخته - با دو کهنه مهر جان آمیخته

19414- İki eski parçasına gönlünü, canını vermiş, onları kendine sevgili edinmiş, odana asmış, saklıyorsun.

در جمادی می‌دمی سر کهن - چند گویی با دو کهنه نو سخن

19415- O iki eski püskü şeye, ne zamana kadar yeni sözler söyleyeceksin? Cansız şeye, eski sırları açacaksın?

می‌کشی از عشق گفت خود دراز - چون عرب با ربع و اطلال ای ایاز

19416- Araplar gibi, çadırın söküldüğü yerde kalan döküntülere aşkla uzun uzun kasideler okuyorsun, diller döküyorsun?

Eski Arap şairlerinin âdetine işaret buyruluyor. Sevgililerinin oturdukları çadırlar sökülünce, geriye kalan döküntüler şairlere çok dokunur, Hazin şiirler söylenmesine vesile olurdu. Bizim şairlerimizden Bayburtlu Zihni merhumun meşhur koşması da, aynı duygunun mahsulüdür:

Vardım ki yurdundan ayak götürmüş
Yavru gitmiş, ıssız kalmış otağı.
Camlar şikest olmuş, miller dökülmüş
Sakiler meclisten çekmiş ayağı...

پوستین گویی که کرته‌ی یوسف است - چارقت ربع کدامین آصف است

19417- Ey Ayaz! Senin çarığın hangi vezirin döküntüsü, pösteğin hangi Yusuf'un gömleği?

Metinde Asaf, Hazreti Süleyman'ın vezirinin adıdır. Şöhreti yüzünden, vezirlere lakap olmuştur.

جرم يك ساله زنا و غل و غش - همچو ترسا که شمارد با کشش

19418- Hristiyan gibi, hani gider de bir yıl içinde yaptığı zinaları, kalbinden geçirdiği kötülükleri, papaza sayıp döker.

عفو او را عفو داند از اله - تا بیامرزد کشش زو آن گناه

19419- Papaz, o günahkâr Hristiyanın günahlarını bağışlayınca, onun affını Allah'ın affı bilir.

Hristiyanlıktaki günah çıkartmak âdetine temas ediliyor. Bir Hristiyan, işlediği günahları, kilisede günah çıkarma yerinde papaza itiraf eder. Papaz o suçları affederse, günahkâr, günahlarını Allah affetmiş gibi içinde bir rahatlık duyar. Bu âdet, Hristiyanlık'tan Bektaşiliğe ve Aleviliğe de geçmiştir. Buna Bektaşiler, "Baş okutmak", Aleviler de "Görölmek" tabir ederler.

ليك بس جادوست عشق و اعتقاد - نيست آگه آن کشش از جرم و داد

19420- Hâalbuki o papazın ne suçtan haberi var, ne de adaletten. Fakat aşk ve itikat, pek kudretli bir sihirbazdır. Sevmek ve inanmak, güzel şeydir.

اسحر از هاروت و ماروت است خود - دوستی و وهم صد یوسف تند

19421- Sevgi ve vehim, yüzlerce Yusuf meydana getirir. Aşk, Harut'tan ve Marut'tan daha üstün büyü yapar.

Adları Kur'an-ı Kerim'in Bakara Suresi'nin 102. ayetinde geçen Harut ve Marut, Babil'de sihirbazlıkları ile meşhur olmuş iki melek adıdır.

جذب صورت آردت در گفت و گو - صورتی پیدا کند بر یاد او

19422- İnsan, sevgilisinin hatırasıyla bir suret tasarlar. O suretin çekişi, seni dedikoduya sevk eder.

آن چنان که یار گوید پیش یار - رازگویی پیش صورت صد هزار
19423- *Suretin önüne varır, yüz binlerce sır söylersin; dostun dosta söylemesi gibi...*

زاده از وی صد اُلسْت و صد بلی - نه بد آن جا صورتی نه هیکی
19424- *Hâlbuki o âlemde ne bir suret vardır, ne de bir heykel. Fakat yine de, yüzlerce defa ondan "Ben Rabbiniz değil miyim?" sözü gelir. "Evet" doğrulaması duyulur.*

Bu beyitte Kur'anı Kerim'in Araf Suresi'nin 172. ayetine işaret vardır: "*Ben sizin Rabbiniz değil miyim, diye buyurduğu vakit, onlar da, evet Rabbimizsin, şahit olduk, demişlerdi.*"

پیش گور بچه‌ی نو مرده‌ای - آن چنان که مادری دل برده‌ای
19425- *Yeni ölmüş yavrusunun mezarına karşı, gönlü yaralı bir annenin konuşması gibi...*

می‌نماید زنده او را آن جماد - رازها گوید به جد و اجتهاد
19426- *O cansız mezar, ona diri gibi görünür de, ona candan yürekten sırlar söyler.*

چشم و گوش داند او خاشاک را - حی و قایم داند او آن خاک را
19427- *O toprağı, diri ve canlı sanır. O toprak yığınının gözü ve kulağı vardır, zanna düşer.*

گوش دارد هوش دارد وقت شور - پیش او هر ذره‌ی آن خاک گور
19428- *Onun nazarında, o mezar toprağının her zerresinin kulağı vardır, akli vardır. Coştuğu zaman, onu duyar, anlar.*

خوش نگر این عشق ساحرناک را - مستمع داند به جد آن خاک را
19429- *O toprağı, âdeta duyuyor, işitiyor sanır. Şu büyücü aşka iyi bak.*

دم‌بدم خوش می‌نهد با اشک رو - آن چنان بر خاک گور تازه او
19430- *Gönlü yaralı anne, çocuğunun yeni mezarına an be an gözyaşları ile kapanır, yüzünü gözünü sürer.*

روی ننهادست بر پور چو جان - که به وقت زندگی هرگز چنان
19431- *Oğlu hayattayken, o canının canına, o can yavrusuna asla böyle yüzünü gözünü sürmemiştir.*

آتش آن عشق او ساکن شود - از عزا چون چند روزی بگذرد
19432- *Bu matemden birkaç gün geçince, aşkının ateşi yatışmaya başlar.*

عشق را بر حی جان افزای دار - عشق بر مرده نباشد پایدار
19433- *Ölüye karşı beslenen aşk, ebedî olamaz. Sen, cana canlar katan diriye âşık ol.*

از جمادی هم جمادی زایدش - بعد از آن ز آن گور خود خواب آیدش
19434- *Ondan sonra o mezar, onun uykusunu getirir. Çünkü cansızdan, cansız şey doğar.*

ماند خاکستر چو آتش رفت تفت - ز انك عشق افسون خود بربود و رفت

19435- Çünkü aşk geçip gitmiştir. Büyüsünü de beraber götürmüştür. Ateşi sönmüş, ortada kül kalmıştır.

پیر اندر خشت می‌بیند همه - آن چه بیند آن جوان در آینه

19436- O gencin aynada gördüğünü, ihtiyar daima kerpişte görür.

“Gencin aynada gördüğünü, ihtiyar kerpişte görür” sözü, Farsça bir darb-ı meseldir. Buradaki genç, bizim anladığımız delikanlı değildir. Kemal sahibi olmayan, irfandan habersiz, nice ak saçlı ihtiyarlar vardır ki, yaşta çok ilerlemiş oldukları hâlde, hakikati idrakte genç ve toy kalmışlardır. Aksine genç yaşta, Hakk yoluna düşmüş, mana gözü açılmış nice delikanlılar da vardır ki, onlar pir olmuşlardır. Bu açıklamaya göre, bu beyitten çıkan mana şudur: Hakikate ermemiş, mana yoluna düşmemiş insanların aynada gördükleri, irfan sahibi bir kerpice baksa, onda neler görür. Onun nazarında, canlı cansız görünen her şeyde Hakk’ın kudreti, sanatı, güzelliği tecelli etmekte, tek kelime ile her zerrede “O” görülmektedir.

Büyük mütefekkir ve arif-i billah Şeyh Sadi merhum, bir yaprakta bile neler görmüş de, “Ariflerin nazarında, bitkilerin, ağaçların her bir yaprağı, Allah’ın kudretini, sanatını, yaratma gücünü gösteren, anlatan birer defterdir” buyurmuştur.

Hız. Mevlâna, “Pir”den aşağıdaki beyitlerde başka manalar da çıkarmakta ve onu kendine has bir belâgatla izah buyurmaktadır.

دستگیر صد هزاران ناامید - پیر، عشق تست نه ریش سپید

19437- Pir, sakallı, saç baş ağarmış kişi değildir. Pir, senin aşkıdır. Pir, ümitsizliğe düşmüş, yüz binlerce kişinin elinden tutan, onlara yol gösteren, onlara yararlı olan kâmil insandır.

نامصور سر کند وقت تلاق - عشق صورتها بسازد در فراق

19438- Aşk, ayrılık âleminde insanı hayale kaptırır; şekillere, suretlere, saptırır. Fakat seven, hakiki sevgili ile buluştu mu, o hayaller, o şekiller, o suretler yok olur da, tasavvur bile edilemeyen, anlatılamayan hakikat meydan çıkar.

Aşk, ayrılık vaktinde insanı şekilden şekle sokar, türlü mihnetlere, meşakkatlere giriftar eder. Bir mütefekkir, “Aşk, dünyanın en tatlı mutluluğu ile en yakıcı acısından yaratılmıştır” diyor. Şirazlı Hafız merhum da, “Aşk, önce kolay göründü ve fakat sonunda nice çetin ve müşkil işler vukua geldi” diye yazmıştır.

Mevlevî şairlerinin en büyüklerinden olan, Şeyh Galip Hazretleri de:

Derd-ü mihnettir, beladır, adı aşk

Bir marazdır, ibtiladır, adı aşk.

diye aşkın, dertle, mihnetle dolu bir çeşit hastalık ve ibtila olduğunu belirtmektedir. Hatta şairin biri, “Aşk, sabit bir fikir olursa, insanı öldürür” demektedir.

Bütün bu görüşler, gerçek aşkı bulamayan insanların içine düştükleri ruh hallerinin ifadesidir.

Hız. Mevlâna, “Gerçek sevgiliye, fânî olmayan mutlak güzelliğe kavuşanlar için, aşkın ızdırapları yok olur da, tasavvur edilemeyecek, anlatılamayacak manevî zevkler, ruhani hazlar meydana gelir” diye buyuruyor ve gerçek aşkı bulanların içine düştükleri ilahî zevki şöyle açıklıyor:

بر صور آن حسن عکس ما بدهست - که منم آن اصل هوش و مست

19439- Bu hâle düşen insan, der ki: Aklında ve fikrinde ilahî sarhoşluğun da temeli benim. O şekillerde, resimlerde, hayallerde gördüğüm güzellik, meğer bizim güzelliğimizin aksi imiş.”

Hız. Mevlâna, yukarıda geçen Mesnevî’yi bir rubai ile şerhetmektedir.

“Kendi hayalinin köyünde ne diye koşup duruyorsun? Neden gözlerini, gönül kanıyla yıkamaktasın? Neden tırnağa kadar, bütün varlığın Hakk’tan ibarettir. Ey kendisinin ne

olduğundan haberi olmayan gafil! Sen, kendinden başka neyi arıyorsun?”

حسن را بی واسطه بفراشتم - پرده‌ها را این زمان برداشتم

19440- Hakikati idrak eden kişi, der ki: “O ancak şimdi perdeleri kaldırabilirim güzelliği vasıtasız olarak ortaya koydum.”

Hız. Mevlâna, Divan-ı Kebir’inde perdeler üzerinde çok durur, perdelerin kalkması için sabırsızlanır. Mahbub-u Hakiki’ye yalvarır, der ki:

“Yanağından örtüyü kaldır, senin yanağın hoştur, ferahlık vericidir; perde arkasında kendini göstermeden benimle konuşmayı reva görme, bu üzüntüyü bana verme.”

Başka bir şiirinde ise, şöyle hitap eder:

“Ey benim canıma can katan hayatım! Perdeyi kaldır! Ey gamıma ortak olan, ey geceleri bana arkadaş olan, benimle daima beraber olan sevgilim! Perdeyi kaldır. Ey vakitli, vakitsiz feryatlarımı duyan, ey vücudumun bütün zerrelere aşk ateşi düşüren sevgili! Perdeyi kaldır! Bunca çok yalnız kaldığım gecelerden beri, ne olur bana acı. Perdeyi kaldır da, bu gece sevda defterimi sana okuyayım.”

قوت تجرید ذاتم یافتی - ز آنکه بس با عکس من درباقتی

19441- Uzun zamanlar, benim güzelliğimin aksi ile, hayali ile uğraştın, oyalandın... Nihayet benim zatımın müşahedesine kendinde kuvvet buldun.

Benim aks ve hayalimle çok meşgul oldun. Şimdi zatımın vasıtalarından, örtülerden kurtulmasının kuvvetini kendinde buldun. Halen maksut ve maşukunun ben olduğumu müşahade kıldın. Bu suretle ilahî aşk zuhura geldi. Hakiki maşuk, ayan oldu.

او کشش را می‌نبیند در میان - چون از این سو جذبه‌ی من شد روان

19442- Bu taraftan benim cezbem kendini gösterdi mi, artık Hristiyan, arada papazı görmez olur.

از پس آن پرده از لطف خدا - مغفرت می‌خواهد از جرم و خطا

19443- Hâlbuki Hristiyan, papazın perdesinin ardından Allah’ın lütfuna, ihsanına sığınıyor. Affedilmesini niyaz ediyor.

سنگ اندر چشمه متواری شود - چون ز سنگی چشمه‌ای جاری شود

19444- Bir taştan bir kaynak çıkıp aksa, taş, o akarsuyun içinde gizli kalır.

ز آنک جاری شد از آن سنگ آن گهر - کس نخواند بعد از آن او را حجر

19445- Ona artık kimse taş demez. Çünkü o taştan, o inci gibi su çıkıp akmaktadır.

آن چه حق ریزد بدان گیرد علو - کاسه‌ها دان این صور را و اندر او

19446- Bu görünen şekilleri, birer kâse gibi tasavvur et, öyle düşün. Bunlara Hakk ne dökerse, o dolar.

Bir kayanın içinden, bir çeşme çıkıp akmaya başlarsa, o kayanın varlığı ve namı, o çeşmenin varlığında kaybolur. Artık kimse, o kayadan bahsetmez. Onun kalbinden fışkıran, akan inci gibi, tatlı sudan söz eder. Böylece o kaya, akan suyun ötesinde kalır, gizlenmiş olur. Bunun gibi, şu kâinatta gördüğümüz varlıklar, şekiller, suretler, her şey birer kap, birer kâse gibidir. Allah, bu görünen kaplara ne dökerse, o kaplar onunla dolar. Onun şeklini alır. Çeşitli renklerde, çeşitli şekillerde, şişeler, sürahiler tasavvur ediniz, bunların içine su doldurulursa, o su, şişelerin şekillerine, renklerine göre görünür. Kırmızı şişedeki su, kırmızı, renksiz şişedeki, beyaz, mavi şişedeki, mavi görülür. Hâlbuki hepsinde aynı su vardır.

Kâinatta gördüğümüz bütün güzellikler ve bütün güzeller, mutlak güzelliğin birer kâsesidir. Gökyüzünde gördüğümüz ihtişamlı yıldızlar âlemi, yeryüzünde görülen sayısız

güzellikler, ormanlar, dağlar, uçsuz bucaksız denizler, bağlar, bahçeler, çiçekler, meyveler, akarsular, her şeyde, her şeyde Allah'ın güzelliğinin, sanatının, kudretinin bir tecellisi var.

“İnsan-ı Kâmil” adlı meşhur kitabın müellifi Abdülkerim Ceyli Hazretleri, bir şiirinde “Bütün kemal, onun toplu güzelliğinden dağılmış hardal taneleridir” buyuruyor. Bunun gibi ariflerin varlıklarındaki kemal, cemal, ruhani zevkler, manevi hâller de, saki-i hakikinin döktüğü yudumdur. Bu suretler kâsesi vasıtasıyla, âşık mana şarabını nuşeder. Nitekim Mecnun, Leyla'nın vücudunun kâsesinden sevgi şarabını içmişti de, dağlara düşmüştü. Onun akrabaları, Mecnun'un içindeki ilahî güzellik şarabından habersiz oldukları için, Mecnun'a “Leyla'yı bırak, sana ondan daha güzelini bulalım” demişlerdi.

“MECNUN'UN AKRABALARININ ONA, LEYLA PEK O KADAR GÜZEL DEĞİL, ŞEHRİMİZDE ONDAN DAHA GÜZEL NİCE KIZLAR VAR, SANA BİR TANESİNİ, İKİ TANESİNİ GÖSTERELİM DE, BİRİNİ SEÇ, BİZİ DE BU DERTTEN KURTAR, KENDİNİ DE, DEMELERİ; MECNUN'UN ONLARA CEVABI”

گفتن خویشاوندان مجنون را که حسن لیلی به اندازه ای است چندان نیست، از او نغزتر در شهر ما بسیار است یکی و دو و ده بر تو عرضه کنیم اختیار کن، ما را و خود را و ارهان، و جواب گفتن مجنون ایشان را

Rivayete göre, Leyla'nın aşkından dağlara düşen Mecnun'u, babası kardeşleriyle beraber aramaya çıkmışlar, kendisini bir ovada bulmuşlar. Mecnun'a nasihat etmişler, Leyla'nın pek o kadar güzel olmadığını söylemişler. Şehre dönmesini istemişler, ona demişler ki:

*Ey bağ ümidimiz nihali
Kılma bizi nenk paymalı
Mahbub hem iste-sen kim olmaz
Biz kim seniniz sana gam olmaz
Biz kim seniniz sana gam olmaz
Vardır bu haşemde bin kabile
Her taife içre bin cemile
Bir seru sehi kadü semen ber
Tezvicini edelim mukarrer
Bizden bu nasihati kabul et
Her lahza bizi yeter melul et.*

(Fuzuli Divan'ı, 264. sayfa) Fakat Mecnun, verilen öğütleri dinlememiş, sahrada kalmış. Şeyh Attar, Musibetname adlı eserinde, Harun Reşit, Leyla'nın pek güzel olmadığını, ondan daha güzel kızlar bulunduğunu Mecnun'a söyleyince, Mecnun'un Harun'a, “Benim gözümle bak da gör, Leyla ne kadar güzel” dediğini hikâye etmektedir.

حسن لیلی نیست چندان هست سهل - ابلهان گفتند مجنون را ز جهل
19447- Ahmaklar, bilgisizliklerinden Mecnun'a dediler ki: “Leyla'nın güzelliği pek o kadar değil, az bir güzelliği vardır.”

هست همچون ماه اندر شهر ما - بهتر از وی صد هزاران دل ربا
19448- Şehrimizde ondan daha güzel, yüz binlerce gönül alıcı, ay parçası gibi güzeller var.

می خدایم می دهد از نقش وی - گفت صورت کوزه است و حسن می
19449- Mecnun, dedi ki: “Maddi bedenlerimiz, suretlerimiz, görünüş şekillerimiz birer testi gibidir. Güzellik de, ilahî bir şaraptır. Cenab-ı Hakk, bana Leyla'nın görünen suretinden şarap sunmaktadır.

تا نباشد عشق اوتان گوش کش - مر شما را سرکه داد از کوزه‌اش

19450- *Size Allah, onun testisinden şarap vermedi de, sirke sundu. O yüzden, onun aşkı kulağınızı tutup çekmedi.*

هر یکی را دست حق عز و جل - از یکی کوزه دهد زهر و عسل

19451- *Cenab-ı Hakk'ın kudret eli, bir vücut testisinden birine zehir sunar, ötesine bal lütfeder.*

روی ننماید به چشم ناصواب - کوزه می‌بینی و لیکن آن شراب

19452- *Sen, testiği görüyorsun ama içindeki şarabı göremiyorsun. O şarap, gerçek olmayan, doğru olmayan göze görünmez ki.*

جز به خصم خود بننماید نشان - قاصراتُ الطَّرْفِ باشد ذوق جان

19453- *Can zevki, afif kadınlar gibi kocasından başkasına bakmaz. Akrabasından başkasına görünmez.*

وین حجاب ظرفها همچون خیام - قاصراتُ الطَّرْفِ آمد آن مدام

19454- *O manevî şarap, o ilahî zevk de, ehlinden, en yakınından başkasını görmez. Her kula nasip olmaz. Şu bedenler, şu kaplar, şu kadehler, çadırlar gibi, o manevî şarabı örtmüşler, perde olmuşlardır.*

Bu iki beyitte Rahman Suresi'nin 72. ayetine işaret vardır: **"Çadırlarda (kocalarına) hasredilmiş huriler vardır."** Mevlâna Kuddise sırrahu Hazretleri, can zevkini, manevî şarabı, kocalarından başkalarına bakmayan afif kadınlara benzetiyor. "Bunlar, ancak kendi ehillerine, en yakınlarına bakarlar" diye buyuruyor. Bu yüzdendir ki, insanların çoğu bu manevî zevklerden mahrum kalmışlardır. Çünkü ruhani zevk, ruhani şarap kaplar içinde mestur kalmışlardır. Hicaplar, perdeler, çadırlar gibi onları örtmüş, gizlemişlerdir. Onlar, ehillerine, kendilerine layık olanlara, kendi mahremlerine, en yakınlarına yüz gösterirler. Güzelliğin kemali şudur ki, kendine yabancı olanları tanımaz. Yusuf'un güzelliği, ilk önce babasını **(Cümle eksik kalmış, kitapta da eksik)**

بط را لیکن کلاغان را ممات - هست دریا خیمه‌ای در وی حیات

19455- *Deniz, öyle büyük bir çadıra benzer ki, onun içinde kaz yaşar. Fakat kuzgunlara orada ölüm vardır.*

غیر او را زهر او درد است و مرگ - زهر باشد مار را هم قوت و برگ

19456- *Zehir, yılanı gıdadır, azıktır. Ondan başkasına ise, yılanın zehiri derttir, ölümdür.*

هست این را دوزخ آن را جنتی - صورت هر نعمتی و محنتی

19457- *Her nimetin, mihnetin görünüşü, buna cehennemdir, ona cennet.*

و اندر او قوت است و سم لا تبصرون - پس همه اجسام و اشیا تبصرون

19458- *Şu hâlde gördüğünüz bütün eşyada, her şeyde gıda da var, zehir de var. Fakat siz onu görmüyorsunuz.*

اندر او هم قوت و هم دل سوزهای - هست هر جسمی چو کاسه و کوزه‌ای

19459- *Her beden, her cisim, bir kâse gibi, bir testi gibidir. Onun içinde hem gıda vardır, hem de gönlü kakan zehir.*

طاعمش داند کز آن چه می‌خورد - کاسه پیدا اندر او پنهان رعد

19460- *Kâse meydandadır, görünmektedir, içindeki gıda gizlidir. O kâsedan ne*

yediğini yalnız tadan, yiyen bilir.

ز آن پدر می خورد صد باده‌ی طروب - صورت یوسف چو جامی بود خوب
19461- Yusuf'un sureti, güzel bir kadehe benzerdi; babası, o kadehten, neşeler veren yüzlerce çeşit şarap içiyordu.

کان در ایشان خشم و کینه می‌فزود - باز اخوان را از آن زهر آب بود
19462- Kardeşleri ise, o kadehten zehir içmede idiler. Bu yüzden, onların öfkeleri, kinleri artıyordu.

می‌کشید از عشق افیونی دگر - باز از وی مر زلیخا را شکر
19463- Zeliha da, o kadehten şekerler yedi, aşkla bir başka çeşit afyon yuttu.
Yukarıdaki beyitlerden şu anlaşılıyor ki, Hz. Yusuf'un güzel yüzü, latif bir kadeh gibiydi. Onun güzelliğinin manevi şarabını o kadehten içenlerde, kabiliyetlerine, istidatlarına göre çeşitli hâller meydana geldi. Şöyle ki, Hz. Yakup, oğlunun güzelliğinin şarabından, yüz çeşit neşe, yüz çeşit manevi zevk alıyordu.

Aynı güzellik şarabını içen kardeşleri, Yusuf'un güzelliğinden manevi lezzetler, ruhani zevkler yerine, haset, kıskançlık, düşmanlık duyguları hissettiler. Yine Yusuf'un güzel yüzünün manevi şarabı, Zeliha'yı başka türlü mest etti. Onun şehvani duygularını uyandırdı. Daha doğrusu o güzellik, onun için nefsanî bir gıda oldu. Hâlbuki aynı güzellik, babası Yakup'a ruhani bir gıda olmuştu. Aynı güzelliğin bunlardaki farklı tesirini, irfan sahipleri çok iyi anlarlar. Çeşitli kadehlerle, çeşitli kaplarla ariflere sunulan, herkesin mesrebine, istidadına göre çeşitli tesirler yapan bu ilahî ve manevi güzelliklerin ötesinde, mutlak güzelliğin, Allah'ın lütuf ve ihsanı var. Bir şair ne güzel söylemiş:

“Gönlümün şehrinde öyle bir Yusuf oturmaktadır ki, onun güzelliğini ne Yakup görmüştür, ne de Zeliha işitmiştir.”

بود از یوسف غذا آن خوب را - غیر آن چه بود مر یعقوب را
19464- Zeliha, Yusuf'tan Yakup'un aldığı gıdadan başka bir gıda aldı.

تا نماید در می غیبت شکی - گونه گونه شربت و کوزه یکی
19465- Bir testiden sunulan çeşit çeşit şaraplar içmektedir. Böylece manevi şaraptan, gayb şarabından kimsenin şüphesi kalmayacaktır.

کوزه پیدا باده در وی بس نهان - باده از غیب است و کوزه زین جهان
19466- Şarap, gayb alemindendir. Testi de, bu cihandandır. Testi meydana görünüyor. Fakat sunulan şarap pek gizli, her göze görünmüyor.

لیک بر محرم هویدا و عیان - بس نهان از دیده‌ی نامحرمان
19467- Bu şarap, mahrem olmayanların gözlerinden pek gizli kalmış, fakat mahrem olanlara apaçık görünmekte.

Dikkat edilirse görülür ki, Hz. Mevlâna, insanın vücudunu bir testiye benzetiyor ve “Bu testiden, etrafa çeşit çeşit şaraplar sunulmaktadır” buyuruyor.

Cenab-ı Hakk'ın akıl almaz kudretine, sanatına bak ki, bir kimsenin vücut testisinden sunulan çeşit çeşit şaraplardan, çeşit çeşit hâller zuhura gelmektedir. Herkes, bir şahsın varlığından kendi istidadına uygun bir hâl alır, bulur. Bir şahsın vücudu testi olunca, onda meydana gelen çeşit çeşit davranışlar, hâller, gayb şarabının tesiriyledir. Bu sebeple “Ey insanlar! Gaybtan sunulan şarabı la yezelden şüphe etmeyiniz” demektedir. Herkesin vücut testisi bu dünyadadır ve gözükmemektedir. Fakat insandan zuhur eden çeşitli hâller, şiddet, hiddet, şehvet, lütuf, ihsan, halimiyet, iyilik, insanlık, bütün bunlar görünmeyen gayb şarabından zuhura gelmektedir.

Evet... Herkesin ten testisi apaçık görülüyor. Fakat o ten testisi içinde bulunan ve

çeşitli hâller meydana getiren gayb şarabı ise çok gizlidir. Mahrem olmayanlar, asla onu göremezler. Bu işe mahrem, gönülden anlayan arifler, insanın içini, huyunu, meşrebini görür ve anlarlar da, insanda zuhura gelen ahval ve asarı Allah'ın ilahî vasıflarından, onun tecellisinden bilirler. Gayb âleminin şarabından mest olurlar. Nitekim cisim testisinde gizli bulunan gayb şarabının sarhoş olanları meyanına kendilerini de dahil edip, **"Hem bana ne oldu ki, beni yaratana ibadet etmeyeyim? Hepiniz ona döndürülüp, ona götürüleceksiniz"** (Yasin Suresi, ayet22) ayet-i kerimesindeki tecelliye hayran olurlar. Gayb âleminden sunulan bu mana şarabı, bizim bildiğimiz şarap değildir. Hz. Mevlâna, bir rubaisinde bunu ne güzel anlatıyor:

"Bu bizim sarhoşluğumuz, kırmızı şaraptan değildir. Bizim şarabımız, aşk kadehinden başka yerde bulunmaz. Sen, benim şarabımı dökmek için geldin. Fakat ben, görünmez bir şarabın sarhoşuyum. Bu sebeple benim şarabımı görüp dökemezsin."

Said Tebrizî de, üzüm şarabının verdiği sarhoşluktan kurtulmak istiyor da, diyor ki:

"Seni, üzüm şarabının verdiği sarhoşluktan kurtaracak bir mana şarabına karşılık, iki cihanı da verseler ucuza gelir"

Sadi Hazretleri de:

"Şarabın sarhoşluğu, gece yarısına kadar sürer. Güzel bir yüzün verdiği sarhoşluk ise, mahşere kadar sürer."

Bir güzel yüzün verdiği sarhoşluk, görünmez mana şarabının verdiği sarhoşluk değil midir?

فاعف عنا انقلنا اوزارنا - يا الهى سكرت ابصارنا

19468- Allah'ım! Gözlerimiz sarhoş bir hâle geldi. Bizi affet. Sartımızdaki yüz, bizi çekertti.

قد علوت فوق نور المشرقين - يا خفيا قد ملأت الخافقين

19469- Ey kendini gizleyen Allah'ım! O âlemde doldun, bu âleme de. Şark nurunun da üstüne yüceldin, garp nurunun da.

أنت فجر مفرج انهارنا - أنت سر كاشف اسرارنا

19470- Sen, sırlarımı açığa vuran bir sırsın; duygularımızın ırmaklarını besleyen bir kaynaksın.

أنت كالماء و نحن كالرحا - يا خفى الذات محسوس العطا

19471- Ey zatı gizli, atâsı, lütuf ve ihsanı açık olan Allah'ım! Sen, bir su gibisin, biz ise değirmen taşına benzeriz.

تختفى الريح و غبراها جهار - أنت كالريح و نحن كالغبار

19472- Sen bir rüzgâr gibisin, biz ise toz gibiyiz. Rüzgârın gizli kaldırdığı toz meydandadır, görülüyor.

او نهان و آشکارا بخششش - تو بهاری ما چو باغ سبز خوش

19473- Sen baharsın. Biz ise, sanki güzel, yemyeşil bağ bahçeyiz. Bahar gizlidir, fakat lütufları, ihsanları, bize bağışladığı meyveler, çiçekler meydandadır.

قبض و بسط دست از جان شد روا - تو چو جانی ما مثال دست و پا

19474- Sen, Allah'ım, sanki cansın; bizler ise, ele ayağa benzeriz. Elin tutması da, bırakması da, ancak canın yardımı ile olur.

این زبان از عقل دارد این بیان - تو چو عقلی ما مثال این زبان

19475- Sen, akıl gibisin; bizler ise, dile benzeriz. Şu dil, konuşmayı, anlatışı akıldan elde eder.

که نتیجه‌ی شادی فرخنده‌ایم - تو مثال شادی و ما خنده‌ایم

19476- *Sen, neşeye ve sevince benzersin; biz ise, bir tebessüm, gülüş gibiyiz. Biz, kutlu sevincin lütfu ile güleriz.*

که گواه ذو الجلال سرمد است - جنبش ما هر دمی خود اشهد است

19477- *Bizim hareketimiz, her an senin yarlığına şehadet getirmede... “Şehadet ederim ki, Allah’tan başka Allah yoktur” demektedir. Bu hâl, Celâl sahibi, ebedî bir Allah’ın varlığına şehadet etmektedir.*

اشهد آمد بر وجود جوی آب - گردش سنگ آسیا در اضطراب

19478- *Değirmen taşının inleyerek dönüp durması da, akan suyun varlığına şehadet etmektedir.*

Her şey, o büyük yaratıcının varlığına şehadet etmektedir. Yerden biten her ot, her bitki, “O bir tanedir. Onun şeriki yoktur” demektedir.

Her şeyde onun ayeti vardır ve her şey, onun tek olduğuna delalet eder. Bir şair de, “Varlığım, halikın varlığına şahittir; başka burhanı kavi var ise de zaidir” demektedir.

خاک بر فرق من و تمثیل من - ای برون از وهم و قال و قیل من

19479- *Ey benim vehmimden, dedikodularımdan münezzeh olan Allah’ım! Benim de başıma, seni ispatlamak için getirdiğim misallerin de başına toprak dökülsün.*

هر دمت گوید که جانم مفرشت - بنده نشکید ز تصویر خوست

19480- *Kul sabredemez, seni güzel tasvirlerle över, meth ve senalarda bulunur. Her an, “Canım sana kurban olsun, ben canımı senin ayaklarının altına serdim” der.*

پیش چوپان و محب خود بیا - همچو آن چوپان که می‌گفت ای خدا

19481- *Allah’ı seven, fakat nasıl hitap edeceğini bilmeyen çoban gibi, o “Allah’ım!” diyordu. Çobana gel, sana gönül veren çobanın karşısına gel.*

چارقت دوزم ببوسم دامت - تا شپش جویم من از پیراهنت

19482- *Gel de, senin gömleğindeki bitleri ayıklayayım, çarığınızı dikeyim, eteğini öpeyim.*

Burada Mesnevî-i Şerif’in meşhur hikâyelerinden “Çoban ve Musa hikâyesi”ne işaret edilmektedir. Bu hikâye, Mesnevî’nin ikinci cildinde, 1720 numaralı beytle başlar.

لیک قاصر بود از تسبیح و گفت - کس نبودش در هوا و عشق جفت

19483- *Kimse aşkının derinliğinde o çobana eş olamadı. Ancak o, Allah’ı teşbih etmeyi, ona nasıl hitap edileceğini bilmiyordu.*

جان سگ خرگاه آن چوپان شده - عشق او خرگاه بر گردون زده

19484- *Çobanın aşkı, gökyüzüne çadır kurmuştu. Can da, o çobanın çadırına bir köpek kesilmişti.*

بر دل او زد ترا بر گوش زد - چون که بحر عشق یزدان جوش زد

19485- *Allah’ın aşk denizi coşunca, o aşk çobanın gönlünü vurdu. Onu coşturdu. Hâlbuki zavallı sen, sadece o dalğanın sesini duyuyor, onu hikâye ediyorsun.*

İşitmek başkadır, görmek, duymak başkadır. Aşkı tadan, duyan bir kimse ile, onu işiten ve anlatan bir olamaz. Aşk anlatılamaz, aşk duyulur, hissedilir. Kalbe dokunanla, kulağa dokunanın bir olmadığını anlatmak için Hz. Mevlâna, bize yeni bir hikâye

lütftetmektedir.

“CUHA’NIN ÇARŞAF GİYEREK KADINLARIN ARASINA KARIŞIP VAAZ DİNLEMESİ, BİR HAREKETTE BULUNUNCA, BİR KADININ ONU TANIMASI, BU ERKEKTİR, DİYE HAYKIRMASI”

حکایت جوحی که چادر پوشید و در وعظ میان زنان نشست و حرکتی کرد زنی او را بشناخت که مرد است و نعره ای زد

زیر منبر جمع مردان و زنان - واعظی بد بس گزیده در بیان

19486- Çok güzel konuşan bir vaiz vardı. Erkekler de, kadınlar da, kürsünün önünde toplanır, zevkle onu dinlerlerdi.

در میان آن زنان شد ناشناخت - رفت جوحی چادر و روبند ساخت

19487- Cuha da, bir çarşafa büründü, yüzünü peçe ile örttü. Orada, vaaz dinleyen kadınların arasına karıştı. Kimse onu tanımadı, erkek olduğunun farkına varmadı.

Yukarıda adı geçen Cuha yahut Cuhi Miladi 10. asırda yaşamış Ebul Güsn künyesi ile tanınmış bir zattı. Bizim Nasrettin Hoca gibi, ona da birçok fıkralar izafe edilir. Tok sözlü, güldürücü, tuhaf bir kimse olduğundan bahsedilir.

موی عانه هست نقصان نماز - سائلی پرسید واعظ را به راز

19488- Kadının biri, kasıktaki kılların namazı bozup bozmadığını vaize sordu.

پس کراحت باشد از وی در نماز - گفت واعظ چون شود عانه دراز

19489- Vaiz, “Kıllar uzarsa, namaz mekruh olur” diye cevap verdi.

تا نمازت کامل آید خوب و خوش - یا به آهک یا ستره بسترش

19490- O kılları, ya hamam otu ile yahut ustura ile gidermek lazımdır ki, namazın doğru olsun, makbul olsun.

شرط باشد تا نمازم کم بود - گفت سائل آن درازی تا چه حد

19491- Soran kadın, “Kıllar ne kadar uzun olursa, namazım kabul olmaz” dedi.

پس ستردن فرض باشد ای سئول - گفت چون قدر جوی گردد به طول

19492- Vaiz, “Ey sual soran hanım!” dedi, “Kıllar bir arpa boyu uzarsa, tıraş etmek gerekir.”

عانه‌ی من گشته باشد این چنین - گفت جوحی زود ای خواهر ببین

19493- Cuha, kendini tutamadı, acele olarak yanındaki kadına “Hemşire!” dedi, “Acaba benim kasığımdaki kıllar bu kadar olmuş mu? Bir bak.”

کان به مقدار کراحت آمده‌ست - بهر خشنودی حق پیش آر دست

19494- Allah rızası için elini bir uzat da bir bak bakalım, kıllar mekruh olacak kadar uzamış mı?

کیز او بر دست زن آسیب کرد - دست زن در کرد در شلوار مرد

19495- Kadın, Cuha’nın şalvarına elini sokunca, eline aleti geldi.

گفت واعظ بر دلش زد گفت من - نعره‌ای زد سخت اندر حال زن

19496- Derhal şiddetli bir nara attı. Vaiz, “Sözlerim galiba gönlüne tesir etti”

dedi.

وای اگر بر دل زدی ای پر خرد - گفت نه بر دل نزد بر دست زد

19497- *Cuha, dedi ki: "Hayır. Gönlüne tesir etmedi, eline tesir etti. Ey akıllı adam! Gönlüne tesir etseydi, vay haline!"*

شد عصا و دست ایشان را یکی - بر دل آن ساحران زد اندکی

19498- *O büyücülerin gönlüne birazcık tesir etti de, onlarca, sopa da bir oldu, elleri de...*

بیش رنجد کان گروه از دست و پا - گر عصا بستانی از پیری شها

19499- *Ey padişahım! Çok ihtiyar bir adamın elinden sopasını alırsan pek üzülür. Çünkü sopa, o ihtiyar için eldir, ayaktır.*

هین ببر که جان ز جان کندن رهید - نعره‌ی لا ضیّر بر گردون رسید

19500- *Hâlbuki onlar, elleri, ayakları kesileceği hâlde, "Bize bir zararı olmaz ki" diye nara attılar. Onların naraları gökyüzüne vardı. "Haydi gel, kestir" dediler; artık can, can çekişmekten kurtuldu.*

Firavun, Musa Peygamber'e iman eden büyücülerin ellerini, ayaklarını kestirerek, onları hurma ağaçlarına astıracağı zaman, onlar, imanlarının kuvvetinden "İşkenceden bizim korkumuz yok, kesilmenin bize bir zararı olmaz. Çünkü biz, Rabbimize dönüyoruz" diye kahramanca nara attılar. Bu beyitlerde Kur'an-ı Kerim'in Şura Suresi'nin 50. ayetine işaret var: "*Büyücüler, dediler ki: Zararı yok, muhakkak biz, Rabbimize döneceğiz.*"

از ورای تن به یزدان می‌زییم - ما بدانستیم ما این تن نه‌ایم

19501- *Artık anladık ve belledik ki biz, şu tenden ibaret değiliz. Biz, şu tenin ötesinde Allah ile yaşamaktayız.*

اندر امن سرمدی قصری بساخت - ای خنک آن را که ذات خود شناخت

19502- *Ne mutlu o kişiye ki, kendini tanıdı bildi de, ebedî olan o âlemde, kendisine emin bir köşk kurdu.*

پیش عاقل باشد آن بس سهل چیز - کودکی گرید پی جوز و مویز

19503- *Çocuk, ceviz için, kuru üzüm için ağlar. Hâlbuki büyük adama göre, bunlar ehemmiyetsiz şeylerdir.*

Bir evvelki beyitte, "*Kendi nefsinı bilen, Rabbini bilir*" hadisine işaret vardır. Zaten insan, maddi varlığı ile insan değildir. Hz. Mevlâna, yukarda ne güzel buyurdu: "Biz, şu tenden ibaret değiliz. Biz, şu tenin ötesinde Allah ile yaşamaktayız." Zaten Rabbimiz de, "*Nerede olursanız olunuz, ben sizinle beraberim*" (Hadid Suresi, ayet 4) diye buyurmuyor mu? Şu hâlde biz, ne olduğumuzu anlayarak, içimize, nefsimize dönerek, kusurlarımızı, hatalarımızı görüp iyiye doğru gitmeye gayret sarfetmeliyiz. Şair, ne güzel söylemiş: "Gönlüne in, nefsinne yönel, ruhun faziletlerini tamamla. Kemal sahibi ol, sen cisminle, maddi varlığıyla insan değil misin? Ruhunla, faziletlerinle insansın."

طفل کی در دانش مردان رسد - پیش دل جوز و مویز آمد جسد

19504- *Gönle karşı şu ten de, âdeta ceviz ve kuru üzüm gibidir, ehemmiyetsizdir. Hiç çocuk büyük adamların bilgisine o yaşta sahip olabilir mi?*

مرد آن باشد که بیرون از شک است - هر که محجوب است او خود کودک است

19505- *Kim perde arkasında kalmışsa, o çocuk sayılır. İnsan o kimseye derler ki, şüphelerden, vehimlerden kurtulmuştur.*

هر بزی را ریش و مو باشد بسی - گر به ریش و خایه مردستی کسی
19506- *Bir adam, sakal ve haya ile insan olsaydı, keçinin de sakalı var, bıyığı var. O da insan sayılırdı.*

می برد اصحاب را پیش قصاب - پیشوای بد بود آن بز شتاب
19507- *Keçi, kötü bir kılavuz olur. Kendisine uyanları, peşine takılanları alır, kasaba götürür.*

سابقی لیکن به سوی مرگ و غم - ریش شانه کرده که من سابقم
19508- *Sakalını tarar, "Ben ileri gelen biriyim" demek ister. Doğru! İleri gelensin ama ölüme, kedere, gama doğru ileri gitmişsin, yaklaştımsın.*

ترك این ما و من و تشویش کن - هین روش بگزین و ترك ریش کن
19509- *Kendine gel, Hakk yoluna düş, sakalla böbürlenmekten vazgeç. Bu benliği, bizliği, şu iç huzursuzluğunu, vesveseyi bırak.*

پیشوا و رهنمای گلستان - تا شوی چون بوی گل با عاشقان
19510- *Benlikten kurtul da, gül kokusu gibi âşıklarla beraber ol, onların önüne düş, onlara gül bahçesine giden yolu göster.*

خوش قلاووز ره ملک ابد - کیست بوی گل دم عقل و خرد
19511- *Gül kokusu nedir? Aklın, zekanın nefesidir. Nefes, ebediyet mülküne giden yolun hoş kılavuzudur.*

"SULTAN MAHMUD'UN AYAZ'A, BİR KERE DAHA ŞU ÇARIKLA POSTEKİYİ ANLAT DA, ARKADAŞLARIN BUNDAN İBRET ALSINLAR, ONLARA NASİHAT OLSUN, ÇÜNKÜ DİN NASİHATTAN İBARETTİR, DEMESİ"
فرمودن شاه به ایاز بار دگر که شرح چارق و پوستین آشکارا بگو که تا خواجه تاشانت از آن اشارت پند گیرند که الدین النصیحة

Bu başlıkta geçen **"Din, nasihattan ibarettir"** ifadesi, bir hadis-i şeriftir. İmam-ı Müslim Rahimehullah Hazretleri'nin tespit ettiği bu hadisin aslı şudur ki, aynen başlığa alınmıştır: **"Ed dinün nasihah", "Din, nasihattan ibarettir."**

پیش چارق چیستت چندین نیاز - سر چارق را بیان کن ای ایاز
19512- *Ey Ayaz! Çarığın sırrını açıkla. Ona karşı gösterdiğin yakarışın, niyazın sebebi nedir?*

سر سر پوستین و چارقت - تا نیوشد سنقر و بکیارقت
19513- *Söyle de, Sungur ile arkadaşın Bekyaruk, senin postekinle çarığının sırrını duysunlar.*

نورت از پستی سوی گردون شتافت - ای ایاز از تو غلامی نور یافت
10514- *Ey Ayaz! Kulluk seninle şereflendi, nurlandı. Nurun, şu aşağı yüzünden semalara yükseldi.*

بندگی را چون تو دادی زندگی - حسرت آزادگان شد بندگی
10515- *Sen kulluğa hayat, köleliğe can verince, kulluk kölelik hür insanların hasret çektikleri bir şey oldu.*

کافر از ایمان او حسرت خورد - مومن آن باشد که اندر جزر و مد
19516- *Mümin o kimseye derler ki, düşkünlük hâlinde de, yükseliş hâlinde de, kâfir onun imanına hasret kalsın, onun imanına sahip olmayı istesin.*

“BAYEZİT’İN ZAMANINDA BİR KÂFİR, MÜSLÜMAN OL, DEMELERİ; ONUN DA BU SÖZE CEVAP VERMESİ”

حکایت کافری که گفتندش در عهد بایزید که مسلمان شو و جواب گفتن او ایشان را

Bayezit Hazretleri, meşhur velilerdendir. Menakıp kitaplarında kendinden çokça bahsedilir. Örnek bir müslüman, örnek bir insan şeyh Attar’ın anlattığına göre, Bayezit zamanında ateşe tapan birini Müslüman olması için zorluyorlarmış. Ateşperest, Bayezit hazretlerini kastederek “Onun gibi Müslüman olmaya gücüm yetmez. Sizin gibi Müslüman olmayı da ben istemem” diye cevap vermiş. Hz. Mevlâna, bu hadiseyi açıklıyor.

گفت او را يك مسلمان سعيد - بود گبری در زمان بایزید

19517- *Beyazit zamanında, ateşe tapan biri vardı. Temiz ve koyu bir Müslüman, ona dedi ki:*

تا بیابی صد نجات و سروری - که چه باشد گر تو اسلام آوری

19518- *Ne olur Müslüman olsan da, selamete, kurtuluşa kavuşsan, ululuklar elde etsen.*

آن که دارد شیخ عالم بایزید - گفت این ایمان اگر هست ای مرید

19519- *Ey benim kurtuluşa ermemi murat eden kişi! İman varsa, ancak âlemin şeyhi Bayezit’te iman vardır.*

کان فزون آمد ز کوششهای جان - من ندارم طاقت آن تاب آن

19520- *O imanı taşımaya benim gücüm yetmez. O, benim gayretlerimden, didinip uğraşmamdan çok üstün...*

ليک در ایمان او بس مومنم - گر چه در ایمان و دین ناموqنم

19521- *Dine, imana tam inanmış değilim. Fakat onun imanına çok iman etmiş, inanmışım.*

بس لطیف و با فروغ و با فر است - دارم ایمان کان ز جمله برتر است

19522- *Onun herkesten üstün, çok latif, çok nurlu, çok yüce bir varlık olduğuna inanıyorum.*

گر چه مهرم هست محکم بر دهان - مومن ایمان اویم در نهان

19523- *Her ne kadar ağızımda sağlam bir mühür varsa da, imanımı açıkça söyleyemiyorsam da, gizlice onun imanına inanıyorum.*

نه بدان میل استم و نه مشتهاست - باز ایمان خود گر ایمان شماست

19524- *Yok eğer iman, sizin imanınız ise, benim o imana ne meylim var, ne de isteğim var.*

چون شما را دید آن فاطر شود - آن که صد میلش سوی ایمان بود

19525- *Birinin imana yüzlerce meyli olsa, isteği bulunsa, sizi görünce kaskatı kesilir, soğur; onda iman isteği, iman meyli kalmaz.*

چون بیابان را مفازه گفتنی - ز انکه نامی بیند و معنیش نی

19526- *Manası olmayan bir ad görmüş gibi olur. Bu, çöle "Kurtuluş yeri" demeye benzer.*

چون به ایمان شما او بنگرد - عشق او ز آورد ایمان بفسرد

19527- *Biri sizin imanınızı görünce, iman getirmeye olan aşkı da soğur gider.*

"SESİ ÇİRKİN BİR MÜEZZİNİN KÂFİRLER DİYARINDA EZAN OKUMASI VE BİR KÂFİRİN ONA HEDİYE VERMESİ"

حکایت آن موذن زشت آواز که در کافرستان بانگ نماز داد و مرد کافری او را هدیه داد

Ezanın güzel sesle okunmasının çok ehemmiyeti vardır. Hz. Mevlâna da, bu hikâyesiyle bu meseleye temas etmektedir. Hz. Bilal, Habeşistanlı olduğu ve bazı Arapça kelimeleri iyi telaffuz edemediği hâlde, sesinin çok güzel ve tesirli oluşu sebebiyle Resul-u Ekrem tarafından müezzın olarak seçilmişti. Gerçekten de güzel sesli bir müezzınin ezanı, insanı başka bir âleme götürür. Başka bir ifade ile, güzel sesli müezzınin ezanı, sanki geldiğimiz ruh âleminden bize sesleniyor gibi, bizi bizden alır. Hasretini çektiğimiz mana âlemine götürür. Ruhumuza manevi bir ateş düşer. Ezan sesleri, birçok gayri müslimi İslam dinine sokmuştur. İmanla şerefleştirmiştir. Çirkin sesli bir müezzın de, aksi tesir yapar. Tahran Üniversitesi profesörlerinden Firuzanfer merhum, Feraidüs Süluk'tan şu hikâyeyi nakletmektedir:

Vaktiyle Tiflis şehrinde çok güzel sesli bir müezzın vardı. Sesinin güzelliği yüzünden birçok gayri müslim, Müslüman olmuştu. Hıristiyan dininin büyükleri toplanıp o beldenin padişahına gittiler. "Bu müezzın burada kalırsa, İsa dininde bulunanlar birer birer Müslüman olacaklar. Bunun bir çaresine bakılsın" diye yalvarırlar. Padişah, müezzını çağırdı. Ona elbise hediye etti ve bin dinar verdi. "Senin yüzünden şehirde karışıklık çıkacak, başka bir yere git" dedi. Müezzın, parayı ve elbiseyi aldı, şehri terk etti. O müezzınin çok çirkin sesli bir komşusu da vardı. Giden müezzınin yerine, o müezzın oldu. Bu defa da, onun sesinin çirkinliği yüzünden bine yakın Müslüman kâfir oldu. Bu defa, Müslümanlar şikayetçi oldular. Padişah, yeni müezzını çağırdı. Giden güzel sesli müezzına verdiği gibi, buna da bin dinar ve bir kat elbise ihsan etti. "Bir daha müezzınlık etme" dedi, "Dinini bile veriyorsun."

Rabi-ül Ebrar adlı kitaptaki fıkra da şöyle:

Sarhoşun biri, çirkin sesli bir müezzını yakalamış, yere yatırmış dövüyordu. Halk gürültüye koşunca, sarhoş "Ben, bu müezzını çirkin sesi yüzünden dövmüyorum. Onun çirkin sesi ile benim bir işim yok. Yalnız Yahudilerle Hıristiyanların, bu adamın yüzünden Müslümanlığı kınamalarına dayanamadım" dedi.

Şeyh Sadi Hazretleri'nin de Gülistan'ında şöyle bir hikâye var:

Sencariye mescidinde çirkin sesli bir müezzın vardı. Şehrin emiri, adamın gönlünü kırmak istemiyordu. Kendisini çağırıp "Bu mescitteki müezzınlara beşer dinar veriyorlar. Ben sana on dinar vereyim, başka bir yere git" diyor. Müezzın, kabul edip gidiyor. Fakat bir müddet sonra gelip emire, "Sen benim hakkımı yedin, gittiğim mescitten başka yere gitmem için 20 dinar veriyorlar" diyor. Emir güler, "Yirmi dinarı kabul etme, onlar sana 50 dinar da verirler" diyor.

Birinci Cihan Harbi'nde, Erzurum'un Rus işgali altında bulunduğu sıralarda, Rus işgal komutanının kızı, güzel sesli bir müezzınin sesinin tesiri altında kalarak, Cenab-ı Hakk'ın lütfuyla hidayete ermiş ve Müslüman olmuştu. Senelerce evvel bir gazetede okumuştum. Bir Alman film rejisörü de, sabah vakti Mısır'da film çekerken, güzel sesli bir müezzınin ezanı yüzünden Müslümanlığı kabul etmişti.

Mevzuyu çok uzattım. Muhterem okuyucularımdan affedilmemi istirham ederek Müslümanlık namına müjdeli bir haberle sözümü bitirmek istiyorum.

Şu anda elimde bulunan Zafer adlı ilim ve araştırma dergisinin 1983-Haziran nüshasının 78. sayfasında okuduğum bir yazıyı aynen alıyorum:

1969 yılı 16 Temmuz günü Amerika'da Florida'dan kalkan Apollo 11 uzay aracı, tam 102 saat 47 dakika sonra aya yumuşak iniş yapar ve Neil Armtsrong, dokuz basamaklı merdivenden inerek, aya ilk defa ayak basan insan olma şerefine nail olur. Ancak Armstrong'un 14 yıl sonra ulaşacağı nokta, kendisine aya ulaşmanın sağlamış olduğu şereften çok daha büyüğünü kazandıracaktır. Evet... Aradan 14 yıl geçer, tarih 1983 senesinin Şubat ayına gelir. Armstrong, bir konferans vermek üzere ilk defa bir İslam ülkesi Mısır'a gelmiştir.

Konferansın sonuna yaklaştığı bir sırada, Armstrong'un büyülenmiş gibi yerine çakılıp kaldığı görülür. O, pencereden içeri süzülen bir sesi sanki önceden duymuş gibidir. Duyduğunun ne olduğunu sorunca, yanındakiler "Bu ezan sesidir" deyince, Allah'ın kudretini kâinata ilan eden ve bizleri kurtuluşa çağıran ilahî davet, Armstrong'u oldukça etkiler. Armstrong'un bunun üzerine söylediği şu sözler, insanı şaşırtıcı ve heyecan vericidir:

"Bu ses" der, "Aya ilk ayak bastığım zaman duyduğum ve ürperdiğim sestir. Önceleri kulaklarımın uğuldadığını zannetmiş, fakat bu sesi daha sonra tekrar duyunca titremiştim." Bu sırada salonda çıt çıkmamakta ve herkes dışardan gelen ezan sesini dinlemektedir. Armstrong'un ruhunda kopan fırtına, ezanın tamamlanmasına kadar geçen kısa zamanda, İslamiyeti seçme kararına sebep olacaktır.

Aya yükselip insanoğluna ait ilk adımları atan Armstrong, böylelikle manevi yükselişinin de ilk adımlarını atmış bulunmaktadır. Bu meşhur astronotun ezan sesi ile Müslümanlığı kabulü haberi, etrafa yayılır ve İslam ülkelerinde büyük bir sevinçle karşılanır.

در میان کافرستان بانگ زد - يك موذن داشت بس آواز بد

19528- Pek çirkin sesli bir müezzîn vardı. Kâfirler memleketinde ezan okurdu.

که شود جنگ و عداوتها دراز - چند گفتندش مگو بانگ نماز

19529- Ona her ne kadar, "Bu sesle ezan okuma! Çekişmeler, düşmanlıklar uzar gider" dedilerse de...

گفت در کافرستان بانگ نماز - او ستیزه کرد و پس بی‌احتراز

19530- O inat etti, söylenenlere aldırtış etmedi. Kâfirler yurdunda ezan okumaya devam etti.

خود بیامد کافری با جامه‌ای - خلق خایف شد ز فتنه‌ی عامه‌ای

19531- Halk, umumi bir kargaşalıktan, bir fitne çıkmasından korkarken, elinde bir elbise ile kâfirin biri çıkageldi.

هدیه آورد و بیامد چون الیف - شمع و حلوا با چنان جامه‌ی لطیف

19532- Eski bir dost gibi o kâfir, müezzine hediye olarak elbise ile beraber mum ve helva da getirmişti.

که صلا و بانگ او راحت فزاست - پرس پرسان کاین موذن کو کجاست

19533- Müezzini soruyor, "Nerede o müezzîn?" diyordu, Onun ezanı ve sesi, insanın huzurunu arttırıyor.

گفت کاوازش فتاد اندر کنشت - هین چه راحت بود ز آن آواز زشت

19534- "Kendine gel" dediler, "O çirkin sestən insana huzur mu gelir?" Kâfir, dedi ki "Onun sesi, kiliseye kadar geldi."

آرزو می‌بود او را مومنی - دختری دارم لطیف و بس سنی

19535- Benim pek güzel, pek meziyetli bir kızım var. Çoktan beri Müslüman olmak istiyordu.

پندها می‌داد چندین کافرش - هیچ این سودا نمی‌رفت از سرش
19536- *Bunca din kardeşi, ona öğüt verdi ama Müslüman olma sevdası, onun başından gitmedi.*

همچو مجمر بود این غم من چو عود - در دل او مهر ایمان رسته بود
19537- *Gönlüne iman sevgisi öyle bir yerleşmiş, öyle bir büyümüştü ki, bu dert sanki bir buhurdandı. Ben de, o buhurdanda od ağacı gibi yanmaktaydım.*

که بجنبد سلسله‌ی او دم به دم - در عذاب و درد و اشکنجه بدم
19538- *O, an be an Müslüman olmak için gayret sarfettikçe, ben dert ve gazap içinde kalıyor, işkence çekiyorum.*

تا فرو خواند این موزن آن اذان - هیچ چاره می‌ندانستم در آن
19539- *Ne yapacağımı, ne edeceğimi bilemiyordum. Elimde hiçbir çare yoktu. Nihayet bu müezzın ezan okuyunca, ezan sesi kiliseden duyulunca...*

که به گوشم آمد این دو چار دانگ - گفت دختر چیست این مکروه بانگ
19540- *Kızım, "Bu çirkin ses nedir, ne de kötü bu ses kulağıma geldi, beni mahvetti."*

هیچ نشنیدم در این دیر و کنشت - من همه عمر این چنین آواز زشت
19541- *Ömrümde, şu manastırda, şu kilisede, bu kadar çirkin ve kötü bir ses duymadım.*

هست اعلام و شعار مومنان - خواهرش گفتش که این بانگ اذان
19542- *Kız kardeşi, "Bu ses, ezan sesidir" dedi. "Bu, müslüman âdetidir, Müslümanları bu sesle ibadete davet ederler."*

آن دگر هم گفت آری ای پدر - باورش نامد بپرسید از دگر
19543- *Kızım, hemşiresinin söylediklerine inanmadı. Bir başkasına sordu. O da, "Evet, öyledir" deyince...*

از مسلمانی دل او سرد شد - چون یقین گشتش رخ او زرد شد
19544- *Gerçeği öğrenince, inandı. İçindeki iman sarsılınca, beti benzi sarardı; böylece Müslümanlıktan soğudu.*

دوش خوش خفتم در آن بی‌خوف خواب - باز رستم من ز تشویش و عذاب
19545- *O, Müslümanlıktan kurtuldu; ben de, işkence ve azaptan kurtuldum. Dün gece korkulu rüya görmeden, rahatça yattım uyudum.*

هدیه آوردم به شکر آن مرد کو - راحتم این بود از آواز او
19546- Bu beyitin tercümesi yok!

که مرا گشتی مجیر و دستگیر - چون بدیدش گفت این هدیه پذیر
19547- *Müezzini görünce, "Lütfen şu hediyeyi kabul et" dedi, "Beni dertten kurtardın, benim elimi tuttun."*

بنده‌ی تو گشته‌ام من مستمر - آن چه کردی با من از احسان و بر
19548- *Bana öyle bir ihsanda, öyle bir lütufta bulundun ki, ölünceye kadar beni*

kendine kul köle ettin.

من دهانت را پر از زر کردمی - گر به مال و ملک و ثروت فردمی

19549- *Mal mülk sahibi olsaydım, çok zengin ve servet sahibi bulunsaydım, senin ağzını altınla doldururdum.*

راه زن همچون که آن بانگ نماز - هست ایمان شما زرق و مجاز

19550- *İşte sizin imanınız da riyadan, gösterişten ibaret; o ezan sesi gibi, yol kesici bir şey.*

چند حسرت در دل و جانم رسید - لیک از ایمان و صدق بایزید

19551- *Fakat Bayezit'in imanı, sıdkı yüzünden gönlümde, canımda ne hasretler uyandı.*

گفت آوه چیست این فحل فرید - همچو آن زن کاو جماع خر بدید

19552- *Hani şu kadın gibi, eşeğin çiftleşmesini gördü de, "Aman şu tek erkeğe bakın" dedi.*

بر کس ما می‌ریند این شوهران - گر جماع این است بردند این خران

19553- *Çiftleşme bu ise, bizim kocalarımız bizimle çiftleşmiyorlar, bizim içimize işiyorlar demektir.*

آفرینها بر چنین شیر فرید - داد جمله‌ی داد ایمان بایزید

19554- *İmanın bütün şartları, Bayezit'in imanında var. Aferin, bu çeşit tek arslana!*

بحر اندر قطره‌اش غرقه شود - قطره‌ای ز ایمانش در بحر ار رود

19555- *Onun imanının bir damlası denize damlasa, deniz, o bir damlanın içinde boğulur ve kaybolur.*

اندر آن ذره شود بیشه فنا - همچو ز آتش ذره‌ای در بیشه‌ها

19556- *Nitekim bir zerre ateş ormana düşse, bütün orman, o bir zerre ateş yüzünden yanar, kül olur.*

کرد اندر جنگ خصمان را تباه - چون خیالی در دل شه یا سپاه

19557- *Padişahın yahut askerlerin gönlündeki hayal gibi, o hayal de bir hayaldir ama savaşta düşmanları mahveder.*

تا فنا شد گوهر گبر و جهود - یک ستاره در محمد رخ نمود

19558- *Hız. Muhammed'in yüzünde bir yıldız parladı; imansızın da kökü kesildi, Yahudi'nin de.*

کفرهای باقیان شد دو گمان - آن که ایمان یافت رفت اندر امان

19559- *İmana gelen kurtuldu, iman buldu. Geri kalanların, imana gelmeyenlerin küfürleri de şüpheli bir hâle geldi.*

یا مسلمانی و یا بیمی نشاند - کفر صرف اولین باری نمائد

19560- *İlk imana gelenlerin tam kâfirlikleri kalmadı. Bir kısmı ya müslüman oldular yahut korkudan müslüman güründüler.*

این مثلها کفو ذره‌ی نور نیست - این به حيله آب و روغن کردنى است

19561- Bu sözler, hile ile suyu yağa karıştırmaya benzer. Yoksa bu misaller, nurun deresine bile eş olamaz.

ذره نبود شارق لا ینقسم - ذره نبود جز حقیرى منجسم

19562- Zerre, bir cisimden ayrılmış, değersiz bir parçacıktan ibarettir. Zerre taksim kabul etmeyen, parıl parıl parlayan güneş olamaz ki.

محرم دریا نه‌ای این دم کفى - گفتن ذره مرادى دان خفى

19563- Zerreden bahsetmemde gizli bir maksat olduğunu bil. Sen, şu anda denize mahrem değilsin, henüz bir köpüksün.

Yukarıdaki beyitlerde, zerre, güneş, köpük, deniz kelimeleri geçti. Bunları daha iyi anlamamız için biraz düşünelim: Tebeşirle yazı yazdığımız zaman uçuşan tebeşir tozları yahut loş bir yere güneş ışığı düştüğü vakit, güneşin huzmesinde oynaşan tozlar, bir zerredir. Bir cisimden ayrılmış, artık bölünemez olan en ufak parçacığa zerre, şimdilerde atom deniyor. Atomlar o kadar ufakmış ki, onu aklımızla kavrayamayız. Âlimler, bir su damlasını örnek veriyorlar. Bir pirinç tanesi büyüklüğünde olan bir su damlasının içindeki zerrelerin, yani atomların çokluğunu anlatmak için diyorlar ki, “Kürre-i arzı, yani yerküresini göz önüne getiriniz. Bir de futbol topunu düşününüz. Kaç futbol topu bir araya gelirse, yerküreyi meydana getirir? İşte o kadar zerre bir araya gelerek, bir su damlasını meydana getirmektedir. Bu, bir ilmî hakikattir, hayal değildir. Cenab-ı Hakk’ın kudretini, sanatını, yaratma gücünü, bu küçük aklımızla anlayabilir miyiz?

Yukarıdaki beyitlerde Hz. Mevlâna, şöyle buyurdu: “Zerre, bir cisimden ayrılmış değersiz bir parçacıktan ibarettir. Zerre, parıl parıl parlayan güneş olamaz ki... Zerreden bahsetmemde de gizli bir maksat olduğunu bil. Sen, şu anda denize mahrem değilsin, henüz bir köpüksün.”

Aziz okuyucum! Bunlar anlatılamaz, duyulur. Mevlâna’mızın yukarıda verdiği deniz ve güneşi misal olarak alalım. Düşünelim, anlamaya çalışalım. Belki Hakk’ın lütfu ve ihsanıyla bir şeyler duyabiliriz, belki azıcık zavallı aklımız yatar. Biz kendimiz de dahil olduğumuz hâlde, şu dünyada gördüğümüz bütün varlıklar, hatta gözümüzün görmediği mikroplar âlemi, gökyüzünün sonsuzluğu içinde yolunu şaşırmadan dönüp duran sayısız yıldızlar, sayısız âlemler, güneşler, aylar hepsi ama hepsi, Allah’ın kudret denizinin köpükleri mesabesindedir. Biz köpük olarak kaldıkça, ona karışmadıkça, onda yok olmadıkça, aslımız olan mana deryasını anlayamayız. Nasıl köpükler, derya-yı vahdetin coşmasından meydana gelmişse, yine güneşin ışığında uçuşan zerreler gibi olan mükevvenat, varlıklar da, mana güneşinden ayrılmış, içlerine firkat ateşi düşmüş, ağlayarak, dönerek, dolaşarak, titreyerek asıllarını aramaktadırlar.

Hz. Mevlâna, Divan-ı Kebir’inde bu konuya temas ederek, şöyle buyuruyor:

“Ey altın kırıntısı gibi olan zerrecikler! Oynayın, oynayın. Siz, altın madeninin aslının aslısınız. Ey zerrecikler! Titreyerek neyi arıyorsan, bil ki onun aynısın, aradığın sendedir. Güneş yüzünü gösterir, zerrenin oynamasını arzu eder. Mademki o senin oynamanı istiyor, etek çekerek hiç durmadan oynaman daha iyidir. Ey aslına aşık olan zerre! Bir gün gelir, güneş seni kucaklar, kolları arasına alır. Sen bu noktayı bilir misin? Güneş, sana bir şarap kadehi verir de, ey zerre, şu şarabı iç, der. Sen emre uyarak o şarabı içince, yok olursun. Can güneşinin varlığında yokluk saadetine erersin. Ey zerre! Aslında sen o şarabı içince, güneş olursun da, tecelli devletinin sayesinde “Beni göremezsın” tanından, kınanmasından kurtulursun. (Firuzanfer baskısı, 2/2960)

گر نماید رخ ز شرق جان شیخ - آفتاب نیر ایمان شیخ

19564- Şeyhin parlak iman güneşi, şeyhin canının şark tarafından doğar da, yüz gösterirse...

جمله بالا خلد گیرد اخضرى - جمله پستی گنج گیرد تا ثرى

19565- *Bütün değersiz dünya, süfli âlem, ta yerin dibine kadar hazine kesilir. Bütün ulvi âlem, yücelikler âlemi, yemyeşil cennete döner.*

او یکی تن دارد از خاک حقیر - او یکی جان دارد از نور منیر

19566- *O şeyhin şu hakir ve değersiz topraktan yoğrulmuş bir teni varsa da, onun her tarafı nurlandıran nurdan da bir canı vardır.*

که بماندم اندر این مشکل عمو - ای عجب این است او یا آن بگو

19567- *Şaşılacak şey şu ki, o bu mu, yoksa bu o mu? Bu zor işte ben şaşırdım kaldım. Amca, sen söyle?*

پر شده از نور او هفت آسمان - گر وی این است ای برادر چیست آن

19568- *Aziz kardeşim! Eğer o, bu ise, şu topraktan yaratılmış varlıksa, nasıl olmuş da yedi kat gök onun nuru ile dolmuş!*

ای عجب زین دو کدامین است و کیست - ور وی آن است این بدن ای دوست چیست

19569- *Yok o, şu nursa, aziz dost söyle, bundan nedir? Acaba o, bu ikisinden hangisidir? Kimdir o?*

Şarih Ankaravî Hazretleri, bu bahsi Sahip bin Abdülvezir'in şu nükteli şiiri ile sona erdiriyor: "Şarabın safiyeti ile kadehin inceliği o kadar birbirine karıştı ki, görünüşte bu şaraptır, kadeh değildir. Yahut kadehtir, ortada şarap yoktur, dersin."

"BİR KADIN, KOCASINA, ETİ KEDİ YEDİ, DEDİ; KOCASI, KEDİYİ TERAZİDE TARTTI, KEDİ YARIM BATMAN GELDİ; KARISINA, HANIM, DEDİ, ET YARIM BATMANDI, BELKİ BİRAZ DA FAZLA İDİ, EĞER BU ET İSE, KEDİ NEREDE, KEDİ İSE, ET NEREDE, DİYE SORDU"

سخت طنز و پلید و ره زنی - بود مردی کدخدا او را زنی

19570- *Evcı bir adam vardı. Karısı pek hileci, pek kötü huylu, kirli pasaklı bir kadındı.*

مرد مضطر بود اندر تن زدن - هر چه آوردی تلف کردیش زن

19571- *Adam eve ne getirse, kadın onu yok ederdı. Adamcağız, sesini bile çıkarmazdı.*

سوی خانه با دو صد جهد طویل - بهر مهمان گوشت آورد آن معیل

19572- *Bir gün adam, misafirini ağırlamak için birçok sıkıntıya katlanarak et aldı, eve getirdi.*

مرد آمد گفت دفع ناصواب - زن بخوردش با کباب و با شراب

19573- *Kadın, eti kebab etti, şarapla yedi bitirdi. Adam eve gelince, manasız sözlerle onu oyalamaya başladı.*

پیش مهمان لوت می‌باید کشید - مرد گفتش گوشت کو مهمان رسید

19574- *Adam, "Et nerede?" dedi, "Misafir geldi. Misafire yemek çıkarmak, ikram etmek lazım."*

گوشت دیگر خر اگر باشد هلا - گفت زن این گربه خورد آن گوشت را

19575- *Kadın, "Eti şu kedi yedi. Eğer misafire muhakkak et ikram edeceksen, koş, başka et al" dedi.*

گربه را من بر کشم اندر عیار - گفت ای ایبک ترازو را بیار

19576- Adam, hizmetçisine "Ey Aybek! Teraziyi getir de, şu kediye tartayım" dedi.

پس بگفت آن مرد کای محتال زن - بر کشیدش بود گربه نیم من
19577- Terazi geldi, kediye tarttı. Kedi yarım batman geldi. Bunun üzerine adam, "Ey hileci kadın!" dedi.

هست گربه نیم من هم ای ستیر - گوشت نیم من بود افزون یک ستیر
19578- Et yarım batmandı, bir okka da fazlalığı vardı. Kedi de yarım batman geldi.

ور بود این گوشت گربه کو بجو - این اگر گریست پس آن گوشت کو
19579- Eğer bu kedi ise, söyle, aldığım et nerede? Yok, bu et ise, kedi nerede? Onu ara, bul.

ور وی آن روح است این تصویر کیست - بایزید ار این بود آن روح چیست
19580- Bayezit de bu ise, o ruh nedir? Yok, eğer bu o ruh ise, bu görünen suret, bu beden kimin?

این نه کار تست و نه هم کار من - حیرت اندر حیرت است ای یار من
19581- Aziz dostum! Hayret içinde, hayrette kaldım. Bu zor meseleyi ne sen açıklayabilirsin, ne de ben. Bu ne senin işin, ne de benim.

دانه باشد اصل و آن که پره فرع - هر دو او باشد و لیک از ربع زرع
19582- Aslında her ikisi de odur. Yalnız ekinin aslı tanedir. Saman çöpü değersizdir, teferruattandır.

ای قصاب این گردان با گردن است - حکمت این اضداد را با هم بیست
19583- Allah'ın hikmeti, bu zıtları birbirine bağlamış, birleştirmiştir. Ey kasap! Şu oyluk eti, o gerdanla beraberdir.

قالبت بیجان فسرده بود و سرد - روح بی‌قالب نداند کار کرد
19584- Ruh, bedensiz iş göremez. Beden de ruhsuz olunca, soğur, donar.

راست شد زین هر دو اسباب جهان - قالبت پیدا و آن جانیت نهان
19585- Bedenin meydandadır, görünüyor. Fakat ruhun gizlidir. Dünyadaki sebepler, bu ikisi ile düzene girer.

آب را بر سر زنی در نشکند - خاک را بر سر زنی سر نشکند
19586- Birisinin başına toprak saçsan, baş kırılmaz. Suyu başına döksen, baş yarılmaz.

آب را و خاک را بر هم زنی - گر تو می‌خواهی که سر را بشکنی
19587- Eğer sen, su ile toprakla birisinin başını yarmak istiyorsan, su ile toprağı birbirine karıştırıp kerpiç yapman lazım.

خاک سوی خاک آید روز فصل - چون شکستی سر رود آبش به اصل
19588- Başı yardım, kerpici bir tarafa attın mı, zamanla kerpiçteki su aslına gider; her şeyin birbirinden ayrılma gününde de, kerpiçteki toprak aslına, toprağa ulaşır.

Yukarıdaki beyitleri Hazreti Mevlâna, yalnız ruhun faydalı olamadığına, cismin de ruhsuz olarak yalnız başına bir şey yapamadığına misal olarak irat buyurmuştur. Ruhla beden birleşince, dünyadaki sebepler düzene girmektedir. Buna örnek olarak, su ile toprağın birbirinden ayrı iken başa saçılarak veya dökülerek bir şey yapamadıklarını, fakat ikisi birbirine karıştırılıp kerpiç yapılıncı, kerpiçle başın yarılacağını anlattılar. Sonra güzel bir şekilde, her şeyin aslına döneceğini izah buyurdular. Şöyle ki, kerpiçte bulunan su, rutubet, zamanla havaya uçacak, bulutlara gidecek, aslına karışacak; kerpiçte bulunan toprak da, zamanla aslına, toprağa dönecek. Kerpiçteki suyu ruha benzetti; ruh, göklere yükselecek. Kerpiçteki toprağı da bedene benzetiyor; beden de dağılacak, toprak olacak, aslına kavuşacak. Bu buluşun daha iyi anlaşılması için Hazreti Mevlâna'nın pek beğendiği, zaman zaman ismini yadettiği Hakim Senai namına yazılan şu kıtayı ve Mevlâna'nın bu kıtadan ilham alarak söyledikleri gazelden de bazı beyitler alalım:

“Senai öldü gibi göründü ama ölmedi. Öyle büyük bir insanın ölümü, küçük bir iş değildir. Pek kıymetli olan canını, yaratanına geri verdi. Toprak bedenini de, anası mesabesinde olan toprağa teslim etti. Padişahlıktan, tekrar padişahlığa gitti. Ona sen öldü diyorsun, aslında o, şimdi dirildi.” (Divan-ı Senai, 1059)

Hiz. Mevlâna'nın bu kıtayı tanzim ederek yazdığı şiirden de birkaç beyit alalım:

“Biri, dedi ki: Hoca Senai öldü. Böyle büyük bir hocanın ölümü, küçük bir iş değildir. O topraktan meydana gelen tenini, toprağa geri verdi. Ruhunu da, göğe teslim etti. Onun bir ay gibi olan varlığı, tozdan topraktan kurtuldu. Ab-ı hayatı, tortudan, bulanıklıktan temizlendi, duruldu. Güneşin ışığı, bedenden ayrıldı. Zaten güneşten ayrılan her şey, donar kalır. O öyle yüceldi, öyle parladı ki, âdeta baştan başa güneş oldu, can oldu. Can olanı ölü saymak doğru değildir. Senin özün pek güzeldir. Öz ölmez, ancak deri, beden ölür. Özü olsa olsa dost alır, götürür.” (Divan-ı Kebir, 2 /1007)

گشت حاصل از نیاز و از لجاج - حکمتی که بود حق را ز ازدواج

19589- Allah'ın zıtları birleştirmesindeki hikmeti, birbirine uyanların niyazından, uymayanların da inadından meydana gelmektedir.

İnsanın vücudunda birbirine zıt unsurlar, tabiatlar mevcuttur. Dört unsur denilen, ateş, hava, su, toprak, birbirine zıt unsurlardır. Bu sebeple insan vücudunda, inat ve niyazdan çeşit çeşit hâller zuhur etmektedir. İnsanın varlığında bulunan zıtlar sebebiyle, insandan ne kadar iyi ve kötü tabiatlar meydana çıkmaktadır! Nihayet bu zıt varlıklardan mürekkep bedenden ruh çıkınca, cismani izdivaç bozulur, beden toprak olur. Sonra Cenab-ı Hakk, o bedeni tekrar diriltir. Ruhani ve nurani nice hâller zuhur eder.

لا سمع اذن و لا عين بصر - باشد آن گه از دواجات دگر

19590- Ondan sonra, daha başka öyle birleşmeler, öyle karışmalar olur ki, onları ne bir kulak duymuştur, ne de bir göz görmüştür.

Birbirine zıt unsurlardan çeşitli hâller zuhur ederken, buna akıl ermez. İyi ve kötü tabiatlar meydana geldikten sonra, Allah'ın lütfu ve inayetiyle zıtların birleşmesinden meydana gelen cismani izdivaç bozulunca, ruh, beden zindanından kurtulunca, öyle latif izdivaçlar, birleşmeler, öyle hoş karışmalar olur ki, o ruhani izdivaçtan meydana gelen güzellikleri hiçbir kulak duymamış, hiçbir göz görmemiştir. Burada Hazreti Mevlâna, şu hadis-i kutsiye işaret buyurmaktadır: “*Salih kullarıma gözün görmediği, kulağın işitmediği, insanın tasavvur edemeyeceği, gönlüne getiremeyeceği nimetler, güzellikler hazırladım.*”

یا کجا کردی دگر ضبط سخن - گر شنیدی اذن کی ماندی اذن

19591- Kulak, o güzellikleri duysaydı, artık kulak olarak kalır mıydı? Yahut başka sözleri duyabilir miydi?

از یخی برداشتی اومید را - گر بدیدی برف و یخ خورشید را

19592- Eğer kar ve buz güneşi görselerdi, buzluktan, karlıktan ümitlerini

keserlerdi.

ز آب داود هوا کردی زره - آب گشتی بی عروق و بی گره

19593- Damarlarına, iliklerine kadar erirler, su kesilirlerdi. Hava Davudu, o sudan zırh yapardı.

Davut Aleyhisselamın demirden zırhlar imal ettiği, Kur'an-ı Kerim'in Sebe Suresi'nin 10. ve 11. ayetlerinde geçmektedir. Yukarıdaki beyitte "Hava Davudu sudan, yani güneşi gören karların, buzların eriyerek meydana getirdiği dereden zırh yapardı" sözünde güzel bir edebî sanat var. Şöyle ki, durgun akan bir derenin yüzünde, rüzgânın meydana getirdiği halkalar gibi dalgacıklar görülür. Bu dalgacıkları, hava Davudu meydana getiriyor ve ondan zırh yapıyor. Şeyh Galip merhum da, Hüsn-ü Aşk adlı meşhur eserinde geçen şu beyitte, akan bir derenin sathında gördüğü dalgaları, Hz. Mevlâna gibi halkalara benzetmiş, "Cubara niçin vuruldu zincir / Durmaz yine kimden oldu dilgir."

Dereye neden zincir vuruldu; kimden gönlü kırıldı da, durmadan koşuyor, diyerek hüsn-ü talil yapmış, tabii bir hadiseye hayalî, şairane sebepler bulmuştur.

هر درختی از قدومش نیک بخت - پس شدی درمان جان هر درخت

19594- Akan su, her ağacın canına derman olurdu. Her ağaç, onun oraya ayak basmasıyla devlete kavuşurdu.

لامساسی با درختان خوانده - آن یخی بفسرده در خود مانده

19595- Hâlbuki o donmuş buz, öylece donakaldı. Ağaçlara, "Bana dokunmayın" demeye başladı.

"Bana dokunmayın", Taha Suresi'nin 97. ayetinden lafzi iktibastır. Yukarıdaki beyitlerde geçen kar ve buz, hayvani sıfatlar ve insani vücudu göstermektedir. Akan su ise, ruhani su ve zilal-i irfaninin sembolüdür. Ağaçlar, insanları ifade etmektedir. Bunlardan Ankaravi Hazretleri'nin çıkardığı mana şöyle: Eğer kar ve buz mesabesinde olan insanın hayvani yönü ve kötü ahlakı, hakikat güneşinin sevgi hararetiyle ısınıyorsa, eriyecek, kendindeki hayvani vasıflar zail olacaktı. Letafet ve safa bulacaktı. İlahî hava, onun ruhunun suyunda nice dalgalar peyda kılacaktı. O zaman onun ruhunun suyu, her ağacın, yani hakikat güneşiyle uyanmış her insanın canına derman olacaktı. Fakat hakikati idrak edememiş, buz gibi donup kalmış kimseler, muhabbet-i ilahîden ve onun hararetinden nasip alamayan Samirî gibi, "Bana dokunmayın" diye bağırarak, irfan sahiplerinden ve gerçek munislerden uzak kalacak, onlardan nefret edecektir.

لیس الا شح نفس قسمه - لیس یالف لیس یولف جسمه

19596- O buz gibi donup kalan adamın cismi de, ne bir şeyle uyuşup birleşir, ne de bir şey onunla uzlaşır. O, ancak kendi nefesine uyar, kendi hırsının peşine düşer.

Bu beyitte, şu hadis-i şerife işaret vardır: "Mümin uyuşur, uzlaşır; insanlarla anlaşmayan, uzlaşmayan ve kendisiyle uzlaşılmayan kimsede hayır yoktur. Fakat insanların hayırlısı, insanlara en çok faydalı olanıdır."

لیک نبود پیک و سلطان خضر - نیست ضایع زو شود تازه جگر

19597- O, kar ve buzdan zayı olmuş, kaybolup gitmiş değildir. Ciğerler onunla tazelenir. Fakat o, ne yeşillik çavuşudur, ne yeşillik padişahı.

Allah, hiçbir şeyi boş yere yaratmamıştır. Kar, görünüşte soğuktur, sevimsizdir ama yaz mevsiminde, Temmuz hararetinde, insanın içine serinlik verir. İnsanın hoşuna gider. Fakat yeşillikleri peşinde koşturamaz, onların sultanı olamaz.

Burada yeşilliklerden murat, kalp bağında hasıl olan güzellikler, tazeliklerdir. Yeşillik padişahı, Rabbani marifet ile kalpte hâsıl olan uyanıklıktır. Yeşillik çavuşu, iyilikler güzel eserlerdir.

نیست هر برجی عبورش را پسند - ای ایاز استاره‌ی تو بس بلند
19598- *Ey Ayaz! Senin yıldızın pek yücedir. O yıldız, her burçta kalamaz, her burcu menzil edip geçemez.*

هر صفا را کی گزیند صفوت - هر وفا را کی پسندد همت
19599- *Ey Ayaz! Senin himmetin nasıl olur da her vefayı beğenir? Senin temizliğin, saflığın, her saflığı seçebilir mi?*

“İYİLİĞİ VE DOĞRULUĞU EMREDEN BİR ZAHİDİN, TAŞ ATARAK ŞARAP TESTİSİNİ KIRMASI VE BEYİN BUNU DUYUNCA, ZAHİDİ CEZALANDIRMAYA GİTMESİ; BU VAKIA, İSA ALEYHİSSELAM ZAMANINDA OLDU, O ZAMANLARDA DAHA ŞARAP HARAM OLMAMIŞTI, FAKAT ZAHİT, ALLAH'TAN KORKMADA VE HALKI ZEVLERDEN ALIKOYMAYA GAYRET SARFETMEKTEYDİ”

حکایت آن امیر که غلام را گفت که می‌بیار غلام رفت و سبوی می‌می‌آورد در راه زاهدی بود امر معروف کرد زد سنگی و سبو را بشکست امیر بشنید و قصد گوشمال زاهد کرد، و آن قصه در عهد دین عیسی علیه السلام بود که هنوز می‌حرام نشده بود و لیکن زاهد تقرزی می‌کرد و از تنعم منع می‌کرد

کُهِف هر مخمور و هر بی‌چاره‌ای - بود امیری خوش دلی می‌بارهای
19600- *İyi kalpli, neşeli, şaraba çok düşkün bir emir vardı. Her çaresizin, her sarhoşun sığındığı bir kişiydi.*

جوهری زر بخششی دریا دلی - مشفق مسکین نوازی عادل
19601- *Kalbi şefkatle doluydu, yoksulları severdi, adaletten ayrılmazdı. Mücevherler, altınlar bağışlayan deryadil bir adamdı.*

راهبان و راز دان و دوست بین - شاه مردان و امیر المؤمنین
19602- *Erlerin padişahıydı, müminlerin emiriydi; yol bilir, yordam bilir, sırdan anlar, dostlarını görür gözetir bir insandı.*

خلق دل دار و کم آزار و ملیح - دور عیسی بود و ایام مسیح
19603- *İsa'nın zamanıydı; günler, Mesih'in günleriydi. O emir, halkın gönlünü alırdı. Halkı az incitirdi. Güzel, tatlı bir emirdi.*
Mesih, Hazreti İsa'nın lakabıdır. Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetlerinde Meryem oğlu Mesih İsa yahut Meryem oğlu Mesih diye geçer. Nisa Suresi'nin 172. ayetinde, Maide Suresi'nin 72. ayetinde de Mesih olarak geçer.

هر امیری جنس او خوش مذهبی - آمدش مهمان به ناگاهان شبی
19604- *Bir gece ansızın bir misafir geldi. Bu vakitsiz gelen misafir de emirdi, o da onun gibi hoş, iyi kalpli bir zattı.*

باده بود آن وقت مأذون و حلال - باده می‌بایستشان در نظم حال
19605- *Neşelenmek, birlikte hoş vakit geçirmek için şarap içmek istediler; o devirlerde şarap içilebilirdi, helaldi.*

رو سبو پر کن به ما آور مدام - باده‌شان کم بود و گفتا ای غلام
19606- *Şarapları azaldı. Emir, kölesine “Git, testiye doldur! Bize bütün gece içeceğimiz şarabı al getir” diye emir verdi.*

تا ز خاص و عام یابد جان خلاص - از فلان راهب که دارد خمر خاص

19607- *Şarabı, kendisinde tortusuz, halis şarap bulunan filan rahipten al da, canımız, ileri gelenlerin derdinden de kurtulsun, halkın derdinden de kurtulsun.*

که هزاران جرّه و خمدان کند - جرعه‌ای ز آن جام راهب آن کند

19608- *O rahibin şarabının bir katresi, bir damlası, binlerce testi, binlerce küp şarabın yaptığını yapar.*

آن چنانک اندر عبا سلطانی است - اندر آن می مایه‌ی پنهانی است

19609- *O şarapta gizli bir maya vardır. Sanki kaba saba abaya bürünmüş bir padişah gibidir.*

که سیه کردند از بیرون زر - تو به دلق پاره پاره کم نگر

19610- *Sen, paramparça, eski püskü hırkaya pek bakma. Onun içine bak. Görmez misin, anlaşılmasın diye altının da yüzünü karartırlar.*

وز برون آن لعل دود آلود شد - از برای چشم بد مردود شد

19611- *Kötü göz onu beğenmesin, gözü kalmasın diye, lal görünüştedir, buğuludur.*

گنجها پیوسته در ویرانه‌هاست - گنج و گوهر کی میان خانه‌هاست

19612- *Define, inci, hiç ev içinde bulunur mu? Defineler, daima viranelerde, yıkık yerlerdedir.*

Hiz. Mevlâna Kuddise sırrahu Hazretleri, bir beytinde:

“Senin viran, harap olan köyünde, Allah’ın gizli bir hazinesi bulunmaktadır. Aklını başına al da, sana Bağdat’ı verseler, karşılığında senin harap köyünü verme.” Harap köy, bizim gönlümüzün sembolüdür. Cenab-ı Hakk, yere göğe sığmadı, mümin kulunun kalbine sığıdı. Arif bir şair de, Cenab-ı Hakk’a niyazda bulunarak diyor ki: “Gümanlardan münezzehtir senin zat-ı şerifin kim; nedir bu kalb-i viranemde mihman olduğun cana?”

گشت طینش چشم بند آن لعین - گنج آدم چون به ویران بد دفین

19613- *Âdem’in hazinesi de yıkık yere gömülmüştü de, onun topraktan yaratılmış vücudu, o lanetlenmiş şeytanın gözünü bağlamıştı da, içindekini görememişti.*

جان همی گفتش که طینم سد تست - او نظر می کرد در طین سست سست

19614- O, toprağı hakim gördü, ona hor baktı. Fakat can, şeytana diyordu ki, "Sen beni göremiyorsun, çünkü şu toprağım sana engel olmaktadır."

Çoğu zaman arif kişiler, halkın nazarından kendilerini gizlemek için, dışlarını harap ve perişan göstermişlerdir. Daha ileri gidenleri de, yaptıkları hayırları ve iyilikleri halkın nazarından saklamışlar, işledikleri günahları, nefsanî şerlerini, kusurlarını açığa vurarak kınamak yolunu tutmuşlardır. Gönüllerinde bulunan hazine-i esrarı, gencine-i envarı, ehli olmayan, manadan anlamayan kimselerden bu suretle saklamışlardır.

Eskiler, hırsızlardan korunmak için hazinelerini harabelere gömerlermiş. Nitekim Hazreti Âdem'in canının hazinesi, topraktan yaratılmış, değersiz teninde gizlenmiştir. Bu yüzden onun toprak teni, şeytan-ı melunun gözüne perde oldu da, Âdem'in hakikatini göremedi.

Bunun gibi gönül sahibi, arif, kâmil insanın manevî varlığını, hakikatini, şeytan tabiatlı olan ve sadece şekle ve surete bakan nadanlar, bilgisizler göremezler.

در زمان در دیر رهبانان رسید - دو سیو بستد غلام و خوش دوید

19615- Köle, iki testi aldı ve yola düştü; bir hoşça koştı. Hemen rahiplerin manastırına vardı.

سنگ داد و در عوض گوهر خرید - زر بداد و باده‌ی چون زر خرید

19616- Altın verdi. Altın renkli şarabı aldı. Sanki taş verdi de, karşılığında gevher satın aldı.

تاج زر بر تارك ساقی نهد - باده‌ای کان بر سر شاهان جهد

19617- Öyle bir şarap aldı ki, padişahların bile başlarını döndürür; sakinin, o şarabı dağıtanın başına altın taç koydurur.

بندگان و خسروان آمیخته - فتنه‌ها و شورها انگيخته

19618- O şarabı aldı ki, fitneler koparır, kargaşalıklar çıkarır. Kullarla padişahları birbirine katar.

تخت و تخته آن زمان یکسان شده - استخوانها رفته جمله جان شده

19619- O şarap, kemikleri eritir. Tamamıyla can yapar. Onu içenin nazarında, padişahların tahtı ile dervişlerin tahtası bir olur.

وقت مستی همچو جان اندر تنند - وقت هشیاری چو آب و روغنند

19620- İnsanlar şarap içmedikleri vakit, ayıkken su ile yağa benzerler; aralarında ayrılık ve gayrılık vardır. Fakat içip de sarhoş oldular mı, bedendeki can gibi bir olurlar.

نیست فرقی کاندرا آن جا غرق نیست - چون هرپسه گشته آن جا فرق نیست

19621- İçip sarhoş olunca, heriseye benzerler, artık farkları kalmaz. Fakat bu mertebeye erişmeyen ve bu inançta kendini kaybetmeyen, bunu fark edemez.

Herise, ıslanmış buğdaydan, etle kaynatılarak yapılan bir çeşit yemek. Buğday o kadar karıştırılır, et içinde o kadar hâlle edilir ki, buğdaylıktan çıkar, muhallebi kıvamını alır. İnsanlar da sarhoş olunca, birbirleri ile öyle kaynaşır, öyle birleşirler, heriseye benzerler.

سوی قصر آن امیر نیک نام - این چنین باده همی برد آن غلام

19622- İşte o köle, bu çeşit şarap almış, adı sanı güzel olan emirin köşküne getirmekteydi.

خشك مغزی در بلا پیچیده‌ای - پیشش آمد زاهدی غم دیده‌ای

19623- Köle, yolda çok ızdırap çekmiş, belalar içinde kalmış öfkeli bir zahitle karşılaşmıştı.

خانه از غیر خدا پرداخته - تن ز آتشیهای دل بگداخته

19624- O zahit, tenini gönül ateşleriyle yakmış yandırmış, kalp evini Allah'tan başka her şeyden silmiş süpürmüştü.

داغها بر داغها چندین هزار - گوشمال محنت بی‌زینهار

19625- Nice çaresiz mihnetler içinde kalmış, insafsız kederlere uğramış, gönlü yüz binlerce defa birbiri üstüne dağlanmıştı.

روز و شب چفسیده او بر اجتهاد - دیده هر ساعت دلش در اجتهاد

19626- Onun gönlünde, her an savaş vardı. Gece gündüz, riyazetle yaşıyor, nefsanî duygularına göz açtırmıyordu.

صبر و حلمش نیم شب بگریخته - سال و مه در خون و خاک آمیخته

19627- Yıllarca, aylarca yaptığı nefsî mücadelesi yüzünden kanlara batmış, topraklara bulaşmıştı. Gece yarısı o köleyi görünce, sabrı kalmadı.

گفت باده گفت آن کیست آن - گفت زاهد در سبوها چیست آن
19628- Zahit, "Testilerde ne var?" diye sordu. Köle, "Şarap var" dedi. "Kime götürüyorsun o şarabı" diye tekrar sordu.

گفت طالب را چنین باشد عمل - گفت آن آن فلان میر اجل
19629- Köle, "Bu şaraplar, o büyük emirindir" dedi. Zahit de, "Allah yolunda olan bir kişi, böyle amel işler mi? diye söylendi.

باده‌ی شیطان و آن گه نیم هوش - طالب یزدان و آن گه عیش و نوش
19630- Hem Allah'a talip ol, hem de içkiye, eğlenceye düş. Şeytanın şarabı, sonra da yarı akıllılık, yarı sarhoşluk.

هوشها باید بر آن هوش تو بست - هوش تو بی‌می چنین پژمرده است
19631- Aklın şarap içme dediği hâlde bile, böyle dağınık ve şaşkın... Senin aklına akıllar katmak gerek.

ای چو مرغی گشته صید دام سکر - تا چه باشد هوش تو هنگام سکر
19632- Ey sarhoşluk tuzağına düşen zavallı kuş! Aklın başındayken böyle şaşırıp kalırsan, sarhoş olunca ne hâllere müptela olursun, başına neler gelir?

"ZİYA-YI DALK'IN BOYU ÇOK UZUNDU; KARDEŞİ ŞEYHÜLİSLAM TACI BELH'İN İSE, BOYU ÇOK KISA İDİ; ŞEYHÜLİSLAM, KARDEŞİ ZİYA'DAN ÇOK UTANIRDI; ZİYA, BİR GÜN KARDEŞİNİN DERSİNE GELDİ; BELH'İN BÜTÜN İLERİ GELENLERİ ORADAYDI; ZİYA, KARDEŞİNE SAYGI GÖSTERİP GEÇTİ, ŞEYHÜLİSLAM İSE ŞÖYLE BİR YARI KALKTI, OTURDU; ONA GEREĞİ GİBİ EHEMMİYET VERMEDİ; BUNUN ÜZERİNE ZİYA, EVET DEDİ, BOYUN PEK UZUN, BOYUNDAN BİRAZ ÇALMAN, BOYUNU YARIM KALKARAK TAM GÖSTERMEMEN GEREK"

حکایت ضیاء دلق که سخت دراز بود و برادرش شیخ اسلام تاج بلخ بغایت کوتاه بالا بود و این شیخ اسلام از برادرش ضیا ننگ داشتی، ضیا در آمد به درس او و همه صدور بلخ حاضر به درس او، ضیا خدمتی کرد و بگذشت، شیخ اسلام او را نیم قیامی کرد سرسری، گفت آری سخت درازی پاره ای در دزد

Ziya-ı Dalk'ın Gazneli Sultan Mahmut zamanında yaşamış olduğu söylenir. Delkak diye çağırılan bu zatın gülünç fıkraları varmış. Zaten yukarıdaki başlıkta geçen ve aşağıda Hz. Mevlâna'nın anlatacağı hikâye de, onun hazır cevap ve nükteli sözler söyleyen bir kişi olduğunu göstermektedir.

دادر آن تاج شیخ اسلام بود - آن ضیاء دلق خوش الهام بود
19633- Ziya-yı Dalk, hazır cevap, tatlı sözlü bir kişiydi. Şeyhülislam Tacı Dalk da kardeşiydi.

بود کوتاه قد و کوچک همچو فرخ - تاج شیخ اسلام دار الملك بلخ
19634- Tacı Dalk, Belh şehrinin şeyhülislamı idi. Çok kısa boylu, ufak cüsseli, âdeta bir kuşa benzerdi.

این ضیا اندر ظرافت بد فزون - گر چه فاضل بود و فحل و ذو فنون
19635- Şeyhülislam, çok bilgili, meziyetli, üstün bir insandı. Ama kardeşi Ziya, güzel söz seylemekte, hazırcevaplıkta ondan ilerdeydi.

بود شیخ اسلام را صد کبر و ناز - او بسی کوتاه ضیا بی حد دراز
19636- *Şeyhülislam, çok kısa boyluydu. Ziya da, haddinden fazla uzundu. Şeyhülislam pek kibirli, pek nazlı bir adamdı.*

آن ضیا هم واعظی بد با هدی - زین برادر عار و ننگش آمدی
19637- *Kendisi yüksek bir makamda olduğu için kardeşinden utanır, arlanırdı. Ziya ise, sözü tesirli bir vaizdi. Vaazları ile halkı doğru yola götürürdü.*

بارگه پر قاضیان و اصفیا - روز محفل اندر آمد آن ضیا
19638- *Bir toplantı günü, Ziya da geldi. Toplantı yeri, kadırlarla, âlimlerle, temiz kişilerle doluydu.*

این برادر را چنین نصف القیام - کرد شیخ اسلام از کبر تمام
19639- *Bu kalabalıkta, şeyhülislam daha çok kibre kapıldı da, kardeşine karşı zoraki şöylece yarı kalkar gibi bir harekette bulundu. "Hoş geldiniz" demeden yerine oturdu.*

اندکی ز آن قد سروت هم بدزد - گفت او را بس درازی بهر مزد
19640- *Şeyhülislamın davranışından Ziya alınarak dedi ki: "Çok uzun boylusun. Bari o selvi boyundan birazcık çal, hepsini gösterme."*

تا خوری می ای تو دانش را عدو - پس ترا خود هوش کو یا عقل کو
19641- *Ey bilgi düşmanı! Sende akıl nerede, fikir nerede ki, tutup şarap içesin.*

ضحکه باشد نیل بر روی حبش - روت بس زیباست نیلی هم بکش
19642- *Yüzün pek güzel, bari biraz da çivit sür. Habeşin yüzündeki çivit, herkesi güldürür.*

تا تو بی هوشی و ظلمت جو شوی - در تو نوری کی در آمد ای غوی
19643- *Ey azgın kişi! Sen de nur nerede ki, kendinden geçmeyi ve karanlığı arıyorsun?*

در شب ابری تو سایه جو شده - سایه در روز است جستن قاعده
19644- *Gölge, kaide olarak güneşli havada, yani gündüz aranır. Sen ise, bulutlu gecede gölge aramaya kalkışmışsın.*

طالبان دوست را آمد حرام - گر حلال آمد پی قوت عوام
19645- *O devirlerde, şarap insanlara gıda olsun diye helaldi. Ama dostu isteyenlere haramdı.*

Hazreti İsa zamanında şarab, gıda bakımından az da olsa faydaları olduğu için dinen haram sayılmıyordu. Ama din adamları, rahipler, Hakk yolunda olanlar, nefsanî zevklerden kaçındıkları için, şarabı kendilerine haram kılmışlardı.

چشمشان بر راه و بر منزل بود - عاشقان را باده خون دل بود
19646- *Allah'a gönül vermiş âşıkların şarabı ise, kendi gönüllerinin kanıdır. Onların gözleri, Hakk yolunda ve Hakk menziline dir.*

این قلاووز خرد با صد کسوف - در چنین راه بیابان مخوف
19647- *Korkunç çöllerle ve beklenmedik tehlikelerle dolu olan Hakk yolunda, bu akıl kılavuzu âciz kalır. Yüzlerce defa gün gibi tutulur kalır da, yol gösteremez*

olur.

Şeyh Galip merhum, Hakk yolunun, aşk yolunun tehlike dolu olduğunu anlattıktan sonra, bu yolda aklın bir işe yaramadığını, onun “Ateş denizi üstünde, mumdan gemi”ye benzediğini söyler:

Yolda bela, çok bela olurmuş
Bin başlı bir ejderi münakkaş
Mumdan gemi, altı bahr-ı ateş.

کاروان را هالك و گمره کنی - خاک در چشم قلاووزان زنی

19648- *Sen tutmuşsun, Hakk yolunda sana kılavuzluk edenlerin gözlerine toprak saçıyorsun. Hakk yolunun kervanını helak ediyor, yolunu şaşırtıyorsun.*

نفس را در پیش نه نان سبوس - نان جو حقا حرام است و فسوس

19649- *Değil buğday ekmeği, nefse arpa ekmeği bile haramdır. Onu vermek bile yazıktır. Sen, onun önüne daha başka çeşit, hoşla gitmeyen ekmek koy.*

دزد را منبر منه بر دار دار - دشمن راه خدا را خوار دار

19650- *Hakk yolunun düşmanını hor tut. Hırsız vaaz vermek için kürsüye, minbere çıkarma, onu darağacına as.*

از بریدن عاجزی دستش ببند - دزد را تو دست ببریدن پسند

19651- *Hırsızın cezasını ver, elini kes. Kesmek elinden gelmiyorsa, hiç olmazsa elini bağla.*

گر تو پایش نشکنی پایت شکست - گر نبندی دست او دست تو بست

19652- *Sen hırsızın elini bağlamazsan, o senin elini bağlar. Sen onun ayağını kırmazsan, o senin ayağını kırar.*

بهر چه گو زهر خند و خاک خور - تو عدو را می دهی و نی شکر

19653- *Hâlbuki sen, düşmana şarap veriyorsun, şeker ikram ediyorsun. Niçin böyle yapıyorsun? Ona zehir gibi acı acı gül, “Toprak ye” desene!*

او سبو انداخت و از زاهد بجست - زد ز غیرت بر سبو سنگ و شکست

19654- *Zahit gayrete geldi, taşı attı, testileri kırdı. Köle de, testileri atıp zahitten kaçtı.*

ماجرا را گفت يك يك پیش او - رفت پیش میر و گفتش باده کو

19655- *Köle, emirin yanına gidince, emir “Şarap nerede?” diye sordu. O da, emire macerayı bir bir anlattı.*

“EMİRİN ZAHİDİN HADDİNİ BİLDİRMEK İÇİN HİDDETLE GİTMESİ”

رفتن امیر خشم آلود برای گوشمال زاهد

گفت بنما خانه‌ی زاهد کجاست - میر چون آتش شد و بر جست راست

19656- *Emir, ateş kesildi ve hemen yerinden doğruldu. Köleye, “Bana zahidin evi nerede, göster” dedi.*

آن سر بی‌دانش مادر غرش - تا بدین گرز گران کوبم سرش

19657- *Göster de, şu ağır güzle başını ezeyim; o anası kahpenin akılsız kafasını kırayım.*

طالب معروفی است و شهرگی - او چه داند امر معروف از سگی
19658- *O, köpekliğinden doğru yolu göstermeyi ne bilir? O, sadece bu davranışları ile meşhur olmak, parmakla gösterilmek istemektedir.*

تا به چیزی خویشتن پیدا کند - تا بدین سالوس خود را جا کند
19659- *Bu yobazlık, bu riya ile kendine bir mevki peydahlamak, kendini göstermek ve tanınmak istiyor.*

که تسلس می‌کند با این و آن - کاو ندارد خود هنر الا همان
19660- *Zaten onun, şuna buna dalkavukluk yapmaktan başka hiç bir hünere yok.*

داروی دیوانه باشد کیر گاو - او اگر دیوانه است و فتنه کاو
19661- *Deli ise, fitne çıkarmak istiyor; delinin ilacı, öküz âletinden yapılmış kamçıdır.*

بی‌الت خربندگان خر چون رود - تا که شیطان از سرش بیرون رود
19662- *Onu düğmeli ki şeytan, kafasından çıksın, eşekçiler dövmedikçe eşek nasıl gider?*

نیم شب آمد به زاهد نیم مست - میر بیرون جست دبوسی به دست
19663- *Emir, eline bir topuz alarak dışarı fırladı. Gece yarısı, yarı sarhoş bir hâlde zahidin evine geldi.*

مرد زاهد گشت پنهان زیر پشم - خواست کشتن مرد زاهد را ز خشم
19664- *Hiddetinden, hışmından zahidi öldürmek niyetindeydi. Zahit, evde bulunan yük yığınlarının altına girdi, gizlendi.*

زیر پشم آن رسن تابان نهان - مرد زاهد می‌شنید از میر آن
19665- *Yük yığınlarının altında bulunan zahit, emirin sözlerini işitiyordu.*

آینه تاند که رو را سخت کرد - گفت در رو گفتن زشتی مرد
19666- *Kendi kendine dedi ki, "Adamın çirkinliğini yüzüne karşı, ancak ayna söyleyebilir. Aynanın yüzü pektir."*

تات گوید روی زشت خود ببین - روی باید آینه‌وار آهنین
19667- *Ayna gibi demirden bir yüz lazım ki, "Şu çirkin yüzüne bak" desin sana.*

"DELKAK'IN SEYYİD ŞAHİ TİRMİZİ'Yİ MAT ETMESİ"

حکایت مات کردن دلکک سید شاه ترمذ را

مات کردش زود خشم شه بتاخت - شاه با دلکک همی شطرنج باخت
19668- *Padişah, Delkakla daima satranç oynardı. Delkak, padişahı mat etti mi, padişah hemen kızardı.*

یک یک از شطرنج می‌زد بر سرش - گفت شه شه و آن شه کبرآورش
19669- *Bunu kibrine yediremez, tüh-tüh diye satranç taşlarını bir bir Delkak'in başına vururdu.*

صبر کرد آن دلّک و گفت الامان - که بگیر اینک شهت ای قلتبان
19670- *"Ey kaltaban! Al işte bu senin şahın!" derdi. Delkak da, "Aman aman" der, bu hakaretlere tahammül ederdi.*

او چنان لرزان که عور از زمهریر - دست دیگر باختن فرمود میر
19671- *Padişah, gene "Bir el oynayalım" der, Delkak da, kış mevsiminde çıplak bir adamın titrediği gibi tirtir titrerdi.*

وقت شه شه گفتن و میقات شد - باخت دست دیگر و شه مات شد
19672- *Bir daha oynadılar, padişah yine mat oldu. Yine tüh-tüh deme zamanı geldi.*

شش نمد بر خود فگند از بیم تفت - بر جهید آن دلّک و در کنج رفت
19673- *Delkak, sıçradı bir köşeye sığındı. Padişahın korkusundan üstüne altı tane keçe çekti.*

خفت پنهان تا ز زخم شه رهد - زیر بالشها و زیر شش نمد
19674- *Padişahın vuruşlarından kendini korumak için, altına girdiği altı keçe-nin üstüne yastıklar da koydu.*

گفت شه شه شه شه ای شاه گزین - گفت شه هی هی چه کردی چیست این
19675- *Padişah, "Hey ne yapıyorsun?" dedi, "Nedir bu?" Delkak, "Ey seçilmiş padişahım!" dedi, "Tüh-tüh bu, tüh-tüh."*

با تو ای خشم آور آتش سجاف - کی توان حق گفت جز زیر لحاف
19676- *Ey kızgınlığından ateş püsküren padişahım! Seninle keçe altından başka bir yerde nasıl konuşulabilir?*

می‌زنم شه شه به زیر رختها - ای تو مات و من ز زخم شاه مات
19677- *Satrançta mat oldun; ben de senin vuruşlarına mat oldum da, onun için keçelerin altından sana "Tüh tüh" diyorum.*

وز لگد بر در زدن وز دار و گیر - چون محله پر شد از هیهای میر
19678- *Mahalle, o emirin bağıriş çağırışıyla, kapıyı tekmelemesinin sesiyle dolunca...*

کای مقدم وقت عفو است و رضااست - خلق بیرون جست زود از چپ و راست
19679- *Halk, sağdan soldan dışarıya fırladı. "Ey emirimiz! Af zamanıdır, hoş görme ve razı olma zamanıdır" diye yalvardılar.*

کمتر است از عقل و فهم کودکان - مغز او خشک است و عقلش این زمان
19680- *O, düşünemiyor, beyni işlemiyor. Onun akli, çocukların aklından da kıt.*

و اندر آن زهدش گشادی ناشده - زهد و پیری ضعف در ضعف آمده
19681- *Zahitlik ve ihtiyarlık onu zayıflattıkça zayıflatmış, onu bitkin bir hâle sokmuştur. Zaten zahitlikten bir feyz elde edememişti.*

Birçok tarik-i dünya vardır ki, kendilerini aşırı derecede ibadete verdikleri hâlde, zühdün sırrından ve manasından gafil oldukları için gönülleri açılmamıştır, kuru kalmıştır. İbadetlerini sadece Allah rızası için yapmamışlar, gösterişten ve şekilden kurtularak, gönüllerinde Hakk'ı bulmak saadetine erememişler, bilakis ibadetlerinin gururuna

kapılarak, başkalarını hor görmüşler, benlikten kurtulamamışlardır.

Eski şairlerden biri, zühdü ile mağrur olan, kendisinden başkalarını günahkâr gören, asık suratlı, soğuk bir zahide, bir ham sofuya çatarak, “Zahit! Bu bürüdetle eğer duzehe girersen, bir lüle duhan içmeye ateş bulamazsın”, yani “Ey zahit! Sen bu soğukluk ve kurulukla cehenneme girsen, cehennemin ateşi söner de, lülende (Piponda) bulunan tütünü yakacak ateşi bulamazsın” diyor.

Züht ve takvaya kendini vermek, dinin emrettiği vazifeleri hakkıyla yapmak ve bu işte çok ileri gitmek, çok makbul bir şeydir.

Züht ve takva, her babayiğidin kârı değildir. Ancak ibadetinin gururuna kapılarak başkalarını küçük görmek, onlarda kusur aramak, cennetin anahtarları yalnız kendisindeymiş gibi başkalarına yukarıdan bakmak, Peygamberimizin yolu değildir. Arifler, kendilerini ne kadar ibadete verseler, züht ve takvada ne kadar çok ileri gitseler, başkalarında kusur görmezler, yalnız kendi kusurlarını görürler. Kendi ibadetlerinin kifayetsiz olduğuna, hiçbir şey yapamadıklarına inanırlar. Kendilerini herkesten günahkâr, herkesten aşağı görürler. Şeyh Sadi, hikâye eder ve der ki:

“Çocukluğumda babamla bir seyahate çıkmıştık. Bir misafirhanede geceledik. Sabahleyin erkenden babam beni namaza kaldırdı. Onunla beraber namazımızı kıldık. Bizden başka orada bulunan yolcular, pikeler üzerinde uyuyorlardı. Ben, sabah namazı kılmanın zevki içinde, babama uyuyanları gösterdim. Şunlara bak, dedim. Biz namaz kıldık, onlar mışıl mışıl uyuyorlar. Benim bu sözüm üzerine babam, oğlum keşke sen de onlar gibi uyusaydın da, bu sözü söylemeyeydin, diye cevap verdi.”

کارها کرده ندیده مزد کار - رنج دیده گنج نادیده ز یار

19682- O zahit, çok zahmetler çekmiş, fakat sevgiliden bir hazine elde edememişti. Çok işler görmüştü ama karşılığını alamamıştı.

یا نیامد وقت پاداش از قدر - یا نبود آن کار او را خود گهر

19683- Ya o iş, onun harcı değilmiş yahut kader icabı henüz mükâfat vakti erişmemişti.

Yukarıdaki beyitlerde, zahidin çok zahmet çektiği, çok ibadetle meşgul olduğu hâlde, Cenab-ı Hakk'ın bir lütfuna ermediği, Hakk'ın hazinesinden bir şey elde edemediği beyan buyrulmaktadır. “Acaba zahit ibadete bu kadar kendini verdiği hâlde, neden karşılığını bulamadı?” diye akla gelir. İbadet karşılığı, maddi bir ücret değildir ki, bir para pul değildir ki görülsün, insan ibadetinin karşılığını nasıl elde eder? Bu nasıl belli olur? Çalıştığı hâlde, uğraştığı hâlde, neden zahidin eli boş kaldı? Bu iş, bu ibadet, onun harcı değil miymiş? O zahit, ibadete ehliyetli değil miymiş? Neden mükâfatın, yani yaptıklarının karşılığını görecektir zaman henüz gelmemiş. Bunların cevabı kısaca şöyle olması gerekir: ibadetin karşılığı üstünde duralım: Kul, alışverişte midir? İbadeti bir karşılık olmak için mi yapıyoruz? O zaman, ibadetin zevki kalmaz. Şairin biri, ne demiş:

“Ne cennet, ne cehennemden bir korku almaksızın vazifemi yaparım.”

İbadet bir vazifedir. Allah rızası için, Allah sevgisi için yapılır. Bu hayatta, öteki hayatta, hedefi zevk olan ibadetlerin Allah katında makbul olmadığını büyükler söylüyorlar. Bu sebeptendir ki, Hazreti Yunus şöyle diyor:

Cennet cennet dedikleri
Bir kaç evle, bir kaç huri
İsteyene ver onları
Bana seni gerek seni.

Yaptığımız ibadetler bize manevi bir zevk verirse, bizi günah işlemekten alırsa, bize insanları ve bütün varlıkları sevdirse, gönlümüzü aşkla doldurursa, onun karşılığını görmüş sayılırız. Yoksa kalburla su taşımış oluruz. Biz, ibadetimizi ihlasla, sevgiyle, sadece ve sadece Allah rızası için yaparsak, Allah'ın lütfuyla onun zevkine ereriz. Herkesi, her şeyi severiz. Sadi Hazretleri, “Bütün varlıklar onun eseri olduğu için, bütün her şeyi o yarattığı için, herkesi ve her şeyi seviyoruz” diyor.

İbadette ihlas sahibi olmazsak, işe riya karıştırırsak, boşuna uğraşmış, zahmetler çekmiş oluruz. Kur'an-ı Kerim'in Furkan Suresi'nin 23. ayeti, bu hakikati ifade etmektedir: **"Biz, onların herhangi bir amel ve hareket yaptılarsa, hepsinin önüne geçtik de, bunları saçılmış (ve hiçbir değeri olmayan) zerrelere yaptık."**

Yahut o zahidin "Gevher ihlası" vardı, ibadetini gösterişsiz yapıyordu. Çok iyi bir hâldeydi. Cenab-ı Hakk'ın takdiri, ona henüz mükâfat vakti erişmemişti. Nitekim Peygamberimiz Efendimiz, bir hadis-i şeriflerinde, **"İşlerin mükâfatı bir vakte merhun (bağlı) kılınmıştır"** buyurmaktadır.

یا جزا وابسته میقات بود - یا که بود آن سعی چون سعی جهود

19684- Ya o zahidin çalışması, bir Yahudi'nin, bir imansızın çalışması gibi makbul sayılmadı. Yahut çalışmasının karşılığını görmesi bir vakte bağlı kaldı.

Burada Nur Suresi'nin 39. ayetine işaret vardır: **"O küfredenlere gelince, onların amelleri dümdüz ve engin çöllerdeki bir serap gibidir ki, susayan, onun bir su olduğunu sanır."** Yahut o zahidin ameli, ayet-i kerimede geçen Yahudi'nin ve küfredenlerin ameli gibi değil, tam bir müminin ameli gibi, sadece Allah rızası içindi. Fakat bu yaptığı salih amelin karşılığını görmesi, bir vakte bağlı kalmıştır.

که در این وادی پر خون بی کس است - مر و را درد و مصیبت این بس است

19685- Ona bu dert, bu musibet yeter. Çünkü o, bu kanla dolu vadide kimsesiz kalmıştır.

رو ترش کرده فرو افکنده لنج - چشم پر درد و نشسته او به کنج

19686- Hastalıklı, dertli gözlerle bir köşeye çekilmiş oturmuş, yüzünü ekşitmiş, suratını asmış...

نیش عقلی که به کحلی پی برد - نه یکی کحال کاو را غم خورد

19687- Ne bir göz hekimi var ki, onun derdine çare bulsun, onu acılardan kurtarsın; ne de kendisinde akıl var ki, gitsin de göz ilacı arasın.

کار در بوك است تا نیکو شدن - اجتهدی می کند با حزر و ظن

19688- Kendi zannına uymuş, çalışıp çabalamaya koyulmuş, iş düzene girecek diye ümide kapılmış.

کاو نجوید سر رئیسش آرزوست - ز آن رهش دور است تا دیدار دوست

19689- Onun yolu, onu sevgiliye kavuşturamaz ki. Onun tuttuğu yol ile sevgili çok uzaklarda kalmaktadır. Çünkü o, kendine kâmil bir insan aramıyor. Kendisi baş olmak istiyor.

که نصیبم رنج آمد زین حساب - ساعتی او با خدا اندر عتاب

19690- Zaman oluyor, "Ben hep zahmet mi çekeceğim, nasibim hep ızdırap mıdır?" diyerek, hâşâ, Allah ile didişiyor.

که همه پران و ما ببریده بال - ساعتی با بخت خود اندر جدال

19691- Bazen de, "Herkes manevi dereceler kazanmış göklerde uçuyor, mura-dına ermiş, ben de kanatlarım kopmuş, yerde sürünüyorum" diye bahtı ile savaşa girişiyor.

گر چه در زهد است باشد خوش تنگ - هر که محبوس است اندر بو و رنگ

19692- Herkes, dünyevi varlıkların, mal ve mülkün esiri olmuştur. Renk ve kokuya tutulmuştur. Zahit bile bu dünya sevgisinden kendini kurtaramamıştır da, içi

daralıp durmaktadır.

کی شود خویش خوش و صدرش فراخ - تا برون ناید از این تنگین مناخ
19693- İnsan, şu daracık duraktan, şu utanılacak kirli yerden kurtulmadıkça, huyu nasıl iyileşir, gönlü nasıl açılır?

کارد و استره نشاید هیچ داد - زاهدان را در خلا پیش از گشاد
19694- Zahitlerin, ibadetin verdiği benlikten, içine düştükleri varlıktan kurtulmadıkça, yalnız ibadetle meşgul oldukları vakit, ellerine bıçak ve ustura vermek tehlikelidir.

غصه‌ی آن بی‌مرادیها و غم - کز ضجر خود را بدراند شکم
19695- Zahit, darlığından, kederinden, gamından ve muradına erememesinden ötürü kendi karnını deşebilir.

Tarik-i Hakk'a süluk eylemek maksadıyla dünyayı terk ederek, halktan kaçınan, uzlet ve halvet semtine giden zahit, riyazetle meşgul olarak bedenini zayıf düşürdüğü için, ruhi bir daralmaya düşebilir. Kolay olmayan bu mücadele, bu yola yeni düşenleri kederlere, sıkıntılara, ızdıraplara götürür. Bu sebeble şair, "İnsanlarla geçinmek de zor; uzlet, insanlardan uzak yaşamak da sıkıntılı" manasına gelen, "Ülfet belalı şey, fakat uzlet sıkıntılı" diye yazılmıştır. Ama inşirah olunca, kalp huzura kavuşunca, uzlet tatlılaşır. Ruh, huzura kavuşur; insan, Hakk'ı gönlünde hissedince, kalabalıktan kaçır. Fakat asıl hüner, insanlar arasında, kalabalık içinde Hakk'ı bulmak, Hakkla yaşamaktır. Biz, Hazreti Mevlâna'nın yukarılarda geçen şu beytini tekrar tekrar okur, manasını düşünür, ruhunu içimize yerleştirir, sırrına erersek, ruhi bunalmadan kurtulur, huzura kavuşuruz. Bu beyitte, "**Her nerede bulunursanız bulununuz, Allah sizinle beraberdir.**" (Hadid Suresi, ayet 4) ayet-i kerimesinin müjdesi var. Artık anladık ve belledik ki biz, şu tenden ibaret değiliz. Biz şu tenin ötesinde, Allah ile yaşamaktayız.

Hız. Mevlâna Hazretleri, şu rubaisinde yukarıda arz edilen ayet-i kerimeye işaret buyurarak, bu sırra erenlerin, darlıktan, gamdan ve kederden kurtulacaklarını haber vermektedir:

"**Nerede bulunursanız bulunun, o sizinle beraberdir**" haberi, Allah'tan geliyor. Bu haber, insanın gönlünü ümitle, neşeyle dolduruyor. Sen, kendini tanımadığından ötürü neşelenemedin, huzura kavuşamadın. Eğer kendini tanısaydın, sende kimin misafir olduğunu bilseydin, memnunsuzluk, huzursuzluk denilen şeyler sana bir daha gelmezdi. (Firuzanfer, Rubaiyat: 823)

Fakat Hakk'ı gönlünde bulamayan, ayrılık ateşine düşer de yanar durur. Peygamber Efendimiz s.a.v. bile, bu ayrılık ateşine düşmüş, üzüntüden kendisini Hira dağından atmaya kalkmıştı. Mevlâna'mız, aşağıda bu hadiseyi anlatıyor.

**"MUSTAFA ALEYHİSSELAMIN, BİR ARALIK CEBRAİL ALEYHİSSELAMIN GEÇ GÖRÜNMESİ
YÜZÜNDEN, ÜZÜNTÜYE KAPILIP KENDİSİNİ HİRA DAĞINDAN AŞAĞIYA ATMAYA
KALKIŞMASI, CEBRAİL ALEYHİSSELAMIN ONA GÖRÜNÜP, KENDİNİ ATMA, ÖNÜNDE
KAVUŞACAĞIN DEVLETLER, İLAHÎ LÜTUFLAR VAR, DEMESİ"**

انداختن مصطفی علیه السلام خود را از کوه حری از وحشت دیر نمودن جبرئیل علیه السلام و
نمودن جبرئیل علیه السلام خود را به وی که مینداز ترا دولتها در پیش است

خویش را از کوه می‌انداختی - مصطفی را هجر چون بفراختی
19696- Mustafa'yı ayrılık derdi kaplayınca, bir müddet ilahî tecelliden mahrum kalınca, kendisini dağdan atmaya kalkardı.

که ترا بس دولت است از امر کن - تا بگفتی جبرئیلش هین مکن
19697- Cebrail, görünüp de "Sakın kendini atma, Kün (ol) emriyle sana nice

devletler takdir edilmiştir” deyince...

باز هجران آوریدی تاختن - مصطفی ساکن شدی ز انداختن
19698- Mustafa sükûnet bulur, kendini aşağı atmaktan vazgeçerdi. Sonra yine ayrılık derdi, gelip çatınca...

می‌فگندی از غم و اندوه او - باز خود را سر نگون از کوه او
19699- Yine gamdan ve dertten bunaldı mı, kendini dağdan aşağı atmayı tasarlardı.

که مکن این ای تو شاه بی‌بدیل - باز خود پیدا شدی آن جبرئیل
19700- Yine Cebrail, kendini gösterip “Ey eşi olmayan padişah! Yapma bunu” derdi.

تا بیابید آن گهر را او ز جیب - همچنین می‌بود تا کشف حجاب
19701- Perde açılıp da, o inciye gönlünde buluncaya kadar, bu hâl devam etti.

اصل محنت‌هاست این چونش کشند - بهر هر محنت چو خود را می‌کشند
19702- Halk, her çeşit mihnet uğruna kendini öldürüp dururken, mihnetlerin aslı olan, kaynağı olan bu ayrılık ateşini nasıl çeksın, nasıl dayansın?

هر یکی از ما فدایی سیرتی است - از فدایی مردمان را حیرتی است
19703- İnsanların kendilerini feda etmelerine hayret edilir, şaşılır. Fakat her birimiz de, kendimizi bir huya feda etmişizdir.

بهر آن کار زد فدای آن شدن - ای خنک آن که فدا کردست تن
19704- Ne mutlu o kimseye ki, bedenini feda edilmeye değer bir dosta feda etmiştir.

کاندر آن ره صرف عمر و کشتنی است - هر یکی چون که فدایی فنی است
19705- Aslında dünyada herkes, bir fennin, bir sanatın, bir işin fedaisidir. Ömrünü o yolda harcar, o yolda ölür gider.

که نه شایق ماند آن گه نه مشوق - کشتنی اندر غروبی یا شروق
19706- İster batı tarafından olsun, ister doğu tarafında bulunsun, bütün insanlar ölecektir. Böylece dünyada ne seven (âşık) kalıyor, ne de sevilen (maşuk). Herkes ölüp gidiyor.

کاندر او صد زندگی در کشتن است - باری این مقبل فدای این فن است
19707- Hiç olmazsa, hayatını ilâhi aşk uğrunda harcayan o bahtlı adam, kendini öyle bir fenne, öyle bir hünere feda etmiş ki, o feda edişte, o ölüşte, o mahvoluşta yüzlerce hayat var.

در دو عالم بهرمند و نیک نام - عاشق و معشوق و عشقش بر دوام
19708- Hakk’a karşı duyulan aşkta, onu seven de, onun tarafından sevilen de ölümsüzdür, ebedîdir. Böyle bir sevgiye nail olanlar, iki âlemde de dileklerine ermiş, iyi bir ad ve san kazanmışlardır.

Yukarıda geçen beyitlerin daha iyi anlaşılması için biraz düşünelim. Mevlâna, buyuruyor ki: İster şarkta, ister garpta, bütün dünyada maddi aşklar fânîdir. Zamanı gelir, ne âşık kalır, ne maşuk. Birçok şairler de, bu hazin akibeti şiirlerinde terennüm etmişlerdir. Sayısız güzeller öldü, meşhur âşıklar tarihe karıştı, masal oldu. Şu basıp geçtiğimiz

topraklarda, ne güzeller yatmaktadır.

Sadi merhum, bir beyitinde, “Basıp geçtiğin toprağa yavaş bas; çünkü o toprakta birçok güzel yanaklar, kemikler vardır. Onları incitme!” diyor.

İnce ruhlu bir şair de, gelip geçici aşkı, şu şiirinde ne güzel ifade ediyor (Aynen tercüme ediyorum):

“Bu dünyada bütün çiçekler soluyor, bütün kuşların ötüşleri devamsızdır. Ben, ebedî sürece yazları düşünüyorum. Bu dünyada bütün insanlar, dostluklarının ve aşklarının zevaline ağlarlar. Ben, ebedî sürece sevgileri düşünüyorum.”

Şairin ebedî olarak sürmesini tahayyül ettiği sevgi, ilahî sevgidir. Ey hakikat yolcusu! Sen öyle bir aşkın peşinde koş ki, o aşk gelip geçici olmasın. Sonunda seni ye’s-e, üzüntüye düşürmesin! Allah aşkının zevali yoktur. O aşkın âşığı da, maşuğu da ebedîdir, ölümsüzdür. Sözün hülasası şu ki: Kim ilahî sevginin âşığı olursa, dünyada ve ahirette iyi ad bırakır ve tenden kurtulunca da, ebedî hayat bulur. Onun aşkına ve şevkine zeval gelmez; kendisi dahi, hakiki maşuk ile daim ve bakî kalır.

شانهم ورد التوى بعد التوى - يا كرامى ارحموا اهل الهوى

19709- Ey benim kerim olan büyüklerim! Âşıklara acıyınız. Onların şanı, ölüp gittikten sonra da ölüme hazır olmaktır.

Âşıkların, öldükten sonra tekrar ölüme hazır olmaları, onların daimî bir nefsanî mücadele içinde bulunmalarının sembolüdür. Şöyle ki: Âşık, yaşadığı sürece nefsiyle mücadele içinde olduğu hâlde, öldükten sonra da ruhunun daha çok kemâle erebilmesi için, kendisinde kalmış olan nefsanîyeti öldürmeye gayret sarfedecektir. Bu dünyada seyr-i sülukunu tamamlamadan gidenlerin, Hakk’ı bulamayanların, öteki âlemde seyr-i süluklarını tamamlamaya çalışacaklarına dair haberler vardır.

در نگر در درد و بد بختی او - عفو کن ای میر بر سختی او

19710- Ey emirim! Onun sert hareketini hoş gör, affet. Onun derdine, talihsizliğine bak.

زلتت را مغفرت در آگند - تا ز جرمت هم خدا عفو کند

19711- Ey Emir! Sen onu bağışla da, Allah da, senin suçunu bağışlasın, günahlarını affetsin.

در امید عفو دل در بسته‌ای - تو ز غفلت بس سبو بشکسته‌ای

19712- Sen de, gaflet yüzünden çok testi kırmışsındır. Bununla beraber, affedilmekten de ümidini kesmemişsindir.

می‌شکافد مو قدر اندر سزا - عفو کن تا عفو یابی در جزا

19713- Onu affet, bağışla da, her işin karşılığının verileceği kıyamet gününde sen de bağışlanasın. Çünkü kader, her amelin değerini vermekte kılı kırk yarar.

Yukarıdaki beyitlerde, testi kıran zahidi cezalandırmak için hiddetle gelen emire, zahidin mahallesinde oturanların dilinden, onu bağışlanması rica ediliyor. “Sen zahidi affet ki, Allah da, senin suçlarını affetsin” deniliyor. Cenab-ı Hakk, affedenleri, hiddetini yenenleri sever. Al-i İmran Suresi’nin 134. ayetinde, bu hususta sarahat vardır: “**Öfkelerini yutanlar, onların kusurlarından af ile geçenlerdir. Allah, iyilik edenleri sever.**”

Peygamber s.a.v. bir hadislerinde merhametle ilgili olarak, “**Allah, acıyanlara acır, merhamet eder**” der.

Büyükler, demişlerdir ki: Acıma olmayınca, fazilet bir kelime olarak kalır. Acıma, imanı aydınlatmakla kalmaz, kalbi de ısıtır. Şefkat ve acımak öyle bir dildir ki, onu sağlar da işitebilir, gözleri görmeyen kör de hisseder.

Firdevsî, “Tanesini çekip götüren bir karıncayı bile incitme, çünkü o da can taşıyor. Can ise, tatlı bir şeydir” demektedir.

“EMİRİN, ZAHİDİN AFFEDİLMESİNİ İSTEYENLERE VERDİĞİ CEVAP”

جواب گفتن امیر مر آن شفیعان را و همسایگان زاهد را که گستاخی چرا کرد و
سبوی ما را چرا شکست من در این باب شفاعت قبول نخواهم کرد که سوگند
خورده‌ام که سزای او را بدهم

بر سبوی ما سبو را بشکند - میر گفت او کیست کو سنگی زند
19714- Emir, “O kim oluyor ki, taş atıp bizim testimizi kırsın?” dedi.

ترس ترسان بگذرد با صد حذر - چون گذر سازد ز کویم شیر نر
19715- Erkek arslan bile, benim köyümden yüzlerce korku ile çekinerek
geçmektedir.

کرد ما را پیش مهمانان خجل - بنده‌ی ما را چرا آزرده دل
19716- Zahit neden bizim kölemizin kalbini kırdı? Neden bizi misafir önünde
mahcup etti?

این زمان همچون زنان از ما گریخت - شربت‌ی که به ز خون اوست ریخت
19717- Kendi kanından daha kıymetli olan şarabı yerlere döktü, sonra kadınlar
gibi bizden kaçıp gizlendi.

گیر همچون مرغ بالا بر پرد - لیک جان از دست من او کی برد
19718- Fakat o, benim elimden canını kurtarabilir mi? Kuş gibi kanatlınsa,
havalara uça, ben yine onun hakkından gelirim.

پر و بال مرده ریگش بر کنم - تیر قهر خویش برپرش زنم
19719- Kahır okuyla onun kanadını kırarım. Sonra tüylerini yolup kolunu
koparırım.

از دل سنگش کنون بیرون کشم - گر رود در سنگ سخت از کوششم
19720- Benden kaçıp da, bir katı taşın içine girip gizlense, yine onu o taşın
içinden çıkarır, yakalarım.

که بود قوادگان را عبرتی - من برانم بر تن او ضربتی
19721- Ona öyle bir kılıç vurayım ki, bütün kaltabanlara (Pezevenk, namussuz)
ibret olsun.

داد او و صد چو او این دم دهم - با همه سالوس با ما نیز هم
19722- Herkese gösteriş yaptığı, yobazlık ettiği yetmiyormuş gibi, aynı şeyi
bize de yapıyor. Bu anda onun da cezasını vereceğim, ona benzer yüzlercesinin de
cezalarını vereceğim.

از دهانش می‌برآمد آتشی - خشم خون خوارش شده بد سرکشی
19723- Emir öyle kızmış, kan dökmek isteği öyle kabarmıştı ki, âdeta ağızından
ateşler püskürüyordu.

**“ZAHİDİN ŞEFAATÇİLERİ İLE KOMŞULARININ, İKİNCİ DEFA EMİRİN ELİNİ AYAĞINI ÖPÜP
YALVARMALARI”**

دوم بار دست و پای امیر را بوسیدن و لابه کردن شفیعان و همسایگان زاهد
چند بوسیدند دست و پای او - آن شفیعان از دم هیهای او

19724- Şefaathçiler, emirin bağırıp çağırmasına karşılık birçok defalar elini ayağını öptüler de...

گر بشد باده تو بی باده خوشی - کای امیر از تو نشاید کین کشی

19725- Ona dediler ki: “Kin gütmek sana yakışmaz ey emir! Şarap döküldü ise, varsın dökülsün. Sen, şarap içmediğin zaman da hoş bir hâldesin.”

لطف آب از لطف تو حسرت خورد - باده سرمایه ز لطف تو برد

19726- Şarap, sermayesini, neşe verme ve sarhoş etme gücünü senin lütfundan alır. Akıp giden suyun letafeti, güzelliği, senin lütfuna, güzelliğine hasret çeker.

Emir öfkelenmiştir. Zahidi cezalandırmak istiyor, bağırıp çağırıyor, fakat ne yapsa o da insandır. İnsan ise, büyük bir varlıktır. İnsanın ruhundaki letafet, dışında bulunan şaraba sermaye olur. Akıp giden duru derelerin letafeti, insanın manevî letafetine hasret çeker. Emir kendi içinde, gönlünde, ruhunda bulunan manevî güzellikleri bırakıp da, kendi dışında bulunan şaraptan zevk dilenmesi, acınacak bir hâldir. Çünkü insan, ilahî bir nüshadır. Bütün güzellikler, bütün iyilikler, onun gönlündedir. Mevlâna, bir rubaisinde, “Ne arıyorsan, onu kendinde ara” demektedir:

“Ey insan! Sen, Allah’ın kitabının bir nüshasısın. Sen, kâinatı yaratan kudretin güzelliğinin bir aynasısın. Dünyada ne varsa, senden dışarıda değil. Ne istiyorsan, ne arıyorsan, onu kendinden iste, kendinde ara.

ای کریم ابن الکریم - پادشاهی کن ببخشش ای رحیم

19727- Ey merhametli emir! Padişahlık et, bağışla. Ey kerem sahibi erin kerem sahibi oğlunun kerem sahibi oğlu!

جمله مستان را بود بر تو حسد - هر شرابی بندهی این قد و خد

19728- Her şarap, bu boya posa, şu yüze göze köle olmuştur. Bütün sarhoşlar, sana haset ederler.

Dünyada bulunan ve insanlara keyif ve neşe veren bütün şaraplar, ey insan, senin iç yüzündeki güzelliğin kulu ve kölesi olmuştur. Maddi şarapla mest olan kimselerin hepsi de, senin manevî sarhoşluğuna haset ederler.

ترك كن گلگونه تو گلگونه‌ای - هیچ محتاج می گلگون نه‌ای

19729- Sen, gül renkli şaraba muhtaç değilsin. Gül rengini bırak, sen kendin gül rengisin.

İnsanlık mertebesine eren kimse, dünya ve ahirete ait olan şeylerin tümünün gül rengi, meyvesi olmuştur. Her şey, kâmil insan için yaratılmıştır. Her şey, onunla renk bulmuştur. Güzellikleri özünde toplayan insan, ne gül renkli şaraba, ne de gül rengine muhtaçtır.

ای گدای رنگ تو گلگونه‌ها - ای رخ چون زهرهات شمس الضحی

19730- Ey Zühre’ye benzeyen, yüzü kuşluk güneşi gibi aydınlık olan varlık! En güzel renklerden sayılan gül rengi bile, senin renginin dilencisi sayılır.

ز اشتیاق روی تو جوشد چنان - باده کاندنر خنب می جوشد نهان

19731- Şarap küpte gizlice, senin güzel yüzünün iştiağıyla kaynar, köpürür, coşar.

Ey insan! Senin Zühre gibi aydınlık olan gönlün, iç yüzün, kuşluk güneşi gibi nur saçıcıdır, kâinatı aydınlatıcıdır. Ey kendi vücut şehrinin emiri olan insan! Dünyada görülen cümle süsler, renkler, güzellikler, senin iç yüzünün, güzelliğinin, senin latif gül renginin dilencisi kesilmişlerdir. Bu sebeple bütün güzellikler, senden bir şeyler dilenmektedir. Güzelliklerin kaynağı sensin.

Mevlâna, Divan-ı Kebir’inde, böyle kâmil bir insanın kapısına gidenlerin dilinden şöyle buyurmuştur:

“Biz sufiler, senin mahallene, köyüne geldik. Allah rızası için bize yüzünüzün güzelliğinden bir şeyler lütfet; senin derenden başka yerde tatlı su bulunmadığı için, biz sana boş su kaplarımızla geldik.”

وی همه هستی چه می‌جویی عدم - ای همه دریا چه خواهی کرد نم

19732- Sen, baştanbaşa denizsin, ıslaklığı ne diye istersin? Sen, tamamıyla varlıktan ibaretsin, yokluğu ne diye ararsın?

ای که مه در پیش رویت روی زرد - ای مه تابان چه خواهی کرد گرد

19733- Ey parlak ay! Tozu toprağı ne yapacaksın? Ay bile senin yüzünün güzelliği karşısında sararır, parlaklığını kaybeder.

Ey cihanın emiri ve efendisi olan insan,! Sen, gerçekten bir deryasın. Bu görünen varlıklar, eşya, senin hakikatine nispetle bir katredir. Sen büyük bir derya iken, nem mesabesinde olan eşyayı neylersin? Ona neden gönül bağlayıp onunla kayıtlanırsın? Ey kâinatın özü olan insan! Bütün varlıklar senden ibarettir. Eşya, sana nispetle yok gibidir, bir hayaldir. Sen, kendi hakikatına talip olmayı bir tarafa bırakıp yokluk mesabesindeki maddi varlıkları ne diye istersin? Ey insan, biliyor musun? Sen nereden geldin? Sen sübhani haremnden geldin. O hoş yerleri, o ruhani makamları hatırlayamıyor musun? Düşün bakalım, aklına hiçbir şey gelmiyor mu? Şüphesiz başın dönmüş, şaşkınlıktan ötürü o ruhani makamı unutmuşsun. Sen, bir avuç toprak uğruna canını satmışsın. Kendini ne kadar ucuza vermişsin, yazıklar olsun sana! Kendi kadrini ve kıymetini anla da, şu bir avuç toprağı geri ver. Evvela şunu bil ki, sen bir köle değilsin. Şu dünyadaki bütün güzel yüzlüler, güzellikler, senin için yaratıldılar. Senin için, güzel yüzünden bu dünyaya geldiler. (Divan-ı Kebir, 5/2927)

Dünya varlıkları, mal-mülk, çoluk-çocuk, her şey bir şaraptan, bir hayalden ibarettir.

Sen, parlak bir ay gibisin. Yeryüzünde gördüğün maddi varlıklar, toz, toprak mesabesinde. Sen, öyle üstün bir parlaklığa maliksin ki, senin manevi nurun karşısında, karanlık gecelerde gökyüzünde ışık saçan ay, senin manevi güzelliğinin nuru karşısında sararır, parlaklığını kaybeder.

تو چرا خود منت باده کشی - تو خوش و خوبی و کان هر خوشی

19734- Sen hoşsun, güzelsin. Her hoşluğun, her güzelliğın madeni olan sen, ne diye tutar da şaraba minnet edersin?

طوق أعطیناک آویز برت - تاج کرمناست بر فرق سرت

19735- Başında, “Biz, insanoğullarını şereflendirdik” tacı var; boynunda, “Biz, sana Kevser ırmağını verdik” gerdanlığı asılı.

Burada “Biz, gerçekten insanoğullarını şereflendirdik” (İsra Suresi, ayet 70) ayetiyle, “Biz, sana Kevser ırmağını verdik” (Kevser Suresi, ayet 1) ayetinden lafzi iktibas vardır.

جمله فرع و پایه‌اند و او غرض - جوهر است انسان و چرخ او را عرض

19736- İnsan cevherdir, gökyüzü ise, ona arazdır. Her şey fûrudur, teferruattır. Her şeyden gaye, Maksud’a şandır.

چون چینی خویشت را ارزان فروش - ای غلامت عقل و تدبیرات و هوش

19737- Akıl da, tedbirler de, fikir de, sana köle olmuşlardır. İş böyle olduğu hâlde, sen kendini neden ucuza satarsın?

جوهری چون نجده خواهد از عرض - خدمتت بر جمله هستی مفترض

19738- Sana hizmet etmek, bütün varlıklara, bütün mahlukata farzdır. Senin gibi bir cevher, nasıl olur da arazdan ihsan ister, lütuf bekler?

Ey kâinatın hûlasası olan insan! Akıl, düşünce, tedbirler, senin kölen mesabesindedirler. Sen, bütün mahlukatın en şerefli, en mükemmelsin. Şeyh Galip merhum, ne güzel söylemiş:

*Sendedir, mahzen-i esrar-ı mahabbet sende
Sendedir, maden-i envar-ı fütüvvet sende
Gizli gizli nice halet dahi vardır sende
Marifet sende, hüner sende, hakikat sende.*

*Hoşça bak zatına kim zübde-i âlemsin sen
Merdum-i dide-i ekvan olan âdemsin sen*

Durum böyle olunca, ey insan, neden değersiz şeyler için kendini kahredercesine didinip duruyorsun? Ne olduğunu, nereden geldiğini, nereye gideceğini hiç düşünmüyorsun!

Sadi Şirazi diyor ki:

“Bulut, rüzgâr, ay, güneş, gök; sen eline bir lokma ekmek alarsın da, gafletle yemeyesin diye çalışıp didinmektedirler. Bunların hepsi, senin uğrunda Allah’ın koyduğu kanuna göre çalışırken, senin çalışmaman, vazifeni yapmaman insafsızlıktır.”

Ey insan, sen eşsiz bir cevhersin. Rahman-ı Nefs’in asli madenisin. Eşya, sana nispetle arızidir. Cevher olan sen, eşyadan, var gibi görünen hayallerden ne fayda beklersin?

ذوق جوئی تو ز حلوا ای فسوس - علم جوئی از کتبها ای فسوس

19739- Yazıklar olsun sana, kendinin ilahî bir eser, ilahî bir kitap olduğunu düşünmüyor da, kitaplardan bilgi elde etmek istiyorsun. Tatlılıkların aslı sende olduğu hâlde, helvadan tat almak istiyorsun.

در سه گز تن عالمی پنهان شده - بحر علمی در نمی پنهان شده

19740- Sen, bir damla suda gizlenmiş bir ilim denizisin. Üç arşınlık teninde bir âlem gizlenmiş...

Hız. Ali r.a. Hazretleri, “Sen, kendini küçük bir şey zannediyorsun, hâlbuki sende en büyük âlem gizlenmiştir” der.

Yine, “Sen ey insan! Açıklayıcı bir kitap gibisin. Harfler, içindeki gizlilikleri açığa vuran ve beyan eden vasıtalar” diye buyuruyor.

Bir beyit evvel Hız. Mevlâna, “Kitaplardan bilgi elde etmek istiyorsun” buyururken, insanın “Nüsha-i kübra”, “Kitab-ı Mübin” olduğuna işaret ederek, “Aradığını neden kendinde değil, kitaplarda arıyorsun?” demek istiyor. Hız. Ali r.a. Efendimizin yukarıdaki beyitinde geçen Kitab-ı Mübin’den maksat, nefis-i külliye. Sufiler, nefis-i külliye akl-ı evvel, ümm-ül kitap gibi tabirlerle de adlandırmışlardır. Bu bahisler, Mesnevî’nin müteaddit yerlerinde geçtiği için, burada uzun uzun açıklanmadı. Mutasavvıflara göre, kâmil insan, nüsha-i kübra, Kitab-ı Mübin, Ümm-ül Kitap sayılmaktadır.

“Harfler, içindeki gizlilikleri açığa vuran ve beyan eden vasıtalar” sözüne gelince, Şeyh Muhyiddin İbn-ül Arabî ve başka bilginler, müfessirler, harfler hakkında çeşitli görüşler beyan etmişlerdir. Kur’an-ı Kerim’de bulunan “Elif, Lam, Mim”, “Ya, Sin”, “Ta, Ha” vs. haruf-u mukatta buna örnektir. Manaları gizlidir. Herkes, kendi anlayışı nispetinde anlam çıkarır. Şeyh Niyazi Mısri’nin, “Her demde semavat-i hurufa seferim var” demesi de, harflerle ilgilidir.

تا بجویی زو نشاط و انتفاع - می چه باشد یا سماع و یا جماع

19741- Şarap nedir? Güzel ses, musiki yahut bir güzelle buluşmak nedir ki, sen onlardan bir neşe, bir fayda aramaktasın?

زهره‌ای از خمره‌ای شد جام خواه - آفتاب از ذره‌ای شد وام خواه

19742- Bu ne şaşılacak şeydir? Güneş, bir zerreden borç ister mi? Zühre yıldızı, küçücük bir küpten bir kadeh şarap diler mi?

آفتابی حبس عقده اینت حیف - جان بی‌کیفی شده محبوس کیف

19743- Sen, ne olduğu bilinmeyen bir ruhsun. Niteliği bilinmez bir cansın. Keyfiyet, nitelik âlemine hapsedilmişsin. Sen bir güneşsin, bir ukdeye tutulmuş kalmışsın, yazık sana! İnsan bir güneş gibidir. Âlem de, ona nispetle zerreye benzer.

İnsanın Allah'tan vasıtasız feyz almayı bir tarafa bırakması, dünyada zevk araması, güneşin zerreden borç istemesi, ona muhtaç olması gibidir. Zühre, zevk ve eğlence kaynağıyken, küçücük bir küpten şarap dilenerek zevk araması garip değil midir? İnsan ruhu, aslında keyfiyet ve kemiyetten, yani nicelik ve nitelikten münezzehe, mukaddes bir emr-i ilahî ve Rabbani bir nurdur. Fakat insanların çoğu, ruhun yüceliğini ve kıymetini bilmeyerek, onun hakikatinden haberdar olamamışlardır. Bu sebeple o aziz can, o mukaddes varlık, o ilahî emanet, maddi zevke bağlanmış, sadece vücuduyla yaşamak hülyasına kapılmıştır. Hiddetin, şehvetin ve cismani zevklerin hapisanesine düşmüştür. Nefsî gıdalar, eğlenceler, kumar, içki ve diğer zevk verici maddelerin düşkünü olmuştur. Sanki güneş, semavi bir hadiseye uyarak ukde-i zeneble bağlanmış, tutulmuş, ışığını saçamaz olmuştur.

İnsana düşen vazife şudur ki, kendi mertebesinden, büyüklüğünden haberdar olmalı. Geçici ve değersiz olan, bir türlü tatmin edilemeyen zevklere esir olmaya, bütün zevklerin neşeyi ne şarapta, ne güzellikte, ne eğlencede aramaya değil güzellikleri kendinde, kendi içinde aramaya yönelmeli! Bir şiirinde büyük Mevlâna ne güzel söylemiş:

“Putâ tapanlar gibi, surete, dışa, görünüşe bağlanmışsın, köle olmuşsun. Sen Yusuf gibi güzelsin. Fakat kendine, kendi içine bakamıyorsun. Allah’a yemin ederim ki, sen aynada kendi iç güzelliğini görsen, kendine âşık olursun da, kimsenin semtine uğramazsın.” (Divan-ı Kebir, 6/2828)

İnsan, kendi içinde aradığını bulamazsa, ümitsizliğe kapılmamalı, bulmaya gayret sarfetmelidir. İnsanlara faydalı olmaya çalışarak, iyi insan olarak, Kur’an ahlakını benimseyerek, Peygamberimizin yolundan giderek, Hakk’ı gönlünde aramalı. O zaman umulur ki, Allah merhamet eder de, ona manevi zevkler kapısını açar, kalp gözünün bağlarını çözer.

“EMİRİN YİNE ONLARA CEVAP VERMESİ”

باز جواب گفتن امیر ایشان را

من به ذوق این خوشی قانع نیم - گفت نه نه من حریف آن میم

19744- Emir, “Hayır, hayır” dedi, “Ben, o şarabın dostuyum. Ben, bu âlemin hoş zevkini yeter bulamam. Ben, bu zevkten doyamam.”

کثر همی‌گردم چنان گاهی چنین - من چنان خواهم که همچون یاسمین

19745- Ben, yasemin gibi olmayı, bazen şöyle eğilip bükülmeyi isterim.

کثر همی‌گردم به هر سو همچو بید - وارهیده از همه خوف و امید

19746- Bütün korkulardan, bütün ümitlerden kurtulup, söğüt gibi her yana eğilip bükülmeliyim.

که ز بادش گونه گونه رقصه‌است - همچو شاخ بید گردان چپ و راست

19747- Söğüt dalı nasıl rüzgâr tesiriyle sağa sola eğilirse, ben de onun gibi sağa sola dönmeliyim, oynamalıyım.

این خوشی را کی پسندد خواجه هی - آن که خو کردست با شادی می
19748- Ey Hocam! Şarabın verdiği neşeye alışan kimse, bu hoşluğu, bu neşeyi nereden beğenecek, nereden alacak?

که سرشته در خوشی حق بدند - انبیا ز آن زین خوشی بیرون شدند
19749- Nebilerin mayaları, Hakk zevkiyle yoğrulmuş olduğu için, bu neşeden vareste kaldılar, kurtuldular.

این خوشیها پیششان بازی نمود - ز آنکه جانشان آن خوشی را دیده بود
19750- Onların ruhları, o hoşluğu, o neşeyi görmüşlerdi, tatmışlardı da, bu yüzden bu güzellikler, bu hoşluklar, onlara oyuncak gibi göründü.

مرده را چون در کشد اندر کنار - با بت زنده کسی چون گشت یار
19751- Diri bir güzeli seven kişi, ölüyü nasıl olur da kucaklar, sever?
Peygamberlerin mübarek ruhları, ahiretin ebedî güzelliklerini gördüklerinden, bu dünya zevkleri, onların gözünde oyuncak gibi kaldı. Mesela bir kimse yaşayan bir güzele yâr olsa, onunla görüşse, konuşsa, o kimse nasıl olur da ölüyü sever, onu kucağına alır, okşar? Gerçek sevgilinin yanında bu dünyanın fani güzelleri, birer ölü mesabesinde.

“AHİRET YURDUNA GELİNCE, ŞÜPHE YOK Kİ, O ASIL HAYATIN TA KENDİSİDİR, BUNU BİLMİŞ OLSALARDI, AYETİNİN TEFSİRİ; YANİ O ÂLEMİN KAPISI, DUVARI, MEYDANI, SUYU, TESTİSİ, MEYVESİ, AĞACI HER ŞEYİ CANLIDIR; SÖZ SÖYLER VE SÖZ DUYAR; BU YÜZDENDİR Kİ, MUHAMMED MUSTAFA ALEYHİSSELAM: DÜNYA BİR LEŞTİR, ONU İSTEYENLER DE KÖPEKLERDİR, BUYURDU; AHİRET ÂLEMİ DE, CANLI, DİRİ OLMASAYDI, LEŞ OLURDU; LEŞE PİS KOKUSUNDAN VE MURDARLIĞINDAN ÖTÜRÜ DEĞİL, ÖLÜ OLDUĞUNDAN DOLAYI LEŞ DERLER”

تفسیر این آیت که وَ إِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ که در و دیوار و عرصه‌ی آن عالم و آب و کوزه و میوه و درخت همه زنده‌اند و سخن گوی و سخن شنو و جهت آن فرمود مصطفی علیه السلام که الدنیا جیفه و طلابها کلاب و اگر آخرت را حیات نبودی آخرت هم جیفه بودی، جیفه را برای مردگیش جیفه گویند نز برای بوی زشت و فرخجی

Bu başlıkta geçen ayet, Ankebut Suresi'nin 64. ayetinden alınmıştır: **“Bu dünya hayatı bir eğlenceden, bir oyundan başka bir şey değildir. Ahiret yurduna gelince, şüphesiz o, hayatın ta kendisidir, bunu bilmiş olsalardı...”**

Evet... İnsanlar, bunu bilmiş olsalardı, dünyayı o ebedî hayata tercih etmezlerdi. İmam Ali'ye r.a. sormuşlar: Dünya nedir? Buyurmuş ki: Dünya, seni Allah'tan alıkoyan her şeydir. Büyük Mevlâna, Mesnevî'nin bir yerinde, “Dünya nedir? Allah'tan gafil olmaktır. Yoksa kumaş, para, ticaret ve kadın dünya değildir” buyurur.

Başlıkta geçen hadis-i şerifin aslı şudur: **“Dünya bir leştir; onu isteyenler de köpeklerdir.”**

نکته دانند و سخن گوینده‌اند - آن جهان چون ذره ذره زنده‌اند
19752- O dünya, zerre zerre diridir, canlıdır. Orada her zerre, nükteler bilir, sözler söyler.

کاین علف جز لایق انعام نیست - در جهان مرده‌شان آرام نیست
19753- Onlar, ölü dünyada eğlenmezler. Çünkü bu ot, hayvanlara layıktır.
Beyitte onlar dediği kişilerle, peygamberler kastedilmektedir. Çünkü nebilere hakikat malum olmuştur. Onların gıdaları, ruhani gıda olmuştur. Fakat insanların çoğu, kendilerini dünya hayatına tamamıyla kaptırmış, ruhani gıdadan habersiz yaşamakta, çocuklar gibi dünya metai ile eğlenmektedirler.

“Bu dünya zenginliği, çocuğu oyalayan bir oyuncak gibidir. Ancak akılsız insanlar, o oyuncağın üstüne pek düşerler, onun müptelası olurlar.”

کی خورد او باده اندر گولخن - هر که را گلشن بود بزم و وطن

19754- *Yeri yurdu gül bahçesi olan kimse, nasıl olur da pis külhanda şarap içer, eğlenir?*

کرم باشد کش وطن سرگین بود - جای روح پاک علین بود

19755- *Temiz ruhun yeri illiyyindir. Küçük kurt da, pislik içinde yurt edinir.*

İlliyyin: Yükseklik, yücelik manasına gelen “Âlâ” kökünden gelir. Cennetlerin en yüksek yeridir.

بهر این مرغان کور این آب شور - بهر مخمور خدا جام طهور

19756- *Hakk sevgisi ile mahmur olanlara tertemiz içki sunulur. Şu gerçeği göremeyen kör kuşların nasibi de, bu acı sudur.*

پیش او حجاج خونی عادل است - هر که عدل عمرش ننمود دست

19757- *Kim ki Ömer'in adaletine ulaşamadı, Ömer'in adaletine sahip çıkmadı, onun adaletine inanmadı; ona göre kanlı katil, zalim Haccac, adalet sahibidir.*

که ز لعب زندگان بی آگهند - دختران را لعبت مرده دهند

19758- *Küçük kızlara, oyuncak olarak cansız bebekler verirler. Çünkü onların, dirilerle oynamaktan haberleri yoktur.*

کودکان را تیغ چوبین بهتر است - چون ندارند از فتوت زور و دست

19759- *Erkek çocukların da, yiğitliğe, erliğe güçleri kuvvetleri yoktur. Bu yüzden, onlara tahta kılıç verilmesi daha iyidir, daha doğrudur.*

که نگاریدهست اندر دیرها - کافران قانع به نقش انبیا

19760- *Hristiyanlar da, peygamberlerin kiliselerde bulunan resimleri ile kanaat ederler. O resimler, onlara kâfi gelir.*

هیچمان پروای نقش سایه نیست - ز آن مهان ما را چو دور روشنی است

19761- *Bize göre ise, o ay parçaları, o büyük varlıklar, apaydın ortadadır. Bu yüzden, onların resimlerine ihtiyacımız yoktur.*

و آن دگر نقشش چو مه در آسمان - این یکی نقشش نشسته در جهان

19762- *O peygamberlerin birer sureti şu dünyada oturmuş, elçilik etmiş, taat ve ibadetle meşgul olmuştur. Onların birer nakışı da, ay gibi gökyüzünde parlamaktadır.*

Hristiyanlar, peygamberlerin görünürde olan nakışlarına kapıldılar, suretlerine takılıp kaldılar. Onların semavi olan ruhaniyetlerini, bâtını ve gizli olan manevi taraflarını göremediler. Bu sebeple, onların suretlerini yaptılar, resimlerini çizdiler.

و آن دگر با حق به گفتار و انیس - این دهانش نکته گویان با جلیس

19763- *O yüce nebilerin, bu dünyada oturan maddi varlıklara, etrafında bulunanlara nükteler söylemiş manevî varlıkları ise, Cenab-ı Hakla konuşmuş, onun enisi, dostu olmuştur.*

گوش جاننش جاذب اسرار کن - گوش ظاهر این سخن را ضبط کن

19764- Onun görünen kulağı, bu sözü duyar, öğrenir. Can kulağı ise, “Kün” emrinin sırlarını duyar ve o ilahî esrara kapılır.

“Kün”, yani “Ol” emri, Allah’ın iradesidir; bir işin olmasını diledi mi, **“Ol der, o şey de olur.”** Bu emir, Kur’an-ı Kerim’in birçok ayetinde geçer. Cenab-ı Hakk’ın bir şey için “Ol” diye buyurması Allah’ın bir şeyin var olmasında iradesinin tecellisini ifade eder. Yoksa sözler, “Ol” demek değildir. Cenab-ı Hakk’ın dileği, iradesini açığa vurur. İradesi de, herhangi bir şeyi, bir varlığı zuhura getirir. Şunu da ifade etmek yerinde olur ki, bu hakikati zahirî duygularımızla idrak edemeyiz. Bunu anlayabilmemiz için Cenab-ı Hakk, **“Ol der, o şey de oluverir”** şeklinde ifade edilmiştir. Onun için Mevlâna, yukarıdaki beyitte “Can kulağı, Ol emrinin sırlarını duyar” buyurdu. Bu baş kulağı ile, o sırlar duyulamaz demek istedi.

چشم سر حیران ما زاع البصر - چشم ظاهر ضابط حلیه ی بشر

19765- Görünen göz, ten gözü, insanın şeklini görür. Can gözü ise, “Gözü ne kaydı, ne de haddini aştı” sırrını görür, ona hayran olur.

Bu beyit-i şerifte, Hz. Peygamber Efendimizin Hakk Teala’nın cemaline hayran oluşuna ait Necm Suresi’nin 17. ayetine işaret vardır: **“Gözü ne kaydı, ne de haddini aştı.”**

پای معنی فوق گردون در طواف - پای ظاهر در صف مسجد صواف

19766- Görünen ayağı mescit safında bulunur, mana ayağı ise, gökyüzünün üstünde dolaşır durur.

این درون وقت و آن بیرون حین - جزو جزوش را تو بشمر همچنین

19767- İşte her cüzü böyle say! Bu zamanla mukayyettir, vakit içindedir. O ise, zamanın ve vaktin dışındadır.

Burada maddi varlığımızın, tenimizin, ölünceye kadar vakitle mukayyet olduğu, ruhumuzun ise, vaktin dışında kaldığı beyan buyuruluyor. Çünkü vakit denilen şey, bu süfli âleme mahsustur. Ulvi âlemde vakit yoktur. Bu sebeple, ruh cesetten kurtulunca, vakitten de kurtulmuş oluyor. Beyit içinde geçen bu, cismaniyetin; o ise, ruhaniyetin sembolüdür.

و آن دگر یار ابد قرن ازل - این که در وقت است باشد تا اجل

19768- Vakitle mukayyet olan şu beden, ecel gelinceye kadar vardır. Öbür bedense, ebediyete dost, ezele eştir.

هست يك نعتش امام القبلتين - هست يك نامش ولی الدولتين

19769- Kâmil insanın bir adı vardır. Fakat iki devletin sahibidir. Onun bir naatı, övülüğü ise, iki kıble imamı olmasıdır.

İki devletten maksat, dünya ve ahirettir. Kâmil insan, bütün iradesini Hakk’ın emrine verdiğinden, dünyası ahiret gibi olmuştur. Dünyada yaşarken öbür dünyayı görür, öbür dünyada yaşar. Daha doğrusu o, Hakk’ta o kadar fânî olmuştur ki, her şeyde, her hadisede onu görür, onunla yaşar. Her hareketi onun rızasına uygundur. Böylece o, dünyanın da, ahiretin de sahibi olmuştur. Varis-i Muhammedî olduğundan, Hazreti Muhammed s.a.v. Efendimiz gibi, hem Kâbe’nin, hem Kudüs-ü Şerif’in imamı olmuştur. Her iki tarafa kıble olarak teveccüh etmiştir.

هیچ غیمی مر و را غایم نماند - خلوت و چله بر او لازم نماند

19770- Ona halvete girmek de lazım değildir, çileye girmek de... Hakk’ın tecellisi için, onun önünde hiçbir perde kalmamıştır.

Halvet-çile nedir? Halvet, yalnız kalmak manasına gelir. Esmâ ile seyr ve süluku benimseyen tarikatlarda, derviş, küçücük bir odada kırk gün müddetince, az yemek, az içmek ve az uyumak suretiyle nefsini terbiye eder, kendini ibadete verirdi. İbrahim Hakkı

Hazretleri'nin buyurduğu gibi: Az ye, az uyu, az iç, ten mezbelesinden geç. Kırk gün süren bu inziva ve ibadet müddetine Arapça'da, kırk manasına gelen "Erbaine girmek", yani "Kırk günlük ibadete girmek" adı verilmiştir. Erbaine Farsça'da çile-çihle adlı verilir ki, bu da aynı manaya gelir.

Eski tekkelerde, dervişlerin erbaine girdikleri küçük hücreye "Halvethane" denirdi. Dervişin yiyeceği yemek, içeceği su halvethaneye götürülürdü. Çok defa ilk gün dervişe, kırk hurma veya kırk zeytin verilir. Günde bir tane yenmek suretiyle, kırkıncı gün bir hurma yahut bir zeytin getirilirdi. Kırkıncı gün bir koyun kesilir, dervişe et suyu ile pişirilmiş çorba verilir ve erbainden çıkarılırdı. Derviş, bu kırk günlük zaman zarfında gördüğü rüyaları, yaşadığı hâlleri şeyhine söylerdi. Şeyhi lüzum görürse, dervişini tekrar, erbaine, yani çileye sokardı. Birbiri üstüne üç defa çileye sokulan dervişler de görülürdü. Mevlevilikte çile, tekkede binbir gün hizmetle doldurulurdu.

İnsanın bedenini horlaması, maddi isteklerini azaltması, nefsinin terbiye etmesi esasına dayanan çile çıkarmak, aslında İslamî olmayan bir gelenektir. İslamiyette "Ruhbanîyet" yoktur. Peygamber-i Zîşanımızın emirlerine uyan her Müslüman, zaten az yiyecek, az uyuyacak, insani vazifelerle birlikte vaktini iyilikle, ibadetle geçirecektir. İslami bir hayat yaşayan bir kimsenin zoraki nefsinin zulmetmesine lüzum yoktur. Hayatta başımıza gelen musibetlere sabretmek, ızdırapları, yoksullukları, hastalıkları şükürle karşılamak bir çile değil midir? Hiddetini ve şehvetini yenerek, tam Muhammedî bir yolda yürüyen bir Müslümanın, kendini daracık bir odaya sokarak terbiye etmesine gerek var mı?

Şu bir hakikattir ki, insanın maddi varlığı, teni, nefsinin isteklerine göre beslenirse, manevi varlığı zaafa düşer. Aksine insan ihtiyaçlarını kısar, nefsanî arzularına gem vurursa, ruhani tarafı uyanmakta, manevi duyguları kuvvetlenmektedir. Oruç tutmak suretiyle bunu anlamak mümkündür. Hristiyanların manastıra çekilmeleri, dünya ile alakalarını kesmeleri, Budistlerin bu hususta daha ileri gitmeleri, maddi taraflarını öldürerek manevi yönlerini bulmaları içindir. İslami yol, en güzel, en mükemmel ve en orta yoldur. Hayatta başkalarından kendini ayırmadan, Kur'an'ın emrettiği esaslara göre yaşayan, Hazreti Muhammed s.a.v. Efendimizin yolunda yürüyen bir Müslümanın çileye girmesine lüzum kalmaz. Eski tekkelerdeki çilehaneler, sadece dervişini nefsanî duygulardan uzaklaştırarak, İslamî ahlaka yöneltmek gayesiyle konmuş bir âdettir.

کی حجاب آرد شب بیگانه‌اش - قرص خورشید است خلوت خانه‌اش

19771- Onun halvethanesi, güneş değirmisidir. Yabancı gece, ona perde ola-bilir mi?

"Onun halvethanesi, güneşin değirmisidir" demek, onun kendisi manevi bir güneş olmuştur. Kalbi ilahî nurla aydınlanmış, yüzünden perdeler kalkmıştır. Ona hiç bir şey engel olamaz. Şeyh Sadi, şu kıtası ile buna işaret buyurur:

"Allah dostlarının karanlık gecesini, gündüz gibi ışık saçıcıdır. Bu saadet, Allah'ın lütfu, ihsanı olmadan didinmekle, uğraşmakla, zorla elde edilemez."

کفر او ایمان شد و کفران نماد - علت و پرهیز شد بحران نماد

19772- Ermiş bir kişi için hastalık da kalmadı, perhiz de kalmadı. Harareti de geçti. Artık onun küfrü, iman oldu. Küfür de kalmadı, gitti.

Bir hasta sıhate kavuşunca, onda hastalık kalmaz, harareti normale döner. Bunun gibi, kötü huylarla, günahlarla manen hasta bir kimse, Allah'ın lütfuna mazhar olur. Hakk dostu olmak saadetine ererse, onda küfürden ve kötü huylardan eser kalmaz. O, baştan başa nur kesilir, iman kesilir. Bu mertebeye erişen, varlığı yok eden kimsede fânî vücut, o fânî vücutla ilgili kötülükler yok olur gider. Bu mertebe, en yüksek mertebedir, insan-ı kâmil mertebesidir. İnsan bu mertebeye ulaştıkça, artık zaman ve mekânın dar çerçevesiyle sıkışıp kalmaz. Nihayetsizliğin manevi ummanı içinde, her zerreye girmiştir. Artık bu sonsuzluk âleminde, zaman, mekân, taraf gibi, bu fânî hayata mahsus olan ve akılla idrak edilen şeyler ortadan kalkar. Bunların hiçbirisi kalmaz.

Yukarıdaki beyitte Ankaravî Hazretleri, "Böyle ermiş bir kişiden bir günah sadır olsa, bu günah başkalarının ibadetinden makbuldür" demişti. Bu mertebede bulunanın küfrü de

iman olur, küfür de ortadan kalkar.

Bu anlaşılması ve anlatılması güç olan beyti şerheden bazı şarihler arasında, “Bu mertebeye erişenin günahı sevap, küfrü iman olur ve o insandan bütün teklifler kalkar” diye fikir yürütenler de var.

Muhterem okuyucularımdan bu sözlerin yanlış anlaşılmasını istirham ederim. Abdülkerim İbni İbrahim el Ceyli Hazretleri, İnsan-ı Kâmil adlı eserin mukaddimesinin 5. sahifesinde şöyle buyurur:

“... Böyle manalarda, maksat açık olarak ifade edildiği takdirde, insanın zihni esas manadan uzaklaşarak, ters istikametlere sürüklenir ve istenilen neticenin husulü mümkün olmaz. Nitekim tasavvuf yolunda biraz ilerleyen, bir zerrecik olsun ötelere gelen manevi zevki duyanlara, nefis ve şeytan musallat olur da, onun ayağını kaydırabilir. Kendisini bütün tekliflerden kurtulmuş sayar. Etrafında bulunan ve dini vazifelerini yapmaya çalışan müminleri de, hakikati anlamayamamış avamdan sayar. Kendisini, bütün perdeler açılmış, her şeyi gören ve idrak eden “İnsan-ı kâmil” zannetmek gururuna kapılır ve böylece imanı zedelenir. Düşünmez ki, âlemlere rahmet olan Peygamber Efendimiz, peygamberlerin serveri ve insan-ı kâmillerin örneği olduğu hâlde, tekliften vareste kalmamış ve mübarek ayakları şişinceye kadar namaz kılmış, ibadet etmiştir. Bütün veliler de aynı yolda yürümüş, kulluk mertebesinde olduklarını bilmişler. En ileri yaşlarda bile, Hakk’a yürüyünceye kadar ibadetlerine devam etmişlerdir. Bilhassa Hz. Mevlâna’nın nasıl ibadete düşkün olduğunu görmek için “Sipehsalar” adlı kitaba bakılmasını istirham ederim. Hz. Mevlâna’nın insan-ı kâmil için, “Onun küfrü iman oldu” diye buyurmasında, manevi hastalıklara malul olan bir insanın hastalıktan kurtulması, kemal derecesine ermesi ile o mertebeye erişmemiş insanların beşerî haâllerinden, görüşlerinden kurtulması kastedilmiştir. O Hakkla Hakk olunca, daha doğrusu Hakk’ta fânî olunca, beşeriyet mertebesinde kurtulmuştur. İman, küfür, hata, sevap, iyi, kötü, çirkin, güzel, beşeriyet mertebesinde kalanlar içindir. Ziya Paşa da, “Birdir nazarı Hakk’ta Mecus ile Müslüman” diyerek aynı şeyi kasdetmiştir.

Bu bir seziş ve duyuş meselesidir, tatbikata konamaz. Hallac-ı Mansur, bu sezişten heyacana kapılıp “Enel Hakk”, yani “Ben Hakk’ım” dedi. Bazı büyükler, bu ilahî duygunun bu şekilde açığa vurulmasına taraftar olmamışlar, Hallac-ı Mansur’un edeben böyle söylememesi gerektiğini beyan etmişlerdir.

Bir şairin şu beyti ile bahsi kapatalım:

“Allah adamları, hâşâ Allah olamazlar. Fakat Allah’tan da ayrı değillerdir.”

Ancak bu makam tefekkür edilirken, hulul ve ittihat şaibelerinden sakınmak, “Sübhanellezi” tenzihinden asla gaflet edilmemek lazımdır.

او ندارد هیچ از اوصاف خویش - چون الف از استقامت شد به پیش

19773- O doğruluğu yüzünden, Elif gibi öne geçmiştir. Onda kendi huylarından, beşeriyet huyundan hiçbir huy kalmamıştır.

Elif, Arap harflerinin ilk harfidir. Kullandığımız rakamlardan 1 rakamı gibi, yukarıdan aşağıya doğru çekilen düz bir çizgi hâlinde olduğundan, dosdoğru, temiz, dost kişiler hakkında “Elif gibi doğru adam” diye mecaz olarak kullanılır.

شد برهنه جان به جان افزای خویش - گشت فرد از کسوهی خواهی خویش

19774- O, kendi huylarının elbisesinden kurtulmuş, tek olmuştur. Canı kötülüklerden soyunarak, canına can katan sevgilisine kavuşmuştur.

شاهش از اوصاف قدسی جامه کرد - چون برهنه رفت پیش شاه فرد

19775- O, eşsiz olan, tek olan padişahın huzuruna çıplak olarak gidince, padişah, ona kendi kutlu sıfatlarından bir elbise giydirmiştir.

بر پرید از چاه بر ایوان جاه - خلعتی پوشید از اوصاف شاه

19776- Padişahın sıfatlarından bir elbise giyinmiş olarak, kuyudan çıkmış,

mevki ve ikbal eyvanının üstüne uçmuştur.

از بن طشت آمد او بالای طشت - این چنین باشد چو دردی صاف گشت

19777- Tortulu su, saf olunca böyle olur. Saf su, lekenin üstüne çıkar, tortu dipte kalır.

شومی آمیزش اجزای خاک - در بن طشت ار چه بود او دردناک

19778- Tortu, neden lekenin dibine çökmüştü? Toprak, cüzleri ile karıştığı için, bu uğursuzluk başına gelmişti.

Ruh ulvidir ama cismaniyet sebebiyle bu âlem-i süflide kalmıştır. Çünkü ruh, toprak bedene girmeden önce ezelde, ruhlar âleminde melek gibiydi. Bedene girince, kesafet peyda etti, gizlendi. Hafız Şirazi merhum, bir beyitinde bu hâle işaret ediyor:

“Ben melek idim, yerim de cennet idi. Bu harap yere Adem getirdi.”

ور نه او در اصل بس برجسته بود - یار ناخوش پر و بالش بسته بود

19779- Hoş olmayan dost, şu toprak beden, onun kolunu kanadını bağlamıştı. Ama o, aslında çok yüce bir varlıktı.

همچو هاروتش نگون آویختند - چون عتاب اهبطوا انگيختند

19780- “Yeryüzüne inin” emri gelince, onu Harut gibi baş aşağı astılar.

Bu beyitte, Bakara Suresi’nin 36. ayetine işaret vardır.

از عتابی شد معلق همچنان - بود هاروت از ملاک آسمان

19781- Harut da, gökyüzündeki meleklerdendi. Fakat bir azar işitti. O yüzden asılı kaldı.

خویش را سر ساخت و تنها پیش راند - سر نگون ز آن شد که از سر دور ماند

19782- Baş aşağı asılı kalmasının sebebi, baştan çıkması, kendisini baş sanması ve yalnızca öne geçmeye kalkışmasıydı.

کرد استغنا و از دریا برید - آن سبد خود را چو پر از آب دید

19783- O sepet, kendisini su ile dolu görünce nazlandı. İstiğnaya girdi de, denizden ayrıldı.

Sepet, suya daldırılınca su ile doldu. Fakat sepet olduğunu unuttu. Dolu olarak sudan çıkacağını zannetti. Ama içi boş çıktı.

“Elbette sepet su tutmaz. Şüphesiz su ile dolmaz. Sudan çıkarıldığı zaman, onun içinde havadan başka birşey bulunmaz.”

بحر رحمت کرد و او را باز خواند - بر جگر آبش یکی قطره نماند

19784- Denizden çıkarılınca, sepetin ciğerinde bir katrecik su bile kalmadı. Sonra onun hâline deniz acıdı da, onu tekrar çağırdı.

Sepet, ilahî rahmetten ümidini kesmiş, kalbi benlikle, günahla dolmuş müridi temsil etmektedir. Deniz, rahmet deryasını ifade etmektedir. Kul ne kadar günahkâr olursa olsun, Allah isterse onu affeder. Çünkü Allah’ın merhameti hudutsuzdur.

Ne kadar mücrim isem kesmem ümit

Kereminden ki odur bahri muhit

آید از دریا مبارك ساعتی - رحمتی بی علتی بی خدمتی

19785- Ne mübarek zamandır o zaman ki, denizden bir hizmet karşılığı olmaksızın, sebepsiz bir rahmet gelir ulaşır.

Cenab-ı Hakk’ın lütfuna, ihsanına akıl ermez. Bazen günah içinde kalmış, taatten ve

ibadetten habersiz bir kimse, bir cezbe sebebiyle yahut bir iyilik, hoş giden bir hareket, bir nefha vasıtasıyla kurtuluşa kavuşur. Allah'ın lütfuna mazhar olur. Server-i Rahimehullah, "Denizden sebepsiz rahmet gelmesi pek nadirdir" demiştir. Ancak günahlarından sıdk ile tövbe edenlere Allah rahmet ve yardımını esirgemez.

Küfürde ve sapıklıkta bulunanlara da iman ve hidayet nasip olabilir. Ankaravî Hazretleri, şerhinde şu hikâyeyi bir misal olarak nakletmiştir: Bir mahallede zamanın kutbu olan bir büyük veli varmış. Ölümüne yakın bir zamanda, karısına demiş ki "Yarın buraya eşkali şu olan bir adam gelecek, senden benim hırkamla sopamı isteyecektir. Onları o adama ver." Kutup, bu sözleri karısına söylediği gece vefat etmiş, sabahleyin erkenden birisi gelmiş. Kutbun kapısını çalmış. Kutbun hanımı kapıyı açınca, gelen adam "Bu gece burada vefat eden kutbun hırkası ile sopasını bana teslim eyle" demiş. Hanım da, hemen hırka ile sopayı getirip o adama vermiş. Adam, emanetleri alıp giderken, hanım "Sen kimsin, senin adın ve lakabın nedir?" diye seslenmiş. Gelen adam, bu suali duyunca, kutbun hanımına cevap verip demiş ki "Ben bir çalgıcıyım. Bu gece bir mecliste şarap içtim, sabaha kadar saz çaldım, meclistekileri eğlendirdim, sonra yattım uyudum. Bir pir, düşümde bana dedi ki: Falan mahallede bulunan kutup vefat etti. Allah Teala Hazretleri, onun yerini sana ihsan eyledi. Gidip hırka ve sopasını onun hatunundan iste, dedi. Bu sebeple ben de geldim, bunları senden talep eyledim."

Hakk Teala'nın bunun gibi yüz binlerce lütf ve ihsanı olur. Allah, dilediğine hidayet nasip eder. Her ne kadar sebepsiz, emeksiz lütuflar gelse de, salike lazım olan budur ki: Her dem talep, rağbet, hizmet ve ibadetini ziyade edip Hakk dostlarından uzak kalmaya! Bu şekilde ona merhamet deryasından feyz nasip ola!

گر چه باشند اهل دریا بار زرد - الله الله گرد دریا بار گرد

19786- Allah için olsun, Allah için olsun, denizin etrafında dolaş. Her ne kadar deniz sahilinde yaşayanların yüzleri sarı ise de bunu yap.

Deniz, Hakk'ın rahmet deryasının sembolüdür. Onun etrafında dolaşanlar, ibadet ve riyazetle yüzleri sararmış Hakk dostları, velilerdir.

سرخ گردد روی زرد از گوهری - تا که آید لطف بخشایشگری

19787- Rahmet deryasının etrafında dönüp dolaşmalı ki, Allah'ın lütf ve ihsanı yetişsin, orada bulacağın mana gerçeği sebebiyle, sararmış yüzüne renk gelsin.

ز آنکه اندر انتظار آن لقاست - زردی رو بهترین رنگهاست

19788- Yüzün sarılığı, renklerin en iyisidir. Çünkü bu sararmış yüz, o yüze kavuşmayı beklemektedir.

İbadetle, iyiliklerle, hiddete ve şehvete gem vurmakla, daha doğrusu nefsanî mücadele ile, az yemek, az içmek, az uyumakla yüzde hasıl olan sarılık, renklerin en iyisidir. Çünkü sararmış yüzde, gerçek sevgiliye kavuşma zamanının yaklaştığının manası gizlidir. Hakiki aşk, tahassür, insanın rengini sarartır. Geldiği ruh âlemine tekrar dönerek hasretini çektiği Mevlasına kavuşma zamanının yaklaştığına işaret eder.

بهر آن آمد که جانش قانع است - لیک سرخی بر رخى کان لامع است

19789- Fakat yüzde görünen parlayan kırmızılık, dünya nimetleriyle iyi beslendiğine ve bu dünyevi hayattan memnun olduğuna işarettir.

نیست او از علت ابدان علیل - که طمع لاغر کند زرد و ذلیل

19790- Tamahkârlık, mala düşkünlük de, insanı zayıflatır. Alçaltır. Yüzünü sarartır. Böyle kişinin illeti, solgunluğu, zayıflığı, bedene ait hastalıklardan değildir.

خیره گردد عقل جالینوس هم - چون ببیند روی زرد بی سقم

19791- Hastalıklı bir adamda sararmış bir yüz görünce, Calinus bile şaşar

kalır.

Calinus: Eski Yunan hekimlerinden biridir. Miladi 131 yılında, Bergama’da doğmuştur. Hekimlerin piri sayılır. Bu beyitte, “İlahî aşkla yüzü sararmış Hakk âşığının bedeninde bir hastalık olmadığı hâlde sararıp solmasına, Calinus’un akli şaşar” buyuruluyor. Aşk derdi, maddi bir hastalık değildir ki, ona ilaç bulunsun.

“Aşk derdi, öyle bir derttir ki, onu iyileştirmek için ne kadar gayret sarfedilirse, hastalık iyi olmak şöyle dursun, daha çok artar.”

Fuzulî merhum da, “Aşk derdiyle, âşığın mizacı düzelir, tabiatı iyiye doğru gider. Âşığın derdine derman etseler, o hasta olur” diyor. Başka bir beyitte de, “Aşk derdiyle hoşum. El çek ilacımdan tabip. Kılma derman kim helakin zehr-i dermanındadır”, yani “Ben aşk derdinden memnunum, şikâyetçi değilim. Ey doktor! Bana ilaç verme. Benim helakimin zehri, senin vereceğin ilaçtır” diye yazmıştır.

مصطفی گوید کہ ذلت نفسہ - چون طمع بستی تو در انوار هو

19792- Ey hakikati arayan kişi! Allah’ın nurlarına tamah edersen, yüzün sararır. Bu sebeple Mustafa s.a.v. Efendimiz, “Tamah edenin nefsi alçaldı” diye buyurdu.

Allah’ın nurlarına kavuşmak isteyen, ibadetini artırır, az yer, az içer, az uyur, nefsiyle mücadeleye girer. Herkesle iyi geçinir, insanlardan elinden gelen iyiliği esirgemez. Kibri ve kendini beğenmeyi terk eder. Hakk sevgisi uğrunda tenini beslemediği için rengi sararır. Büyük Peygamberimiz, bir hadis-i şeriflerinde **“Tamah edenin nefsi alçaldı”** diye buyurdu. Bu hadise, kelimelere takılıp kalan zahirî ilme mensup âlimler, “Tamah eden ,cimri olan kimseyi insanlar sevmez. O, herkesin gözünden düşer, alçalır” diye mana vermişlerdir. Hâlbuki Ankaravî Hazretleri, bu hadisi şu şekilde manalandırıyor: İlahî cemâle erişmek tamahı ile gayret sarfeden, nefisle mücadele ederek kibirden kurtulan, nefsinin alçaltır, hakir olur.

Hadis-i şerifteki zillet, yani alçalma, hor görülme, ahlaksızlıkla, işlediği günahlarla alçalma, zelil olma değildir. Bilakis melamet hırkasına bürünerek nefsinin hor görmek, kendini herkesten aşağı saymaktır. Gururdan, kibirden kurtulmaktır.

آن مشبک سایه ی غربالی است - نور بی سایه لطیف و عالی است

19793- Gölgesiz nur, latiftir, yücedir. Kafesin arkasından gelen nur ise, bir kalburun gölgesini aksettirmektedir.

Beyitte geçen nur, ruhumuzun sembolüdür. Gölge kafes, kalbur ise bedenimizin, beşeriyet ve nefsanîyet hâlimizin ifadesidir. İlahî bir nur olan ruhumuz, cismaniyetsiz, nefsanîyetsiz olursa, ona gizli sırlar ve ilahî marifetler bildirilir. O ruh, Hakk Teala’nın nazarında latiftir, güzeldir, yücedir.

Cismaniyet ve nefsanîyetten kurtulmuş olan bir kimsenin ruhu ise, bir kafesin arkasından gelen mum ışığı gibi yetersizdir. Çünkü kafes, mumun ışığına perde olmaktadır. Şu hâlde nefsanîyetten, beşerî ihtiraslardan kurtulmamış olan ruh, beden kesafeti içinde kalır, nur saçamaz.

پیش عنینان چه جامه چه بدن - عاشقان عریان همی خواهند تن

19794- Âşıklar, bedenlerinin çıplak olmasını isterler. Fakat erkekliği olamayana ha elbise olmuş, ha beden olmuş, ne işe yarar!

خر مگس را چه ابا چه دیگدان - روزه داران را بود آن نان و خوان

19795- O sofra, o ekmek, oruç tutanlara aittir. At sineğine çorba nedir? Tencere ne?

Bir evvelki beyitte geçen âşıklar, teni elbise ve gömlektan arzu ederler ki, can ile canan arasında hicap olmaya. Ankaravî Hazretleri, bu beyt-i şerifin layıkıyla anlaşılabilmesi için, aşağıdaki şiirleri irat etmektedir:

“Hulle-i cennet olursa, çekeyim, çak edeyim; dem-i vuslatta bana hail olur

pirhenim”, yani “Sevgili ile buluştuğum zaman, bana mani olan gömleği, cennette giyilen hülle bile olsa yırtar atarım.”

Ruh ile hakiki cananın buluşmasına engel olan elbise, gömlek, birer hicaptır, perdedir. Bunlar, tenin sembolüdür. Aslında ruhun hakiki sevgilisi olan Cenab-ı Hakla buluşmasına ten mani olmaktadır. Bunun için efna-ı vücut tenin yok olması lazımdır.

“Dünyada, define tılsım gibi çok derinlere gömülmüştür. Sonunda tılsım beden bağını koparır atar.”

Tılsım bozulunca, sen defineyi bulursun. İşte bunun gibi şu beden ortadan kalkınca, ruh meydana çıkar. Bundan sonra senin ruhunda başka bir tılsım peydah olur da, gayb âlemi, öteki âlem, ruhun için başka bir beden olur.

Fakat erkekliği olmayanlar için ne elbisenin, ne de bedeninin bir değeri vardır. Çünkü onlar, sevgili ile birleşmenin zevkini tatmayacaklardır. Erkekliği olmayanlar, taklit yolu ile kendini ermiş mertebesinde gören ve boş laflar eden kişilerdir. Hakla buluşma saadetinden mahrum kalacaklardır. Bu bahsin en son beytinin ifade ettiği mana şu: Kendilerini ibadete veren, riyazetle nefislerini ıslah eden Hakk âşıkları, bu cihanın nimetlerinden fariğ oldukları için, ahirette cennet nimetleri onlara zahmetsizce ihsan olunur. Dünya ehli ise, at sineği mesabesinde dirler. Onlar, manevi gıdalardan, zevklerden mahrum kalacaklar, riayet ve iltifata mazhar olmayacaklardır.

“PADİŞAHIN AYAZ’A BİR DAHA, ŞU YAPTIĞIN İŞİN ASLINI SÖYLE DE, SENİ İNKÂR EDENLERLE KINAYANLARIN MÜŞKİLLERİNİ HALLET, ÇÜNKÜ ONLARIN BU İŞTE ŞÜPHELERİ VAR, ONLARI ŞÜPHEDE BIRAKMAK MÜRÜVVETSİZLİK OLUR, DEMESİ”

دگر بار استدعای شاه از ایاز که تاویل کار خود بگو و مشکل منکران را و طاعنان را حل کن
که ایشان را در آن التباس رها کردن مروت نیست

ای ایاز اکنون بگو احوال خویش - این سخن از حد و اندازه‌ست بیش

19796- Ey Ayaz! Bu sözün ne haddi var, ne de ölçüsü. Sen şimdi kendini, hâlini anlat.

تو بدین احوال کی راضی شوی - هست احوال تو از کان نوی

19797- Senin hâllerinin, şu harika pöstekiye karşı gösterdiğin saygının elbet bir sebebi vardır. Bu davranışının yanlış anlaşılmasına nasıl razı olursun?

خاک بر احوال و درس پنج و شش - هین حکایت کن از آن احوال خوش

19798- Haydi o hoş hâllerini anlat da, şu beş duygu ile, altı cihet hâllerinin başına toprak saç.

Beş duygu ile, altı cihet hâlleri, dünyevi ve zahirî hâlleri ifade etmektedir.

حال ظاهر گویمت در طاق و جفت - حال باطن گر نمی‌آید به گفت

19799- İç hâli, gönlündeki düşünceler söze gelmiyorsa, “Tek mi, çift mi” oynayalım da, bu oyunda sana dış hâli söyleyeyim.

İnsanın gönlünden geçenlerin anlatılması ve anlaşılması zordur. Hâlbuki dış hâli anlamakta zorluk yoktur. Basit bir oyunla, “Tek mi, çift mi” oyunu ile hakikat meydana çıkar. Kapalı avuç açılınca, içinde ne varsa anlaşılır. Fakat gönül öyle değil ki, içindeki görünsün.

گشت بر جان خوشتر از شکر نبات - که ز لطف یار تلخیهای مات

19800- Sevgilinin lütfu ve ihsanı yüzünden, ölümün acılıkları, insanın canına şeker kamışından daha hoş, daha tatlı gelir.

تلخی دریا همه شیرین شود - ز آن نبات ار گرد در دریا رود

19801- O şeker kamışından deryaya bir toz uçsa, deryanın acılığı gider, baştan

başa tatlılaşır.

Gerçekten de ilahî lütfı mazhar olan âşıklara, deryanın acılığı şekerden daha tatlı gelir. Aşk ateşine yanmak, yakılmak, onlara bir ilahî ihsan gibidir. Nitekim cehennemde yananlar, ateşe gark olmuşlarken **“Ey Rabbimiz! Bizi bu ateşten çıkar, yine küfre dönersek, o takdirde muhakkak zalimleriz”** (Müminun Suresi, ayet 107) diye yalvarırken, Cenab-ı Hakk, onlara: **“Ses çıkarmayın, orada sinin! Bana bir şey söylemeyin”** (Müminun Suresi, ayet 108) buyurur. Bu hitabın zevk ve lezzetinden dolayı, cehennem ehlinin cehennemde yanmanın verdiği azaptan haberleri olmaz. Ankaravî Hazretleri, buyuruyor ki: Allah'ın bu hitabı, cehennem ehline bir çıkışma hâlinde olmayıp lütuf yolu ile olsaydı, o zaman haberleri olmadıkları azap, onlara pek lezzetli ve tatlı gelirdi.

“İçimize düşen ateş, eğer onun yanağını hayal ettiğimiz için düşmüşse, ey saki gel, gel ki, bizim cehennemden bir şikâyetimiz yoktur.”

Hazreti Peygamber s.a.v. Efendimiz de, **“Müminin ruhu cesedinden, hamurun içinden çekip çıkartılan kıl gibi çıkar”** buyurarak, ölümün mümini korkutmadığını ifade etmiştir.

باز سوی غیب رفتند ای امین - صد هزار احوال آمد همچنین

19802- Ey emin dost! Bunun gibi yüzlerce hâller gelir, sonra yine geldiği gibi gayb âlemine gider.

Bu beyitte Kaf Suresi'nin 15. ayetine işaret vardır: **“İlk yaratılış bizi âciz mi bıraktı? Doğrusu onlar, yeni bir yaratılıştan şüphe içindedirler.”** Bu ayetten mutasavvıflarca çıkarılan mana şudur: Yaratılışın daimi bulunduğunu, dünyanın her an Allah'ın iradesi ile yaratılıp her an yine yok olduğunu, bir an önceki kâinatın, bir an sonraki kâinatın tamamıyla ayrı bir varlığa büründüğü anlatılmaktadır. Yani âlemin her an “Muhyi” isminin tecellisi ile yenilendiği, her an “Mümit” sıfatının tecellisi ile öldüğü belirtilmektedir. Böylece âlemin her an yenilendiği ve yaratılışın daimi olduğu, insanın da, madde bakımından olduğu gibi, mana bakımından da yeni bir hâlde bulunduğu ifade edilmektedir.

همچو جو اندر روش کش بند نی - حال هر روزی به دی مانند نی

19803- Her günün hâli, dünkü günün hâline benzemez. Hâller, zaman, ömür, ırmak gibi akar gider. Onu bağlayacak, akışını durduracak hiçbir şey yoktur.

Ömrün bir su gibi akıp gittiğini Şirazlı Hafız, şu beyti ile ne güzel ifade etmiştir:

“Bir ırmağın kenarına otur da, akıp giden ömrü seyret; cihanın geçici olduğuna dair bu işaret, bu misal bize kâfidir.

Ömür çok kıymetlidir. Aslında her an ölüme doğru gitmekteyiz. Her nefesi fırsat bilip zamanımızı iyi işler yapmaya, ibadete, insanlığa sarfetmeliyiz. Abdurrahman Cami Hazretleri de, ömrün geçip gitmesinden sızlanıyor:

“Kıymetli ömrümüz geçip gitmekte, biz onun akıp gidişinden gafiliz, haberimiz yok. Yazıklar olsun! Aziz ömrümüzden keder ve ızdıraptan başka bir şey elde edemedik. Ömrümüzü iyilikle, ibadetle geçiremedik.”

Şeyh Sadi Hazretleri'nin de şu şiiri, aynı mevzuyu ifade buyuruyor:

“Her an ömrümüzden bir nefes gidiyor. Geriye bakınca, ömürden az bir şey kaldığını görüyorum. Ey yaşı elliye geçtiği hâlde uykuda olan, gaflette bulunan kişi, yoksa şu arta kalan beş günde mi hakikati idrak edeceksin? Aklını başına alacaksın? İyi bir iş göreceksin? Kalkıp giden ve ömür kervanının kalkma işareti olan göç davulunu çaldıkları hâlde, yükünü bağlamamış kimse utansın. Çünkü göç sabahının tatlı uykusu, hazırlıksız olan piyadeyi yolundan alıkoyar. Dünyaya her gelen, yeni bir bina yaptı da, bu binayı bir başkası için boşalttı. Öteki d,e bunun gibi bir hevese kapıldı. Fakat hiçbir kimse, bu binayı tamamlamadı. Sen de, bekası olamayan sevgiliyi dost edinme. Bu gaddar dünya, dostluğa yaramaz.”

Sadi'nin bina misali, bendenize yeni bir ev yaptıran, sonra bırakıp öteki âleme göç eden Trabzonlu merhum Halil Bey'in şu güzel kıtasını hatırlattı:

Bir misafirhanedir dünya-yı dun

Anda bir kâşanede, vîranede
Bir onulmaz çaresiz sevdadayım
Hane yaptırdım, misafirhanede

فکرت هر روز را دیگر اثر - شادی هر روز از نوعی دگر

19804- Her günün sevinci, bir başka çeşittir. Her günün düşüncesinin, bir başka tesiri vardır.

“İNSANIN BEDENİ MİSAFİR EVİNE BENZER, ÇEŞİTLİ ÜZÜNTÜLER, DÜŞÜNCELER DE, O EVDE KALMAYA GELEN ÇEŞİTLİ MİSAFİRLER GİBİDİR; ARİF, TEN MİSAFİRHANESİNE GELEN NEŞELİ VE GAMLI DÜŞÜNCELERE RAZIDIR, ONLARI HOŞ GÖRÜR, GELEN MİSAFİRLERİ SEVEN, GARİP KİŞİLERİN GÖNLÜNÜ HOŞ EDEN, ONLARI GÜLER YÜZLE KARŞILAYAN HALİL PEYGAMBERE BENZER; HALİL'İN KAPISI, MİSAFİRLERİ AĞIRLAMAK İÇİN DAİMA AÇIKTIR, ONUN KAPISI KÂFİRE DE AÇIKTI, MÜMİNE DE AÇIKTI, EMİN KİŞİYE DE AÇIKTI, HÂİN KİŞİYE DE; O, KİM OLURSA OLSUN, BÜTÜN MİSAFİRLERİ GÜLER YÜZLE KARŞILARDI, ONLARI EVİNDE AĞIRLAR, İZZET VE İKRAMDA BULUNURDU”

تمثیل تن آدمی به مهمان خانه و اندیشه‌های مختلف به مهمانان مختلف، و عارف در رضا بدان اندیشه‌های غم و شادی چون شخص مهمان دوست غریب نو از خلیل‌وار، که در خلیل به اکرام ضیف پیوسته باز بود بر کافر و مومن و امین و خاین و با همه مهمانان رو تازه داشتی

هر صبحی ضیف نو آید دوان - هست مهمان خانه این تن ای جوان

19805- Ey genç! Şu ten, bir misafirhanedir. Her sabah, o eve koşa koşa yeni bir misafir gelir.

که هم اکنون باز پرد در عدم - هین مگو کاین ماند اندر گردنم

19806- Sakın, “Bu misafir bana yük olur kalır” deme; biraz kalır, sonra yine geldiği gibi gider, yokluğa karışır.

در دلت ضیف است او را دار خوش - هر چه آید از جهان غیب‌وش

19807- O görünmeyen cihandan gönlüne ne gelirse, onu bir misafir say. Onu hoş tut, güler yüzle karşıla.

“BİR EVE MİSAFİR GELDİ; EV SAHİBİ KADININ, MİSAFİR BİZE YÜK OLACAK, DEMESİNİN HİKÂYESİ”

حکایت آن مهمان که زن خداوند خانه گفت که باران فرو گرفت و مهمان در گردن ما ماند

ساخت او را همچو طوق اندر عنق - آن یکی را بی‌گهان آمد قنق

19808- Birine beklenmedik bir konuk geldi. Ev sahibi, onu çok iyi karşıladı, kucakladı, bağrına bastı.

آن شب اندر کوی ایشان سور بود - خوان کشید او را کرامتها نمود

19809- Sofra kurdu, onu ağırladı, ona ikramlarda bulundu. Tesadüf bu ya, o gece, onların mahallesinde düğün vardı.

کامشب ای خاتون دو جامه‌ی خواب کن - مرد زن را گفت پنهانی سخن

19810- Ev sahibi, gizlice karısına “Hanım!” dedi, “Bu gece, iki yatak ser.”

بهر مهمان گستر آن سوی دگر - بستر ما را بگستر سوی در

19811- Bizim yatağımızı kapının yanına, misafirin yatağını da öbür tarafa ser.

سمع و طاعه ای دو چشم روشنم - گفت زن خدمت کنم شادی کنم
19812- Kadın, kocasına "Benim iki gözümün nuru" dedi; "Emrin baş üstüne, merak etme, misafire hizmet ederim, güleryüz gösteririm."

سوی ختنه سور کرد آن جا وطن - هر دو بستر گسترد و رفت زن
19813- Kadın, iki yatağı da hazırladı; kendisi de, sünnet düğününe gitti. Orada uzun müddet kaldı.

نقل بنهادند از خشک و ترش - ماند مهمان عزیز و شوهرش
19814- Aziz misafir, kadının kocasıyla evde kaldı. Ev sahibi, misafirine kuru ve yaş çerez ikram etti.

سر گذشت نیک و بد تا نیم شب - در سمر گفتند هر دو منتجب
19815- O iki aziz dost, yediler, içtiler, iyiden, kötüden başlarından geçenleri gece yarısına kadar birbirlerine anlattılar.

شد در آن بستر که بود آن سوی در - بعد از آن مهمان ز خواب و از سمر
19816- Uzun uzun konuşup dertleştikten sonra, misafirin uykusu geldi. Gidip kapının yanındaki yatağa girip yattı.

که ترا این سوست ای جان جای خفت - شوهر از خجلت بدو چیزی نگفت
19817- Kadının kocası, utandığından misafirine, "Canım kardeşim, senin için hazırlanan yatak, oradaki şu yataktır" demedi.

بستر آن سوی دگر افکنده‌ام - که برای خواب تو ای بو الکرم
19818- "Kerem sahibi dost! Senin yatıp uyuman için, öte tarafa yatak serdik" diyemedi.

گشت مبدل و آن طرف مهمان غنود - آن قراری که به زن او داده بود
19819- Böylece ev sahibinin karısına söylediği söz, ters oldu. Konuk, öteki yatağa yatıp uyuyunca, kendisi de misafir için hazırlanan yatağa girdi.

کز غلیظی ابرشان آمد شگفت - آن شب آن جا سخت باران در گرفت
19820- Tesadüf o gece de öyle şiddetli yağmur yağmaya başladı ki, bulutların çokluğu herkesi şaşırttı.

سوی در خفته‌ست و آن سو آن عمو - زن بیامد بر گمان آن که شو
19821- Kadın düğünden dönünce, kocasını kapı yanındaki yatakta, misafir amcanın da, öte taraftaki yatakta yattığını sandı.

داد مهمان را به رغبت چند بوس - رفت عریان در لحاف آن دم عروس
19822- Çırılçıplak soyundu, yatağa girdi; kocası sandığı misafiri, birkaç kere istekle öptü.

خود همان آمد همان آمد همان - گفت می‌ترسیدم ای مرد کلان
19823- "Kocacığım!" dedi, "Hani bir şeyden korkuyordum ya, korktuğum başıma geldi mi geldi, geldi mi geldi."

بر تو چون صابون سلطانی بماند - مرد مهمان را گل و باران نشاند
19824- Yağmur ve çamur yüzünden misafir bize takılıp kalacak, beylik sabun

gibi elden çıkmayacak.

Beylik sabun, değersiz, ucuz, kolay kolay erimeyen, temizlikte işe yaramayan, kaskatı kalan sabundur.

بر سر و جان تو او تاوان شود - اندر این باران و گل او کی رود

19825- “Bu yağmurda, bu çamurda o nasıl gidebilir? Başın ve canın hakkı için, o artık bize yamanıp kalacak” diye söylendi.

موزه دارم غم ندارم من ز گل - زود مهمان جست و گفت ای زن بهل

19826- Misafir, bu sözleri duyunca hemen yerden sıçradı kalktı. “Hanım!” dedi, “Beni bırak, benim ayakkabılarım var, ben çamurdan korkmam.”

در سفر يك دم مبادا روح شاد - من روان گشتم شما را خير باد

19827- Ben gidiyorum. Allah size hayırlar ihsan etsin. Yolculukta ruh bir an bile dinlenemez, rahat edemez.

Burada “Yolcu yolunda gerek” atasözünün hatırlanması mümkündür. Fakat manevi yolculuk, en doğru tevildir. Hakk yolunun yolcuları, bir yere takılıp kalamazlar. Şu söz ariflerce meşhurdur: “Bu dünyada bir garip gibi yaşa yahut kendini bir yolcu farz et. Bir yere, bir şeye takılıp kalma.

کاین خوشی اندر سفر ره زن شود - تا که زوتر جانب معدن رود

19828- Yolcu, bir an önce geldiği yere dönmeli. Madenine dönünceye kadar, bir yerde eğlenmek, avunmak, dinlenmek bile yolcunun yolunu keser.

چون رمید و رفت آن مهمان فرد - زن پشیمان شد از آن گفتار سرد

19829- Kadın, o soğuk sözü, o manasız lafı söylediğine pişman oldu. Çünkü o eşsiz misafir, bu sözlerden gücenmiş hâlde yola düşmek üzereydi.

گر مزاحی کردم از طیبیت مگیر - زن بسی گفتش که آخر ای امیر

19830- Kadın, “Ey Efendim! Ey Sultanım! Şaka ettim, şakamı hoş gör” dedi. Yalvardı, diller döktü.

رفت و ایشان را در آن حسرت گذاشت - سجده و زاری زن سودی نداشت

19831- Yerlere kapandı, secdeler etti; ağladı, sızlandı, fayda etmedi. Misafir, onları hasrette bıraktı, kalktı gitti.

صورتش دیدند شمعی بی‌لگن - جامه از رق کرد ز آن پس مرد و زن

19832- Misafirin ayrılıp gitmesinden sonra, adam da, kadın da yaslara büründüler. Çünkü onlar, o aziz mumun hakikatini görmüşler, leğen altına kapandığı hâlde, onun sönmeyen nurunu müşahade etmişlerdi.

چون بهشت از ظلمت شب گشته فرد - می‌شد و صحرا ز نور شمع مرد

19833- Misafir, yola düşüp gitmeye başlayınca, ova onun nuru ile cennet gibi aydınlanmıştı. Gece de, karanlığından sıyrılmıştı.

از غم و از خجلت این ماجرا - کرد مهمان خانه خویشت را

19834- Adam, başından geçen bu maceranın utancından, gamından içine düştüğü vicdan azabından ötürü, kendi evini artık bir misafir evi yaptı.

هر زمان گفتی خیال میهمان - در درون هر دو از راه نهان

19835- Gizli bir yoldan her ikisinin gönüllerine de, her zaman o misafirin

hayali gelirdi de, onlara derdi ki...

می‌فشاندم لیک روزیتان نبود - که منم یار خضر صد گنج جود

19836- Ben, Hızır'ın dostuyum. Geldim, size yüzlerce lütf hazinesi, yüzlerce cömertlik definesi saçtım. Fakat sizin nasibiniz yokmuş, kısmetiniz değilmiş.

**"HER GÜN GÖNLE GELEN DÜŞÜNCE, O GÜN SABAH VAKTİ GELEN MİSAFİRE BENZER;
GELEN MİSAFİR, EV SAHİBİNİ RAHATSIZ EDER, HUZURSUZLUK VERİR; EV SAHİBİ
OLMANIN ŞANI, MİSAFİRİ GÖZETMEK, AĞIRLAMAK, ONA İKRAMDA BULUNMAK, ONUN
NAZINI ÇEKMEK, SIKINTILARINA KATLANMAKTIR"**

تمثيل فکر هر روزينه که اندر دل آید به مهمان نو که از اول روز در خانه فرو آید و تحکم و بد خویی کند به خداوند خانه و فضیلت مهمان نوازی و ناز مهمان کشیدن

آید اندر سینه‌ات هر روز نیز - هر دمی فکری چو مهمان عزیز

19837- Her gün nasıl bir eve bir misafir gelirse, senin gönül evine de, her an bir fikir, bir düşünce, aziz bir misafir gibi gelir konar.

ز آنکه شخص از فکر دارد قدر و جان - فکر را ای جان به جای شخص دان

19838- Ey benim canım efendim! Sen, düşünceyi, fikri bir adam farz et. Çünkü insan, düşünceyle insan sayılır, değeri, canlanır.

Bu beyitlerde Hazret-i Mevlâna, düşünceleri bir eve gelen misafirlere benzetmektedir. Misafirler bir eve gelirler, bir müddet kalırlar, sonra giderler. Düşünceleri Mevlâna'nın insanlara benzettiğini Mesnevî'nin 2. cildinin 277. beytinde görmekteyiz:

"Kardeşim! Sen, ancak düşünceden ibaretsin, düşünceden başka neyin varsa, kemiktir, kıldır."

Misafir, bir evde temelli kalmadığı gibi, düşünceler de, gönlümüzde devamlı kalmazlar. Gelir giderler, üzüntüye kapılmaya lüzum yoktur.

کارسازیهای شادی می‌کند - فکر غم گر راه شادی می‌زند

19839- Gam düşüncesi, sevinç yolunu keserse üzülmeye. Çünkü o gam, senin için sevinç, neşe hazırlamaktadır.

تا در آید شادی نو ز اصل خیر - خانه می‌روبد به تندى او ز غیر

19840- Hayrın temelinden yeni bir neşe gelsin diye, gam, gönül evini yabancılardan temizler, dikkatle siler süpürür.

Büyük bir mütefekkir, "Gamdan, ıstıraptan mutluluk doğar. Çünkü mutluluk, kederler içinde gizlenmiştir" demektedir. Gönül evini gam temizleyince, oraya neşe, sevinç gelecektir. Çünkü ıstırap, insan için bir felaket değildir. Bir lütfudur, ilahî bir nimettir. Farkında değiliz ama muzdarip olduğumuz zaman, kendimizde daha çok kuvvet hissederiz. ıstırap çektikçe, kemale doğru gideriz, temizleniriz, iyi oluruz.

تا بروید برگ سبز متصل - می‌فشانند برگ زرد از شاخ دل

19841- Gönül dalındaki sararmış, kurumuş yaprakları ayırır, daldan yeni ve yeşil yapraklar bitmesine yardım eder.

تا خرامد ذوق نو از ما و را - می‌کند بیخ سرورکهنه را

19842- Öte âlemden yeni bir zevk gelsin diye, eski sevincin kökünü çeker çıkarır, kökünü kazır.

تا نماید بیخ رو پوشیده را - غم کند بیخ کژ پوشیده را

19843- Gam, üstü yapraklarla ve kurumuş dallarla örtülü yeni kökü bitirsin,

çıkarsın diye, çürümüş, porsumuş olan eski kökü söker atar.

در عوض حقا که بهتر آورد - غم ز دل هر چه بریزد یا برد

19844- Gam, gönülden ne döker, neyi sökerse, karşılık olarak da, daha iyisini getirir.

Aslında gam, keder, fırtına gibi gelip geçicidir, kasıp kavurur, yıkar döker, sonunda rahatlık getirir. Yani şu bir hakikattir ki, gam bizi bizden alır, benliğimizin ötesine götürür. İnsanın ruhunda hayatîyetin, canlılığın uyuduğu öyle derin yerler vardır ki, ancak gam ve keder oralara kadar varır. Bizi uyandırır. Böylece gamın gönülden söktüğü şeylere karşılık, biz mutluluğa ulaşırız. Gam, ruhu rahatlığa ve aydınlığa çıkarır.

که بود غم بنده‌ی اهل یقین - خاصه آن را که یقینش باشد این

19845- Hele gamın gerçek inanç ehlinin kulu kölesi olduğunu idrak eden kişiye, gam daha fazla lütuflarda, ihsanlarda bulunur.

İstirabın en çok peygamberlere, sonra velilere, sonra olgun kişilere ve insanlara nasip olduğunu bilen mustaripler, gamdan ve kederden manevi zevk duyarlar da, kederleri verdiği için Allah'a hamdederler. Onlar, bilirler ki:

Erbab-ı kemalin yeri virane-i gamdır.

Hak üzre düşer meyve eğer pihte olursa.

Yani “Kemal sahiplerinin yeri, gam viranesidir. Meyve olgun olursa, yere düşer. Ham meyveler, ağaçta sallanır durur.”

Hazreti Mevlâna, yine bu ciltte geçen bir beyitinde, “Bu dünyada, şu insanların sana verdikleri cefa, onların yüzünden çektiğin kederler, acılar, aslında sana Allah'ın bir lütfu, gizli bir hazinesidir” buyurur.

İstirap, insanlığın vafıdır. İstirabı olmayan, bulunmayan insanı insan saymayanlar da var.

“Bu dünyada gamsız kimse olmaz. Eğer gamsız bir kimse bulunursa, onu insan saymamalı.”

رز بسوزد از تبسمهای شرق - گر ترش رویی نیارد ابر و برق

19846- Bulutla şimşek aksilik yapmasalar, suratlarını asmasalar, üzümler, güneşin gülümsemesinden yanar kavrulurdu.

چون ستاره خانه می‌رود - سعد و نحس اندر دلت مهمان شود

19847- Mutluluk, mutsuzluk, neşe ve keder, gelir gönüllerimize misafir olurlar. Bunlar, yıldızlara benzer. Burçtan burca konarlar. Işıklarını evden eve gönderirler, saçarlar.

باش همچون طالعش شیرین و چست - آن زمان که او مقیم برج تست

19848- Mutluluk senin burcuna geldi, senin burcunda konakladı mı, sen de onun gibi tatlılaş, çevikleş.

شکر گوید از تو با سلطان دل - تا که با مه چون شود او متصل

19849- O ay ile buluşunca, gönül sultanına senin namına teşekkürler etsin.

Başımıza gelen kederler, belalar, müşahhas birer varlık gibi gönül sultanına ulaşıncı, senden o sultana teşekkürler ileteler, şükürler edeler. Cenab-ı Hakk'a, “Falan kuluna emrin gereğince bir kaç gün mihman olduk. Senden kimseye şikâyet etmedi, senin gönderdiğin ıstıraplara, kederlere, hastalıklara ses çıkarmadı. Mümkün olduğu kadar bizi hoş tuttu. Bize aziz misafir gibi ikramlarda bulundu. Bizim ona verdiğimiz eza ve cefaya sabretti” diyeler.

در بلا خوش بود با ضیف خدا - هفت سال ایوب با صبر و رضا

19850- Eyüp a.s. yedi yıl belaya sabretti, razı oldu. Allah'ın gönderdiği misafiri hoş tuttu.

پیش حق گوید به صد گون شکر او - تا چو واگردد بلای سخت رو

19851- O sert ve çetin yüzlü bela Hakk'ın huzuruna dönünce, Hz. Eyüp'ün şikâyetlerini değil, yüzlerce çeşit şükürlerini Hakk'a arz ederdi.

رو نکرد ایوب يك لحظه ترش - کز محبت با من محبوب کش

19852- Bela Hakk'a maruzatta bulunur, derdi ki: "Allah'ım! Ben, Eyüp'ün bütün sevdiklerini öldürdüğüm hâlde senin emrinle bu işleri yaptığım için, sana olan sevgisinden ötürü bir an yüzünü bile ekşitmedi.

بود چون شیر و عسل او با بلا - از وفا و خجلت علم خدا

19853- Allah'a vefa gösterdi, Hakk'ın ilmine ve takdirine inandı da, sızlanmaktan utandı. Bela ile, sütle bal gibi kaynaştı, karıştı.

خند خندان پیش او تو باز رو - فکر در سینه در آید نو به نو

19854- Gönle her gün yeniden yeniye fikirler, üzüntüler gelir. Sen de, güle güle onları karşıla.

Dikkat buyurulursa, gönlümüze her gün yeniden yeniye gelen fikirlerimizi, üzüntülerimizi, kederlerimizi, aziz birer misafir gibi güle güle karşılamamız tavsiye buyuruluyor. Bir misafire soğuk davranılmaz. Divan-ı Kebir'in 6. cildinde bulunan 2675 numaralı gazel, bu düşünceyi aksettirmektedir. Bu gazelden yukarıdaki Mesnevî beyitleri ile ilgili bir kaç beyit alıyorum:

"Eğer gam elçisi sana gelirse, onu eski bir dost gibi karşıla. Zaten o sana gelirse, bir dosttur; o, sana bir yabancı değildir. Onunla aşinalığın vardır. Onu kucakla, sevgiden gelen cefaya karşı, sakın suratını asma. Onu neşe ile karşıla. Ona merhaba, hoş geldin de. Onu güler yüzle karşıla, tatlı sözlerle karşıla da, gönül alıcı o eşsiz güzel, o latif varlık, hoşla gitmeyen çarşafını üstünden atsın. Güzelliği ortaya çıksın.

Gam çarşafına bürünerek gelmiş olan o dilberin çarşafının ucundan tut, asla bırakma, onun çarşafının kirliliğine bakma, o kirli çarşafın içindeki varlık çok güzeldir.

Güzellerin hepsi de çirkin görünsünler diye, kirli, pis çarşafı bürünerek karşımıza çıkmışlardır.

Şunu iyi biliniz ki, gamdan, kederden daha mübarek daha kutlu bir şey olamaz. Onun karşılığı sonsuzdur.

لا تحرمنی ائل من بره - که اعدنی خالق من شره

19855- Ey benim halikım! Sen beni, onun şerrinden muhafaza et. Fakat onun yüzünden gelecek lütuftan da beni mahrum etme!

Başımıza gelen kederlerin, ıstırapların şerri de vardır, lütfu da vardır. Onların şerrinden, bize verdikleri zararlardan halikımıza sığınırız. Aynı zamanda kederlerimizin, ıstıraplarımızın gizli lütfu da vardır. Bilmediğimiz o gizli lütuflardan bizi mahrum etmemesini de, Cenab-ı Hakk'tan niyaz ederiz.

لا تعقب حسره لی ان مضی - رب اوزعنی لشکر ما اری

19856- Rabbim! Gördüğüm, uğradığım belalara karşı lütfet de şükredeyim. Geçip gidince de, "Neden şükretmedim?" diye hasret çekmeyeyim.

Bu beyitte Neml Suresi'nin 19. ayetine işaret edilmiştir: **"Rabbim! Bana ilham et ki, hem bana hem de ebeveynime ihsan buyurduğun nimetlere şükredeyim."**

آن ترش را چون شکر شیرین شمار - آن ضمیر رو ترش را پاس دار

19857- O yüzü ekşi derdi, hoş tut. O ekşiliği, şükür gibi tatlı say.

گلشن آرندهست ابر و شوره کش - ابر را گر هست ظاهر رو ترش

19858- Bulutun da görünüşte yüzü ekşidir ama çorak yerleri mahveder; oraları, gül bahçeleri ile süsler.

با ترش تو رو ترش کم کن چنان - فکر غم را تو مثال ابر دان

19859- Gam fikrini, kederi gelip geçici bir bulut gibi kabul et; o asık suratlıya karşı sen de pek o kadar surat asma.

جهد کن تا از تو او راضی رود - بو که آن گوهر به دست او بود

19860- Belki de o gevher, onun elindedir; gayret et de, senden razı olsun.

Beyitte geçen o gevherden maksat, peşinde koşulan manevi saadet, hakikattir. Kederden, ıstıraptan korkma, yüz çevirme; belki de beklediğin mutluluk, ıstırap kılığına girerek senin karşına çıkmıştır. Bu sebeple ıstırapı hoş gör, hoş tut da, senden razı olsun. Onları sana gönderen, senden memnun kalarak gitsin.

عادت شیرین خود افزون کنی - ور نباشد گوهر و نبود غنی

19861- Kederle ızdıraplar, sana manevi inciler getirmese de, eli boş olarak senin karşına çıksalar, onlar senin tatlı huyunu artırmış olurlar.

Yukardaki beyitlerde, kederlerin bize gizli mutluluklar getirebileceği ifade edilmiştir. Bize bir kaide temin etmemiş gibi görünseler bile, biz onların acılıklarına tahammül edince, insani vasıflarımız artar. Manen kutlanırsınız. Böylece ızdıraplar, bizi terbiye etmiş, bizi iyi huylu yapmış olur. Onlara karşı suratımızı asmaz, onları aziz misafirler gibi güler yüzle karşılamaya çalışırsak, onların sayesinde güler yüzlü, tatlı sözlü olmak âdetini elde ederiz.

ناگهان روزی بر آید حاجتت - جای دیگر سود دارد عادتت

19862- Bir başka yerde bu sabır ve tahammül huyunun sana faydası dokunur. Beklemediğin bir sırada, bir gün dileğine kavuşursun.

Cenab-ı Hakk, “Ehram-er Rahimin”, yani “Merhametlilerin en merhametlisi” olduğu için, kullarını imtihan etmek amacıyla başlarına belalar verirken, onların kalplerine gizli kuvvetler de yerleştirmiştir. Büyük bir felaket karşısında en zayıf bir insan bile, bazen kahraman kesilir. Çünkü gizli kuvvet harekete geçmiş, uyanmıştır. Büyük bir mütefekkir, insanda bulunan bu gizli kuvvetleri bildirirken, aynen şöyle yazıyor: Bir genç, güzel bir kız gördüğü zaman nefs-i emmaresiyle savaşa girer. Eğer karşısına zahmet, müşkilat çıkarsa, içinde cesaret bulacaktır. Şayet küfürle ve hakaretle karşılaşarsa, sabretmeyi ve razı olmayı hissedecektir. Böylece bütün zorlukları yenmek için Allah’ın insana ihsan ettiği gizli kuvvetleri harekete geçirecektir. İnsanlığa doğru gidecektir. Umulur ki, bir gün gayesine ulaşacaktır.

آن به امر و حکمت صانع شود - فکرتی کز شادیت مانع شود

19863- Şunu iyi bil ki, senin sevinmene mani olan kederler, ızdıraplar, kâinatı yaratan büyük sanat sahibinin emriyle, onun hikmetiyle gelmişlerdir.

Allah’ın takdirine boyun eğmek, talihimizin başımıza getirdiği belalara sabretmek dinî bir vecibedir. Cenab-ı Hakk, Kur’an-ı Kerim’in birçok yerinde “**Allah c.c. sabredenlerle beraberdir**” buyuruyor. Yüce Peygamberimizin de, sabreden müminlere müjdeleri vardır. Hatta Cenab-ı Hakk’ın çok sevdiği kullarına ıstırapı verdiğini belirtiyor. ıstırapın en büyük payı peygamberlere, sonra velilere, Allah’ın has kullarına nasip olmaktadır.

بو که نجمی باشد و صاحب قران - تو مخوان دو چار دانگش ای جوان

19864- Ey delikanlı! Sana gelip çatana bir musibet, bir felaket deme! Belki de

sana felaket gibi görünen, bir mutluluk yıldızıdır. Belki de kutluluk kıranındandır.

Kıran, iki yıldızın aynı derecede bulunması hâlidir. Eskilerin inancına göre, iki kutlu yıldızın kıranı, kutludur. İki kutsuz yıldızın kıranı da, kutsuzdur. Beyitte, bu hâle işaret vardır. Gerek yukarıdaki Mesnevî beyitlerinde, gerekse Divan-ı Kebir'den alınan birkaç beyitten anlaşıldığı gibi, Hazret-i Mevlâna, ıstırapın aslında ıstırap değil, ıstırap kılığına girerek gelen bir nimet olduğunu ifade etmekte, ıstırapa sadece sabretmek, tahammül etmek değil, Hakk'ın bize bir vergisi olduğu için ıstırapı sevmek gerektiğini belirtmektedir. Sabretmek, Allah'ın verdiği her derde razı olmak, şüphesiz çok büyük bir meziyettir. Fakat sabreden muradına ereceğini bilir, rıza kapısından giren de, katlandığının karşılığını alacağını hesap eder. Fakat sevgi kapısından girenin hâli başkadır. Onun sevgiden başka emeli yoktur. O, ıstırapı sadece ve sadece sevgiliden gelen bir armağan olarak kabul eder. O, şöyle der:

*Hoştur bana senden gelen
Ya gonca veyahut diken
Lütfun da hoş
Kahrın da hoş*

تا بوی پیوسته بر مقصود چیر - تو مگو فرعی است او را اصل گیر

19865- Sen, ıstırapı hayatın bir cüzü, bir ferî sayma da, hayatın bir aslı esası olarak kabul et ve maksadına ulaş.

Hayatımızda neşe de var, ıstırap da var. İnsan, yalnız ağlamak için yaratılmamıştır. Gülmek de insanın hakkıdır. Ancak ıstıraplı geçen günlerimiz, neşeli geçen günlerimizden fazladır. ıstırap, insanın kaçınılmaz bir nasibidir. Hayatın esasını teşkil etmektedir. Şeyh Sadi, “Herkes, kendine göre bir mihnete, bir acıya saplanmış; hiç kimseye dört başı mamur olmak, yani tam mutlu olmak beratı verilmemiştir” diyor. Bazıları, daha da ileri gitmişlerdir. Gamsız insanı, İznik'te medfun bulunan Eşrefoğlu Rumi Hazretleri:

*Bi-dert olan insan değil,
Hiç amel olmaz kabul,
Dertsiz kişi bu âlemde
Bir yularsız hayvan imiş*

diye yazmıştır. İranlı bir şair de, “Bu dünyada gamsız bir kimse olmaz; eğer gamsız bir kimse bulunursa, onu insan saymamalı” demiştir.

Bir mütefekkir de, “Neşeli geçen saatlerinizi, ızdırapın pençesinde kıvrandığınız günleri hesaplayınız. Göreceksiniz ki, mutluluğunuz hiç yok denecek kadar azdır” demektedir. Böylece beyit, Hazreti Mevlâna'nın buyurduğu gibi, “ıstırap, bir cüz değil, hayatın aslıdır.” Bir şair de, bu acı hakikati pek güzel ifade etmiştir:

“Bu dünyada bizim neşemiz neye benzer? Kasap dükkânında kuzunun oynamasına.”

چشم تو در اصل باشد منتظر - ورتو آن را فرع گیری و مضر

19866- Sen, ızdırapı hayatın bir cüzü sayar, zararlı görürsen, gözünü aslolana diker, onu bekler durursun.

دایما در مرگ باشی زان روش - زهر آمد انتظار اندر چشم

19867- Bekleyiş, tat bakımından zehir gibidir. Sen, bu gidişle daima ölürsün...

باز ره دایم ز مرگ انتظار - اصل دان آن را بگیری در کنار

19868- ıstırapı hayatın aslı say da, onu kucakla. Böylece, daima bekleyiş ölümünden kurtul.

“PADİŞAHIN AYAZ’I OKŞAMASI, LÜTUFLARDA BULUNMASI”

نواختن سلطان ایاز را

صدق تو از بحر و از کوه است بیش - ای ایاز پر نیاز صدق کیش
19869- Ey doğru inançlı ve niyazlarla dolu olan Ayaz! Senin doğruluğun, bağlılığın denizlerden de fazladır, dağdan da üstündür.

که رود عقل چو کوهت کاهوار - نه به وقت شهوتت باشد عثار
19870- Arzuların uyandığı zaman, bir hataya düşmüyorsun. Dağ gibi aklın, şehvetin tesiri altında kalarak, saman çöpü gibi uçmuyor.
Büyük bir mütefekkir, “Şehvet uyanınca, akıl ve mantık susar” der.
Gerçek insan, şehvetine üstün gelir de, Mevlâna’mızın bahsettiği Ayaz gibi olur.

سست گردد در قرار و در ثبات - نه به وقت خشم و کینه صبر هات
19871- Hiddete kapıldığın ve kinin uyandığı vakit, sabrın gevşeyip de, karar ve sebatını terk etmiyorsun.

ور نه بودی شاه مردان کیر خر - مردی این مردی است نه ریش و ذکر
19872- Erkeklik, erlik budur işte. Yoksa erkeklik, sakalla, erlik âleti ile olmaz. Böyle olsaydı, eşeğin âleti erlerin şahı olurdu.

کی بود این جسم را آن جا مجال - حق که را خواندهست در قرآن رجال
19873- Hakk, Kur'an'da kimlere “Erler” dedi? Bu beden, oraya nereden varacak?

İnsanlardan insanlığı alan, onları hayvanlaştıran iki vasıf vardır: Birisi şehvet, ötekisi ise hiddettir, öfkedir. İnsan, bu iki huyuna gem vurabilirse, o zaman insan olur. Şöyle ki, şehveti kabardığı zaman, aklının mantığının sesini boğmayan, daha doğrusu akli nefsine esir olmayan, hiddete kapıldığı zaman da, kendini tutan kişi, gerçek insandır.

Peygamber Efendimiz s.a.v. bir hadis-i şeriflerinde, **“Kuvvetli pehlivan, çok kuvvetli hasmını yenen kişi değildir, asıl gerçek pehlivan, hiddete kapıldığı zaman, öfkelenildiği vakit, kendini tutan, nefsini mağlup eden kişidir”** diye buyurmuştur. Yoksa erkeklik, sakalla, bıyıkla, cüsseli, iri yarı maddi bakımdan kuvvetli olmakla değildir. Öyle olsaydı, bütün hayvanların içinde âleti en büyük olan eşek, erkeklerin şahı olurdu. Sakalla, bıyıkla erkeklik olsaydı, keçi de mert bir varlık sayılırdı. Cenab-ı Hakk, Kur'an-ı Kerim'de kimler hakkında erler, erkekler dedi. Bu er vasfında, bedeninin hiç bir yeri yoktur, bedenle insan er olmaz. Ahlakla, faziletle er olur. Kur'an-ı Kerim'de Tövbe Suresi'nin 108. ayetinde, **“Kuba mescidinde öyle erler vardır ki, onlar dışlarını ve içlerini pisliklerden ve günahlardan temizlemeyi severler. Allah da, böyle temizlenenleri sever”** buyurulmuştur. Dikkat edilirse bu ayette, bedenleri güçlü ve kuvvetli insanlardan, erlerden bahsetmiyor. İçlerini ve dışlarını temiz tutan ahlaklı ve faziletli insanları er sayıyor. Keza Kur'an-ı Mübin'in Nur Suresi'nin 37. ayetinde de, erlerden bahsederken niye cisim ve beden üzerinde durmuyor? **“Nice erler vardır ki, ne bir ticaret, ne de bir alışveriş, onları Allah'ı anmaktan, zikretmekten alıkoymaz.”**

آخر از بازار قصابان گذر - روح حیوان را چه قدر است ای پدر
19874- Babacığım! Hayvanın, hayvan ruhunun ne değeri var? Git kasapların pazarından geç de gör.

ارزشان از دنبه و از دنب کم - صد هزاران سر نهاده بر شکم
19875- Kasaplar çarşısında, yüz binlerce baş kesilmiş, gövde üstüne konmuştur; onların değeri yağdan da az, kuyruktan da...

عقل او موشی شود شهوت چو شیر - روسپی باشد که از جولان کیر
19876- Erkeklik aletinin şahlanmasından akli fare kesilen, şehveti de arslana dönen kişi orospudur.

Görülüyor ki, Hazret-i Mevlâna Kuddise sırruhu, hakikatleri anlatabilmek, hak yolcularını uyaramak için, her türlü misali vermekten çekinmiyor. Bazı açık saçık hikâyeleri de, sırf ahlak bakımından nakletmiştir. Yukarıdaki beyit üzerinde düşünülürse görülür ki, Mevlâna'ya göre, insanların hor gördükleri, kaderin acı cilvesinin neticesinde umumi yerlere düşen, ekmeğini kazanmak için en kirli yollara başvuran, çeşitli erkeklerin şehvetlerine alet olan zavallı kadından ziyade, şehvetine esir olan kişi erkek de olsa, orospudur. İnsan, yalnız etiyle kemiği ile orospu olmaz. Ahlaksızlığıyla, faziletsizliğiyle orospu olur. Evli oldukları ve maddi varlıkları yerinde olduğu hâlde, gizli fuhuş yapanlar ve herkesin nazarında şerefli ve namuslu görünenler, şehvetlerinin esiri oldukları için asıl orospulardır. Çünkü arzularının uyanması ile akılları fare kesilmiş, şehvetleri de arslan gibi kuvvetlenmiştir. Bu gibi kişiler, erkek de olsalar, orospudurlar. Bu damgayı yalnız mesleğini açıkça icra eden kadınlara vurmak doğru değildir.

“BİR BABANIN KIZINA, KENDİNİ KORU, KOCANDAN GEBE KALMA, DİYE TENBİH ETMESİ”

وصیت کردن پدر دختر را که خود را نگه دار تا حامله نشوی از شوهرت

زهره خدی مه رخی سیمین بری - خواجه‌ای بوده‌ست او را دختری

19877- Bir adam vardı. Bu adamın yanakları zühre yıldızı gibi güzel, yüzü ay gibi parlak, göğsü gümüş gibi beyaz bir kızı vardı.

شو نبود اندر کفایت کفو او - گشت بالغ داد دختر را به شو

19878- Ergenlik yaşına gelince, babası kızı evlendirdi. Fakat kocası, kızın dengi değildi.

گر بنشکافی تلف گشت و هلاک - خربزه چون در رسد شد آبناک

19879- Kavun olgunlaşınca, sulanır; onu yarmazsan bozulur.

Kavun ve karpuz olgunlaşınca, onu kesip yemezsen, kendi hâline bırakırsan bozulur. İnsan da öyledir. Kemale gelince, ergenlik yaşına ulaşınca, onu evlendirmezsen şehvi arzuları uyandığı için sıhhatinde aksaklıklar olabilir. Bu yüzden yetişkin insanların, evlenmelerini Peygamber Efendimiz uygun görmüş, hadislerinde maddi durumu müsait olanların evlenmelerini teşvik etmiştir. Evlenmeyenlerin de, oruç tutarak şehvetlerine gem vurmalarını tavsiye buyurmuştur.

او به ناکفوی ز تخویف فساد - چون ضرورت بود دختر را بداد

19880- Babası da, kızının baştan çıkmasından korktu da, onu dengi olmayan birisine verdi.

Beyitte “Zaruret vardı” ifadesi yer almıştır. Daha doğrusu, kızın kötü yollara düşeceğinden korktu da, onu dengi olmayan birisine verdi, deniliyor.

Ergenlik çağına gelince, hayvanlarda olduğu gibi insanlarda da kadının erkeği, erkeğin de kadını arzu etmesi, sadece neslin bekasını temin içindir. Cenab-ı Hakk'ın koyduğu şaşmaz bir kanundur. Yoksa kadın, birçok zahmetlere katlanarak, hatta ölümü göze alarak doğurma külfetine girişmezdi. Dikkat edilirse görülür ki, aynı kanunlara uydukları hâlde hayvanlar, ilahî bir merhametin neticesi olarak birbirlerine yaklaşma arzularını senenin muayyen aylarında duyduklarından, kuşların kış ortasında yumurtlamadıkları, kedi ve köpeklerin bile yavrulamak için bahar havalarını bekledikleri hâlde, insan bu arzuyu her zaman hissetmektedir. Fakat “Bu arzu duyuluyor, bu bir ihtiyaçtır, zarurettir” diye gayri meşru yollara düşmek, nefsanî arzulara tabi olmak, İslami olmayan bir hareket, Muhammedî olmayan bir yoldur. Peygamberimiz'in s.a.v. **“Bir kimse birisini sevse, sevgisini saklasa ve iffetini korusa, bu şekilde vefat etse, o kimse şehit sayılır”** mealindeki bir hadisleri ile temiz kalmanın, kötü yollara sapmamanın İslam'da ne kadar değerli sayıldığını belirtmektedir. Şunu da arz etmek isterim ki, insanın yaratılışında bulunan bu arzunun meşru yollardan evlenerek tatmini mümkünken, ev geçindiremeyecek durumda olduğu için evlenemeyen bir kimsenin bu arzusunu yerine getiremediği için sıhhi

bakımdan vücuduna bir zarar gelmeyeceğini, bundan bir kaç sene evvel Viyana’da toplanan bir tıp konferansında, bu konuda mütehasıs olan profesörlerin verdikleri raporlar ispat etmektedir. Raporda aynen şöyle denilmiştir: Şehvani arzularını tatmin etmeyen gençlerin, sporla, dimaği ve bedenî çalışmalarla meşgul oldukları takdirde sıhhatlerinin hiç sarsılmayacağı, bilakis dinç kalacakları çeşitli görüşlerle meydana çıkmıştır. Bu sebeple gençlerin, “Bu bir zarurettir, ihtiyaçtır” bahanesiyle kötü yollara sapmaları yersizdir. Bilakis şehvet yollarından uzak kalmanın, insan ömrünü uzattığı bir gerçektir. Bu hakikati asırlarca evvel sezen büyük mütefekkir İbn Sina, “Tohumunu elinden geldiği kadar sakla, muhafaza et. Çünkü meni, rahimlere akıtılan hayat suyudur” diye yazmıştır.

خویشتن پرهیز کن حامل مشو - گفت دختر را کز این داماد نو

19881- *Dengi olmayan kocaya düşen kızına, babası “Kendini koru, kocandan gebe kalma” diye tembih etti.*

این غریب اشمار را نبود وفا - که ضرورت بود عقد این گدا

19882- *Zorda kaldım da, seni bu adama verdim. Sen, bu yoksulu garip bir adam say. Garipte vefa olmaz.*

Buradaki garip, tanınmayan, yoksul, avare, serseri manalarına gelmektedir. Güvenilmeyen kişide, elbette vefa olmaz.

بر تو طفل او بماند مظلومه - ناگهان بجهد کند ترك همه

19883- *Beklenmedik bir zamanda çıkar gider. Her şeyi terk eder; çocuğun da, başına dert olur kalır.*

هست پندت دل پذیر و مغتنم - گفت دختر کای پدر خدمت کنم

19884- *Kız, “Babacığım!” dedi, “Sözünü tutarım. Öğüdün yerinde, çok doğru.”*

دختر خود را بفرمودی حذر - هر دو روزی هر سه روزی آن پدر

19885- *Babası, her iki üç günde “Aman sakın” diyordu.*

چون بود هر دو جوان خاتون و شو - حامله شد ناگهان دختر از او

19886- *Derken kız, kocasından gebe kaldı. Çünkü her ikisi de, hatun da, kocası de gençti.*

پنج ماهه گشت کودک یا که شش - از پدر او را خفی می‌داشتش

19887- *Kız, bu hâli babasından gizledi. Çocuk, anasının karnında beş yahut altı aylık oldu.*

من نگفتم که از او دوری گزین - گشت پیدا گفت بابا چیست این

19888- *Çocuk iyiden iyiye belli olunca, babası “Bu nedir?” dedi, “Ben sana ondan uzak dur, kendini koru demedim mi?”*

که نکردت پند و وعظ هیچ سود - این وصیت‌های من خود باد بود

19889- *Bu öğütlerim, rüzgâr gibi bir kulağından girdi, öteki kulağından çıktı. Sana hiç tesir etmedi.*

آتش و پنبه است بی‌شک مرد و زن - گفت بابا چون کنم پرهیز من

19890- *Kız, “Babacığım!” dedi, “Nasıl kendimi koruyabilirdim? Erkekle kadın, şüphe yok ki ateşle pamuk gibidir.”*

یا در آتش کی حفاظ است و تقاست - پنبه را پرهیز از آتش کجاست

19891- Pamuğun ateşten korunması, ateşi söndürüp de kendisinin yanmaması nerede görülmüştür? Yahut ateş, nasıl olur da pamuğu yakmaz?

تو پذیرای منی او مشو - گفت من گفتم که سوی او مرو

19892- Babası, “Kızım, ben sana onun yanına varma, onun menisinden kendini koru demiştim” dedi.

خویشتن باید که از وی در کشی - در زمان حال و انزال و خوشی

19893- Tam zevk hâlinde, onun beli gelirken, kendini ondan çekmen lazımdı.

این نهان است و به غایت دور دست - گفت کی دانم که انزالش کی است

19894- Kız, “Beli ne vakit geliyor, bunu nasıl bilirdim. Bu gizli. Pek gizli bir şey.”

فهم کن کان وقت انزالش بود - گفت چشمش چون کلایسه شود

19895- Babası, “Gözleri süzüldü mü, anla ki beli geliyor” deyince...

کور گشته است این دو چشم کور من - گفت تا چشمش کلایسه شدن

19896- Kız, “Onun gözleri süzülünceye kadar, benim şu iki gözüm kör oluyor” dedi.

وقت حرص و وقت خشم و کارزار - نیست هر عقلی حقیری پایدار

19897- Her zayıf akıl, hırs, hiddet ve nefse savaş hâlinde yerinde durmaz ki... “Hırslar galeyana gelince, akıl ve mantık susar” demişler.

“NEFSİYLE SAVAŞMAMIŞ, GÖLGEDE YETİŞMİŞ, AŞK DİRDİNİ ÇEKMEMİŞ, AŞK ELİNDEN DAĞLANMAMIŞ, YALNIZ HALKIN KENDİSİNE SECDE ETMESİNİ, ELİNİ ÖPMESİNİ, ONU PARMAKLA, İŞTE ZAMANIMIZIN ERMİŞİ BUDUR, DİYE TANITMAK İÇİN, SUFİLİK YOLUNA GİRMİŞ BİR KİŞİ VARDI; ÇOCUKLARIN, SEN HASTASIN, DİYEREK HASTA ETTİKLERİ ÖĞRETMEN GİBİ, O DA VEHME KAPILDI DA, BEN SAVAŞ ERİYİM, BENİ BU YOLDA PEHLİVAN BİLİYORLAR, BÜYÜK SAVAŞTA BENİM EŞİM YOKTUR, KÜÇÜK SAVAŞ BENCE NEDİR Kİ, GAZİLERLE SAVAŞA GİDİP ZAHİREN DE HÜNERLER GÖSTERMELİYİM DEDİ VE SAVAŞA GİTTİ; ARSLANIN HAYALİNİ GÖRDÜ; ORMANA ARSLAN AVLAMAYA GİDİYORMUŞ GİBİ YÜZÜNÜ ORMANA DOĞRU ÇEVİRDİ; ARSLANLA ÇARPIŞIYORMUŞ GİBİ YİĞİTLİK GÖSTERDİ; GÖSTERDİĞİ HAYALÎ YİĞİTLİKLE, ÂDETA SARHOŞ OLDU; ARSLAN İSE, HÂL DİLİ İLE, ÖYLE DEĞİL, SONRA DA, YAKINDA BİLİR, ANLARSINIZ, YAKINDA BİLİR, ANLARSINIZ, ÖYLE DEĞİL, DİYORDU”

وصف ضعیف دلی و سستی صوفی سایه پرورد مجاهده ناکردهی درد و داغ عشق ناچشیده به سجده و دست بوس عام و به حرمت نظر کردن و به انگشت نمودن ایشان که امروز در زمانه صوفی اوست غره شده و به وهم بیمار شده همچو آن معلم که کودکان گفتند که رنجوری و با این وهم که من مجahدم مرا در این ره پهلوان می‌دانند با غازیان به غزا رفته که به ظاهر نیز هنر بنمایم در جهاد اکبر مستثنای جهاد اصغر خود پیش من چه محل دارد خیال شیر دیده و دلیرها کرده و مست این دلیری شده و روی به پیشه نهاده به قصد شیر و شیر به زبان حال گفته که کَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ثُمَّ کَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ

Yukarıda işaret edilen, “Öğretmenin, çocukların sözlerine inanarak vehme kapılması ve hastalanması hikâyesi” Mesnevî’nin üçüncü cildinde 1522 numaralı beytinden sonraki bölümde geçmiştir. Hazreti Mevlâna burada, öğretmenin vehme kapılarak hastalanmasını, kendini savaş kahramanı sanarak hayalî bir arslanla savaşmak suretiyle vehme kapılan adama benzetmektedir. Böylece kendilerini sufi ve arif kişi sananlarla da, gizli bir alay

hissedilmektedir. Başlıkta yer alan “Öyle değil...” kısmı, Tekasür Suresi’nin 3. ve 4. ayetlerinden aynen alınmıştır: “Öyle değil... Yakında bilir anlarsınız. Sonra da öyle değil. Yakında bilir anlarsınız.”

ناگهان آمد قطاریق و و غا - رفت يك صوفی به لشکر در غزا
19898- *Sofunun biri, orduya katıldı, savaşa gitti. Derken ansızın savaş belirtileri göründü.*

فارسان راندند تا صف مصاف - ماند صوفی با بنه و خیمه و ضعاف
19899- *Sofu, ordunun ağırlıkları ile çadırların başında zayıf kişilerle beraber kaldı. Atlılar, savaş yerine, düşman saflarına kadar atlarını sürdüler.*

سابقون السابقون در راندند - متقلان خاك بر جا ماندند
19900- *Cesur olmayan, atılan olmayan hantal kişiler, toprak gibi yerlerinde kaldılar. Herkesi geçen ileri gidenler ise, at sürüp ilerlediler.*

باز گشته با غنائیم سودمند - جنگها کرده مظفر آمدند
19901- *Savaştlar, zafer kazandılar. Birçok ganimetlerle geri döndüler.*

او برون انداخت نستند هیچ چیز - ارمان دادند کای صوفی تو نیز
19902- *“Ey sufi! Gel, sende bir armağan al” diye, ona da bir armağan takdim ettiler. Fakat o, verileni attı, hiçbir şey kabul etmedi.*

گفت من محروم ماندم از غزا - پس بگفتندش که خشمینی چرا
19903- *“Neden öfkelisin?” diye sordular. “Ben savaştan mahrum kaldım” dedi.*

که میان غزو خنجر کش نشد - ز آن تطف هیچ صوفی خوش نشد
19904- *Sufi, savaşa katılmadığı için, savaşta hançer çekmediği için, bu iltifattan, bu armağandan hoşlanmadı.*

آن یکی را بهر کشتن تو بگیر - پس بگفتندش که آوردیم اسیر
19905- *Bunun üzerine “Düşmandan esirler aldık, hiç olmazsa öldürmek için birisini de sen al” dediler.*

اندکی خوش گشت صوفی دل قوی - سر ببرش تا تو هم غازی شوی
19906- *“Bu düşmanın başını kes de, sen de gazi ol” dediler. Sufi, bu sözden biraz hoşlandı, içi rahat etti.*

چون که آن نبود تیمم کردنی است - کآب را گر در وضو صد روشنی است
19907- *Su ile alman abdestin yüzlerce sevabı vardır ama su olmazsa, teyemmüm ederler.*

Teyemmüm, su bulunmadığı veya suyu elde etmekte tehlike bulunduğu yahut da suyun kullanıldığı takdirde, sıhate zarar verceği zamanlarda, temiz toprakla yapılan hükmi bir temizliktir. Kur'an-ı Kerim'in Nisa Suresi'nin 43. ayetinde anlatılan şartlar bulununca, toprağın, yüze ve ellere sürülmesiyle, gusül ve abdest alınmış olacağı bildirilir. Toprakla alınan bu abdestte bir incelik, bir güzellik gizlidir. Şöyle ki mümin, su bulamadığı için abdest alamadığından mütevellit duyduğu üzüntüyü, temiz bir toprakla teyemmüm ederek gidermekte, ruhen kendisinin temizlendiğine inanmaktadır. Şartlar kalkınca, teyemmümün hükmü kalmaz. Atalarımız, “Su görülünce, teyemmüm bozulur” demişlerdir. Yukarıdaki beyitte, Hazret-i Mevlâna, savaşa katılmayan sufinin hiç olmazsa bir esir öldürmekle gazi olmasını teyemmüme benzetiyor.

در پس خرگه که آرد او غزا - برد صوفی آن اسیر بسته را
19908- *Sufi, savaşa katılanların sevabını elde etmek için, o elleri bağlı esiri aldı, çadırın arkasına götürdü.*

قوم گفتا دیر ماند آن جا فقیر - دیر ماند آن صوفی آن جا با اسیر
19909- *Sufi, çadırın ardında esirle bir hayli gecikti. Orada bulunanlar, "Bu zavallı, neden orda bu kadar geç kaldı" diye söylendiler.*

بسملش را موجب تاخیر چیست - کافر بسته دو دست او کشتنی است
19910- *İki eli bağlı esiri öldürmekte bu kadar gecikmenin bir sebebi olsa gerek?*

دید کافر را به بالای وی اش - آمد آن يك در تفحص در پی اش
19911- *Biri, işi anlamak için gitti. Bir de ne görsün; esir, sufinin üstüne çıkmamış mı?*

همچو شیرى خفته بالای فقیر - همچو نر بالای ماده و آن اسیر
19912- *Erkek, nasıl dışisinin üstüne çıkarsa, o esir de, arslan gibi sufinin üstüne çıkmış.*

از سر استیزه صوفی را گلو - دستها بسته همی‌خایید او
19913- *Elleri bağlı olduğu hâlde, hiddetle sufinin boğazını ısırıp duruyor.*

صوفی افتاده به زیر و رفته هوش - گبر می‌خایید با دندان گلوش
19914- *Esir, dişleriyle sufinin boğazını ısırmada, sufi ise, kâfirin altına düşmüş, akli başından gitmiş bir hâlde...*

خسته کرده حلق او بی‌حربه‌ای - دست بسته گبر همچون گربه‌ای
19915- *Elleri bağlı kâfir silahsız olduğu hâlde, onun boğazını bir kedi gibi yaralamış.*

ریش او پر خون ز حلق آن فقیر - نیم کشتش کرده با دندان اسیر
19916- *Esir, onu yarı ölü bir hâle getirmiş. Sufinin sakalı, boğazından akan kana bulanmış.*

همچو آن صوفی شدی بی‌خویش و پست - همچو تو کز دست نفس بسته دست
19917- *Sen de, sufi gibi eli bağlı nefsinin altına düşmüş, alçalmışsın, kendinden geçmişsin.*

صد هزاران کوهها در پیش تو - ای شده عاجز ز تلی کیش تو
19918- *Yoldaki bir tepecikten âciz kalmışsın. Hâlbuki önünde yüz binlerce dağ var.*

چون روی بر عقبه‌های همچو کوه - زین قدر خر پشته مردی از شکوه
19919- *Bu kadarcık bir tepeden ürküp ölüye dönmüşsün, önündeki dağ gibi bayırları nasıl aşacaksın?*

هم در آن ساعت ز حمیت بی‌دریغ - غازیان کشتند کافر را به تیغ
19920- *Gaziler, bu hâle kızdılar, gayretleri kabardı. Kılıçla derhal o kâfiri öldürdüler.*

تا به هوش آید ز بی‌هوشی و خواب - بر رخ صوفی زدند آب و گلاب
19921- *Uyansın, kendine gelsin diye de, sufinin yüzüne sular serptiler.*

پس بپرسیدند چون بد ماجرا - چون به خویش آمد بدید آن قوم را
19922- *Sufi kendine gelince, etrafımdakileri gördü. Onlar da, başına gelenleri ondan sordular.*

این چنین بی‌هوش گشتی از چه چیز - الله الله این چه حال است ای عزیز
19923- *"Allah Allah! Ey aziz!" dediler, "Bu ne hâl? Neden böyle aklın başından gitti?"*

این چنین بی‌هوش افتادی و پست - از اسیر نیم کشت بسته دست
19924- *Nasıl oldu da, elleri bağlı, yarı ölmüş bir esir yüzünden aklın başından gitti? Bu hâle düştün?*

طرفه در من بنگرید آن شوخ چشم - گفت چون قصد سرش کردم به خشم
19925- *Sufi, dedi ki: "Onun başını keseceğim sırada, bana öyle kızgınlıkla baktı ki, aklım başımdan gitti."*

چشم گردانید و شد هوشم ز تن - چشم را واگرد پهن او سوی من
19926- *Gözünü açtı, bana öyle bir bakışla baktı ki, aklım başımdan gitti.*

من ندانم گفت چون پر هول بود - گردش چشمش مرا لشکر نمود
19927- *Gözünü hiddetle çevirip bana bakması, bana bir ordu gibi göründü. O bakış, ne korkunç bir bakıştı, söyleyemem, anlatamam.*

رفتم از خود اوفتادم بر زمین - قصه کوتاه کن کز آن چشم این چنین
19928- *Sözü kısa keselim, işte o bakıştan korktum. Kendimden geçip yere yıkıldım.*

"SAVAŞÇILARIN SUFİYE, SAVAŞA GİRİP REZİL OLMAKTANSA, TEKKEİN MUTFAĞINDA KAL, DİYE ÖĞÜT VERMELERİ"

نصیحت مبارزان او را که با این دل و زهره که تو داری که از کلایسه شدن چشم کافر اسیری
دست بسته بی‌هوش شوی و دشنه از دست بیفتد زهار و ملازم مطبخ خانقاه باش و سوی پیکار
مرو تا رسوا نشوی

با چنین زهره که تو داری مگرد - قوم گفتندش به پیکار و نبرد
19929- *Etrafında bulunanlar, ona: "Sende böyle bir yürek varken, sakın savaşa girişmeye heves etme."*

غرقه گشتی کشتی تو در شکست - چون ز چشم آن اسیر بسته دست
19930- *O eli bağlı esirin bakışından, gemin parçalandı battı.*

که بود با تیغشان چون گوی سر - پس میان حمله‌ی شیران نر
19931- *Erkek arslanlar saldırınca, kılıçları düşman başlarını top gibi yere yuvarlar. Senin onların arasında ne işin var?*

چون نه ای با جنگ مردان آشنا - کی توانی کرد در خون آشنا

19932- *Yiğitlerin savaşlarından, senin haberin bile yok. Böyle bir hâlde, nasıl olur da kan içinde yüzebilirsiniz?*

طاق طاق جامه کوبان ممتن - که ز طاقاطاق گردنها زدن

19933- *Boynlara vurulan kılıçların şakırtısı, çamaşır yıkayan kadınların çamaşır döverken çıkardıkları tak tak sesini hiçe sayar.*

بس سر بی‌تن به خون بر چون حباب - بس تن بی‌سر که دارد اضطراب

19934- *Nice başsız beden, yerde ıstırapla çırpınır; nice bedensiz baş, kan denizinde kabarcıklar gibi görünür.*

صد فنا کن غرقه گشته در فنا - زیر دست و پای اسبان در غزا

19935- *İnsanları yok eden yüzlerce yiğit, savaşta atların ayakları altında yok olur gider.*

اندر آن صف تیغ چون خواهد کشید - این چنین هوشی که از موشی پرید

19936- *Bir fareden korkup uçan bu akılla, o savaş safına nasıl katılıp kılıç çekeceksin?*

تا تو بر مالی به خوردن آستین - چالش است آن حمزه خوردن نیست این

19937- *Bu bir savaştır. Bulgur çorbası yemek değil ki, yenlerini sıvayıp yemeğe girişesin!*

حمزه‌ای باید درین صف آهنین - نیست حمزه خوردن اینجا تیغ بین

19938- *Bulgur çorbası yemek değil, gel de, burada kılıcı gör. Bu safta dayanıp durabilmek için, Hazreti Hamza gerek.*

که گریزد از خیالی چون خیال - کار هر نازک دلی نبود قتال

19939- *Savaşmak, bir hayalden ürküp hayal gibi kaçan her yufka yüreklinin işi değildir.*

جای ترکان هست خانه خانه شو - کار ترکان است نه ترکان برو

19940- *Savaş Türklerin işidir. Kızların değil... Kızların yeri evdir. Var git, orda otur.*

“ŞEHİT OLMAK ÜMİDİYLE SAVAŞAN AYYAZI’NIN, SONUNDA NEFSİNİ SUÇLAMASININ HİKÂYESİ”

حکایت عیاضی رحمه الله که هفتاد غزو کرده بود سینه برهنه و غذاها کرده بر امید شهید شدن، چون از آن نومید شد از جهاد اصغر رو به جهاد اکبر آورد و خلوت گزید، ناگهان طبل غازیان شنید نفس از اندرون زنجیر می‌درانید سوی غزا، و متهم داشتن او نفس خود را در این رغبت

تن برهنه بو که زخمی آیدم - گفت عیاضی نود بار آمدم

19941- *Ayyazi, dedi ki: “Belki bir para alırım ümidiyle, tam doksan kere zırha bürünmeden, çıplak göğüsle savaşa girdim.”*

تا یکی تیری خورم من جای گیر - تن برهنه می‌شدم در پیش تیر

19942- *Beni öldürecek bir ok yerim ümidiyle, çıplak göğsümü oklara tuttum.*

در نیابد جز شهیدی مقبلی - تیر خوردن بر گلو یا مقتلی
19943- *Boğazından yahut can alacak bir yerinden ok yemek, ancak devlet sahibi bir şehide nasip olur.*

این تنم از تیر چون پرویزی است - بر تنم يك جایگه بی زخم نیست
19944- *Tenimde ok yarası olmayan yerim kalmadı. Bu benim, ok yaraları ile bir kalbura döndü.*

کار بخت است این نه جلدی و دها - لیک بر مقتل نیامد تیرها
19945- *Fakat oklar beni öldürecek bir yerime gelmedi. Şehitlik, bir baht işi, nasip işi, yiğitlik işi; akıl ve anlayış işi değil.*

رفتم اندر خلوت و در چله زود - چون شهیدی روزی جانم نبود
19946- *Şehitlik nasip olmayınca, halvete girdim. Çile çekmeye koyuldum.*

در ریاضت کردن و لاغر شدن - در جهاد اکبر افکندم بدن
19947- *Bedenimi en büyük savaşa attım. Kendimi riyazate verdim. Zayıflamaya koyuldum.*

که خرامیدند جیش غزو کوش - بانگ طبل غازیان آمد به گوش
19948- *Kulağıma gazilerin davul sesleri geldi. Gaziler, hızla savaşa doğru yürüyorlardı.*

که به گوش حس شنیدم بامداد - نفس از باطن مرا آواز داد
19949- *Nefsim, içimden bana seslendi. Sabah vaktiydi, onun sesini can kulağıyla duydum.*

خویش را در غزو کردن کن گرو - خیز هنگام غذا آمد برو
19950- *Nefsim, bana "Kalk!" diyordu, "Savaş vakti geldi. Yürü, kendini savaşa at."*

از کجا میل غذا تو از کجا - گفتم ای نفس خبیث بی وفا
19951- *"Ey habis, ey vefasız nefis!" dedim, "Sen neredesin, sendeki savaş isteme meylî nerede?"*

ور نه نفس شهوت از طاعت بری است - راست گوی ای نفس کین حیلت گری است
19952- *Ey nefis! Doğru söyle, bu istek, bir hile, bir düzen olmasın? Yoksa şehvete kendini kaptırmış olan nefis, ibadete hiç yanaşmaz bile.*

در ریاضت سخت تر افشارمت - گر نگویی راست حمله آرمت
19953- *Nefsime dedim ki: "Eğer doğru söylemezsen, senin üstüne atılıyorum, seni riyazetle daha fazla sıkıştırırım, daha fazla hırplarım."*

با فصاحت بی دهان اندر فسون - نفس بانگ آورد آن دم از درون
19954- *O anda nefsim, dilsiz dudaksız, sedasız, güzel bir ifade ile içimden seslendi de...*

جان من چون جان گیران می کشی - که مرا هر روز اینجا می کشی
19955- *Bana dedi ki: "Sen, beni her gün öldürüyorsun, canımı imansızların canı gibi işkencelerle sürükleyip duruyorsun."*

که مرا تو می‌کشی بی‌خواب و خور - هیچ کس را نیست از حال خبر
19956- Hiç kimsenin benim çektiklerimden haberi yok. Sen beni uykusuz, yemeksiz öldürmedesin.

خلق بیند مردی و ایثار من - در غزا بجهم به يك زخم از بدن
19957- Savaşa girerim. Can alıcı bir yara ile şu bedenden sıçar çıkarım. Kurtulurum. Halk da, benim yiğitliğimi, erkekçe can verişimi görür, beğenir.

هم منافق می‌میری تو چیستی - گفتم ای نفسك منافق زیستی
19958- Nefsime dedim ki: “Ey nefisçik! Hem münafık olarak, yani iki yüzlü yaşamadasın, hem de münafıkça olmasın. Sen nesin? Sen nasıl bir varlıksın?”

در دو عالم تو چنین بی‌هوده‌ای - در دو عالم تو مرا بی‌بوده‌ای
19959- İki dünyada da, müraisin, gösterişçisin, yüze gülücüsün; iki dünyada da, hiç bir işe yaramazsın.

Ayyazi'nin bu hikâyes,i Attar Hazretleri'nin Tezkiret-ül Evliya'sında bulunan Ahmet İbni Hidraveyh Hazretleri'ne ait şu menkıbeyi hatırlatmaktadır.

Hidraveyh Hazretleri, demiştir ki: Uzun zamandan beri, nefsimi yenmek için çetin bir savaşa idim. Bir gün, bir grup insanın din uğrunda savaşa gitmekte olduklarını gördüm. İçimde onlara katılmak için büyük bir istek duydum. Nefsim de, din uğrunda yapılan savaşın sevaplarını sayıp dökmeye başlayınca, şaşırımdı. Hayretler içinde kaldım. Nefis, ilahî emirlere uymaktan, ibadetten hoşlanmaz. Bil ki, onun beni gazaya teşvik etmesinin bir sebebi var. Onu, boyuna oruçla sıkıştırıyorum. Açlıktan kurtulmak için, bu bir kurnazlık olsa gerek. Savaşa gidince oruç tutmayacağımı zannediyor. Böyle düşünerek nefsimi cevap verdim. Dedim ki, “Savaşa giderim ama yine orucu bırakmam. Savaş sırasında da yemek yoktur.” Hayret ettiğim nokta şu ki nefsim, benim bu sözüme de itiraz etmedi. “Aç kalmaya razıyım, sen savaşa git” dedi. Bunun üzerine, kendi kendime dedim ki, “Nefsim, uyumak ve gece namazlarından beni alıkoymak için bu teklifi yapıyor. Benim savaşa gitmemi istiyor. Savaşa yorgun düşerim, uyurum, gece ibadete kalkamam, diye düşünüyor.” Nefsime dedim ki, “Ama savaşa da, geceleri gündüz oluncaya kadar uyumam, seni de uyutmam.” “Bu sözüne de itirazım yoktur, razıyım, sen savaşa git!” dedi. Bunun üzerine, belki nefsim inzivadan, yalnızlıktan sıkılıyor, çünkü hep kendi kendime kalıyorum kimse ile konuşmuyorum, o da bu hâlimden bezdi, usandı; bu yüzden benim savaşa gitmemi, savaşçıların arasına katılmamı istiyor. Böyle düşündüm de, ona dedim ki, “Ey nefsim! Nereye gidersem gideyim, yine ben istekle yalnız kalırım. Kimse ile düşüp kalkmam.” Nefsim, “Buna da razıyım” dedi. Onun maksadını anlamakta âciz kaldım. Onun hilesini bana açması için, tevazuyla Hakk’a yöneldim. Yalvardım, yakardım, tazarruda bulundum. Nefsimin gerçeği ikrar ettirmesini Allah’tan niyaz ettim. Bunun üzerine nefsim, hakikati itiraf etti. Dedi ki, “Sen benim dileklerime muhalefet ederek, her gün yüz kere beni öldürüyorsun. Halkın senin bana yaptıklarından haberi yok. Etrafta bulunanlar, benim isteklerimin aksini yaparak, beni yüzlerce defa öldürdüğünü görmüyorlar. Şimdi seni savaşa gitmeye teşvik ediyorum ki, gider de savaşa bir kere ölürsen, ben de her gün yüz kere ölmekten kurtulurum. Üstelik sen de, gazada can vereceğin için herkesçe şehit oldu diye anılır, methedilirsin. Bu hâl, senin benliğini okşayacaktır.” Ahmed Hidraveyh Hazretleri, diyor ki, “Nefsimin bu sözlerini duyunca anladım ki, Cenab-ı Hakk c.c. öyle bir nefis yaratmış ki, o nefis diri iken de gösterişe, şöhrete, zevke, safaya meyletmekte, ölümden sona da aynı şeyleri istemektedir. Bu nefis, gerçek İslam yoluna ne bu dünyada gitmek ister, ne de öteki dünyada. Gerçekten de Allah’a gönül verenler, ne bu dünya için yaşarlar, ne de öteki dünya için yaşarlar. Onlar, sadece ve sadece Allah için yaşarlar. Allah sevgisini düşünürler. Dünya ve ahiret sevgisini gönüllerinden atarlar.

Ahmet Hidraveyh Hazretleri, Hicrî 240'ta (Miladi 854) vefat etmiştir. Hazreti Mevlâna'nın bahsettiği Ayyazi'nin ise, Ebubekir Muhammed b. Ahmet b. İbrahim olması

ihhtimali vardır. (Nefehat Tercümesi, 244. sayfa)

سر برون نارم چو زنده ست این بدن - نذر کردم که ز خلوت هیچ من
19960- *Bu beden sağ oldukça, halvetten hiç çıkmamaya, başımı bile dışarı çıkarmamaya ahedtim.*

نه از برای روی مرد و زن کند - ز آنکه در خلوت هر آنچ این تن کند
19961- *Çünkü insan yalnızken, halvetteyken, teni ne yaparsa yapsın, onu ne erkek görsün diye yapar, ne de kadın görsün diye.*

جز برای حق نباشد نیتش - جنبش و آرامش اندر خلوتش
19962- *Halvetteki hareketi de, ancak Hakk içindir. Oturup dinlenmesi de Hakk içindir. İnsanın halvette Allah'tan başka niyeti olamaz.*

هر دو کار رستم است و حیدر است - این جهاد اکبر است آن اصغر است
19963- *Bu savaş, büyük savaştır. O savaş, küçük savaştır. Fakat her ikisi de, Haydarla Rüstem'in harcıdır.*

Halvette nefisle yapılan savaş, büyük savaştır. Hariçte düşmanla yapılan savaş, küçük savaştır. Fakat her iki savaş da, Allah'ın arslanı olan Hz. Ali ile, Şehname'nin ünlü kahramanı Zaloğlu Rüstem'in işidir.

پرد از تن چون بجنبد دنب موش - کار آن کس نیست کاو را عقل و هوش
19964- *Yoksa farenin kuyruğu oynayınca, akli fikri başından uçan korkağın işi değildir.*

دور بودن از مصاف و از سنان - آن چنان کس را بیاید چون زنان
19965- *Bu çeşit korkak adamın, kadınlar gibi savaştan ve kılıçtan uzak olması gerektir.*

آن ز سوزن کشته این را طعمه سیف - صوفیی آن صوفیی این اینت حیف
19966- *O da sufi, bu da sufi. Yazık o sufiye... O, bir iğne ile ölmede; bu ise, kılıçlara karşı durmada.*

O da sufi, bu da sufi derken, yukarıda geçen, eli bağlı esirin bakışlarından bayılan sufi ile, kılıçlara göğsünü siper eden sufi Ayyazi'yi kasdetmektedir.

صوفیان بد نام هم زین صوفیان - نقش صوفی باشد او را نیست جان
1997- *Onun görünüşü sufidir ama içi sufi değildir. O, cansız resim gibidir. Bu çeşit sufiler yüzünden, safilerin de adı kötüye çıkmıştır.*

حق ز غیرت نقش صد صوفی نبشت - بر در و دیوار جسم گل سرشت
19968- *Balçıktan yoğrulmuş bedenın kapısına, duvarına, Hakk gayrete gelmiş de yüzlerce sufi resmi yapmıştır.*

Hakk'ın hikmetinden bir şey sorulamaz. Allah, nice kimseleri sufi suretinde yarattı. Onların görünüşleri sufi, içleri sufi değildir. Sufi olmadıklarının farkında olmayan sufiler de var. Hâlbuki onlar, nakıştan, duvarlara çizilmiş cansız resimden ibarettir.

تا عصای موسوی پنهان شود - تا ز سحر آن نقشها جنبان شود
19969- *Büyü yüzünden o resimler harekete geçsinler de, Musa'nın a.s asası gizli kalsın, istemiştir.*

چشم فرعونی است پر گرد و حصا - نقشها را می خورد صدق عصا
19970- *Asanın gerçekliği, o resimleri yer yutar. Fakat Firavun'un gözü, toz ve*

toprakla dolmuştur. Bu sebeple, olanları göremez.

Yukarıdaki iki beyitte, Şuara Suresi'nin 43. ve 45. ayetlerine işaret vardır. Nasıl Hz. Musa'nın asası, Firavun'un büyücülerinin iplerini ve sopalarını yuttuysa, cansız resimler gibi olan yalancı sufiler de, kemal mertebesine erişmiş olan gerçek sufinin karşısında mağlup ve perişan olacaklarını işaret buyurmaktadır. Dikkat edilirse görülür ki, Hz. Mevlâna, burada cansız olan, manadan mahrum bulunan sufilerin cisimlerini, büyü ile hareket eden nakışlara ve resimlere benzetmiştir. Kemal mertebesine ulaşmış sufiyi ise, Hz. Musa'nın asasına teşbih etmiştir.

اندر آمد بیست بار از بهر ضرب - صوفیی دیگر میان صف حرب

19971- Bir sufi de vardır, o savaş safına yaralanmak ümidi ile yirmi kere girer.

وانگشت او با مسلمانان به فر - با مسلمانان به کافر وقت کر

19972- O sufi, savaş zamanında Müslümanlarla beraber kâfirlere hücum eder. Müslümanlar geri dönerler de, o geri dönmez, savaşa devam eder.

بار دیگر حمله آورد و نبرد - زخم خورد و بست زخمی را که خورد

19973- O yaralanır, yarasını sarar, yine hücum eder, savaşır.

تا خورد او بیست زخم اندر مصاف - تا نمیرد تن به يك زخم از گزاف

19974- "İnsan bir yara ile ölmez" diyerek, yirmi yara alır.

جان ز دست صدق او آسان رهد - حیفش آمد که به زخمی جان دهد

19975- Bir yara ile can vermeye hayıflanır. Yiğitliğin elinden canının kolayca kurtulacağına üzülür.

"BİR SAVAŞ ERİ, GÜMÜŞ PARA İLE DOLU TORBASINDAN HER GÜN BİR KURUŞ ÇIKARIR BİR HENDEĞE ATARDI; NEFSİNDEN BİR HIRS, BİR İSTEK KOPTU, KENDİSİNİ BİR VESVESEYE KAPTIRDI; NEFSİ, ONA DİYORDU Kİ, MADEM Kİ BU PARALARI HENDEĞE ATIYORSUN, BARİ HEPSİNİ BİRDEN AT DA ŞU EZİYETTEN KURTULAYIM; BİR ŞEYDEN TAMAMIYLA ÜMİDİ KESMEK, İKİ RAHATIN BİRİDİR, DEMİŞLERDİR; O SAVAŞ ERİ, NEFSİNE, BU RAHATİ BIRAK, DEDİ"

حکایت آن مجاهد که از همیان سیم هر روز يك درم در خندق انداختی به تفاریق از بهر ستیزه‌ی حرص و آرزوی نفس و وسوسه‌ی نفس که چون می‌اندازی به خندق باری به يك بار بیند از تا خلاص یابم که الیاس احدی الراحتین، او گفت که این راحت نیز ندم

هر شب افکندی یکی در آب یم - آن یکی بودش به کف در چل درم

19976- Birinin elinde kırk kuruş vardı. Her gece bir kuruşunu denize atardı.

در تانی درد جان کندن دراز - تا که گردد سخت بر نفس مجاز

1997- Böylece de nefesine iyice eziyet etmek, her gün bir parça daha onu hırpalamak, sıkıştırmak, üzmek, onun can çekişmesini uzatmak isterdi.

وقت فر او وانگشت از خصم تفت - با مسلمانان به کر او پیش رفت

19978- O Müslümanlarla beraber savaşa gitti. Savaş sırasında ateş kesilmiş, o düşmandan yüz çevirmedi.

بیست کرت رمح و تیر از وی شکست - زخم دیگر خورد آن را هم بیست

19979- Bir kere daha yaralandı, tekrar yarasını sardı. Belki yirmi defa bedeninde mızrak kırıldı, ok kırıldı.

مقعد صدق او ز صدق عشق خویش - بعد از آن قوت نماند افتاد پیش

19980- Bundan sonra da, gücü kuvveti kalmadı, yere düştü. Aşkının büyüklüğü, doğruluğu, gerçekliği yüzünden, Allah'ın has kullarının oturduğu en şerefli yere, en büyük makama ulaştı.

از نبی بر خوان رجال صدقوا - صدق جان دادن بود هین سابقوا

19981- Doğruluk, Allah'a bağlılık, onun uğrunda can vermektedir. Aklınızı başınıza alın da, bu hususta yarışa girin. Kur'an-ı Kerim'den "Allah'a verdikleri sözde sadakat gösteren nice erler vardır" ayetini oku.

Bu beyitte, Kur'an-ı Kerim'in Ahzap Suresi'nin 23. ayetine işaret vardır: **"Müminler içinde, Allah'a verdikleri sözde sadakat gösteren nice erler vardır. İşte onlardan kimi adadığını ödedi, kimi de bunu bekliyor. Onlar, hiç bir suretle ahitlerini değiştirmediler."** Müfessirler, bu ayete "Kimi şehit oluncaya kadar dövüşeceğine dair verdiği sözü tuttu, şehit oldu. Kimi de şehit olmayı bekliyor" diye mana vermişlerdir.

این بدن مر روح را چون آلت است - این همه مردن نه مرگ صورت است

19982- Bütün bu ölümler, sadece suretin fizikî bakımdan maddenin, bedenin ölümü değildir. Çünkü bu beden, sadece ruhun bir aletidir.

Dikkat edilirse bütün ölümler, görünüşte fizikî bakımdan bize aynı görünmektedir. Aslında ölümler bir değildir. Şöyle ki: Bedeni ölmeden önce nefisini öldürenler olduğu gibi, bedeni öldüğü hâlde nefsi ölmeyen ölümler de vardır. Savaş meydanlarında şehit olanlar var. Bu bakımdan görünüşte fizikî yönden bir gibi görünen bütün ölümler, bir değildir. Çeşit çeşittir.

لیک نفس زنده آن جانب گریخت - ای بسا خامی که ظاهر خورش ریخت

19983- Nice ham kişiler vardır ki, görünüşte kanlarını döktüler, tenlerini öldürdüler ama nefislerini öldüremediler. Nefisleri, diri olarak o tarafa göçtü.

نفس زنده‌ست ار چه مرکب خون فشاند - آلتش بشکست و ره زن زنده ماند

19984- Aleti kırıldı, yol kesen diri kaldı. Bindığı hayvan, kanını döktü. Öldü, fakat onun binicisi olan nefis ölmedi.

جز که خام و زشت و آشفته نشد - اسب کشت و راه او رفته نشد

19985- At öldü, yol alınamadı, menzile varılamadı; ancak o, ham, çirkin ve şaşkın bir hâlde düştü kaldı.

کافری کشته بدی هم بو سعید - گر به هر خون ریزی گشتی شهید

19986- Her kanını döken şehit olsaydı, öldürülen kâfir de kutlu bir şehit sayılırdı.

مرده در دنیا چو زنده می‌رود - ای بسا نفس شهید معتمد

19987- Nice şehit olmuş güvenilir kişiler de vardır ki, onlar, dünyada ölmüş gibi görünen diri kişilerdir. Onlar, âdeta yaşayan ölümlerdir.

هست باقی در کف آن غزو جوست - روح ره زن مرد و تن که تیغ اوست

19988- Yol kesen ruh öldü. Kılıcı olan ten, o savaş arayan erin elinde duruyor.

لیک این صورت ترا حیران کنی است - تیغ آن تیغ است مرد آن مرد نیست

19989- Kılıç o kılıç ama adam o adam değil. Fakat bu görünüş, bu suret seni şaşırtıyor.

Yukarıda geçen beyitlerin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Hazreti Mevlâna, buyuruyor ki: Dünyada sevgi kılıcı ile Allah yolunda şehit olmuş nice güvenilir kişiler vardır ki, onlar, âdeta dünyada ölmüş gibi görünürler. Onlar, aslında yaşayan ölümlerdir. Onlar, **“Ölmeden önce ölünüz”** hadis-i şerifinin sırrına mazhar olmuşlardır. Onlar, yeryüzünde ölmeden önce nefisleri ölmüş, ruhları diri kalmıştır. Onlar, ahirete diri olarak giderler.

Hazreti Ebubekir r.a. hakkında söylenen şu hadis-i şerif, bu beyitlerin anlaşılmasına yardımcı olacaktır: **“Bir kimse yeryüzünde gezen bir ölü görmek isterse, İbn Kuhafe’nin (Hazreti Ebubekir’in) yüzüne baksın.”** O, gerçek bir şehitti. Daha yeryüzünde yaşarken, **“Fenafillah”**, Hakk’ta kendini yok etme makamına ermişti. Bu sebeple Hazreti Ebubekir’in nefsi ölü, gönlüyle ruhu ise diri idi. Hazreti Ebubekir gibi Hakk sevgisinin şehidi olan, aşk kılıcı ile ölüp şehitlik mertebesine eren kâmil bir insanın ruhu, nasıl yol kesici olur? Buradaki ruhtan maksat, hayvani ruh, yani nefistir. Bildiğimiz can veya ruh değildir. Ten, bu yolu kesen hayvani ruh kılıcı gibidir. Hayvani ruh, nefis yol kesince, onun kılıcı sayılan beden, savaşı arayan erin elinde durmaktadır. Burada savaş arayan erden murat, Hakk’tır. Bu beyit, Ankaravî Hazretleri’nin aldığı metinde şu şekilde görülmüştür: Yol kesen ruh öldü, onun kılıcı olan ten, senin canına kıyanın elinde kaldı.

Buradan, bedenın Hakk Teala’nın kudret elinde baki kaldığı manası çıkarılmaktadır. Yani aşk kılıcı ile şehit olan âşığın nefsi ölünce, onun bedeni (mümin) öldürücü olan Hakk’ın kudretli elinde baki kalır. Her ne kadar aşk şehidi olan fâni insanın kılıç mesabesinde olan bedenine baksan, beden o bedendir. Fakat o kılıç gibi olan bedenın sahibi, o görünen adam değildir. Belki o, ilahî vasıflarla, vasıflanmış Allah’ın nazarında ölümsüzlüğe kavuşmuştur. Fakat bu beşerî görüntüler seni şaşırtmaktadır. Sen, onun dış yüzüne bakmaktasın. Onu herhangi bir insan gibi görmektesin. Onun manasını, iç yüzünü göremiyorsun. Bu yüzden şaşırp kalıyorsun.

Biz, kılıç dediğimiz zaman, kılıcın kınına bakmaktayız. Asıl kılıç, kının içinde gizlenmiştir. Kâmil insan olunca onun kılıç gibi olan ruhu, beden kınından kurtulunca daha çok iş görür. Bu yönden de düşünmek işimize yarar.

باشد اندر دست صنع ذو المنن - نفس چون مبدل شود این تیغ تن

1990- Nefsi değişikliğe uğrayıp da ruh olunca, bu beden kılıcı, lütuflar ve ihsanlar sahibi Allah’ın elindedir.

Ölmeden önce ölen kişinin, kendini nefsanîyetten, heva ve hevesten kurtaran kişinin hayvani nefsi ruh olunca, bu beden kılıcı, Cenab-ı Hakk’ın kudretli elindedir. O beden, Hakk’ın sanatına, kudretine alet olur. Ona istediğini yaptırır.

این دگر مردی میان تی همچو گرد - آن یکی مردی است قوتش جمله درد

1991- O öyle bir yiğittir ki, onun bütün gıdası derttir, tamamıyla elemidir. Öbürünün erliği ise, toza benzer, ortası boştur.

Hayvani ruhu ölen, nefsinı mağlup eden yiğit öyle bir erdir ki, onun manevî gıdası ilahî dert, Rabbanî şevktir. Fakat nefsi ölmemiş de ruhu ölmüş kişi ise, erlikten, yiğitlikten habersiz, kuvvetsiz bir zavallıdır. Hazreti Mevlâna aşağıdaki hikâyede, erliği, erkekliği, kuvvetli, güçlü bir yiğit ile güçsüz, zayıf, erlikten, erkeklikten nasibi olamayan bir kişiyi karşılaştırmaktadır.

**“BİR HABERCİNİN MİSİR HALİFESİNE KÂĞIDA YAPILMIŞ BİR CARİYE RESMİNİ GÖSTERMESİ;
HALİFENİN O RESME ÂŞIK OLARAK MUSUL EMİRİNİN CARİYESİ OLAN O KIZI ALIP
GETİRMEK ÜZERE BİR BEYİ MUSUL’A GÖNDERMESİ; SAVAŞTA BU YÜZDEN BİRÇOK
ADAMIN ÖLMESİ, BİRÇOK YERİN YIKILIP GİTMESİ”**

صفت کردن مرد غماز و نمودن صورت کنیزك مصور در كاغذ و عاشق شدن خلیفه‌ی مصر
و فرستادن خلیفه امیری را با سپاه گران به در موصل و قتل و ویرانی بسیار کردن بهر این
غرض

Bu başlıkta geçen Mısır halifesi, Musul emiri tarihî birer şahsiyet olmayıp belki de o

devirlerde halkın arasında anlatılan bir hikâyenin kahramanlarıdır. Hazreti Mevlâna bir mana dersi vermek için, bazen bu çeşit hikâyeleri alır. Ondan ahlaki neticeler çıkarır. Bu hikâye de, bedenî ve cismani kuvveti üstün bir erkekle, maddi kuvveti zayıf bir erkekle mukayese etmektedir.

که شه موصل به حوری گشت جفت - مر خلیفه‌ی مصر را غماز گفت
19992- *Bir haberci, Mısır halifesine, Musul padişahının huri gibi güzel bir cariyesi olduğunu söyledi.*

که به عالم نیست مانندش نگار - يك كنيزك دارد او اندر کنار
19993- *Musul padişahının öyle güzel bir cariyesi var ki, dünyada ona benzer güzel yok.*

نقش او این است کاندرا کاغذ است - در بیان ناید که حسنش بی حد است
19994- *Güzelliğinin haddi yok, anlatılamaz ki. İşte resmi kâğıtta.*

خیره گشت و جام از دستش فتاد - نقش در کاغذ چو دید آن کیقباد
19995- *O büyük halife, kâğıttaki resmi görünce hayran oldu, şaşırda da, kadehi elinden düştü.*

سوی موصل با سپاه بس گران - پهلوانی را فرستاد آن زمان
19996- *Hemen bir yiğidin emrine büyük bir ordu vererek Musul'a gönderdi.*

بر کن از بن آن در و درگاه را - که اگر ندهد به تو آن ماه را
19997- *"Eğer o ay gibi güzel cariyeyi sana vermezse, onun sarayını yak. Altını üstüne getir" diye emir verdi.*

تا کشم من بر زمین مه در کنار - ور دهد ترکش کن و مه را بیار
19998- *Verirse bir şey yapma, onlara dokunma, o ay yüzlü güzeli al bana getir de, yeryüzünde yaşarken gönüllerde dolaşan ayı kollarımın arasına alayım.*

با هزاران رستم و طبل و علم - پهلوان شد سوی موصل با حشم
19999- *Yiğit, içinde binlerce kahraman bulunan bir orduyla, binlerce bayrak ve binlerce davulla Musul'a yürüdü.*

قاصد اهلاک اهل شهر گشت - چون ملخها بی عدد بر گرد گشت
20000- *Tarlanın etrafına üşüşen çekirgeler gibi sayısız asker, şehir halkını helak etmek amacıyla oraya üşüştüler.*

همچو کوه قاف او بر کار کرد - هر نواحی منجینیکی از نبرد
20001- *Savaş için her tarafa Kaf dağı gibi mancınıklar kuruldu. İşlemeye başladı.*

تیغها در گرد چون برق از بریق - زخم تیر و سنگهای منجینیک
20002- *Atılan oklar yaralar açıyor, mancınıklar taş yağıdırıyordu. Savaşçıların havaya yükselttikleri tozlar içinde kılıçlar, buluttan çıkan şimşekler gibi parlıyordu.*

برج سنگین سست شد چون موم نرم - هفته‌ای کرد این چنین خون ریز گرم
20003- *Tam bir hafta, bu şekilde kanlar döküldü. Taştan yapılmış kalenin burcu mum gibi yumuşadı, eridi yerle bir oldu.*

پس فرستاد از درون پیشش رسول - شاه موصل دید پیکار مهول
20004- Musul şahı bu korkunç savaşı görünce, içerden bir elçi gönderdi.

کشته می‌گردند زین حرب گران - که چه می‌خواهی ز خون مومنان
20005- Bu kanlı savaşta birçok insan ölüp gidiyor. Müminlerin kanını dökmekteki maksadın nedir? Ne istiyorsun?

بی‌چنین خون ریز اینت حاصل است - گر مرادت ملک شهر موصل است
20006- Muradın Musul şehrini almaksa, bu iş böyle kan dökülmeden de olur.

تا نگیرد خون مظلومان ترا - من روم بیرون شهر اینک در آ
20007- Ben şehirden dışarı çıkayım, gel şehre sen gir. Böylece mazlumlارın kanı seni tutmasın.

این ز ملک شهر خود آسان‌تر است - ور مرادت مال و زر و گوهر است
20008- “Yok, maksadın malsa, bunları elde etmek, şehri almaktan da kolay” diye elçi ile haber gönderdi.

“DAHA ÇOK KAN DÖKÜLMESİNİ ÖNLEMEK İÇİN, MUSUL PADİŞAHININ O CARİYEYİ HALİFEYE BAĞIŞLAMASI”

ایثار کردن صاحب موصل آن کنیزک را به خلیفه تا خون ریزی مسلمانان بیشتر نشود

داد کاغذ اندر او نقش و نشان - چون رسول آمد به پیشش پهلوان
20009- Musul padişahının elçisi, yiğit kumandanın huzuruna çıkınca, yiğit ona cariyenin resmini verdi.

هین بده ور نه کنون من غالبم - بنگر اندر کاغذ این را طالبم
20010- Bu resme bak! Ben bu gördüğün kâğıttaki resmi olan cariyeyi istiyorum. Getirmesiniz de zorla alırım. Çünkü ben sizi mağlup ettim.

صورتی کم گیر زود این را ببر - چون رسول آمد بگفت آن شاه نر
20011- Elçi gelip de, bu sözleri söyleyince, Musulun o erkek şahı, “Sarayımda bir resim eksik olmuş ne çıkar! Al istediklerini hemen götür” dedi.

بت بر آن بت پرست اولیتر است - من نیم در عهد ایمان بت پرست
20012- Ben Allah’a inanan bir kimseyim. Puta tapamam; putun, puta tapanda olması daha iyidir.

Metinde “Ben, iman ahdinde puta tapanlardan değilim” diye geçiyor. Şarihler, bu beyti çeşitli yönden manalandırmaktadırlar. Bir kısmı, iman ahdini ezeldeki ahde götürerek de “İslam’ın yayıldığı, insanlara gerçek imanı öğrettiği bir devirde puta tapma” diye manalandırmaktadır. Daha doğrusu, “Gerçek iman çağında ben putperest olamam!” Aslında “Gerçek bir mümin, Allah’tan başka bir varlığa ibadet etmez. Maddi ve fâni olan güzelleri puta tapanlara bırakır” diye açıklayanlar da var. Sanki, “Ben zeval bulmayanları, yok olmayanları severim, batanları yok olanları sevmem” demişlerdir.

گشت عاشق بر جمالش آن زمان - چون که آوردش رسول آن پهلوان
20013- Elçi cariyeyi getirince, o yiğit kumandan görür görmez cariyeye âşık oldu.

چون زلیخا در هوای یوسفی - عشق بحری آسمان بر وی کفی

20014- Aşk bir denizdir. Gönüller, bu denizde ancak bir köpüktür. Aşk, insanı Yusuf'un güzelliğine hayran olan, onun havasına kapılan Zeliha gibi şaşırtır.

گر نبودی عشق بفسردی جهان - دور گردونها ز موج عشق دان

20015- Göklerin dönüşünü aşk dalgasından bil. Aşk olmasaydı, dünya donar kalırdı.

کی فدای روح گشتی نامیات - کی جمادی محو گشتی در نبات

20016- Aşk olmasaydı, cansızlar ve bitkiler de yok olur muydu? Büyüyüp yetişen nebatlar, kendilerini canlılara feda ederler miydi? Bitkiler, âdeta can olmak için kendilerini canlılarda yok etmektedirler.

Mesnevî'nin bu birkaç beyitinde geçen, "Aşk olmasaydı" kelimeleri ve ifade ettikleri duygular, fikirler, Divan-ı Kebir'in şu gazelinden alınan beyitlerde aynen ifade buyurulmaktadır:

"Dünyanın her cüzü, her parçası âşıktır. Her parçası bir buluşma sarhoşudur. Fakat onlar sırlarını sana söylemezler. Sır, layık olandan başkasına söylenmez ki. Eğer şu gökyüzü âşık olmasaydı, göğsü gönlü böyle saf olur muydu? Eğer güneş âşık olmasaydı, onun yüzünde bu parlaltı, bu ışık bulunur muydu? Yeryüzü ve dağ âşık olmasalardı, her ikisinin de gönlünden bir ot bitmezdi. Eğer deniz aşktan habersiz olsaydı, böyle dalgalanabilir miydi? Elbet bir yerde donmuş gibi kalırdı."

کز نسیمش حامله شد مریمی - روح کی گشتی فدای آن دمی

20017- Aşk olmasaydı, ruh olur muydu? O nefese feda olurdu da, onun esintisinden Meryem gebe kalırdı.

Arifler, Hazreti Meryem'e üflenen ilahî ruhtan manalar çıkarırlar. Mevlâna'nın Fih-i Ma Fih adlı eserinde bulunan şu satırları dikkatle okursak, bu hususta bir fikre varabiliriz. Vücudumuz Meryem gibidir. Bizim her birimizin içinde bir İsa vardır. "Eğer aşk ıstıرابی bizde zuhur ederse, İsa'mız doğacaktır" demektedir. Şunu iyi bilmeliyiz ki, dünyada meydana gelen acayip hâllerin, insanı şaşırtan hadiselerin kaynağı, ilahî aşkın sırlarıdır. Şu hâlde ilahî aşkın talibi olan kimse, can-ı gönülden, gece gündüz Rahmani nefhaları, ilahî esintileri, beklemelidir. Ansızın bir gün perde açılabilir, bu yüzden ümitli olmalıdır. Gaflete düşmemelidir. Bu mevzuyu daha iyi anlamamız için, şöyle bir misal alalım: Şu bir hakikattir ki, nerede olursak olalım, etrafımızda dünyanın çeşitli yerlerinden gelen radyo dalgaları vardır. Bir radyomuz olur da açarsak, birçok ses duyarız. Biz kendi gönül radyomuzu açabilsek, ne ilahî nefhalar alacağız, ne güzel sesler duyacağız. Bir şair, ne güzel söylemiş:

"Ey ilahî aşkı arayan kişi! Nice esintiler, nefhalar var; fakat sen uykudasın, bu ilahî esintileri duymuyorsun, hissetmiyorsun. Çünkü sen, sarhoşsun, harap hâldesin; gül kokusu geliyor, seher rüzgârı esiyor, uyuyan kimsenin bundan ne haberi olacak?

کی بدی پران و جویان چون ملخ - هر یکی بر جا ترنجیدی چو یخ

20018- Aşk olmasaydı, her şey yerinde buz gibi donar kalırdı. Her varlık çekirge gibi uçar, sıçrar, aranır mıydı?

می‌شتابد در علو همچون نهال - ذره ذره عاشقان آن کمال

20019- O kemale, olgunluğa âşık olanlar, zerre zerre yüceliğe koşarlar, yükselirler.

تنقیه‌ی تن می‌کنند از بهر جان - سَبَّحَ لِلَّهِ هست اشتابشان

20020- Onların bu koşmaları, yükselmeleri, Allah'ın noksan sıfatlardan münezzehe olduğunu bildirmek içindir. Onlar, Allah'ı tesbih ederek, can için bedeni temizlemektedirler.

شوره‌اش خوش آمده حب کاشته - پهلوان چه را چه ره پنداشته

20021- O yiğit kumandan da, kuyuyu yol sanmıştı. Çorak yer ona hoş gelmişti de, oraya tohum atmıştı.

Kumandan, hislerine mağlup olunca, kendisine Mısır halifesinin verdiği vazifeyi, gösterdiği itimadı unuttu. Uygunsuz bir sevdaya kapıldı. Hakkı olmayan bir kadına yaklaşmak, şeriatın, insanlığın dışına çıkmak, kuyuyu yol sanmak, felakete doğru gitmek, çorak yere tohum ekmek oluyor. Musul askerlerini mağlup eden güçlü pehlivan, kendi nefsine, şehvetine mağlup oldu.

جفت شد با آن و از وی رفت آب - چون خیالی دید آن خفته به خواب

20022- Uykuya dalan kişi, rüyada bir hayal görür, düşü azar, onunla çiftleşir.

دید کان لعبت به بیداری نبود - چون برفت آن خواب شد بیدار زود

20023- Uykudan uyanınca hemen anlar ki, o aşk oyunu uyanıklıkta değilmiş...

عشوهی آن عشوه ده خوردم دریغ - گفت بر هیچ آب خود بردم دریغ

20024- Kendi kendine der ki, “Yazıklar olsun! Bir hiç için erlik suyunu döktüm. Boş yere o işveli hayalin işvesine kapıldım.”

تخم مردی در چنان ریگی بکاشت - پهلوان تن بد آن مردی نداشت

20025- O yiğit kumandan da ten pehlivanı idi. Onda gerçek pehlivanlık, nefsinin sindirme gücü yoktu. Erlik tohumunu, mahsul alamayacağı bir yere, kumlara döküyordu.

نعره می‌زد لالابالی بالحمام - مرکب عشقش دریده صد لگام

20026- Aşk merkebi yüzlerce gem koparmıştı, gözünü bir şey görmüyordu. “Ölümden bile korkum yok” diye nara atmaktaydı.

استوی عندی وجودی و التوی - ایش ابالی بالخليفة فی الهوی

20027- Aşk ve sevdada halife de nedir ki? Benim ondan korkum yok. Ben öyle bir hâldeyim ki, benim nazarımda, varlığım da, yokluğum da müsavi oldu.

مشورت کن با یکی خاوند گار - این چنین سوزان و گرم آخر مکار

20028- Ey yiğit! Tohumu böyle ateşli ateşli ekmeye kalkışma; işten anlar birisiyle görüş, danış.

در خرابی کرد ناخنها دراز - مشورت کو عقل کو سیلاب از

20029- Fakat meşveret, danışma nerede, akıl nerede? Hırs seli, insanı perişanlığa sürükler. Tırnaklarını uzatır, onu harap eder.

پیش و پس کم بیند آن مفتون خد - بین ایدی سد و سوی خلف سد

20030- Bir yüze, bir güzele âşık olanın önünde de set vardır, ardında da set vardır. Öyle adam, artık önünü ardını az görür.

Bu beyitte, Yasin Suresi'nin şu 9. ayetine işaret vardır: **“Biz onların önlerine de bir set koyduk, arkalarına da bir set koyduk. Böylece onları sarıverdik. Artık göremezler.”**

تا که روبه افکند شیری به چاه - آمده در قصد جان سیل سیاه

20031- Kara baht, bir kara sel gibi cana kastetmeğe gelince, tilki arslanı kuyuya düşürür.

تا در اندازد اسودا کالجبال - از چهی بنموده معدومی خیال
20032- *Kuyuda aslı olmayan bir hayal göstermiş de, dağ gibi arslanları kuyuya atmış.*

که مثال این دو پنبهست و شرار - هیچ کس را با زنان محرم مدار
20033- *Hiç kimseyi kadınlara mahrem sayma. Çünkü erkekler kadın, ateşle pamuğa benzer.*

همچو یوسف معتصم اندر رهق - آتشی باید بشسته ز آب حق
20034- *Hakk suyu ile yıkanmış bir ateş gerekir ki, ergenlik çağına geldiği hâlde Yusuf gibi kirlenmekten kendini korusun.*

همچو شیران خویشتن را واکشد - کز زلیخای لطیف سرو قد
20035- *Selvi boylu güzel Zeliha'dan, kendini arslanlar gibi çeksin, kurtarsın.*

تا فرود آمد به بیشه و مرج گاه - باز گشت از موصل و می شد به راه
20036- *O yiğit kumandan, Musul'dan döndü. Yolda yeşillik ve ormanlık bir yerde konakladı.*

که نداند او زمین از آسمان - آتش عشقش فروزان آن چنان
20037- *Onda, cariyeye karşı duyduğu aşk ateşi öyle alevlenmişti ki, yerle göğü birbirinden ayıramıyordu.*

عقل کو و از خلیفه خوف کو - قصد آن مه کرد اندر خیمه او
20038- *Çadırda o ay yüzlü ile buluşmaya kalkıştı. Onda ne akıl kalmıştı, ne de halifeden korku.*

چیست عقل تو فجل ابن الفجل - چون زند شهوت در این وادی دهل
20039- *Bu vadide şehvet davul çalınca, senin akıl dediğin nedir? Ey turab oğlu turab!*

پیش چشم آتشینش آن نفس - صد خلیفه گشته کمتر از مگس
20040- *Yüzlerce halife, o anda, o kumandanın şehvet ateşiyle parlayan gözünde bir sinekten daha değersiz görünüyordu.*

در میان پای زن آن زن پرست - چون برون انداخت شلوار و نشست
20041- *O zampara er, şalvarını çıkarıp attı. Kadının bacakları arasına girdi.*

رستخیز و غلغل از لشکر بخاست - چون ذکر سوی مقر می رفت راست
20042- *Aleti dosdoğru gideceği yere giderken, orduğâhta bir kıyamettir koptu. Müthiş bir gürültü, bir feryat yükseldi.*

ذو الفقار همچو آتش او بکف - بر جهید و کون برهنه سوی صف
20043- *Kumandan, giyinmeye vakit bulamadan fırladı, ateş gibi kılıcını kaptı. Askerlerin arasına koştu. Bacağında donu falan yoktu. Her tarafı açıktı.*

بر زده بر قلب لشکر ناگهان - دید شیر نر سیه از نیستان
20044- *Kamışlıktan çıkan kara erkek bir arslanın orduğâha saldırdığını gördü.*

هر طویله و خیمه اندر هم زده - تازیان چون دیو در جوش آمده

20045- *Dev gibi atlar, arslanın korkusundan ürkmüş, şahlanmıştı. Ahırlar, çadırlar yıkılmış, birbirine karışmıştı.*

در هوا چون موج دریا بیست گز - شیر نر گنبد همی کرد از لغز

20046- *Erkek arslan, ormanın gizli bir yerinden çıkagelmişti; deniz dalgası gibi, havaya yirmi arşın sıçramadaydı.*

پیش شیر آمد چو شیر مست نر - پهلوان مردانه بود و بی حذر

20047- *Yiğit kumandan, korkusuzca kendine güvenen erkek bir arslan gibi ordugâha saldıran kara arslanın karşısına çıktı.*

زود سوی خیمه‌ی مه رو شتافت - زد به شمشیر و سرش را بر شکافت

20048- *Bir kılıç vurdu, başını ikiye böldü. Sonra vakit geçirmeden ay yüzlü güzelin yanına döndü.*

مردی او همچنان بر پای بود - چون که خود را او بدان حوری نمود

20049- *O hurinin yanına gelince, hâlâ aleti dimdik ayakta idi, pörsümemişti.*

مردی او مانده بر پای و نخفت - با چنان شیری به چالش گشت جفت

20050- *Öyle bir arslanla savaşıyordu da, yine de aleti sönmemişti. Ayakta dimdik duruyordu.*

در عجب درماند از مردی او - آن بت شیرین لقای ماه رو

20051- *O şirin yüzlü, o ay yüzlü güzel, onun erkekliğine, güçlülüğüne şaşıtı kaldı.*

متحد گشتند حالی آن دو جان - جفت شد با او به شهوت آن زمان

20052- *İstekle kendisini ona verdi. O anda, iki can birleşti.*

می‌رسد از غیبتان جانی دگر - ز اتصال این دو جان با همدگر

20053- *Bu iki canın birbiri ile birleşmesi sonucu, onlara gayb âleminden başka bir can gelir.*

گر نباشد از علوقش ره زنی - رو نماید از طریق زادنی

20054- *Kadının rahminde erkeğin tohumunu kabul etmeye bir engel yoksa, gayb âleminden gelen o can, doğum yolu ile dünyaya gelir.*

جمع آید ثالثی زاید یقین - هر کجا دو کس به مهری یا به کین

20055- *Nerede olursa olsun, ister sevgi ile, isterse kin ile, birbirini sevmeden iki insan birleşti mi, bir üçüncüsü doğar.*

چون روی آن سو ببینی در نظر - لیک اندر غیب زاید آن صور

20056- *Fakat o suretler, o şekiller, gayb âleminde de doğarlar. O görünmez âleme gidersen, onları gözünle de görürsün.*

İyi ve kötü hareketlerimiz, sözlerimiz ve düşüncelerimiz kaybolmamaktadır. Onlar, er geç bu âlemde ve öteki âlemde şekil değiştirerek karşımıza çıkacaklardır. Hazreti Mevlâna, Mesnevî'nin ikinci cildinde, "Bu dünyada durmadan doğurur, öteki dünyada her sebep kördür. Eseri de, ondan doğan çocuktur. Fakat eser meydana gelince, o da sebep kesilir. Şaşılacak eserler meydana getirir" diye, bu konuya temas buyurmuşlardır.

Dikkat edersek görürüz ki, her sebep bir annedir. O sebepten doğan eser de, çocuk gibidir. Sebepten meydana gelir. Böylece bir sebebin doğurduğu bir eser, başka eserler için ana yerine geçer de, birçok sebepler doğurur. Mesela bir ağaç elde etmek için toprağa bir çekirdek eksen, biz o çekirdeğin toprağa ekilmesine sebep oluruz. O çekirdekten zamanı gelince bir ağaç meydana gelir. Ağaç, meyve vermeye sebep olur. Meyve, canlıların beslenmesine sebep olur. Beslenme, bedenimizde kuvvete ve kudrete sebep olur. Meyve de, gıda alan insanın hareket etmesine sebep olur. Dünyada iyi kötü birçok işler yapmasına sebep olur. Neticede bu cihanda yaptığımız işler, öteki cihanda sorgu suale, dolayısıyla ceza mükâfata sebep olur. Bütün bu işler, birbirini takip eder. Hiç bir şey, hiç bir hareket iyi kötü hiç bir iş kaybolmamaktadır. Fakat bu hakikatleri görmek için aydınlık bir göz lazımdır.

هين مگرد از هر قرینی زود شاد - آن نتایج از قرانات تو زاد

20057- Bu neticeler, senin sevişmelerinden, birleşmelerinden doğdu. Dikkat et, aklını başına al da, her karşına çıkanla, sana yakınlık gösterenle birleşmeye can atma.

Sana kötülük gelirse, iyi seçilmeyen yakınından, dostundan gelir.

“Sana bir mutluluk sırrı öğreteyim: Her kötü dosttan uzaklaş, uzaklaş!”

صدق دان الحاق ذریات را - منتظر می‌باش آن میقات را

20058- Vaktini bekle, o soyun sopun muhakkak sana ulaşacağını bil.

Bu beyitte Tur Suresi'nin şu 21. ayetine işaret vardır: **“İman edip de, zürriyetleri (Soy ve soplari) iman ile kendilerine tabi olanlar. Biz, onların nesillerini de kendilerine kattık.”** Bu ayet-i kerime ile kıyamet gününde iyi amel işleyen evlatlar da babalarına katılacaklardır, buyurulmaktadır. Hazret-i Mevlâna'nın bu beyitteki murad-ı şerifi, maddi zürriyet, soy sop değildir. İşlerimizin, hareketlerimizin soyu sopu, yani neticesi, sonucu düşünülmüştür. Dünyada iken ne ekersek, onu biçeceğiz. Bu husus anlatılmaktadır. Nasıl çocuklar analarından doğarlarsa, eserler, sevap ve cezalar da amellerimizden, iyi ve kötü hareketlerimizden doğmaktadır. Beyitte geçen “Mikat”, yani “Bekleme vakti” kıyamet gününü ifade etmektedir.

هر یکی را صورت و نطق و ظلل - کز عمل زاییده‌اند و از علل

20059- Bunlar, ibadetlerden, günahlardan doğmuş mana çocuklarıdır. Bunlar, sebeplerle meydana gelmişlerdir. Her birinin kendine mahsus şekli, sözü ve mekânı vardır.

کای ز ما غافل هلا زوتر تعال - بانگشان در می‌رسد ز آن خوش حجال

20060- Yaptığımız iyiliklerin, ibadetlerin eserleri, sonuçları güzel birer şekle bürünürler de, bulundukları hoş yerlerden bize seslenirler, derler ki: “Ey bizden haberi olamayan gafiller! Bu âleme gelmekte acele edin, buralara çabuk gelin.”

مول مولت چیست زوتر گام زن - منتظر در غیب جان مرد و زن

20061- Her kadının ve erkeğin yaptıkları iyiliklerin neticelerinin manevi ruhu, gayb âlemindeki o görünmez öteki âlemden onları beklemektedir. Bu sebeple, oralara emekleyerek gitmeyin, adımlarınızı sıklaştırarak çabuk gidin.

چون مگس افتاد اندر دیگ دوغ - راه گم کرد او از آن صبح دروغ

20062- O yiğit kumandan da, yalancı sabaha kandı, yolunu şaşırdı. Âdeta senin gibi ayran kabına düştü.

“KUMANDANIN YAPTIĞINDAN PİŞMAN OLMASI; CARİYEYE, BU SUÇU HALİFEYE SÖYLEMEMESİ İÇİN YEMİN ETTİRMESİ”

پشیمان شدن آن سر لشکر از جنایت که کرد و سوگند دادن او آن کنیزك را که به خلیفه باز نگوید از آن چه رفت

شد پشیمان او از آن جرم گران - چند روزی هم بر آن بد بعد از آن
20063- *Bir kaç gün, hep böyle eğlendiler, zevk ettiler, fakat sonunda kumandan, işlediği büyük suçtan pişman oldu.*

با خلیفه زین چه شد رمزی مگو - داد سوگندش که ای خورشید رو
20064- *“Ey güneş yüzlü varlık! Bu işe dair halifeye hiç bir şey söyleme” diye, ona yemin verdirdi.*

پس ز بام افتاد او را نیز طشت - چون بدید او را خلیفه مست گشت
20065- *Halife, cariyeyi görünce güzelliğinden mest oldu. Sırlar açığa vuruldu, herkese karşı rüsva oldu.*

کی بود خود دیده مانند شنود - دید صد چندان که وصفش کرده بود
20066- *Cariyeyi övdüklerinden yüz kat güzel buldu. Zaten görüş, duyuş, isteyiş hiç benzer mi?*
Bu beytin ifade ettiği manayı belirten meşhur bir mısra vardır:
“İşitmek, duymak, hiç görmek gibi olur mu?”

صورت آن چشم دان نه ز آن گوش - وصف تصویر است بهر چشم هوش
20067- *Övmek, akıl gözü için bir anlatış, bir tasvirdir. Fakat onun yüzünü görüş, gözün işidir, kulağın işi değil.*

حق و باطل چیست ای نیکو مقال - کرد مردی از سخن دانی سؤال
20068- *Bir adam, konuşmasını bilen birisinde, “Ey güzel sözlü kişi, Hakk nedir, bâtıl nedir? Söyler misin?” diye sordu.*

چشم حق است و یقینش حاصل است - گوش را بگرفت و گفت این باطل است
20069- *O güzel sözlü kişi, kendisine soru soranın kulağını tuttu. Dedi ki, “Bu batıldır, yani yalan şeyler duyar. Gözse Hakk’tır, gerçektir. Çünkü insan, gözle yakın elde eder, asıl inanca kavuşur.”*

نسبت است اغلب سخنها ای امین - آن به نسبت باطل آمد پیش این
20070- *Duymak, görmeye nispetle asılsızdır, batıldır. Ey emin kişi! Sözlerin çoğu da, duyuşa dayanır.*

نیست محجوب از خیال آفتاب - ز آفتاب ار کرد خفاش احتجاب
20071- *Yarasa, güneşten gizlenir ama güneşin hayalinden gizlenemez.*

آن خیالش سوی ظلمت می کشد - خوف او را خود خیالش می دهد
20072- *Zaten korku, güneşin hayalini onun gözünün önüne getirir de, o hayal, yarasayı karanlığa çeker.*

بر شب ظلمات می چفساندش - آن خیال نور می ترساندش
20073- *O nur hayali yarasayı korkutur da, onun karanlık geceye sarılmasına sebep olur.*

که تو بر چفسیده‌ای بر یار و دوست - از خیال دشمن و تصویر اوست

20074- Sen de, düşmanın hayalî, onun kötülükleri yüzünden, dosta ve sevgiliye sarılmışsın.

Nasıl ki yarasa güneşin nuruna dayanamazsa, ondan korkar, karanlıklara sığınır, nefsanî duygularını ve benliğini yenemeyen, kendini kötülüklerden temizlemeyen Rahmani duygularla beslenemeyen kişi de, ilahî tecelliye tahammül edemez, ondan korkar, kaçır. Bu sebeple insan, kullukla, ibadetlerle, iyiliklerle nefsanîyetini temizlemedikçe, ilahî tecelliye kavuşmaz.

آن مخیل تاب تحقیقت نداشت - موسیا کشف لمع بر که فراشت

20075- Ey Musa! Sana gösterilen ilahî ışık, tecelli nurları dağa vurdu, fakat o hayallere kapılmış dağ, senin hakikatının nuruna tahammül edemedi.

Bu beyitte Araf Suresi'nin 143. ayetine işaret vardır: **"Vatka ki Musa, (ibadet için) tayin ettiğimiz vakitte geldi. Rabbi ona (ilahî sözünü) söyledi. (Musa) dedi ki: Rabbim, (cemâlini) göster bana, (ne olur) seni göreyim, buyurdu. Beni katiyen göremezsın, fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse, sen de beni görürsün"** derken, Rabbi o dağa tecelli edince, onu paramparça ediverdi. Musa da, baygın yere düştü. Ayılınca dedi ki: **"Seni tenzih ederim, tövbe ettim. Ben sana iman edenlerin ilkiyim."**

Tur dağında Hazreti Musa'ya olan tecelliye işaret edilen bu beyitte, hayallere kapılanın ilahî tecelliye mazhar olamayacağı belirtilmektedir. Sahib-uş şuhudun, yani görüş sahibinin manevî ve ruhanî zevkler duyduğu ilahî tecelliden hayal sahibinin haberi yoktur. Çünkü hayalî müşahade, hakiki müşahadeye ters düşmektedir. Bir hakikat de şudur ki: İstidat (Kabiliyet) olmazsa, insan ilahî tecellilerden nasibini alamaz. Bu beyitte Hz. Musa, ilahî tecelliye mazhar olan kâmil insanı göstermektedir. Keşf ve tahkikten maksat, ilahî tecellidir. Esasen Eşrefoğlu Rumi'nin beyan buyurdıkları gibi, tecelliye istidatları olan ariflere Tur dağının da lüzumu yoktur:

Âşıklar dost didarını kande baksalar göreler,
Musa'leyin münacaata Tur'u tayin etmeyeler
Tur ne hacet âşıklara, çün her yerde maşuk bile
Daim münacat ideler, bir dem ayrı olmayalar.

Eşrefoğlu Hazretin bu şiirinde geçen leyi, gibi; bile, beraber; kande, nerede manasına gelir.

مر خیالش را و زین ره واصلی - هین مشو غره بدان که قابلی

20076- Aklını başına al da, gurura kapılma. "Bende kabiliyet var, ben de hakikate ulaşabilirim" diye hayale düşme. Bu yoldan gerçeğe ulaşacağını umma.

Bazıları "Hayal, insanı hakikate ulaştıran köprüdür" demişlerse de, arslanda hayalin gölgesini takip ederek, insan hakikate ulaşamaz. Çünkü itibar hayale değildir. Cemalin tecellisinin tahammülüdür.

لا شجاعه قبل حرب این دان و بس - از خیال حرب نهرا سید کس

20077- Harp hayalinden kimse korkmaz. Şunu iyi bil ki, savaştan önce yiğitlik yoktur.

می‌کند چون رستمان صد کر و فر - بر خیال حرب هیز اندر فکر

20078- Onun bunun altına yatan korkak ahlaksız da, savaş hayaline kapılır, kahramanlar gibi böbürlenir. Yüzlerce yiğitlik taslar.

قرن حمله‌ی فکر هر خامی بود - نقش رستم کان به حمامی بود

20079- Hamam duvarına yapılmış Kahraman Rüstem'in resmine saldırımayı, her ham kişi hayalinden geçirir.

هیز چه بود رستمی مضطر شود - این خیال سمع چون مبصر شود

20080- Fakat duymaktan, işitmekten dolayı hayalde yaşatılan savaş hâli gerçekleşince, gözle görülünce, değil korkak ahlaksız, Rüstem bile korkuya kapılır.

آن چه کان باطل بدهست آن حق شود - جهد کن کز گوش در چشمت رود

20081- Çalış da, kulağının duyduğunu gözün görsün, batıl olan Hakk olsun.

Gayret et de, taklit ve hayalden kurtul. Keşf ve tahkike ulaş, müşahedeye kavuş. Ayn-el yakini, yani gözle gördükten sonra, bir şeyin niteliğini, ne olduğunu gerçek olarak bilmeyi elde et! İnsan, görüşe değer verir, duyuşa değil. Kulak insanı aldatır, göz aldatmaz. Böylece batıl olan nesne, gerçek olur.

گوهری گردد دو گوش همچو پشم - ز آن سپس گوشت شود هم طبع چشم

20082- Ondan sonra kulağın da, gözün huyunu, tabiatını elde eder. Yün gibi yumuşak iki kulağın kıymetlenir, gevher kesilir.

جمله چشم و گوهر سینه شود - بلکه جمله‌ی تن چو آیینه شود

20083- Hatta bütün her yanın göz kesilir, gönül olur. Bedenin aynaya döner.

هست دلالتی وصال آن جمال - گوش انگیزد خیال و آن خیال

20084- Kulak bir hayal meydana getirir, fakat o hayal, cemâle kavuşmaya, o güzelliğe buluşmaya kılavuzluk eder.

تا دلالت رهبر مجنون شود - جهد کن تا این خیال افزون شود

20085- Çalış da, bu hayal genişlesin, artsın. Hakk yolcularına, Allah âşıklarına yol göstereceğin, kılavuzluk etsin.

ریش گاوی کرد خوش با آن کنیز - آن خلیفه‌ی گول هم يك چند نیز

20086- O akılsız halife de, gönlünü kaptırdığı o güzel cariye ile bir müddet yaşadı. Hoş vakitler geçirdi.

چون نمی‌ماند تو آن را برق گیر - ملك را تو ملك غرب و شرق گیر

20087- Farz et ki bütün doğu memleketlerini, batı memleketlerini elde ettin... Değil mi ki bütün bunlar sende kalmayacak, bu saltanat devam etmeyecek, hepsi geçip gidecek, sen bu maddi varlığı bir şimşek say, çaktı ve söndü.

Bu beyit, bendenize Baba Efdal'in şu rubaisini hatırlattı:

"Farz edelim ki sen, Süleyman Peygamber'in oğlusun, rüzgârların üstüne çıkmışsın, tahtını rüzgârlar taşıyor, cihana hükmediyorsun. Farz edelim ki, dünya gece gündüz senin muradına dönüyor. Dikkatle bak ki, baban Sultan Süleyman öte tarafa ne götürdü? Sen ne götüreceksin?"

ای دلت خفته تو آن را خواب دان - مملکت کان می‌نماید جاودان

20088- Ey gönlü uykuda olan kişi! Ebedî olmayan saltanatı bir rüya bil.

Gurur etme cihanın devletine

Necati düşte sultan olmadın mı?

که بگیرد همچو جلادی گلوت - تا چه خواهی کرد آن باد و بروت

20089- Cellat gibi boğazına sarılan debdebeyi, şan ve şöhreti ne yapacaksın?

از منافق کم شنو کاو گفت نیست - هم در این عالم بدان که مأمنی است

20090- Bil ki, bu âlemde de emniyet bucağı vardır. Yalnız münafığın, ikiyüzlünün sözünü az duy. Çünkü onun sözü, zaten söz değildir.

“AHİRETİ İNKÂR EDENLERİN DELİLLERİ VE BİZ BU ÂLEMDEN BAŞKA ÂLEM GÖRMÜYORUZ, SÖZÜNDEN İBARET OLAN O DELİLLERİN ZAYIFLIĞI”

حجت منکران آخرت و بیان ضعف آن حجت زیرا حجت ایشان بدین باز می‌گردد که غیر این نمی‌بینیم

گر بدی چیزی دگر هم دیدمی - حجتش این است گوید هر دمی

20091- *Âhireti inkâr edenlerin delili her an şudur: “Eğer başka bir dünya olsaydı, onu görürdüm.”*

عاقلی هرگز کند از عقل نقل - گر نبیند کودکی احوال عقل

20092- *Birçok akıl erecek şeyleri görüp bilmiyor diye, bir akıllı, akıl hakkında bir şey söylemesin mi?*

کم نگرده ماه نیکو فال عشق - ور نبیند عاقلی احوال عشق

20093- *Akıllı bir adam da aşk hâllerini görmez ve bilmezse, aşkın uğurlu ayı eksilmez ki...*

از دل یعقوب کی شد ناپدید - حسن یوسف دیده‌ی اخوان ندید

20094- *Yusuf’un güzelliğini, kardeşlerinin gözleri görmedi. Görmedi ama o güzellik, babası Yakup’un gönlünden gizli mi kaldı?*

چشم غیبی افعی و آشوب دید - مر عصا را چشم موسی چوب دید

20095- *Musa’nın gözü, asayı bir sopadan ibaret gördü ama gayb gözü de, onu bir yılan, bir fitne bildi.*

غالب آمد چشم سر حجت نمود - چشم سر با چشم سر در جنگ بود

20096- *Baş gözü ile can gözü savaşta idi. Can gözü galip geldi, üstün oldu da, reddedilmeyecek delil gösterdi.*

Burada geçen baş gözü ile can gözü, Hazreti Mevlâna’nın şu beytinde beyan buyurulmaktadır. İki başımıza ait olsa gerek:

“Sizin iki başınız vardır: Biri dünyaya ait toprak başı, diğeri göğe ait tertemiz ruhani baş.”

پیش چشم غیب نوری بد پدید - چشم موسی دست خود را دست دید

20097- *Musa’nın gözü, kendi elini tabii el olarak gördü ama can gözünün önünde, o el ışık saçıyordu, nur dağıtıyordu.*

Bu beyitte Taha Suresi’nin şu 22. âyetine işaret vardır: “Bir de, diğer bir mucize olmak üzere elini koynuna koy ki, kusursuz olarak bembeyaz çıksın.”

پیش هر محروم باشد چون خیال - این سخن پایان ندارد در کمال

20098- *Bu söz, kemal, olgunluk bakımından sonsuzdur. Ne kadar söylene, tam anlatılamaz. Hakikatten haberi olmayanlara, manevi duygudan mahrum olanlara hayal gibi görünür.*

کم بیان کن پیش او اسرار دوست - چون حقیقت پیش او فرج و گل‌وست

20099- *Çünkü hakikat, onların nazarında belden aşağı duygu ve boşazdır. Onlar, beden zevklerini ve mideyi düşünürler. Onların yanlarında, dostun sırlarını az söyle.*

لاجرم هر دم نمايد جان جمال - پيش ما فرج و گلو باشد خيال

20100- *Hâlbuki bizim nazarımızda, onların görüşlerinin aksine olarak, belden aşağı duygu ve boğaz hayaldir. Bu sebeptedir ki can, güzel yüzünü her an bize gösterir.*

آن لکم دین و لی دین بهر اوست - هر که را فرج و گلو آیین و خوست

20101- *Kimin huyu, meşrebi, şehvet ve boğaz ise, “Sizin dininiz sizin, benim dinim de benim” ayeti sanki onun için nazil olmuştur.*

Bu beyitte Kâfirun Suresi’nin 6. ayetinden iktibas vardır: “Sizin dininiz sizin, benim dinim de benim” Şehvet peşinde koşan, sadece midesi için yaşayan bir kimseye hakikati anlatamaz, manevi duygulardan haber veremezseniz, onlara hakikatin sırlarından, ledünni zevklerden bahsettikçe, onlar sizden yüz çevirecektir. Sanki Kur’an-ı Kerim’in yukarıda geçen ayeti, onlar için nazil olmuştur.

احمد اكم گوى با گبر كه ن - با چنان انكار كوته كن سخن

20102- *Ey Ahmet! Bu çeşit inkâr sahibine, az söz söyle. Bu çok yaşlanmış imansızla, az konuş.*

Ey varis-i Muhammedî olan kâmil! Şehvete düşkün, midesinden başka bir şey düşünmeyen, bu yolunu şaşırmış zavallılar için fazla yorulma, nefes tüketme. Onlar, inkâr sahipleri oldukları için, nasihat kabul etmezler.

“HALİFENİN O GÜZEL YÜZLÜ İLE BİRLEŞMEK İÇİN ONUN YANINA GELMESİ”

آمدن خلیفه نزد آن خوب روی برای جماع

سوی آن زن رفت از بهر جماع - آن خلیفه کرد رای اجتماع

20103- *Halife, o cariye ile birleşmeyi diledi. Bu maksatla onun yanına geldi.*

قصد خفت و خیز مهرافزای کرد - ذکر او کرد و ذکر بر پای کرد

20104- *Onu hayalinde canlandırdı. Aletini kaldırdı. Sevgisini gittikçe artıran o güzel ile yatmaya niyetlendi.*

پس قضا آمد ره عیشش ببست - چون میان پای آن خاتون نشست

20105- *Kadının iki ayağının arasına oturur oturmaz, kaza ve kader, zevk yolunu bağıladı.*

خفت کیرش شهوتش کلی رمید - خشت و خشت موش در گوشش رسید

20106- *O sırada, halifenin kulağına bir farenin çıkardığı hışırtı ve tıkırtı geldi. Aleti söndü, uyudu. Şehveti tamamıyla kaçtı gitti.*

که همی جنبد به تندی از حصیر - وهم آن کز مار باشد این صریر

20107- *Bu ses, yılan sesi de olabilir, diye vehme kapıldı. Çünkü hasır kuvvetlice oynamaktaydı.*

“CARİYENİN, HALİFENİN ŞEHVETİNİN ZAYIFLIĞINI GÖRÜP BEYİN KUVVETİNİ HATIRINA GETİREREK GÜLMEMEYE BAŞLAMASI VE HALİFENİN BU GÜLÜŞTEN BİR ŞEY ANLAMASI”

خنده گرفتن آن کنیزك را از ضعف شهوت خلیفه و قوت شهوت آن امیر و فهم کردن خلیفه از خندهی کنیزك

آمد اندر قهقهه خندهش گرفت - زن بدید آن سستی او از شگفت

20108- *Cariye, halifenin gevşekliğini görünce, kahkahalarla gülmeye başladı.*

که بکشت او شیر و اندامش چنان - یادش آمد مردی آن پهلوان
20109- *O kumandanın erliğinin gücünü hatırladı. O yiğit arslan öldürmüştü de, o hâlde bile aleti inmemiştî, şehveti sönmemiştî.*

جهد می‌کرد و نمی‌شد لب فراز - غالب آمد خنده‌ی زن شد دراز
20110- *Cariyenin kahkahası gittikçe artıyordu. Kendisini tutmaya çalışıyordu ama tutamıyordu. Dudaklarını yumamıyordu.*

غالب آمد خنده بر سود و زیان - سخت می‌خندید همچون بنگیان
20111- *Esrar içenler gibi güldükçe gülüyordu. Gülüşü, kârına da üstün gelmişti, zararına da. O, işin nereye varacağını düşünemiyordu.*

همچو بند سیل ناگاهان گشود - هر چه اندیشید خنده می‌فرود
20112- *Ne düşündü, aklına ne getirdi ise, fayda vermedi. Gülmesi gittikçe artıyordu. Bendi yıkılmış sel gibi kahkaha tufanı geliyordu.*

هر یکی را معدنی دان مستقل - گریه و خنده غم و شادی دل
20113- *Ağlayış, gülüş, gönlün gama batması, sevince kavuşması, bil ki bunların her birinin ayrı bir madeni, ayrı bir kaynağı vardır.*

ای برادر در کف فتاح دان - هر یکی را مخزنی مفتاح آن
20114- *Her birinin ayrı bir mahzeni vardır. Ey kardeşim! Bil ki neşenin de, kederin de, mahzenin anahtarı, bütün kapıları açan Cenab-ı Hakk'ın elindedir.*

پس خلیفه طیره گشت و تند خو - هیچ ساکن می‌نشد آن خنده زو
20115- *Cariyenin gülmesi bir türlü dinmiyordu. Nihayet halife, bir türlü dinmeyen bu gülmelerden alındı, huysuzlaştı.*

گفت سر خنده واگو ای پلید - زود شمشیر از غلافش بر کشید
20116- *Hemen kılıcını kınından çekti, "Kaçık kadın! Neden durmadan gülüyorsun, söyle!" dedi.*

راستی گو عشوه نتوانیم داد - در دلم زین خنده ظنی اوفتاد
20117- *Bu gülüşünten gönlüme bir şüphe düştü. Beni aldatmaya kalkışma, doğru söyle!*

یا بهانه‌ی چرب آری تو به دم - ور خلاف راستی بفریبیم
20118- *Doğru söylemez de beni aldatmaya kalkışırsan yahut tatlı bir bahane ile savuştururum dersen...*

بایدت گفتن هر آن چه گفتنی است - من بدانم در دل من روشنی است
20119- *Ben bunu anlarım. Gönlümde bunu anlayacak bir seziş, bir nur vardır. Söylenmesi gereken şeyi söylemen lazım.*

گر چه گه گه شد ز غفلت زیر ابر - در دل شاهان تو ماهی دان سطر
20120- *Bil ki, padişahların gönüllerinde yüce bir ay vardır. Zaman zaman o ay, gaflet yüzünden bulut altına girer, gizlenir ama o hep yerindedir.*

وقت خشم و حرص آید زیر طشت - يك چراغی هست در دل وقت گشت

20121- Gezip dolaşırken bile gönülde bir ışık vardır. Fakat bu ışık, hiddet ve hırs zamanında gizlenir ama sönmez.

گر نگوئی آن چه حق گفتن است - آن فراست این زمان یار من است
20122- Anlayış, o seziş, şimdi benim dostumdur. Yalana başvurursan...

سود نبود خود بهانه کردند - من بدین شمشیر برم گردنت
20123- Bu kılıçla başını keserim. Bahanelerin işe yaramaz.

حق یزدان نشکنم شادت کنم - ور بگوئی راست آزادت کنم
20124- "Eğer doğru söylersen, seni azat ederim. Allah hakkı için söz veriyorum. Gönlünü sıkmam, seni sevindiririm" dedi.

خورد سوگند و چنین تقریر داد - هفت مصحف آن زمان بر هم نهاد
20125- Yedi Kur'an'ı birbirinin üstüne koydu, yemin etti. Sözünde duracağını söyledi.

"CARİYENİN, KILIÇ KORKUSU İLE O SIRRI HALİFEYE AÇMASI; HALİFENİN, DOĞRU SÖYLE, BU GÜLÜŞÜN SIRRINI BİLDİR, YOKSA SENİ ÖLDÜRÜRÜM, DEMESİ"
فاش کردن آن کنیزك آن راز را با خلیفه از بیم زخم شمشیر و اکراه خلیفه که راست گو سبب این خنده را و گر نه بکشمت

مردی آن رستم صد زال را - زن چو عاجز شد بگفت احوال را
20126- Cariye, âciz kalınca hâlî anlattı, yüzlerce Zal'a bedel olan o kahraman kumandanın erkekliğini, gücünü söyledi.
Cariye, kendisini alıp getiren kumandanı, Firdevsî'nin Şehnamesi'nin en büyük kahramanı olan Zaloğlu Rüstem'den bile üstün görüyor, o yüzlerce Zal'a değer diyor.

يك به يك با آن خلیفه وانمود - شرح آن گردك كه اندر راه بود
20127- Yoldaki gerdeği, o sırada vukua gelen hâlleri bir bir halifeye anlattı.

و آن ذکر قایم چو شاخ کرگدن - شیر کشتن سوی خیمه آمدن
20128- Kumandanın arslanı öldürüşünü, çadıra dönüşünü, aletinin hâlâ bir gergedan boynuzu gibi dimdik duruşunu söyledi.

کاو فرو مرد از یکی خش خشت موش - باز این سستی این ناموس کوش
20129- Ondan sonra halifenin gevşekliğini, bir fare tıkırtısından aletinin söndüğünü ki, bunu görünce dayanamayıp güldüğünü açıkladı.

چون بخواهد رست تخم بد مکار - رازها را می کند حق آشکار
20130- Allah c.c. sırları meydana çıkarır. Bu sebeple kötü tohum ekme. Çünkü ekilen tohum topraktan baş çıkaracak, bitecek, her şey belli olacaktır.

رازها را می برآرد از تراب - آب و ابر و آتش و این آفتاب
20131- Yağmur, bulut, hararet, ısı, su ve güneş topraktaki sırları meydana çıkarır.

هست برهان وجود رستخیز - این بهار نو ز بعد برگ ریز
20132- Yaprakların dökülmesinden sonra gelen şu ilkbahar, kıyametin varlığını ispat etmektedir.

هر چه خوردهست این زمین رسوا شود - در بهار آن سرها پیدا شود
20133- Bahar mevsiminde o sırlar meydana çıkar, şu yeryüzü, ne yediyse belli eder. Hiç bir şey gizli kalmaz.

تا پدید آرد ضمیر و مذهبش - بر دمد آن از دهان و از لبش
20134- Toprağın yedikleri, ağzından, dudaklarından biter çıkar. İçinde ne varsa, hepsi meydana çıkar.

جملگی پیدا شود آن بر سرش - سر بیخ هر درختی و خورش
20135- Her ağacın kökündeki sır, yediği şey, tamamıyla onda görünür.

از خمار می بود کان خوردهای - هر غمی کز وی تو دل آزردهای
20136- Senin gönlünü inciten her gam, içtiğin şarabın tesirindendir.
Beyitte geçen "Hımar-ı mey", şarabın mahmurluğunun, şarabın tesirinin, yaptığımız işlerin, günahlarımızın sembolüdür.

از کدامین می بر آمد آشکار - لیک کی دانی که آن رنج خمار
20137- Fakat nereden bileceksin ki, o mahmurluk, o baş ağrısı, hangi şarabın tesiriyledir.

آن شناسد کاکه و فرزانه است - این خمار اشکوفه‌ی آن دانه است
20138- Bu baş ağrısının, bu ıstırabın, hangi ektiğimiz tohumdan meydana geldiğini, uyanık olan, akıllı olan anlar.

نطفه کی ماند تن مردانه را - شاخ و اشکوفه نماند دانه را
20139- Dal ile meyve, tohuma benzemez ki! Meni, hiç insanın bedenine benzer mi?

دانه کی مانده آمد با شجر - نیست مانده هیولا با اثر
20140- Heyula esere benzemezken, nasıl olur da tohum bir ağaca benzer?
Heyula, bir şeyin esas maddesine, aslına, mahalline derler. Mesela bu evin heyulası taş, ağaç, çimento, tuğla vesairedir. Bunlar, birleşir, evi meydana getirir. Fakat bunlar, eve benzemez. Bir tohum, ağacın heyulasıdır. Fakat ne ağaç tohuma benzer, ne de tohum ağaca. Heyula, taslak ve hayal manasına da gelir. Maddenin esas vasfı olan her şekli, her sureti kabul etme kabiliyeti vardır.

مردم از نطفه‌ست کی باشد چنان - نطفه از نان است کی باشد چو نان
20141- Meni (Erlik suyu, insan tohumu) ekmekten meydana gelir. Fakat unu ekmek gibi midir?

از بخار است ابر و نبود چون بخار - جنی از نار است کی ماند به نار
20142- Cinler, ateşten yaratılmıştır. Fakat cin, ateşe benzer mi? Bulut, bahardandır, bahar gibi midir?

کی به صورت همچو او بد یا ندید - از دم جبریل عیسی شد پدید
20143- İsa, Cebrail'in a.s. nefesinden vücut buldu. Fakat görünüşte nefese benzer mi?

هیچ انگوری نمی‌ماند به تآک - آدم از خاک است کی ماند به خاک

20144- Âdem, topraktan yaratıldı. Toprağa benzer mi? Üzüm, üzüm çubuğuna benzer mi?

کی بود طاعت چو خلد پایدار - کی بود دزدی به شکل پای دار

20145- Hırsız, darağacının ayağına benzer mi? Taat etmek, ibadet, ebedî cennet gibi midir?

پس ندانی اصل رنج و درد سر - هیچ اصلی نیست مانند اثر

20146- Hiçbir maya, asıl esere benzemez. Bu sebeple çektiğin zahmetin, baş ağrısının, sebebi nedir, aslı nedir, bilemezsin!

بی گناهی کی برنجاند خدا - لیک بی اصلی نباشد این جزا

20147- Fakat başa gelen bu bela, bu ceza, bir karşılık olarak gelmektedir. Bunlar asılsız değildir. Allah c.c. hiçbir suçsuz kulunu incitmez.

گر نمی ماند به وی هم از وی است - آن چه اصل است و کشندهی آن شی است

20148- Her belanın ve cezanın bir sebebi, bir aslı vardır. İşte o sebep, o asıl, belayı çekip getirmektedir. Fakat başa gelen bela aslına benzememektedir ama ondandır.

آفت این ضربتت از شهوتی است - پس بدان رنجت نتیجهی زلتی است

20149- Şu hâlde şunu iyi bil ki, başına gelen bela, işlediğin bir günahın neticesidir. Sana vurulan bir tokat, bir şehvet yüzündendir.

زود زاری کن طلب کن اغتفار - گر ندانی آن گنه را ز اعتبار

20150- İbret almaz, ders almaz, o günahı bilmesen bile, hiç olmazsa vakit geçirmeden ağlayıp sızlanmaya başla. Af dile!

نیست این غم غیر در خورد و سزا - سجده کن صد بار می گو ای خدا

20151- Yüzlerce defa secde et de, “Ey Allah’ım!” de, “Bu gam, ancak işlediğim günahın karşılığıdır.”

کی دهی بی جرم جان را درد و غم - ای تو سبحان پاک از ظلم و ستم

20152- Allah’ım! Sen noksan sıfatlardan münezzehsin. Zulümden, sitemden berisin, temizsin. Hiç suçsuz cana dert verir misin? Gam verir misin?

لیک هم جرمی ببايد گرم را - من معین می ندانم جرم را

20153- Ben ne suç işledim, kesin olarak bilmiyorum ama başıma gelen derdin bir suç olduğunu biliyorum.

دایما آن جرم را پوشیده دار - چون بپوشیدی سبب را ز اعتبار

20154- Allah’ım! Sebebi nasıl örttüysen, lütfen o suçu da ört!

کز سیاست دزدی ام ظاهر شود - که جزا اظهار جرم من بود

20155- Çünkü ceza, suçumu ortaya kor. Ceza yüzünden, benim kötülüğüm meydana çıkar.

“PADİŞAH İŞİ ANLAYINCA, O HIYANETİ ÖRTÜP AFFETMEYİ DÜŞÜNDÜ; CARİYEYİ DE O KUMANDANA VERMEYİ UYGUN BULDU, ÇÜNKÜ BAŞINA GELEN BU FİTNEİNİN, BU ÜZÜCÜ HÂLİN, KENDİ YAPTIĞINA BİR KARŞILIK OLDUĞUNU ANLADI; O MUSUL PADİŞAHINA ZULMETTİĞİ İÇİN, KİM KÖTÜLÜK EDERSE, KENDİNE EDER, ŞÜPHE YOK Kİ RABBİN

GÖZETİR, AYETLERİNE GÖRE BU CEZAYA UĞRADIĞINI BİLDİ; İNTİKAM ALIRSA, BU ZULÜM, BU TAMAH, NASIL KENDİ BAŞINA GELDİYESE, O İNTİKAMIN DA KENDİ BAŞINA GELECEĞİNDEN KORKTU”

عزم کردن شاه چون واقف شد بر آن خیانت که بیپوشاند و عفو کند و او را به او دهد و دانست که آن فتنه جزای او بود و قصد او بود و ظلم او بر صاحب موصل که وَ مَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَاوَ إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ و ترسیدن که اگر انتقام کند آن انتقام هم بر سر او آید چنان که این ظلم و طمع بر سرش آمد

Bu başlıkta geçen âyetlerden birincisi, Secde Suresi'nin 46. ayetinden alınmıştır: *“Kim salih amel işlerse, kendine; kim de kötülük ederse, yine kendinedir. Yoksa Rabbim asla kullara zulmedici değildir.”* İkinci ayet de Fecr Suresi'nin 14. ayetidir.

یاد جرم و زلت و اصرار کرد - شاه با خود آمد استغفار کرد

20156- *Padişah, kendine geldi. Cenab-ı Hakk'tan affedilmesini niyaz etti; suçunu, günahını ve bu işin üstünde ısrarla durduğunu itiraf etti.*

شد جزای آن به جان من رسان - گفت با خود آن چه کردم با کسان

20157- *Kendi kendine dedi ki: “Ben başkalarına ne yaptıysam, bana ceza olarak geldi, benim canıma değdi.”*

بر من آمد آن و افتادم به چاه - قصد جفت دیگران کردم ز جاه

20158- *Padişahlığıma güvenerek, başkalarının eşini elinden almak istedim. O iş benim başıma geldi. Başkasına kazdığım kuyuya kendim düştüm.*

او در خانه‌ی مرا زد لاجرم - من در خانه‌ی کسی دیگر زدم

20159- *Ben birisinin kapısını çaldım, o da tuttu benim kapımı çaldı.*

اهل خود را دان که قواد است او - هر که با اهل کسان شد فسق جو

20160- *Kim başkalarının karısına kötülük ederse, bil ki kendi karısına pezevenklik eder.*

چون جزای سیئه مثلش بود - ز آنکه مثل آن جزای آن شود

20161- *Çünkü bir kötülüğün cezası, tıpkı onun gibi bir kötülüğe uğramaktır. Suçun cezası, o suçun misli (benzeri) olur.*

مثل آن را پس تو دیوثی و بیش - چون سبب کردی کشیدی سوی خویش

20162- *Sen bir sebep bularak başkasının karısını kendine çektin mi, aynen sen de onun gibi, hatta ondan da üstün bir deyyussun.*

غصب کردند از من او را زود نیز - غصب کردم از شه موصل کنیز

20163- *Ben, Musul padişahının cariyesini zorla elinden aldım, onu benim elimden de hemen aldılar.*

خاینش کرد آن خیانت‌های من - اوک امین من بد و لالای من

20164- *O kumandan, benim emniyet ettiğim bir adamdı. Benim işlediğim hainlikler, onu bana hıyanet ettirdi.*

من به دست خویش کردم کار خام - نیست وقت کین گزاری و انتقام

20165- *Kin gütmek, intikam almak vakti değildir. Ben, kendi elimle kötü bir iş*

işledim.

آن تعدی هم بیاید بر سرم - گر کشم کینه بر آن میر و حرم
20166- *O kumandana, şu cariyeye kin güder, kötülük edersem, yapacağım zulüm de başıma gelir.*

آزمودم باز نه زمایم و را - همچنانک این یک بیامد در جزا
20167- *Şu ceza bir kere başıma geldi ya, bunu denedim, sınadım, tekrar deneyip sınamayayım.*

من نیارم این دگر را نیز خست - درد صاحب موصلم گردن شکست
20168- *Musul padişahının başına gelen dert, boynumu kırdı. Ben de, hiç olmazsa başkasının boynunu kırmayayım, yaralamayayım.*

گفت ان عدتم به عدنا به - داد حقمان از مکافات آگهی
20169- *Cenab-ı Hakk, bize yaptıklarımızın karşılığını nasıl göreceğimizi beyan buyurdu da, "Eğer tekrar kötülüğe dönerseniz, biz de cezanızı vermeye döneriz" dedi.*

Burada, İsra Suresi'nin 8. ayetinden iktibas vardır: *"Olur ki, bu ikinci azaptan sonra tövbe edersiniz de, Rabbimiz size rahmet eder. Ve eğer tekrar kötülüğe dönerseniz, biz de cezanızı vermeye döneriz."*

غیر صبر و مرحمت محمود نیست - چون فزونی کردن اینجا سود نیست
20170- *Burada ileri gitmenin faydası yok. Sabırdan, merhametten başka iyi bir şey olamaz.*

رحمتی کن ای رحیمیها زفت - ربنا انا ظلمنا سهو رفت
20171- *Rabbimiz! Nefsimize zulmettik, yanıldık, hatada bulunduk. Senin merhametin pek engindir, sonsuzdur. Sen bize acı!*

Bu beyitte Araf Suresi'nin 23. ayetinden iktibas vardır: *"Ey Rabbimiz! Kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamazsan ve bize merhamet etmezsen, muhakkak ziyan edenlerden oluruz."*

از گناه نو ز زلات کهن - عفو کردم تو هم از من عفو کن
20172- *Allah'ım! Ben o kumandanı affettim, sen de beni affet. Yeni günahımı ve eski suçlarımı bağışla.*

این سخن را که شنیدم من ز تو - گفت اکنون ای کنیزک وامگو
20173- *Sonra, "Ey cariyel!" dedi, "Senden duyduğum bu sözleri, hiç kimseye söyleme."*

الله زین حکایت دم مزن - با امیرت جفت خواهم کرد من
20174- *Seni, o kumandanla evlendireceğim. Allah için olsun, bu hikâyeyi sakın kimseye anlatma.*

کاو یکی بد کرد و نیکی صد هزار - تا نگرده او ز رویم شرمسار
20175- *Söyleme de, o kumandan yüzüme bakınca benden utanmasın. Çünkü o, bana bir kötülük etti ise, yüz bin de iyilik etti.*

خوبتر از تو بدو بسپردهام - بارها من امتحانش کردهام
20176- *Defalarca ben onu denedim. Ona, senden daha güzel kadınları emniyet ettim.*

این قضایای بود هم از کرده‌ها - در امانت یافتن او را تمام
20177- *Onların hiç birine dokunmadı. Bu olan şey, benim yaptıklarımın karşılığıdır, cezasıdır.*

کشت در خود خشم قهر اندیش را - پس بخود خواند آن امیر خویش را
20178- *Sonra o kumandanı huzuruna çağırdı. İçinden onu kahretmek düşüncelerini söktü attı. Kalbinde ona karşı duyduğu hiddeti, kötü düşünceleri öldürdü.*

که شده‌ستم زین کنیزك من نفیر - کرد با او يك بهانه‌ی دل پذیر
20179- *Gönle hoş gelen bir bahane buldu; "Ben" dedi, "Bu cariyeden hoşlanmadım."*

مادر فرزند دارد صد ازیز - ز آن سبب کز غیرت و رشك کنیز
20180- *Sebebi de, oğlumun anası cariyeyi kıskandı, bu yüzden çok üzüldü.*

او نه در خورد چنین جور و جفاست - مادر فرزند را بس حقه‌است
20181- *Eşimin bende yüzlerce hakkı var. O, böyle üzüntülere, cefalara layık değildir.*

زین کنیزك سخت تلخی می‌برد - رشك و غیرت می‌برد خون می‌خورد
20182- *Kıskanıyor, yüreği kan ağlıyor. Bu cariye yüzünden perişan oldu, dayanılmaz acılar çekti.*

پس ترا اولیتر است این ای عزیز - چون کسی را داد خواهم این کنیز
20183- *Bu vaziyette, bu cariyeyi birisine vermem gerekiyor. Azizim! Bunu sana vermem, en doğru, en isabetli bir şey olur.*

خوش نباشد دادن آن جز به تو - که تو جان‌بازی نمودی بهر او
20184- *Çünkü sen, onu alıp getirmek için canınla oynadın. Onu senden başkasına vermek doğru olmaz.*

کرد خشم و حرص را او خرد و مرد - عقد کردش با امیر او را سپرد
20185- *Halife, cariyeyi kumandana nikahladı, ona verdi. Böylece o öfkesini, hırsını kırdı. Kendi nefsinı yendi.*

"ONLARIN RIZIKLARINI BİZ TAKSİM ETTİK, AYETİ HÜKMÜNCE ALLAH, BİRİNE EŞEKLERİN ŞEHVETİNİ, GÜCÜNÜ VERİR, BİRİNE DE PEYGAMBERLERİN, MELEKLERİN ANLAYIŞINI, KUVVETİNİ İHSAN EDER; BAŞTAN ŞEHVET DUYGUSUNU ATMAK, ULULUKTUR; HEVA VE HEVESİ TERK ETMEK, PEYGAMBERE MAHSUS BİR KUVVETTİR; ŞEHVETE AİT OLMAYAN TOHURLARIN MEYVELERİ, ANCAK KIYAMETTE DÜŞEBİLİR"

بیان آن که نَحْنُ قَسَمْنَا که یکی را شهوت و قوت خزان دهد و یکی را کیاست و قوت انبیا و فرشتگان دهد

Yukarıda, başlıkta geçen ayet-i kerime, Zuhuf Suresi'nin 132. ayetinden alınmıştır: *"Rabbinin rahmetini onlar mı buluyorlar? Onların aralarındaki geçim ve rızıklarını, biz taksim ettik. Bir kısmını tutup çalıştırsın. Rabbinin rahmeti ise, kâfirlerin topladıklarından daha hayırlıdır."* Yine başlıkta geçen ilk beyit, Nizami'nin Mahzen-ül Esrar adlı eserinden, ikinci beyit ise, Hakim Senai'nin Hadikat-ül Hakika'sından alınmıştır.

بود او را مردی پیغمبران - گر بدش سستی نری خران
20186- *O halifede, erkek eşeklerin gücü yoktu. Fakat peygamberlerin erliği vardı.*

هست مردی و رگ پیغمبری - گر بدش سستی نری خران
20187- *Öfkeyi, şehveti, hırsı bırakmak erliktir. Peygamberlerin huyuna, tabiatına sahip oluşturun.*

حق همیخواند الغ بگلر بگش - نری خر گو مباحش اندر رگش
20188- *Damarlarında eşek erliği, eşek gücü olmayan kişiye Allah c.c. "Ulu Beylerbeyi" der.*

به از آن زنده که باشد دور و رد - مردهای باشم به من حق بنگرد
20189- *Allah'tan uzak, onun kapısından kovulan bir diri olmaktansa, Allah'ın sevdiği bir ölü olmam daha iyidir.*

آن برد دوزخ برد این در جنان - مغز مردی این شناس و پوست آن
20190- *Şehveti terk etmiş, nefsanî arzularını öldürmüş, Allah'ın nazarında sevgili bir ölü olmayı, sen gerçek erkeklik bil. Erliğin özü bil. Şehvete bağlanmayı, heva ve hevese uymayı bir kabuk say. Sonuncusu, insanı cehenneme götürür. Birincisi ise, cennetlere ulaştırır.*

حفت النار از هوا آمد پدید - حفت الجنة مکاره را رسید
20191- *Cennetin hoşla gitmeyen şeylerle, muhannet ve meşakkatle çevrildiği, cehennemin ise, heva ve heveslerle, şehvetle sarıldığı haber verilmiştir.*
Bu beyitte, şu hadis-i şerife işaret edilmiştir: *"Cennetin etrafı, hoşla gitmeyen şeylerle, muhannetle; cehennemin etrafı ise, şehvetlerle, heva ve hevesle çevrilmiştir."*

مردی خر کم فزون مردی هش - ای ایاز شیر نر دیو کش
20192- *Ey Ayaz! Ey şeytanı öldüren erkek arslan! Eşek erliğini, şehveti, heva ve hevesi azalt. Akıl erliğini, fazileti, insanlığı çoğalt.*
Gazneli Sultan Mahmut'un faziletli kölesi olan Ayaz, kâmil insanın sembolü olarak geçmektedir.

لعب کودک بود پیش از اینت مرد - آن چه چندین صدر ادراکش نکرد
20193- *Bunca ulu kişinin, yüzlerce âlimin anlayamadığı şey, sence bir çocuk oynuyordu... İşte sana kâmil insan!*

جان سپرده بهر امرم در وفا - ای بدیده لذت امر مرا
20194- *Ey benim emrimin zevkine varan, buyruğuma vefa gösterip can veren er!*

بشنو اکنون در بیان معنویت - داستان ذوق امر و چاشنیش
20195- *Şimdi onun emirden aldığı zevki, şu hikâyeden duy! Bu hikâyenin manasından anla!*

"PADİŞAHIN, DİVANDAKİLERE MÜCEVHERİN DEĞERİNİ SORMASI; VEZİRİN, DEĞER BİÇMEKTE ÇOK MÜBALAĞA ETMESİ; PADİŞAHIN, BU MÜCEVHERİ KIR, DİYE VEZİRE EMRETMESİ VE VEZİRİN KIRMAKTA TEREDDÜT ETMESİ"
دادن شاه گوهر را میان دیوان و مجمع به دست وزیر که این چند ارز و مبالغه کردن وزیر

در قیمت او و فرمودن شاه او را که اکنون این را بشکن و گفتن وزیر که این را چون بشکنم
الی آخر القصه

جمله ارکان را در آن دیوان بیافت - شاه روزی جانب دیوان شتافت

20196- *Padişah Gazneli Mahmud, bir gün divana gitti. Bütün hükümet adamlarını divanda toplanmış olarak buldu.*

پس نهادش زود در کف وزیر - گوهری بیرون کشید او مستنیر

20197- *O büyük hükümdar, o nurlu padişah, bir mücevher çıkarıp vezirin avucuna koydu.*

گفت به ارزد ز صد خروار زر - گفت چون است و چه ارزد این گهر

20198- *Dedi ki, "Bu nasıl mücevherdir, değeri nedir?"; vezir, mücevhere baktı, "Bu, yüz eşek yükü altına değer" dedi.*

نیک خواه مخزن و مالت منم - گفت بشکن گفت چو نش بشکنم

20199- *Sultan Mahmut, "Bu müceveri kır, parçala" deyince vezir, "Nasıl kırabilirim? Ben senin hazinene, malına zarar verebilir miyim?" dedi.*

که نیاید در بها گردد هدر - چون روا دارم که مثل این گهر

20200- *Böyle paha biçilmez mücevheri kırıp parçalamaya nasıl elim varır?*

گوهر از وی بستند آن شاه و فتی - گفت شاباش و بدادش خلعتی

20201- *Padişah, vezirin bu sözünü beğendi. Ona bir elbise ihsan etti. O cömert ve yiğit padişah, o mücevheri ondan aldı.*

هر لباس و حله کاو پوشیده بود - کرد ایثار وزیر آن شاه جود

20202- *O cömert padişah, giyindiği bütün elbiseyi de, kuşandığı her şeyi de vezire verdi.*

از قضیه‌ی تازه و راز کهن - ساعتیشان کرد مشغول سخن

20203- *Onları bir müddet söze tuttu. Yeni hadiselerden, eski vakıalardan söz açtı.*

که چه ارزد این به پیش طالبی - بعد از آن دادش به دست حاجبی

20204- *Sonra mücevheri hazinedarının eline verdi de, "Eğer isteklisi çıkarsa, bunun değer nedir?" dedi.*

کش نگه دارد خدا از مهلکت - گفت ارزد این به نیمه‌ی مملکت

20205- *Hazinedar, "Allah tehlikeden korusun, bu mücevher, memleketin yarısı değerinde" dedi.*

بس دریغ است این شکستن را دریغ - گفت بشکن گفت ای خورشید تیغ

20206- *Sultan Mahmut, hazinedara "Mücevheri kır, parçala" dedi.*

که شده‌ست این نور روز او را تبع - قیمتش بگذار بین تاب و لمع

20207- *Değerini bir tarafa bırak, mücevherin saçtığı ışığa bak, gündüzün nuru bile ona tabi olmada, ona uymada.*

کی خزینه‌ی شاه را باشم عدو - دست کی جنبد مرا در کسر او
20208- Hazinedar, "Bunu kırmaya nasıl elim varır? Ben hazinedarım, nasıl olur da padişahımın hazinesine düşman olurum?" dedi.

پس دهان در مدح عقل او گشود - شاه خلعت داد و ادرارش فزود
20209- Padişah, ona da elbise verdi. Maaşını artırdı, onun aklını, zekâsını çok methetti.

در را آن امتحان کن باز داد - بعد يك ساعت به دست میر داد
20210- Bir zaman sonra, tekrar denemek için mücevheri adalet bakanının eline verdi.

هر یکی را خلعتی داد او ثمین - او همین گفت و همه میران همین
20211- O da öyle söyledi. Mücevherin değerinden bahsetti. Bütün beyler de, öyle söylediler. Her birine elbiseler verdi, ihsanlarda bulundu.

آن خسیسان را به برد از ره به چاه - جامگیشان همی افزود شاه
20212- Padişah, mücevheri kırmaya kıyamayan o beylerin elbise paralarını artırdı. Onları memnun etti. Aslında o, hasisleri yoldan çıkardı, kuyuya attı.

جمله يك يك هم به تقلید وزیر - این چنین گفتند پنجه شصت امیر
20213- Elli altmış bey, hepsi veziri taklit ederek, aynı şeyleri söylediler.

هست رسوا هر مقلد ز امتحان - گر چه تقلید است استون جهان
20214- Gerçi dünyanın direği taklittir. Fakat her mukallit de, sinama yüzünden rezil-rüsva olur.

"MÜCEVHERİN ELDEN ELE DOLAŞARAK AYAZ'A GELMESİ; AYAZ'IN ONLARA UYMAMASI, PADİŞAHIN VERECEĞİ MALA, MÜLKE, ELBİSEYE ALDANMAMASI; O YANILANLARIN AKILLARINA KANMAMASI; MUKALLİDİ MÜSLÜMAN SAYMAK DOĞRU OLUR MU? MÜSLÜMAN OLUR AMA NADİR MÜSLÜMAN OLUR, MUKALLİT DE İTİKADINDA SEBAT EDER, İMTİHANLARDAN SELAMETLE KURTULUR, FAKAT MUKALLİTTE GÖZÜ GÖRENLERİN SEBATI YOKTUR, ANCAK ALLAH KORURSA O BAŞKA, ZİRA HAKK BİRDİR, ONA BENZEYEN VE İNSANI YANILTAN ÇOK ZİTLAR VARDIR, MUKALLİT O ZİTTİ TANIYAMAZ; BU YÜZDEN HAKK'I DA TANIYAMAZ, FAKAT O HAKK'I TANIMASA BİLE, HAKK ONA İNAYET GÖZÜ İLE BAKARSA, O TANIMAZLIK, MUKALLİDE ZİYAN VERMEZ"

رسیدن گوهر از دست به دست آخر دور به ایاز و کیاست ایاز و مقلد ناشدن ایشان را و مغرور ناشدن او به کال و مال دادن شاه و خلعتها و جامگیها افزون کردن و مدح عقل مخطئان کردن، که نشاید مقلد را مسلمان داشتن، مسلمان باشد اما نادر باشد که مقلد ثبات کند بر آن اعتقاد و مقلد از این امتحانها به سلامت بیرون آید که ثبات بینایان ندارد الا من عصمه الله زیرا حق یکی است و آن را ضد بسیار غلط افکن و مشابه حق، مقلد چون آن ضد را شناسد از آن رو حق را نشناخته باشد اما حق با آن ناشناخت او چو او را به عنایت نگاه دارد آن ناشناخت او را زیان ندارد

چند می‌ارزد بدین تاب و هنر - ای ایاز اکنون نگویی کاین گهر
20215- Sultan Mahmut, "Ey Ayaz!" dedi, "Bu parlaklığıyla, bu güzelliğiyle şu mücevher ne eder? Bu hususta sen bir şey söylemiyorsun?" dedi.

گفت اکنون زود خردش در شکن - گفت افزون ز آنچه تانم گفت من

20216- Ayaz, "O mücevherin söyleyeceğimden de fazla değeri vardır" dedi. Bunun üzerine Sultan Mahmut, "Mademki öyle, al hemen kır, paramparça et!" dedi.

خرد کردش پیش او بود آن صواب - سنگها در آستین بودش شتاب

20217- Ayaz'ın yenlerinde taşlar vardı. Hemen onları çıkarıp mücevheri kırdı. Un ufak etti. Bu hareket, ona doğru görünmüştü.

(Farsçası yok)

20218- Devletli bahtı yâr olmuştu da, o eşine az rastlanır fırsat el vermişti.

کرده بود اندر بغل دو سنگ را - یا بخواب این دیده بود آن پر صفا

20219- Yahut o saf ve temiz delikanlı, bu işi rüyasında görmüştü de, koltuğuna iki taş almıştı.

کشف شد پایان کارش از اله - همچو یوسف که درون قعر چاه

20220- Sanki Yusuf gibi, ona kuyu dibindeyken işinin sonunun nereye varacağı bildirilmişti.

پیش او یک شد مراد و بی مراد - هر که را فتح و ظفر پیغام داد

2021- Fetih ve zafer kime haber yollarsa, onun yanında murada ermek de birdir, ermemek de...

او چه ترسد از شکست و کارزار - هر که پایندان وی شد وصل یار

20222- Sevgiliye kavuşma ümidi kime destek olursa, o kırılmaktan, savaşmaktan korkar mı?

فوت اسب و پیل هستش ترهات - چون یقین گشتش که خواهد کرد مات

20223- Karşısındakini mat edeceğini iyice bilen bir kimse için, atının ve filinin ölümü hiçbir şey ifade etmez. Ona göre atın ölümü de, filin ölümü de saçmadır.

اسب گور و نه که پیش آهنگ اوست - گر برد اسبش هر آن که اسب جوست

20224- At arayan biri, arifin atını alıp götürmeğe kalkışsa, "Al götür" der. Bir at, arifi Hakk yolundan alıkoyamaz.

Hakk yolunda yürüyen bir arifin ata ihtiyacı yoktur. Hiçbir hayal ve endişe, onu yolundan alıkoyamaz. Çünkü onlar, Allah'ın lütfuna ve ihsanına nail olmuşlardır. Enbiya Suresi'nin 101. ayeti onların hâlini ifade etmektedir: "Şüphe yok ki, kendileri için bizden en güzel bir saadet sebk etmiş (Takdir edilmiş) olanlar."

عشق اسبش از پی پیشی بود - مرد را با اسب کی خویشی بود

20225- İnsanın atla bir akrabalığı olur mu? İnsanın atı sevmesi, öne geçmek içindir.

بی صداع صورتی معنی بگیر - بهر صورتها مکش چندین زحیر

20226- Suretler, şekiller için bu kadar elem çekme. Hakikati, manayı, suretin ve maddenin verdiği baş ağrısı çekmeksizin elde et.

تا چه باشد حال او روز شمار - هست زاهد را غم پایان کار

20227- Zahit, işin sonu nereye varacak, onu düşünür. "Sorgu, hesap günü ne olacak?" diye gama düşer.

از غم و احوال آخر فارغاند - عارفان ز آغاز گشته هوشمند

20228- Ariflerinse, başlangıçtan, ezelden haberleri vardır da, sonu düşünüp gamlanmaktan kendilerini kurtarmışlardır.

سابقه دانیش خورد آن هر دو را - بود عارف را همین خوف و رجا

20229- Arifte önce korku da vardı, ümit de vardı. Fakat işin önünden, ezelden haberdar olunca, bu iki duygudan da kendini kurtardı.

او همی‌داند چه خواهد بود چاش - دید کاو سابق زراعت کرد ماش

20230- O, önce mercimek ektiğini bildiğinden, ne mahsul elde edeceğini de anladı.

های و هو را کرد تیغ حق دو نیم - عارف است و باز رست از خوف و بیم

20231- O arifler ki, korkudan kurtulmuşlardır. Hakk'ın kılıcı, hay ve huyu ikiye bölmüştür.

خوف فانی شد عیان گشت آن رجا - بود او را بیم و اومید از خدا

20232- Evvelce o da Allah'tan korkardı, ümide kapılırdı; korku yok oldu, ümit de meydana çıktı.

ز آن امیران خاست صد بانگ و فغان - چون شکست او گوهر خاص آن زمان

20233- Ayaz, o kıymetli mücevheri kırınca, beylerden yüzlerce feryat yükseldi.

هر که این پر نور گوهر را شکست - کاین چه بی‌باکیست و الله کافر است

20234- "Bu ne korkusuzluk, bu ne pervasızlık" diyorlardı. Nurlarla dolu bu mücevheri kıran kâfirdir.

در شکسته در امر شاه را - و آن جماعت جمله از جهل و عما

20235- Hâlbuki o beylerin, emirlerin hepsi de, padişahın emir incisini bilgisizlik ve körlükleri yüzünden kırmışlardı da, haberleri yoktu.

بر چنان خاطر چرا پوشیده شد - قیمتی گوهر نتیجه‌ی مهر و ود

20236- Muhabbet ve sevgi neticesi olan değerli mücevher (Padişahın emri) neden gözden kaçmış, hatıra gelmemişt?

Hazret-i Mevlâna'nın anlattıkları, Şeyh Attar'ın Musibetname'sinde geçen şu hikâyeyi hatırlatmaktadır: Ayaz'ın elinde çok değerli lal bir kadeh vardır. Sultan Mahmut, ona "O kadehi yere vur, parçala" dedi. Ayaz, hiç tereddüt etmeden kadehi yere attı. Kadeh paramparça oldu. Orada bulunan emirler, kumandanlar, Ayaz'ın bu hareketi karşısında şaşırıp kaldılar. Söylenmeye başladılar. Kadehi kırdığı için onu kınadılar, suçlu buldular. Herkes, ona "Aptal" diyordu, "Kırdığın kadehin değerini Allah'tan başka kimse bilemez. Bunun değerini anlayamadığın için, şu an yerin dibine geç!" Sultan Mahmut ise, Ayaz'ın bu hareketi yüzünden gülümsüyor, kadehin kırılmasına hiç ehemmiyet vermiyordu. Orada bulunanlardan biri, kendini tutamadı, "Ey köle! Böyle dünyaya nurlar saçan bu kıymetli kadehi neden kırdın, parçaladın?" diye sordu. Ayaz, ona dedi ki "Padişahımın emirlerini yerine getirmek, denizlerin dibinden aya kadar, dünyada ne varsa, hepsinden üstündür, değerlidir. Sen kadehe bakıyorsun, onun değerine hayran oluyorsun. Ben ise, can-u gönülden sultanımın emrine bakıyorum. Kölenin fermana uyması daha iyidir."

Attar Hazretleri'nin Musibetname'sinde anlatılan bu hikâye, Mesnevî-i Şerif'te bu şekilde nakledilmekte ve Hazreti Mevlâna kendi mübarek görüşleri ile hikâyeyi güzelleştirmektedir. Şimdi Mesnevî'deki hikâyeye devam edelim:

"MÜCEVHERİN KIRILMASI ÜZERİNE, BEYLERİN AYAZ'I KINAMALARI VE AYAZ'IN SÖYLEDİKLERİ"

تشنیع زدن امرا بر ایاز که چرا شکستش و جواب دادن ایاز ایشان را

امر شه بهتر به قیمت یا گهر - گفت ایاز ای مهتران نامور

20237- *Ayaz, dedi ki: "Ey ulu beyler! Padişahın emri mi daha kıymetlidir, yoksa mücevher mi?"*

یا که این نیکو گهر بهر خدا - امر سلطان به بود پیش شما

20238- *Allah için söyleyin, sizce sultanın buyruğu mu daha iyi, şu güzel mücevher mi?*

قبله تان غول است و جاده‌ی راه نه - ای نظرتان بر گهر بر شاه نه

20239- *Gözleriniz mücevherde, padişahta değil. Yüzünüzü yol bulunmayan gulyabana çevirmişsiniz. Ana caddeyi görmüyorsunuz.*

من چو مشرک روی نارم با حجر - من ز شه بر می‌نگردانم نظر

20240- *Ben, gözlerimi padişahıtan ayırmam. Müşrik gibi taş yüz tutmam.*

بر گزیند پس نه‌د شاه مرا - بی‌گهر جانی که رنگین سنگ را

20241- *Renkli, güzel, parlak bir taşı seçip padişahın buyruğunu yerine getirmeyen canda hiç bir manevi cevher, değer yoktur.*

عقل در رنگ آورنده دنگ کن - پشت سوی لعبت گل رنگ کن

20242- *Gül renkli taşı ardına at, o taşı meydana getiren, renk veren yaratıcıyı düşün de hayran ol. Şaşırp kal.*

آتش اندر بو و اندر رنگ زن - اندر آ در جو سبو بر سنگ زن

20243- *Dereye gir, testiye taş çal. Kokuyu, rengi ateşe at, yak.*

Burada dere, hakikatin, testi de, hayallerin, şekillerin sembolüdür. Koku, renk suretlerin, dış görünüşlerin ifadesidir.

رنگ و بو مپرست مانند زنان - گر نه‌ای در راه دین از ره زنان

20244- *Din yolunda yol kesenlerden değilsen, hanımlar gibi renge, kokuya tapma.*

عذر جویان گشته ز آن نسیان به جان - سر فرو انداختند آن مهتران

20245- *Orada bulunan beyler, bu sözler üzerine başlarını önlerine eğdiler. Canla, gönülle, bu unutuşa özür aramaya başladılar.*

همچو دودی می‌شدی تا آسمان - از دل هر يك دو صد آه آن زمان

20246- *O anda, her birinin gönlünden yüzlerce ah, duman gibi gönüllere yükseldi.*

کز پی سنگ امر ما را بشکنند - این خسان چه لایق صدر من‌اند

20247- *Bu alçaklar, benim yüce makamıma layık değildir. Bunlar, bir taş için benim emrimi çiğnemişlerdir.*

که ز صدرم این خسان را دور کن - کرد اشارت شه به جلاد کهن

20248- *Padişah, ihtiyar cellada "Huzurumdan bu alçak kişileri uzaklaştı" diye emir verdi.*

بهر رنگین سنگ شد خوار و کساد - امر ما پیش چنین اهل فساد
20249- *Bu müfsitler, bu mücrimler, emrimizi renkli bir taş için çığnediler.*

“PADIŞAHIN, BEYLERİN ÖLDÜRÜLMESİNİ İSTEMESİ”
قصد شاه به کشتن امرا و شفاعت کردن ایاز پیش تخت سلطان که العفو اولی

پیش تخت آن الغ سلطان دوید - پس ایاز مهر افزا بر جهید
20250- *Bunun üzerine, merhametli Ayaz yerinden fırladı, o ulu sultanın tahtının önüne koştı.*

کای قبادی کز تو چرخ آرد شگفت - سجده‌ای کرد و گلوی خود گرفت
20251- *Secde etti ve “Sen, öyle ulu padişahsın ki, gökyüzü bile senin büyüklüğüne şaşırmıştır” dedi.*

از تو دارند و سخاوت هر سخی - ای همایی که همایان فرخی
20252- *Ey devlet kuşu! Bütün devlet kuşları, mutluluğu senden elde ederler, her cömerde cömertlik senden gelir.*

محو گردد پیش ایثارت نهان - ای کریمی که کرمهای جهان
20253- *Ey kerem sahibi! Dünyanın keremleri de, senin lütuflarına, ihsanlarına karşı bir hiç olur.*

از خجالت پیرهن را بر درید - ای لطیفی که گل سرخت بدید
20254- *Ey güzel varlık! Kırmızı gül seni gördü de, utancından gömleğini yırttı.*

روبهان بر شیر از عفو تو چیر - از غفوری تو غفران چشم سیر
20255- *Gufran, af ve merhamet, senin merhametinle, bağışlamanla doymuş; tilkiler, senin affına sığınmışlar da, arslanı yenmişler.*

هر که با امر تو بی‌باکی کند - جز که عفو تو که را دارد سند
20256- *Senin emrine karşı korkusuzca davranan, affından başka neye dayansın?*

از وفور عفو تست ای عفو لان - غفلت و گستاخی این مجرمان
20257- *Bu suçluların küstahlıkları, gafletleri, ey af madeni, senin affının, merhametinin çokluğundan meydana geldi.*

که برد تعظیم از دیده رمد - دایما غفلت ز گستاخی دمد
20258- *Gaflet, her zaman hürmetsizlikten, küstahlıktan meydana gelir. Hürmet, üstün görme, insanın gözünden görüşe engel olan hastalığı giderir de, göz gerçeği görür.*

ز آتش تعظیم گردد سوخته - غفلت و نسیان بد آموخته
20259- *Gaflet, kötü bir huy olan unutkanlık, hürmet ve saygı ateşiyle yanıp gider.*

سهو و نسیان از دلش بیرون جهد - هیبتش بیداری و فطنت دهد
20260- *Onun heybeti, büyüklüğü, insana uyanıklık ve anlayış verir. Gönülden unutkanlık da, yanılma da çıkar gider.*

تا بنر باید کسی زو دلق را - وقت غارت خواب ناید خلق را

20261- *Yağma zamanı, halkın uykusu kaçır. Kimse, hırkamı çalacaklar diye uyumaz.*

خواب نسیان کی بود با بیم حلق - خواب چون در می‌رمد از بیم دلق

20262- *Hırkayı çaldırmak korkusu ile insanın uykusu kaçarsa, can korkusu varken, unutkanlık uykusu nasıl gelir?*

که بود نسیان به وجهی هم گناه - لا تواخذ ان نسینا شد گواه

20263- *“Unutup işlediğimizden dolayı bizi suçlu sayma” ayeti buna şahit, çünkü unutmak da bir bakımdan suçtur.*

Bu beyitte, Bakara Suresi'nin 286. ayetinden iktibas vardır: *“Allah, hiçbir kimseye gücünün yeteceğinden başkasını yüklemez. Herkesin kazandığı hayır kendi faydasına, yaptığı şer kendi zararınadır. Ey Rabbimiz! Unuttuk, yanıldıysak, bizi tutup sorguya çekme. Ey Rabbimiz! Bizden evvelki (ümmetlere) yüklediğin gibi, üstümüze ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz! Takat getiremeyeceğimizi bize taşıtma. Bizden (sadır olan günahları) sil, başısla. Bizi yarlıga. Bizi esirge. Sen bizim Mevlamızsın. Artık kâfirler grubuna karşı bize yardım et.”*

ور نه نسیان در نیاوردی نبرد - ز انکه استکمال تعظیم او نکرد

20264- *Bu sebepledir ki unutan kimse, hürmette, saygıda kusur etmiştir. Üstün görmenin kemaline ulaşamamıştır. Yoksa unutkanlık ona nasıl hücum edebilirdi?*

در سبب ورزیدن او مختار بود - گر چه نسیان لا بد و ناچار بود

20265- *Gerçi unutmak, zaruri olarak gelir çatar. Fakat insanın da unutmamak için sebeplere sarılması elindedir.*

تا که نسیان زاد یا سهو و خطا - که تهاون کرد در تعظیمها

20266- *Çünkü insan, Cenab-ı Hakk'a hürmette tazimde kusur işler ve gevşeklik gösterirse, bundan unutkanlık, yanılma ve şaşırma meydana gelir.*

گوید او معذور بودم من ز خود - همچو مستی کاو جنایتها کند

20267- *Nasıl sarhoş, sarhoşlukla cinayetler yapar, sonra da “Özrüm vardı, ben kendimde değildim, ne yaptığımı bilmiyordum” derse...*

از تو بد در رفتن آن اختیار - گویدش لیکن سبب ای زشت کار

20268- *Ona derler ki: “Ey kötülük eden kişi! O içkiyi sen kendi dileğinle içmedin mi?”*

اختیارت خود نشد تش راندی - بی‌خودی نامد به خود تش خواندی

20269- *Kendinde olmayış, sana kendiliğinden gelmedi. Onu sen çağırdın. O dileği, ihtiyarı kendin meydana getirdin.*

حفظ کردی ساقی جان عهد تو - گر رسیدی مستی بی‌جهد تو

20270- *Sarhoşluk senin cehdin, senin gayretin olmaksızın gelseydi, can sakisi, senin ahdini korur, seni gözetirdi.*

من غلام زلت مست اله - پشت دارت بودی او و عذر خواه

20271- *Sana arka olur, senin namına o özür dilerdi. Ben, Allah aşkıyla sarhoş olanın küçük suçuna, yanlışına kul köle olayım.*

عکس عفوت ای ز تو هر بهره‌ای - عفوهای جمله عالم ذره‌ای
20272- *Ayaz, Sultan Mahmut'a dedi ki: "Elde edilen her şey senden, bütün âlemin affetmesi, bağışlaması, senin bağışlamanın aksinde bir zerrelerdir.*

نیست کفوش أَيْهَا النَّاسُ اتَّقُوا - عفوها گفته ثنای عفو تو
20273- *Aflar, senin affını överler; "Ey insanlar! Sakının! Ona eş olmaz" derler.*
Bu beyitte, Nisa Suresi'nin 1. ayeti ile Hacc Suresi'nin 1. ayetlerinden iktibas vardır.

کام شیرین تواند ای کامران - جانیشان بخش و ز خودشان هم مران
20274- *Onların canlarını sen bağışla, huzurundan da kovma. Ey muradına ermiş er! Onlar, senin damağının tadıdır.*

فرقت تلخ تو چون خواهد کشید - رحم کن بر وی که روی تو بدید
20275- *Senin güzel yüzünü görene merhamet et. O, senin acı ayrılığını nasıl çeksin?*

هر چه خواهی کن و لیکن این مکن - از فراق و هجر می‌گویی سخن
20276- *Ayrılıktan söz ediyorsun; ne yaparsan yap da, bunu yapma, hicrandan bahsetme.*

نیست مانند فراق روی تو - صد هزاران مرگ تلخ شصت تو
20277- *Senin tuzağına düşüp yüz binlerce ölüm acısını çekmek bile, yüzünü görmeye, senden ayrı düşmeye benzemez.*

دور دار ای مجرمان را مستغاث - تلخی هجر از ذکور و از اناث
20278- *Ey suçluların feryadına yetişen! Ayrılık acısını erkeklerden de, kadınlardan da uzaklaştır.*

تلخی هجر تو فوق آتش است - بر امید وصل تو مردن خوش است
20279- *Sana kavuşmak ümidi ile ölmek bile hoştur. Ayrılığının acısı, ateşten de üstündür, kuvvetlidir.*

چه غم بودی گرم کردی نظر - گبر می‌گوید میان آن سقر
20280- *Kâfir bile, o kavurucu ateşin içinde "Bana bir baksaydın, cehennemde olduğuma ne gam çekerdim, ne de kasavet" der.*

ساحران را خون بهای دست و پاست - کان نظر شیرین کننده رنجهاست
20281- *Çünkü o bakış, bütün ağırları, sızıları, bütün yaraları, bereleri tatlılaştırır. O bakış, büyücülerin kesilen ellerinin kan pahasıdır.*

"FİRAVUN BÜYÜCÜLERİ ÖLDÜRECEĞİ ZAMAN, ONLAR, ZARARI YOK, BİZ RABBİMİZE DÖNERİZ, AYETİNİN TEFSİRİ"

تفسیر گفتن ساحران فرعون را در وقت سیاست که لا ضَيْرَ إِنَّا إِلَى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ

Bu başlıkta ve sonraki beyitte, Şuara Suresi'nin 50. ayetine işaret vardır:
"Büyücüler dediler ki: Zararı yok, muhakkak biz Rabbimize döneceğiz." Onlar Hakk'a olan imanlarının ve sevgilerinin kuvvetiyle, seve seve işkencelere ve ölüme katlandılar.

چرخ گویی شد پی آن صولجان - نعره‌ی لا ضَيْرَ بشنید آسمان
20282- *"Zararı yok" narasını göklerde işitti. Gökyüzü, sanki o savlıcana bir*

top kesildi.

Savlıcan, cevgan tabir olunan ucu eğri bir sopa ki, cirit oynayanlar onu kullanırlar, topu onunla yakalamağa çalışırlardı. “Zararı yok” bütün âlemi kaplamış uçsuz bucaksız gökyüzü, o ses cevganının içinde bir top gibi kalmıştı.

لطف حق غالب بود بر قهر غیر - ضربت فرعون ما را نیست ضیر

20283- Onlar, “Firavun’un vuruşu bize zarar vermez” dediler. Allah’ın lütfu, başkalarının kahrından üstündür.

می‌رهانیمن ز رنج ای کوردل - گر بدانی سر ما را ای مصل

20284- Ey can gözü kör! Ey insanları sapıklık, azgınlık yoluna süren kişi! Sırrımızı bilseydin anlardın ki, biz kendimizi ıstıraptan kurtarıyoruz.

می‌زند یا لیت قومی یعلمون - هین بیا زین سو ببین کاین ارغنون

20285- Aklını başına al, bu tarafa gel. Bu organon “Keşke kavmim bilselerdi” nefhasını çalıyor.

Bu beyitte Yasin Suresi’nin 26. ayetinden iktibas vardır: **“Habip Neccar’ın nasihatlarına rağmen, kavmi onu öldürdü. Ruhuna hitaben şöyle denildi: Haydi, cennete gir! Cevap olarak ruhu şöyle dedi: Ne olurdu kavmim bilselerdi, tasdik etselerdi”** Nasıl Habip Neccar imanı uğrunda can verirken mutluysa, Firavun’un öldürdüğü büyücüler de, imanları uğrunda can verebiliyorlardı. Bizim, ölümden işkenceden korkmamız şöyle dursun, ne mutlu olduğumuzu kavmimiz bilselerdi, bize gıpta ederlerdi, demek istiyor. Bir çeşit çalgı aleti olan organon, Hakk âşığı büyücülerin o hâllerinin sembolü olmaktadır.

نه چو فرعونیت و ملکت فانیی - داد ما را فضل حق فرعونیی

20286- Büyücüler, Firavun’a hitaben diyorlardı ki: “Allah’ın lütuf ve ihsanı bize de bir firavunluk, sultanlık verdi. Fakat bizim sultanlığımız, senin Firavunluğun gibi fanî değildir. İman sultanlığı, gelip geçici değildir.”

ای شده غره به مصر و رود نیل - سر بر آر و ملک بین زنده و جلیل

20287- Ey Mısır ülkesine, Nil nehrine bakıp gurura kapılan Firavun! Başını kaldır da, bizim ölümsüz ve ulu sultanlığımızı gör.

نیل را در نیل جان غرقه کنی - گر تو ترك این نجس خرقه کنی

20288- Ey Firavun! Eğer sen şu pis hırkadan vazgeçersen, Nil ırmağını can Nilinde boşarsın, yok edersin.

Beyitte geçen pis hırka diye bahsettiği, ruhumuzun kafesi olan bedenimiz, cismani varlığımızdır. Aynı zamanda, gururumuz, benliğimizdir. Hazreti Mevlâna, muvakkat olan tenimizi, vücudumuzu, hırkaya giyilen elbiseye benzetir. Hakk’a kavuşan ten kafesinden kurtulan biri için söylenen şu şiirinde olduğu gibi:

“Ey bu daracık kafesten uçan varlık! Yakine, gökyüzünün ötelere götürülen ruh, bundan sonra senin için yepyeni bir hayat başlayacak. Bu dağınık, başıboş, karışık dünya hayatı artık bitsin, yeter artık. Bitli hırkayı üstünden kaldırdın attın. Elbisesizlik, çıplaklık sana iyi yakıştı.”

در میان مصر جان صد مصر هست - هین بدار از مصر ای فرعون دست

20289- Ey Firavun! Aklını başına al da, Mısır ülkesinden el çek. Can Mısırında, gönül Mısırında yüzlerce Mısır var.

غافل از ماهیت این هر دو نام - تو انا رب همی‌گویی به عام

20290- Ey Firavun! Sen halka “Ben Rabbim” deyip duruyorsun. Fakat bu iki

kelimenin mahiyetini, ne olduğunu, ne manaya geldiğini bilmiyorsun.

Bu beyitte, Naziat Suresi'nin 24. ayetine işaret vardır: **"Ben, sizin en yüce Rabbinizim, dedi."**

کی انا دان بند جسم و جان بود - رب بر مربوب کی لرزان بود

20291- Rab olan, Rablık ettiği, yetiştirip büyüttüğü kişiden nasıl titrer? "Ben" diye de, nasıl olur bedene cana bağlanır kalır?

از انای پر بلای پر عنا - نك انا ماییم رسته از انا

20292- İşte bak, burada bizler "Ben" diyoruz. Çünkü biz, benlikten, benden kurtulmuşuz. Belalarla, sıkıntılarla dolu benlikten vazgeçmişiz.

در حق ما دولت محتوم بود - آن انایی بر تو ای سگ شوم بود

20293- Ey alçak Firavun! O alçak "Ben" deyiş, sana uğurlu gelmedi. Fakat bize ulaşılmaz bir saadet, sonsuz bir devlet gibi geldi.

کی زدی بر ما چنین اقبال خوش - گر نبودیت این انایی کینه کش

20294- Ey Firavun! Senin yükün, gövden, "Ben" deyişin olmasaydı, bize bu çeşit bir güzel devlet güneşi nereden vuracak, ulaşılmaz saadet nereden gelecekti?

Dikkat edildiyse "Ben ve Benlik", eskilerin "Ene ve Enaniyet" dedikleri meseleler üzerinde durulmaktadır. Önce Firavun'un halka, "Ben Rabbinizim" diye hitap etmesi, sonra Hakk'a inanan, Hakk uğrunda işkencelerle can veren müminlerin cevapları bahis konusu olmaktadır. Firavun'un **"Ben sizin Rabbinizim"** demesi ile, büyücülerin "Bizler, ben diyoruz; çünkü biz, benlikten, benden kurtulmuşuz" sözlerini gereği gibi anlamamız için, bu mevzu üzerinde düşünmemiz gerekmektedir.

Arifler bilirler ki, bizim hakiki benliğimiz enaniyet-i ezeliyemizdir. Yani ezelden, ruh âleminden gelen manevi varlığımızdır. Şu görünen dış varlığımız, cismimiz, tenimiz bir gölgeden ibarettir.

İnsanın dışta görünen cismani varlığı, bedeni, teni itibarıyla "Ben" demesi mecazidir. Yani "Ben" dediğimiz zaman tenimizi kastetmiyoruz. Tenin ötesinde bulunan manevi varlığımızı, Allah'ın bize bir emaneti olan ruhumuzu kastediyoruz. Bunu iyice anlayabilmemiz için bir misal arz edeyim: Soba yandı, dediğimiz zaman nasıl bir mecaz manası çıkıyor da, saçtan, demirden yapılmış sobanın değil de, sobanın içindeki odunun yahut gazın yandığını anlıyorsan, "Ben" dediğimiz zaman da, görünen vücudumuzu, etten, kemikten, deriden ibaret olan tenimizi değil, onun ötesinde bulunan manevi varlığımızı anlamaktayız. Bu sebeple Yunus Hazretleri, "Bir ben vardır bende, benden içeri" demiştir. Esrar Dede de, Cenab-ı Hakk'a hitaben "Ben, ben dediğim, ben dediğim, sensin hep; canım dediğim, ten dediğim sensin hep" diye niyazda bulunmuştur.

Şu hâlde, insanın dışta görünen teni, bedeni bakımından "Ene", yani "Ben" demesi mecazidir. Çünkü onun hakiki varlığı, enaniyet-i ezeliyesi, ezelden gelen "Ben" midir. Bu bakımdan insan, asıl gerçek varlığı, ezelden gelen benini düşünerek, Hallac-ı Mansur gibi "Enel Hakk", yani "Ben Hakk'ım" dese ve maddi varlığının ötesinde bulunanı kastetse, **"Nefahtü ruhi"**, yani **"Ruhumdan ona üfledim"** sırrına mazhar olduğu için, ariflerin nazarında küfre düşmemiş olur.

Hazreti Mevlâna'nın Fihi ma Fih adlı eserinden aynen alınan şu bölümde, bu konu şöyle açıklanmaktadır. Birinin havada uçtuğu zaman, kanadı başı ve bütün uzuvları hareket eder. Fakat balın içine düşünce, vücudunun bütün uzuvları kımıldama gücünü kaybeder de, mecburi olarak hareketsiz kalır. Gark olma, batma manasına gelen istiğrak, buna benzer bir hâldir. Bu âdeta Allah'ta kendini kaybetme hâlidir. Bu hâl düşen bir kimse, kendine malik değildir, yok olmuş gibidir. Onun hiçbir hareketi, gayreti kendisinin iradesi ile meydana gelemez. O, tamamen ballı suyun içine batmış, suda kaybolmuş olur. Onda görülen her kımıldama, hareket ve iş onun değildir. İçinde bulunduğu ballı suyun işidir. Eğer hâlâ suyun içinde ayağını kımıldatabiliyor, kanadını çırpabiliyorsa, ona gark olmuş

diyemeyiz. Yahut elinden gelse de “Ah, ben battım” diye bağırıp çağırsa, buna da istiğrak demezler.

“Ben Hakk’ım” diyen kişi, kendi varlığını yok ettiği, yok bildiği için, “Ben Hakk’ım” diyor. Yani ben yokum, hiçim, hepsi odur. Allah’tan başka varlık yoktur, demek istiyor. Bu sözde alçakgönüllülük ve kendini yok farz ediş daha fazla mevcuttur.

Firavun’un “Ben Rabbinizim” demesi ile, Hallac-ı Mansur’un “Ben Hakk’ım” demesi arasında büyük fark var. Hallac, enaniyet-i ezeliyesine inanarak, onu kastederek Enel Hakk diyor. Firavun ise, bütün varlıkların halikını, sahibini, yaratanın varlığını tanımıyor da, kendini, hâşâ, Hakk yerine koyarak “Ben Rabbinizim” diyor. Bu yüzden küfre düşüyor. Bununla beraber, içlerinde Hallac-ı Mansur’un da bulunduğu bazı İslam mutasavvıfları, Firavun’un yukarıda geçen sözünden ötürü, onu kâfir saymaktan kaçınmışlardır. Bahsi Hazreti Mevlâna’nın şu rubaisi ile kapayalım:

“Hakikatte senin ruhunla benim ruhum birdir. Sen bende, ben sende peyda olur, saklanırsın. Ben kendi kendime düşünür de derim ki, “O, benim midir? Senin midir? Çünkü ikimizin arasında Ben ile Sen yoktur.”

بر سر این دار پندت می‌دهیم - شکر آنک از دار فانی می‌رهیم

20295- Can vermek üzere olan büyücüler, Firavun’a dediler ki: “Şükür olsun ki biz, şu fânî dünyadan kurtuluyoruz. Şu darağacında sana bir öğüt veriyoruz.

دار ملک تو غرور و غفلت است - دار قتل ما براق رحلت است

20296- Bizim asıldığımız darağacı, bizi göklere götüren, Allah’ımıza kavuşturan göç burağımızdır. Senin saltanat yurdunsa, gururdan, gafletten ibarettir.

و آن مماتی خفیه در قشر حیات - این حیاتی خفیه در نقش ممات

20297- Bu hayat, ölüm şekline bürünmüştür. Biz, yaşar gibi görünen ölüleriz. Hâlbuki o ölümse, yaşayış kabuğuyla gizlenmiştir. Ölümle dirileceğiz.

Yani bizim ebedî hayatımız, ölüm şekline girmiştir. Biz, ölümden tatlı bir hayat bulmuşuz. Ey Firavun! Senin izzet ve devlet sandığın şeyler, aslında ölümdür, Fânî hayatta gizlenmiştir. Cihan, aksi görüntülerle doludur.

ور نه دنیا کی بدی دار الغرور - می‌نماید نور نار و نار نور

20298- Nur, ateş gibi görünmekte, ateş de nur gibi kendini göstermektedir. Yoksa dünya hiç gurur yurdu, aldanma evi olur muydu?

چون غروب آری بر آ از شرق ضو - هین مکن تعجیل اول نیست شو

20299- Kendine gel, acele etme, önce varlıktan kurtul, yokluğa dal. Ruhani doğudan doğ, baş göster ve mana âlemini ışıklandır.

این انایی سرد گشت و ننگ شد - از انایی ازل دل دنگ شد

20300- Ezelden, ruh âleminde gelen “Ben”den, benliğimizden gönül şaşırıldı, kaldı. Bu maddi varlığımız, ona soğuk görünmeye başladı. Onun gözüne utanılacak bir şey, bir suç, bir ayıp gibi göründü.

شد جهان او از انایی جهان - ز آن انای بی‌انا خوش گشت جان

20301- Can, maddi benliğinden kurtulup da bensiz benliğe kavuşunca, dünya, benliğinden sıçradı çıktı.

آفرینها بر انای بی‌عنا - از انا چون رست اکنون شد انا

20302- “Ben”den, benlikten kurtuldu da, şimdi tam “Ben” oldu. Aferinler olsun bu kedersiz “Ben”e, benliğe!

می‌دود چون دید وی را بی‌وی‌اش - کاو گریزان و انایی در پی‌اش

20303- “Ben”den benlikten kurtulmuş olan, gerçek “Ben”den kaçmada; benlik ise, kendinden kaçan, benliksiz kalan asıl “Ben”i yakalamak istemektedir.

چون بمردی طالبت شد مطلبت - طالب اوپی نگرده طالبت

20304- Sen onu istedikçe, o seni istemez. Fakat öldün mü, istediğin seni ister.

طالبی کی مطلبت جوید ترا - زنده‌ای کی مرده شو شوید ترا

20305- Sen diri oldukça, ölü yıkayıcısı seni yıkar mı? Sen istedikçe, istediğin seni arar mı?

Yukarda geçen beyitlerde dikkat edilirse, iki ben ve iki benlikten bahsedilmektedir. Bunları birbirine karıştırmıyalım. Aksi hâlde zan benliğimiz, eskilerin enaniyet-i ezeliye dedikleri, ezelden ruh âleminden gelen benimiz ve benliğimizdir

İkinci ben ve benliğimiz, şu maddi görünen vücudumuzla, tenimizle ilgili enaniyet-i beşeriyemizdir. Yahut enaniyet-i nefsaniyemizdir. Yani beşerî benliğimizdir. Beyitlerden birisinde, “Benden, benlikten kurtuldu da, şimdi tam ben oldu. İstiraptan, kederden kurtulmuş bene aferinler olsun” denilmektedir. Burada beşerî, nefsanî benliğimizden yakasını sıyırmış, ezelden gelen benliği bulmuş ben kastedilmektedir. O ben alkışlanmaktadır.

Ondan sonra gelen beyitte, benden kurtulmuş olan gerçek ben, yani beşerî kirliliklerden kurtulmuş ben kaçmakta, fakat nefsanî benliğimiz onu takip etmektedir. Şeytanımız temiz ruhumuzu rahat bırakmamakta, onu tekrar lekelemek, beşerî kirliliklere bulandırmak arzusu ile peşinden ayrılmamaktadır.

Ey talib-i hakikat! Ezelden gelen benliğinin temiz kalmasını istiyorsan, kendi nefsanîyetinle ve mecazi olan vücudunla kirlî kaldıkça, onu istemekten vazgeçmelisin. Çünkü bu iki benlik, birbirine düşmandır. Birisi Rahmanidir, diğeri şeytanidir. Sen mecazi varlığını temizleyebildiysen, nefsine hükmederek kendini temizlediysen, o zaman o ebedî benliğe talip ol, yoksa o sana talip olmaz. Senden kaçır, fakat sen bir vehim ve hayalden ibaret olan arzularını, şehvani isteklerini öldürür de bir cenaze gibi olursan, senin aradığın seni arar, sen benliğini öldürmeden evvel, senden kaçan o gerçek benliğin sana gelir, seni ister. Nasıl ki ölü yıkayıcı, ölmüş birini yıkarsa, bunun gibi nefsanîyetini öldürmemiş, şehvî arzularla, dünyevî isteklerle diri kalmış bir kişiyi hiç ölü sayar da yıkarlar mı?

Ey maddî varlığı ile gerçek yıkayıcıyı arayan insan! Sen, nefsanî duygularla, maddeye olan düşkünlüğünle diri kaldıkça, arzularını öldürmedikçe, bir cenaze gibi olmadıkça, yıkanamazsın, temizlenemezsin. Aksi hâlde nefsanî arzularla diri kaldıkça, sen gerçek varlığı bulamazsın. İstedığın, hasret çektiğin ezeli benin, senin gerçek varlığın da seni unuttur, seni hiç aramaz.

Yukarıdan beri yazılanları hülâsa edecek olursak, görürüz ki bizde iki benlik vardır. Birincisi, enaniyet-i ezeliye, yani ezelden ruh âleminden gelen benlik, bu makbul bir benliktir. İkinci benlik, enaniyet-i cismanîye, yani bedene ait olan benliktir. Bu benlik, bizim Hakk’ı bulmamıza engel olan, yolumuzu kesen benliktir. Yukarıda geçen beyitlerde Hazreti Mevlâna, bu iki benliğin mücadelesini izah etmektedir.

Hakikat yolcuları, ikinci benlikten şikâyet etmişler, ondan kurtulmadıkça Hakk’ın bulunamayacağını söylemişlerdir. Bir şair, Cenab-ı Hakk’a hitaben “Ben benliğimi, bende yitirdim, seni buldum” derken, başka bir şair de:

*Ben bu yolu böyle buldum,
Bana benlik hicap imiş.
Okudum, anladım, bildim,
Bana benlik hicap imiş.*

*Ne var ise ibadetim
Eğer zühd-ü ger taatim*

Perde imiş her âdetim,
Bana benlik hicap imiş.

Ben hiç bu sırra ermezdim
Derler idi inanmazdım,
Ben bunu böyle sanmazdım
Bana benlik hicap imiş

Bize bizden yakındır Hakk,
Hep odur fail mutlak,
Arada benim nesnem yok
Bana benlik hicap imiş.

Kaygusuz eder, ey Gani
Şükür olsun buldum seni
Artık anmayam ben beni
Bana benlik hicap imiş.

فخر رازی راز دان دین بدی - اندر این بحث ار خرد ره بین بدی

20306- Bu konuda akıl yol gösterebilseydi, Fahr-ur Razî, din sırlarını bilirdi.

Fahr-ur Razî (Fahreddin-i Razî), meşhur tefsir sahibi bir bilgin olup Hicrî 606 (Miladi 1210) senesinde vefat etmiştir. Fahreddin-i Razî'nin Mevlâna'nın babası Sultan-ül Ulema Bahaüddin Veled Hazretleri'nin Belh'ten hicretine sebep olduğuna dair bazı kitaplarda yazılar varsa da, bunun aslı yoktur. Çünkü Fahreddin-i Razî, Sultan-ül Ulema'nın Belh'ten göçüşünden 12 yıl önce vefat etmiştir.

عقل و تخیلات او حیرت فزود - لیک چون من لم یذق لم یدر بود

20307- Fakat "Tatmayan anlamaz" demişler. Bu sebeple onun akli da, hayallere kapılışı da onun hayretini artırdı.

آن انا مکشوف شد بعد از فنا - کی شود کشف از تفکر این انا

20308- Bu, yukarıda etraflıca anlatılan "Ben", "Benlik" akılla nasıl idrak edilebilir, nasıl düşünülür? O "Ben", ancak yokluktan sonra meydana çıkar.

در مغاکی حلول و اتحاد - می‌فتد این عقلها در افتقاد

20309- Bu akıllar, araştırma yüzünden hulul çukuruna, ittihat uçurumuna düşer.

Hulul ve ittihat, İslami olmayan bir inançtır. Hululün lügat manası, bir şeyin bir şeye girmesi demektir. Kelamcılara göre, hâşâ Allah'ın kula girmesi, bir kulda görünmesidir. Bu inançta olanlara "Hululî" denir. Bu inanca da "Hululiye" inancı denir. İttihat ise, lügatte birleşmek demektir. Kelamcılar, hâşâ Allah'ın kulla birleşmesine ittihat diyorlar. Bunlara göre, Allah ile birleşen kulda kulluk kalmaz, hâşâ o, Allah sayılır. Bu her iki inanç, Müslümanlarca, gerçek sufilerce batıldır, sapıklıktır. İttihat görüşüne inananlara, "İttihadi" ve bu batıl mezhebe de "İttihadiye" diyorlar.

همچو اختر در شعاع آفتاب - ای ایاز گشته فانی ز اقتراب

20310- Ey yakınlaşma yüzünden yokluğa erişmiş, yıldız gibi güneşin ışığında kaybolmuş Ayaz! Kâmil insan!

نه از حلول و اتحادی مفتتن - بلکه چون نطفه مبدل تو بتن

20311- Ne hulul ile, ne de ittihatla değil, erlik tohumu gibi beden hâline gelen dost.

Ey hakikat şahının Ayaz'ı! Mahbubiyet mertebesine ulaştın, yıldızın, güneşin ışığında kayboluşu gibi, sen de Hakk'ın tecellisinden görünmez oldun. Beşerî ahlakın ilahî ahlakıyla, o saf nefsanîyen de, o saf Rabbaniyen ile değişti. Bilkülliye nun-i ilahiye ve mazhar-ı tecelliyat oldun. Nutfe nasıl şekilden şekile girerek insan olduysa, senin bütün vasıfların da Hakk'ın vücudunda fâni oldu. O saf ilahîyeye büründü.

سابق لطفی همه مسبوق تو - عفو کن ای عفو در صندوق تو

20312- Ey affetmeyi kendi inhisarına almış, kendi yanında tutmuş, kendine mal etmiş varlık! Affet, başısla! Sen, affetmekte en ileri gidersin. Bütün lütuf ve ihsanda bulunanlar, senden geride kalmışlardır.

ای تو سلطان و خلاصه‌ی امر کن - من که باشم که بگویم عفو کن

20313- Ben kim oluyorum ki, sana "Affet" diyorum; sen, "Kün", yani "Ol" emrinin sultanısın, ruhusun.

ای گرفته جمله منها دامت - من که باشم که بوم من با منت

20314- Bütün benler, benlikler senindir, senin emrindedir, sana bağlıdır. Ben kim oluyorum da, seninle beraber olayım, seninle beraber bulunayım.

"AYAZ'IN BEYLERE ŞEFAAT ETTİĞİ İÇİN KENDİNİ SUÇLU SAYMASI; ÇÜNKÜ PEYGAMBER S.A.V. BEN ALLAH'I EN İYİ BİLENİNİZİM, O YÜZDEN DE ALLAH'TAN EN ÇOK KORKANINIZIM, DEDİ; CENAB-I HAKK DA, ALLAH'TAN EN ÇOK ALİM KULLARI KORKAR, BUYURDU"

مجرم دانستن ایاز خود را در این شفاعت‌گری و عذر این جرم خواستن و در آن عذر گویی خود را مجرم دانستن، و این شکستگی از شناخت عظمت شاه خیزد که انا أعلمکم بالله و اخشاکم لله و قال الله تعالى إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ

Bu başlıkta bir hadis-i şerif, bir de ayet-i kerimeye işaret edilmektedir. Buhari ve Müslim'de bulunan şu hadis-i şeriftir: **"Ben Allah'ı en fazla ve en iyi bileninizim. O yüzden Allah'tan en çok korkanınızım."**

Bir de, Fatır Suresi'nin 28. ayetinden aynen iktibas vardır: **"Allah'tan kulları içinde ancak alimler korkar."**

ره نمایم حلم علم اندود را - من کی آرم رحم خلم آلود را

20315- Ben kim oluyorum da, ilimle dolu olana acımayı öğretmeye kalkışıyorum; bilgi ile dopdolu ilim sahibine, yol göstermeye uğraşıyorum.

گر زبون صفعها گردانیم - صد هزاران صفع را ارزانی‌ام

20316- Yüz binlerce tokadı hak ettim; beni sillelerle, tokatlarla ezsen, buna hakkın var.

یا که وا یادت دهم شرط کرم - من چه گویم پیشیت اعلامت کنم

20317- Kim oluyorum ki, sana bir şey bildirmeye kalkışıyorum? Yahut da kerem lütuf şartını hatırına getirmeye çalışıyorum.

و آنچه یادت نیست کو اندر جهان - آن چه معلوم تو نبود چیست آن

20318- Senin bilmediğin var mıdır? Dünyada hatırında olmayan şey nerede?

که فراموشی کند بر وی نهان - ای تو پاک از جهل و علمت پاک از آن

20319- Sen, bilgisizlikten berisin; bilgin de, bir şey unutmaktan, ondan bir şeyin gizli kalmasından beridir.

همچو خورشیدش به نور افراشتی - هیچ کس را تو کسی انگاشتی

20320- *Bir hiç olan köleyi, lütfunla adam ettin. Onu güneş gibi ışıklarla parlattın.*

مستمع شو لابهام را از کرم - چون کسم کردی اگر لابه کنم

20321- *Mademki beni adam ettin, sana yalvarırsam, kereminden yalvarışlarımı dinle!*

آن شفاعت هم تو خود را کرده‌ای - ز آنکه از نقشم چو بیرون برده‌ای

20322- *Benden meydana gelen şefaât dileğimi, yalvarışımı da meydana getiren sensin.*

تر و خشک خانه نبود آن من - چون ز رخت من تهی گشت این وطن

20323- *Gönül evini maddi isteklerden boşaltınca, artık orada ne kaldı ise, hepsi sana aittir, senindir.*

هم ثباتش بخش و دارش مستجاب - هم دعا از من روان کردی چو آب

20324- *Benden duayı, sevgiyi akıtan sensin. Beni duadan bıktırma. Duada sebat lütfet ve onu kabul buyur.*

هم تو باش آخر اجابت را رجا - هم تو بودی اول آرنده‌ی دعا

20325- *Önce benim gönlüme dua etme duygusunu getiren sensin, sonunda da duamı sen kabul et.*

بهر بنده عفو کرد از مجرمان - تا ز من لاف کان شاه جهان

20326- *Duamı kabul et de, "O âlem padişahı, kulunun hatırı için suçluların suçlarını affetti" diyeyim.*

Hazreti Mevlâna, bir şiirinde dua konusunda şöyle buyururlar:

"Kullarını, sana dua etsinler, yalvarsınlar diye hasta edersin. Çünkü inlemenin, yalvarmanın, figan etmenin alıcısı, kabul edicisi sensin. Şu dünyada herkes derdine derman aramaktadır. Hâlbuki dertlilerin dertlerinin dermanı ise, seni arıyor. Çünkü derdi de, dermanı da yaratan, şüphesiz sensin."

İnsanı şunun bunun kapısına düşüren dertler, önceden meydana gelen bir perdedir. Bu perdenin sonunda, son ucunda yine sen varsın. Her dertli, sonunda yine senin lütuf kapına başvurur.

کرد شاهم داروی هر دردمند - درد بودم سر بسر من خود پسند

20327- *Ben, kendini beğenmiş biri olarak, baştanbaşa dertten ibarettim. Padişahım her dertliye ilaç verdi; her dertliyi iyi etti.*

Fuzuli merhum da, şöyle demektedir:

*Kamu bimarına canan, devayı dert eder ihsan
Niçin kılmaz bana derman, beni bimar sanmaz mı?*

کرد دست فضل اویم کوثری - دوزخی بودم پر از شور و شری

20328- *Kötülüklerle dolu, şerlerle doluydum, cehennemliktim. Onun lütuf eli, beni Kevser'e kavuşturdu, cennetlik etti.*

من برویانم دگر بار از جسد - هر که را سوزید دوزخ در قود

20329- *Cehennem kimi yakar yandırırca, ben o yanan uzuvları cesette tekrar bitiririm, çıkarırım."*

گردد از وی نابت و اندوخته - کار کوثر چیست که هر سوخته

20330- *Kevser'in işi nedir? Her yanan kişinin yanmış uzvunu tazeleştirir, yeniden bitirir, tamir eder.*

کانچه دوزخ سوخت من باز آورم - قطره قطره او منادی کرم

20331- *Kevser'in her damlası, kereminden bir tellal kesilir de, bağırrır. Der ki: "Ben, cehennemde yanan uzuvları tekrar bitiririm, yerine getiririm."*

هست کوثر چون بهار ای گلستان - هست دوزخ همچو سرمای خزان

20332- *Cehennem, sonbahar soğuğu gibi insanı rahatsız eder. Kevser ise, bahar gibidir, gül bahçesi gibidir.*

هست کوثر بر مثال نفخ صور - هست دوزخ همچو مرگ و خاک گور

20333- *Cehennem, ölüme, mezar toprağına benzer. Kevser ise, surun üfürülmesi gibidir.*

سوی کوثر می‌کشد اکرامتاتن - ای ز دوزخ سوخته اجسامتان

20334- *Ey cehennemde bedenleri yananlar! Allah'ın lütf-u ihsanı, sizi kevsere doğru çekmemedir.*

Yukarıdaki beyitlerde Kevser'den bahsedilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de Kevser Suresi adı ile anılır. Şu üç ayetten ibarettir: *"Habibim! Biz, sana hakikat Kevser'i verdik. O hâlde Rabbin için namaz kıl, kurban kes! Sana buğzeden (yok mu, işte asıl) zürriyetsiz olan şüphesiz ki odur."* Kevser, cennette bir havuzun adıdır. Hazreti Peygamber'in s.a.v. ümmeti, onun başına gelip içecektir. "Çok hayır" manasına da gelir. Bir hadis-i şerife göre, *"Kevser, cennette bir nehirdir. Rabbin onu bana vadetti. Onda pek çok hayır vardır. Suyu baldan tatlı, süten beyaz, kardan soğuk, kaymaktan yumuşaktır. İki kenarı zebercettir. Bardakları gümüştedir. Ondan içen, bir daha susuzluk duymaz."* Bazılarına göre Kevser, cennette bir havuzdur. Kimi de Kevser'in Resulullah s.a.v. Efendimiz'in evladı, etbai yahut ümmetin âlimleri yahut Kur'an'dır demişlerdir. Peygamberimizin mahdum-ı mükerrerleri Hazreti Kasım'ın vefatı münasebetiyle, müşriklerden As b. Vail, Peygamberimiz'e Ebter, yani nesli kesik demişti. Bu sebeple, bu sure nazil olmuştur.

لطف تو فرمود ای قیوم حی - چون خلقت الخلق کی یریح علی

20335- *"Halkı benden faydalansınlar diye yarattım" sözünü, ey daima hayy ve kayyum olan Allah'ım, sen lütfettin.*

که شود زو جمله ناقصها درست - لا لان اربح علیهم جود تست

20336- *"Ben onlardan faydalanayım diye değil" sözü, senin cömertliğindir. Bütün noksanlar, o cömertlikte düzelir, tamamlanır.*

Bu iki beyitte, şu hadis-i kutsiye işaret edilmektedir: *"Cenab-ı Hakk, buyurdu ki: Ben, halkı benden faydalansınlar diye yarattım. Ben onlardan faydalanayım diye değil."*

عفو از دریای عفو اولیتر است - عفو کن زین بندگان تن پرست

20337- *Bedene tapan şu kullarını affet! Af denizinin affetmesi elbette yerindedir, daha doğrudur.*

هم بدان دریای خود تازند خیل - عفو خلقان همچو جو و همچو سیل

20338- *İnsanların affı, ırmağı, sele benzer. Hepsi de, kinde denize koşar. Ona*

kavuşur.

چون کبوتر سوی تو آید شها - عفوھا هر شب از این دل پارهھا

20339- Ey padişahım! Aflar, bağışlama duyguları, her gece şu gönüllerden kopar, güvercin gibi sana doğru uçar.

تا به شب محبوس این ابدان کنی - بازشان وقت سحر پران کنی

20340- Onları, seher vaktinde tekrar uçurursun; sonra o afları tutar, gece gelinceye kadar bu bedenlere hapsedersin.

می‌پرند از عشق آن ایوان و بام - پر زنان بار دگر در وقت شام

20341- Akşam vakti bir kere daha aflar, o eyvanın ve damın aşkıyla kanat çırpıp uçarlar.

Gece herkes uykuya dalınca, bedenler de kendilerini uykuya kaptırınca, onlarda mahpus bulunan aflar, Cenab-ı Hakk'ın lütuf ve ihsanının manevi damının balkonunun sevdasıyla kanat çırparak bedenler- **(cümle eksik)**

پیش تو آیند کز تو مقبلند - تا که از تن تار وصلت بگسلند

20342- Allah'ım! Aflar, bedene bağlanma ipini kopardılar mı, sana, senin huzuruna gelirler. Çünkü ikbal ve devleti sende bulmuşlardır.

Bu beyitlerde, Bakara Suresi'nin 156. ayetine işaret vardır: **"Onlar, o kimselerdir ki, kendilerine bir bela geldiği zaman teslimiyet gösterirler. Biz Allah'ın kuluyuz ve öldükten sonra da, yine ona döneceğiz derler."** Böylece ruhlar, bedenden bağlarını kopararak, geldikleri yere dönerler. Aşağıdaki beyitte, bu husus daha açıkça ifade edilmektedir.

در هوا که اِنَّا إِلَیْهِ راجعون - پر زنان ایمن ز رجع سر نگون

20343- Ruhlar, beden âleminden kanat çırparak yükselirler de, baş aşağı geri dönmekten emin olarak, ruhlar âlemine uçar giderler. "Biz, gerçekten ona geri dönenleriz" derler.

بعد از آن رجعت نماند آن حرص و غم - بانگ می‌آید تَعَالَوْا ز آن کرم

20344- O kerem sahibinden "Gelin!" emri gelir; o dönüşten sonra, onlarda hırstan ve gamdan bir şey kalmaz.

Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde "Tealev", yani "Geliniz" diye geçen bu emr-i celilün müfessirlerce çeşitli izahları yapılmıştır. Al-i İmran Suresi'nin 61. 64. ve 167. ayetlerinde Nisa Suresi'nin 61. Enam Suresi'nin 151. Maide Suresi'nin 104. Münafikun Suresi'nin 5. ayetlerinde geçen "Geliniz" hitab-ı ilahîyesine mazhar olmuş bu naçiz varlığın gönlünde o yok mudur? Ona gelmek, onunla -hâşâ- buluşmak değildir. Hakk yoluna girmek, sevgi yoluna süluk etmek demektir. Süluk nedir? Herhangi bir şeyhten vazife almak, onun mensup olduğu tarikata girmek değildir. İbadet ve taatle, iyi işler görerek, dinî vazifeleri yerine getirmek, tam bir Müslüman, tam bir insan olmak demektir. Yoksa herhangi bir tarikata girdiği için o tarikatın dışında olan Müslüman kardeşlerine yukarıdan bakmak değildir.

Süluk, Hz. Peygamber'in yoluna girmek, Muhammedî yolda yürümek, Muhammedî ahlakla ahlaklanmak, diğer tarikat sahiplerini de Hakk yolunda görüp kardeş saymak demektir. Süluk sahibinin, benlikten, gururdan kaçınması gerekmektedir. İbadetiyle övünmemesi icap eder. Süluk sahibi, ibadet ve taatle elinden geldiği kadar insanlara faydalı olmak suretiyle, iyilikler yaparak, Hakk'ın sevgisini kazanacaktır. Kendini kurtarmak, kendi günahlarından arınmak için yaptığı ibadetler kendine kalır. Başkaları için çalışmazsa, başkalarının yardımına koşmazsa, başkalarına yararlı olmazsa, Allah'ın indinde makbul sayılmaz. Çünkü Hz. Peygamber s.a.v. Efendimiz, **"İnsanların en hayırlısı,**

insanlara faydalı olan, hayrı dokunandır” buyurmuştur. Şu hâlde Allah’ın sevgisini kazanmak, yalnız namaz kılmak, oruç tutmak ve hacca gitmekle olmuyor; insanlıkla, iyilikle Muhammedî yolda yürümekle oluyor. **“Gelin”** ilahî davetine icabet etmek için, benliği, şehveti, kibri, hatta utanmayı, hayâyı yok etmek, Hakk yolunda yürürken kınanmaktan, ayıplanmaktan çekinmemek gerekir. Çünkü bunlar, Hakk yolunda yürüyenler için aşılması gereken birer engeldir. Hz. Mevlâna, bir şiirinde:

“Eğer sen ilahî aşkın âşığı isen ve aşkı arıyorsan, keskin hançeri al, utanmanın boğazını kes! Şunu iyi bil ki, Hakk yolunda yürüyenler için, utanmak büyük bir engeldir.”

Bu söz, zararsız bir sözdür. Bunu sevinçle kabul et! İnsan, Hakk’ın sevgisini nasıl elde eder? İnsan, nasıl tam manasıyla Müslüman olur? İnsan olur? Bütün bunlar, yalnız çalışıp çabalamakla, didinmekle, ibadet ve taatle elde edilmez. Ancak Allah’ın lütfu ve ihsanıyla beklemediği bir anda ilahî bir hazineye mazhar olursa, Hakk’ta fâni olur, ruhu sükûna kavuşur, Mutmeinneye erer. Nitekim Allah’ın lütfuna mazhar olmak için, kabiliyet, ehliyet şart değildir. Kabiliyet de, ehliyet de onun vergisidir.

Yukarıda arz edildiği gibi, müfessirlerin çoğu, “Tealev”, yani “Geliniz” kelimesini çeşitli manalarla izaha çalışmışlardır. Hz. Mevlâna, bu beyitlerle ilgili olarak bir şiirinde şöyle buyuruyor:

“Bütün kâinatın ve varlıkların yaratıcısından, o celâl ve cemal sahibinden ruha çok tatlı bir hitapla gel denilince, ruh, nasıl olur da kanatlanıp uçmaz? Bırak, denizden ayrılmış, kurak yere düşmüş bir balığın kulağına dalga sesleri gelirse, balık, nasıl olur da hemen sıçrayıp asıl yurdu olan denize atılmaz? Davuldan, bir davula vurulan tokmaktan, geri dön haberini duyunca, doğan, nasıl olur da avı bırakıp sultana doğru uçmaz? Bu kadar latif ve sevimli, bu kadar güzel ve can bağışlayıcı olan eşsiz varlığı tanımayan ve sevmeyen kimse, cidden ne zavallı, ne fena, ne sapık kimsedir? Ey ruh kuşu! İhtiraslarından, günahlarından temizlendin, nefsinin kafesinden kurtuldun. Mana kanatların açıldı. Haydi geldiğin yere, kendi vatanına uç, uç! Acı sudan ab-ı hayata doğru yol al. Eşik dibinde, pabuçlukta oturanlar arasından ayrıl, can meclisinin baş sedirine geç otur. Ey can! Sen git. Git ki, biz de bu ayrılık cihanından, o visal cihanına kavuşalım.”

Hazreti Mevlâna’nın bu mübarek şiirini Marifetname’nin sahibi Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri manzum olarak tercüme etmişler, Marifetname’nin 351. sayfasına koymuşlardır.

قدر من دانسته باشید ای مهان - بس غریبها کشیدید از جهان

20345- Cenab-ı Hakk, “Ey insanlar, ey asıl varlıklar! Sürgün edildiğiniz bu dünyada, çok ıstırap çektiniz, çok garip kaldınız. Artık benim kadrimi, değerimi bilin” buyurur.

هین بیندازید پاها را دراز - زیر سایه‌ی این درختم مست ناز

20346- Benim ihsan ve lütf ağacımın gölgesinde rahatça oturun, ayaklarınızı uzatın, istirahat edin.

Cenab-ı Hakk, **“Ey insanlar! Siz, bu dünyada çok ıstırap çektiniz, çok garip kaldınız, benim kadrimi, değerimi bilin. Benim ihsan ve lütf ağacımın altında istirahat edin”** buyuruyor. Şarihlerden biri, buraya Gülistan’dan şu cümleyi almış: “Afiyetin kadrini, musibet, felaket gören bilir.”

بر کنار و دست حوران خالدين - پایهای پر عنا از راه دین

20347- Din yolunda ıstıraplar çeken ayaklarınızı, ölümsüz hurilerin kucaklarına, ellerine uzatın.

کز سفر باز آمدند این صوفیان - حوریان گشته مغمز مهربان

20348- O merhametli huriler, “Bu Allah âşıkları olan sufiler, savaştan döndüler” diye gözleriyle birbirlerine işaret ederler.

مدتی افتاده بر خاک و قدر - صوفیان صافیان چون نور خور
20349- Onlar, derler ki: "Bu tertemiz sufiler, güneş ışığı gibi bir zaman toprağa ve pislığe düştüler, fakat kirlenmediler."

همچو نور خور سوی قرص بلند - بی‌اثر پاک از قدر باز آمدند
20350- Onlarda pislikten bir eser yok, tertemiz geri geldiler. Nasıl güneşin ışığı pislığın üstüne düşer de, kirlenmeden yine kendine dönerse, onlar da, pislenmeden döndüler.

جمله سرهاشان به دیواری رسید - این گروه مجرمان هم ای مجید
20351- Ayaz, şaha dedi ki: "Ey yüce sultan! Bu suçlular da, başlarını duvara vurdular."

گر چه مات کعبتین شه بدند - بر خطا و جرم خود واقف شدند
20352- Padişahın oyununda mat oldular ama yaptıkları yanlış işleri, işledikleri suçları anladılar.

ای که لطف مجرمان را ره کنان - رو به تو کردند اکنون اه کنان
20353- Şimdi ah ederek, "Ey lütfu suçlulara yol gösteren şah!" diyerek, yüzlerini yana çevirdiler.

در فرات عفو و عین مغتسل - راه ده آلودگان را العجل
20354- Kirli yollarda kirlenenleri afv fıratında, yıkanılacak membada, acele yıka, temizle.

در صف پاکان روند اندر نماز - تا که غسل آرند ز آن جرم دراز
20355- O uzun zamandan beri işlenen suçtan yıkansınlar da, temizlenenlerin safında namaza dursunlar.

غرقگان نور نحن الصافون - اندر آن صفها از اندازه برون
20356- Hesaba kitaba uymayacak kadar ihsanlarla dolu olan o saflarda, "Bizler, saf bağlayanlarız" nuruna gark olsunlar.
Bu beyitte, Saffat Suresi'nin 164. ve 165. ayetlerine işaret vardır: "Biz melekler topluluğundan herkes için belli bir makam vardır. Gerçekten biz, saf bağlayanlarız."

هم قلم بشکست و هم کاغذ درید - چون سخن در وصف این حالت رسید
20357- Söz, bu hâlin anlatılmasına gelince, kalem kırıldı, kâğıt da yırtıldı.

شیر را برداشت هرگز بره‌ای - بحر را پیمود هیچ اسکره‌ای
20358- Hiç deniz bir kaba sığar mı? Arslanı bir kuzu kapıp götürebilir mi?

تا ببینی پادشاهی عجب - گر حجاب استت برون رو ز احتجاب
20359- Perde arkasında gizlenmişsen, perdeden çık da, şaşılacak padişahlığı, ihtişamı gör.

آن که مست از تو بود عذریش هست - گر چه بشکستند جامت قوم مست
20360- Sarhoşlar, senin içki kadehini kırdılar ama elbette senin yüzünden sarhoş olanların da özrü vardır. Hoş görülmeleri gerekir. Çünkü onları, sen sarhoş ettin.

نه ز باده‌ی تست ای شیرین فعال - مستی ایشان به اقبال و به مال

20361- Onların sarhoşluğu, varlıklarından, zenginliklerinden değildir, Ey her işi tatlı olan, güzel olan Allah'ım! Onlar, senin aşkının şarabıyla sarhoş oldular.

عفو کن از مست خود ای عفو مند - ای شهشه مست تخصیص تواند

20362- Ey padişahlar padişahı! Onlar, senin öz sarhoşlarındır. Onlar, senden, senin sevginden sarhoş oldular. Onları, sen sarhoş ettin. Bu sebeple onların günahlarını affet.

آن کند که ناید از صد خم شراب - لذت تخصیص تو وقت خطاب

20363- Hitap ettiğin zaman, senin hitabının lezzeti, manevi zevki, insanı öyle bir sarhoş eder ki, yüz küp şarap o sarhoşluğu veremez.

شرع مستان را نبیند حد زدن - چون که مستم کرده‌ای حدم مزین

20364- Mademki sen beni sarhoş ettin, bana hadd vurma. Şeriat, sarhoşa sarhoşken hadd vurmaya caiz görmez.

Hadd, bir suça karşılık verilen cezadır. Şeriat, içki içene verilen ceza, dayak cezası sarhoşken verilmez. Sarhoşluğunun geçmesi, sarhoşun kendine gelmesi beklenirdi. Ondan sonra seksen sopa vurulurdu.

که نخواهم گشت خود هشیار من - چون شوم هشیار آن گاهم بزین

20365- Aklım başıma gelsin de, o zaman benim cezamı ver. Beni döv ama zaten benim aklım başıma gelmeyecek ki...

تا ابد رست از هش و از حد زدن - هر که از جام تو خورد ای ذو المنن

20366- Ey lütuflar ve ihsanlar sahibi! Senin sevgi şarabından içen, ebedî olarak akıldan da kurtulur, hadd vurulmasından da.

من تفانی فی هواکم لم یقم - خالدين فی فناء سکرهم

20367- Onlar, ilahî aşk sarhoşları, sarhoşluklarının verdiği yoklukta ebedî olarak kalırlar; sizin sevginizde yok olan, bir daha ayılıp kalkamaz.

ای شده در دوغ عشق ما گرو - فضل تو گوید دل ما را که رو

20368- Lütfun, ihsanın gönlümüze der ki: "Yürü ey aşkımızın esiri olan, aşkımıza kapılan yürü!"

تو نه‌ای مست ای مگس تو باده‌ای - چون مگس در دوغ ما افتاده‌ای

20369- Sen, sinek gibi ayranımıza düştün, sarhoş musun? Ey sinek! Aslında sen sarhoş değilsin, sen şarabın ta kendisisin.

چون که بر بحر عسل رانی فرس - کرکسان مست از تو گردند ای مگس

20370- Ey sinek! Akbalar bile senin yüzünden sarhoş olurlar. Çünkü sen, bal denizinde at sürmekteisin.

Yukarıdaki beyitlerde, sinek, akbaba, bal denizi gibi benzetmeler geçmektedir. Hakk âşığı, dünyevi zevklerden uzak, ibadet ve riyazetle kendisini zayıf düşürdüğünden, maddi bakımdan kuvvetsiz ve ilahî sevgiye çok hırslı olduğundan sineğe benzetilmiştir. Fakat Hakk âşığı olduğu için, birçok kuvvetli kişilere manevi bakımdan tesir etmekte, onlarda ruhani zevkler uyandırarak, onları âdeti mana sarhoşu yapmaktadırlar. Bu sebeple sinek gibi olan Hakk âşığı, manevi şarap olmamaktadır.

Bal deryası, ilahî aşk denizinin sembolüdür. Hakk âşığı, o denizde at sürmektedir. Birçok kuvvetli kişiler, ondan feyz almaktadır. Akbalar, cismani ve şehvani zevklere

kapılmış, dünyaya tapanları göstermektedir.

Fakat senin gibi maddi bakımdan zayıf olan, kuvvetli olan Hakk âşığı, manevi gücü ile maddi yönden kuvvetli olan dünyaperestler, akbabaları sarhoş etmektedir. Bu benzeyiş, Yunus'un şu mısrasını hatırlatmaktadır: "Bir sinek, bir kartalı kaldırdı vurdu yere"

نقطه و پرگار و خط در دست تو - کوهها چون ذرهها سر مست تو

20371- Dağlar bile zerreler gibi senin şarhoşun olmuştur. Nokta da senin elindedir, virgöl de, çizgi de.

Dikkat buyurulduysa yukarıdan beri geçen beyitlerden, Hazreti Mevlâna, feyz-i Rabbani aşk-ı ilahî şarabından bahsetmektedir. Cenab-ı Hakk'a yahut Cenab-ı Peygamber'e hitap etmektedir. Bu hitaplar, Mesnevî'nin birinci cildinde geçen şu beyitleri hatırlatmaktadır. Böylece Mesnevî, Mesnevî ile şerh edilirse yahut Divan-ı Kebir ile izah edilirse, daha çok zevkine varılmış olur.

"Sabahın nuru parladı. Bizse, senin mübarek nurundan bu sabah vaktinde Mansur şarabı içmekteyiz. Senin lütfun, ihsanın, feyzin, bizi böyle mest ettikçe, şarap da nedir ki bizi neşelendirsin? Bizim ona ihtiyacımız yok. Şarap coşup köpürmede bizim coşkunluğumuzun dilencisidir. Dönmekte olan gökyüzü, bizim aklımızın, düşüncemizin yoksuludur. Şarap, bizim aşkıımızdan sarhoş oldu. Biz ondan sarhoş olmadık. Beden, bizimle var oldu, bizimle dirildi; biz, ondan değil."

هر گران قیمت گهر ارزان تست - فتنه که لرزند از او لرزان تست

20372- Herkesin korktuğu, titrediği fitne, senden korkar ve titrer. Dünyanın en kıymetli, en değerli mücevheri sence ucuzdur, değersizdir.

Aslında Hakk âşığı için fitneler, felaketler korkulacak bir ceza değildir. Bilakis sevgiliden gelen bir lütuf, bir ihsandır. Bir Hakk âşığı, "Hoştur bana senden gelen; Ya gonca veyahut diken; Lütfun da hoş, kahrın da hoş" demektedir. Niyazi Mısri Hazretleri ise, derdi derman olarak görmüştür: "Derman aradım derdime, derdim bana derman imiş." Hakk'tan haberi olamayan insanlar, fitnelerden, felaketlerden korkarlar, titrerler. Hakk âşığı Şeyh Galip merhum gibi, "Âşıktı keder neyler, gam halk-ı cihanındır" der ve fitneyi ilahî bir lütuf olarak karşılar.

گفتمی شرح تو ای جان و جهان - گر خدا دادی مرا پانصد دهان

20373- Allah, bana beş yüz ağız verseydi de, can ve ey cihan, o ağızlarla ayrı ayrı seni anlatsaydım, seni övseydim.

Bu beyit, bize Fuzulî'nin şu meşhur beytini hatırlatmaz mı?

Bin can olaydı kaş ben dil-i şikestede

Ta her biriyle bir kez olaydım feda sana

Gönlü kırılmış bende, keşke bin can olsaydı da, onların her biri ile sana ayrı ayrı birer kez feda olsaydım.

در خجالت از تو ای دانای سر - يك دهان دارم من آن هم منكسر

20374- Hâlbuki benim bir ağızım var. O da, ey gizli sırları bilen Allah, İşlediklerinden ötürü senden utanmış, parça parça olmuş...

کز دهانش آمدهستند این امم - منكسرتتر خود نباشم از عدم

20375- Allah'ım! Benim ağızım senden utandı, kırıldı, döküldü ama ademden, yani yokluktan da olmadı ya kırık dökük bütün varlıklar, bütün insanlar, senin emrinle yokluktan çıkıp gelmedi mi?

کز عدم بیرون جهد با لطف و بر - صد هزار آثار غیبی منتظر

20376- Yüz binlerce gayb eserleri, Allah'ın lütfu ile, insanıyla yokluktan sıçrayıp çıkmayı beklemektedir.

Hazreti Mevlâna, Ayaz'ın ağzından kâmil insanı şöyle söyletiyor: Allah'ım! Benim ağzım senden utandı, kırıldı döküldü. Fakat yokluktan da kırık dökük olmadı ya. Cenab-ı Hakk, ademden, yani yokluktan kâinatı halketti. Sayısız varlıklar, onun "Kün" emriyle varlık sahasına geldiler. Bu yaratılış geçmiş ya da hal-i hazırdaki varlıklara münhasır değildir, yüz binlerce gayb eserleri, bilinmez varlıklar, onun lütf-u ilahîyesi ve insanıyla yokluktan çıkmayı beklemektedirler. Hâl böyle olunca Allah'ım, benim de bu kırık dökük ağzımdan senin tarif, tavsifine senin meth ve senana ait, senin müsaadenle sayısız ruhani sırlar çıkabilir.

ای بمرده من ببیش آن کرم - از تقاضای تو می‌گردد سرم

20377- Ey keremine kurban olduğum Allah! Başım senin aşkınla, senin özleminle dönmededir.

جذبه‌ی حق است هر جا رهرو است - رغبت ما از تقاضای تو است

20378- Sana rağbetimiz, seni özlememiz, senin dileğindendir. Nerede bir yol alan varsa, onu çekip götüren Hakk cezbesidir.

کشتی‌یی بحر پا در ره نهد - خاک بی‌بادی به بالا بر جهد

20379- Toprak, rüzgâr olmadan hiç tozar mı? Havaya yükselir mi? Deniz olmasa, bir gemi yüzer mi? Yol alabilir mi?

پیش آبت آب حیوان است درد - پیش آب زندگانی کس نمرد

20380- Ab-ı hayatın kıyısında kimse ölmez. Ab-ı hayat, senin suyunun yanında, bulanık, tortulu bir su olarak kalır.

ز آب باشد سبز و خندان بوستان - آب حیوان قبله‌ی جان دوستان

20381- Can dostları, ab-ı hayata doğru yönelirler; bu sebeple ab-ı hayat, dostlar canının kıblesi olmuştur. Bahçeler, bostanlar su ile gülerler, yeşerirler.

دل ز جان و آب جان بر کنده‌اند - مرگ آشامان ز عشقش زنده‌اند

20382- Hakk'ın aşk kadehinden ölümü içenler, ölmemişlerdir. Onun aşkıyla diridirler. Gönüllerini hayat suyundan da, yaşamaktan da çekmişlerdir.

آب حیوان شد به پیش ما کساد - آب عشق تو چو ما را دست داد

20383- Senin aşk suyun, lütfunla, kereminle elimize geçince, bizce ab-ı hayatın kıymeti kalmadı.

لیک آب حیوانی توی - ز آب حیوان هست هر جان را نوی

20384- Derler ki, ab-ı hayattan her can tazelik bulur ama sen, ab-ı hayatın da ab-ı hayatısın.

تا بدیدم دست برد آن کرم - هر دمی مرگی و حشری دادی‌ام

20385- Sen, devamlı olarak her an bir ölüm verdin, sonra dirilttin. Böylece senin kereminin nelere kadir olduğunu gördüm.

ز اعتماد بعث کردن ای خدا - همچو خفتن گشت این مردن مرا

20386- Allah'ım! Beni dirilteceğine öyle güvenim, öyle itimadım var ki, bu ölüm, bana uyku gibi görünmede.

Yukarıdaki beyitte geçen, "Bir ölüm verdin, sonra dirilttin" her gece yatıp uyumamız, sabahleyin tekrar uyanmamız, ölüme ve diriltilmeye benzetilmektedir. Aslında, uykuya "Ölümün kardeşi" demeleri, bu sebeptendir. Âdeta her gece ölmekte, sabahleyin

diriltilmekteyiz. İnsan kıyamet gününü sabah bilirse, ölmekten huzursuz olmaz. Belki ölmeyi bir çeşit uyku bilir de, kıyamet günü uyanacağına itimat eder. Korkmaz, kederlenmez.

Sayırsız insanın mezarlarında uyumakta olduklarını ve uyanacakları mahşer sabahını düşünür de, gam çekmez. Fuzulî rahmetullah, ne güzel söylemiş:

*Anıp tenhalığı kabır içre nefret eyleme zınhar
Tarık-ı ins tut, kim her avuç toprak bir insandır*

Mezarda yalnız başına yatacağını düşünüp de korkma! Her avuç toprağın, bir insan olduğunu bil de, rahat uyu!

گوش گیری اوریش ای آب آب - هفت دریا هر دم ار گردد سراب

20387- Yedi derya her an bir serap olsa, yok olsa, ey suyun suyu, sen onları kulaklarından tutar, varlık âlemine çeker getirirsin.

Burada yok oluş ve var oluş konusuna değiniliyor. Kâinat, bize hiç değışmeden varlığı devamlılık içinde gösteriyorsa da, aslında ilahî kudretin tesiri ile her an bir yok olma, sonra yeniden var olma hâli vardır. Bu hâle mutasavvıflar, “Teceddüd-i emsal” diyorlar. Bu hâl, varlıkların her an yok olup sonra yeniden yenilenmeleri, yeniden yaratılmaları keyfiyetidir. Cenab-ı Hakk’ın “Muhyi” mübarek isminin tecellisiyle, her şey, her an yeniden yaratılmada; sonra “Mümit” isminin tecellisiyle ölüme gitmede, yok olmadadır, sonra tekrar varlık âlemine gelmektedir. Kaf Suresi’nin 15. ayetinde, bu hâle işaret vardır: *“Ya biz ilk yaratılıştta acz mi gösterdik (ki tekrar diriltmekten âciz olalım?) Hayır. Onlar, bu yeni yaratılıştan bir şüphe içindedirler.”* Aynı zamanda Cenab-ı Hakk’ın esma-ül hüsnasının (güzel isimlerinin) tecellisi ile varlıkta bazen Cemal, bazen de Celal isminin hakikati zuhur etmektedir. Şöyle ki: Cemal ismi ile güzellik, hoşluk, dostluk, sevgi, barış, lütuflar ve ihsanlar tecelli ederken; Celâl isimleriyle korku, dehşet, fitneler, harpler, kıtlık, tabii afetler zuhura gelmektedir. Kâinatta devamlı olarak bu tecelliler sürüp gitmektedir.

Şunu da bilmemiz gerekir ki, Cenab-ı Hakk’ın yarattığı her şey güzeldir, yerindedir. Bize kötü görünen şeyler, aslında kötü değildir. Biz âciz kullar, onun hikmetine akıl erdiremediğimiz için, Celâl isminin tecellisinde de Cemâl, yani güzellikler bulunduğunu göremiyoruz. Acıların ötesinde bulunan tatlılığı fark edemiyoruz. Onun emriyle gelen belaların içinde gizlenen saadetleri hissedemiyoruz. Marifetname sahibi İbrahim Hakkı Hazretleri, ne güzel söylemiş:

*Hep işleri fayıktır.
Birbirine layıktır.
Neylerse muvafıktır
Mevla görelim neyler
Neylerse güzel eyler.*

*Deme şu niçin şöyle
Yerinedir ol öyle
Bak sonuna sabreyle
Mevla görelim neyler
Neylerse güzel eyler.*

سنگ کی ترسد ز باران چون کلوخ - عقل لرزان از اجل و آن عشق شوخ

20388- Akıl ecelden titremede, aşk ise sevinç içinde, neşe içinde, eceli beklemektedir. Taş, kerpiç gibi hiç yağmurdan korkar mı?

در بروج چرخ جان چون انجمست - از صحاف مثنوی این پنجمست

20389- Mesnevî’nin beşinci cildi olan bu cilt, can semasının burçlarında bir yıldız gibi parlamaktadır.

جز که کشتییان استاره شناس - ره نیابد از ستاره هر حواس

20390- Yıldızları tanıyan gemiciden başkalarının duyguları, yıldızla yol bulamaz.

از سعودش غافلند و از قرآن - جز نظاره نیست قسم دیگران

20391- Başkaları ancak yıldızları seyrederler... Ne kutluluklarından haberleri vardır, ne de kırıandan, birbirlerine olan yakınlıklarından.

Hiz. Mevlâna, Mesnevî'nin bu beşinci cildini can göğünün burçlarında bir yıldızla benzetmektedir. Gökte sayısız yıldızlar vardır. Bunların bir kısmı bir araya gelerek, burç dediğimiz takımyıldızı meydana getirirler. Eskiden gemiciler bunlara bakarak, karanlık gecelerden yollarını bulurlardı.

Mesnevî de, bizim gönlümüzün, ruhumuzun göğünde bir yıldız gibi parlamaktadır. Ey hakikat yolunu arayanlar! Bu parlak yıldızla uyun da, doğru yolu bulun. Bilgisizliğin karanlık gecelerinde bunalıp yolunuzu şaşırdığınız zaman, Mesnevî size rehberlik edecektir. Yol gösterecektir, mürşit olacaktır. Ancak yıldızları tanıyan gemicilerden başkalarının duyguları yıldızla yol bulamadığı gibi, mana ile ilgisi olmayan, gönlünde Hakk aşkı ve hakikat arzusu bulunmayan bir kimse de Mesnevî'den faydalanamaz. Böyle kişilerin kendilerini Mesnevî'ye hazırlamaları, gönül semasında dolaşan yıldızları tanıma bilgisini elde etmeleri, içlerinde bir ışık uyandırmaları, Hakk'a yönelmeleri gerekmektedir. Mevlâna, buyuruyor ki: Ne yazık ki birçok insan yıldızları sadece seyreder. Fakat onların kutluluklarından haberleri olmadıkları gibi, onların birbirlerine yakınlıklarını da bilmez. Hakim Senai Hazretleri, "Nasıl ki kör bir insan, güneşin ışığını göremez de sadece hararetini hissederse, bazı insanlar da, Kur'an'ın güzel yazısına takılır kalır da iç güzelliğini göremez, manasını anlayarak ruhuna nüfuz edemez ve ondan feyz alamazlar" diye yazmaktadır.

با چنین استاره‌های دیو سوز - آشنایی گیر شبها تا به روز

20392- Geceleri ta sabahlara kadar böyle şeytanları yakan yıldızlarla aşinalık et.

هست نطف انداز قلعه‌ی آسمان - هر یکی در دفع دیو بد گمان

20393- O yıldızların her biri, kötü zanna kapılmış şeytanı kovmak, defetmek için gökyüzü kalesinden nefet atar.

Yukarıdaki beyitlerde, Mülk Suresi'nin 5. ayetine işaret vardır: "**Celâlim hakkı için biz en aşağı semayı (kandil gibi ışık veren) yıldızlarla donattık. Bir de onları (şihap: akan yıldız gibi) ateş taneleri yaptık. O şeytanlara (ahirette) çılgın ateş azabı hazırladık.**" Bu husus, Hicr Suresi'nin şu 16.-18. ayetlerinde de geçer. Göklerde burçlar yaratıldığı, onların seyredenler için donatıldığı, bütün taşlanmış şeytanlardan korunduğu ancak hırsızlamaca bir şey duymak için göğün çıkmaya uğraşan bir şeytan olursa, onun ardından bir ateş şuası gönderildiği bildirilir. Aynı şekilde Saffat Suresi'nin 6.-10. ayetlerinde de, dünya göğünün yıldızlarla donatıldığı, inatçı ve asi şeytanlardan korunduğu, hırsızlamaca bir söz duyanın ardından aydınlatıcı ve gelip geçici bir ateşin atılıp onunla yapıldığı bildirilmektedir.

Tefsir sahipleri, şeytanlara atılan yıldızları (şihaplarla, akan yıldızlarla) parçalanmış yıldızlardan aşağı doğru kayan gök taşları ile izah ediyorlar. Bazıları da, bu yakıcı gök taşlarını maddi olmaktan ziyade, manevi olarak mütalaa etmektedirler.

Dünya semasını süsleyen bütün yıldızlar, şihaplar, zahiri birer nur olarak, çekici güzellikleri, gözleri, gönülleri açan ve birçok şaire ilham kaynağı olan letafetleri, zevk marifetleri, aheng-i vahdetleri ile Allah Teala'nın sun-u kudretine, rahmetine, azamet ve izzetine, delalet ve imana hidayet edecek manevi bir misbah oldukları gibi, aynı zamanda şeytanlara karşı fırlatılan, onların şer ve zararlarını def ve tarda sebep olacak manevi mermilerdir ki, işte peygamberler ve onların ashab-ı kiramı da böyledir. Bu sebeple Peygamber s.a.v. Efendimiz, "**Benim ashabım yıldızlar gibidir. Hidayete ermek isteyenler onlara uysun**" buyurmuştur.

Bazıları şeytanları arz-ı semanın hududundan yukarı çıkarmamak, semayı şerlerinden korumak için onların akan yıldızlarla taşlandığını yazmışlardır. Yukarıdaki ayetlerde geçtiği gibi, Hakk'a karşı inat eden, ilahî emirleri, ayetleri anlayarak Hakk yoluna girmek isteyen insanları gizliden gizliye türlü engeller, vehimler, hayaller, desiseler, iğfallerle aldatarak, onları kötü zanna kaptıran, akıllarını ve gönüllerini çelip arkalarında sürüklemek için dolaşan ve bu suretle insanlara karşı işleri güçleri şeytanlık yapmak olduğundan, şeytan denilen maddi veya manevi gizli birtakım süfli kuvvetler, habis ruhlar vardır ki, bunlar gökten kovulmuşlardır. Sema da onlardan korunmuştur. İnsan şeytanları, cin şeytanları, diye bunları ikiye ayıranlar da vardır. Bu sebeple insan şeklinde aramızda dolaşan, bizi kötü yollara çekip götüren şeytan insanları da, hesaba katmamız gerekmektedir.

Hazreti Mevlâna'nın, "Şeytanları yakan yıldızlarla aşinalık et" diye buyurduğu kâmil insanlarla, velilerle, mürşitlerle dost ol, onlardan uzaklaşma! Çünkü kâmil insanın imanı, manevi nuru, parlak ruhu, ilahî lütuflar sayesinde tesirini gösterecek. Nasıl yanan yıldızlar, habis ruhları, şeytanları yakıyorsa, velinin manevi kudreti de yolunu şaşırmış, kötü yollara düşmüş sapıkların kötülüklerini yok edecek, gönüllerini iman ve ilim nurları ile dolduracaktır. Gökyüzü kalesinden atılan neft, velilerin kalplerde uyandırdığı aşk ve hidayet şuurudur.

مشتري را او ولی الاقرب است - اختران با دیو همچون عقرب است

20394- Yıldızlar, şeytana karşı akrep gibidirler. Fakat müşteriye en yakın dost...

دلو پر آب است زرع و میو را - قوس اگر از تیر دوزد دیو را

20395- Yay, şeytanı ok ile vurur, yere mıhlar. Kova da, meyveler ve ekinler için su ile doludur.

دوست را چون ثور کشتی می‌کند - حوت اگر چه کشتی غی بشکند

20396- Balık, azgınlık gemisini kırar parçalar. Fakat öküz de, dost için tarla sürer.

لعل را زو خلعت اطلس رسد - شمس اگر شب را بدرد چون اسد

20397- Güneş, geceyi arslan gibi parçalarsa da, lal de ondan atlas elbise giyer.

بر یکی زهر است و بر دیگر شکر - هر وجودی کز عدم بنمود سر

20398- Yokluktan baş kaldıran her varlık, birine zehirdir, öbürüne şeker.

تا ز خمره‌ی زهر هم شکر خوری - دوست شو وز خوی ناخوش شو بری

20399- Dost ol, kötü huydan kendini kurtar da, zehir küpünden bile şeker ye.

که بد آن تریاق فاروقیش قند - ز آن نشد فاروق را زهری گزند

20400- Faruk'a zehir tesir etmedi. Çünkü Hakla batılı titizlikle ayırış tiryakı, ona şeker kesilmişti.

Beyitte geçen Faruk, Hazreti Ömer'in r.a. lakab-ı şerifleridir. Hakla batılı ayırdettiği için, kendilerine "Faruk" lakabını Hazreti Peygamber s.a.v. Efendimiz vermiştir. Ehl-i İslam arasında lakabı Faruk olarak kullanılmıştır. O günden sonra, Hz. Ömer'e Ömer-ül Faruk r.a. denilmeye başlandı.

Beyitte geçen "Tiryak-i Faruki" ye gelince, bu hastalıkla sağlığın arasını kesin olarak ayırt eden bir panzehirin adıdır. Tiryak-ı kebir, tiryak-ı ekber, tiryak-ı hadi de denir. Bu panzehir, yılan ve akrep zehirleri ile zehirlenenlere verildiği gibi, başka zehirlerle zehirlenenlere de verilir. Hatta köpek tarafından ısınlanlara, felç olanlara, sara hastalığına, cüzzama, karaciğer ve dalak hastalıklarına, idrar yolları illetlerine de iyi geldiğine inanılırdı. Macun, hap, şurup şeklinde de yapılırdı.

Rivayet ederler ki, Bizans imparatoru, Hz. Ömer'in r.a. hilafeti döneminde kendisine kıymetli birçok hediyeler göndermişti. Bunlar arasında, çok tesirli zehirle dolu bir de şişe bulunuyordu. Hz. Ömer r.a. şişeyi görünce, "Bu nedir? Bunun içinde ne var?" diye elçiye sordu. Elçi, "Bu çok kuvvetli bir zehirdir, miskalini bir düşmanına versen derhal öldürür" diye cevap verince, Hz. Ömer r.a. hemen şişeyi açtı, "Benim nefsimden daha büyük bir düşmanım yoktur" diyerek zehiri içti. Fakat zehir, Hz. Halifeye tesir etmedi.

Beşinci ciltin sonu

پایان دفتر پنجم

Altıncı ciltin başı

دفتر ششم

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

Bu, Mesnevî'nin manevi delillerinin altıncı cildir. Vehim ve şüphe karanlıklarını aydınlatan, zan ve şüphe hayallerini gideren, insanı tereddütlerden kurtaran bir ışığa benzer. Fakat bu ışığı, hayvani duygu ile görmenin imkânı yoktur. Çünkü hayvanlık durağı, aşağılıkların aşağısıdır. O duraktakiler, aşağılık âleminin suretini yapsınlar, görüşünü ortaya koysunlar diye yaratılmışlardır. Onların duyguları ile anlayışlarına, o çizgiyi aşmasınlar diye bir daire çizmişlerdir: **"Yüce, üstün ve her şeyi bilen Allah'ın takdiri böyledir."** Yani Allah, onlara işleyecekleri işlerle bakıp görebilecekleri yeri göstermiştir. Nitekim her yıldızın da, gökyüzünde belirli bir yeri ve belirli bir vazifesi vardır. Nasıl ki kibir şehrinin hâkiminin hükmü yalnız o şehirde geçerse, dışarıya taşamazsa, o yıldız da, ancak kendine ait olan yerde, kendine ait olan işi işler. Allah, bizi bir yerde kalmaktan, hapsolmaktan, gözlerimizi, kulaklarımızı, kalplerimizi mühürlemekten, perde altında bıraktığı kullara göstermediği şeyleri bize de göstermekten korusun. Amin! Ya Rabbel âlemin.

Yukarıdaki önsözde geçen vehim, olmayan bir şeyin olduğunu veyahut olacağını düşünmek, bazen de bunun aksi, olmuş veya olacak bir şeyin olmadığını, olmayacağını akla getirmektir. Şüphe ve zanda, herhangi bir şeyde vesveseye kapılmaktır. Hucurat Suresi'nin 12. ayeti ile, **"Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının, çünkü bazı zann (vardır ki) günahıdır. Birbirinizin kusurlarını araştırmayın. Kiminiz, kiminizi arkasından çekiştirmesin! Sizden herhangi biriniz, ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz, Allah'tan korkun! Çünkü Allah, tövbeleri kabul edendir, çok esirgeyicidir."** Cenab-ı Hakk, bizim zandan ve şüpheden kaçınmamızı emretmektedir. Çünkü vehimler, şüpheler, zanlar, insanın düşüncelerini hayallere saptırır. Bir şairin dediği gibi:

"Zannım budur ki, zandadır erbab-ı fen dahi."

Vehimler, şüpheler, zanlar, yalnız fen ile uğraşanları değil, herkesi doğru yoldan uzaklaştırır.

Hakikati arayan kişinin vehimden, zandan, şüpheden kurtulması için bir manevi ışığa, bir nura ihtiyacı vardır. Aslında şüpheye kapılan bir kimse, bir ışık demektir. Bu sebeptendir ki, bir şair "Şüphe bir nura doğru koşmaktır" demiştir.

O nur nedir? Nerededir? Metinde geçen "Misbah" kelimesinin açıklaması bize bu hususta bir fikir verebilir. Nur Suresi'nin otuzbeşinci ayetinde geçen "Misbah", temsili olarak ışık saçan bir lamba, چراغ gibi gösterilmektedir: **"Allah, göklerin ve yerin nurudur. Onun nurunun sıfatı, sanki içinde bir lamba bulunan bir hücredir. O lamba (çerağ) bir siraç (kandil) içindedir. O siraç (kandil) da, sanki bir inci (gibi parlayan) yıldızdır. Ki güneşin doğduğu yerde, battığı yerde nispeti olmayan mübarek bir ağaçtan, bir zeytinden tutuşturulup yakılır. Onun yağı, kendine bir ateş konmasa da hemen hemen ışık verir. (Bu ışık da) nur üstüne nurdur. Allah, kimi dilerse onu, nuruna kavuşturur. Allah, insanlara misaller irat eder. O, her şeyi hakkıyla bilendir."**

Kab ve İbn-i Cübeyr'e göre, bu ayet-i kerimedeki ikinci nurdan maksat, Hazreti

Peygamber s.a.v. Efendimiz'dir. "Meselü nurihi" Peygamberimizin nurunun sıfatı demektir. Misbahtan murat, Cenab-ı Peygamber'in mübarek kalbidir. Züce (sırça, kandil)den murat, onun feyiz kaynağı olan nurlu göğsüdür. Sanki o göğsü, inci gibi parlayan mübarek bir yıldızdır. Onun içi iman ve hikmet doludur.

Hazreti Mevlâna da, bu ayet-i kerimeden mülhem olarak Mesnevî-i Şerif'in altıncı cildini, Muhammedî ışık saçan bir misbaha, bir nur kandiline benzetmektedir. Yollarını şaşırانlar, imansızlığa düşenler, sapıklık içinde kalanlar, Allah'ın lütfu ve ihsanı ile, iman ve nur kandili ışığında nasıl yollarını buluyorlarsa, vehim ve şüphe karanlığında kalanlara, zan ve tereddüt içinde bunalanlara da, Mesnevî-i Şerif ışık tutacak, onları karanlıklardan aydınlığa çıkacak, onları zan ve tereddütlerden kurtaracaktır. Fakat Mesnevî-i Manevî'den herkes zevk alamaz. Her okuyan veya dinleyen, onun zevkine varamaz. Mesnevî'nin nurunu, manevi ışığını, sefil arzulardan, hayvani duygulardan, kirli emellerden içlerini temizleyemeyenler göremezler. Çünkü onların bulunduğu makam, Tin Suresi'nin beşinci ayetinde buyurulan makamdır: **"Sonra o insanı aşağılıkların aşağısına çevirdi."**

Gerçekten de insanlığını kaybedenlerin, hakikati görmeyenlerin, duyguyu ve düşünmeyi yitirenlerin, aşağılıkların en aşağısı olan hayvanlık durağına inenlerin, bu hakikat ışığını görmelerine imkân yoktur. Nitekim Araf Suresi'nin 179. ayetinde, insanlığını yitirenlerin hâli anlatılmaktadır: **"And olsun ki biz, cin ve insanlardan birçoğunu cehennem için yaratmışızdır. Onların kalpleri vardır, bunlarla idrak etmezler; gözleri vardır, bunlarla görmezler; kulakları vardır, bunlarla işitmezler. Onlar, dört ayaklı hayvanlar gibidir, hatta daha sapıktırlar. Onlar, gaflete düşenlerin ta kendileridir."** Cenab-ı Hakk'ın hikmetinden sual olunmaz. Hayvan mertebesinde olan insan da boş yere yaratılmamıştır. Yani bu hayvan sireti olan insan, esfel-i safilin olan dünyanın, tabiat âleminin suretini düzeltsin, daha doğrusu süfli olan bu dünyayı güzelleştirsın diye yaratılmıştır. Cenab-ı Peygamber, bir hadis-i şeriflerinde **"Ahmaklar olmasaydı, dünya harap olurdu"** diye buyurmuşlardır. Gerçekten kendi sonunu, dünyanın fâniliğini düşünmeyen ahmak insan dünyaya dört elle sarılmasaydı, dünyanın üstüne bu kadar hırsla düşmeseydi, dünya harap olur giderdi. Nitekim dünyanın ne olduğunu idrak eden bir şairin, yaptırdığı ev hakkında söylediği şu kıta çok manalıdır:

*Bir misafirhanedir dünya-yı dur
Onda bir kâşanede viraned*

Yani bir onulmaz çaresiz sevdadayım, hane yaptırdım misafirhanede. (Halil Edip)

Yüce Peygamberimiz, başka bir hadislerinde de **"Sen, dünyada sanki garipmişsin veya yolcuymuşsun gibi bir hâlde bulun"** diye buyurmaktadır. Bu hadisler ve Hz. Mevlâna'nın hayvanlık mertebesinde bulunan insanların, bu süfli dünyanın ve tabiat âleminin suretini düzeltsinler, güzelleştirsınler diye yaratıldığını söylemesi, bizi dünya için çalışmaktan alıkoymamalıdır. Gerek hadislerin ifadesindeki mana ve gerek Hz. Mevlâna'nın görüşü, bizim dünya işlerine dört elle sarılmak, gönüllerimizi dünyaya kaptırarak, dinî vazifelerimizi, insani hizmetlerimizi unutmamak içindir. Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için, yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalışmayı da, yine yüce Peygamber emretmektedir.

Evet... Bu dünya, bir başka âlemin bekleme salonu gibidir. Fakat bu bekleme salonunda da vazifelerimiz vardır. Burayı temiz tutmamız, ona her bakımdan dikkatle bakmamız gerekmektedir. Onu bir misafirhane sayarak, dünyayı ihmal edersek kaybederiz. Öbür âlem için gerekli hazırlığı yapamayız. Müslümanlığa her yönden çalışmayı, bir şeyler yapmayı emretmektedir. Safahat şairi, şu beyitlerde bu hakikati ne güzel ifade etmiştir:

*Beka-yı Hakk'ı tanıyan, sa'yı bir vazife bilir
Çalış, çalış ki beka sa'yolursa hak edilir
Kamer çalışmadadır, gökle, yer çalışmadadır,
Güneş çalışmada, seyyareler çalışmadadır.*

Bu durumda eşref-i mahlukat olan insan çalışmasın da, yaşadığı dünyayı harap olmaya mı terk etsin? Yine Mevlâna, "Dünya nedir? Dünya Allah'tan gafil olmaktır" diye dünyayı bırakın, çalışmayın demiyor. "Allah'ı unutmayın, Allah'tan gafil olmayın, Allah'ı sevin; dünyayı geçim vasıtası yapın ama sevmeyin, gönlünüzü ona kaptırmayın" demek

istiyor. Eşrefoğlu Rumi de, şöyle demiş:

*Dünya seven, dost yanına
Yüz akıyla varır değil.*

Ne Kur'an, ne Peygamber, ne de veliler, "Dünya için, dünyalık için çalışmayın, uğraşmayın" diye emretmişlerdir.

Mecazi manada bu sevilenin, dünya hayatına ait sözlerde, görüşlerde, kalplerde iman ve hidayet şuuru uyandırmak, maddi kıymetlere gönül vermemek, manevi kıymetlere değer verilmeye işaretler vardır.

Hiz. Mevlâna'ya göre, dünyaya büsbütün gönül veren ve kendilerini dünya sevgisine kaptıran günahkârların idrakleri, **"Nasıl ki yıldızlar gökyüzünde kendilerine ait olan muharrikten (yörünge) dışarı çıkmazlarsa, onlara bulundukları makamı aşarak insanlık hududuna gelmeye engel olmaktadır. Çünkü Âlim ve Aziz olan Allah'ın takdiri böyledir. İşte bütün bunlar (mülkünde) mutlak galip, (her şeyi) hakkıyla bilen (Allah)in takdiridir.** (Alak Suresi, ayet 6)

Hiz. Pir, altıncı cildin bu ön sözünü güzel bir dua ile bitirerek, asıl Mesnevî metnine başlamaktadır.

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

میل می جوشد به قسم سادسی - ای حیات دل حسام الدین بسی

20401- Ey gönüllerin hayatı Hüsameddin! Çoktan beri Mesnevî'nin bu altıncı cildinin yazılmasını istemektesin.

در جهان گردان حسامی نامه‌ای - گشت از جذب چو تو علامه‌ای

20402- Hüsaminame, senin gibi çok bilgili bir insanın himmetiyle, gayretiyle dünyayı dolaşmakta, herkesçe tanınmaktadır.

قسم سادس در تمام مثنوی - پیش کش می آرمت ای معنوی

20403- Ey manevi er! Mesnevî'nin son cildi olan altıncı cildi de, sana armağan olarak sunmaktayım.

Hiz. Mevlâna, evvelki ciltlerde olduğu gibi bu cildin başında da Hüsameddin Çelebi, Hazretleri'ne hitap etmektedir. Hüsaminame, Mesnevî-i Şerif'in lakabıdır. Hüsameddin Çelebi'nin bu mübarek kitabın yazılmasında büyük hizmeti geçtiği için, Mesnevî bu lakapla yadedilmiştir. Mesnevî'ye Hüsaminame lakabı verildiği gibi, Saminame de denilmekte ise de, daha çok Mesnevî, Mesnevî-i Şerif, Mesnevî-i Manevi diye anılmaktadır. Bilindiği gibi Mesnevî-i Şerif'in yazılmasını Mevlâna'dan Hüsameddin Çelebi istirham etmiş, Mesnevî'nin birinci cildinin başındaki on sekiz beyitten maada, altı ciltlik bu muazzam eser, onun kaleminden çıkmıştır. Geceleri yatsı namazından sonra otururlar, Hiz. Mevlâna, Mesnevî beyitlerini söyler, Hüsameddin Çelebi de onları yazardı. Bazı geceler Mevlâna coşar, sabahlara kadar beyitler söylemeye devam eder, Çelebi de yazardı. Hüsameddin Çelebi, Hicrî 683 (Miladi 1284) tarihinde vefat etmiştir. Kabri, Konya'da, Mevlâna Türbesi'nin içindedir.

Hüsameddin Çelebi Hazretleri, hem zahirî ilimlerde, hem de bâtını ilimlerde devrinin ileri gelen bilginlerinden olduğundan, geceleri yazdığı Mesnevî beyitlerini gündüzleri taliplere, salıklara okur, manalarını açıklardı. Böylece onun himmet ve gayretiyle Mesnevî, hakikate susamış gönüllere, Hakk aşıklarına manevi bir gıda olurdu. Az zamanda Mesnevî-i Şerif Konya ve Anadolu hudutlarını aştı. Bütün İslam memleketlerine yayıldı.

Yukardaki üçüncü beyitten, altıncı cildin Mesnevî'nin son cildi olduğu bilinmektedir. Şu hâlde elde dolanan yedinci cilt Mesnevî'nin Hiz. Mevlânâ'ya ait olmadığı, uydurma cilt olduğu meydana çıkmaktadır.

کی بطوف حوله من لم یطف - شش جهت را نور ده زین شش صحف

20404- Bu altı cilt Mesnevî ile, dünyanın altı cihetine nur saç da, onun etrafında dolaşmayan da, Mesnevî'den haberi olmayan da, ondan nur alsın, nurlansın.

Beyitte geçen altı cihet, her cisimde bulunan sağ, sol, ön, arka, alt ve üst yönüne işarettir.

مقصد او جز که جذب یار نیست - عشق را با پنج و با شش کار نیست

20405- Aşkın beşle, altıyla işi yoktur. Aşkın maksadı, ancak sevenlerinin kendisini cezbetmesi, çekmesi, kendisini kendisinden almasıdır.

Beyitteki beş sayısı, beş duygunun meylidir. Bunlar, görmek, işitmek, koku almak, tat almak ve dokunmaktır. Altı adedi ise, altı ciheti ifade etmektedir. Aşkın ne beş duyuya, ne de yukarda açıklanan altı cihete, yöne ihtiyacı yoktur.

Aşkın birinci gayesi, sevgilinin kendisini çekmesi, beş duyusunun ötesine götürmesi, cihetlerle ilgisini kesmesi, her şeyde Hakk'ı ve onun eserini manen hissetmesi, her şeyde Hakk'ı manen görmesi, kendi maddi duygularından ve altı yönden kurtulmasıdır.

Mevlâna, Divan-ı Kebir'indeki bazı şiirlerde de, beş duyunun ve altı cihetin Hakk'ı idrakte pek işe yaramadığını belirtir.

“Ben, gönül gözüyle, gözümle ilgisi olmayan, gözümün dışında bulunan bir ay yüzlü güzel görüyorum. O öyle bir güzel ki, onu ne bir göz görmüş, ne de güzelliğinin vasfını bir kulak işitmiştir.”

Şurbağında da Mevlâna, altı cihetin sevgiliye giden yolu kapatamayacağını ifade ediyor:

“Ey şaşırılmış gönül! Dosta candan bir yol vardır. Ey şaşkın! Ey yolunu kaybetmiş kişi! Hakk'a giden hem gizli, hem aşikâr bir yol vardır. Eğer altı cihetten de senin yolunu keserler, kapatırlarsa korkma! Çünkü senin benliğinin derinliklerinden sevgiliye giden bir yol vardır.

رازهای گفتنی گفته شود - بو که فیما بعد دستوری رسد

20406- Belki bundan sonra bir izin çıkar da, söylenmesi gereken sırlar söylenir.

زین کنایات دقیق مستتر - با بیانی که بود نزدیکتر

20407- Olabilir ki ince, üstü kapalı olan bu sırlar, gizli kinayelerden kurtularak, daha açık, daha anlaşılır bir tarzda ifade edilir.

راز اندر گوش منکر راز نیست - راز جز با راز دان انباز نیست

20408- Sır, ancak sırrı bilene söylenir. Bu sırdan anlayana açılır. Sır, onu inkâr eden kişinin kulağına söylenmez.

Bu beyit bize, ayrılıklardan şikâyet eden neyin, “Benim sırrım, feryadımdan uzak değildir. Fakat her gözde onu görecektir nur, her kulakta onu işitecek güç yoktur” beyitini hatırlatmaktadır. Senin feryadını, inleyişini, ayrılıklardan şikâyetini, nasıl ki her göz göremez, her kulak işitemezse, ilahî sırları da, irfan sahibi olmayan cahiller anlayamaz. Onlara bu sırları açmak lüzumsuzdur. Evliyanın sırrı da, o sırra mahrem olan kimselerden başkasına eş olmaz, ortak olmaz. Ancak Allah'a yakın olan ariflerle hemdert olur, onlarla anlaşır. Evliyayı inkâr edenlerle dost olunmaz. Bu sebeple, ilahî sırları ehliyetsiz ve kabiliyetsiz kişilere açmak yersizdir. Çünkü bu sırları onlar anlamaz.

با قبول و ناقبول او را چه کار - لیک دعوت وارد است از کردگار

20409- Fakat “Yolunu şaşırılmışları, doğru yola çağır” diye Hakk'tan bir emir gelince, ona uymak zorundayız. Artık bu davetin kabul edilip edilmemesi bizi ilgilendirmez.

Peygamberler, kendilerine Cenab-ı Hak tarafından vahyedilen hakikatleri insanlara tebliğle memurdurlar. Nitekim Maide Suresi'nin 67. ayetinde, “**Ey şanlı Peygamber!**

Rabbin tarafından sana indirileni tamamen tebliğ et.” diye emredilmekte, yine aynı surenin 99. ayetinde, **“Peygamberin vazifesi, ancak ilahî emirleri tebliğdir”** diye buyurulmaktadır.

Veliler, mürşitler, peygamber sayılmazlar ama onlar da, Hakk’ın kendilerine ilham ettiği hakikatleri halka duyururlar. Onları, Muhammedî yolda yürümeğe teşvik ederler. Evet... Mürşitler, peygamber değildirler ama peygamberlerin varisleridirler.

Molla Camî (1414-1492) Hz. Mevlâna ve Mesnevî’ye karşı duyduğu hayranlıktan ötürü, Hz. Mevlâna hakkında, **“Peygamber değildir ama kitabı vardır”** buyurmuştur. Birçok veliler gibi Hazreti Mevlâna da, yolunu şaşırmış ve nefsine uymuş kişilere, Peygamber’in yolunu hatırlatmak, onları sapıklıktan kurtarmak için, Cenab-ı Hakk’ın ona ilham ettiği Mesnevî’yi yazdırmıştır. Böylece o, Cenab-ı Hakk’ın emrine uymuştur.

دم‌بدم انکار قومش می‌فزود - نوح نه صد سال دعوت می‌نمود

20410- Nuh, bıkmadan tam dokuz yüz yıl kavmini imana davet edip durdu. Fakat onun bu daveti, kavminin inkârını arttırdı.

هیچ اندر غار خاموشی خزید - هیچ از گفتن عنان واپس کشید

20411- Fakat Nuh Aleyhisselam bıkmadı, davetten vazgeçmedi. Sessizlik mağarasına çekilmeye kalkışmadı.

هیچ واگردد ز راهی کاروان - گفت از بانگ و علاای سگان

20412- Köpeklerin havlamasından, kervan hiç yolundan kalır mı?

سست گردد بدر را در سیر تگ - یا شب مهتاب از غوغای سگ

20413- Ay ışığının nurlandığı gecede, bedir hâlinde bulunan ay, köpeklerin havlaması yüzünden yürüyüşünü aksatır mı?

هر کسی بر خلقت خود می‌تند - مه فشاند نور و سگ عوعو کند

20414- Ay, ışığını saçar ve geceyi nurlandırır; köpek de, havlar durur. Herkes yaratılışına, tabiatına göre bir hizmette bulunur.

در خور آن گوهرش در ابتلا - هر کسی را خدمتی داده قضا

20415- İlahî takdir, herkese bir hizmet vermiş, herkesi yaratılışına göre bir derde, bir iptilaya düşürmüş, bir işe layık görmüştür.

Dünya, büyük bir tiyatro sahnesi gibidir. Herkesin hangi milletten olursa olsun, bu sahnede bir rolü vardır. Tiyatroyu yazan büyük Yaratıcı, yaratılışına, tabiatına göre kime hangi rolü vermişse, o kişi rolünü ifa etmektedir.

من مهم سیران خود را چون هلم - چون که نگذارد سگ آن نعره‌ی سقم

20416- Ay, der ki: “Köpek, o pis havlamasını bırakmıyorsa bırakmasın. Ben ayım, gökyüzünde dolaşmamı, nur saçmamı nasıl olur da bırakırım!”

پس شکر را واجب افزونی بود - چون که سرکه سرکگی افزون کند

20417- Sirke, sirkeliğini arttırdıkça, şekerin de şekerliğinin artması gerek.

کاین دو باشد رکن هر اسکنجبین - قهر سرکه لطف همچون انگبین

20418- Kahır sirke, lütufsa bal gibidir. Sirkencübinin temeli bu ikisidir.

Sirkencübin denilen, balla sirkenin karıştırılmasından meydana gelen bir çeşit şerbet... Yaz mevsiminde harareti kesmek için kullanılırdı. Safrayı da giderdiği sanılırdı.

آید آن سرکنجبین اندر خلل - انگبین گری پای کم آرد ز خل
20419- Eğer bal sirkeden az olursa, sirkencübin iyi olmaz.

نوح را دریا فزون می ریخت قند - قوم بر وی سرکه ها می ریختند
20420- Kendilerini Hakk yoluna davet etmelerine karşılık, Nuh'un kavmi, ona eza ve cefada bulunuyorlardı. Fakat Allah'ın lütuf ve ihsan denizi, Hz. Nuh'a iyilikler ve tatlılıklar yağıdırıyordu.

پس ز سرکه ی اهل عالم می فزود - قند او را بد مدد از بحر جود
20421- Cenab-ı Hakk'ın cömertlik denizinden Hz. Nuh'a lütuflar, ihsanlar geliyordu da, halkın ona ettiği eza ve cefa, Hakk'ın iyilikleri yanında azalıyordu.

بلکه صد قرن است آن عبد العلی - واحد کالالف که بود آن ولی
20422- Tek bir kişi olduğu hâlde bin kişiye bedel olan kimdir? O Hak velisi, o ermiş kişi, hatta Allah'ın o yüce kulu, yalnız bir kişiye bedel değil, yüzlerce yüzlerce asrın yetiştirdiği bütün insanlara bedeldir.

Sarih Ankaravî bu beyiti açıklarken diyor ki: Veli kimdir? Bazıları veliyi şöyle tarif etmişlerdir: (Veli, Hakda fani olmuş, fakat Hakla baki kalmıştır.) Bu fikrin daha iyi anlaşılması için hulul ve ittihat bataklığına düşerek inancımızı zedelemeyen, Hakkı tenzih ederek diyebiliriz ki Damla denize düşmüş, yok olmuştur. Fakat deniz ile sonsuzluğa kavuşmuştur. Allah'ın dostu olan veli, tam manasıyla gönlünü Allah'a vermiş, kendini isyandan ve bütün günahlardan temizlemiş, kemal mertebesinde birçok insanı geride bırakmıştır. Her bakımdan bazı insanlardan üstün olmuştur. Böylece gerçek veli, Muhammedî hakikate ermiştir de, zaman ve mekân bağlarından kurtulmuştur. O, maddi bakımdan fânidir, fakat mana bakımından, ruh bakımından bakidir. Sanki bütün asırların, bütün âlemin kudret ve kuvveti o velide toplanmıştır. Bütün âlemi o gerçek velinin manası ve ruhu kaplamıştır.

Bu münasebetle Ankaravî Hazretleri, şu beyti yazmadan kendini alamamıştır: "Bütün âlem tek bir varlık olarak görülebilseydi, Allah'ı inkâr eden bulunmazdı."

پیش او جیحونها زانو زند - خم که از دریا در او راهی شود
20423- İçinden denize yol bulmuş olan küpün önünde ırmaklar diz çöker.
Bir küpün dibinin denizle bir bağlantısı olsa, rabıtası bulunsa, o küpün suyu bitmez. O küp denizle birleşmiş olduğu için, büyük nehirler küpün önünde diz çökerler, ona saygı gösterirler. Onu kendilerinden büyük bilirler. Burada küp, görünüşte basit, değersiz ve küçüktür, fakat mana bakımından büyük ve sonsuz olan hakikat denizinden daima ırfan suyu alan, yardım gören velinin sembolüdür.

Irmaklar, yeryüzünde maddi varlıklarla kuvvet bulan ama hakikat deryasını arayan ve o deryaya doğru koşan isteklileri göstermektedir.

چون شنیدند این مثال و دمدمه - خاصه این دریا که دریاها همه
20424- Hele şu deniz... Bütün denizler, bu örneği, bu sözü duyunca...

که قرین شد نام اعظم با اقل - شد دهانشان تلخ از این شرم و خجل
20425- "En büyük ad, en küçük ada eş oldu" diye utanırlar da, bu yüzden ağızları acılaştır.

İki evvelki beyitte, bir su küpünün içinden denize yol bulunması, onunla âdeta bir olması, denizler gibi geniş ve kuvvetli olan mana erlerini şaşırttı. Onlar, bu hak karşısında utandılar, ağızları hayretten acılaştı. İnsan-ı kâmilin Hakk'a ulaşmasını, o mertebeye gelmiş bulunan mana erleri, Hakk yolcuları kıskandılar, demek isteniyor.

این جهان از شرم می‌گردد جهان - در قران این جهان با آن جهان

20426- Şu dünyanın, öteki dünya ile birleşmesi sebebiyle, bu dünya utancından sıçrar, yokluğa gider, yok olur.

Küpteki su, bu dünyanın misalidir. Deniz de, öteki dünyayı ifade eder. Daha doğrusu Hakk'ın sevgili velisini kendine çekip alması, velinin Hakk'ta fâni olmasını, yok olmasını Hz. Mevlâna, Mesnevî'nin dördüncü cildindeki şu beyitlerle açıklamaktadır:

“Dedi ki: Âşık, hararetle sevgilisini arar. Sevgilisine kavuşunca, o âşık kendinden geçer. Ey Hakk'ı arayan! Sen Hakk âşığıydın. Hakk odur ki, o gelince senden geriye bir kıl teli kadar varlık kalmaz.”

Cüneyd-i Bağdadi Hazretleri, “Ey salık! Cenab-ı Hakk sana tecelli edince, senin vücudundan eser kalmaz” buyurmuştur. Bir arif de, “İlahî tecelli âşıkların gönül şehrine girince, her şey yok olur gider” der.

ور نه خس را با اخص چه نسبت است - این عبارت تنگ و قاصر رتبت است

20427- Bu hâli anlatacak kelime kifayetsizdir. Söz, bu mevzuda değersizdir. Düşünceyi, duyguları ifadededen acizdir. Zavallı, bayağı bir şeyin, hassın hassıyla, güzelin güzeli ile ne münasebeti var?

Allah'ın has kulları olan velilerle yalnız maddi düşünen avam arasında ne münasebet vardır? Velilerle günahkârların arasındaki farkı, manen sevgilisinde yok olan kâmil insanın durumunu anlayacak kelime bulmak, söz söylemek imkânsızdır.

بلبل از آواز خوش کی کم کند - زاغ در رز نعره‌ی زاغان زند

20428- Karga, üzüm bağında kendine has bir sesle bed bed haykırır. Fakat bülbül, karga haykırıyor diye güzel ötüşünü azaltır mı?

Allah'ın seçkin kulları olan nebiler ve veliler, bu dünya bağında karga huylu inkârcıların çirkin ve manasız konuşmalarından ötürü, mana ve hikmetle dolu olan nasihatlerini, irşatlarını azaltamazlar. Yol göstermelerine devam ederler.

اندر این بازار یَقَعْلُ ما یشاء - پس خریدار است هر يك را جدا

20429- Onların her birinin, “Allah dilediğini yapar” pazarında ayrı bir alıcısı var.

Burada Al-i İmran Suresi'nin 40. ayetine işaret vardır: “Allah ne dilerse, onu yapar.”

Dünya pazarında, Cenab-ı Hak herkesin malına uygun bir müşteri yaratmıştır. Şeytanların, inkârcıların, fasıkların, münafıkların, mürailerin müşterileri, sapıklar ve günahkârlardır. Nebilerin, âşık ve sadır olanların müşterileri de, hidayet ehli, imanlı ve doğru insanlardır.

بوی گل قوت دماغ سر خوش است - نقل خارستان غذای آتش است

20430- Dikenliğin gıdası ateştir. Sarhoş kişinin damağının gıdası da, gül kokusudur.

Dikenlik gibi olanlar, ateşin gıdası olurlar. Fakat gülistan gibi, gül gibi latif olanlar, ilahî sevgi şarabının sarhoşlarının ruhlarının damağına kuvvet olurlar. Yani bunlardan zevk ve sefa bulurlar.

خوك و سگ را شكر و حلوا بود - گر پلیدی پیش ما رسوا بود

20431- Bir leş, biz insanlar için pistir, iğrençtir. Fakat domuza ve köpeğe şekerdir, helvadır.

آبها بر پاک کردن می‌تند - گر پلیدان این پلیدیها کنند

20432- Pisler, pisliklerini yaparlar ama sular da, pislikleri temizlemeğe çalışır.

ور چه تلخان مان پریشان می‌کنند - گر چه ماران زهر افشان می‌کنند
20433- *Yılanlar zehir saçar, acılar bizi perişan eder ama...*

می‌نهند از شهد انبار شکر - نحلها بر کوه و کندو و شجر
20434- *Bal arıları da dağlarda, kovanlarda, ağaçlarda, baldan şeker ambarları doldururlar.*

زود تریاقتشان بر می‌کنند - زهرها هر چند زهری می‌کنند
20435- *Zehirler, zehirliliklerini yaparlar ama panzehirler de, hemen zehirlerin zehirliliklerini gideriverir.*

ذره با ذره چو دین با کافری - این جهان جنگ است کل چون بنگری
20436- *Dikkatle bakacak olursan görürsün ki, bu dünya baştanbaşa savaştan ibarettir. Zerre zerre ile âdeta dinin, imanin imansızlıkla savaştığı gibi savaşıyor durur.*

و آن دگر سوی یمین اندر طلب - آن یکی ذره همی‌پرد به چپ
20437- *O zerre, sola doğru uçmaktadır. Öbür zerre, sağa doğru gidip bir şeyler aramaktadır.*

جنگ فعلیشان ببین اندر رکون - ذره‌ای بالا و آن دیگر نگون
20438- *Bir zerre yukarıya çıkmada, öbürü aşağıya düşmekte; durur gibi görünürler ama onların savaşını bu durgunluk âleminde gör.*

زین تخالف آن تخالف را بدان - جنگ فعلی هست از جنگ نهان
20439- *Onların görünen savaşları, gizli savaşlarından meydana gelmektedir. Bu ayrılığı gör de, o ayrılığı anla.*

Bu beyti anlayabilmemiz için bazı görüşlere ihtiyacımız var. Şöyle ki, bu âlemde çeşitli suretlerde tanıdığımız varlıkların ilm-i ilahîde sabit olan hakikatlerine, mutasavvıflar "Ayan-ı sabite" diyorlar. Bunlar, eşyanın, varlıkların mahiyeti mesabesinde. Âdeta, ilahî bilginin birer taslağı, tasavvuru gibidir. Daha doğrusu, bu âlemde görünen maddi varlıklar, ayan-ı sabitenin gölgesine benzetilebilir. Misal olarak, insanları düşünelim: Cenab-ı Hak, güneşin nuru gibi tasavvur edilirse, her şahsın hareketinde veya durmasında, güneşin sebep olduğu gölgede şahısla beraber hareket eder veya durur. Böylece âlemde görülen bütün maddi varlıklar, ayan-ı sabitenin gölgesi sayılabilir. Aynı zamanda kâinat, bir zıtlar âlemidir. Her şeyin birbirine muhalif olan tarafı var. Varlıklar, birbirleriyle uyuşmamakta âdeta savaş hâlinde bulunmaktadır. Bu savaş hâlinde olan varlıkların dışta görülen muhalefetlerini, uyuşmalarını, gizli cereyan eden uyuşmazlıklar gibi bilmemiz gerekiyor. İlahî tecellinin zuhuru olanının sureti, gölgenin şahsa tabi olduğu gibi, ona tabidir. Bu suretle herkes, ayan-ı sabitenin gereğine göre, yani ilahî tecelliye göre hareket eder.

Şu hâlde, bu âlemde zuhur eden çatışma, mana âleminde olan ayan-ı sabitenin çatışmasından meydana gelir. Bu yüzden akıllı olan kimse, dıştaki savaşı iç savaşın bir neticesi olarak bilir.

جنگ او بیرون شد از وصف و حساب - ذره‌ای کان محو شد در آفتاب
20440- *Güneşte yok olan zerrenin savaşı ise, ne hesap edilebilir, ne de anlatılabilir.*

Bir insanın mecazi olan vücudunun zerresi, hakikat güneşinin aşkında, sevgisinde nasıl yok olur? Bunu anlatmak imkânsızdır.

جنگش اکنون جنگ خورشید است و بس - چون ز ذره محو شد نفس و نفس

20441- Zerrenin kendisi de, nefesi de mahvoldu mu, artık onun savaşı, ancak güneşin savaşıdır.

Bir kimse hakikat güneşine nispetle zerre gibi olan vücudundan, maddi varlığından, nefsanîyet ve beşerîyet duygularından kendini kurtarabilse, o kimse, hakikat güneşinin nuru ile aydınlanır. Hz. Mevlâna'nın buyurduğu gibi:

“Eğer bir an için tam manasıyla heva ve hevesi terk eder, Hakk ehli olmayışı bırakırsan, peygamberin ve velinin gördüğünü görürsün. Kendini, hâşâ, Allah gibi büyük bilmez de has kul kesilirsin. Mutezile'nin inanışına rağmen sen, Hakk'ı görebilirsin. Hakikate erişin, hakikat güneşi ile aydınlanan, Hakk'ta Hakk'ı bulan bir kimsenin halki ile savaşı, nefsanî olmaz, hakkani olur. O, ancak Allah için, Allah ile beraber savaşı. Onun maddi varlığı ortadan kalkar. Onun maddi vücudu artık bir yüz örtüsü, bir perdedir. Aslında onun vücudu vasıtasıyla Hakk savaşı. Bir de, **“Onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü. Attığın zaman da (Habibim) sen atmadın, ancak Allah attı”** ayet-i kerimesi de bu hakikati ifade etmektedir.

از چه از اِنَّا إِلَيْهِ راجعون - رفت از وی جنبش طبع و سکون

20442- Böyle olan bir kimsenin, “Biz ona dönücüleriz.” Sizden ötürü, kendiliğinden hareketi de kalmamıştır; sükûnu da, duruşu da kalmamıştır.

Burada Bakara Suresi'nin 56. ayetinden iktibas vardır: **“Biz (dünyada) Allah'ın (teslim olmuş kulları)yız ve biz (ahirette de) ona dönücüleriz.”**

و ز رضاع اصل مسترضع شدیم - ما به بحر تو ز خود راجع شدیم

20443- Biz, kendimizden geçtik, senin denizine döndük. Biz, asıl süt emilecek yerden süt emdik.

Bu beyt-i şerif ve bundan sonraki beyitler, günahlardan, kötülüklerden kendilerini temizleyen ve Hakk'a dönen kişinin duygularını dile getirmektedir. Burada mecazi olarak Hakk'a şöyle niyazda bulunmaktadır: Ey kerem ve lütuf denizi! Biz kendi maddi ve fânî olan benliğimizden kurtulduk ve senin hakikat denizine döndük. Senin hikmet ve aşk sütünü beslendik. Böylece bizde bulunan iştîme, görme, söz söyleme ve yaşama gücünü biz, senden aldık.

لاف کم زن از اصول ای بی اصول - در فروع راه ای مانده ز غول

20444- Ey gulyabaniye aldanıp yolunu şaşıran! Ey usul ve kaide bilmeyen, aslı bırakıp teferruata dalan kişi! Usul ve kaidelerden az bahset.

Bizi Hakk'a ulaştıracak, hakikat ilmini, ilm-i ledünni bırakarak kuru ilimle, manen bizim işimize yaramayacak ilimle uğraşan kişi, senin uğraştığın ilim, gulyabani gibi seni aldatmakta, yolunu şaşırmaktadır. Gerçek ilim, bizi Hakk'a götüren ilimdir. Yunus Emre, ne güzel söylemiş:

İlim ilim bilmektir,
İlim kendin bilmektir,
Sen kendini bilmezsen
Ya nice okumaktır!

Okumaktan mana ne,
Kişi Hakk'ı bilmektir,
Çün okudun bilmezsen,
Ha bir kuru emektir.

نیست از ما هست بین اصبعین - جنگ ما و صلح ما در نور عین

20445- Bizim savaşıımız da, barışıımız da, ilahî nur içinde bulunmaktadır. Bunun hiç birisi bizden değildir. Biz Hakk'ın iki parmağı arasındayız. Bütün işleri yapan

odur.

Bayitte geçen “Nur-ı ıyn”, nur, Zat-ı İlahî’nin sembolüdür. Göz manasına gelen “ıyn”, çeşm-i dil, yani gönül gözüne işaretler. İkinci mısradaki, büyük Peygamberimizin şu hadis-i şerifinden iktibas vardır: **“İnsanların kalpleri, Allah’ın iki parmağı arasındadır Onları istediği hâle sokar.”** Hakk’ın iki kudretli parmağını izah edenler, kahır ve lütufla tevîl etmişlerdir. İnsan, bu iki hâlin dışında kalamaz.

Hoştur bana senden gelen
Ya gonca gül yahut diken
Lütfun da hoş, kahrın da hoş.

در میان جزوها حربی است هول - جنگ طبعی جنگ فعلی جنگ قول
20446- Tabiatın savaşı, işlerin, hareketlerin savaşı, söz savaşı, maddeler arasında, cüzler arasında korkunç bir savaş meydana gelmektedir.

در عناصر درنگر تا حل شود - این جهان زین جنگ قایم می‌بود
20447- Fakat bu âlem de, bu savaşla durmadadır. Unsurlara bak da anla. Hayat bir savaştan ibarettir.

که بدیشان سقف دنیا مستوی است - چار عنصر چار استون قوی است
20448- Dört unsur, dört kuvvetli direktir. Dünya tavanı bunların üstünde kurulmuştur.

استن آب اشکننده‌ی آن شرر - هر ستونی اشکننده‌ی آن دگر
20449- Her direk, öbür direği kırar. Su direği, ateş direğini söndürür.

لاجرم ما جنگیم از ضر و سود - پس بنای خلق بر اضداد بود
20450- Halkın binası, zıtlar üstüne kurulmuştur. Aslında biz, zarar bakımından da, fayda bakımından da savaştayız.

هر یکی با هم مخالف در اثر - هست احوال خلاف همدگر
20451- Hâllerimiz birbirine aykırı düşmektedir. Tesir bakımından her biri öbürüne zıt.

با دگر کس سازگاری چون کنم - چون که هر دم راه خود را می‌زنم
20452- Bana gelince, ben de her dem ve her nefeste kendi yolumu vurmadayım. Artık başkasıyla nasıl uyuşabilirim? Başkasının derdine nasıl çare bulurum?

Yaratılış itibarıyla insan, çeşitli sebepler yüzünden huzursuzdur. Kalp huzuruna malik olmayan insanın içinde bitmez tükenmez bir savaş vardır. Bir mütefekkirin dediği gibi:

“Allahım! Ne bitmez tükenmez bir savaş. İçimde iki insanın durmadan savaştığını hissediyorum.”

Hafız Şirazi merhum da, şöyle demektedir:

“Bilmiyorum, benim bu hasta gönlümde kim var? Ben susamaktayım; hâlbuki o, feryat etmekte ve savaşmaktadır.”

İçinde huzursuzluk olan bir kimse, nasıl başkasına huzur verebilir? Böyle bir kimsenin evvela kendi içini düzene koyması, kalp huzuruna kavuşması lazımdır ki, başkalarına faydalı olsun.

هر یکی با دیگری در جنگ و کین - موج لشکرهای احوال ببین
20453- Dalgalar gibi birbiri ardından gelen hâl ordularımı seyret. Her biri, öbürü ile savaşta, öbürüne kin tutmada...

İnsanlar, telvinattan, renkten renge girmekten kendilerini kurtaramazlar. Kabz hâli, bast hâli birbirini kovalar durur. İnsanın içinde daimi bir mücadele, bir savaş sürer gider.

پس چه مشغولی به جنگ دیگران - می‌نگر در خود چنین جنگ گران

20454- Kendindeki şu müthiş savaşa bak, başkalarının savaşı ile ne diye meşgul olup durursun!

Bir arife sormuşlar: “Herkes Muaviye’nin oğlu Yezid’e levm etmekte, onu Hz. Hüseyin’in şehit edilmesine sebep olduğu için kınamakta, hatta küfür bile etmektedir. Siz bu hususta ne düşünüyorsunuz?” Arif, “Ben içimdeki Yezidle meşgul oluyorum. Asırlarca evvel gelen Yezidle meşgul olacak zamanım yok!” diye cevap vermiş.

در جهان صلح يك رنگت برد - یا مگر زین جنگ حقت واخرد

20455- Meğerki Hakk, seni bu müthiş savaştan çekip çıkarsın da, sulh dünyasında bir renge boyasın.

ز انکه آن ترکیب از اضداد نیست - آن جهان جز باقی و آباد نیست

20456- O dünya, ancak ölümsüzlük dünyasıdır, mamur bir dünyadır. Çünkü şer gibi birbirine zıt düşen şeylerden değildir.

چون نباشد ضد نباشد جز بقا - این تفانی از ضد آید ضد را

20457- Bu yok oluş, zıttın zıttı yok edişinden meydana gelir; zıt olmayınca, ölmezlikten başka bir şey kalmaz.

که نباشد شمس و ضدش زمهریر - نفی ضد کرد از بهشت آن بی‌نظیر

20458- O, eşi benzeri olmayan Allah, cennetten zıttı giderdi. Orada güneş de yoktur, zıttı olan zemheri de yoktur.

Yukarıdaki beyitte, İnsan Suresi’nin 13. ayetine işaret edilmektedir: “Orada ne güneş görürler, ne de zemheri.”

صلحها باشد اصول جنگها - هست بی‌رنگی اصول رنگها

20459- Renksizlik, renklerin asıllarıdır. Sulhlar, barışlar, cenklerin asıllarıdır.

Bütün renklerin asılları, renksizliktir. Çünkü bütün eşya âlemi, vahdette zuhura gelmiştir. Âlem-i vahit ise, renksizdir. Aslında güneş olmasa, bütün eşyada renk de görülmeyecektir. Renk dediğimiz şey, güneşin, eşyanın tabiatına göre gözümüze aksettirdiği bir görüntüden ibarettir.

Savaşların asılları da sulhtur. İnsanları birbirine düşüren ayrı görüşler, savaşlar, insanların birbirine sonradan zıt olmalarından, birbirlerini gereği gibi anlayamadıklarından meydana gelmiştir. Annesinden doğan bir çocukta, savaş ve düşmanlık duygusu yoktur. “Her çocuk, İslam fıtratı ile doğar” ayeti gereğince, her çocuk İslam fıtratı üzere, savaş duygusu olmadan doğar. Büyüdükçe, tabiatına aykırı olan kimselerle anlaşmazlık içine düşer. Bu sebebledir ki, ihtilaflar, savaşlar esas olmayıp teferruattandır. Esas, sulh ve sükûndur. Gerçekten, her şey nefsi- vahit hükmünde barış üzereydi. Bu insanlar arasındaki anlaşmazlıklar, savaşlar sonradan meydana gelmiştir.

وصل باشد اهل هر هجر و فراق - آن جهان است اصل این پر غم وثاق

20460- Bu âlemlerle dolu olan mekânın, dünyanın aslı, o dünyadır. Her ayrılığın aslı da, buluşmadır.

Bu âlemlerle dolu olan dünyanın aslı, o nurani cihan ve nurani âlemdir. Her şey, bize ayan-ı sabitemizden, yani eşyanın Allah indine sabit olan aslından gelmektedir. Biz ve eşya, hatta bu dünya, o aslın gölgesiyiz. Bütün hareketlerimiz, her şey, o asla tabi olarak meydana gelmektedir. Yani gölge nasıl aslına tabi ise, ayan-ı sabitenin gölgesi olan her

şahıs, her şey de ona bağlıdır. Aslının iktizasını yapmaktadır. Ebedî âlemde zıddiyet ve savaş yoktur. Hâlbuki zıtların doğurduğu savaşlar, ihtilaflar sebebiyle, baştan başa gam ve ızdıraplarla dolu olan bu cihanın aslı da, o ebedî âlemdir. Biz, mertebe-i zatiye yahut mertebe-i ehadiyette iken, “Ben-sen-o” yoktu. Her şeyin küllisi o, yani Allah idi. Sonra izafi âleme indirildik ki, bu bir hicran ve ayrılıştı. Fakat her hicranın aslı nihayet buluşma, vuslat olduğundan, biz de tekrar aslımıza, vahdete vasıl olacağız.

و از چه زاید وحدت این اعداد را - این مخالف از چه ایم ای خواجه ما
20461- Hocam! Neden biz bu ayrılıklar içindeyiz? Birlik neden bu sayıları doğuruyor?

خوی خود در فرع کرد ایجاد اصل - ز انکه ما فرعیم و چار اضداد اصل
20462- Çünkü biz furuuz; bu birbirine zıt olan dört unsur, dört teferruat da, kendi huyunu icat ediyor, meydana çıkarıyor.

Bu beyit, bir evvelki beytin karşılığıdır. Şöyle ki, “Hocam! Biz insanız, bizim her birimiz müstakil bir cism-i vahittir. Öyle olduğu hâlde, neden nefsimizde bile ihtilafa düşüyoruz, tek bir vücutta bu çeşitli ihtilaflar neden meydana geliyor?” Ondan sonra gelen beyitte de, bu suallerin cevabı şöyle: “Dört unsurdan meydana gelen bir varlık olduğundan, bu dört unsur (su, hava, ateş, toprak) bizim aslımızı teşkil etmektedir. Bizim cismimiz, birbirine zıt olan bu dört unsurdan meydana gelmiştir. Aslımız böyle zıtlardan meydana geldiği için, zıtlar huylarını, fûruun vücudunda meydana çıkarıyorlar. Bu sebeple her birimizin cisminde nice çeşitli hâller zuhura gelmektedir. Her ne kadar biz görünüş itibarıyla bir tek cisim isek de, aslımızda dört zıttın bir arada bulunması yüzünden, bu çeşitli hâllerden kendimizi kurtaramıyoruz. Cismimiz, aslımızın huyundan halas olmaktadır.

خوی او این نیست خوی کبریاست - گوهر جان چون و رای فصل هاست
20463- Fakat can cevheri, dört unsurdan meydana gelen maddi varlığımızın ötesindedir. Onun huyu bu değil, onun huyu, o ululuk sahibi Hakk’ın huyudur.

Can cevheri, ayrılıkları doğuran zıtların ötesindedir. Onun ne zıttı, ne de nefsanî savaşı vardır. Çünkü o, insanda bulunan ilahî emanet, Rabbani nefhadır. Bu sebeple onun huyu, bu cismin huyu değildir. Belki onun huyu, Allah’ın huyudur. Cenab-ı Hakk, Hay (Diri) İlim (Bilici), Kadir (Her şeyi yapabilen), Semî (İşitici), Basar (Görücü)dür. İlahî ruhta da bu sıfatlar vardır. Onun sevgisi ve barışı, ilahî sevgi ve ilahî barıştır. Kin ve savaşı da, ilahî kin ve ilahî savaştır. Kim ki günah bataklığına düşerek ruhunu cismine mağlup düşürürse, onun kini ve savaşı nefsanî ve cismanî olur. Aksine kim ki cismini, ruhunun mağlubu yaparsa, onun kini ve savaşı Hakkani ve Rabbani olur. Nitekim nebiler, cisimlerini ruhlarına mağlup kıldılar ve ilahî ahlakla huylarını güzelleşirdiler; onların savaşı, ilahî savaş oldu.

Yunus Emre Hazretleri, “Bir ben vardır bende, benden içerü” dediği zaman, beyitte geçen can cevherini kasetmiştir.

Mevlâna da, “Biz bu tenden ibaret değiliz, bu tenin ötesinde Allah ile beraber yaşıyoruz” buyurmuştu.

چون نبی که جنگ او بهر خداست - جنگها بین کان اصول صلح هاست
20464- Peygamberin Allah için, Allah uğrunda yaptıkları savaşlara bak! Bu savaşlar, barışların asıllarıdır. Peygamberin savaşı, din ve Allah adına olduğundan, bu savaş sulhun esasıdır. Yani bu savaş, zıtların aslı gibi “Ben ve biz savaşı” değildir. Allah uğrunda yapılan bu savaş, insanları sulh ve selamete götürdüğünden, sulhun aslı oldu.

شرح این غالب نگنجد در دهان - غالب است و چیر در هر دو جهان
20465- O, iki cihanda da üstündür. Bu üstünlüğü dil anlatamaz, bu üstünlük söze sığmaz ki!

هم ز قدر تشنگی نتوان برید - آب جیحون را اگر نتوان کشید

20466- Irmak suyunu tamamıyla içmenin imkânı yok. Yok ama, susuzluğu giderecek kadar içmemenin de imkânı yoktur.

Tükenmeden akan büyük bir nehrin suyunu tamamıyla içmeye imkân olmadığı gibi, Peygamberimizin yüceliğini, üstünlüğünü tamamıyla anlatmaya da imkân yoktur. Yoktur ama, onun büyüklüğüne, onun üstünlüğüne hayran olanları manen doyuracak, onları ruhen huzura kavuşturacak kadar bir şey söylememek de münasip değildir ve uygun olmaz. Bir Arap atasözünde, “Tamamıyla ifade edilmeyen, anlaşılamayan, tamamıyla terk edilemez” denir. Bu sebeple tam Muhammedî yolda olan ve “Ben Muhammed’in yolunun toprağıyım” diyen Mevlâna’nın Mesnevî’si yüce Peygamberimizin incilerle, hakikatlerle, sırlarla, bilgilerle dolu mana denizinin asası gibidir.

فرجه‌ای کن در جزیره‌ی مثنوی - گر شدی عطشان بحر معنوی

20467- Ey hakikati arayan kişi! Eğer sen, mana denizine susamışsan, Mesnevî’i اساسından o denize bir ark aç.

مثنوی را معنوی بینی و بس - فرجه کن چندان که اندر هر نفس

20468- Öyle bir ark aç ki, her an Mesnevî’yi ancak ve ancak bir mana denizi olarak göresin.

“Mesnevî-i Şerif, hakikat deryasında, mana denizinde bir şiir asasıdır. Ey hakikati arayan kişi! Sen, bu Mesnevî’i اساسından öyle arklar, öyle yollar aç ki, bu mana denizi gelsin, Mesnevî’i اساسını kaplasın, içine alsın. Bu suretle sen, her an Mesnevî-i Şerif’i bir mana denizi olarak göresin ve böylece Muhammedî bilgilerle, duygularla kendini bulasın.” Ankaravî Hazretleri, bu beyitleri bu şekilde şerh etmiştir. Başka bir şarih ise, “Eğer mana denizine susamış isen, Mesnevî’i اساسından denize bir ark aç, yani harf ve sözün derinliklerine inerek, mana âlemine karış” diye açıklamıştır. Gerçekten Mesnevî’nin manen içine girmemiz, okurken çok düşünmemiz, anlamlarının, cümlelerinin, hatta hikâyelerinin ötesine geçerek manayı bulmamız gerekmektedir. Mesnevî’nin içinde Mesnevî-i Manevî’yi bulamazsak, ruhen temizlenemeyiz. Mesnevî’den zevk alamayız.

آب يك رنگی خود پیدا کند - باد که را ز آب جو چون وا کند

20469- Rüzgâr, ırmağın suyundan saman çöplerini temizleyince, suyun tek renkliliğini meydana çıkarır.

میوه‌های رسته ز آب جان ببین - شاخه‌های تازه‌ی مرجان ببین

20470- Sen de ter-ü taze mercan dallarını gör, can suyundan bitmiş meyveleri seyret.

Bir evvelki beyitte geçen rüzgâr, aklın sembolüdür. Suyun üstündeki saman çöpleri, şüpheleri, vehimleri ifade etmektedir. Mesnevî-i Şerif’in manası da, ırmak suyunu göstermektedir. Akıl rüzgârı şüphe çöplerini süpürüp götürünce, mana suyu tertemiz olarak görülür. Şüphe ve vehim çöpleri, Mesnevî’de geçen ve okuyucuyu şaşırtan bazı sözler, ibareler, hatta hikâyelerdir. Akıl rüzgârı onları temizleyince, sadece mananın tertemiz suyu meydana çıkmaktadır.

Ey talib-i hakikat! Seni şaşırtan, şüphelere düşüren sözlerin, benzetmenin, hikâyenin ötesine geçince, Mesnevî’nin içindeki hakikat mercanının taze dallarını gönül gözü ile gör; can suyu ile yetişmiş, âb-ı hayatla büyümüş meyvelere bak! Akıl eliyle o meyveleri topla, can ağzı ile o meyveleri ye. O zaman, hakikat bahçesinde yetişen meyvelerin nasıl lezzetli olduğunu anlarsın. Bundan sonra görünüşlerden, suretlerden, şekillerden geçer, mana âşığı olursun.

آن همه بگذارد و دریا شود - چون ز حرف و صوت و دم یکتا شود

20471- Söz harfi, sesi, nefesi bırakınca, hepsinden ayrılınca deniz kesilir.

هر سه جان کردند اندر انتها - حرف گو و حرف نوش و حرفها

20472- Söz söyleyen de, söz dinleyen de, sözler de... Her üçü de, sonunda can olur.

Mesnevî de, harflerden, seslerden, kelime ve sözlerden, hikâyelerden kurtulunca, bu perdeleri hakikatin yüzünden kaldırıp atınca, o zaman tamamıyla mana deryası kesilir. Böylece harf ve ses örtüleri kalkınca, vahdet denizi meydana çıkar. Dalgalanmaya başlar. Bu “Mutlak vahdet”in ötesinde, artık bir mertebe düşünülemez. Bu mertebede konuşan da, dinleyen de, harfler de, kelimeler de beraber olur. Yani mutlak vahdetin meydana gelmesiyle, söz söyleyen de, dinleyen de, sözler de, kelimeler de, her üçü de can olur. Bunların hepsini cananın nuru kucaklar. Bu mertebeye ulaşan can, ayar endişesinden, eşya ve maddi varlıkların bağlarından kendini kurtarmış olur. Mutlak vahdetten başkasını göremez. Böylece kurtulmuş ve hakikate erişmiş olur.

ساده کردند از صور کردند خاک - نان دهنده و نان ستان و نان پاک

20473- Ekmek veren de, ekmek alan da, tertemiz ekmek de, suretlerden ve müşkillerden kurtulur. Toprak kesilir.

در مراتب هم ممیز هم مدام - لیک معنیشان بود در سه مقام

20474- Fakat onların manaları, üç makamda ve mertebede, hem birinden ayrı, hem de devamlı olarak baki kalırlar, yok olmazlar.

هر که گوید شد تو گویش نی نشد - خاک شد صورت ولی معنی نشد

20475- Suret toprak oldu, fakat mana toprak olmadı. Her kim oldu dese, ona dedi: “Hayır olmadı, bu mümkün değildir.”

Bu beyitlerde Hz. Mevlâna, ekmek veren de, ekmek alan da ve tertemiz ekmek de görünüşleri, suretteki makam ve mertebeleri bakımından ayrı ayırdılar. Fakat asılları olan toprak itibarıyla birdirler. Daha doğrusu, ekmek alan da, ekmek veren de, tertemiz ekmek de, merhalelerden geçer, görünüşlerinden, suretlerinden kurtulunca, sonunda asılları olan toprağa rûcû ederler, toprak olurlar. Yok olmazlar, onların suretleri, görünüşleri toprak olur; fakat manaları toprak olmaz.

Esasen bu dünyada gördüğümüz maddi şekiller yok olur, gider. Ama onların cevheri ayan-ı sabite olan ebedîdir. Suretler, şekiller, bir yerdedir. Beka, perdenin ötesindedir. Gerek zaruri ölümle, gerek ihtiyari ölümle insan, perdenin ötesine geçer. Kendini tamamıyla Hakk’a veren, Hakk’ta fânî olan, onda baki kalır. Ölüm nedir? Kulun eski, ezeli hâline dönmesidir. Yasin Suresi’nin otuz ikinci âyetinde, bu hâle işaret edilmektedir: **“Hepsi muhakkak toplanıp huzurumuza getirilecektir.”** Bu ayeti aldıktan sonra Ankaravî Hazretleri aynen şöyle söylüyor: Cemi eşya ki, bu âlemi suretten gezer kırlarlar. Belki de fânî-i mutlak olmazlar. Belki indallah hazır ve bakidir.

که ز صورت هارب و گه مستقر - در جهان روح هر سه منتظر

20476- Ruh âleminde bazen suretten, şekilden kaçarak, bazen de surete, şekle bürünerek, her üçü de bekler dururlar.

Mükevvenat, bütün varlıklar, insan, hayvan, nebat ve cansız sandığımız mahlukatın hepsi, Hakk’ın kudretli elinde olup her şey onun emri ile mana âleminde suret âlemine gelir ve suret âleminde mana âlemine döner giderler.

باز هم ز امرش مجرد می‌شود - امر آید در صور رو در رود

20477- Hakk’tan, “Şekle bürün!” diye emir gelir, şekle bürünürler. Yine Hakk’ın emriyle, şekillerden kurtulurlar, mücerret mana olurlar.

Melekut, yaratılmış olan bütün varlıklar, her şey onun kudretli elindedir. Onları

istediği şekle sokar. Nitekim Yasin Suresi'nin 83. ayetinde, bu hakikat işaret edilmiştir: **"Her şeyin mülkiyet ve tasarrufu (kudreti) kendi elinde bulunan (Allah)ın şanı ne kadar yücedir, münezzehtir. Siz ancak ona döndürülüp götürüleceksiniz."** Divan-ı Kebir'de de bu hakikati belirten birçok beyite rastlanabilir:

"Bilsen, o âşıklarına ne nakışlar yapar, ne oyunlar oynar, ne hileler eder. Yarattığı şekillerde, suretlerde görünür. Fakat kendisi can yolundan kaçır gider. Sen, onu gökte ararsın; o, ay gibi su içine düşer, orada parıldar. Onu bulmak için suya girersen, bu defa göğe kaçır. Sen, onu mekânsızlık âleminde ararsın, izini mekân âleminde gösterir. Mekân âleminde onun peşinde koşan, bu defa mekânsızlık âlemine kaçır gider."

خلق صورت امر جان راکب بر آن - پس له الخلق و له الامرش بدان

20478- Şu hâlde "Halk da onundur, emir de onundur" ayetinin manasını anla! Halk surettir, şekildir; can, yani ruh da emirdir. Can emre binmiştir.

Bu beyitte, Araf Suresi'nin 54. ayetinden iktibas vardır: **"Muhakkak Rabbiniz öyle bir Allah'tır ki, gökleri ve yeri altı günde yarattı. Sonra arşa hakim ve mutasarrıf oldu. Allah, gündüzü gece ile örter ve süratle gece gündüzü, gündüz de geceyi kovalar. Güneş, ay ve yıldızları, Allah emrine bağlı kıldı. Dikkat ediniz ki, hem yaratmak, hem de emretmek ona mahsustur. Âlemlerin Rabbi olan Allah, ne kadar yücedir."**

Güzel görülen madde âlemine, sufiler, "Halk-ı âlemî" derler. Buna "Şehadet âlemi" de denir. Bir de beş duyumuzla idrak edemediğimiz bir âlem vardır ki, ona da "Emir âlemi" derler. Bu emir âleminin bir adı da, "Gayb âlemi"dir. Bir beyitte Hz. Mevlâna, halkı kudret ve şekil olarak, ruhu da emir olarak almış, bu görüşe uymuştur. Esasen İsra Suresi'nin 85. ayetinde: **"(Ey Resulüm) bir de sana ruhtan (ruhun hakikatinden) soruyorlar. De ki: Ruh Rabbimin emrindedir. Zaten size ilimden ancak az bir şey verilmiştir."** Burada, bu hakikat ifade buyurulmuştur.

جسم بر درگاه و جان در بارگاه - راکب و مرکوب در فرمان شاه

20479- Aslında binen de padişahın emrindedir, binilen de. Beden kapıda beklemekte, ruh da huzurdadır.

Burada "Rakip" binen ruhu göstermekte, "Merkup" binilen bedeni, cismi ifade etmektedir.

Her ikisi de padişahın emrindeler. Cisim, beden, dergâh-ı ilahî mesabesinde olan bu dünyada, bu süfli âlemde, makam-ı niştedir; can ise, ruh âleminde huzur-u ilâhîdendir.

شاه گوید جیش جان را که اركبوا - چون که خواهد کآب آید در سبو

20480- Suyun testiye dolması istenince, padişah can ordusuna "Binin!" emrini verir.

بانگ آید از نقیبان که انزلوا - باز جانها را چو خواهد در علو

20481- Sonra yine canları yücelere çekmek diledi mi, nakiplerden "Atları-nızdan inin!" emri gelir.

Allah'ın emrinde olan ruhların bulundukları o ulvi âlemden, bu süfli âleme (dünyaya) gelmeleri istenince, Cenab-ı Hakk, ruh ordusuna "Atlarınıza binin!" emrini verir. Onun koyduğu kanun gereğince, erkeklerle kadınlar birleşirler, çocuklar doğar. Böylece ruhlar, ten atlarına binerler. Sonra Cenab-ı Hak, ten atlarına binmiş olan canları süfli âlemden (dünyadan) ulvi âleme (ruh âlemine) davet için, bu işe memur nakipler vasıtasıyla, "Atlarınızdan inin!" emrini verir. Bu emir gereğince ruhlar, ister istemez beden atlarından inerler. Hakk'ın emriyle, yine ruhlar âlemine, o ulvi âleme varırlar ve orada kalırlar.

کم کن آتش هیزمش افزون مکن - بعد از این باریک خواهد شد سخن

20482- Bundan sonra söz inceleyecek, ateşi azalt, odunu az at!

دیگ ادراکات خرد است و فرود - تا نجو شد دیگهای خرد زود

20483- Küçük tencere kaynamasın, idrak tencereleri pek küçük, pek yufka.

Ruhların bedenlerden ayrılarak ulvi âleme varmaları, aslına kavuşmaları konusu, herkesin anlayamayacağı bir konudur. Bu sebeple bu mevzu hakkında fazla söz söylememek gerekmektedir. Herkesin idrak tencereleri bir değildir.

*İdrak-i meali bu küçük akla gerekmez,
Zira bu terazi, o kadar sıkleti çekmez.*

در غمام حرفشان پنهان کند - پاک سبحانی که سیستان کند

20484- Noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah, bir elmalık yaratmış, mana elmalarını harf dalları ve söz yaprakları arasında gizlemiş...

پردهای کز سیب ناید غیر بوی - زین غمام پانگ و حرف و گفت و گوی

20485- Dala, yaprağa benzeyen şu ses, harf, şu söz, şu dedikodu perdesinden ötürü elmanın kendisi görünmüyor ama kokusu geliyor.

تا سوی اصلت برد بگرفته گوش - باری افزون کش تو این بو را به هوش

20486- Hiç olmazsa gelen kokuyu içine iyi çek, iyi kokla da, seni alsın ve aslına götürsün.

Burada geçen elma kokusu, manevi zevki ifade etmektedir. Ey manayı, ruhani zevki arayan kişi! Harfler, sözler, sesler arasında gizlenmiş olan mana elmalarını göremiyorsan, hiç olmazsa o mana elmalarının güzel kokusunu içine sindir de, o koku seni alsın mana elmalığına doğru çeksin, götürsün. Böylece sen, hakikatlerin manasını duyusun, anlayasın...

تن بیوش از باد و بود سرد عام - بو نگه دار و بپرهیز از زکام

20487- Nezle olmamaya, iyi koku almaya bak; halkın soğuk nefesinden, rüzgârından kendini koru.

ای هواشان از زمستان سردتر - تا نینداید مشامت را ز اثر

20488- Çünkü onların hevası, kıştan da soğuktur. İyice örtün, burnuna onların hevası tesir etmesin, soğuk alma, hastalanma!

Manadan zevk almayan halkın, basit insanların sohbetinden sakın! Onların davranışları, onların hevası, sözleri, kıştan bile soğuktur. Çünkü kışın soğuğu insanın bedenine, cismine tesir eder. Kalın giyeceklerle kış soğuğu önlenir. Fakat nadanların, cahil ve fena tabiatlı kişilerin zehirli sözleri, insanın ruhunu üşütür, hasta eder. Bu yüzden bu gibi kişilerden uzak durmak, korunmak gerekmektedir.

می جهد انفاسشان از تل برف - چون جمادند و فسرده و تن شگرف

20489- Onlar, cansız şeylere benzerler. Şişman tenleri donmuş gibidir. Nefesleri, karlı dağlardan esip gelen rüzgârları hatırlatır.

تیغ خورشید حسام الدین بزن - چون زمین زین برف در پوشد کفن

20490- Ey hakikati arayan kişi! Yeryüzü şu kar ile kefene bürününce, hemen Hüsameddin'in güneş kılıcını çek, yere vur.

Ey hakikati arayan kişi! Senin varlığın, vücudun, cahil halkın kar gibi soğuk olan sözlerinden müteessir olursa, Hüsameddin Hazretleri'nin güneş gibi parlak ve sıcak kılıcını vur. Bu kılıç, Mesnevî'nin sembolüdür. Hüsameddin'in güneş kılıcı olan Mesnevî-i Şerif, ey hakikati arayan kişi, nefsanî hevanın soğukluğunu giderecek, senin ruhunu ısıtacak, aydınlatacak, sana hakikatin zevkini verecektir.

گرم کن ز آن شرق این درگاه را - هین بر آر از شرق سیف الله را

20491- Hemen doğudan Allah kılıcını çek, bu dergâhı o doğu ile işit.

Metinde şark diye geçen doğu, Mesnevî-i Şerif'in sembolüdür. Allah'ın kılıcı da, Mesnevî'de bulunan derin manalar, hakikatlerdir. Dergâh da, hakikati arayanın vücududur. Böylece hakikat peşinde koşmanın vücudu, ruh sultanının dergâhı mesabesindedir.

سیلها ریزد ز کهها بر تراب - برف را خنجر زند آن آفتاب

20492- Güneş, karlara hançer vurunca, dağlardan ovalara seller akar.

Bu beyitteki güneş, Mesnevî-i Şerif manasınadır. Kara hançer vurması demek, nefsanî arzuları öldürmesini ifade etmektedir. Dağlar, kendilerini yüksek gören, benlik sahipleri olan nefisleri göstermektedir. Seller gözyaşlarıdır. Kısaca şu söylenmek isteniyor: Mana güneşi parlayınca, nefsanîyete hançer vurup onu eritmektedir.

با منجم روز و شب حربی است او - ز آنکه لا شرقی و لا غربی است او

20493- Çünkü o güneş, ne doğudadır, ne de batıda. O, gece gündüz münecimle harp eder durur.

“Güneş ne doğudadır, ne de batıda” Nur Suresi'nin 35. ayetinden iktibas edilmiştir.

قبله کردی از لئیمی و عمی - که چرا جز من نجوم بی‌هدی

20494- Güneş, lisan-ı hâl ile ona der ki: “Neden benden başka yol göstermeyen yıldızları alçaklığından, körlüğünden ötürü kendine kible yaptın? Onları yol gösterici kıldın da, beni bıraktın?”

Bu beyitlerde geçen güneş, insanlara hakikati gösteren Mesnevî nurunun sembolü olan mana güneşidir. Mana güneşi, gece gündüz münecimle kavga eder, ona der ki: Sen, bayağılığından, alçaklığından, daha doğrusu körlüğünden ötürü beni bıraktın da, senin işine yaramayacak, sana doğru yolu gösteremeyecek olan yıldızlarla uğraşıyorsun; onlar vasıtasıyla yol bulmaya çalışıyorsun. Mesnevî'nin nuru, ruhani ve manevî bir güneş olup ne doğudadır, ne de batıdadır. O, hakikati arayanın gözlerinin nuru, gönüllerinin sürurudur.

در نبی که لا أحبُّ الآفلین - ناخوشت آید مقال آن امین

20495- Neden o emin güneşinin, Kur'an'da geçen “Ben batanları sevmem” sözü hoşuna gitmedi.

“Ben batanları sevmem” Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim'in Zühre yıldızını görüp “Rabbim bu!” dediği, yıldızın batışından sonra “Rabbim, ben batanları sevmem” buyurduğu; ay doğunca, “Rabbim bu!” dediği, o da batınca “Rabbim bana doğru yolu göstermezse, şüphe yok ki yolunu kaybedenlerden olurum” deyip Allah'a sığındığı; derken güneş doğunca, “Bu daha büyük, Rabbim bu!” dediği, o da batınca “Yüzümü gökleri ve yeryüzünü yaratana döndürdüm. Özü temiz olarak, ancak ona yöneldim. Ben şirk koşanlardan değilim” dediği buyrulur. (Enam Suresi, 75. ve 79. ayetler) Bu beyitte ve bundan sonra gelen beyitlerde Hz. Mevlâna, yıldız ilmine kendilerini kaptıranlara çıkışmaktadır.

ز آن همی‌رنجی ز وَ انْشَقَّ القمر - از قرح در پیش مه بستی کمر

20496- Ayın önüne geçtin, beline gökkuşağından kulluk kemerini bağladın da, o yüzden ayın ikiye bölünüşünden incinirsin.

Burada Kamer Suresi'nin 1. ve 2. ayetlerine işaret buyurulmuştur. Peygamber Efendimizin mübarek parmaklarının işaretleriyle, ayın ikiye bölündüğüne dair hadisler olduğu gibi, kıyametin kopacağını bildirmek için de haberler vardır. Aslında kıyamet her an kopmaktadır. Kâinat, bütün cüzleriyle her an, yeniden yeniye yaratılmakta, bir an önceki âlem yokluğa göçüp gitmektedir. Kıyamet-i kübra, yani “Büyük kıyamet” ise, bütün kâinatın yok olup ilahî saltanatın ahiret âlemine intikalidir. Hazreti Mevlâna, Mesnevî'nin

birçok yerinde 1. ve 2. ciltlerde bu hadiseye işaret buyurmuşlar. Kamerin yarılmasını Peygamberimizin bir mucizesi olarak belirtmişler ve bu hadisenin kıyamete işaret etmesi üzerinde durmuşlardır. Şarihler, bu beyti çeşitli yönlerden açıklamışlardır. Ankaravî Hazretleri, bu beytin şerhini yaparken aynen şöyle buyurmaktadır: Ayın ikiye bölünüşünden murat, gökyüzündeki ay değildir, ruh-i hayvanidir. “Ölüm saati yaklaşınca, ruh-i hayvani kameri ikiye bölünür” diye batıl tevillerde bulunanlar vardır. Ayet-i kerime sarıhtır. Peygamberimizin işaretiyle ay ikiye bölünmüştür. Bu bir mucizedir.

شمس پیش تست اعلی مرتبت - منکری این را که شمس کورت

20497- “Güneş dürülünce” ayetini inkâr ediyorsun, çünkü sence güneş en yüksek bir mertebededir.

Bu beyitte, Tekvir Suresi’nin 1. ayetinden iktibas vardır: **“Güneş durulduğu zaman...”**

Bu surenin diğer ayetlerinde, kıyamet kopunca güneşin dürüleceği, yıldızların kararıp düşeceği, dağların yeryüzünden koparılıp yürütüleceği, gebe develerin başıboş bırakılacağı, vahşi hayvanların bir araya geleceği, denizlerin kaynayıp kabaracağı, ruhların bedenleriyle birleşeceği, diri diri gömülen kızların hangi suçtan dolayı öldürüldüğünün sorulacağı, amel defterlerinin açılıp yayılacağı, göğün yerinden sökülüp koparılacağı, cehennemin alevlendirileceği, cennetin yaklaştırılacağı, her nefis, herkes o gün için ne hazırlamışsa bileceği beyan buyurulmaktadır.

Gaflete düşen insan, bunları düşünmeyecek ve inkâr yoluna sapacaktır. Çünkü onun nazarında güneş, en âli, en yüce mertebededir. Gerçekten de Şeyh Sühreverdi’nin “Nur Heykelleri” kitabında, beşinci heykel bahsinin son kısmında yazdığı gibi, güneş kâinatın besleyicisi, ışık saçıcısı, karanlığın kahredicisi, gündüzlerin iş yapıcısı, göklerin reisi, yıldızlara ışık bağışlayan fakat onlardan karşılık almayan, acayip ve muazzam bir varlıktır. Şanı ve uluhiyeti pek yüksek olan Allah’ımızın tecelliyatı mazharlarının en büyüklerindendir. Bunları ibda edenin şan ve celaleti ne büyüktür! “Yaratıcıların en güzeli olan Allah, ne büyük, ne yüce bir yaratıcıdır.”

Bütün bu vasıflara rağmen Cenab-ı Hakk, istediği zaman bu muazzam, bu akılları şaşırtan güneşi dürüp karartacaktır. Bundan şüphemiz yoktur. Zaten ilim de, fen de güneşin her mahluk gibi yavaş yavaş tükendiğini ve belki de, milyonlarca sene sonra kararıp dürüleceğini haber vermektedir.

ناخوشت آید إذا النجم هوى - از ستاره دیده تصریف هوا

20498- Havanın değişmesini yıldızların tesirinden bilirsin de, “And olsun yıldıza indiği zaman” ayetinden hoşlanmazsın.

Bu beyitte, Necm Suresi’nin şu ilk ayetinden iktibas vardır: **“Battığı zaman yıldıza andolsun ki!”** Aynı zamanda bu beyitte, yıldız ilminin batıl olduğuna da işaret vardır. Bu anda yıldıza yıldız olduğu için değil, onda Hakk’ın nuru olduğu için beyan buyurulmuştur. O, kara ve deniz karanlıklarında kendisiyle yol doğrultulan bir nurdur. Resulullah s.a.v. de bir hidayet rehberi ve nurdur.

ای بسا نان که ببرد عرق جان - خود موثرتر نباشد مه ز نان

20499- Ay, ekmekten daha tesirli değil ya! Nice ekmek vardır ki, adamın can damarını koparır.

ای بسا آبا که کرد او تن خراب - خود موثرتر نباشد زهره ز آب

20500- Zühre yıldızı da, sudan daha tesirli değildir. Nice su vardır ki, teni harap eder.

Bu iki beyitte Hz. Mevlâna, yıldızlarla uğraşan gafillere demek ister ki, “Siz, yıldızların tesirini her şeyden üstün görüyorsunuz. Aslında yediğiniz ekmek, size aydan daha tesirlidir. Perhize uymak zorunda olan bir kimseye ekmek bazen ölüm getirir. Hiç kimse o adamı ekmeğin öldürdüğünü sanmaz. O ölümü de yıldıza isnat eder. Su bile bazen insan

vücudunu harap edebilir. Hakiki müessiri görüp de yıldızların tesirini düşünen kimse, gerçekten gaflettedir. Her şeyde, her hadisede hakiki müessir, Cenab-ı Hakk'ın takdiridir. Hakk'ın koyduğu şaşmaz kanunlarla her şey idare edilmektedir. Onun takdirini yıldızlardan bilmek, ne kadar zavallılıktır.

می‌زند بر گوش تو بیرون پوست - مهر آن در جان تست و پند دوست

20501- Fakat yıldızların tesiri, sevgisi canına işlemiş de, o yüzden hakikati söyleyen dostun öğüdü senin bir kulağından giriyor, öbür kulağından çıkıyor.

پند تو در ما نگیرد هم بدان - پند ما در تو نگیرد ای کلان

20502- Ey gafil! Bizim öğüdümüz sana tesir etmediği gibi, senin öğüdün de bizi ilgilendirmez, bunu iyi bil.

که مقالید السماوات آن اوست - جز مگر مفتاح خاص آید ز دوست

20503- Meğer ki göklerin anahtarının sahibi olan dosttan, sana hususi bir anahtar ihsan edile!

Göklerin anahtarları, “Göklerin ve yerin anahtarları” diye Zümer Suresi’nin 63. ayeti ile Nur Suresi’nin 12. ayetinde geçmektedir. Göklerin anahtarları, Allah’a yaklaşmanın, Allah’ı bilmenin, bulmanın yollarının mecazi bir ifadesidir. Müfessirler, göklerin anahtarlarını ihtiva eden ayetleri çeşitli yönden açıklamışlardır. Muhyiddin-i Arabi Hazretleri, “Gayb hazinelerinin, hayırların ve bereketlerin kapılarının anahtarlarına ancak Cenab-ı Hakk maliktir. Esmâ-ül Hüsna’yı zikredenlere o kapılar açılabilir” buyurmaktadır. Bursalı İsmail Hakkı Hazretleri Ruh-ül Beyan tefsirinde ve Ankaravî Hazretleri de Mesnevî Şerhi’nde, bu ayetin açıklamasını yaparlarken Hz. Osman’dan r.a. rivayet edilen bir hadisten bahsederler. Bu hadise göre: *Bir gün Peygamber Efendimize, “Göklerin ve yerin anahtarları nelerdir?” diye sormuşlar. Peygamberimiz s.a.v. şöyle cevap vermiş: “La ilahe illallah, Allah-ü ekber, Sübhanellahi ve bi hamdihi, Estağfirullah, La havle vela kuvvete illa billahil aliyyil azim, Hüvel evvelu vel ahiru vezzahiru vel bâtinu ve huve bi külli şeyin alim bi yedihil hayr yuhyi ve yumit ve hüve ala külli şeyin kadir; kim bu mübarek kelimeleri huzur-u kalp ile çok çok zikrederse, ona göklerin ve yerin mana kapıları açılır. O kimse ruhani huzura, manevi zevke kavuşur.”*

Hz. Mevlâna, Divan-ı Kebir’inde “Göklerin yolu senin içinde, gönlündedir. Aşk kanadını aç ve yüksel! Aşk kanadı kutlu olunca, yükseklere çıkmak için merdiven endişesi kalmaz” diye buyurmaktadır.

لیک بی فرمان حق ندهد اثر - این سخن همچون ستاره‌ست و قمر

20504- Bu söz de yıldıza benzer, aya benzer. Fakat Cenab-ı Hakk'ın izni ve fermanı olmadıkça tesir etmez.

Bu tavsiyeler, bu sözler parlaktır, değerlidir. Fakat her şey Cenab-ı Hakk'ın takdirine, rızasına bağlıdır. İlahî izin çıkmayınca, bu parlak ve kıymetli kelimelerin kimseye bir faydası olamaz. Biz ümitsizliğe kapılmayacağız, bu mübarek kelimelerle onun kapısını çalmağa devam edeceğiz. Umulur ki, beklemediğimiz bir gün Rabbimiz bize kapıyı açar.

می‌زند بر گوشهای وحی جو - این ستاره‌ی بی‌جهت تاثیر او

20505- Bu ciheti olmayan, yanı yöresi bulunmayan yıldız, ancak vahiy arayan kulaklara tesir eder.

تا ندراند شما را گرگ مات - که بیاپید از جهت تا بی‌جهت

20506- Cihetten cihetsizlik âlemine geliniz de, sizi ölüm kurdu parçalamasın.

Bir evvelki beyitte geçen, “Bu ciheti olmayan, yanı yöresi bulunmayan yıldızla, Hz. Mevlâna, Mesnevî-i Şerif’i kasdetmektedir. Allah’ın izniyle Mesnevî, ancak ilahî vahiy arayan âşıkların kulaklarına girer, gönüllerine tesir eder. Yalnız onlara hitap eder.

Ey hakikati arayan âşıklar, ey ilahî sırların peşinde koşanlar! Şu maddi âlemden, cihetler âleminden kendinizi kurtarınız da, ciheti olmayan, sonsuz olan mana âlemine geliniz. Bu suretle ölüm kurtları, nefis köpekleri size saldırmazın, sizi parçalamazın.

شمس دنیا در صفت خفاش اوست - آن چنان که لمعه‌ی در پاش اوست
20507- *Onun inciler saçan parıltısı karşısında, şu dünya güneşi bir yarasaya benzer.*

پیک ماه اندر تب و در دق اوست - هفت چرخ ازرقی در رق اوست
20508- *Yedi mavi gök, onun kuludur, kölesidir. Bir haber çavuşu olan ay, onun derdi ile yanmadadır, erimededir.*

مشتري با نقد جان پیش آمده - زهره چنگ مسئله در وی زده
20509- *Zühre yıldızı, bir şey soracağı zaman ona başvurur, Müşteri yıldızı, can parasını eline almış, onun huzurunda durmaktadır.*

لیک خود را می‌نبیند آن محل - در هوای دستبوس او زحل
20510- *Zuhal yıldızı, onun elini öpmek ister, fakat kendini bu saadete layık göremez.*

و آن عطارد صد قلم بشکست از او - دست و پا مریخ چندین خست از او
20511- *Merih yıldızı, onun yüzünden birçok defa elini ayağını yaralamıştır. Utarit, onun vafında yüzlerce kalem kırmıştır.*

کای رها کرده تو جان بگزیده رنگ - با منجم این همه انجم به جنگ
20512- *Bütün bu yıldızlar, münecimle kavga eder dururlar; ona, "Ey canı bırakıp da rengi seçen, renkle meşgul olan!" derler.*

کوکب هر فکر او جان نجوم - جان وی است و ما همه رنگ و رقوم
20513- *Asıl can odur, biz hiçiz, renkten ibaretiz, sayıdan ibaretiz. Onun her düşünce yıldızı, yıldızların canıdır.*

بهر تست این لفظ فکر ای فکرناک - فکر کو آن جا همه نور است پاک
20514- *Düşünce, fikir nerede? O, tamamıyla pak ve tertemiz bir nurdur. Ey düşüncelere kapılan kişi! Bu düşünce sözünü, senin için söyledik.*

Bu beyitlerde Mevlâna, yıldız ilmiyle uğraşan münecimlere tarizde bulunmaktadır. Yıldızlarla münecimler arasında manevi bir savaşın devam ettiğini belirtiyor. Yıldızlar, lisan-ı hâl ile münecimlere diyorlar ki: "Ey gafiller! Siz, her şeyin hakikati olan canı bırakıp da birer renk ve sayıdan ibaret olan nefislerle, suretlerle uğraşıyorsunuz. Âlemin canı mesabesinde olan ruh-u kâmile fikir isnat ediyorsunuz. Hâlbuki onun her fikrinin yıldızı, yıldızların canıdır. Burada sizin fikir dediğiniz de nedir? O, bütün nurların aslı olan pak bir nur olup suretlerden, şekillerden hatta fikirlerden ötededir. Ey düşüncelere kapılan ve görünen şeyleri fikir kuvveti ile çözmeye uğraşan gafil! Biz, bu fikir sözünü senin için söyledik. Yoksa o kâmil ruhun mertebesinde olan fikir nerededir? O, tamamıyla bir nurdur. Sırlara mazhardır. Ona fikir isnadı, senin anlamın içindir. Yoksa onun yüksek şanına nispetle değildir. Muhammedî hakikate mazhar olan o kâmil insan, cihanın canıdır. O her neyi bilirse, ilahî ilhamla ve rassani keşifle bilir. Fikir kuvveti bu yolda işe yaramaz."

هیچ خانه درنگنج نجم ما - هر ستاره خانه دارد بر علا
20515- *Her yıldızın yücelerde bir evi vardır. Bizim yıldızımız ise, hiç bir eve*

sığmaz.

Burada Mevlâna'nın bizim yıldızımız diye bildirdiği ilahî hakikat, nur-u Muhammedî ve insan-ı kâmilin ruh-u mübarekidir Her insanın ruhu, can diyarı olan göklerde yer almış inci gibi parlayan bir yıldıza benzer. Fakat nur-u Muhammedîye mazhar olmuş olan kâmil bir insanın ruh yıldızı, asla göklere sığmaz.

نور نامحدود را حد کی بود - جای سوز اندر مکان کی در رود

20516- Yeri yurdu yakan, nasıl olur da yere yurda sığar? Haddi olmayan nur, nasıl olur da sinirlenir ve hadde girer?

تا که دریابد ضعیفی عشقمند - لیک تمثیلی و تصویری کنند

20517- Bunu zayıf ve sevdalı bir kişi anlasın, diye bir örnek verir, bir benzetiş yaparlar.

تا کند عقل محمد را گسیل - مثل نبود لیک باشد آن مثل

20518- O şey, misaldir. Onun misli olmaz. Bu misali de, donmuş kalmış akıl bunu anlasın, diye getirirler.

ز انکه دل ویران شدهست و تن درست - عقل سر تیز است لیکن پای سست

20519- Akıl keskin ama ayağı gevşektir. Çünkü gönül yıkılmıştır, fakat beden sağlamdır.

فکرشان در ترک شهوت هیچ هیچ - عقلشان در نقل دنیا پیچ پیچ

20520- Manaya değer vermeyen insanların akılları, dünyaya ait zevklerde derin derin düşüncelere dalarlar da, şehveti terk etmek hususunda hiç mi hiç düşünmezler.

صبرشان در وقت تقوی همچو برق - صدرشان در وقت دعوی همچو شرق

20521- Dünyaya ait iddialarda, isteklerde onların kalpleri güneş gibi parlar, fakat ibadet ve takva vaktinde, sabırları ve tahammülleri şimşek gibi çakar ve hemen söner.

همچو عالم بی وفا وقت وفا - عالمی اندر هنرها خود نما

20522- Bir bilgin de, hünelerle kendini gösterir, âlimlik taslar ama vefa ve dostluk vaktinde âlem gibi vefasızdır.

در گلو و معده گم گشته چو نان - وقت خود بینی نگنجد در جهان

20523- Kendini görme zamanında cihana sığmaz, böbürlenir; fakat ekmek gibi boğazda ve midede kaybolur gider.

بد نماند چون که نیکو جو شود - این همه اوصافشان نیکو شود

20524- Fakat yine de bütün bu vasıflar iyileşir. Çünkü iyilik arayınca, onda kötülük kalmaz.

İyilik arayan bir kimse, kötülükten kaçıyor, hoşlanmıyor demektir. Bu iyi bir hâldir. Böyle bir insan, kötülüklerden kurtulacak, iyiye doğru gidecektir.

چون به جان پیوست یابد روشنی - گر منی گنده بود همچون منی

20525- Benlik, kibir ve gurur, sahibini meni (insan tohumu) gibi koşturur, pis bir hâle sokar. Fakat o, bir cana katılınca aydınlanır, hayat bulur. Yeni bir varlığın dünyaya gelmesine sebep olur.

Kibir ve benlik, aslında meni gibi iğrenç bir şeydir. Kötü bir huydur, fakat o, benlik sahibi temiz bir cana ulaşsa, kâmil bir insanla bir müddet ülfet etse, onunla dostluk kursa, ahlakını güzelleştirir, hayvanlık sıfatlarından kurtulur, insanlık mertebesini bulur.

از درخت بخت او روید حیات - هر جمادی که کند رو در نبات

20526- Her cansız olan şey nebat olmaya yüz tutunca, onun baht ağacından hayat biter, yaşayışa kavuşur.

Cansız sandığımız mineraller, toz gibi su içinde eriyerek bitkilerin içine girerler, nebatı hayata kavuşurlar. Cansızken, canlanırlar. Burada cansız olan şeyle, su ve toprak kastedilmektedir. Su ve toprak, mertebelerin en aşağısında bulunur ve cansız varlıklardan sayılır. Nebatler ise, cansız varlıklardan merite itibarıyla yüksektir. Hayvan mertebesi de, bitki mertebesinden üstündür. İnsan mertebesi ise, bütün varlıkların en üst mertebesidir. Toprağa ekilen buğdaydan ekmek yapılır. İnsan ekmeği yiyince, meni hasıl olur. Meniden insan meydana gelir. İnsanda ilahî bir emanet, bir ruh vardır. Böylece cansız varlıktan bitki ye, bitkiden hayvan mertebesine ve en son da insan mertebesine çıkmış olunur.

خضروار از چشمه‌ی حیوان خورد - هر نباتی کان به جان رو آورد

20527- Canlı olmaya yeltenen, daha çok canlanmak isteyen her bitki de, Hızır gibi ab-ı hayat kaynağından su içer.

Yeryüzünde biten her nebat, her bitki, aslında canlıdır. Fakat daha çok canlanmak, daha yüksek mertebeye ulaşmak için insana gıda olur. Bir evvelki beytin şerhinde beyan edildiği gibi, insan vücudunda çeşitli merhalelerden geçer, sonunda ebedî hayata mazhar olur. Hayatı devam ettiren bir cevher olur.

رخت را در عمر بی‌پایان نهد - باز جان چون رو سوی جانان نهد

20528- Can da canana kavuşmak isterse, eşyasını, pılı-pırtısını sonsuzluk âlemine taşır.

Bir can, çeşitli mertebelerden geçip insan mertebesine geldikten sonra cananını aramazsa, hüsrana düşer. Gerisin geri gider. İnsan mertebesinden hayvan mertebesine tenezzül eder. Oradan da, daha aşağılara, hayvandan da aşağı bir mertebeye düşer. Mübarek bir duada bu hâle işaret edilmekte, “Allah’ım! Huzura kavuştuktan sonra, ayrılıktan ve perişanlıktan sana sığınırım” denmektedir. Böyle bir kimsenin ömrü zayı olmuştur demektir. O, hayır ve güzelliklerden, iyiliklerden mahrum kalır. Hayır ve şeref, canan şehrine yönelenlerde bulunur. İnsan mertebesine ulaşan bir kimse, canana, yani Allah’ına kavuşmak isterse, kâmil bir insana uyarak, bütün gücü ile Muhammedî yolda yürüyerek sonsuzluk âlemine ulaşmaya çalışır. Niyazi Mısri Hazretleri, ne güzel söylemiş:

“Hayvanı geçmeden sen, insanı arzularsın!”

“BİRİNİN VAAZ EDEN BİR HOCAYA, BİR BURCUN ÜSTÜNE OTURMUŞ OLAN KUŞUN BAŞI MI DAHA ÜSTÜN VE YÜCEDİR, YOKSA KUYRUĞU MU, DİYE SORMASI; VAAZ EDENİN DE, SORAN ADAMIN ANLAYIŞINA GÖRE CEVAP VERMESİ”

سؤال سائل از مرغی که بر سر ربض شهری نشسته باشد سر او فاضلتر است و عزیزتر و شریفتر و مکرمت‌تر یا دم او و جواب دادن واعظ سائل را به قدر فهم او

کای تو منبر را سنی‌تر قایل‌ی - واعظی را گفت روزی سائلی

20529- Biri, bir gün vaaz eden birine dedi ki: “Mimberden senden daha iyi, senden daha üstün söz söyleyen yok.”

اندر این مجلس سؤال را جواب - يك سؤال استم بگو ای ذو لباب

20530- Ey akıllı kişi,! Sana bir sorum var. Bu mecliste sualime cevap ver.

از سر و از دم کدامینش به است - بر سر بارو یکی مرغی نشست

20531- *Bir kale burcunun üstüne bir kuş konsa, o kuşun başı mı daha kıymetlidir, kuyruğu mu?*

روی او از دم او می‌دان که به - گفت اگر رویش به شهر و دم به ده

20532- *Vaaz eden, dedi ki: "Yüzü şehre doğru, kuyruğu da köye doğru ise, bil ki yüzü kuyruğundan daha kıymetlidir."*

خاک آن دم باش و از رویش بجه - و ر سوی شهر است دم رویش بده

20533- *Yok, kuyruğu şehre, yüzü köye doğru ise, sen o kuyruğa kurban ol, o kuyruk, onun yüzünden daha kıymetlidir.*

پر مردم همت است ای مردمان - مرغ با پر می‌پرد تا آشیان

20534- *Kuş, yuvasına kadar kanadıyla uçar; insanların kanadı da, himmettir, gayrettir.*

خیر و شر منگر تو در همت نگر - عاشقی کالوده شد در خیر و شر

20535- *Bir âşık, hayra ve şerre bulanabilir; sen, onun işlediği hayırlı işe yahut yaptığı kötülüğe bakma, sadece onun himmetine bak.*

Himmet, gayret, insanın değerini gösterir; Hakk yolunda gayret sarfeden âşık, hayırlı işler yaptığı gibi, beşeriyet icabı kötülük de yapabilir. Kötülük yaptı diye, onun süfli mertebeye kalması gerekmez. O hatasını anlar, düştüğü kötülükten ve günahıtan sıyrılabilir. Yeter ki himmeti yüksek olsun, gayreti eksilmesin. Hatasız insan olmaz.

چون که صیدش موش باشد شد حقیر - باز اگر باشد سپید و بی‌نظیر

20536- *Doğan kuşu isterse bembeyaz olsun, eşsiz olsun, değil mi ki fare avlıyor, o bayağıdır.*

او سر باز است منگر در کلاه - و ر بود جغدی و میل او به شاه

20537- *Fakat harabede yaşayan baykuş padişaha gönlünü verirse, o doğan sayılır, sen onun yaşadığı yere, görünüşüne bakma.*

Ankaravî Hazretleri, bu beyit münasebetiyle şu hadisi yazmıştır: *"Muhakkak ki Cenab-ı Hakk, himmetlerin yücesini sever. Süfli ve hakir olanlara buğz eyler, onlardan hoşlanmaz."* Böylece himmeti yüce olanlar yücelir, Hakk'a yakınlaşır. Görünüşe aldanmamak gerek.

بر فزود از آسمان و از اثیر - آدمی بر قد یک طشت خمیر

20538- *Bir hamur teknesi boyundaki insan, gökten de üstündür, esirden de.*

İnsan, maddi olarak fil gibi, at gibi bazı mahlukattan daha zayıftır, cüssesizdir. Fakat taşıdığı ilahî emanet sebebiyle, bütün yaratıkları geride bırakmıştır. Hz. Ali, "Sen kendini küçük bir varlık zannedersin. Hâlbuki sende en büyük bir âlem gizlidir" buyurdu. Necip Fazıl merhum da, güzel söylemiş:

*Ben ki toz kanatlı bir kelebeğim
Minicik gövdeme yüklü Kaf dağı
Bir zerreciğim ki arşa gebeyim
Deyu sancılarımın budur kaynağı*

که شنید این آدمی پر غمان - هیچ گرمنا شنید این آسمان

20539- *Şu gökyüzü, hiç "Biz insanın kadrini yücelttik, şereflendirdik" ayetini duydu mu? Bu ayeti kim duydu. Dertlere düşmüş, gamlara dolup taşmış insan duydu.*

Bu beyitte, İsra Suresi'nin 70. ayetinden iktibas var: **"Biz insanoğlunun kadrini yücelttik, şereflendirdik"**

خوبی و عقل و عبارات و هوس - بر زمین و چرخ عرضه کرد کس

20540- Güzelliği, aklı, sözleri, hevayı, hiç kimse yeryüzüne gökyüzüne sundu mu, gösterdi mi?

Bu beyitte, Ahzap Suresi'nin 72. ayetine işaret edilmektedir: **"Biz, emaneti göklere, yere, ve dağlara arz (ve teklif) ettik de, onlar bunu yüklenmekten çekindiler, bundan endişeye düştüler. İnsan(a gelince o tuttu) bunu sırtına yükledi. Çünkü o, çok zalimdir, çok cahildir."**

Müfessirler, ayet-i kerimede geçen emaneti çeşitli yünden mütaala etmişlerdir. İmam-ı Ragıp'a göre emanet, aklı göstermektedir. İbni Abbas r.a ise, "Emanet, Allah'a ve Resulüne itaat ve Cenab-ı Hakk'ın farz eylediği şeylerdir" diye tefsir etmiştir. Göklere, yere ve dağlara vaki olan teklif, onların arzularına, isteklerine bırakılmıştır. Alınız diye mecbur tutulmamışlardır. Ayet-i kerimede insan ifadesiyle Hz. Âdem akla gelirse de, mutasavvıflar, ruhlar âlemindeki insanların kastedildiğini yazmışlardır. Onlara göre emanet, insan-ı kâmile tevdi edilen en büyük ilahî bir sıfattır. Gazali Hazretleri ve Beyzavi de, emanetten muradın borç edinmek ve onun ifasını taahhüt etmek olduğunu söylemişlerdir. "Bu taahhüt, sahibini ya ibadete, itaata ve sevaba, ya fısk ve isyan ile ikaba götürür" demişlerdir. Emaneti göklere, yere ve dağlara arz etmekten maksat, onların o ilahî teklifi kabul etmek, yüklenmek istidatlarını denemekten, daha doğrusu açıklamaktan, gayret vermekten ibarettir. O emaneti yüklenmekten kaçınmaları da, kendilerinin tabiatlarında esasen o liyakat ve istidadın bulunmadığını gösterir. İnsanın emaneti yüklenmesine gelince, o da bu emaneti taşımaya olan istidadının, kabiliyetinin bir ifadesidir.

خوبی روی و اصابت در گمان - جلوه کردی هیچ تو بر آسمان

20541- Yüzünün güzelliğini, görünüşündeki isabeti hiç gökyüzüne göstermeye, söylemeye kalkıştın mı?

Bu beyitler, şunu demek istiyor: Ey akıllı olma mutluluğuna eren insan! Yüzünün güzelliğini, görüşlerindeki isabeti göklere göstermeye kalkışır da, "Ey gökler! Benim yüzümün güzelliğini görün, benim fikirlerimde, görüşlerimde ne kadar isabetli olduğumu anlayın" dermişin. Gökler, yerler, dağlar her ne kadar cansız gibi görünen, fakat Allah'ı zikretmekle meşgul varlıklarsa da, insan kadar anlayışlı ve duygulu değildir. Bu sebeple Cenab-ı Hakk, emaneti göklere, yere ve dağlara teklif etti ama onların bu emaneti taşımaya istidatları olmadığı için, onu ancak insana lütfetti.

عرضه کردی هیچ سیم اندام خود - پیش صورتهای حمام ای ولد

20542- Oğlum! Gümüş gibi bedenini, hamam duvarlarına çizilmiş resimlerin önüne giderek onlara gösterir misin?

جلوه آری با عجوز نیم کور - بگذری ز آن نقشهای همچو حور

20543- O huri gibi olan resimleri bırakırsın da, yarı kör bir ihtiyar kadına karşı cilvelenirsin.

که ترا ز آن نقشها با خود ربود - در عجوزه چیست کایشان را نبود

20544- Seni güzel resimlerden çekip alan o ihtiyar kadında nasıl bir çekme gücü var ki, o güç resimlerde mevcut değildir?

عقل و حس و درك و تدبیر است و جان - تو نگویی من بگویم در بیان

20545- Sen söylemiyorsan ben söyleyeyim: "Seni kendine çeken güç akıldır, duygudur, tedbirdir, candır."

صورت گرمابه‌ها را روح نیست - در عجزه جان آمیزش کنی است
20546- İhtiyar kadında insan ile kaynaşan can var, hamamdaki resimlerde can yok.

در زمان او از عجزت بر کند - صورت گرمابه گر جنبش کند
20547- Hamam duvarındaki resim harekete geçse, derhal o ihtiyar kadından çeker, ayırır.

Yukarıdaki beyitlerde, şekle ve resme değil, ruha ve ahlaka kıymet verileceğini anlatmak için, eski devirlerde hamam giriş yerlerinde, duvarlara, camekânlara çizilen güzel resimleri örnek olarak aldı Mevlâna Hazretleri ve “Hamamlardaki güzel resimlerden insan hoşlanabilir. Fakat onlar, canlı olmadıkları, konuşmadıkları, hareket etmedikleri için, insanı yaşayan bir ihtiyar kadın kadar etkilemez, tesir altında bırakmaz” buyurdu. Gerçekten ihtiyar bir kadın, güzelliğini, cazibesini kaybedebilir. Fakat canlı olduğu için, cansız en güzel resimden daha kıymetlidir. Eğer o ihtiyar kadında mana güzelliği, duygu derinliği, sevgi ve şefkat varsa, o ihtiyar kadın, değil cansız güzel resimlerden, canlı, güzel fakat ruhsuz olan soğuk genç kızlardan da daha değerli olur.

Güzel kimdir? Yalnız güzel yüzlü, güzel tenli olan, genç olan değildir. Manalı olan, güzel huylu olan, kibar olan, hürmetli olan, daha doğrusu şu-bu değil, sevdiğimiz kimse güzeldir. Biz kimi severiz? Mevlâna’nın buyurduğu gibi akıllı olan, duygulu olan, tedbirli, anlayışlı, ince ruhlu olan kimseyi severiz. Aslında güzellik, Allah’ın bir ihsanıdır. Maddi güzellik zamanla gelir geçer. Yerini yaşlılığa, ihtiyarlığa bırakır. Gerçek güzel, maddeten de, manen de güzel olandır.

Peygamber Efendimiz, bir hadislerinde “**Hayrı ve iyiliği güzel yüzlülerden isteyiniz**” buyurmaktadır. Hz. Mevlâna, bir şiirinde “Biz sufiler, sizin köylere geldik, Allah rızası için yüzünüzün güzelliğinden bize bir şey” diye buyurmaktadır. Güzelden güzellik, esenlik, hayır talep ederek, biraz evvel arzettiğim hadise işaret etmektedir. Güzellik karşısında duyulan manevi heyecan, ilahî bir lütuftur. Güzel, hoşumuza giden bir musiki gibi bizi bizden alır. Ruhumuzu Hakk’a yaklaştırır. Musiki nasıl zahidin zühdünü, fasıkın da fıskını artırır, güzel bir varlık da ruhen temiz olan, mana bakımından üstün olanları başka bir âleme getirir, manevi bir heyecan verir. Ruhsuz olan kimselerin de, aşağı duygularını tahrik eder. Temiz bir ruh, güzellerde onu yaratanı düşündürür. Onda güzeller güzeli buldurur. Daha doğrusu, bir güzel çehrede Hakk’ın sonsuz güzelliğini hissettirir. Yoksa şefkatsiz, ruhsuz bir güzel, hamam duvarına yapılmış bir resimden farksızdır. Fakat mana ve ruh güzelliği, beden güzelliği kadar kolaylıkla görülemez.

Hz. Mevlâna bir beyitinde, “Eğer yüzün güzel değilse, hiç olmazsa ahlakını güzelleştir de, iki hayrı gönlün bir araya gelmesin” buyurur. Aslında güzel olanın huyu da güzel olur. Bu yüzden güzellik, iyi ahlak işareti sayılmaktadır.

شاد با احسان و گریان از ضرر - جان چه باشد با خبر از خیر و شر
20548- Can nedir? Hayırdan ve şerden haberi olan, lütuf ve ihsana sevinen, zarardan üzülen, ağlayan bir varlıktır.

هر که او آگاهتر با جان‌تر است - چون سر و ماهیت جان مخبر است
20549- Mademki canın sırrı ve mahiyeti, insana hayrı ve şerri haber vermesidir, şu hâlde kimin canı daha fazla duyuyor, haber alıyorsa, o daha canlıdır.

هر که را این بیش الهی بود - روح را تاثیر آگاهی بود
20550- Ruhun tesiri, bilgi ve anlayıştır, ötelerden haber alıştır. Kimde bu bilgi, anlayış, haber alış daha fazla ise, o daha fazla Allah’a yakındır.

Mevlâna, bundan önceki beyitlerde, ne kadar güzel yapılmış olursa olsun, cansız bir resme kapılmanın mümkün olmadığını, kör ve ihtiyar bile olsa insanın canlı bir insana gönül

verebileceğini açıklamaktaydı. Böylece insanı cezbeden şeyin, ruh, akıl ve duygu olduğu izah buyrulmaktaydı. Bu beyitlerdeyse, candaki tesirin anlayışla ve ötelere haber alışla belirdiği, kimin anlayış ve irfanı fazla ise, onun Allah'a yaklaşacağı ifade edilmektedir. Böyle kişilere, "Ehlullah" ve "Âlim-i Rabbani" denir.

باشد این جانها در آن میدان جماد - چون خبرها هست بیرون زین نهاد

20551- Fakat bu gördüğümüz maddi âlemin ötesinde öyle haberler, öyle bilgiler vardır ki, bu canlar, o meydanda cansız kalır.

Yani bu yaşadığımız madde âleminin ötesinde, bu tabiat âleminin bildiği haberlerin ve bilginin arkasında nice haberler, nice sırlar vardır ki, bu tabii olan canlar ve nefsanî olan ruhlar, o meydanda cansız kalırlar. O makamda, bu tabii olan ruhların sır bilmesi ve anlaması imkânsızdır. Gerçek ilimden mahrum olan bu ruh ile, yani nefsanî ruh ile Hakk'a yakın olan ruhun arasında çok farklar vardır. Hakim Senai, ne güzel söylemiş:

"Can âleminin de gökleri vardır. Fakat bu gökler, dünyanın göklerine hakimdir."

جان جان خود مظهر الله شد - جان اول مظهر درگاه شد

20552- İki can, Hakk'ın dergâhına ulaştı. Canların canı ise, Allah'a mazhar oldu, Hakk'a kavuştu.

İlk can, bilgisi ve uyanıklığı olmayan canı göstermektedir. Canların canı ise, bilgili ve uyanık olan candır. İlmi olmayan can, Hakk Teala Hazretleri'nin dergâhına ulaştı. Yani ibadet ve hizmet makamında kaldı. İlim ve irfanı olan can ise, bütün sıfatları kendinde toplamış, ehlullah olmuş, Hakk'ın mazharı, aynası kesilmiştir. İbadet ve hizmet, kulu Hakk'ın dergâhına kadar götürür. Aşk olmasa, kul dergâhın kapısında kalır. Fakat hulusla, bir mükâfat beklemeden, bir karşılık düşünmeden, Hakk'ı severek, gönlünü ona veren Hakk âşığı ona mazhar olur. Bu âlemde ölmeden evvel ölen, Hakk'ta fânî olan kul, Hakk'a ulaşır. İlk canı hayvani ruh, Hakk'ın marifetine mazhar olmamış ruh olarak tavsif edenler de var. Canların canı ise, Hakk'ın mazharı ve aynası kesilir. İnsan-ı kâmilin ruhunu temsil etmektedir.

جان نو آمد که جسم آن بدند - آن ملایک جمله عقل و جان بدند

20553- Melekler de, tamamıyla akıldan ve candan ibarettiler. Yeni bir can geldi, Hz. Âdem yaratıldı. Bunun üzerine melekler, bu yeni canın âdeta bedeni kesildiler.

همچو تن آن روح را خادم شدند - از سعادت چون بر آن جان بر زدند

20554- Melekler, Âdem'i görmek saadetine erince, ten gibi Âdem'in canına hizmetçi oldular.

Bu iki beyitte, ilahî halife olarak Hz. Âdem'in yaratılışına işaret var. Bakara Suresi'nin 30. ve 34. ayetlerinde anlatıldığı gibi melekler, Cenab-ı Hakk'ın lütuf ve ihsanıyla, insanın hakikatini anlama saadetine erince, ona secde ettiler. Ten nasıl ilahî nefha olan ruha hizmet ediyorsa, melekler de, Hakk'ın halifesi olan Âdem'e itaat ettiler. Onun önünde başlarını yere koydular.

يك نشد با جان که عضو مرده بود - آن بلیس از جان از آن سر برده بود

20555- Şeytan ise, başını o candan çevirdi. Onunla bir olmak istemedi. Çünkü o, ulu bir uzuv gibiydi.

دست بشکسته مطیع جان نشد - چون نبودش آن فدای آن نشد

20556- Canı yoktu, onun için canını feda edemedi. O, kırılmış bir eldi, bu sebeple canın emrine itaat edemedi.

کان به دست اوست تاند کرد هست - جان نشد ناقص گر آن عضوش شکست

20557- Her ne kadar onun bir uzvu kırıldı ise de, canına bir eksiklik gelmedi ki! Bu canın elindedir, onu yine var edebilir.

Yukarıdaki beyitlerde geçen candan murat, Hz. Âdem; uzuvdan murat da, şeytandır. Allah'ın lütfuna mazhar olmuş o uyanık canın uzvu gibi sayılan şeytan, gururundan dolayı kırıldı ve Âdem'e itaattan geri kaldı. Fakat varlığını kaybetmedi, yine mevcuttur. Fakat Allah'ın inayeti ile ilahî halife olan Âdem'in, kâmil insanın eli altındadır.

Allah, kullarını imtihan etmek için, vesvese verici olarak şeytanı vazifelendirdi. Şeytanın bizi günaha doğru götürmek için fırsat kolladığını biliyoruz. Fakat bizzat şeytanın varlığında, bir kimseyi asi kılmaya ve sapıklığa götürmeye kuvvet ve kudret yoktur. Ancak insan tabiatının hoşlandığı ve nefsin sevdiği şeylere insanı teşvik etmek, günahı ona tatlı göstermek gücü vardır. Bedenî duygularımızın icabı, şeytan, bizi kötü yollara götürmeye çalışır. Bir taraftan ilahî emanetin, sağduyumuzun, mana yönümüzün bize verdiği iyiyi kötünden ayırma gücü ile, şeytanın kalbimize düşürdüğü vesvese, yani günahı tatlı ve süslü gösterme duygusu ile içimizde çarpışır durur. Neticede imanımızın, vicdanımızın yardımıyla şeytanın kalbimize düşürdüğü vesveseyi yenebiliriz. Fakat her şeyde, Hakk'ın bilemediğimiz hikmetleri, sırları gizlidir. Şu ayet-i kerimede beyan buyurulduğu gibi o isteseydi, bütün sapıklar doğru yola gelirlerdi: **"Eğer biz dileseydik, herkesi elbette hidayete erdirirdik."** (Secde Suresi, ayet 13)

طوطی کو مستعد آن شکر - سر دیگر هست کو گوش دگر

20558- Bir başka sır daha var. Fakat o sırrı duyacak kulak nerede? O şekeri yiyebilecek, o şekere layık tuti kuşu nerede?

طوطیان عام از آن خور بسته طرف - طوطیان خاص را قندی است ژرف

20559- Has tutilere pek bol, pek değerli şekerler var ama bayağı tutiler, o taraftan yüz çevirmişler. Bu nimetlere göz yummuşlardır.

Bu hakikat ve incelikleri herkes anlayamaz. Bu sırrı her kulak duyamaz. Ancak gözü açık kâmiller, bu hakikatlerin derin manasını anlarlar ama cahiller, ehliyetsizler, bu hakikati göremezler.

معنی است آن نه فعولن فاعلات - کی چشد درویش صورت ز آن زکات

20560- Görünüşü derviş olan bir kimse, bu ruhani ihsanı, bu ilahî lütfu anlayabilir mi? Bu bir manevi hâldir; feûlun, fâilât değildir.

لیک خر آمد به خلقت که پسند - از خر عیسی دریغش نیست قند

20561- İsa'nın eşiğinden şeker esirgenmez ama eşek, yaratılışı icabı ottan hoşlanır.

پیش خر قنطار شکر ریختی - قند خر را گر طرب انگیختی

20562- Şeker, eşiği neşelendirseydi, önüne kantarlarla dökülürdü.

این شناس این است ره رو را مهم - معنی نَحْتَمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ

20563- "Ağızlarına mühür basarız" ayetinin manası budur. Bunu tanı, bunu bil, yolcunun bunu bilmesi gereklidir, mühimdir.

Burada Yasin Suresi'nin 65. ayetinden iktibas vardır: **"O gün ağızlarının üstüne mühür basarız"** Yani onlar, bir şey demeye muktedir olamazlar.

بو که برخیزد ز لب ختم گران - تا ز راه خاتم پیغمبران

20564- Bunu bil de, belki peygamberlerin sonuncusunun yolu hürmetine, ağızından o koca, o güçlü mühür kaldırılır.

آن به دین احمدی برداشتند - ختمهایی کانیا بگذاشتند

20565- Peygamberlerin bıraktıkları mühürleri, Ahmet'in dini hürmetine açtılar, kaldırdılar.

İki beyit evvel geçen Yasin Suresi'nin 65. ayetindeki **“O gün ağızlarının üstüne mühür basarız”**ın zahirî manası, ahiret gününde inkâr ehlinin Hakk tarafından ağızları mühürlenecektir. Bu suretle onlar, söz söylemeye muktedir olamayacaklardır. Bu ayetin bir de bâtını manası vardır. Bu manaya göre, daha dünyada yaşarken ağızları mühürlenmiş, gözleri körleşmiş, kulakları sağırlaşmış bahtsızlar da vardır. Hakk Teala, sanki onların ağızlarına mühür basmıştır da, bu suretle onları Hakk kelamı söylemekten, şükretmekten menetmiştir. Onların gözleri de, Hakk'ın ibret verici eserlerini göremez. Kulakları da, peygamberlerin ve velilerin sözlerini duyamaz.

Hakk yolunda yürüyen yolcunun, bu âyetin yukarıdaki açıklanan bâtını manasını anlayarak, yarını beklemeden kıyametin sırlarını, hakikatini daha bu dünyadayken görmeye çalışması gerekir. **“Yaşadığınız gibi ölürsünüz, öldüğünüz gibi haşrolursunuz”** hadisi gereğince, kimde hangi huy, hangi sıfat üstünse, o kimse, ahiret gününde o sıfatlarla haşrolunacaktır. Bu dünyada bir kimse Hakk'ı bilmekten, Hakk'ı görmekten mahrum kalmışsa, İsrâ Suresi'nin 72. ayetinde ifade buyurulduğu üzere, o kimsenin ahirette de gözü görmeyecektir. Muhammed Akif merhum, Safahat'ında bu ayet-i kerimeyi açıklarken şöyle buyuruyor:

Nihayet neyse idrak ettiğim şey ömr-ü fâniden,
Onun bir aynıdır mutlak nasibin ömr-ü sânidin.
Hatadır ahiretten beklemek dünyada her hayrı:
Öbür dünya bu dünyadan değil, hem hiç değil, ayrı.
Sen ey sersem ki, üç günlük hayatın hükmü yok.. der de,
Sanırsın umduğun amadedir ferda-yı mahşerde,
Ne ekmiştin ki, mahsul istiyorsun bir de ferdadan?
Senin meşru olan hakkın bugün hüsrân, yarın hüsrân
Eğer maksudu ancak ahiret olsaydı Yezdan'ın,
Ne hikmet vardı ibdaında hiç yoktan bu dünyanın?
Ezelden ayrılan ruhun nişimen-gah-ı bakisi
Ebedken, yolda eşbahın niçin olsun mülakisi?
Elestin arkasından gelmesin cennet, cehennem de,
Neden ervaha tekrar imtihan olsun bu âlemde?
Demek, dünya değil pek öyle istihfafa şayeste.
Demek, bir feyz-i baki var, bu fâni ömre babeste
Diyorlar: Kâinatın aslı yoktur, çünkü fânidir.
Evet fânidir amma, bir nazardan cavidânidir.
Süreksizmiş hayat... Olsun! Müebbet zevki, hüsrânı;
Onun bir sermediyyettir bu haysiyyetle her anı.
Cihanın aslı yoktur, çünkü fânidir diyen sersem,
Ne der öyleyse hilkat pek abes bir şey çıkar dersem?
Nedir dünyaya gelmekten garaz, gitmek midir ancak?
Velev bir anlamak hırsıyla olsun yok mu uğraşmak?
Ganimettir hayatın, iğtinam et, durma erkenden,
Yarın milyonla feryat olmasın enfası maduden!
Bu âlem imtihan meydanıdır ervah için madam,
Demek: İnsan değilsin eylemezsen durmayıp ikdam.
Neden geçsin sefaletlerle, haybetlerle, ezmanın?
Neden azmin süreksiz, yok mudur Allah'a imanın?
Çalış, dünyada insan ol, dindeyken henüz dünya,
Öbür dünyada insanlık değilmiş yağma, gördün ya
Dilinden ahiret hiç düşmüyor ey Müslüman, lakin,

*Onun hakkında atıl bir heves mahsulü idrakin!
Bu mecnunane vehminden şifayab olmadan, şayet
Gidersen böyle sıfır-ül yed, kalırsın sonra sıfır-ül yed!
Hayalat arkasından koştuğun yetmez mi hey şaşkın?
Senin hâlâ hakikatten nedir iğmâz için hakkın?
Bu âlem şöyle bir rüya imiş yahut muvakkatmış...
Evet ukbada anlarsın ne müthiş bir hakikatmış!*

Evet... Bu dünyada Allah'ı tanımaktan, bilmekten, hamdden, şükürden mahrum kalan bir kimse, ahirette de manevi ve ruhani zevklerden mahrum kalacaktır. Bu dünyada insanlıktan, iyilikten ruhani gıdalardan, manevi zevklerden nasibini alamayan bahtsızın ağzında görünmez mühürler vardır. Yani Hakk Teala, onun ağzını mühürlenmiştir. O kimse, ahirette ağzı mühürlü gideceği için, orada da manevi nasibini alamayacaktır. Şu hâlde müminlerin bu hakikatleri anlayarak daha ölmeden evvel canlarının, gönüllerinin, ağzında bulunan mühürlerin açılması için, Hakk'a sığınmaları ve velilerin yollarına düşmeleri gerekmektedir. Bir mümine düşen vazife, kendi ağzındaki manevi mühürü görmek, hissetmek, onun açılması için peygamberlerin sonuncusunun yoluna düşmektir. Çünkü Peygamberimizin şerefli yolunda hulusla yürüyen müminin ağzındaki manevi mühür kalkacak, yok olacak, bu suretle ona ilim ve irfan lokmaları yemek, güzel sözler söylemek nasip olacaktır.

Hiz. Muhammed'den evvel gelen nebilerin açamadıkları Rabbani feyzlerin kapılarını, ruhani fütuhatin sırrını açmak, nebilerin sonuncusu olan Peygamber Efendimize nasip olmuştur. Bu sebeple onun güzel dininin anahtarı ile açtılar. Feyzlere ve sırlara vakıf oldular. Onlardan nice talipler faydalandılar.

از كف إنا فتحنا بر گشود - قفلهای ناگشاده مانده بود

20566- Açılmamış kilitler kalmıştı, "Gerçekten de biz açtık" eliyle açtılar.

Bu beyitte Fetih Suresi'nin 1. ayetinden iktibas vardır: **"Biz sana gerçekten de apaçık bir zafer verdik."**

Fethin bir dış manası, bir de iç manası vardır. Zahirî, yani dış manası, Mekke gibi şehirlerin zaptedilmesi, Hayber gibi kalelerin ele geçirilmesidir. İç, yani bâtinî ve manevi manası ise, ilmin, irfanın açılması, ruhani âlemin, can âleminin sırlarının çözülmesi manasına gelir. Başka nebilerin açamadıkları hikmet kapılarının, giz kapılarının açılmasını ifade etmektedir.

Hiz. Muhammed'den s.a.v. evvel gelen peygamberler, birçok gizli sırların kapılarını açamadan bırakıp gitmişlerdi. İşte o açılmayan kapılar, Peygamber Efendimize açıldı. O yüce peygamberin ümmetinin arifleri, kâmilleri, o açılan kapılardan istidatlarına göre faydalandılar, mirasa kondular, nasip aldılar.

این جهان زی دین و آن جا زی جنان - او شفیع است این جهان و آن جهان

20567- Hiz. Muhammed, bu dünyada da şefaattçidir, o dünyada da... Bu dünya, din dünyasıdır. O dünya ise, cennetler dünyasıdır.

Allah'ın sevgilisi ve bütün peygamberlerin efendisi Muhammed Mustafa s.a.v. bu dünyadaki şefaati, bütün insanları iman ışıyla aydınlatması, insanları doğru yola, İslam'a davet etmesi; öteki dünyadaki şefaati ise, asileri, nefsine uyup suç işleyenleri affettirmesidir. Herkesin şaşırduğu o korkunç günde, yüce Peygamberimizin şefaatinin şu kıtasında Şeyh Galip Hazretleri, ne güzel ifade buyurmuştur:

*Ol dem ki, velilerle nebiler kala hayran
Nefsî deyu dehşetle kopa cümleden efgan
Ye'sile asatın ola ahvali perişan
Destur şefaatta senindir yine meydan
Sen Ahmed-ü Mahmud-u Muhammed'sin efendim
Hakk'tan bize sultan-ı Muhammed'sin efendim.*

"Şefaetim, ümmetimin büyük günah işleyenlerinedir." (Feyz-ül Kadir, 4/162)

“Ben, kıyamet günü Âdemoğullarının efendisiyim, fakat övünmem. Liva-ül Hamd benim elimde olacak, fakat övünmem. Âdem de dahil, o gün hiç bir peygamber yoktur ki, bayrağımın altında olmasın. İlk şefaati edecek, şefaati kabul edilecek benim, fakat övünmem.” (Feyz-ül Kadir, 2/42) Şefaati hakkında daha çok hadis vardır. Bendeniz bu iki hadisi aldım.

و آن جهان گوید که تو مهشان نما - این جهان گوید که تو رهشان نما
20568- Bu dünya, onlara yol gösterendir. O dünya, onlara ay gibi olan yüzünü gösterendir.

اهد قومی انهم لا يعلمون - پیشه‌اش اندر ظهور و در کمون
20569- Onun gizli ve aşikâr âdetleri, “Ya Rabbi! Ümmetime, kavmime doğru yolu göster; onlar, gerçekten de bilmiyorlar” diye dua etmektir.
Bu beytin ikinci mısrası, **“Ya Rabbi! Kavmime doğru yolu göster, onlar bilmiyorlar”** hadisinden aynen alınmıştır.

در دو عالم دعوت او مستجاب - باز گشته از دم او هر دو باب
20570- Onun mübarek nefesiyle iki kapı da açılmıştır. İki dünyada da duası kabul edilmiştir.

مثل او نه بود و نه خواهند بود - بهر این خاتم شده‌ست او که به خود
20571- Ona benzer ne biri gelmiştir, ne gelecek. Bu sebeple o, cömertlikte son peygamber olmuştur.

نه تو گویی ختم صنعت بر تو است - چون که در صنعت برد استاد دست
20572- Sanatında pek ilerlemiş bir üstadı görünce, “Bu sanat sende bitmiştir, tamamlanmıştır” demez misin?

در جهان روح بخشان حاتمی - در گشاد ختمها تو خاتمی
20573- Sen ey Peygamberim! Mühürleri kaldırmada, kilitleri açmada sonsun, sonuncusun. Sen, can bağışlayanlar dünyasında bir hatemsin.

کل گشاد اندر گشاد اندر گشاد - هست اشارات محمد المراد
20574- Hasılı Hz. Muhammed’in hadislerindeki işaretlerde, tamamıyla açıklık içinde açıklık var. Açıklık içinde açıklıktır.

بر قدم و دور فرزندان او - صد هزاران آفرین بر جان او
20575- Onun mübarek ruhuna, kutlu gelişine, evladının zamanına da yüz binlerce salat ve selam olsun.

زاده‌اند از عنصر جان و دلش - آن خلیفه زادگان مقبلش
20576- Onun bahtlı, devletli halifesinin oğulları, onun can unsurlarından, gönül unsurlarından doğmuşlardır.

بی‌مزاج آب و گل نسل وی‌اند - گر ز بغداد و هری یا از ری‌اند
20577- İster Bağdatlı olsun, ister Heratlı, ister Reyli olsunlar. Onlar, kirli mizaçtan arınmış onun mübarek soyundandır.

Bir evvelki beyitte geçen halifezadelerden murat, Resul-ü Ekrem s.a.v. Hazretleri’nin halifelerinin evladıdır. Yani Hulefa-i Raşidin diye tarihte geçen Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali’nin evladı ve onların evlatlarının evladıdır. Esasen

Hız. Resul-ü Ekrem'in sünnet-i seniyesini ihya kılan ve onun ilmine vakıf olan, Peygamberin emir buyurduğu şekilde yaşayan âlimler de, Resul-ü Ekrem'in s.a.v. halifeleri sayılmaktadır. Hasan-ı Basri Hazretleri'nden rivayet edilen bir hadiste, "Sizin halifeleriniz kimlerdir ya Resulullah?" diye sorulduğu zaman, Resulullah Efendimizin, **"Sünnetimi yaşatan, sünnetimi öğreten bilginler, benim halifelerimdir"** diye cevap verdiği bildirilmektedir.

İnsanlara yararlı olan, Peygamberimizin emrettiği gibi yaşayan, İslami bir hayat süren mümin, Resul-ü Ekrem'in manevi evladı ve ensabı sayılır. **"Kıyamete kadar gelecek madden ve manen temiz olan, muttaki olan her mümin, benim ailemdendir. Bana mensuptur"** hadisi, bu hakikati ifade etmektedir.

Peygamberimizin ehl-i beytinden olmak için, onun sülale-i tahiresinden gelmek şart değildir. Onun mübarek kanından geldiği hâlde temiz olmayan, onun sünnetine uymayan kimseyi Resul-ü Ekrem kendine yakın saymaz. Peygamberzade olan Kenan'ı Hz. Nuh'un oğlu olmak kurtaramadı.

İranlı olduğu hâlde tam bir Müslüman, mükemmel bir insan olan Selman-ı Farisi Hazretleri için Peygamberimiz, **"Selman benim ehl-i beytimdendir"** diye buyurmadı mı? Habeşî olduğu hâlde, güzel sesli Bilal Hazretleri'ni Resul-ü Ekrem bağrına basmadı mı? Beytin ifade ettiği "Can" unsurundan, "Gönül" unsurundan çıkan mana da budur. Peygamberin ailesinden olmak, ehl-i beytinden sayılmak için, yalnız onun kanından gelmek değil, onun sünnetine tam manasıyla uymak, onun güzel ahlakıyla ahlaklanmak, onun manevi evladı olmaktır. Bunlar ister Bağdatlı olsun, ister Heratlı ve Reyli olsun... Kirli mizaçtan arınmış temiz varlıklar, onun mübarek soyundan sayılmaktadır. **"Ben, Allah'ın nurundanım; müminler de, benden nur almışlardır"** hadisi, bu hakikatleri ifade buyurmaktadır.

خم مل هر جا كه جوشد هم مل است - شاخ گل هر جا كه روید هم گل است
20578- *Gül fidanı, nerede yetişirse yetişsin, gülfidanıdır. Şarap küpü, nerede coşarsa coşsun, içindeki şaraptır.*

عين خورشید است نه چیز دیگر - گر ز مغرب بر زند خورشید سر
20579- *Güneş, batıdan baş gösterse de, güneşin ta kendisidir. Başka bir şey değildir.*

هم به ستاری خود ای کردگار - عیب چینان را از این دم کور دار
20580- *Allah'ım! Şu anda sen, kendi settarlığınla hataları ört de, ayıp arayanlar o hataları göremesinler.*

بسته‌ام من ز آفتاب بی‌مثال - گفت حق چشم خفاش بد خصال
20581- *Hakk, "Eşi olmayan güneşe karşı, huyları kötü olan yarasanın gözünü bağlamıştır" dedi.*

انجم آن شمس نیز اندر خفاست - از نظرهای خفاش کم و کاست
20582- *Bakışı eksik, görüşü kıt yarasanın gözleri, o güneşin yıldızlarını da göremez.*

Cenab-ı Hakk, kötü huylu olan, kötü işler işleyen yarasa tabiatlı insanların gözünü, eşsiz olan manevi güneşten mahrum etmiştir. Onlar, manevi ışıklar saçan güneşten kaçarlar. Onlar, mana güneşini göremedikleri gibi, mana güneşinin yıldızları mesabesinde olan peygamberleri, arifleri de göremezler.

Bu beyitlerde geçen eşi olmayan güneş, her asırda bulunan varis-i Muhammedî olan kâmil insanın, kutb-u zamanın sembolüdür. O manevi güneşin yıldızları da, o eşsiz güneşten nur alan, ilham alan insanlara yol gösteren arifler ve âlimlerdir.

“İMAN ZEVKİNE MANİ OLAN, DOĞRULUĞU ZAYIF DÜŞÜREN, YÜZ BİNLERCE AHMAĞIN YOLUNU KESEN, PORSUMUŞ, ÇÜRÜMÜŞ, GAYRETLERİN KINANMASI; NASIL Kİ KOYUNLAR BİR AHLAKSIZIN YOLUNU KESERLERDİ DE, YOL SÜRÜ TARAFINDAN KAPANDIĞI İÇİN GEÇEMEZDİ; O AHLAKSIZ, ÇOBANA, ACABA KOYUNLARIN BENİ ISIRIR MI, DİYE SORARDI; ÇOBAN DA, ONA CEVAP OLARAK DEDİ Kİ, EĞER ERKEKSEN, YÜREKLİYSEN, O KOYUNLARIN HEP Sİ SANA FEDA OLSUN, KURBAN OLSUN, FAKAT EĞER DEĞİLSEN, ONLARIN HER BİRİ SANA BİR EJDERHA KESİLİR, DEMESİ GİBİDİR; BAŞKA BİR AHLAKSIZ DA, KOYUNLARI GÖRÜNCE YÜREKSİZLİĞİNDEN HEMEN YOLDAN GERİ DÖNDÜ; ÇOBANA DA BİR ŞEY SORAMADI; SORSAM, KOYUNLAR BENİM KORKAKLIĞIMI ANLAR, BAŞIMA UŞUŞUR, BENİ ISIRIRLAR, DİYE DÜŞÜNÜRDÜ”

نکوهیدن ناموسهای پوسیده را که مانع ذوق ایمان و دلیل ضعف صدقاند و راه زن صد هزار ابله، چنان که راه زن آن مخنث شده بودند گوسفندان و نمی یارست گذشتن، و پرسیدن مخنث از چوپان که این گوسفندان تو مرا عجب گزند، گفت اگر مردی و در تو رگ مردی هست همه فدای تواند و اگر مخنثی هر یکی ترا ازدهاست، مخنثی دیگر هست که چون گوسفندان را ببند در حال از راه باز گردد نیارد پرسیدن ترسد که اگر بیرسم گوسفندان در من افتند و مرا بگزند

ای صقال روح و سلطان الهدی - ای ضیاء الحق حسام الدین بیا
20583- Ey Hakk ışığı Hüsameddin! Ey ruhu aydınlatan, ey doğru yolu gösteren sultan! Gel.

صورت امثال او را روح ده - مثنوی را مسرح مشروح ده
20584- Mesnevî'yi insanı Hakk'a götüren geniş, ferah manevi bir yol hâline koy. Onun manası gizli olan hikâyelerini açıklığa kavuştur, onlara can ver.

سوی خلستان جان پران شوند - تا حروفش جمله عقل و جان شوند
20585- Can ver de, Mesnevî'nin bütün harfleri akıl olsun, can kesilsin. Ölümsüz can diyarına doğru uçsun gitsin.

سوی دام حرف و مستحقن شدند - هم به سعی تو ز ارواح آمدند
20586- Zaten onlar, senin himmetinle, senin çalışmanla, ruh âleminden geldiler, harf harf tuzağına düştüler, o tuzakta mahpus kaldılar.

جان فزا و دستگیر و مستمر - باد عمرت در جهان همچون خضر
20587- Dünyada ömrün Hızır gibi cana can katsın, düşkünlerin ellerini tutsun, ölümsüz olsun.

تا زمین گردد ز لطف آسمان - چون خضر و الیاس مانی در جهان
20588- Hızır ve İlyas gibi, dünyalar durdukça dur. Böylece yeryüzü, lütfunla gökyüzü hâline gelsin.

Yukarıdaki beyitlerde, Hızır ve İlyas'tan bahsedilmektedir. Hızır'ın asıl adının Belya olduğunu ve peygamber yahut velilerden biri olduğunu, kıyamete kadar yaşayacağını, her yıl hacca gittiğini, fakat kimsenin onu tanımadığını söyleyenler vardır. Rivayete göre, Hızır Aleyhisselama peygamberlerin tebliğ memur olmadıkları ilahî hikmetlere ait bilgiler de verilmiştir.

İlyas Alehisselamın Enam Suresi'nin 85. ayet-i kerimesinde Zekeriya, Yahya ve İsa Peygamberlerle beraber adı geçer.

İbni Mesut'tan gelen bir rivayete göre de, İlyas Aleyhisselam, Hz. Nuh'un dedesi İdris Peygamber'dir. Rivayetler çeşitlidir. Bazılarına göre İlyas, İsrailoğulları

peygamberlerinden ve Harun Peygamber'in soyundan gelen bir peygamberdir.

Halk rivayetlerine göre İlyas Aleyhisselam denizde, Hızır Aleyhisselam karada bir felakete uğrayan kimselere yardım ederler. Hz. İsa ile İdris Peygamber'in gökte, Hızır Aleyhisselam ile İlyas Aleyhisselamın da yerde diri oldukları söylenir. Hızır ve İlyas, her Kurban bayramı arefesinde, Arafat dağında buluşurlar.

Başka bir rivayete göre de, Hızır ile İlyas, Hıdırellez (Hızır-İlyas) günü, yani Mayıs ayının 6. günü, bir gül fidanının dibinde güneş doğmadan evvel buluşurlar. Sonra bütün bir sene, bir daha birbirlerini görmezler.

گر نبودی طمطراق چشم بد - گفتمی از لطف تو جزوی ز صد

20589- *Kem gözlülerin nazarından korkmasaydım, lütfunun yüzde birini söylerdim.*

زخمهای روح فرسا خورده‌ام - لیک از چشم بد زهر آب دم

20590- *Fakat bin nefesi zehirli kem gözden, can yakacak ne yaralar aldım.*

شرح حالت می‌نیارم در بیان - جز به رمز ذکر حال دیگران

20591- *Onun için senin hâlini, ancak başkalarının hâllerini anlatarak remiz yolu ile söylüyorum.*

که از او پاهای دل اندر گلی است - این بهانه هم ز دستان دلی است

20592- *Bu bahane de, gönüle ait bir hiledir. Bu yüzden, gönlün ayakları çamura batmış kalmıştır.*

چشم بد یا گوش بد مانع شده - صد دل و جان عاشق صانع شده

20593- *Yüzlerce gönül, yüzlerce can, sanat sahibine âşık olmuştur da, kem göz yahut kötü kulak, onların aşklarına mani olmuştur.*

Bu dünyada yüzlerce insan Hakk'a âşık olmuştur da, onları çekemeyenler, onların aşkını anlamayan kötü kişiler, bu Hakk âşıklarına engel olmuşlardır.

می‌نمودش شنعه‌ی عربان مهول - خود یکی بو طالب آن عم رسول

20594- *Bunlardan biri de, peygamberin amcası Ebu Talip idi. Kınanmak, çekiştirilmek, onun gözünü çok korkuturdu.*

او بگردانید دین معتمد - که چه گویندم عرب کز طفل خود

20595- *Ebu Talip, Arapların "Yeğenin sözüne uydu da, güvendiğimiz dinden döndü" diye dedikodu yapmalarından çekindi.*

تا کنم با حق خصومت بهر تو - گفتش ای عم یک شهادت تو بگو

20596- *Peygamber, ona "Amca!" dedi, "İnandığını söyle de, senin için Cenab-ı Hakk'a şefaathçi olayım."*

کل سر جاوز الاثنین شاع - گفت لیکن فاش گردد از سماع

20597- *Ebu Talip, "İyi ama duyulur" dedi, "İki kişi arasında geçen bir sır, her tarafa yayılır."*

پیش ایشان خوار گردهم زین سبب - من بمانم در زبان این عرب

20598- *"Bu Arapların diline düşerim. Bu yüzden onların yanında küçük düşerim, hor görülürüm" dedi.*

کی بدی این بد دلی با جذب حق - لیک گر بودیش لطف ما سبق

20599- *Fakat Allah, ezelden lütfetmiş olsaydı, Hakk'ın çekişi ile beraber bu kötü gönüllülük olur muydu hiç?*

زین دو شاخه‌ی اختیارات خبیث - الغیاث ای تو غیاث المستغیث

20600- *Ey yardım isteyenlere yardım eden Allah! Şu iki boynuzlu, iki yönlü habis dileklerden bizi kurtar.*

مات گشتم که بماندم از فغان - من ز دستان و ز مکر دل چنان

20601- *İsteklerden öyle perişan bir hâle geldim ki, feryat bile edemiyorum.*

زین کمین فریاد کرد از اختیار - من که باشم چرخ با صد کار و بار

20602- *Ben kim oluyorum? Bu ihtiyaçlı gökler bile, ihtiyar ve dilek tuzağına kapıldı da, feryat etti.*

Cenab-ı Hakk, ilahî emaneti göklere ve yere teklif etti. Emaneti almayı onların dileğine bıraktı. O zaman gökler, feryad-ü figan edip dedi ki: "Ey kerim olan Allah! Beni bu ihtiyardan kurtar." Aşağıdaki beyitlerde, bu emanet meselesi yine gelecek.

ده امانم زین دو شاخه‌ی اختیار - کای خداوند کریم و بردبار

20603- *Gökler, "Ey kerem sahibi Allah!" dedi, "Bu iki taraflı ihtiyar-dilekten beni kurtar, bana aman ver."*

به ز دو راه تردد ای کریم - جذب یک راهه‌ی الصراط المستقیم

20604- *Ey kerem sahibi! Doğru yolun bir taraflı çekişi, iki yol arasında tereddüte düşmekten iyidir.*

لیک خود جان کندن آمد این دویی - زین دو ره گر چه همه‌ی مقصد تویی

20605- *Bu iki yoldan maksat sensin. Fakat bu ikilik, iki yol arasında kalmak, can çekişmektir.*

لیک هرگز رزم همچون بزم نیست - زین دو ره گر چه بجز تو عزم نیست

20606- *Bu iki yoldan da sana gelmeye azmedilir. Fakat savaş, eğlence meclisine benzer mi?*

آیت اشفقن ان یحملنها - در نبی بشنو بیانش از خدا

20607- *"Gökler, yeryüzü ve dağlar korktular da, emaneti yüklenmekten çekindiler" ayetini duy ve bunun anlatılışını Kur'an'dan öğren.*

Bu beyitte Ahzap Suresi'nin 72. ayetine işaret edilmektedir. Bu ayet-i kerime, bu cildin 20817. beytinde açıklandığı için, sadece mealini alıyorum: **"Biz emaneti göklerle yere ve dağlara arz (ve teklif) ettik. Onlar, bunu yüklenmekten çekindiler. Bundan endişeye düştüler. İnsan(a) gelince, o tuttu bunu sırtına yükledi. Çünkü o, çok zalimdir, çok cahildir."** Hz. Mevlâna, Divan-ı Kebir'de de bazen bu ayeti hatırlatmaktadır. Ezcümle, şu beytinde olduğu gibi: "Allahım! Lütfun yardım eder dedim, ona güvendim de, göklerin bile kabul etmedikleri emaneti yükledim."

کاین بود به یا که آن حال مرا - این تردد هست در دل چون و غا

20608- *Bu ikilikte kalış, acaba şer midir, hayır mıdır? Yoksa "O mu?" diye tereddüte düşüş, gönülde savaş gibidir.*

خوف و امید بهی در کر و فر - در تردد می‌زند بر همدگر

20609- *Tereddütte kalış da, ikiliğe düşüş de bütün kudretiyle, korku ve ümit birbirine saldırır durur.*

“İHTİYARIN SEBEPLERİNİN FİTNESİNDEN, İNSANI ŞAŞIRTIP GÜNAHA TEŞVİK ETMESİNDEN CENAB-I HAKK’A SİĞİNMAK VE YAKARIŞ; GÖKLERLE YERLER DE DİLEĞE SAHİP OLMAKTAN, DİLEĞE DÜŞME SEBEPLERİNDEN ÜRKTÜLER, KORKTULAR; HÂLBUKİ İNSAN, YARATILIŞ İCABI BİR ŞEYLER DİLEMEYE, DİLEĞİN SEBEPLERİNİ ELDE ETMEYE DÜŞKÜNDÜR; NİTEKİM İNSAN HASTA OLUNCA, CANI BİRŞEY İSTEMEZ, ÂDETA DİLEKTEN KESİLİR; O ZAMAN DA DİLEĞE SEBEP OLAN SAĞLIĞI TEMENNİ EDER; BÖYLECE DİLEKLERİNİ ÇOĞALTMAK, İSTEDİĞİNİ YAPMAK SEVDASINA KAPILIR; ESKİ ZAMANLARDA GELEN ESKİ DİNLERE MENSUP İNSANLAR DA, ÇOK DİLEKLERDE BULUNDUKLARI, DİLEK SEBEPLERİNİ ARTIRDIKLARI İÇİN HAKK’IN KAHRINA UĞRAMIŞLARDIR; FİRAVUN’U HİÇ KİMSE ASLA YOKSUL GÖRMEDİ”

مناجات و پناه جستن به حق از فتنه‌ی اختیار و از فتنه‌ی اسباب اختیار که سماوات و ارضین از اختیار و از اسباب اختیار شکوهیدند و ترسیدند و خلقت آدمی مولع افتاد بر طلب اختیار و اسباب اختیار خویش چنان که بیمار باشد خود را اختیار کم بیند صحت خواهد که سبب اختیار است تا اختیارش بیفزاید، و منصب خواهد تا اختیارش بیفزاید، و مهبط قهر حق در امم ماضیه فرط اختیار و اسباب اختیار بوده است، هرگز فرعون بی‌نوا کس ندیده است

Yukarıda geçen “Göklerle yer de dileğe sahip olmaktan, dileğe düşme sebeplerinden ürktüler, korktular; hâlbuki insan, yaratılışı icabı bir şeyler dilemeye düşkündür” sözünde, 20884 numaralı beyitte geçen Ahzap Suresi’nin 72. ayetine işaret vardır. Ayette geçen emanet, bu başlıkta “Dileğe sahip olmak, dileğe düşme sebeplerini elde etmek” tarzında ifade edilmiştir. Emanet, akıl ve fikirle dünyalık elde etmek olarak yorumlanınca, insanın çok haris, çok şeyler isteyen bir varlık olduğunu beyan buyuran Mearic Suresi’nin şu ayetleri hatıra gelmektedir: **“Gerçekten insan, haris ve cimri yaratılmıştır. Kendine bir zarar dokundu mu, feryadı basar. Ona bir hayır isabet edince kıskanır.”** Büyük Peygamber de, bir hadislerinde **“Âdemoğlunun malla dolu bir vadisi olsa, ikincisini ister. İki vadi dolu malı olsa, üçüncüsünü ister”** buyurmuştur. Ama kâmil insan, “Bütün emelleri göklerden eylemiş ibad; ne verseler ona şakir, ne kılsalar ona şad” der ve Allah’ına şükreder.

ور نه ساکن بود این بحر ای مجید - اولم این جزر و مد از تو رسید

20610- *Ey yüceler yücesi, ey şanı büyük ve yüksek olan Allah’ım! Önce bendeki cezri ve meddi sen meydana getirdin. Yoksa bu göğün denizi sakindi, durgundu.*

بی‌تردد کن مرا از کرم - هم از آن جا کاین تردد دادیم

20611- *Bana bu tereddütü, bu ikiliğe düşmeyi de oradan sen verdin. Girmekle, yine beni tereddütsüz bir hâle getir.*

ای ذکور از ابتلایت چون اناث - ابتلایم می‌کنی آه الغیاث

20612- *Ey feryada yetişen Allah’ım! Sen, beni dertlere müptela kılıyor, belalar veriyorsun. Senin verdiğin dertlerle, en güçlü erkekler bile kadınlar gibi güçsüz ve zayıf düşerler.*

مذهبی‌ام بخش و ده مذهب مکن - تا به کی این ابتلا یا رب مکن

20613- Ya Rabbi! Bu derde düşüş, bu belaya uğrayış ne zamana kadar sürecektir? Bana gidilecek bir yol lütfet, bana on yol gösterme.

ز اختیار همچو پالان شکل خویش - اشتری ام لاغری و پشت ریش

20614- Ben, sırtı yaralı ve zayıf bir deveyim. Sırtımdaki bu yara, benim bir palan gibi olan dileğimden, cüzi irademden, ihtiyarımdan meydana gelmiştir.

آن کجاوه گه شود آن سو کشان - این کجاوه گه شود این سو گران

20615- Sırtımdaki yük küfesi, gah ağır gelip beni bu yana çekmede, gah öbür tarafa sürüklemektedir.

تا ببینم روضه‌ی ابرار را - بفکن از من حمل ناهموار را

20616- Bu uygunsuz yükü sırtımdan al da, iyi kişilerin bahçelerini göreyim.

Hız. Mevlâna, ihtiyarın (dileklerin, irade-i cüziyenin) ve onun verdiği tereddütlerin, insanı nasıl dertten derde sürüklediğini ve gönül denizinin cezirler gibi gah alçalıp, gah yükselerek nasıl çalkalandığını, fırtınalar meydana getirdiğini belirtmektedir. Dileklerin, isteklerin, manevi bir yük gibi insanı hırpaladığını anlatmak için insanı, bir yük altında sırtı yaralanmış bir deveye benzetmekte. Bu devenin sırtındaki yük, dengesizlikten onu nasıl çeşitli yönlerde doğru itiyorsa, insanın da tereddütler yüzünden perişan olduğunu, isteklerinin esiri olduğunu belirtiyor ve Cenab-ı Hakk'a niyazda bulunuyor: "Sırtımdan bu yükü al, beni iyi kişinin, isteklerden kurtulmuş, Hakk'ın takdirine razı olmuş, rıza kapısından girerek huzura kavuşmuş kâmillerin yoluna düşür" diyor. "Beni rahatsız eden bu dengesiz yükten, bu tereddütlerden beni kurtar. İrade-i cüziyeyi, dileği, beni rahatsız eden istekleri benden al. Tamamıyla sana, senin emrine uyayım. Beni benden kurtar da, tamamıyla senin emrinle hareket edeyim, tamamıyla senin olayım."

می‌چرم ایقاظ نی بل هم رقود - همچو آن اصحاب کهف از باغ جود

20617- Uyanık olarak değil, Ashab-ı Kehf gibi kendinden geçmiş, uykuya dalmış olarak ihsan bahçelerinden faydalanayım.

بر نگرمد جز چو گو بی‌اختیار - خفته باشم بر یمین یا بر یسار

20618- Sağıma soluma yatıp uyuyayım, top gibi ihtiyatsız dileksiz yuvarlanıp durayım.

یا سوی ذات الشمال ای رب دین - هم به تقلیب تو تا ذات الیمین

20619- Ey kıyamet gününün, adalet gününün Rabbi olan Allah'ım! Beni sağıma da dönersem sen döndür, soluma da dönersem sen döndür.

Mevlâna, bu beyitlerde Ashab-ı Kehf'in hâllerini bildirmekte ve Kehf Suresi'nin 18. ayetinden lafzi iktibaslarla bulunmaktadır: "Bir de onları uyanık kimseler sanırsın. Hâlbuki onlar uyumaktadırlar. Biz onları (yanları incimesin diye) sağa sola çeviriyorduk."

همچو ذرات هوا بی‌اختیار - صد هزاران سال بودم در مطار

20620- Havadaki zerreler gibi, yüzbinlerce yıl iradesiz, ihtiyarsız uçuyordum.

یادگارم هست در خواب ارتحال - گر فراموشم شده‌ست آن وقت و حال

20621- O hâli, o zamanı unuttum ama şimdi bu dünyada uykuya dalıp kendimden geçmem, bana o âlemi hatırlatıyor; uyku, bana o âlemde bir armağan olarak kaldı.

می جهم در مسرح جان زین مناخ - می رهم زین چار میخ چار شاخ

20622- *Uykuya dalınca, şu dört unsur çarmıhından kurtulurum, şu daracık yerden can yaylasına sıçrarım.*

می چشم از دایه‌ی خواب ای صمد - شیر آن ایام ماضیه‌ی خود

20623- *Ey herkesin kendisine muhtaç olduğu, ey bütün hacetlerin bitirilmesi, ızdırapların giderilmesi için tek merci olan Allah'ım! Mazinin, geçmiş o güzel günlerin sütünü uyku dadısından tatmadım.*

Ruhun bu âleme gelmeden evvel, bu ten tuzağına düşmeden önce, ruhlar âleminde havadaki zerrelere gibi ihtiyarsız, isteksiz uçup durduğu beyan buyrulmaktadır. Matlup bulunduğumuz o ruh âleminde, bu madde âlemine gelip de tenimizin esas olan dört unsur (toprak, su, hava, ateş) çarmıhına gerilince, ezeldeki halimizi, saadetimizi unutmuşsan da Allah'ın lütfu olarak verilen uyku, bizi bizden almada, bize geldiğimiz ezel âlemini hatırlatmaktadır. Uyku, bize o ölümlü âlemden bir armağan olarak verilmiştir. Muvakkat da olsa, uykuya dalınca bütün kederlerden kurtuluruz. Ezel âleminin hasretini unutturuz. Kendimizden geçeriz. Bu dünyada garip olduğumuzu, birçok boş ve yersiz arzulara kapılarak perişan bir hâle geldiğimizi düşünemeyiz. Hz. Mevlâna, Divan-ı Kebir'inde, ezelden bu madde âlemine gelişi sık sık hatırlatmaktadır. İşte 1919 numaralı gazelinden alınmış bir kaç beyt:

“Ey gönül! Bu nefes, bu kan nereden geldi? Ey gönül! Ne için çırpınıp duruyorsun? Ey kuş! Kuşların dillerini söyle; ben senin remizli sözlerini, kapalı ifadelerini dinlemeyi bilirim. Gönül, dedi ki: Ben toprak ve sudan yapılmış beden evine uçup gelmeden önce ruh âleminde idim. Oradan, sanat evinden uçtum, sanatı yaratanın evine geldim.”

Uyku da, öteki âleme benzemektedir. Nitekim Peygamber Efendimiz, **“Uyku ölümün kardeşidir, fakat cennet ehli ölmez”** buyurmuştur. Bu sebeple Hz. Mevlâna, uykuda insanın kendinden geçişini, ruh âleminde bir armağan saymaktadır. Uyurken insanın dört unsur çarmıhından, beden hapishanesinden kurtulduğunu, can yaylasına vardığını, geçmiş güzel günlerin sütünü uyku dadısından tattığını bildirmektedir.

Pakistanlı büyük şair İkbâl, “Uykuyu hafif bir ölüm, ölümü de ağır bir uyku” olarak görmektedir. Başka bir şair de, uykuya şöyle sesleniyor: “Ey bizi bizden alan uyku! Ne olur, sen daima bizimle kal! Bizi terk edip gitme, bizi uyanıklığa bırakma! Tekrar ızdırap çekecek insanın uyanması neye yarar? Ey uyku! Sen bizi terk edip gidince, yine didinme başlayacak, yeni isteklerimiz bitmez tükenmez arzularımız, hasretlerimiz başlayacak, insanlar birbirlerini öldürmek için yine silaha sarılacaklar. Diller kötü sözler konuşacak, gözler ağlamaya başlayacak, gönüller kırılacak. Ey uyku! Sen, Hakk'ın bir lütfusun, ihsanısın, bizi bırakma, gitme, bizimle kal!”

Merhum Necip Fazıl Bey de, “Uyumak istiyorum” şiirinde şöyle terennüm ediyor: İki yıldız arası göğe asılı hamak...

*Uyku, uyku... Zamansız ve mekânsız, uyumak,
Uyumak istiyorum; başım bir cenk meydanı;
Harfsiz ve kelimesiz düşünmek Yaratanı
İlgisizlik, her şeyden kesilmiş ilgisizlik;
Bilmeyiş ki, en büyük ilme denk bilgisizlik.
Usandım boş yere hep gitmeler, gelmelerden.
Bırakın uyuyayım, yandım kelimelerden.
Göz kapaklarımda gün, kapkara bir kızılık
Kulağımda tarihin çıkırık sesi, bin yıllık.
Bir yurt ki bu, diriler ölü, ölümler diri;
Raflarda toza batmış Peygamberden bildiri.
Her gün yalnız namazdan namaza uyanayım;
Bir dilim kuru ekmek, acı suya banayım.
Ve tekrar uyuyayım ve kalkayım ezanla.
Yaşayadursun insan, hayat dediği zanla...*

می‌گریزد در سر سر مست خود - جمله عالم ز اختیار و هست خود

20624- Bütün âlem kendi varlığından, kendi ihtiyarından kurtulmak için kendini sarhoşluğa vermekte, sarhoşluk âlemine kaçmaktadır.

ننگ خمر و زمر بر خود می‌نهند - تا دمی از هوشیاری وارهند

20625- Bir an olsun akıllılıktan kurtulmak için, şarap içme ayıbına düşüyor, çalgı gibi şeylere kendini veriyor.

Yukarıdaki beyitlerde Hz. Mevlâna, kendilerini içkiye verenlerin az bir zaman olsun, kendilerini unutmak, kendilerinden geçmek için içki ve musiki aybına düştüklerini ifade etmektedir.

Burada insanın isteklerden, dolayısıyla üzüntülerden kurtulması için kendini içki içmeye vermesi hoş görüldüğü manası çıkarılmamalıdır. Mevlâna, her bakımdan Muhammedî bir yoldadır. Şeriatın yasakladığı içkiyi hoş göremez. Dikkat edilirse Mevlâna, bu beyitlerde içkiyi insanların bir ayıbı olarak vasıflandırmaktadır. Bu sebeple onun Divan-ı Kebir’inde zaman zaman bahsettiği şarabı, bizim bildiğimiz üzüm suyundan yapılmış şarap değil, ilahî feyz, manevi neşe, ruhani haz ve aşk olarak kabul etmemiz gerekir. Aksini düşünmek, o içkiyi maddi bir içki olarak akla getirmek, büyük bir hatadır. Nitekim Mevlâna, şu rubaisinde bu hakikati gayet açık olarak beyan buyurmaktadır:

“Bu bizim sarhoşluğumuz, kırmızı şaraptan değildir. Bizim şarabımız, aşk kadehinden başka yerde bulunmaz. Sen, benim şarabımı dökmek için geldin, fakat ben, görünmez bir şarabın sarhoşuyum. Bu sebeple benim şarabımı görüp dökemeyeceksin.”

Musikiyi ayıp kabul edişine gelince, Mevlâna’nın ayıp olarak vasıflandırdığı müzik, insanı şehvete sevk eden, onun aşağı duygularına hitap eden musikidir. Yoksa insanı ilahî zevke daldıran, manevi âleme götüren, insanı kendi kendinden alan musiki değildir.

فکر و ذکر اختیاری دوزخ است - جمله دانسته که این هستی فح است

20626- Herkes bilmiş ki, bu varlık bir tuzaktır; dileğe düşmek, bir şeyler istemek fikrine kapılmak da bir cehennemdir.

یا به مستی یا به شغل ای مهتدی - می‌گریزند از خودی در بی‌خودی

20627- Bu sebeple herkes, kendi kendinden kaçmak, kendi varlığından kurtulmak için kendini ya sarhoşluğa veriyor yahut bir işe dalıp kendini unutmaya çalışıyor.

ز انکه بی‌فرمان شد اندر بی‌هشی - نفس را ز آن نیستی وا می‌کشی

20628- Fakat sarhoşluğun geçince, nefsinı tutar yokluk âleminden çeker, eski hâline getirirsen, yine aklını başına alırsın; çünkü sen, o akıldan kaçma işine Allah’ın izni olmaksızın çıkmıştın.

Bu beyitlerde Hz. Mevlâna, varlığın, yani benliğin, bencilliğin bir tuzak, bir cehennem olduğunu söylemektedir. Bir halk şairi, benliğin insana hicap olduğunu şu kıtasında ne güzel söyler:

Ben bu yolu böyle bildim

Bana benlik hicap imiş

Okudum, anladım, bildim

Bana benlik hicap imiş.

Şirazlı Hafız’dan manzum olarak tercüme edilen şu rubaide, kendini beğenmenin ve gurura kapılmanın insanın en büyük düşmanı olduğu anlatılmaktadır:

Ol ehl-i tevazu var ise aklın sen

İnsana tekebbür gibi olmaz düşman

Her ferdi görüp de, kendini hiç görmemeyi

Öğrenmelisin mürdemki didenden

ينفذوا من حبس اقطار الزمن - ليس للجن و لا للانسان ان
20629- Ne cin zaman kaydından yakasını sıyrabilir, ne de insan.

من تجاوبف السماوات العلى - لا نفوذ الا بسلطان الهدى
20630- Sonsuz göklerin boşluklarından geçip yükselmek, ancak doğru yolu bulma gücü ile olur.

من حراس الشهب روح المتقى - لا هدى الا بسلطان يقى
20631- Doğru yolda Allah'tan korkan kimsenin ruhu, gökyüzüne çıkmak isteyen şeytanlara atılan taşlardan korunma gücü ile bulunur.

Arapça olan bu beyitlerde, Rahman Suresi'nin 33. ayetinden iktibas vardır: “Ey cinler ve insanlar topluluğu! Gücünüz yeterse, göklerin ve yerin etrafından çıkıp gidin (kaçarak ölümden kurtulun.) Çıkıp kurtulamazsınız. Ancak bir kuvvetle... (Fakat bu kuvvet nerede?) Buna gücünüz yetmez.”

Ve Hicr Suresi'nin 18. Saffat Suresi'nin 15. Cin Suresi'nin 8. ve 9. ayetlerinden lafzi iktibaslar vardır. Bu beyitlerde insan olsun, cin olsun, hiçbir varlığın zaman kaybından kurtulamayacağı, bunun ancak doğru yolu bulmak suretiyle olabileceği belirtilmektedir. Doğru yol ise, şeytanlara atılan taşların bu yolun yolcusunu korumasıyla olabileceği beyan buyrulmuştur. Göklere yükselmek, haber çalmak isteyen şeytanlara atılan taşlara (şihap) denir.

نیست ره در بارگاه کبریا - هیچ کس را تا نگردد او فنا
20632- Hiç kimse, yok olmadıkça Hakk'ın kapısına varamaz. Benliğini terk etmeyen, Allah'ını bulamaz.

عاشقان را مذهب و دین نیستی - چیست معراج فلك این نیستی
20633- Miraç, göklere doğru yükselme nedir? Şu yokluk, Hakk âşıkları için mezhep de, din de yokluktur.

Hiz. Mevlâna, bu iki beyitte maddi varlıktan geçmedikçe, hiç kimsenin kâmil bir insan olamayacağını, Hakk'ın kapısına varamayacağını ifade buyuruyor. Miracın, göklere doğru yükselmenin de yokluk olduğu belirtiliyor. Hakk âşıkları için dinin de, mezhebin de yokluk olduğu beyan buyuruluyor. Yokluk nedir? Her şeyin, her varlığın Cenab-ı Hakk'ın irade ve kuvvetinin eseri olduğunu bilmek, bu bilgi yaşanırsa, bu inanç oluş hâline gelirse, izafi varlık âlemi yok olur.

“Varlığa ben seninle agahım; var olan sensin ancak Allah'ım” diyerek, kendisini yok farz eder. İnsan, bu makamda “Fenafillah” mertebesine erer, Hakk'ta yok olur. Kendini Hakk'ın varlığında yok olmuş olarak hisseder. Kendi varlığını kaybeder. Fakat bazılarına göre bu mertebe, kemal mertebesi değildir. Buradan dönüp her şeyi Hakk'ın iradesinin, Hakk'ın kudretinin mazharı bilerek, her şeye mertebesine göre bakıp o mertebeye uygun harekette bulunmak, kemal mertebesidir.

Hiz. Mevlâna, Divan-ı Kebir'inde varlık-yokluk meselesine bazen temas buyururlar:

“Gayb âleminde dut ağacı var, yanıyor; bu aşk, onun dumanı. Yokluk rengine boyanmış bir varlık var. Her var olan, ondan var olmaktadır. Ayıplardan münezzeh bir varlık, gayb âleminde perde arkasında gizlenmiş o gayb olan varlık, âdeta duman perdelerinin ardında bulunmaktadır. Duman her ne kadar ateşten meydana gelse de, ateşe perde olmaktadır. Sen, varlık dumanından geç, çünkü dumandan sana bir fayda yoktur. Can, dumandan geçseydi, nurun ta kendisi olurdu. Can mumdur, beden ise o mumun üstüne örtülmüş bir leğendir. Can, suya benzer, beden de bir deredir.”

Hiz Mevlâna, şu rubailerinde de bu mevzuyu canlandırmaktadır:

“Senin varlığın, kendini bir şey sanman düşüncesi sende bulundukça, rahat oturma. Çünkü sen hâlâ puta tapmaktasın. Tatalım ki uğraştın, sonunda zan putunu kırdın. Fakat

putu kırdığını sanman ve kendinde bir varlık olduğuna inanman, bu da senin için ayrıca kırılmamış bir puttur.”

“Manada var, fakat görünürde yok olanı kim gördü? Gönülde görülen, hissedilen, fakat dilde olmayanı kim gördü? Cihanın varlığı olmakla beraber cihanda bulunmayanı kim gördü? Varlıkta da böyle yokluğu kim gördü?”

“Felek, bizim kendi görüşünü beğenmiş, egoist tab‘ımızın kölesi değildir. Şu varlık âlemine geliş, bize yokluk sermayesi olmuştur. Perdelerin arkasında gizlenmiş, bizi terbiye eden büyük bir terbiyecimiz var. Aslında biz onun yanındayız ve bu dünyaya gelmiş değiliz. Bu görünen maddi varlığımız, bizim gölgemizdir.”

“AYAZ’IN PÖSTEKİSİ VE ÇARIĞINI SAKLAMASINA, HER GÜN GİDİP ONLARI GÖRMESİNE DÖNÜŞ”

در طریق عشق محراب ایاز - پوستین و چارق آمد از نیاز

20634- Aşk yolunda pösteği ile çarık, yalvarış bakımından Ayaz’a mihrap oldu.

ظاهر و باطن لطیف و خوب بود - گر چه او خود شاه را محبوب بود

20635- O, padişahın sevdiği bir insandı. Onun iç yüzü de temizdi, güzeldi, dış yüzü de.

حسن سلطان را رخس آیینهای - گشته بی کبر و ریا و کینه‌ای

20636- Ayaz kibirsizdi, gösterişten hoşlanmazdı, kin gütmezdi. Öyle temiz bir hâle gelmişti ki, yüzü hüsn-ü mutlakın, hakikat sultanının güzelliğine bir ayna olmuştu.

Bu beyit bize, Abdülkerim el-Ceyli Hazretleri’nin “Bütün güzellikler, Hakk’ın güzelliğinden bir zerredir” mealinde olan meşhur beytini hatırlatmaktadır.

منتهای کار او محمود بد - چون که از هستی خود او دور شد

20637- Ayaz, kendi varlığından, benliğinden uzaklaşmıştı da, bu yüzden bu mertebeye ermiş, övülecek bir hâle gelmişti.

که ز خوف کبر کردی احتراز - ز آن قوی‌تر بود تمکین ایاز

20638- Kendini büyük görmekten, kibre kapılmaktan korkmuş, çekinmekten de ileri gitmişti; Ayaz’ın temkini, metaneti korkuyu bile geride bırakmıştı.

کبر را و نفس را گردن زده - او مهذب گشته بود و آمده

20639- O kötü huylardan kurtulmuş, tertemiz bir hâle gelmişti. Kibrin, kendini büyük görmenin ve nefsin bu yönünü vurmuştu.

یا برای حکمتی دور از وجل - یا پی تعلیم می‌کرد آن حیل

20640- Ayaz’ın çarığını ve pöstekisini saklaması ve onları kimseye göstermeme hilesini, ya etrafındakilere bir şeyler öğretmek için yapıyordu yahut da korku duygusundan uzak bir hikmet yüzünden bu harekette bulunurdu.

Mesnevî’nin beşinci cildinin sonlarına doğru bir bölümde tafsilatlı olarak anlatılan bu hikâyeyi kısaca hatırlayalım: Ayaz, Sultan Mahmut’un hizmetine girmeden önce ayağında çarık, sırtında pösteği bulunan yoksul bir delikanlıydı. Sultan Mahmut, bir av esnasında iyi kalpli bu fakir genci tanımış, onu beğenmiş, maiyetine almıştı. Ayaz, saraya girdikten sonra şımarmamış, bir odaya gizlediği çarığı ile pöstekisini zaman zaman ziyaret ediyor, aslının ne olduğunu, nereden geldiğini düşünerek gurura kapılmıyordu.

کز نسیم نیستی هستی است بند - یا که دید چارکش ز آن شد پسند

20641- Yahut sık sık çarığı seyretmeyi, varlık, zenginlik, devlet dediğimiz şeyin yokluk rüzgârının getirdiği ve insanı aldatan bir göz bağı olduğunu anlamak için seviyordu.

تا بیا بد آن نسیم عیش و زیست - تا گشاید دخمه کان بر نیستی است

20642- Bu suretle Ayaz, yokluk definesinin üstüne kurulan zenginlik, varlık nebasını açmak, varlığın ötesinde yokluk bulunduğunu hissetmek için böyle davranıyordu.

هست بر جان سبک رو سلسله - ملک و مال و اطلس این مرحله

20643- Aslında bu fânî dünyanın malı mülkü, atlası, hızlı giden Hakk yolcusuna bir zincirdir.

ماند در سوراخ چاهی جان ز دشت - سلسله‌ی زرین بدید و غره گشت

20644- Dünya hırsına kapılan, altın zinciri gördü de aldı. Canı bir kuyunun deliğinde kaldı, ovalara çıkamadı.

Yukarıdaki beyitlerde geçen altın zincir, zenginlik, mal ve mülk sembolüdür. Kuyu deliği, aşırı maddi arzular ve hırs; ova ise, hakikat sahrasını temsil etmektedir.

Hız. Mevlânâ, “Bu dünyanın malı mülkü, zenginliği, saltanatı, yüksek makamları, Hakk yolunda hızla yürüyen canın, hakikati arayan irfan sahibinin boynunda asılı bir altın zincir gibidir” diye buyuruyor. Hakk yolcusu, boynundan bu zinciri atmadıkça, kuyusuna düşer ve orada kalır. Bir şairimiz, şöyle demektedir:

Varsa hatt-ı beşerde bir vicdan

Ya gümüştendir o, ya altından.

Başka bir şair de, “Altın, sarı bir yılanıdır, vicdanları ısırır; lakin hayat kavgası için bu silaha muhtacız” diye yazmıştır.

İster dünya gözüyle bakılsın, ister mana gözüyle... Zenginlik hırsı, Hakk yolcusunun yolunu keser. Bir mütefekkir de, şöyle söylemiştir:

“İnsanların, altını ölçmek için bir mihenk taşları vardır. İnsanların insanlık değerini ölçmenin mihenk taşı da altındır.

افعی پر زهر و نقش گل رخ - صورتش جنت به معنی دوزخی

20645- Dünyanın görünüşü cennet gibi güzel, fakat manası, iç yüzü, cehennem gibi yakıcı... Şekil ve renk bakımından gül yanaklı bir güzel, içi zehirle dolu bir yılan.

Ariflerden biri, dünya hakkında şunları söylemiş:

“Sakın dünyaya gönül verme; çünkü dünya, vefası olmayan bir dost gibidir. Tatsız bir büyüklük, neşesi olmayan bir şaraptır. Onun kadehinden içme ki, şarabına zehir katmışlardır. Onun şarabının sonunda baş ağrısı vardır.”

Başka bir şair de, dünya için şu beyti yazmış:

“Dünya diye adlandırdıkları bu emel fidanında hoş renkli güller vardır. Fakat yetiştirdiği meyveler acıdır.”

لیک هم بهتر بود ز آن جا گذر - گر چه مومن را سقر ندهد ضرر

20646- Müminlere cehennemın ateşi zarar vermez. Böyle olmakla beraber, cehennemden geçmek, cehennemi arkada bırakmak daha iyidir.

Bu beyitte, bir hadis-i şerife işaret vardır. Bir hadise göre: Kıyamet gününde mümin, ayağını sıratın üstüne basınca cehennem “Ey mümin! Geç, senin nurun, benim ateşimi söndürüyor” diyecektir. Esasen sırat durulacak yer değildir, geçilecek bir köprüdür. Mümin zekidir, anlayışlıdır. Bu bakımdan geçilecek yerde durmaz.

لیک جنت به و را فی کل حال - گر چه دوزخ دور دارد زو نکال

20647- Cehennem, mümine bir zarar vermez ama cennet, elbette onun için

daha hoştur.

که بگاه صحبت آمد دوزخی - الحذر ای ناقصان زین گل رخی

20648- Ey anlayışları, sezişleri kıt olan kişiler! Bu gül yanaklı güzelden sakının. Onunla ülfet ve sohbetin sonunda cehennem vardır.

Burada geçen gül yanaklı güzelle dünya tasvir edilmektedir. Dünyaya gönül verenlerin, sonunda hüsrana uğrayacakları, ızdırap çekecekleri anlatılmaktadır. Dışı güzel ve çekici olan, iç yüzü yakıcı nefret ettirici olan sevgiyi belirtmek için aşağıdaki hikâye anlatılmaktadır.

“HİNTLİ BİR KÖLE, EFENDİSİNİN KIZINA ÂŞIK OLMUŞTU, BU AŞKINI GİZLİYORDU; KIZI, TANINMIŞ BÜYÜK BİR ADAMIN OĞLUNA NİKÂHLADILAR; KÖLE, BUNU DUYUNCA HASTALANDI, ÇOK ZAYIFLADI; NE BİR DOKTOR ONUN DİRDİNİ ANLIYORDU, NE O DİRDİNİ SÖYLEYEBİLİYORDU”

حکایت غلام هندو که به خداوند زاده‌ی خود پنهان هوا آورده بود، چون دختر را با مهتر زاده‌ای عقد کردند غلام خبر یافت رنجور شد و می‌گذاخت و هیچ طبیب علت او را در نمی‌یافت و او را زهره‌ی گفتن نه

پروریده کرده او را زنده‌ای - خواجه‌ای را بود هندو بنده‌ای

20649- Zengin bir adamın Hintli bir kölesi vardı. Onu beslemiş ve büyütmişti.

در دلش شمع هنر افروخته - علم و آدابش تمام آموخته

20650- Onu her bakımdan yetiştirmişti. Okutmuş ve terbiye etmişti. Gönlünde hüner ışığını yakmıştı.

در کنار لطف آن اکرام ساز - پروریدش از طفولیت به ناز

20651- O kerem sahibi, o iyi kalpli kişi, köleyi çocukluğundan beri nazlarla, lütuflarla yetiştirmişti.

سیم اندامی گشی خوش گوهری - بود هم این خواجه را خوش دختری

20652- Bu zengin adamın bir de gümüş endamlı, sevimli, her bakımdan güzel bir kızı vardı.

بذل می‌کردند کابین گران - چون همراهی گشت دختر طالبان

20653- Kız evlenme çağına gelince, kızı isteyenler, ona ağır nikâh parası vermeye başladılar.

بهر دختر دم‌بدم خوازمگری - می‌رسیدش از سوی هر مهتری

20654- Her tanınmış kişiden kız istemeye görücüler geliyordu.

روز آید شب رود اندر جهات - گفت خواجه مال را نبود ثبات

20655- Zengin adam, mala kıymet vermiyordu. “Malın sebatı yoktur, gündüz gelir, gece şu yana, bu yana dağılır gider” diyordu.

که شود رخ زرد از یک زخم خار - حسن صورت هم ندارد اعتبار

20656- Maddi güzelliğe de itibar edilemez. Çünkü yüz, bir diken yarası ile sararır solar.

که بود غره به مال و بارگی - سهل باشد نیز مهترزادگی

20657- Tanınmış bir ailenin oğlu olmanın da önemi yok, o da mala ve mülke güvenir de, kendini büyük sanır.

شد ز فعل زشت خود ننگ پدر - ای بسا مهتر بچه کز شور و شر

20658- Bence büyük kişilerin oğulları vardır ki, kötülükler ederler de, bu kötülükleri yüzünden babalarına yüz karası olurlar.

کم پرست و عبرتی گیر از بلیس - پر هنر را نیز اگر باشد نفیس

20659- Hünerli, bilgili kişi iyidir ama İblis'ten ibret al da, ona da pek değer verme!

او ندید از آدم الا نقش طین - علم بودش چون نبودش عشق دین

20660- İblis'te bilgi vardı ama din aşkı yoktu. O yüzden Âdem'in yalnız topraktan yaratılışını, dış yüzünü gördü, hakikatini göremedi.

Bu beyitlerde, Araf Suresi'nin 12. ayetine işaret vardır: "Allah, İblis'e: Ben sana secde ile emretmişken, seni secde etmekten alıkoyan ne idi, buyurdu. İblis, şöyle dedi: Ben, Âdem'den hayırlıyım, çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın."

ز آنت نگشاید دو دیده‌ی غیب بین - گر چه دانی دقت علم ای امین

20661- Ey emin kişi! İlmin inceliklerini bilersen, ilimde çok ileri gitmişsin ama bu yüzden gurura kapıldığın için, gaybı, gizlilikleri gören gözlerin kapalı kalmıştır.

از معرف پرسد از بیش و کمیش - او نبیند غیر دستاری و ریش

20662- Kalp gözü açık olmayan, sakaldan ve sarıktan başka bir şey görmez; adamın ileri yahut geri oluşunu, onu tarif edenden sorup öğrenir.

Yukarıdaki beytin metninde "Muarrif" diye geçen kelime, tarif eden, anlatan manasına gelir. Törenlerde, gelen kişileri derecelerine, mevkilerine göre vasıflarla çağıran ve halka bu vasıflarla tanıtan memurlara bu ad verilirdi.

خود همی‌بینی که نور بازغی - عارفا تو از معرف فارغی

20663- Ey arif! Senin birini anlamak ve tanımak için, onu bilen, tarif eden kişiye ihtiyacın yoktur. Çünkü sen, doğan parıl parıl bir nursun.

که از او باشد به دو عالم فلاح - کار تقوی دارد و دین و صلاح

20664- İşin başı takvadır, Allah'tan korkmaktır. Din de, doğruluktur. İki dünyada da kurtuluş bunlarla olur.

که بد او فخر همه خیل و تبار - کرد يك داماد صالح اختیار

20665- Kendisine, herkesin sevdiği, iyi huyları ile iftihar ettiği temiz bir genci damat olarak seçti.

مهتری و حسن و استقلال نیست - پس زنان گفتند او را مال نیست

20666- Kadınlar, damat olarak seçilen delikanlının malının bulunmadığını, tanınmış bir kimse olmadığını, güzellikten ve istediğini yapacak güçten mahrum olduğunu söylediler.

بی‌زر او گنجی است بر روی زمین - گفت آنها تابع زهدند و دین

20667- Kızın babası, kadınlara cevap olarak dedi ki: "Bu behsettiğiniz şeyler, yani zenginlik, güzellik, dindar ve faziletli bir kişi için önemsizdir. Onun kendisi,

altınsız bir hazine gibi manen zengindir.

دست پیمان و نشانی و قماش - چون به جد تزویج دختر گشت فاش
20668- Söz kesildi, nişan takıldı, kumaşlar gönderildi, kızın evleneceği her tarafa duyuruldu.

گشت بیمار و ضعیف و زار زود - پس غلام خرد کاندز خانه بود
20669- Evdeki küçük köle de hastalandı, zayıfladı. Sararıp soldu.

علت او را طبیبی کم شناخت - همچو بیمار دقی او می گداخت
20670- Nefes darlığına tutulmuş bir hasta gibi eriyordu. Hiç bir doktor, onun hastalığını anlayamıyordu.

داروی تن در غم دل باطل است - عقل می گفتمی که رنجش از دل است
20671- Akıl, diyordu ki: "Onun derdi gönülden... Gönül hastalığına, ten ilacı vermenin faydası yoktur."

کز چه می آید بر او در سینه نیش - آن غلامک دم نزد از حال خویش
20672- O kölecik de, ağzını açıp derdini söylemiyordu. İçi kan ağlıyordu ama sesi çıkmıyordu.

باز پرسش در خلا از حال او - گفت خاتون را شبی شوهر که تو
20673- Bir gece zengin adam, karısına dedi ki: "Kimse yokken, gizlice halini hatırını bir sor. Bakalım neden sararıp soluyor?"

که غم خود پیش تو پیدا کند - تو بجای مادری او را بود
20674- Sen, onun anası sayılırsın. Belki köle derdini sana açar.

روز دیگر رفت نزدیک غلام - چون که خاتون کرد در گوش این کلام
20675- Kocasının bu sözünü kadın haklı buldu. Ertesi gün kölenin yanına gitti.

با دو صد مهر و دلال و آشتی - پس سرش را شانه می کرد آن ستی
20676- Onun başını sevgi ile okşadı, saçlarını taradı. Ona çok yakınlık gösterdi.

نرم کردش تا در آمد در بیان - آن چنان که مادران مهربان
20677- Evladını seven şefkatli, merhametli anneler gibi, o kadar tatlı konuştu ki, sonunda onu yumuşattı ve söyletmeye muvaffak oldu.

که دهی دختر به بیگانهی عنود - که مرا اومید از تو این نبود
20678- Köle, dedi ki: "Senden bunu hiç ummazdım. Kızını huysuz bir yabancıya vereceğini hiç aklıma getirmezdım."

حیف نبود کاو رود جای دگر - خواجه زادهی ما و ما خسته جگر
20679- O, bizim efendimizin kızı olsun, bizim de sevgiden gönlümüz kan ağlasın, o da başka bir yere gitsin, bir yabancıнын karısı olsun, buna can dayanır mı?

که زند و ز بام زیر اندازدش - خواست آن خاتون ز خشمی کامدش
20680- Kadın, bu sözleri duyunca öyle kızdı ki, onu dövmek, sonra da damdan

aşağı atmak istedi.

که طمع دارد به خواجه دختری - کاو که باشد هندوی مادر غری
20681- İçinden, "Hintli bir kahpenin oğlu, kim oluyor ki efendisinin kızını almayı aklından geçiriyor" diyordu.

گفت با خواجه که بشنو این شگفت - گفت صبر اولی بود خود را گرفت
20682- "Sabır daha iyi" dedi, kendini tuttu. Kocasına da, "Şu şaşılacak şeyi dinle" dedi.

ما گمان برده که هست او معتمد - این چنین گراء کی خائن بود
20683- Biz onu güvenilir bir kimse sanıyorduk, bu kölenin böyle hain olduğunu hiç umar mıydık?

"ZENGİNİN KIZIN ANASINA: SABRET, KÖLEYİ AZARLAMA, BEN ONU TATLILIKLA BU ÜMİTTEN VAZGEÇİRİRİM, DEMESİ"
صبر فرمودن خواجه مادر دختر را که غلام را زجر مکن من او را بی زجر از این طمع باز آورم که نه سیخ سوزد نه کباب خام ماند

که از او ببریم و بدهیمش به تو - گفت خواجه صبر کن با او بگو
20684- Efendi, karısına "Sabret!" dedi, "Sen köleye de ki: Kızı verdiğimiz adamdan ayırır, sana veririz."

تو تماشا کن که دفعش چون کنم - تا مگر این از دلش بیرون کنم
20685- Belki böylece, bu düşünceyi onun gönlünden çıkarırız. Bak, seyret! Ben onu bu sevdadan nasıl vazgeçireceğim.

که حقیقت دختر ما جفت تست - تو دلش خوش کن بگو می دان درست
20686- Ona de ki, "Sen gönlünü hoş tut! Şunu iyi bil ki, gerçekten de kızımızın kocası sensin."

چون که دانستیم تو اولیتری - ما ندانستیم ای خوش مشتری
20687- Ey hoş talip! Biz bilmiyorduk, mademki öğrendik, elbette sen kızımıza layıksın.

لیلی آن ما و تو مجنون ما - آتش ما هم در این کانون ما
20688- Ateşimiz, kendi mangalımızda kalacak. Araya yabancı girmeyecek. Leyla bizim Leylamız, sen de bizim Mecnunumuzsun.

فکر شیرین مرد را فربه کند - تا خیال و فکر خوش بر وی زند
20689- Köleye böyle şöyle de, güzel hayallere düşsün, güzel fikirlere kapılsın; tatlı düşünceler, insanı semirtir.

آدمی فربه ز عز است و شرف - جانور فربه شود لیک از علف
20690- Bilmez misin, hayvan otla, samanla semirir. İnsan ise, izzetle ve şerefle semirir.

جانور فربه شود از حلق و نوش - آدمی فربه شود از راه گوش
20691- İnsan, yüceliğini duyup işitmekle, şerefini anlamakla gelişir. Hayvan,

yiyip içmekle semirir.

خود دهانم کی بجنبند اندرین - گفت آن خاتون از این ننگ مهین
20692- Kadın, "Ortada böyle bir yüz karası varken, dilim bu sözleri söylemeye nasıl varır?"

گو بمیر آن خائن ابلیس خو - این چنین ژاژی چه خایم بهر او
20693- "Ben onun hatırı için böyle yersiz ve manasız sözleri nasıl söylerim? Söyle de, o şeytan huylu hain gebersin" dedi.

تا رود علت از او زین لطف خوش - گفت خواجه نی مترس و دم دهش
20694- Efendi, "Hayır!" dedi, "Korkma, onu kandır. Kandır da, bu hoş lütuf sebebiyle hastalık ondan geçsin."

هل که صحت یابد آن باریک ریس - دفع او را دلیرا بر من نویس
20695- Sevgili karıcığım! Onun derdini gidermeyi bana bırak. O ince hayallere kapılan, kendi kendine gelin güvey olan köle, bak nasıl iyileşecek, hastalıktan nasıl kurtulacak.

می‌نگجید از تبختر بر زمین - چون بگفت آن خسته را خاتون چنین
20696- Kadın, o hasta köleye bu sözleri söyleyince, köle öyle kabardı, böbürlendi ki, yeryüzüne sığmaz oldu.

چون گل سرخ و هزاران شکر گفت - زفت گشت و فربه و سرخ و شکفت
20697- İçi ferahladı, âdeta semirdi, gelişti. Beti benzi kızardı. Kırmızı gül gibi açıldı, binlerce şükürler etti.

که مبادا باشد این دستان و فن - گه گهی می‌گفت ای خاتون من
20698- Bazen de köle, "Hanımcığım" diyordu, "Bu bir kurnazlık, bir hile, bir düzen olmasın!"

که همی‌سازم فرج را وصلتی - خواجه جمعیت بکرد و دعوتی
20699- Efendi, "Ferec'i evlendiriyorum" diye bir davet yaptı, eşini dostunu çağırdı.

Ferec, birinin kederini gidermek manasına gelen, Arapça bir kelime. Ad olarak da kullanılır. Hz. Mevlâna, bu hikâyede Hintli âşık köleye bu adı koymuş.

کای فرج بادت مبارک اتصال - تا جماعت عشوه می‌دادند و گال
20700- Gelenler de, Ferec'e "Evlenmen mübarek olsun, kutlu olsun" diye, onu kandırıyorlardı.

علت از وی رفت کل از بیخ و بن - تا یقین‌تر شد فرج را آن سخن
20701- Sonunda Ferec, bu sözlere iyice kandı, hastalığı da kökünden geçti gitti.

امردی را بست حنا همچو زن - بعد از آن اندر شب گردک به فن
20702- Ondan sonra, gerdek gecesi bir delikanlıyı kadın kılığına soktular, kınaladılar.

پس نمودش ماکیان دادش خروس - پر نگارش کرد ساعد چون عروس
20703- *Delikanlının eline, bileğine gelin gibi kına yaktılar. Köleye tavuk kestirdiler, horoz verdiler.*

کنگ امرد را بپوشانید او - مقنعه و حله‌ی عروسان نکو
20704- *Başını örttüler. O güçlü delikanlıya güzelim gelin elbiseleri giydirdiler.*

ماند هندو با چنان کنگ درشت - شمع را هنگام خلوت زود کشت
20705- *Onları halvete sokunca, baş başa bırakınca, mumu söndürdüler. Böylece Hintli köle, güçlü kuvvetli bir gençle yapayalnız kaldı.*

از برون نشنید کس از دف‌زنان - هندوک فریاد می‌کرد و فغان
20706- *Zavallı küçük köle, bağırip duruyordu ama def çalanların gürültüsünden, feryadını dışardan kimse duymuyordu.*

کرد پنهان نعره‌ی آن نعره زن - ضرب دف و کف و نعره‌ی مرد و زن
20707- *Defin çalınması, el çırpımları, erkeklerin ve kadınların naraları, kölenin feryadını boğuyor, bastırıyordu.*

چون بود در پیش سگ انبان آرد - تا به روز آن هندوک را می‌فشارد
20708- *Delikanlı, sabaha kadar zavallı Hintli köleyi sıkıştırdı, harap etti. Köle, âdeta köpek önündeki un torbasına döndü.*

رسم دامادان فرج حمام رفت - روز آوردند طاس و بوغ زفت
20709- *Sabahleyin, tas ile büyük bir bohça getirdiler. Ferec, damatlar gibi hamama gitti.*

کون دریده همچو دلق تونیان - رفت در حمام او رنجور جان
20710- *O can hastası zavallı köle, külhancıların arkası yırtık peştemaline dönmüş bir hâlde hamama gitti. Bitkin ve perişandı.*

پیش او بنشست دختر چون عروس - آمد از حمام در گردک فسوس
20711- *Köle hamamdan dönünce, efendinin kızı gelin gibi geldi, karşısına oturdu.*

که نباید کاو کند روز امتحان - مادرش آن جا نشسته پاسبان
20712- *Anası da, köle gündüz kıza bir şey yapmasın diye, orada oturmuş bekliyordu.*

آن گهان با هر دو دستش ده بداد - ساعتی در وی نظر کرد از عناد
20713- *Köle, bir müddet kin ve öfkeyle kıza baktı da, sonra iki elinin tersi ile "Git! İstemiyorum seni" dedi.*

با چو تو ناخوش عروس بد فعال - گفت کس را خود میبادا اتصال
20714- *Hiç kimse, senin gibi biri ile buluşmasın; kimse, senin gibi kötü işleri olan bir gelinle birleşmesin.*

کیر زشتت شب بتر از کیر خر - روز رویت روی خاتونان تر
20715- *Gündüz yüzün kadınlar gibi taze, yumuşak; geceleyin çirkin aletin, eşek*

aletinden beter.

Bu hikâye, zahirde açık saçık bir hikâyedir. Fakat Hz. Mevlâna'nın gayesi, hikâye anlatmaktan ziyade bir şeyler öğretmek, kıssadan hisse çıkarmak olduğu için, çekinmeden dinleyicilerini bazen böyle kıssalarla düşünmeye sevk etmektedir.

“Benim açık saçık hikâyelerim, bir şeyler anlatmak içindir” düsturuna uyduğu zaman görülecektir ki, bu hikâye ile Hz. Mevlâna, boş arzularımızın, yersiz isteklerimizin bizi nerelere kadar sürüklediğini ifade buyurmakta, aynı zamanda, görünüşe aldanmamamız gerektiğini belirtmekte ve aşağıdaki beyitlerle bu görüşlerini açıklamaktadır.

بس خوشست از دور پیش از امتحان - همچنان جمله‌ی نعیم این جهان

20716- Bu dünyanın nimetleri, zevkleri de içine girip tatmadan, denemeden evvel pek güzeldir. Uzaktan pek hoş görünür.

چون روی نزدیک باشد آن سراب - می‌نماید در نظر از دور آب

20717- Uzaktan göze su gibi görünür. Fakat yaklaşırsan, onun serap olduğunu anlarsın.

خویش را جلوه کند چون نو عروس - گنده پیر است او و از بس چاپلوس

20718- O, çok ihtiyar kokmuş bir kadın gibidir. Fakat cilvelerle kendini yeni bir gelin gibi gösterir.

نوش نیش آلوده‌ی او را مچش - هین مشو مغرور آن گلگونه‌اش

20719- Kendine gel de, yüzündeki allığa, kırmızı boyaya aldanma; onun zehirle karışık şerbetini tatmaya kalkışma.

تا نیفتی چون فرج در صد حرج - صبر کن کالصبر مفتاح الفرج

20720- Sabret! Çünkü sabır, rahata kavuşmanın anahtarıdır. Sabret de, Hintli köle gibi yüzlerce sıkıntıya düşme.

خوش نماید ز اولت انعام او - آشکارا دانه، پنهان دام او

20721- Dünyanın yemi meydandadır da, tuzağı gizlidir. Önce onun sana nimet verishi hoş görünür ama sonra öyle değildir.

Gazali Hazretleri'nin İhya-ül Ulumiddin'inde bulunan şu hadisi, bahisle ilgili olduğu için aynen aldım: Ebu Said Hudri'nin rivayetine göre; *Resul-ü Ekrem s.a.v. “Hakkınızda en çok korktuğum şey, Hakk Teala'nın sizin için yerden çıkardığı bereketlerdir” diye buyurdu. Bu bereketler nedir, sualine Resul-ü Ekrem, “Dünyanın nimetleridir” diye cevap verdi.* Başka bir yerde Gazali, aynen şunları yazıyor: “Bilmiş ol ki, dünyanın tabiatı önce yaldızlı şeylerle aldatıp sonra helak etmektir. Dünya, istenmesi için süslenip püslenip evlendikten sonra da kocasını öldüren bir kadına benzer.”

Başka büyük bir mütefekkir de, “Bu dünya bir tuzaktır. Bu tuzağa konan taneler de arzularımızdır” diye yazmaktadır. Şirazlı Hafız da, “Cihan, görünüşte çok güzel bir gelin gibidir. Fakat o gelin, kalan ömrünü ona nikâh parası olarak verir.”

“BU ALDANIŞ, YALNIZ O HİNTLİ KÖLEYE AİT DEĞİLDİR, HERKESTE VARDIR; HER İNSAN, BU ÇEŞİT BİR ALDANIŞA KAPILMIŞTIR; ANCAK CENAB-I HAKK'IN KORUDUĞU KİŞİLER BU ALDANIŞA KAPILMAZLAR”

در بیان آن که این غرور تنها آن هندو را نبود بلکه هر آدمی به چنین غرور مبتلاست در هر مرحله‌ای الا من عصمه الله

چند نالی در ندامت زار زار - چون بیبوستی بدان ای زینهار

20722- Ey dünyanın maddi nimetleri peşinde koşan talip! Dünya nimetlerine ulaştın; ona kavuştun mu, yazıklar olsun, eyvahlar olsun sana! Bil ki bu nimetlerin sonunda pişmanlık vardır, inlemek vardır, gözyaşı dökmek vardır.

در نهانش مرگ و درد و جان دهی - نام میری و وزیری و شهی
20723- Benlik, vezirlik, padişahlık, aslında ölümdür, derttir. Can çekişmektir.

چون جنازه نه که بر گردن برند - بنده باش و بر زمین رو چون سمنند
20724- Allah'ın kulu ol da, yeryüzünde at gibi hür yürü; seni cenaze gibi omuzda götürmesinler.

Bu beyit, Furkan Suresi'nin 63. ayetini hatırlatıyor: **"Rahmanın o kulları ki, onlar yeryüzünde vakar ve tevazu ile yürürler."**

چون سوار مرده آرندش به گور - جمله را حمال خود خواهد کفور
20725- Allah'ın lütuflarını inkâr eden nankör, herkesin kendisine hamal olmasını ister. Ölüyü mezara götürdükleri gibi, onu da omuzda taşımalarını ister.

فارس منصب شود عالی رکاب - بر جنازه هر که را بینی به خواب
20726- Rüyada kimi tabuta konmuş götürülüyor görürsen, o kişi, yüksek bir mevkiye kavuşur, ulaşır; mertebesi yücelir.

İbni Şirin gibi rüya tabir eden meşhur kişiler, rüyada bir kimsenin cenazesinin tabuta konmuş omuzlarda götürülürken görülmesinin, o kimsenin yüksek bir mevkiye çıkacağına delalet ettiğini yazarlar.

Burada Mevlâna, bu tabiri hatırlatarak, yüksek mevkiye çıkan, maddi yönden mertebesi yücelen bir kişiyi, halkın omuzuna yüklenmiş bir cenazeye benzetmektedir. Daha doğrusu, "Yüksek mevkiye çıkmış, itibar kazanmış bir kişi, aslında yüksek mevkide değildir. Belki o, halkın sırtına yük olmuş bir cenazedir" demek istiyor.

بار بر خلقان فگندند این کبار - ز انکه آن تابوت بر خلق است بار
20727- Bu sebeptendir ki, o tabut halka yüküdür. Bu kendilerini halkın üstünde görenler, kendilerini büyük sayan kişiler, halkın sırtına yük yüklerler, kendileri de halka yük olurlar.

سروری را کم طلب درویش به - بار خود بر کس منه بر خویش نه
20728- Yükünü başkasına yükleme, kendin yüklen. Baş olmayı, yüksek mevkide bulunmayı pek isteme; kimsenin gözüne batmadan fakirce yaşamak daha iyidir.

تا نیاید نقرست اندر دو پا - مرکب اعناق مردم را مپا
20729- Halkın boynuna binme de, ayaklarına nikris hastalığı gelmesin.

که به شهری مانی و ویران دهی - مرکبی را کاخرش تو ده دهی
20730- Yüksek mevkiden, bu halka yük oluştan sonunda bıkarsın, nefret edersin; sen, bir şehre benziyorsun ama yıkık bir köysün.

تا نباید رخت در ویران گشود - ده دهش اکنون که چون شهرت نمود
20731- Şimdi bulunduğun yer, maddi varlığın sana bir şehir gibi görünürken, ona lanetler yağdır, ondan kaç ve eşya dengini yıkık bir yerde çözme.

تا نگریدی عاجز و ویران پرست - ده دهش اکنون که صد بستانت هست
20732- Yüzlerce bağın, bostanın varken, devletten, maddi varlıktan vazgeç,

uzaklaş da, sonunda bunalmıyasın, yıkık bir yere tapar hâle gelmeylesin.

Yukarıdaki beyitlerin ifade ettikleri mana şöyle olsa gerek: Ey bu dünya viranesinde yüksek mevkiye, maddi varlığa sahip olan kişi! Sen, bu maddi varlığına güvenme, ondan kaç, nefret et. Çünkü senin manevi ve ruhani yüzlerce bağın, bostanın varken, bulunduğun yüksek mevkinin, elde ettiğin maddi varlığın esiri olup kalmayasın. Bu dünya, ahirete nispetle baştan başa virane gibidir. Burada, yüksek mevkiye, servete tapanlar, hakikatte âciz ve fakir insanlardır. Büyük Peygamberimiz, bir hadislerinde **“Maddi yönden zengin olanlardır”** buyurmuştur.

گر همی خواهی ز کس چیزی مخواه - گفت پیغمبر که جنت از اله

20733- Hazreti Peygamber, “Eğer Cenab-ı Hakk’tan cenneti niyaz ediyorsan, kimseden bir şey isteme” diye buyurdu.

جَنَّةُ الْمَأْوَى و دیدار خدا - چون نخواهی من کفیل مر ترا

20734- Kimseden bir şey istemezsen, Meva cennetine gireceğine, Hakk’ın didarını göreceğine ben kefilim.

تا یکی روزی که گشته بد سوار - آن صحابی زین کفالت شد عیار

20735- Peygamberin sahabelerinden biri, bu müjdeli hadisi duyunca çok heyecanlandı. Bu hadisi yaşamak istedi. Bir ata binmişti.

خود فرود آمد ز کس آن را نخواست - تازیانه از کفش افتاد راست

20736- Kamçı elinden yere düştü. Onu kimseden istemedi. Kendisi attan indi, onu aldı.

Yukarıdaki beyitlerde Hz. Mevlâna, Sevban Radiyallahü anhdn rivayet edilen şu hadisi şerife işaret etmektedir: **Hazreti Peygamber, “Bana bir hususta söz verene karşılık, ben de cennete gireceğine kefil olayım” diye buyurmuşlar. Sevban, “Ben söz veriyorum” deyince Peygamber, “İnsanlardan bir şey isteme” demişler, o da “Peki” demiş ve ondan sonra hiçbir şey istememiş. Sevban, ata binmiş giderken, kamçısı yere düşmüş. Hiç kimseye “Şunu bana ver” dememiş. İnmiş kendisi almış.**

Bu hadisle Peygamber Efendimiz, zaruret hasıl olmadıkça, kimseden bir şey istememeyi, kimseyi rahatsız etmemeyi emir buyurmuşlardır. Yoksa bir hastanın yakınından bir şey istemesi, ihtiyacı olanın bazı taleplerde bulunması tabii bir hâldir. İnsanlara yardım edenin, insanlara faydalı olan kişinin de, en makbul ve en hayırlı bir mümin olduğu yine hadislerde zikredilmiştir. Şair, ne demiş: “Hep ehl-i cihan cümle birbirine muhtaç.”

Bazı arifler, insanlardan bir şey istemedikleri gibi Cenab-ı Hakk’tan da şahsi menfaatleri için bir şey istemekten kaçınmışlar, bundan utanmışlardır. El Hikem-ül Ataiye’de Ataullah el-İskenderi Hazretleri, “Arifin Mevlası Hakk Teala maişetine kâfi olduğu hâlde ihtiyacını Mevlasına arz etmekten utanırken, ihtiyacı olan şeyleri halka nasıl yükleyebilir?” diye yazmaktadır.

Talep ve dileğin terki, edep icabıdır. Bu sebeple arif, Allah’a karşı dilekte bulunmaktan haya eder. Hele haktan bir dilekte bulunacak olursa, Hakk Teala’dan nasıl olur da utanmaz? Sehl b. Abdullah Tüsteri Hazretleri de, “Gece ve gündüzün her anında Cenab-ı Hakk, her nefsi ve kalbi görmekte, herkesin arzusunu bilmektedir. Kendinden gayrısına hangisinin bir dileği olduğunu görürse, ona İblis’i musallat eder” buyurmuştur.

داند و بی خواهشی خود می دهد - آن که از دادش نیاید هیچ بد

20737- Allah, kimseye kötü bir şey vermez. Kulun neye müstaid olduğunu bilir, kul istemese bile verir.

Şirazlı Hafız Hazretleri, ne güzel söylemiş:

“Hafız, her alçak kişinin kapısına yüz suyu dökme. Haceti dileğimizi ve dilekleri kabul eden, muratlar veren Cenab-ı Hakk’a arz etmemiz daha iyidir.”

Ataullah İskenderi de, “Hakk’ın sana vereceği bir şey için herhangi bir dilekte bulunma! Onun vereceğini başkası verebilir mi? Kendi nefsinden bir dileği kaldırmaya gücü yetmeyen bir kimse, Hakk’ın izni olmadan onu nasıl kaldırabilir? Hakk Teala’dan her ne gelecek olursa, onu başkasının bertaraf etmesi imkânsızdır. Hakk’tan başka hiçbir iş işleyen olmadığı, hakiki tevhidin sübut-u iktizasıdır. Bir insanın, kendi gibi muhtaç bir kimseye muhtaç oluşu da, yersizdir” diye yazmaktadır.

آن چنان خواهش طریق انبیاست - ور به امر حق بخواهی آن رواست
20738- Fakat Hakk’ın emriyle istersen, yerinde ve doğrudur. Zaten bu çeşit isteyiş, peygamberlerin yoludur.

کفر ایمان شد چو کفر از بهر اوست - بد نماند چون اشارت کرد دوست
20739- Dost emredince kötü kalmaz. Kâfirlik bile onun emri ile iman olur
Beyitte geçen “Kâfirlik bile, onun emri ile iman olur” mısrasının ifade ettiği mana, bizi tereddüte düşürmemelidir. Şöyle ki, dinsizler arasına düşenlerin zorlanması, işkenceye tabi tutulması hâlinde dinini değiştirmiş gibi görünmesi, zaruret icabı günah sayılmadığı şu vakıa ile sabit olmuştur: *Ashaptan Ammar r.a. müşriklerin zoru ile onların istedikleri sözü söylemiş, dolayısıyla müslümanlığı reddeder görünmüştü. Bunun üzerine Peygamber Efendimize “Ammar dinden döndü” diye haber verdikleri zaman, Resulullah Efendimiz, “Nasıl olabilir ki, Ammar tepeden tırnağına kadar imanla doludur” buyurmuşlardır.*

Nahl Suresi’nin 106. ayeti, bu hadise üzerine nazil olmuştur: *“Kalbi iman ile tam kaynaşan (zorla) ikraha uğratılanlar müstesna olmak üzere, kim imanından sonra Allah’ı tanımaz, fakat küfre sine açarsa, işte Allah’ın gazabı o gibilerin başıdır. Onların hakkı en büyük gazaptır.”* Ammar bin Yasir, Resul-ü Ekrem’in huzuruna ağlaya ağlaya gelmiş, durumunu anlatmıştı. Resul-ü Ekrem, onun gözyaşlarını mübarek elleri ile silip *“Yine zorlarlarsa, söyle!”* buyurmuşlardır. Ammar’ın r.a. babası, Yasir ve anası Sümeyye, İslam’ın ilk şehitleridir.

آن ز نیکوهای عالم بگذرد - هر بدی که امر او پیش آورد
20740- Hakk’ın emri ile yapılan kötülük, dünyadaki bütün iyilikleri geride bırakır, hepsini geçer.

Hızır Aleyhisselamın yaptığı işler, zahirde kötü görülen işlerdi. Fakat Hakk’ın emri ile yaptığı için kötülükten çıkmış, iyi işler, hayırlı işler sayılmıştır.

ده مده که صد هزاران در در اوست - ز آن صدف گر خسته گردد نیز پوست
20741- Kabuğu kırılan sedef sana dert olmasın, seni üzmesin; içinde yüz binlerce inci vardır.

سوی شاه و هم مزاج باز گرد - این سخن پایان ندارد باز گرد
20742- Bu sözün sonu gelmez. Sen doğan kuşu gibi ol, dön yine padişaha gel.
Burada padişah kelimesi hakikati, yani Hakk’ı ifade etmektedir. Doğan kuşu ise, mana âleminin avcıları olan tarikat doğanlarını, yani Hakk âşıklarını göstermektedir. Hakk âşıkları her ne kadar suret âleminde dolaşsalar, birçok nükteler, manalar elde etseler de, yine dönüp dolaşıp Hakk’a geri geleceklerdir.
“Davuldan, davula vurulan tokmaktan, ‘Geri dön’ haberini duyunca, doğan kuşu nasıl olur da avı bırakıp gerisin geri sultana doğru uçmaz.” (Divan-ı Kebir, 3 / 1353)

تا رهد دستان تو از ده دهی - باز رو در کان چو زر ده دهی
20743- Halis altın gibi madenine, geldiğin yere geri dön, kınanmaktan, ayıplanmaktan kurtul.

Ruh âleminden tertemiz bir hâlde, bu kirlî dünyaya gelen, burada ihtiraslarla,

günahlarla safiyetini kaybetmiştir. Bu yüzden kusurlar görülmekte, kınanmaktadır. Allah'ın inayeti ve kâmil bir insanın, bir mürişidin himmeti ile kendini temizleyen, isteklerinden, manevi kirlerinden arınan, tertemiz olan insan, geldiği âleme geri dönmekle artık kınanmaktan, ayıplanmaktan kurtulur. Hz. Mevlâna, Divan-ı Kebir'de de bu mevzuya zaman zaman dokunur.

“Ey ruh kuşu! İhtiraslarından, günahlarından temizlendin, nefsinin kafesinden kurtuldun. Mana kanatların açıldı. Haydi, geldiğin yere, kendi vatanına doğru, uç, uç.”

از ندامت آخرش ده می دهند - صورتی را چون به دل ره می دهند

20744- İnsanlar, bir şekle, bir surete gönül verirler. Sonunda usanırlar, pişman olurlar; o şekilden, o suretten vazgeçerler, nefret ederler.

Dikkat edilirse görülür ki, insanlarda ikilik vardır. Şöyle ki: İnsan, teni bakımından dünyaya bağlıdır. Kendisinde bulunan ilahî emanet yönünden mana âleminden, ruh âlemindendir. Bu yüzden, maddi varlığının icabı dünyayı sever, teninin tesiri altında kalarak, şehvet duygularının, mal mülk hırsının gönlüne girmesine müsaade eder. Ruhu da, ezel âleminin güzelliklerini hatırlayamaz olur. Bu dünya güzelliklerine kapılır kalır. İnsan, sonunda bu maddi güzelliklerden bıkar usanır. Hatasını anlar. Pişman olur. Bu bir hakikattir ki, insanlar umumiyetle mallarını, mülklerini, ailelerini, çocuklarını severler. Bu sevgi aşırı olursa, insanı Hakk yolundan alıkoyacağı için, ona zararlı olur, hatta düşman kesilir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, Teğabün Suresi'nin 14. ayetinde:

(Farsçası yok)

20745- Hırsızın elinin kesilmesi, kendisine acı gelir. O da, kadın gibi hırsızlıktan aldığı zevkten nefret eder.

(Farsçası yok)

20746- O hüzne ve kedere kapılmış kesik elin, hırsızlıktan vazgeçtiğini gördün. Bu eli kesilmişin nefretini, pişmanlığını da gör.

(Farsçası yok)

20747- Böylece kapı kıran, duvar delen, adam öldüren, edepsizlik eden kişi de, acılığa düştü ve cezaya çarpıldı mı, evvelce duyduğu zevkten, istekten nefret eder, yaptığına pişman olur.

باز نسیان می کشدشان سوی کار - توبه می آرند هم پروانهوار

20748- Pervane gibi tövbe ederler ama unutkanlık, onları yine kötülüğe çeker, götürür.

نور دید و بست آن سو بار را - همچو پروانه ز دور آن نار را

20749- O günahkâr, pervane gibi ateşi uzaktan nur sanır da, yükünü bağlar, o tarafa koşar.

باز چون طفلان فتاد و ملح ریخت - چون بیامد سوخت پرش را گریخت

20750- Gelip aleve düşünce, kanadı yanar kaçır ama yine çocuklar gibi kendini ateşe atar.

خویش زد بر آتش آن شمع زود - بار دیگر بر گمان و طمع سود

20751- Bir kere daha zanna tam düşer, kendini o mumun alevine atıverir.

باز کردش حرص دل ناسی و مست - بار دیگر سوخت هم واپس بجست

20752- Bir kere daha yanar ve geri sıçrar. Fakat gönlündeki hırs, onu yine unutkanlığa düşürür, sarhoş eder.

همچو هندو شمع را ده می‌دهد - آن زمان کز سوختن وا می‌جهد

20753- *Hintli köle gibi canı çok yanıp da, o işten nefret etti mi, işte o zaman yanmaktan kurtulur.*

وی به صحبت کاذب و مغرور سوز - کای رخت تابان چو ماه شب فروز

20754- *Ona der ki: "Ey karanlık geceleri aydınlatan ay gibi yüzü parlak olan, ey kendisiyle konuşana yalan söyleyen ve kendine aldananı yakan mum!"*

کاوهن الرحمن کید الکاذبین - باز از یادش رود توبه و انین

20755- *Fakat yandığı hâlde yine sızlanması, tövbesi, pişmanlığı, aklından ve hatırlarından çıkar. Çünkü Allah, yalancıların hilesini zayıf bir hâle getirir ve bozar.*

Bu beyitte, Enfal Suresi'nin 18. ayetinden lafzi iktibas vardır: *"İşte bu, Allah'ın inkârcıların düzenini zayıflatıp yok etmesidir."*

Kâfirler yerine, yalancılar sözü alınmıştır. Bu bölümün başında Mevlâna, bu aldanışın yalnız hikâyede anlatılan Hintli köleye ait değil, Cenab-ı Hakk'ın korumadığı herkese ait olduğunu bildirerek, hikâyeyi herkese teşmil etmektedir.

**"HER NE ZAMAN ONLAR, HARP İÇİN ATEŞ YAKARLAR VE HARP FİTNESİNİ
ALEVLENDİRMEK İSTERLERSE, ALLAH TEALA ONLARIN YAKTIKLARI ATEŞİ SÖNDÜRÜR,
AYETİNİN HERKESE AİT OLUŞU"**

در عموم تاویل این آیت که کَلَّمَا أَوْقَدُوا نَاراً لِلْحَرْبِ

Yukarıda Maide Suresi'nin 64. ayetinden iktibas vardır: *"Her ne zaman onlar, harp için ateş yakarlar ve harp fitnesini alevlendirmek isterlerse, Allah onların yaktığı ateşi söndürür."*

أطفأ الله نارهم حتى انطفأ - کَلَّمَا هم اوقدوا نار الوغی

20756- *Onlar, savaş ateşini yaktıkları zaman Allah, onların ateşini tamamıyla söndürür.*

گشته ناسی ز انکه اهل عزم نیست - عزم کرده که دلا آن جا مایست

20757- *İnsan karar verir, gönül "Orada durma" der. Fakat kararını unutturur, çünkü insan, kararında duranlardan değildir.*

حق بر او نسیان آن بگماشته - چون نبودش تخم صدقی کاشته

20758- *Doğruluk tohumunu ekmemiş olduğundan, Hakk, ona bu unutkanlığı musallat eder.*

Yukarıdaki beyitte, Kehf Suresi'nin 63. ayeti ile Mücadele Suresi'nin 19. ayetine işaret vardır: *"Şeytan, onların başlarına dikilip Allah'ı anmayı unutturmuştur. İşte onlar, şeytanın taraftarlarıdır. İyi bilin, şeytanın taraftarları elbette hüsrاندadırlar."*

آن ستارهش را کف حق می‌کشد - گر چه بر آتش زنه‌ی دل می‌زند

20759- *Gönül çakmağını yakmak ister ama Hakk'ın eli, çıkan kıvılcımı söndürür.*

"BUNU ANLATAN BİR HİKÂYE"

قصه‌ای هم در تقریر این آیت

بر گرفت آتش زنه کاتش زند - شرفه‌ای بشنید در شب معتمد

20760- *Adamın biri, geceleyin evinde bir ayak sesi duydu. Bir ateş yandırmak için çakmağını eline aldı.*

چون گرفت آن سوخته می‌کرد پست - دزد آمد آن زمان پیشش نشست

20761- *Adam çakmağını yaktıkça, hırsız onu söndürdü.*

تا شود استاره‌ی آتش فنا - می‌نهاد آن جا سر انگشت را

20762- *Hırsız, çakmağın kavını, ateşi sönsün diye parmağının ucu ile bastırıyordu.*

این نمی‌دید او که دزدش می‌کشد - خواجه می‌پنداشت کز خود می‌مرد

20763- *Ev sahibi, çakmağının kavını kendi kendine söniyor sanıyordu. Hırsızın söndürdüğünü görmüyordu.*

می‌مرد استاره از تریش زود - خواجه گفت این سوخته نمناک بود

20764- *Adam, "Bu kav ıslak herhâlde ki, yanar yanmaz hemen söniyor" diye düşündü.*

می‌ندید آتش کشی را پیش خویش - بس که ظلمت بود و تاریکی ز پیش

20765- *Pek karanlıktı, o yüzden önünde oturan ve ateşi söndüren hırsızı göremiyordu.*

دیده‌ی کافر نبیند از عمش - این چنین آتش کشی اندر دلش

20766- *Hakk'ı inkâr edenin gönlünde de bir ateş söndüren var, fakat körlüğünden, gözü onu görmüyor.*

Eski zamanlarda kullanılan çakmak taşının çelik parçasına vurulmasıyla meydana gelen kıvılcımlar, fitil gibi olan kavın üstüne düşer, onu yakardı. Bu eski devrelerde, kibrit bulunmadığı için mumlar, lambalar, ocaklar, hep çakmakla uyandırılırdı. Mevlâna, bu hikâyede bir sembol olarak aldığı çakmağı, gönül tutuşturan ilahî sevgi ile mukayese etmektedir. Şöyle ki, iyi işlerimiz, candan, samimiyetle yaptığımız ibadetler, yalvarmalar, yakarmalar da, kalbimizi nurlandırır, ilahî sevgi ile tutuşturur. Fakat bir hırsız gibi kalbimize giren şeytan yahut nefsimiz, cismani duygularımızın karanlıklarında harekete geçer, semavi ışıkla aydınlanmak isteyen ve ilahî aşkla tutuşmayı arzu eden gönlümüzün nurlanmasına, tutuşmasına engel olur.

هست با گردنده گرداننده‌ای - چون نمی‌داند دل داننده‌ای

20767- *Bilen, duyan gönül, nasıl olur da dönen şeyi bir döndüren var, bunu bilmez?*

بی‌خداوندی کی آید کی رود - چون نمی‌گویی که روز و شب به خود

20768- *Nasıl oluyor da, gündüzle gece kendi kendine bir sahibi, bir getirip götüreni olmadıkça, nasıl gelir, nasıl gider demiyorsun?*

این چنین بی‌عقلی خود ای مهین - گرد معقولات می‌گردی ببین

20769- *Ey zavallı! Akıl erecek şeylerin etrafında dönüp dolaşıyorsun. Gel, bir de şu akılsızlığını seyret.*

یا که بی‌بنا بگو ای کم هنر - خانه با بنا بود معقولتر

20770- Ey hünersiz kişi! Söyle bakalım, onun bir yapıcısı, bir mimarı olmasını düşünmek mi daha akla uygun, yoksa yapıcısı ve mimarı olmadan onun kendi kendine meydana gelmesini düşünmek mi akla uygun gelir?

یا که بی‌کاتب بیندیش ای پسر - خط با کاتب بود معقولتر

20771- Ey oğul! Yazıyı bir yazıcının yazdığını düşünmek mi daha akla uygun düşer, yoksa yazıyı bir yazanın olmadığını, kendi kendine yazıldığını düşünmek mi akla uyar?

چون بود بی‌کاتبی ای متهم - جیم گوش و عین چشم و میم فم

20772- Ey şüphelere düşen kişi! Cime benzeyen kulak, ayna benzeyen göz, mime benzeyen ağız, nasıl olur da bir yazanı olmadan yazılır?

Arap harflerinde “Cim” harfi kulağa, “Ayn” harfi göze, “Mim” harfi de ağıza benzetilmektedir. Bu harflerin yazılışı, şekilleri, bu uzuvlara benzediğinden Mevlâna, bu benzetmeleri yapmıştır.

یا به گیراننده‌ای داننده‌ای - شمع روشن بی‌ز گیراننده‌ای

20773- Işık veren mum, yakanı olmadan mı yanar, yoksa yakmasını bilen bir kişinin yakması ile mi yanar?

باشد اولی یا به گیرایی بصیر - صنعت خوب از کف شل ضریر

20774- Güzel bir sanat eseri, kör ve çolak bir adamın elinden mi çıkar, yoksa maharetli, gözü gören, duygulu bir kişinin eseri midir o?

بر سرت دبوس محنت می‌زند - پس چو دانستی که قهرت می‌کند

20775- Mademki Hakk'ın seni kahredeceğini ve senin başına mihnet topuzunu vuracağını bildin.

سوی او کش در هوا تیر خدنگ - پس بکن دفعش چو نمرودی به جنگ

20776- Haydi! Sen de, Nemrut gibi savaşıarak o topuzu durdurmaya uğraş, havaya ok yağdır.

Nemrut'un akbabaların uçurduğu bir sandığa binerek havalandığı ve hâşâ Cenab-ı Hakk'ı öldürmek için göğe ok yağdırdığı rivayet edilmiştir.

تیر می‌انداز دفع نزع جان - همچو اسپاه مغل بر آسمان

20777- Moğol askerlerinin yaptığı gibi, sen de, ölümü önlemek için göğe ok at!

Eski Moğollarda bir âdet varmış. Biri ağır hasta olup can vermek üzere bulunurken, o hastanın akrabaları bir yere toplanıp, gökyüzüne ok yağdırırlarmış. Ölüm meleğinin gökten geleceğine ve hastanın canını alacağına inandıkları için, hastanın ölmemesi için attıkları oklarla Azraili korkutup (!) eve yaklaştırmak istemezlermiş. Bu beyitte, bu âdete işaret vardır.

چون روی چون در کف اوپی گرو - یا گریز از وی اگر تانی برو

20778- Yahut da elinden gelirse, ondan kaç kurtul, fakat bir kere onun eline rehin düşmüşsen, nasıl kaçabilirsin?

از کف او چون رهی ای دستخوش - در عدم بودی نرستی از کفش

20779- Ey zavallı, ey âciz insan! Sen, yoklukta iken bile onun elinden kurtulamadın da, şimdi nasıl kurtulabilirsin?

Yukarıdaki beyitlerde, Cenab-ı Hakk'ın kudreti ve azameti anlatılmakta, ona karşılık

insanın aczi bildirilmektedir. Nabi, şu beyti ile aynı duyguya tercüman olmuştur:

*Âlem esir-i dest-i meşîyyet değil midir?
Âdem zebun-i pençe-i kudret değil midir?*

Değil insan gibi zavallı ve âciz bir mahluk, onun yed-i kudretinden kaçsın, kurtulsun, şu üzerinde yaşadığımız küre bile, onun kudretinin, kanununun dışına çıkamaz. Ziya Paşa, ne güzel söylemiş:

*Bir zerredir ki zerre-i namütanehayi hak
Bir zerre harice edemez ondan infikak*

Naci merhum da, şöyle demiştir:

*Bak sanatına ne âlim, ara
Bak kudretine ne hayret efza
Bak, mülküne var mı intihası
Bak, zihne sığar mı Kibriyası.
Devretmede dest-i kudretinde
Yüz bin kere mülk-i hikmetinde
Etmiş tenizari hakdani
Kılmış dil-i pak-i asumani
Ten mürtebit olsa da zemine
Can çıkmada Rabb-ül Âlemin'e*

Evet... Tenimizle bu toprağa bağlıyız; işlediğimiz bütün günahlar, bedenimizin eseri. Fakat bizde bulunan ilahî emanet yönünden Rabb-ül Âlemin'e mahsubuz. Yoklukta iken bile Mevlâna'nın buyurduğu gibi, onun emrinde idik. Şimdi ne yapabiliriz?

Manevi lütuflara müstağrak olduğumuz hâlde âciz bir varlığız.

*Kimdir bu âczi has kılan nevi âdeme?
Kimdir bu nevi eşref eden cümle âleme?*

Evet... Âciz insana veren kimdir? Maddi bakımdan hayvanlardan farklı olmayan insanı cümle âleme üstün kılan, onu şerefli bir mahluk olarak vasıflandıran kimdir? Biz Cenab-ı Hakk'ı yalnız akılla idrak edebilir miyiz? Şair, diyor ki:

*Akıl biliyor ki var, bir Allah
Mahiyeti anlaşılmıyor ah.*

Zaten büyük Peygamberimiz de, **“Ey inam ve ihsanla maruf olan Allah'ım! Seni tam hakikatınla bilemedik”** diye buyurmadı mı? Peygamber böyle buyurursa, biz günahkâr ve âciz insanlar ne diyelim? Zavallı, küçük aklımıza mı güvenelim? Sevmesini bilene çok yakın olan Allah, onu aklı ile anlamak isteyene uzak kalır, gizli kalır. Buna rağmen, yine aklımızın, vicdanımızın yardımıyla ve yine kendisinin lütfu ile o büyük varlığı, güneşin harareti ve çiçeklerin kokusu gibi rahatlıkla hissetmeliyiz. Her şeyde onun eserini, her hadisede onun varlığını, büyüklüğünü idrak etmeliyiz. Aslında biz, onun büyüklüğünün, kudretinin hayranı olarak kalmayı düşünmüyoruz da, bitmek, tükenmek bilmeyen isteklerimizle dilencilikte bulunuyoruz. Verdiklerine şükretmeyi ihmal ediyor, tam manasıyla rıza kapısından giremiyoruz. Hz. Mevlâna, bu hususta ne buyuruyor:

پیش عدلش خون تقوی ریختن - آرزو جستن بود بگریختن

20780- Ondan kaçmak demek, arzuya meyildir. Hakk'ın adaleti önünde, takvanın kanını dökmektir.

Biz Hakk'ın verdiklerine razı olup şükredeceğimiz yerde, aç gözlülükte ve saygısızlıkta bulunuyoruz. İsteklerde bulunmakla Hakk'tan uzaklaşmaktayız. Emelleri, istekleri gönülden uzaklaştırarak verdiklerine şükretmek yerine, ondan çok şeyler istemekle Hakk'tan kaçmaktayız. Mevlâna'mızın buyurduğu gibi, “Onu sevmek, ondan çekinmek varken, onun lütfettiklerine hamdetmek varken, istemek, istemek, hep istemek” takvanın

kanını dökmek oluyor.
Bir arifin dediği gibi:

*Hoştur bana senden gelen
Ya gonca yahut diken
Lütfun da hoş, kahrın da hoş*

dememiz gerekmektedir.

در گریز از دامها روی آر زو - این جهان دام است و دانهش آرزو
20781- Bu dünya bir tuzaktır. İsteklerimiz, o tuzağın yemi gibidir. Tuzaklardan, istek tuzaklarından kaç.

چون شدی در ضد آن دیدی فساد - چون چنین رفتی بدیدی صد گشاد
20782- Böyle davrandın mı, nefsanî isteklerden vazgeçtin mi, içinde yüzlerce ferahlık kapıları açılır. Fakat aksine hareket eder de isteklerinden kopamazsan, fesatlıklara uğrarsın, rahatsız olursun, tedirgin olursun.

گر چه مفتیتان برون گوید خطوب - پس پیمبر گفت استفتوا القلوب
20783- Bu sebeptedir ki Peygamber Efendimiz, “Müftüler doğru ve sağlam fetva verseler bile, siz yine gönüllerinize danışın” buyurdu.
Bu beyitte, “**Müftüler fetva verseler bile, sen kendinden fetva al**”, yani kendine danış hadis-i şerifine işaret vardır. Ancak bu hadis, bizi yanlış yola sevketmemeli. İhtiraslarına, nefsanî duygularına mağlup olmayan azim ve bilgi sahibi bulunanlar, kendi gönüllerine danışabilirler.

آزمودی که چنین می‌بایدش - آرزو بگذار تا رحم آیدش
20784- Arzularından, isteklerinden vazgeç de, Allah sana acısın; kendin de, neden anladın ki, ona karşı böyle davranmak gerek.

تا روی از حبس او در گلشنش - چون نتانی جست پس خدمت کنش
20785- Mademki kaçamıyorsun, onun takdirinden kurtulamıyorsun, ona candan kullukta bulun; ibadet et de, hepsinden kurtul, onun gül bahçesine git.

داد می‌بینی و داور ای غوی - دم‌به‌دم چون تو مراقب می‌شوی
20786- Her an kendini gözetirsen, kendini hesaba çekersen, ey azgın kişi, lütuflara kavuşursun; adaleti de, yüceliği de görürsün.

کار خود را کی گذارد آفتاب - ور ببندی چشم خود را ز احتجاب
20787- İstersen perde altına gir, gözlerini yum. Sen böyle yaptın diye, hiç güneş güneşlikten geçer mi? Işık saçmadan durur mu?

Ey insan! Sen kendini kontrol etmez, yaptıklarını düşünerek kendini nefis muhasebesine çekmezsen, Cenab-ı Hakk'ın adaletini müşahadeden kendini alıkoyarsan, Hakk'ın yerinde yaptığı işleri bir kör gibi görmezlikten gelirsən gel. Sen böyle yaptın diye, Cenab-ı Hakk, hükmünü ve takdirini icradan geri kalmaz. O, herkese, yaptığı işlere göre, ceza vermekte ve herkesi müstaid olduğu mertebeye ulaştırmaktadır.

“PADİŞAHIN AYAZ’I GERÇEK YÖNÜYLE TANITMASI”

وانمودن پادشاه به امرا و متعصبان در راه سبب فضیلت و مرتبت و قربت و جامگی ایاز
بر ایشان بر وجهی که ایشان را حجت و اعتراض نماند

عاقبت بر شاه خود طعنه زدند - چون امیران از حسد جوشان شدند

20788- Beyler, hasetten coşup köpürdüler de, sonunda kendi sultanlarını bile kınamaya başladılar.

جامگی سی امیر او چون خورد - کاین ایاز تو ندارد سی خرد

20789- Senin kölen bu Ayaz'da otuz adamın aklı yokken, nasıl olur da otuz beyin elbise masrafını alır, nasıl olur bu kadar parayı yer?

سوی صحرا و کهستان صید گیر - شاه بیرون رفت با آن سی امیر

20790- Sultan Mahmut, o otuz beyle avlanmak üzere ovaya, dağlara gitti.

گفت امیری را برو ای موتفک - کاروانی دید از دور آن ملک

20791- Sultan, uzaklarda bir kervan gördü; beylerden birine, "O kervanın yanına git" dedi.

کز کدامین شهر اندر می‌رسد - رو بپرس آن کاروان را بر رصد

20792- Sor bakalım, şu kervan hangi şehirden geliyor?

گفت عزمش تا کجا درماند وی - رفت و پرسید و بیامد که ز ری

20793- Bir başka beye, padişah "Ey asıl bey! Git de sen sor bakalım, kervan nereye gidiyormuş?" dedi.

باز پرس از کاروان که تا کجا - دیگری را گفت رو ای بو العلا

20794- Bey, kervanın yanına gitti, sorup geldi. "Rey şehrinde geliyorlarmış" dedi. Sultan, "Peki nereye gidiyorlarmış?" diye sorunca, cevap alamadı. Bey, bir şey söyleyemedi.

گفت رختش چیست هان ای موتمن - رفت و آمد گفت تا سوی یمن

20795- O bey de, kervanın yanına gitti, sonra dönüp geldi. "Yemene gidiyormuş" dedi. Sultan, "Peki kervanın yükü neymiş?" diye sorunca, o da cevap veremedi.

که برو واپرس رخت آن نفر - ماند حیران، گفت بامیری دگر

20796- Sultan Mahmut, başka bir beye "Haydi!" dedi, "Sen git, var bakalım yükleri neymiş?"

اغلب آن کاسه‌های رازی است - باز آمد گفت از هر جنس هست

20797- O bey de, kervana gitti. Sonra döndü geldi. "Her cins eşya var, fakat çoğu Rey'de yapılan kâselerden" dedi.

ماند حیران آن امیر سست پی - گفت کی بیرون شدند از شهر ری

20798- Sultan, "Peki bu kervan Rey'den ne zaman çıkmış?" diye sorunca, o beceriksiz bey de şaşırdı kaldı.

سست رای و ناقص اندر کر و فر - همچنین تا سی امیر و بیشتر

20799- Böylece otuz emirin de, hatta daha fazlasının da, anlayışları kıt, akılları noksan çıktı.

امتحان کردم ایاز خویش را - گفت امیران را که من روزی جدا

20800- Mahmut, emirlere dedi ki: "Ben, bir gün ayrıca Ayaz'ımı imtihan ettim.

Size sorduklarımı ona da sordum.”

او برفت این جمله وا پرسید راست - که بپرس از کاروان تا از کجاست
20801- “Kervan nereden geliyor? Git, sor” dedim. O gitti, size sorduklarımın hepsinin cevabını sorup öğrenmiş olarak geldi.

حالشان دریافت بی‌ریبی و شک - بی‌وصیت بی‌اشارت یک به یک
20802- Benim bir emrim, bir isteğim olmadan kervanın bütün hâlini, şüpheye düşülmeyecek bir şekilde bir bir sordu ve öğrendi.

کشف شد زو آن به یک دم شد تمام - هر چه زین سی میر اندر سی مقام
20803- Bu otuz emir, otuz defada gidip gelerek ne öğrendilerse, o, bir defada hepsini öğrenip geldi.

“EMİRLERİN BİR DELİLİ CEBRÎCE ŞÜPHELERLE ÇÜRÜTMEMEYE UĞRAŞMALARI VE SULTAN MAHMUT’UN DA ONLARA CEVAP VERMESİ”

مرافعه‌ی امرا آن حجت را به شبهه‌ی جبرئانه و جواب دادن شاه ایشان را

Yukarıda “Emirlerin bu delili Cebriçe şüphelerle çürütmeye uğraşmaları” diye bir cümle var. Cebriye inancı, Mesnevi’nin daha evvelki cildinde de geçmişti. Cebriye inancında olanlar, insanda cüzi iradenin bulunmadığına kaildirler. Onlar, insanları ve bütün mahlukatı ilahî kudretin bir oyuncağı gibi sayarlar. Mutezile inancında olanlar ise, Cebriye’nin tam aksi, ilahî takdiri inkâr etmişler, “Kul, bütün yaptıklarının yaratıcısıdır” yani “İnsan kaderini kendi yapar” inancına saplanmışlardır. Sünnet ehli, bu birbirine zıt olan inancın ortasında bir yol tutmuşlardır. Sünnet ehli, “Cebri-i mütevassıt”a, yani orta cebre inanırlar. Yani “Kul, cüzi iradesini kullanır; Cenab-ı Hak, kulun gayreti, çabalaması ilahî takdire uyuyorsa, onu halkeyler” diye düşünmüşlerdir.

از عنایت‌هاش کار جهد نیست - پس بگفتند آن امیران کین فنی است
20804- Bunun üzerine emirler, sultana dediler ki: “Bu bir anlayış, bir zekâ işi. Bu, Allah’ın bazı insanlara lütuf ve ihsanı, çalışmakla elde edilecek bir şey değil.

داده‌ی بخت است گل را بوی نغز - قسمت حق است مه را روی نغز
20805- Karanlık gecelere nur saçan aya, Cenab-ı Hak, parlak ve güzel bir yüz vermiş; güle de o hoş kokuyu, o ihsan etmiş.

ربیع تقصیر است و دخل اجتهد - گفت سلطان بلکه آنچ از نفس زاد
20806- Emirlerin bu sözlerine karşı, sultan dedi ki: “Şu hayat mücadelesinde insan, başarıya ulaşmamış, zarar etmiş, bir şey elde edememişse, bu hâl onun gereği gibi çalışmamasından ileri gelmiştir.

Eğer başarıya ulaşmış, kazanmış, kâr etmişse, bu muvaffakiyet onun çalışmasından ve çok gayret sarf etmesindendir.

ربنا انا ظلمنا نفسنا - ورنه آدم کی بگفتی با خدا
20807- Yoksa Âdem, Cenab-ı Hakk’a “Rabbimiz! Biz gerçekten de nefsimize, kendimize zulmettik” der miydi?

Yukarıdaki beyitte Araf Suresi’nin 23. ayetinden iktibas vardır. Şeytan, ilahî emre karşı gelerek Hz. Âdem’e secde etmediği zaman “Allah’ım! Benim elimde bir şey yok, sen beni bu yola saptırdın, ben senin takdirini yerine getiriyorum” diye emre uymayışını, isyanını, Cenab-ı Hakk’ın takdirine bağlamıştı. Hâlbuki Hz. Âdem ile Havva validemiz,

Allah'ın emrini unutarak, cennetten kovulmalarını gerektiren suçları işledikleri zaman, şeytan gibi hareketlerini ilahî takdire bağlamayıp edeben sorumluluğu kendileri üstlenmişler ve Cenab-ı Hakk'a şöyle yalvarmışlardı: **"Ey bizim Rabbimiz! Biz, emrine muhalefet dolayısıyla nefsimize zulmettik. Eğer bize mağfiret ve merhamet buyurmazsan, elbette ve elbette zarara uğramış olacağız, dediler."** (Araf Suresi, ayet 23)

چون قضا این بود حزم ما چه سود - خود بگفتی کاین گناه از بخت بود
20808- Hz. Âdem, böyle demezdi de, **"İşlediğim bu günah benim bahtımdan, kaderim böyleymiş. Kader böyle olunca da, tedbirin, çekinmenin ne faydası var?"** derdi.

تو شکستی جام و ما را می‌زنی - همچو ابلیسی که گفت اغویبتی
20809- İblis gibi, **"Beni sen azdırdın; hem kadehimizi kırıyor, hem de bizi dövüyor"** derdi.

هین مباش اعور چو ابلیس خلق - بل قضا حق است و جهد بنده حق
20810- Evet... Kaza ve kader haktır ama kulun açılması, tedbirli olması da haktır. Aklını başına al da, İblis gibi tek gözlü olma.

این تردد کی بود بی‌اختیار - در تردد مانده‌ایم اندر دو کار
20811- İki iş arasında tereddüte düşeriz. İhtiyarımız (yapma gücümüz) olmasa, bu tereddüt olur mu?

که دو دست و پای او بسته بود - این کنم یا آن کنم او کی گود
20812- İki eli, iki ayağı bağlı olan kişi, **"Bu işi mi yapсам yahut şu işi mi yapсам"** der mi? Demek ki bizde bir ihtiyar (yapma gücü) var.

که روم در بحر یا بالا پرّم - هیچ باشد این تردد در سرم
20813- Bu hâldeyken **"İki işten hangisini yapayım?" düşüncesi akla gelir mi? Denize mi dalayım, havaya mı uçayım diyebilir miyim?**

یا برای سحر تا بابل روم - این تردد هست که موصل روم
20814- **"Musul'a mı gitsem, yoksa sihir öğrenmek için Babil'e mi gitsem?"** der miyim?

ور نه آن خنده بود بر سبلی - پس تردد را ببايد قدرتی
20815- Demek ki iki iş arasında tereddüte düşmek, bir kudret sahibi olmak demektir. Yoksa böyle iki iş arasında bocalayanla alay etmek gerek.

جرم خود را چون نهی بر دیگران - بر قضا کم نه بهانه ای جوان
20816- Ey genç! Kaza ve kadere az bahane bul. Nasıl oluyor da suçunu başkalarına yüklüyorsun?

می خورد عمرو و بر احمد حد خمر - خون کند زید و قصاص او به عمر
20817- Zeyd kan döksün, kisasını Amr çeksın; Amr şarap içsin, Ahmet dayak yesin, böyle şey olur mu?

جنبش از خور بین و از سایه مبین - گرد خود بر گرد و جرم خود ببین
20818- Kendi etrafında dön dolaş, kendi suçunu gör. Hareketi kendinden bil,

gölgeden bilme. Başkalarının kusurlarını göreceğin yerde, kendi kusurlarını gör; başkalarını değil, nefsini suçla.

خصم را می‌داند آن میر بصیر - که نخواهد شد غلط پاداش میر

20819- Bir emir bile yanlış ceza vermiyor. O her şeyi gören ve bilen gerçek emir, düşmanı tanıyor.

Cenab-ı Hakk, her şeyi bilmekte ve görmektedir. O, herkese layık olduğu mükâfatı yahut mücazatı vermektedir. Herkes, yaptığıının karşılığını görecektir.

مزد روز تو نیامد شب به غیر - چون عسل خوردی نیامد تب به غیر

20820- Bal yediğin zaman başkasını hararet basmaz. Gündüz çalışırsan, akşam oldu mu, gündeliğini başkasına vermezler.

تو چه کاریدی که نامد ریع کشت - در چه کردی جهد کان واتو نگشت

20821- Neye çalıştın da zararını yahut faydasını görmedin? Ne ektin de, onu biçip devşirmedin?

همچو فرزندات بگیرد دامننت - فعل تو که زاید از جان و تنت

20822- Canından, teninden doğan işin, hareketin, çocuğun gibi gelir senin eteğini tutar, yakana yapışır.

فعل دزدی را نه داری می‌زنند - فعل را در غیب صورت می‌کنند

20823- Yaptığın işe gayb âleminde bir şekil, bir suret verirler. Hani hırsızlık için darağacı kurmazlar mı? Onun gibi...

هست تصویر خدای غیب دان - دار کی ماند به دزدی لیک آن

20824- Darağacı hırsızlığa benzemez ama gaybları bilen Allah'ın meydana getirdiği bir şekil, bir misaldir.

که چنین صورت بساز از بهر داد - در دل شحنة چو حق الهام داد

20825- Hakk, Şahne (Emniyet müdürü)nün gönlüne, "Adaleti yerine getirmek için şöyle bir şey yap" diye ilham ediyor.

نامناسب چون دهد داد و سزا - تا تو عالم باشی و عادل قضا

20826- Böylece sen de biliyor ve anlıyorsun, yoksa adalet sahibi, suça uygun olmayan cezayı nasıl verir?

چون کند حکم احکم این حاکمین - چون که حاکم این کند اندر گزین

20827- Hakim bile suça uygun cezayı seçerken, hakimlerin hakimi olan Allah nasıl hükmeder?

قرض تو کردی ز که خواهی گرو - چون بکاری جو نروید غیر جو

20828- Arpa ekersen, arpadan başka bir şey bitmez... Borcu sen aldın; borç veren, borcuna karşılık senden başka kimden dirhem ister?

هوش و گوش خود بدین پاداش ده - جرم خود را بر کسی دیگر منه

20829- Suçunu başkasına yükleme. Aklını da, kulağını da, yaptığın işin karşılığına ver.

با جزا و عدل حق کن آشتی - جرم بر خود نه که تو خود کاشتی

20830- Suçu kendinde bul, çünkü tohumunu sen ektin. Bu sebeple Hakk'ın vereceği ceza ve adaletle uzlaş.

بد ز فعل خود شناس از بخت نی - رنج را باشد سبب بد کردنی

20831- Düştüğün zahmetin, çektiğin acının sebebi, kötü hareketindendir. Kötülüğü, içine düştüğün felaketi bahttan değil, yaptığın işten bil.

Hız. Mevlâna, Mesnevî'nin başka bir yerinde aynı düşünceyi şöylece ifade buyurur:

"Kederlerden, sıkıntılardan başına gelen her şeyi, senin kendi korkusuzluğundan, küstahlığından bil."

Gerçekten de Cenab-ı Hakk, yaptıklarımıza göre ceza verir. Her zulüm ve kötülüğün, her iyiliğin, her ibadetin, her günahın karşılığı vardır. Cenab-ı Hakk, yaptığımıza uygun olmayan cezayı vermez. Çünkü Allah, adildir. Bu sebeple, kişi başına gelen bütün kötülüklerin, belaların, felaketlerin kendi yaptıklarının karşılığı olduğunu iyice bilmelidir. "Kaderim böyleymiş, alnımın yazısı buymuş" demekle işin içinden çıkamaz. Şunu da iyice bilelim ki, başımıza gelen en ufak bir sıkıntının, hatta ayağımıza batan bir dikenin verdiği ızdırabın bile, herhangi bir suçtan dolayı başımıza geldiği ve önceden ilahî bir tembih ve işaret olduğu bir gerçektir. Hülâsa başımıza ne gelirse gelsin, onu Hakk'tan bileceğiz.

کلب را کهدانی و کاهل کند - آن نظر در بخت چشم احول کند

20832- Her şeyini bahttan bilmek, gözü şaşsı eder. Köpeği samanlıkta uyutur, tembel eder.

Beyitteki köpek, nefis-i emmarenin sembolüdür. Her şeyi bahttan bilmekle insan, nefsinin isteklerini hoş görerek, onu içinde uyutmaktadır.

متهم کم کن جزای عدل را - متهم کن نفس خود را ای فتی

20833- Ey genç! Kendi nefsinin suçla da, adaletin verdiği cezayı az kına.

که فمّن یعمل بمثقال یره - توبه کن مردانه سر آور به ره

20834- Tövbe et, erkekçe başını yola koy! Çünkü zerre ağırlığında hayır eden de karşılığını görür, şer işleyen de .

Bu beyitte, Zilzal Suresi'nin 7. ve 8. ayetlerinden lafzi iktibas vardır: "Zira kim zerre ağırlığında bir hayır işlerse, onun cezasını görecektir."

کافتاب حق نپوشد ذره‌ای - در فسون نفس کم شو غره‌ای

20835- Nefsin efsununa az aldan; Hakk güneşi bir zerreyi bile örtüp kaybetmez.

پیش این خورشید جسمانی پدید - هست این ذرات جسمی ای مفید

20836- Ey etrafına faydalı olan kişi! Şu madde âleminde, zerreler bile şu maddi güneşin önünde kaybolmaz. Görünürlerse.

پیش خورشید حقایق آشکار - هست ذرات خواطر و افتکار

20837- Elbette hatıra ve düşünce zerreleri, hakikatler güneşinin önünde gizlenemeyecekler, görüneceklerdir.

Gönül, onda bulunan hatıraların ve düşüncelerin zerreleri, hakikatler güneşi olan ilahi nurun önünde gizlenemeyecekler, görüneceklerdir.

"BİR AVCI, KUŞLAR KENDİNİ OT SANSINLAR DİYE, OTLARA VE ÇİMENLERE BÜRÜNMÜŞ, BAŞINA DA KÜLAH GİBİ GÜLLER, LALELER TAKMIŞTI; AKILLI BİR KUŞ, BEN BU ÇEŞİT BİR ÇAYIR ÇİMEN GÖRMEDİM, BU BİR İNSAN OLSA GEREK, DİYE BİR ŞÜPHEYE DÜŞTÜYSE DE,

BU ŞÜPHEİNİ İLERİ GÖTÜREMEDİ; SONUNDA AVCININ HİLESİNE KANDI, ÇÜNKÜ İLK SEZİŞİ KATİ DEĞİLDİ, YANİ AVCININ HİLESİNİ KESİN OLARAK ANLAYAMADI; SONRA DÜŞÜNDÜ, HAYIR HAYIR DEDİ, BU GÖRDÜĞÜM İNSAN OLAMAZ, BU HERHÂLDE ÇAYIR ÇİMEN OLMALI; BU İKİNCİ SEZİŞİ, ANLAYIŞI, KENDİSİNE DAHA UYGUN GÖRÜNDÜ, DAHA KATİ OLDU; HIRS VE TAMAH, ONU BİR KARARA SÜRÜKLEDİ, BİLHASSA YOKSULLUK VE İHTİYAÇ ZAMANINDA HIRS VE TAMAH ARTAR; NİTEKİM PEYGAMBERİMİZ EFENDİMİZ, AZ KALDI YOKSULLUK KÜFÜR VE İMANSIZLIK OLUYORDU, DİYE BUYURMUŞTU”

حکایت آن صیاد که خویشتن در گیاه پیچیده بود و دسته‌ی گل و لاله را کله وار به سر فروکشیده تا مرغان او را گیاه پندارند، و آن مرغ زیرک بوی برد اندکی که این آدمی است که بر این شکل گیاه ندیدم اما هم تمام بوی نبرد، به افسون او مغرور شد زیرا در ادراک اول قاطعی نداشت در ادراک دوم قاطعی داشت، و هو الحرص و الطمع لا سیما عند فرط الحاجة و الفقر، قال النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ كَادَ الْفَقْرُ أَنْ يَكُونَ كَفْرًا

Yukarıda geçen hikâye, İranlı bilgin Firuzanfer'in Akd-ül Ferid'inde bulunan şu hikayesini hatırlatmaktadır: Avcı bir tuzak kurmuştu. Bir serçe, gelip bu tuzağın yakınına kondu. Serçe, avcıya “Neden boynun eğri?” diye sordu. Avcı, “Çok namaz kıldığım için belim büküldü?” dedi. Kuş, “Çok zayıfsın, derin kemiğine yapışmış” deyince avcı, “Ben çok oruç tutarım, ondan” dedi. Serçe, “Neden bu kaba elbiseye bürünmüşsün?” diye sorunca da, dedi ki “Ben dünyadan elimi eteğimi çektim, kendimi zahitliğe verdim. Onun için bu kalın sufa büründüm.” Serçe, “Ya bu yanındaki sopa nedir?” dedi. Avcı, “Ona dayanır yürürüm” dedi. “Elindeki bu yem taneleri nedir?” diye sorunca da, “Bu, bir kul, bir fakir geçerse, ona vermek içindir. Bu taneleri o yüzden taşıyorum” cevabını verdi. Serçe “Ben de bir yoksulum” deyince avcı, “Peki” dedi, “Al öyleyse!” Serçe tuzağa yaklaşıncı, boğazından yakalandı. Cık cık diye bağırmaya başladı. Âdeta “Bundan sonra hiç görünüşe aldanmam, hiçbir zahidin sözüne kanmam” demek isterdi.

Rabi-ül Ebrar adlı kitapta da, buna benzer şu hikâyenin geçtiğini yine merhum Firuzanfer yazıyor: Malik bin Dinar, zamanının hafızlarını şuna benzetmiştir. Adamın biri, bir tuzak kurar. Bir serçe de tuzağın yakınına gelir konar. Serçe, avcıya “Neden yere eğilmişsin?” diye sorar. Adam “Gönül alçaklığından” der. Serçe, “Peki, belin neden bükülmüş?” diye sorar. Avcı, “Çok ibadetten” diye cevap verir. Serçe, “Peki” der, “Bu yere saçılmış yemler nedir?” Avcı, “Onları da oruçlulara hazırladım” der. Serçe, “Sana misafir olmak ne hoş olur” der. Ve güneş batınca, yemlerini yiyeceği sırada düşer, boğazından yakalanır. O zaman serçe, “Bütün ibadette bulunanlar, insanı böyle boğazlarsa” der, “İbadette de hayır yok!”

Yukarıda geçen, “**Az daha fakirlik küfür oluyordu**” (Feyz-ül Kadir, cilt 4, sayfa 542) hadisi açıklanırken, fakirlerin zenginleri kıskandıklarına, onlara haset ettiklerine, hasetin ise bütün yapılan ibadetleri, iyilikleri yiyip yok ettiğine işaret edilmektedir. Bu yüzdendir ki büyük Peygamberimiz, bir hadislerinde de “**Yoksullukla öğrenürüm**” buyurmuşlardır. Kendisinde hiçbir varlık görmemek de fakrın ifadesidir. Bu hadisi, bu yönden de manalandıranlar vardır.

بود آن جا دام از بهر شکار - رفت مرغی در میان مرغزار
20838- Bir kuş, çayırılığa doğru uçtu; orada, av için bir tuzak kurulmuştu.

و آن صیاد آن جا نشستہ در کمین - دانه‌ی چندی نهاده بر زمین
20839- Avcı, yere birkaç tane yem atmış, kendisi de orada pusuya yatmıştı.

تا در افتد صید بی‌چاره ز راه - خویشتن پیچیده در برگ و گیاه
20840- Zavallı kuşu yaklamak için, kendini ot ve yapraklarla gizlemişti.

پس طوافی کرد و پیش مرد تاخت - مرغك آمد سوی او از ناشناخت
20841- *Kuşçağız, onu tanıyamadan geldi; avcının etrafında dolaşmaya başladı.*

در بیابان در میان این وحوش - گفت او را کیستی تو سبز پوش
20842- *O avcıya, "Sen kimsin ki, böyle yeşiller giyinmiş gelmiş, ovada bu vahşi hayvanlar arasına katılmışsın..."*

با گیاهی گشتم اینجا مقتنع - گفت مرد زاهدم من منقطع
20843- *Avcı, "Ben dünyadan elini ayağını çekmiş bir zahidim. Burada otlarla kanaat ediyorum, ot yiyerek geçiniyorum."*

ز آنکه می‌دیدم اجل را پیش خویش - زهد و تقوی را گزیدم دین و کیش
20844- *Ecelimi çok yakın gördüm de, zabıtlığı, Allah'tan korkmayı kendime din-iman olarak seçtim.*

Bu hikâyedeki kuş, şehvetin, cismani aklın; kuşa tuzak kuran avcı ise, şeytanın ve onun yardımcılarının sembolüdür. Bazı şarihler, kurnaz avcıyı, mürşit ve zahit rolünde olan, sahte görünüşü ile halkı kandıran, içi dışına uymayan şeyhe benzetmişlerdir.

کسب و دکان مرا برهم زده - مرگ همسایه مرا واعظ شده
20845- *Komşunun ölümü bana ders oldu, va'zedici oldu. Kazancımı, dükkânımı birbirine vurdu, yıktı, mahvetti.*

خو نباید کرد با هر مرد و زن - چون به آخر فرد خواهم ماندن
20846- *Mademki sonunda yapayalnız kalacağım, bu sebeple kadın olsun, erkek olsun, kimse ile düşüp kalkmamalıyım.*
Bir evvelki beyitte, şu hadis-i şerife işaret var: *"Komşunun ölümü vaaz olarak sana kâfidir."*

آن به آید که کنم خو با احد - رو بخوام کرد آخر در احد
20847- *Mademki sonunda mezara gireceğim, Cenab-ı Hakla yaşamaya alışmam lazım.*

Merhum Fuzuli, bir beytinde der ki:
"Mezar içinde tek başına kalacağını düşünerek sakın korkma; her avuç toprağın bir insan toprağı olduğunu düşün de, kendini oraya alıştır."

آن به آید که ز نخ کمتر زنم - چون زرخ را بست خواهند ای صنم
20848- *Ey güzelim! Değil mi ki sonunda çenemi bağlayacaklar... Çenemi az oynatmam, az konuşmam daha iyi.*

آخر استت جامه‌ی نادوخته - ای به زربفت و کمر آموخته
20849- *Ey altın sırmalı esvaplar giymeye, altın kemerler kuşanmaya alışmış kişi! Sonunda sana, yakasız, dikilmemiş gömlek giydirecekler.*

دل چرا در بی‌وفایان بسته‌ایم - رو به خاک آریم کز وی رسته‌ایم
20850- *Yüzümüzü toprağa doğru çevirelim, çünkü aslımız odur, ondan geldik, onunla yoğrulduk. Ne diye başka vefasızlara gönül bağlayalım?*

Bu beyit, ister istemez bize Aşık Veysel'in "Kara Toprak" şiirini hatırlatıyor. Ondan bazı kıtaları okuyalım.

Dost dost diye nicesine sarıldım

Benim sadık yârim kara topraktır.
Beyhude dolaştım, boşa yoruldum,
Benim sadık yârim kara topraktır.

Havaya bakarsam, hava alırım,
Toprağa bakarsam, dua alırım.
Topraktan ayrılısam, nerde kalırım
Benim sadık yârim kara topraktır.

Hakikat ararsan açık bir nokta,
Allah kula yakın, kul da Allah'a.
Hakk'ın gizli hazinesi toprakta,
Benim sadık yârim kara topraktır.

Bütün kusurumu toprak gizliyor,
Merhem çalıp yaralarım düzlüyor.
Kolun açmış yollarımı gözlüyor,
Benim sadık yârim kara topraktır.

ما به خویشی عاریت بستیم طمع - جد و خویشان مان قدیمی چار طبع
20851- Bizim atalarımız, hısım ve akrabamız, eskiden beri dört unsur, dört tabiat; öyle olduğu hâlde biz tuttuk, iğreti akrabalara bağlandık.

با عناصر داشت جسم آدمی - سالها هم صحبتی و هم دمی
20852- Uzun yıllar boyunca, insanın vücudu, bu dört unsurla arkadaşlık etti, dostluk kurdu.

روح اصل خویش را کرده نکول - روح او خود از نفوس و از عقول
20853- İnsanın ruhu da, ruhlar âleminde, akıl âleminde geldi. Ne yazık ki o da aslını, geldiği yeri unuttu.

Mevlâna, Divan-ı Kebir'inde ve Mesnevî-i Şerif'in birçok yerlerinde, ruh âleminde gelen ve geldiği yeri unutan ruhun ızdıraplarını ifade buyurmuşlardır. Şu şiirlerinde ruha soruyor:

“Nereden gelmişsin, biliyor musun? Noksan sıfatlardan beri olan Hakk'ın hareminden gelmişsin. O ruhani, o pek hoş olan yerlerden hatırında hiçbir şey kalmadı mı, bir hatırla bakalım. Her şey ondan mı? Demek ki, oraları unuttun da, böyle şaşırıp kaldın; başın dönüp durmada. Bir avuç toprağa canını satıyorsun. Bu ne ucuz bir satış. O toprağı geri ver ve kendi kıymetini, değerini bil... Sen kul değilsen, padişahsın, sultansın.”

“Mesnevî-i Şerif'in dördüncü cildinde bulunan bu mevzu ile ilgili şu beyitler, tekrar faydalı olur kanaatindeyim.

Bir kimse yıllarca bir şehirde otursa, hatta orada doğsa büyüse, sonra rüyasında iyi ve kötü şeylerle dolu bir şehir görse, kendi memleketini unuttur. Ben bulunduğum şehirde yıllardan beri oturuyordum, bu yeni şehir benim memleketim değildir, ben burada iğreti bulunuyorum, burada yabancıyım, demez. Belki daimi surette o gördüğü yeni şehirde yaşadığını, hatta orada doğduğunu, büyüdüğünü sanır.

Ruh da doğup yer tuttuğu gayb âlemini, o eski vatanını unutup bu dünyaya meyil gösteriyorsa şaşılmaz. Çünkü bulutun yıldızları örttüğü gibi, uyku da o eski vatanını hatırdan çıkarır. Ruh, bu âleme gelinceye kadar birçok makama ayak basmıştır ki, o makamların tozu, onun idrakinden silinmemiştir.

نامه می آید به جان کای بی وفا - از نفوس و از عقول پر صفا
20854- Ruh âleminde bulunan ve henüz şu kirlî dünyaya gelip maddi varlığa bürünmeyen, o tertemiz ruhlardan, akıllardan dünyaya gelip tene yerleşen ruha “Ey

aslını unutan vefasız” diye mektup geliyor.

روز یاران کهن بر تافتی - یار کان پنج روزه یافتی

20855- Mektupta diyorlar ki, “Ey geldiği asıl vatanını unutan vefasız! Şu madde dünyasına geldin, beş günlük sefil, uygunsuz dostlar buldun, eski dostlardan yüz çevirdin.”

شب کشانشان سوی خانه می‌کشند - کودکان گر چه که در بازی خوشند

20856- Küçük çocuk, oyun oynarken soyundu; hırsız da geldi, elbisesiyle ayakkabısını aldı gitti.

دزد از ناگه قبا و کفش برد - شد برهنه وقت بازی طفل خرد

20857- Her ne kadar küçük çocuklar oyundan hoşlanırlar, oyuna dalarlarsa da, akşam olunca büyükleri onları çekip evlerine götürürler.

کان کلاه و پیرهن رفتش ز یاد - آن چنان گرم او به بازی در فتاد

20858- Çocuk, oyuna öyle hararetle, öyle istekle dalmıştı ki, külahı da, gömleği de aklından çıkmış gitmişti.

رو ندارد کاو سوی خانه رود - شد شب و بازی او شد بی‌مدد

20859- Gece geldi çattı; çocuk, oyundan da bir fayda görmedi, eve gitmeye de yüzü yok.

باد دادی رخت و گشتی مرتعب - نی شنیدی انما الدنيا لعب

20860- “Dünya hayatı, ancak bir eğlence ve bir oyundan ibarettir” ayetini işitmedin mi? Duymadın mı ki, kıymetli ömrünü boş yere harcadın, şimdi de korkuyorsun.

Bu beyitte, Ankebut Suresi’nin 64. ayetinden iktibas vardır: “Bu dünya hayatı, ancak bir eğlence ve bir oyundan ibarettir; ahiret yurduysa, ölmez. Gerçek hayat, işte budur, eğer bilselerdi.” Dünyanın bir oyundan ve eğlenceden ibaret olduğuna dair, Enam Suresi’nde 32. Muhammed Suresi’nde 36. Hadid Suresi’nde 20. ayetlerde de işaret vardır.

روز را ضایع مکن در گفت‌وگو - پیش از آن که شب شود جامه بجو

20861- Gecenin karanlığı bastırmadı, elbiseni ara. Dedikodu ile vaktini harcama.

Ölüm gecesi gelip çatmadan, hayatın değerini bil, çalış, çabala, ibadet ve iyilikle ebedî hayata hazırlan. Beyitte geçen elbise, ömür ve iman elbisesidir.

خلق را من دزد جامه دیده‌ام - من به صحرا خلوتی بگزیده‌ام

20862- İşte ben de ovaya düşmüş, halvete çekilmişim. Çünkü halkı, elbise hırsızı olarak görmüşüm.

نیم عمر از غصه‌های دشمنان - نیم عمر از آرزوی دلستان

20863- Ömrün yarısı, gönül alan sevgilinin peşinde koşmakla geçti; yarısı da, düşmanların dertleriyle harcadı.

غرق بازی گشته ما چون طفل خرد - جبه را برد آن کله را این ببرد

20864- Din ve takva cephesini, arzularımız, ömür ve ibadet külahını da, kederlerimiz aldı götürdü. Biz ise, o küçük çocuk gibi oyuna dalmışız.

خل هذا اللعب بسك لا تعد - نك شبانگاه اجل نزدیک شد

20865- İşte, ecel gecesi çok yaklaştı, artık yeter; şu oyunu bırak, artık oyuna dönme.

جامه‌ها از دزد بستان باز پس - هین سوار توبه شو در دزد رس

20866- Haydi, tövbe atına bin de, hırsıza yetiş; elbiselerini hırsızdan geri al.

بر فلك تازد به يك لحظه ز پست - مرکب توبه عجایب مرکب است

20867- Tövbe atı, acayip bir attır. Bir anda insanı şu süfli âlemde, şu alçak dünyadan alır, göğün en yüksek mertebesine çıkarır.

Can-ı gönülden yapılan bir tövbe, insanı en aşağı mertebeden yukarılara çıkarır. İnsana kaybettiği şerefi yeniden kazandırır. Bu bakımdan tövbe, hayret edilecek, şaşırtıcı bir hâldir. Bir daha işlememek ahdi ile yapılması gerekir.

Hız. Mevlâna, “Hakk’ın rahmetinden ötürü, cennetin sekiz tane kapısı vardır. Oğul! O sekiz kapısından biri, tövbe kapısıdır. Tövbe kapısından başka, yedi kapı bazen açılır, bazen kapanır. Fakat tövbe kapısı, daima açıktır” buyurmuştur.

Enes bin Malik Hazretleri’nden rivayet edilen bir hadiste Peygamber Efendimiz, **“Günahtan tövbe eden kimse, günah işlememiş gibi olur”** buyurmaktadır. Bu tövbenin bozulmaz, gerçek tövbe olması gerekir. Yahya bin Muaz, “Tövbeden sonra işlenen bir günah, önceki yetmiş günahtan daha kötüdür” demektedir. Bütün bu müjdeli sözler, tövbenin, biz günahkârlar için şaşılacak bir lütuf ve ihsan kapısı olduğunu anlatmaktadır. Nitekim bu müjdeli sözlerden cesaret alarak:

*Ne kadar mücrim isem, kesmem ümit
Kereminden ki, odur bahr-i muhit.*

Ya da,

*Ger günahım kuh-i Kaf olsa ne gamdır ey Halil
Rahmetin bahrine nispet innehu şey’un kalil.*

Keza:

*Gönlümde günah işlemeye istek var
Dilden ise gezer tövbe ile istiğfar.*

diyen şairler görülmüştür.

کاو به دزدید آن قبایت را نهان - لیک مرکب را نگه می‌دار از آن

20868- Takat atını da, elbiseni gizlice çalan hırsızdan koru, dikkatli ol.

پاس دار این مرکبت را دم‌بدم - تا ندزدد مرکبت را نیز هم

20869- Hiç durmadan, aralık vermeden atına dikkat et de, hırsız, onu da çalmasın.

Nefis ve şeytan, seni tövbeden alıkoymasın. Dikkatli ol, tövbenin değerini bil. Yukarıdaki beyitlerde Hız. Mevlâna, tövbe üzerinde durdu. Kısa da olsa, tövbe hakkında bazı görüşleri hatırlamanız faydalı olacaktır. Bazıları tövbeyi üçe ayırmışlardır. Birinci tövbe, ceza korkusuyla yapılan tövbe; bu tövbe, halkın tövbesidir. İkinci tövbeye “İnabe” adını vermişlerdir. Gafletten kurtulmak için sevap tamah edilerek yapılan tövbedir; bu tövbe, has kişilerin, velilerin tövbesidir. Üçüncü tövbeye “Evbe” diyorlar. Bu tövbe, ceza korkusundan yahut sevap isteğiyle yapılan bir tövbe değil, Hakk’ın rızası gözetilerek yapılan tövbedir. Bu tövbe, sevgi tövbesidir. Bu tövbe, peygamberlerin tövbesidir.

Büyük bir zat, dua ederken “Allah’ım! Ben senden tövbe istiyorum demedim. Senden tövbe rızası, tövbe isteği niyaz ediyorum dedim” diye yalvarmıştır. Gerçekten ermiş kişiler, yaptıkları iyilikleri, ibadetleri, kullukları kendilerinden bilmezler. Daha doğrusu, ortada kendilerini görmezler. Bu sebeptendir ki, onların nazarında kendi varlıklarını görmek,

yapılanları kendilerinden bilmek büyük gûnahtır. Onlara göre, tövbede benlik duygusu vardır. “İşlediğimiz gûnahlara tövbeler ettik” dediğimiz zaman, kendimizde bir varlık, bir kudret hisseder gibi oluruz. Biz kimiz, bizim ne kudretimiz, ne kuvvetimiz var? Bu hâl lâ havle velâ kuvvete illâ billâhil-Aliyyil-Azîm Ulviyet ve azimette tek olan Allah’tan başka kimsede kuvvet ve kudret yoktur. inancına aykırı düşmez mi?.

Bu sebepledir ki Hz. Mevlâna, “Senin ettiğin tövbe, işlediğin gûnahtan da fenadır, beterdir” diye buyurmakta ve “Ey geçmiş gûnahlarına tövbe eden kişi! Bu ettiğin tövbeden ne vakit tövbe edeceksin” diye sormaktadır.

“Tövbe nedir?” diye sorulduğu zaman Ruveyym Hazretleri, “Tövbe, tövbeden tövbe etmektir” diye cevap vermiştir.

İleri mertebeye ulaşmış salihler, edeben Cenab-ı Hakk’tan dünyaya müteallik bir şeyler istemedikleri gibi, tövbeden de el etek çekmişlerdir. Onların nazarında mazi düşünülmez, gelecek zaman da hesaba katılmaz, bulundukları zamanda da yaptıklarından da tövbe etmeyi gûnah sayarlar. Bunların kendilerini yok farzetmeleri için, kendilerinde bir varlık bulunmadığı inancına ulaştıklarından, zamanla da ilgileri kesilmiştir. Onlar, Allah’tan başka her şeyden yüz çevirmiş, zamanı ve mekânı dahi düşünmez olmuşlardır. Hatta kendi varlıklarından bizar olarak tövbe etmişler, her şeyde, her hâlde, Hakk’tan başka birşey görmemişler ve halkın yaptığı tövbeyi terketmişlerdir.

Muhyiddin Arabi Hazretleri, Fütuhât-ı Mekkiyye’nin 75. babında, terk-i tövbe hususunda şunları yazmaktadır: “Ben ne zaman Hakk’a aykırı hareket ettim, onun emirlerine muhalefet eyledim ki tövbe edeyim? Her şey Hakk’tan geldiği için ben tövbeyi terkeyledim. Çünkü tövbeyi terketmekte, her şeyde ve her hadisede Hakk’ı müşahade etmek işareti vardır. Ey hakikati arayan kişi! Sen, tövbe edenlere de ki “Siz, gerçekten çeşitli yönlerden gelmekte olan hakikatların idrakinden kendinizi uzaklaştırmış, kendinizi âdeta perdeler arkasına çekmişsiniz. Ey hakikatin sırlarını öğrenmek isteyen kişi! Şunu da bil ki, gerçekten insan, ne olursa olsun, ne sıfatta bulunursa bulunsun, Cenab-ı Hakk onunla beraberdir. Kâinatta bir zerre bile Hakk’tan hariç kalmamıştır. Allah, her şeyi muhittir, kaplamıştır. Cenab-ı Hakk, irzara her şeyden, her varlıktan daha yakındır. Fakat ne yazık ki insan, bu yakınlığı bilmemekte ve düşünmemektedir. İşte bu yakınlığı idrak eden, anlayan kimse, tövbeden çekinir, ancak bu yakınlığı bilmeyen ve hissetmeyen kimse, tövbe yoluna düşer. Bir kulun bir şey istemesi, gönlünün bir arzuya doğru kayması hep Hakk’tandır. Her işte fail, Hakk’tır. Hakk, onun isteğinde de mevcuttur. İşte de, işinde de vardır. Durum böyle olunca, kul hangi yüzle ben bu işten döndüm, tövbe ettim, bir daha bu işi yapmayacağım diyebilir?

Bu gerçeği anladıktan sonra bazı kişiler, tövbeler “Tövbeyi terk etmektir” dediler ve bu sebeple tövbe etmekten tövbe ettiler. Çünkü tövbenin terki, insanı her şeyin Hakk’tan geldiği inancına ulaştırmıştır. Aksi hâlde, yani tövbe etmekte insanı, kendini ortaya koyarak âdeta Hakk’ın kudretini inkârâ götürür. Sen kimsin ki, bu işi bir daha yapmayacağım diyorsun?

Bu sebepledir ki, tövbeyi terk etmekle insan tövbe davasından, dolayısıyla kendinde bir varlık, bir benlik hissetmek duygusundan uzak kalacaktır. Gerçekten tövbe budur. Yani tövbe etmek, insanı kendinde bir kuvvet, bir kudret olduğu inancına yani benlik duygusuna götürür; tövbe etmemekle insan, her şeyin, her hadisenin, her işin Hakk’tan geldiği hakikatine inanacak, kendinde bir yokluk, bir hiçlik olduğunu hissedecek, kendini ve kendi benliğini aradan çıkaracaktır.

Ey hakikati arayan kişi! Bu mertebe, ehl-i şühudun, ermişlerin, kalp gözleri açılmış Hakk erlerinin mertebesidir. Ehl-i vücudun bizim gibi hakikatleri bilgi olarak öğrenen, fakat idrak edemeyen insanların mertebesi değildir.

Yani bizler, nazari olarak tövbenin hakikatini öğrenebiliriz ama tövbeden kendimizi kurtaramayız. Çünkü nefsanîyetle doluyuz, damarlarımızda şeytanlarımız dolaşmaktadır. Çünkü Kur’an da, Peygamberimiz de, bize tövbeyi emretmektedir.

“Ey müminler! Hepiniz Allah’a tövbe ediniz ki, dünya ve ahiret saadetine kavuşasınız.” (Nur Suresi, ayet 31) Peygamber Efendimiz de, bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur: **“Muhakkak ki benim de kalbim perde ile örtülü, bundan kurtulmak için**

günde yetmiş defa Allah'tan af talebinde bulunurum, estağfirullah derim" Yüce Peygamberimiz günde yetmiş defa tövbe ederken, biz tövbeyi terk mi edelim? "Allah'tan başka fail yoktur"un gerçek manasını anlamış, her şeyin hakikatini görmüş kişiler, Peygamberden de ileri mi gitmişlerdir? Hâşâ, bu mertebeleri, bu mânevi hâli daha iyice anlayabilmemiz için yine büyük veli Celalettin Hazretleri'ne yani Mevlâna'mıza başvuralım. Şemsi Tebrizî ile Hz. Mevlâna'nın meşhur konuşmalarını hatırlayalım:

İlk karşılaştıkları sıralarda Şems, Mevlâna'ya şöyle bir soru sorar: "Hz. Muhammed mi büyüktür? Yoksa Bayezit mi?" Hz. Mevlâna, "Bu nasıl soru? Elbette Hz. Muhammed büyüktür" dedi. Bunun üzerine Şems, "Doğru söylüyorsun, fakat Hz. Muhammed: Kalbim perde ile örtülüdür, âdeta Rabbimle aramıza perde çekilir. Bu perdeden kurtulmak için Rabbime günde yetmiş kere istiğfar ederim, diye buyuruyor. Hâlbuki Bayezit: Kendimi noksan sıfatlardan tenzih ederim. Zuhurum ne kadar büyük! Bedenimde Allah'tan başka bir varlık yok, demektedir. Buna ne dersin?" diye Mevlâna'ya tekrar sordu. Bu suale Hz. Mevlâna, şu cevabı verdi: "Hz. Muhammed, günde yetmiş makam, yetmiş mertebe aşüyordu. Her makam ve her mertebeye varınca, evvelki makam ve mertebedeki hâlimden, bilgisinden tövbe ediyordu. Hâlbuki Bayezit, vardığı ilk makamın, ilk mertebenin heybetine dayanamadı, kendini yitirdi, yok oldu. Daha doğrusu kendinden geçti de, bu sözü söyledi."

Evet, aziz okuyucularım! Her şeyin hakikatini görmüş kişilerin hâli başka, bizim hâlimiz başkadır. Biz ne Muhyiddin Arabi, ne Bayezit Bestami, ne de Mevlâna'yız. Onların yüce mertebeleri nerede, bizim mertebemiz nerede! Biz, bunları düşünerek ve hatalardan yakasını kurtarmamış birer kul, günahkâr bir insan olduğumuzu bilerek, tövbe ve istiğfara devam edelim.

Peygamber Efendimiz, bir hadislerinde **"Hayırlınız, her aldanişında tövbe edendir"** buyurmuşlardır. Mücahit r.a. da, "Her sabah ve her akşam tövbe etmeyen kimse, kendisine zulmedenlerdendir" demişlerdir.

"HIRSIZLAR, BİRİNİN KOÇUNU ÇALDILAR; ONUNLA KANAAT ETMEDİLER DE, ELBİSESİNİ DE ÇALDILAR"

حکایت آن شخص که دزدان قوچ او را بدزدیدند و بر آن قناعت نکردند به حیلہ جامہ‌هاش را ہم دزدیدند

دزد قچ را برد حبش را برید - آن یکی قچ داشت از پس می‌کشید

20870- Bir adamın bir koçu vardı. Boynuna bir ip bağlamış, ardından onu çekip götürüyordu. Bir hırsız geldi, ipini kesip koçu aldı, götürdü.

تا بیابد کان قچ برده کجاست - چون که آگه شد دوان شد چپ و راست

20871- Adam, durumu anlayınca sağa sola koştu. Koçu aşırıan nerde ise, onu bulmak istedi.

که فغان می‌کرد کای وا ویلتا - بر سر چاهی بدید آن دزد را

20872- Sonunda koçunu çalan hırsız bir kuyu başında gördü. Hırsız, "Eyvahlar olsun başıma gelenlere!" diye bağırıp duruyordu.

گفت همیان زرم در چه فتاد - گفت نالان از چپی ای اوستاد

20873- Adam, "Neden ağlıyorsun, feryat ediyorsun?" dedi. Hırsız, "Altın dolu kesem kuyuya düştü..."

خمس بدهم مر ترا با دل خوشی - گر توانی در روی بیرون کشی

20874- Onu kuyudan çıkarabilirsen, içindekinin beşte birini gönül hoşluğu ile sana veririm.

گفت او خود این بهای ده قچ است - خمس صد دینار بستانی به دست

20875- "Yüz altının beşte birini avucunda bil." Bu sözü duyan adam, "Alacağım bu para, tam on koç parası eder" diye düşündü.

گر قچی شد حق عوض اشتر بداد - گر دری بر بسته شد ده در گشاد

20876- "Allah bir kapıyı kaparsa, ona karşılık on kapı açar. Koç elden gitti ise, bir deve ihsan eder" dedi.

جامه‌ها را برد هم آن دزد تفت - جامه‌ها بر کند و اندر چاه رفت

20877- Elbiselerini çıkardı, kuyuya girdi. Hırsız da, hemen elbiseleri alıp kaçtı.

حزم نبود طمع طاعون آورد - حازمی باید که ره تا ده برد

20878- Yolu köye çıkaracak tedbir gerek. Yoksa insana tauna benzeyen tamahı getiren tedbire, tedbir demezler.

چون خیال او را به هر دم صورتی - او یکی دزد است فتنه سیرتی

20879- Tamah, huyu fitne ve fesat olan bir hırsızdır. O, hayal gibi her an bir başka şekilde, bir başka surette karşımıza çıkar.

در خدا بگریز و وا ره ز آن دغا - کس نداند مکر او الا خدا

20880- Onun hilesini Allah'tan başka kimse bilmez. Allah'a kaç, Allah'a sığın da, o hileciden, o alçaktan kurtul.

Bu hikâyede geçen hileci, huyu fitne ve fesat olan hırsız, şeytanın sembolüdür. Bir kimse, şeytanın şerrinden Cenab-ı Hakk'a iltica etmezse, ona sığınmazsa, onun hilesinden kurtulamaz. Peygamber Efendimizin şu mealde bir hadisleri vardır: **"Şeytan, hortumunu insanoğlunun kalbi üzerine kor. İnsan, Allah'ı hatırlar, Allah'a sığınır, şeytan oradan uzaklaşır; Allah'ı unutursa, kalbini lokma eder."**

Şeytanı sembolik olarak anlatan bu hırsız hikâyesinin Cevami-ul Hikâyat adlı kitapta da bulunduğunu Firuzanfer merhum, haber vermektedir. Adı geçen kitabın 5. babının 3. kısmında bulunan hikâye şöyle: Köylünün biri, eşeğe binmiş olarak Bağdat'a geldi. Boynuna küçük bir çan takılı bulunan keçisi de, onu takip ediyordu. Keçi, eşeğin ardında koştuğça, boynuna asılı bulunan çan seslenmekteydi. Yol kenarında üç hırsız oturmaktaydı. İkinci hırsız, "Sen keçisini çalarsan, ben de bindiği eşeğini çalarım" dedi. Üçüncü hırsız, "Bu işler kolay, ben onun elbiselerini çalmak istiyorum" dedi. Bunun üzerine hırsızlardan biri, köylünün arkasına düştü. Tenha bir yere gelince, yavaşça keçiye yaklaştı. Boynundaki küçük çanı, yani çingırağı çıkardı ve eşeğin kuyruğuna bağladı. Eşek kuyruğunu salladıkça, çingırak ses veriyor, köylü de, keçisinin kendisini takip ettiğini sanıyordu. İkinci hırsız, bir sokak başında durdu. Köylü yanına gelince, "Bu köylüler ne tuhaf insanlar" dedi. "Herkes çingırağı eşeğin boynuna takar, bu adamsa, tutmuş çingırağı eşeğin kuyruğuna takmış. Ben hiç böylesini görmedim!" Bu söz üzerine köylü, arkasına dönüp bakınca, keçisini göremedi ve "Keçiyi kim götürdü?" diye bağırmaya başladı. Bunun üzerine hırsız, "Ben biraz evvel bir adam gördüm" dedi. "Bir keçiyi şu sokaktan aşağı doğru çekip götürüyordu!" Köylü, bu sözü duyunca, "Aman kardeşim!" dedi, "Allah rızası için şu eşeğime göz kulak ol da, ben keçimi arayayım!" Hırsız, "Hay hay" dedi, "Ben iyilik yapmaktan hoşlanırım. Esasen ben şu mescidin müezziniyim. Çabuk git, çabuk gel, ben seni burada bekliyorum. Keçini aşıranı yakalayacağını umarım." Köylü, eşekten inip sokağa sapınca, hırsız eşeğe bindi, oradan uzaklaştı. Derken üçüncü hırsız görüldü. Köylünün keçisini aramak için daldığı sokağın sonunda bir kuyu vardı. Hırsız, kuyunun başına oturup feryad-ü figana başladı. Köylü oraya gelince, "Dostum!" dedi, "Ne oldu sana, ne için ağlayıp feryat ediyorsun. Benim keçim elimden gitti. Benim yerime sen ağlıyorsun, sen figan ediyorsun." Hırsız, "Nasıl feryat etmeyeyim ki, altın dolu çekmecem şu kuyuya düştü. Ben kuyuya giremiyorum. Kardeşim! Sen kuyuya girer de çekmecemi çıkarırsan, sana on sarı altın veririm." Köylü, kendi kendine

“Kuyuya girer, bu adamın çekmecesini çıkarır, on altını alırım” dedi. Elbisesini çıkarıp kuyuya dalınca, hırsız, köylünün elbisesini aldı kaçtı. Köylü, kuyuda bir şey bulamayınca, kuyunun dibinden “Bu kuyuda bir şey yok” diye bağırmaya başladı. Fakat kendisine kimsenin cevap verdiği yoktu. Köylü, kuyuda sıkıldı, yukarıya çıktı, fakat dışarda ne hırsızı gördü, ne de elbisesini. Orada bir sopa bulup kendine vurmaya başladı. Bu hâli görenler, “Be adam!” dediler, “Sen deli mi oldun, ne yapıyorsun?” Köylü, “Yok!” dedi, “Beni de çalmasıdır diye, kendimi koruyorum.”

“HZ. MUHAMMED MUSTAFA ALEYHİSSELAM, İSLAM’DA RAHİPLİK YOKTUR, BUYURMUŞTUR; BU ESASA GÖRE, KUŞUN AVCIYLA KONUŞUP GÖRÜŞMESİ”

منظره‌ی مرغ با صیاد در ترهب و در معنی تره‌بی که مصطفی علیه السلام نهی کرد از آن امت خود را که لا رهبانیه فی الاسلام

Mustafa Aleyhisselamın “*Müslümanlıkta rahiplik yoktur*” diye ümmetini nehyettiği rahipliğin manası hakkında, kuşun avcı ile konuşup görüşmesi olayı ile meseleyi anlayacağız.

“*Müslümanlıkta rahiplik yoktur*” hadisi gibi Cami-us Sağır’de bulunan ve mealı şu olan hadis de, dikkat çekicidir: “*Allah beni rahiplikle göndermedi. Doğru, kolay ve gerçek müsamahalı bir dini bildirmek için yolladı. Oruç tutuyorum, namaz kılıyorum, ehlimle de buluşuyorum. Beni, benim yaratılışımı, dinimi, huyumu seven, benim sünnetime uyar. Nikâh da benim sünnetimdir.*”

دین احمد را ترهب نیک نیست - مرغ گفتش خواجه در خلوت مه‌ایست

20881- Kuş, “Hoca!” dedi, “*Yapayalnız oturma, Ahmet’in dininde rahiplik iyi değildir.*”

بدعتی چون در گرفتاری ای فضول - از ترهب نهی کردست آن رسول

20882- Peygamber, *rahipliği ümmetine yasak etti. Sen, ne diye böyle bidate kapıldın?*

Bidat, sonradan meydana çıkan şey demektir. Şeriatta, dinde olmadığı hâlde sonradan, çeşitli maksatlarla ortaya atılan, meydana çıkarılan şeylere denir. Bidati, “Bidat-i hasene”, yani iyi bidatler, “Bidat-i seyyie”, yani kötü bidatler diye ikiye ayırmışlardır. Benzeri daha evvel mevcut olmayan, Peygamberimiz zamanında bulunmayan bidat, sünnetin tam zıttı demek olur.

امر معروف و ز منکر احتراز - جمعه شرط است و جماعت در نماز

20883- Cuma namazını kılmak, namazı cemaatle kılmak, halka iyilik yapmalarını ve Hakk’ın emirlerini yerine getirmelerini buyurmak, kötülükten sakınmak şarttır.

منفعت دادن به خلقان همچو ابر - رنج بد خویان کشیدن زیر صبر

20884- *Kötü huylu insanların zahmetlerini çekip sabretmek, bulut gibi halka faydalı olmak gerek.*

Şu hadis-i şerif, şayan-ı dikkattir: “*İnsanlarla karışan, onlarla görüşen, onların eziyetlerine, incitmelerine sabreden mümin, insanlarla karışmayan, onlara katılmayan, eziyetlerine sabretmeyen müminden üstündür.*” Dinimizin yüksek hakikatlerini, insani yönlerini bilmedikleri için, yabancı fikirlere kendilerini kaptıran sosyalistlerin kulakları çınlasın.

گر نه سنگی چه حریفی با مدر - خیر ناس ان ینفع الناس ای پدر

20885- Acınmış ve Allah’ın rahmetine erişmiş ümmetin arasında ol. Ahmet’in

sünnetini bırakma, onun emirlerine tamamıyla uy, onun dışına çıkma.

سنت احمد مهل محكوم باش - در میان امت مرحوم باش

20886- Babacığım! İnsanların hayırlısı, insanlara faydası dokunandır. Taş değilsen, taşla, kesikle neden arkadaş oluyorsun?

Bu beyitte, şu hadis-i şeriften iktibas var: *“İnsanların hayırlısı, insanlara faydalı olanıdır.”*

Ziya Paşa merhum da, bu hadisten yararlanarak şöyle demiştir:

Âdem olanın hayrı olur, âdemle kastı

İnsanlığa insanda budur işte delalet.

Peygamberimizin tam yolunda yürüyen, İslam'ın en büyük şairlerinden, mütefekkir Şeyh Sadi merhum da, yedi asır evvel bugünkü sosyalistlerin idrak edemedikleri insani şefkati ve Muhammedî merhameti, ne güzel ifade buyurmuşlardır:

“İnsanoğullan, aynı vücudun uzuvları gibidir. Çünkü insanlar, aynı cevherden yaratılmışlardır. Felek ve hadiseler bir uzva dert getirince, elem verince, öteki uzuvlar da rahatsız olur. Muzdarip olur. Ey başkalarının ızdırabıyla, mihnetiyle ilgilenmeyen! Sana insan demek doğru olmaz, yakışık olmaz.”

پیش عاقل او چو سنگ است و کلوخ - گفت عقل هر که را نبود رسوخ

20887- Avcı, dedi ki: “Akıllı ve anlayışı az olan kişi, akıllı adamın yanında taş ve kerpice benzer.”

صحبت او عین رهبانیت است - چون حمار است آن که نانش امنیت است

20888- Ekmek isteğine düşen, yalnız ekmek peşinde koşan eşekten farksızdır. Onunla konuşup görüşmek, rahipliğin ta kendisidir.

کل آت بعد حین فهو آت - ز انکه غیر حق همه گردد رفات

20889- Çünkü Hakk'tan başka ne varsa, hepsi mahvolur, gider. Her gelecek şey, bir müddet sonra gelir, olacak olur.

مرده اش خوان چون که مرده جو بود - حکم او هم حکم قبله‌ی او بود

20890- Adam olmayan kişinin hükmü de, kıblesine benzer. O, arayıp durmakta. Sen de onu ölü say.

Burada ölüyü arayan, dünyayı isteyen, dünyalık peşinde koşan kişi manasına gelmektedir. Çünkü dünya, ölü gibidir. Dünyayı isteyen kişi, ölü sayılmaktadır. Peygamber Efendimiz s.a.v. bir hadislerinde *“Sizler, ölülerle beraber oturmakta”* buyurduğu zaman, *“Ölü kimdir Ya Resulallah?”* diye sordular. Peygamberimiz, *“Ölü, dünya ehlidir”* diye cevap verdi.

که کلوخ و سنگ او را صاحب است - هر که با این قوم باشد راهب است

20891- Böyle adamlarla düşüp kalkan da rahiptir. Çünkü düşüp kalktığı adamlar, taştan ve kerpiçten başka bir şey değildir.

زین کلوخان صد هزار آفت رسد - خود کلوخ و سنگ کس را ره نزد

20892- Hatta onlar, taştan ve kerpiçten de beter varlıklardır; çünkü taş ve kerpiç, kimsenin yolunu vurmaz. Fakat bu kerpiç gibi olan kişilerden, insana yüz binlerce afet gelir.

کاین چنین ره زن میان ره بود - گفت مرغش پس جهاد آن گه بود

20893- Kuş, adama dedi ki: “İşte yolda böyle bir yol kesici oldu mu, o vakit savaş farz olur.”

بر ره ناامن آید شیر مرد - از برای حفظ و یاری و نبرد
20894- *Arslan gibi olan mert kişi, halkı korumak, onlara yardım etmek ve düşmanla savaşmak için eminlik olmayan yere gelir.*

که مسافر همراه اعدا شود - عرق مردی آن گهی پیدا شود
20895- *Yolcu düşmanla yoldaş olunca, yiğidin mertlik damarı o zaman kabarır; yiğitlik, o vakit belli olur.*

امت او صفدرانند و فحول - چون نبی سیف بوده‌ست آن رسول
20896- *O yüce Peygamber, kılıç peygamberi olduğundan, ümmeti de saflar yaran erlerdir, yiğitlerdir.*

مصلحت در دین عیسی غار و کوه - مصلحت در دین ما جنگ و شکوه
20897- *Bizim dinimize uyan, ileri atılıştır, savaştır. İsa dinine uyan ise, dağa ve mağaraya çekilmedir.*

تا به قوت بر زند بر شر و شور - گفت آری گر بود یاری و زور
20898- *Adam, "Evet" dedi, "Yardım görürse, güç ve kuvveti varsa, kötülöklere karşı koymak, düşmanı tepelemek, ezmek gerek."*

در فرار لا یتاق آسان بجه - چون نباشد قوتی پرهیز به
20899- *Kuvvet olmayınca, çekinmek daha iyidir. Gücünün yetmeyeceği işten kaçmak, o işten sıyrılıp kurtulmak, daha uygun bir harekettir.*

ور نه یاران کم نیاید یار را - گفت صدق دل بیاید کار را
20900- *Kuş, "İşe candan sarılmak gerek. Yoksa insanın dostu eksik olmaz" dedi.*

ز آنکه بی‌یاران بمانی بی‌مدد - یار شو تا یار بینی بی‌عدد
20901- *Sen candan dost ol da, sayısız dost gör. Sen iyi dost olmazsan, dostsuz kalırsın, yardım da görmezsin.*
Hz. Mevlâna, rubailerinden birinde, yukarıdaki Mesnevî beyitini âdeta açıklamıştır:

دامن یعقوب مگذار ای صفی - دیو گرگ است و تو همچون یوسفی
20902- *Şeytan kurttur, sen de Yusuf'a benzersin. Sakın Yakup'un eteğini bırakma!*
Yukarıdaki beyitte geçen Yakup, mürşidi göstermektedir.

کز رمه شیشک به خود تنها رود - گرگ اغلب آن گهی گیرا بود
20903- *Kurt, çoğu zaman sürüden ayrılıp yalnız başına giden kuzucağızı kapar.*

در چنین مسبع ز خون خویش خورد - آن که سنت با جماعت ترک کرد
20904- *Sünneti, topluluğu bırakan kişi, bu yırtıcı canavarlarla dolu yerde kendi kanını dökmez de ne yapar?*

بی‌ره و بی‌یار افتی در مضیق - هست سنت ره جماعت چون رفیق
20905- *Sünnet yoldur. Cemaat de, topluluk da, yol arkadaşı gibidir. İnsan yolsuz, arkadaşsız kalırsa, pek sıkılır ve darlığa düşer.*

فرصتی جوید که جامه‌ی تو برد - همراهی نه کاو بود خصم خرد
20906- *Aklın düşmanı olan kişi, yol arkadaşı değildir. O, elbiseni çalmak için fırsat kollamaktadır.*

که تواند کردت آن جا نهبه‌ای - می‌رود با تو که یابد عقبه‌ای
20907- *O, sana yol arkadaşı olur, seninle beraber gider ama aşılması zor bir boğaza gelince, seni soyamak için fırsat kollar.*

گویدت بهر رجوع از راه، درس - یا بود اشتر دلی چون دید ترس
20908- *Yahut cesur görünür, fakat hakikatte korkağın biridir. İş sarpa sardı mı, başa korkulu bir iş düştü mü, sana yoldan dönmen için ders vermeye kalkar.*

این چنین همراه عدو دان نه ولی - یار را ترسان کند ز اشتر دلی
20909- *O, korkaklığından dostunu da korkutur. Böyle yol arkadaşını dost bilme sen, düşman bil.*

آفتی در دفع هر جان شیشه‌ای - راه جان‌بازی است در هر غیشه‌ای
20910- *Bu yol, insanın canıyla başıyla oynayacağı yoldur. Her meşelikte, her sazlıkta, yufka yüreklileri geriye çevirecek bir afet vardır.*

*Durma sefer et diyar-ı kalbe
Can baş ko rehizar-ı kalbe
Ol şehirde kimya olurmuş
Yolda bela çok bol olurmuş
Bin başlı bir ejder münakkaş
Mumdan gemi, altı bahr ateş
Bin yıllık yol harabe-i gam
Onun ötesi saray-ı matem
Meşhur o yolun başında cadu
Her muyi yılan, yalan değil bu
Bir dest içinde deyû ve pirrî
Arslan, kaplan vuhuş-u berrî
Cin nevi hezar bed likalar
Cadu kılığında ejderhalar
Muzlim gecelerde gulyaban
Avazası ra'ddan nemayan
Sahrayla yağar o deşta ateş
Gahice de ef-ei münakkaş*

“Durmadan gönül diyarına doğru yola çık. Gönül diyarına giden yola, canını başını koy. O şehirde, insana gerçeği bildiren kimya varmış, fakat yolda çok tehlikeler, belalar bulunurmuş. Bin başlı, çeşitli renklerle nakışlı ejderha, mumdan gemi, ateş denizi varmış. Gam harabesi bin yıllık yolmuş, onun ortasında da, matem sarayı bulunurmuş. O yolun başında, büyücü meşhur bir cadı varmış ki, her kılı bir yılanmış, bu yalan değil. Hakk’a giden yolun üstünde bir çöl varmış ki, orada cinler ve periler, arslanlar ve kaplanlar, kara canavarları bulunurmuş. Cin nev’inden binlerce çirkin yüzlü yaratık, cadı kılığında ejderhalar varmış. Karanlık gecelerde, sesleri gök gürültüsünü andıran gulyabaniler çıkarmış. O çöle, sahrayla ateşler, bazen de rengarenk yılanlar yağarmış.”

که نه راه هر مخنت گوهر است - راه دین ز آن رو پر از شور و شر است
20911- *Din yolu, her kötü yaratılışının gideceği yol değildir. Bu yüzden de, o yol, tehlikelerle dopdolu bir yoldur.*

همچو پرویزن به تمییز سبوس - در ره این ترس امتحانهای نفوس

20912- *Bu korkulu yoldaki imtihanlar, denemeler, unu kepekten ayıran elek gibi, yürekliyi yüreksizlerden ayırdeder.*

یار چه بود نردبان رایها - راه چه بود پر نشان پایها

20913- *Bu yol, nasıl bir yoldur? Yolcuların ayak izleri ile dolu bir yol. Yâr, nasıl bir yârdır? Kararları ile sana merdivenlik eden, aklı ile seni yücelere çıkaran bir yâr.*

بی ز جمعیت نیابی آن نشاط - گیرم آن گرگت نیابد ز احتیاط

20914- *Öyle düşünelim ki, sen ihtiyatla hareket ettin de, kurt sana rastlamadı, seni kapmadı. Fakat topluluk olmadıkça, o ruhani neşeyi bulamazsın ki.*

Rahiplik, her şeyden eli ayağı çekmek, Hakk yolunda yürüyen insanı şeytanın şerrinden korumaz ki. Dava, insanlar arasında yaşadığı ve gözü her şeyi gördüğü hâlde nefsine hakim olmaktır. Aslında insanlardan uzak, münzevi bir hayat yaşayan bir kimse için, iç mücadelesi de olamaz. Çünkü etrafında onu sapıklığa götürecek şeyler yoktur ki, nefsanî mücadeleye girişsin.

با رفیقان سیر او صد تو شود - آن که تنها در رهی او خوش رود

20915- *Yalnız başına bir yolda neşeli neşeli giden kişinin duyduğu sevinç, dostlarla, arkadaşlarla giderse, yüz misli artar.*

در نشاط آید شود قوت پذیر - با غلیظی خر ز یاران ای فقیر

20916- *Her işi yavaştan olan hantal tabiatlı eşek bile, dostları ile beraber bulununca neşelenir, çevikleşir, kuvvet bulur.*

بر وی آن ره از تعب صد تو شود - هر خری کز کاروان تنها رود

20917- *Kervandan ayrılıp yalnız başına yol almaya kalkışan eşeğe, o yol yüz misli uzar, onu yorar.*

تا که تنها آن بیابان را برد - چند سیخ و چند چوب افزون خورد

20918- *O çölü, o ovayı, yalnız başına aşincaya kadar ne kadar kovalanır, ne kadar sopa yer.*

گر نه ای خر همچنین تنها مرو - مر ترا می گوید آن خر خوش شنو

20919- *O eşek, sana der ki: "Bu sözü dinle, Eşek değilsen, böyle yalnız başına yola düşme."*

با رفیقان بی گمان خوشتر رود - آن که تنها خوش رود اندر رصد

20920- *Yolu gözeterek, yalnız başına güzel güzel yürüyüp giden, şüphe yok ki, arkadaşlarla, dostlarla, daha hoş gider, daha hoş yol alır.*

معجزه بنمود و همراهان بجست - هر نبیی اندر این راه درست

20921- *Bu Hakk yolunda, her peygamber mucize gösterdi. Arkadaşlar aradı.*

کی بر آید خانه ها و انبارها - گر نباشد یاری دیوارها

20922- *Duvarların yardımı, desteği olmasaydı, evler, anbarlar ayakta durabilir miydi?*

سقف چون باشد معلق در هوا - هر یکی دیوار اگر باشد جدا
20923- *Her duvar, öteki duvarlardan ayrı olsa, tavan havada direksiz, dayanaksız nasıl durabilirdi?*

کی فتنه بر روی کاغذها رقم - گر نباشد یاری حبر و قلم
20924- *Kâtibin ve kalemin birbirine yardımını olmasa, kâğıtlara rakamlar yazılabilir miydi?*

گر نه پیوند به هم بادش برد - این حصیری که کسی می‌گسترده
20925- *Birinin döşediği şu hasırın örgüleri birbirine arkadaş olmasaydı, birbirlerine sarılmasaydı, rüzgâr onları alır götürürdü.*

پس نتایج شد ز جمعیت پدید - حق ز هر جنسی چو زوجین آفرید
20926- *Cenab-ı Hakk, her cinsi çift yarattı. Bu yüzden bu neticeler, cemiyetten, toplum hayatından belirdi. Varlıklar çoğaldı.*
Bu beyitte, Nebe Suresi'nin 8. ayetine ve Zariyat Suresi'nin 49. ayetine işaret edilmektedir: *"Her şeyden çift çift yarattık ki, iyice düşünesiniz."*

بحثشان شد اندر این معنی دراز - او بگفت و او بگفت از اهتزاز
20927- *Böylece avcı söyledi, kuş söyledi. Bu mevzudaki konuşmalar uzadı gitti.*
O, buğdayları yedi ama tuzağa düştü kaldı. Başı derde girince, kurtulmak için ne kadar Yasin) okudu, ne kadar Enam okudu. Bilindiği üzere Yasin 36. Enam ise 6. suredir.

ماجرا را موجز و کوتاه کن - مثنوی را چابک و دل خواه کن
20928- *Mesnevî'yi kısa, gönlün istediği bir şekilde yürüt. Macerayı kısa ve özlü anlat.*

گفت امانت از یتیم بی‌وصی است - بعد از آن گفتش که گندم آن کیست
20929- *Ondan sonra kuş, "Bu buğdaylar kimin?" diye sordu. Avcı, "Vasisi bulunmayan bir yetimin emaneti" dedi.*

ز آنکه پندارند ما را موتمن - مال ایتام است امانت پیش من
20930- *Bu yetim malını, beni emin bildikleri için, bana emanet ettiler.*

هست مردار این زمان بر من حلال - گفت من مضطرم و مجروح حال
20931- *Kuş, dedi ki: "Ben pek açım, pek perişanım. Şu anda leş bile bana helal olur."*

Bakara Suresi'nin 173. Enam Suresi'nin 145. Nahl Suresi'nin 115. ayetlerinde, zaruret hâlinde, isyan kaydında olmamak ve doyuncaya kadar yememek şartıyla, haram olan şeylerin de yenebileceği bildirilmektedir.

ای امین و پارسا و محترم - هین به دستوری از این گندم خورم
20932- *Ey emin, ey zahit, ey muhterem kişi! Haydi, izin ver, müsaade et de, şu buğdaydan yiyeyim.*

بی‌ضرورت گر خوری مجرم شوی - گفت مفتی ضرورت هم توی
20933- *Avcı, "Zaruret olunca haramın bile helal olacağına dair fetva veren sensin ama zaruret yokken yersen suçlu sayılırsın."*

ور خوری باری ضمان آن بده - ور ضرورت هست هم پرهیز به
20934- *"Zaruret olsa da yememen daha iyi ama yiyeceksen, bari parasını ver"*
dedi.

توسنش سر بستد از جذب عنان - مرغ بس در خود فرو رفت آن زمان
20935- *Kuş, o anda kendinden geçmiş, aklını kullanamaz hâle gelmişti, iradesini kaybetmişti.*

چند او یاسین و الانعام خواند - چون بخورد آن گندم اندر فح بماند
20936- *O buğdayları yedi ama tuzağa düştü kaldı. Başı derde girince, kurtulmak için ne kadar Yasin okudu, Enam okudu.*

پیش از آن بایست این دود سیاه - بعد درماندن چه افسوس و چه آه
20937- *Bela gelip çattıktan sonra, ağlamak, feryat etmek, sızlanmak ne işe yarar. Bu ah-u feryat, tuzağa düşmeden evvelce gerekirdi.*

آن زمان می‌گو که ای فریادرس - آن زمان که حرص جنبید و هوس
20938- *Hırsın kabardığı, hevesin coştığı zaman, "Ey feryada erişen Allah'ım!" demelisin.*

بو که بصره وارهد هم ز آن شکست - کان زمان پیش از خرابی بصره است
20939- *Basra'nın yıkılmasından, harap olmasından evvel pişman olmak gerek. O pişmanlık, belki de Basra'yı harap olmaktan kurtarırdı.*

قبل هدم البصره و الموصل - ابك لی یا باکی یا ثاکلی
20940- *Ey bana ağlayan, ey benim için dövünen! Basra ile Musul yıkılmadan evvel ağla ve dövün.*

لا تنح لی بعد موتی و اضطبر - نح علی قبل موتی و اعتفر
20941- *Ölmeden evvel benim için feryat et, başına toprak saç; ölümünden sonra ağlama, sabret.*

بعد طوفان النوی خل البکا - ابك لی قبل ثیوری فی النوی
20942- *Ben felakete düşmeden, helak olmadan önce ağla. Felaket tufanından sonra, ağlamayı bırak.*

آن زمان بایست یاسین خواندن - آن زمان که دیو می‌شد راه زن
20943- *Şeytan yolunu vurmadan önce Yasin okuman gerek.*

آن زمان چوبک بزن ای پاسبان - پیش از آنک اشکسته گردد کاروان
20944- *Ey kervan başı! Hırsızlar kervanın yolunu kesmeden, sen hayvanını sopa ile döv de, yol alsın.*

"BİR KERVANCININ HIRSIZLAR MALINI ÇALDIKTAN SONRA FERYAT ETMESİ"
حکایت آن پاسبان که خاموش ماند تا دزدان رخت تاجران بردند بکلی، بعد از آن هیهای و پاسبانی می‌کرد

رختها را زیر هر خاکی فشرد - پاسبانی خفت دزد اسباب برد
20945- *Bir kervan bekçisi uyudu. Hırsız geldi, kervanı soydu. Aldığı malları da, toprağa gömdü.*

دید رفته رخت و سیم و اشتران - روز شد بیدار شد آن کاروان
20946- *Gündüz oldu. Kervandakiler uyandılar. Baktılar ki, mal, eşya, gümüş, develer, neleri varsa hepsi çalınmış.*

که چه شد این رخت و این اسباب کو - پس بدو گفتند ای حارس بگو
20947- *Ona, "Ey kervan bekçisi!" dediler, "Eşyamıza ne oldu, pılımız pırtımız nereye gitti?"*

رختها بردند از پیشم شتاب - گفت دزدان آمدند اندر نقاب
20948- *Belki hiç beklenmedik bir zamanda, yüzleri örtülü hırsızlar geldiler. Gözümün önünde ne var, ne yoksa, hepsini alıp hızla buradan uzaklaştılar.*

پس چه می‌کردی کیی ای مرده‌ریگ - قوم گفتندش که ای چون تل ریگ
20949- *Kervan halkı, "Ey rüzgârla savrulmaya hazır kum tepesine benzeyen zayıf adam! Hırsızlar eşyayı toplarken, sen yapıyordun? Sen bekçi değil misin?" dediler.*

با سلاح و با شجاعت باشکوه - گفت من يك كس بدم ایشان گروه
20950- *Bekçi, dedi ki: "Ben bir kişiydim; onlarsa, silahlı, gösterişli, cesur bir sürü babayığit."*

نعره‌ای زن کای کریمان بر جهید - گفت اگر در جنگ کم بودت امید
20951- *Halk, "Peki" dediler, "Senin hırsızla başa çıkacağına ümidin yoktuysa, ne diye bağırmadın, bizi uyandırmadın?"*

که خمش ور نه کشیمت بی‌دریغ - گفت آن دم کارد بنمودند و تیغ
20952- *"Bağıracam sırada..." dedi, "Bıçak gösterdiler, kılıç çektiler. Eğer susmazsan, acımadan seni öldürürüz" dediler.*

این زمان هیهای و فریاد و فغان - آن زمان از ترس بستم من دهان
20953- *O zaman ben de, korkumdan bağırmadım ama şimdi feryat edeyim, bağırip çağırayım.*

این زمان چندان که خواهی هی کنم - آن زمان بست آن دم که دم زنم
20954- *O zaman korkudan nefes bile alamıyordum, öyle susmuştum. Ama şimdi, istediğiniz kadar bağırayım.*

بی‌نمک باشد اعوذ و فاتحه - چون که عمرت برد دیو فاضحه
20955- *Şeytan insanı günaha sürükledikten, aziz ömrü yok ettikten sonra üzüntü çekmenin de bir tadı tuzu yoktur. Fatihâ okumanın da...*

هست غفلت بی‌نمکتر ز آن یقین - گر چه باشد بی‌نمک اکنون حنین
20956- *Gerçi şimdi bağırip çağırarak, tatsız tuzsuz bir şeydir ama gaflet, gerçekten ondan daha tatsız ve tuzsuzdur.*

که ذلیلان را نظر کن ای عزیز - همچنین هم بی‌نمک می‌نال نیز

20957- *Yine de sen, tatsız tuzsuz da olsa ağla, feryat et, sızlan, yan, yakıl.* "Ey her şeyden üstün olan, aziz olan Allahım! Düşkün, günahkâr kullarına bir bak" diye yalvar.

از تو چیزی فوت کی شد ای اله - قادری بی‌گاه باشد یا بگاه

20958- *"Ey Allah'ım" de. "Senin zamanında da gücün yeter, zamanı geçince de; senden hiçbir şey eksilmez, hiç bir şey gaip olmaz; Sen her şeye vakıfsın."*

کی شود از قدرتش مطلوب گم - شاه لا تاسوا علی ما فاتکم

20959- *Allah'ım! Sen, "Gaib ettiğiniz şeylere hayıflanmayın" diye buyuran padişahsın. Dilediğin şey, nasıl olur da olmaz?*

Bu beyitte, Hadid Suresi'nin şu ayet-i kerimesine işaret vardır: *"Elde edemediğine üzülmeysiniz ve size verdiği de güvenip sevinmeyesiniz. Allah, çok övünüp kurulanın hiçbirini sevmez."*

"KUŞUN, BU TUTULUŞUNU ZAHİDİN HAREKETİNE, RİYA VE HİLESİNE VERMESİ; ZAHİDİN DE CEVABI."

حواله کردن مرغ گرفتاری خود را در دام به فعل و مکر و زرق زاهد و جواب زاهد مرغ را

که فسون زاهدان را بشنود - گفت آن مرغ این سزای او بود

20960- *Kuş, "Zahitlerin efsunlarına kananın cezası budur" dedi.*

کاو خورد مال یتیمان از گزاف - گفت زاهد نه سزای آن نشاف

20961- *Zahit, "Aldanıyorsun" dedi. "Bu ceza, haksız yere yetimlerin malını yiyen kişinin cezasıdır."*

که فح و صیاد لرزان شد ز درد - بعد از آن نوحه‌گری آغاز کرد

20962- *Bu sözleri işitince, kuş öyle feryada başladı ki, derdinden, şikâyetinden, sızlanmasından tuzak da titredi, avcı da.*

Bu beyitten sonra Hz. Mevlâna, zahit gibi görünen hilekâr avcı ile kuşun hikâyesini bırakıyor. Bu bahsin sonuna kadar, dünya zindanındaki ızdıraplarımızdan, ruh âleminden ayrı düştüğümüz için başımıza gelen bitmez tükenmez acılardan, Cenab-ı Hakk'a samimi niyazlarda bulunuyor. Ayrılıktan yanan yakılan mübarek bir gönül feryadı mahiyetinde olan bu beyitler, Divan-ı Kebir beyitleri gibi insanın ruhuna, gönlüne seslenmektedir. Bazı gafiller, Mesnevî'yi sadece öğretici bir eser sayarlar. Hâlbuki bu beyitler gibi lirik beyitler, Mesnevî'nin birçok yerinde görülmektedir. Aşağıdaki beyitleri dikkatle okursak, büyük Mevlâna'nın ayrılıklardan nasıl sızlandığını, gözyaşı döktüğünü hissederiz. Bu beyitlerde onun feryadını bulmak, hicranla çarpan mübarek kalbinin atışını duymak mümkündür.

بر سرم جانا بیا می‌مال دست - کز تناقضهای دل پشتم شکست

20963- *Gönlüme gelen birbirine zıt düşünceler yüzünden belim kırıldı. Ey sevgili! Gel, gel de, elini başıma koy, başımı okşa.*

دست تو در شکر بخشی آیتی است - زیر دست تو سرم را راحتی است

20964- *Başım elinin altında olunca rahat eder. Iızdıraplardan kurtulur. Elin, nimetler, lütuflar, ihsanlar bağışlar, mucizeler gösterir.*

بی‌قرارم بی‌قرارم بی‌قرار - سایه‌ی خود از سر من بر مدار
20965- *Gölgeni başımdan eksik etme, kararım kalmadı, kararsızım.*

در غمت ای رشک سرو و یاسمن - خوابها بیزار شد از چشم من
20966- *Ey selvinin, yaseminin kıskandığı güzel! Senin gamından, uyku gözlerimden bıktı, bizar oldu.*

ناسزایی را بپرسی در غمی - گر نیم لایق چه باشد گر دمی
20967- *Layık değilim ama ne olur, bir an olsun bu dertlere düşmüş, gamlara dalmış bulunan değersiz kulunun hatırını sor.*

که بر او لطف چنین درها گشود - مر عدم را خود چه استحقاق بود
20968- *Yokluk da, bir şeye layık olacak ne vardı ki, lütfun bu kuluna birçok kapılar açtı.*

ده گهر از نور حس در جیب کرد - خاک گرگین را کرم آسیب کرد
20969- *Kirli, uyuz bir avuç toprağı, keremin ve lütfun insan şekline soktu. Sonra tuttu, duygu nurundan meydana gelen on kıymetli cevheri, inciye, bu topraktan yaratılan varlığın koynuna koydu.*

Beyitte geçen on kıymetli inci, beşi görünen duyumuzun, görmek-işitmek gibi, beş hassamızın, beş de görünmeyen bâtinî duyumuzun sembolüdür.

که بشر شد نطفه‌ی مرده از آن - پنج حس ظاهر و پنج نهان
20970- *Beş görünen duygu ile beş gizli duygu, cansız gibi sanılan meni ile birleşti. Bunlarla insan hâline geldi.*

چیست جز بر ریش توبه ریش‌خند - توبه بی‌توفیقت ای نور بلند
20971- *Ey ilahî nur! Senin lütfun, ihsanın olmaksızın yapılan tövbe nedir? O tövbenin sakalına gülmek gerek.*

توبه سایه‌ست و تو ماه روشنی - سبلتان توبه يك يك بر کنی
20972- *Tövbenin bıyıklarını teker teker yolmak gerek, aslında tövbe gölgedir. Sense, nurlar saçan aysın.*

چون نئالم چون بیفشاری دلم - ای ز تو ویران دکان و منزل
20973- *Dükkânım da senin yüzünden yıkılıp gitti, evim de. Sen, yüreğimi sıkmaktasın, nasıl feryat etmeyeyim?*

بی‌خداوندیت بود بنده نیست - چون گریزم ز آنکه بی‌تو زنده نیست
20974- *Senden nasıl kaçabilirim ki, sensiz bir diri yoktur. Sensiz hayat olmaz. Senin efendiliğın olmadıkça, kulun varlığı da yoktur.*

ز آنکه بی‌تو گشته‌ام از جان ملول - جان من بستان تو ای جان را اصول
20975- *Ey canların aslı, kaynağı olan Allah'ım! Şu canımı al, çünkü sensiz candan usandım, sensiz canı ben ne yapayım?*

سیرم از فرهنگ‌ی و فرزانگی - عاشقم من بر فن دیوانگی
20976- *Ben, deliliğe aşığım, akıllı ve uslu olmaktan bıktım.*

چند از این صبر و زحیر و ارتعاش - چون بدرد شرم گویم راز فاش
20977- *Utanma ve haya perdeleri yırtılınca, sırrımı apaçık söylerim. Ne zamana kadar bu sabır, ne zaman kadar bu ızdırıp, bu titreyiş?*

ناگهان بجهم از این زیر لحاف - در حیا پنهان شدم همچون سجاف
20978- *Saçak gibi haya, utanma perdesi altında gizli kaldım. Birdenbire bana örtü olan, beni gizleyen şu yorganın altından fırlayıp çıkayım.*
Hz. Mevlâna, Divan-ı Kebir'inde de, Hakk aşığının yolunda utanmanın bir engel olduğunu beyan buyurmaktadır.

“Eğer sen, aşkın âşığı isen ve aşkı arıyorsan, keskin hançeri al, utanmanın boğazını kes. Şunu iyi bil ki, Hakk yolunda yürüyenler için utanmak, büyük bir engeldir. Bu söz, garazsız bir sözdür, bunu sevinçle kabul et.”

آهوی لنگیم و او شیر شکار - ای رفیقان راهها را بست یار
20979- *Ey dostlar, ey yol arkadaşlarım! Sevgili, yolları kesti. Bizler, birer total ceylanız; o ise, avlanan bir arslan.*

در کف شیر نری خونخواره‌ای - جز که تسلیم و رضا کو چاره‌ای
20980- *Biz, kan dökücü erkek arslanın elinde, avucundayız. Teslim olmaktan, onun yapacaklarına razı olmaktan başka bir çare var mı?*

روحها را می‌کند بی‌خورد و خواب - او ندارد خواب و خور چون آفتاب
20981- *O, güneş gibidir, uyumaz, yemez, içmez. O, ruhları da yemez içmez bir hâle getirir.*

تا ببینی در تجلی روی من - که بیا من باش یا هم خوی من
20982- *“Gel” diyor, “Ya ben ol yahut benim huyumla huylan da, seni teselli edeyim, sana görüneyim de benim yüzümü gör.”*

خاک بودی طالب احیا شدی - ور ندیدی چون چنین شیدا شدی
20983- *Görmediysen, neden böyle deliye döndün? Senin aslın toprak değil midir? Neden dirilmeyi istiyorsun?*

چشم جانت چون بماندهست آن طرف - گر ز بی‌سویت ندادهست او علف
20984- *Ötelerden, mekânsızlık âleminden sana bir şeyler tattırmasalardı, can gözün o tarafa dikilir kalır mıydı?*

که از آن سوراخ او شد معتلف - گربه بر سوراخ ز آن شد معتکف
20985- *Kedi, o delikten rızıklandığı için delik başında bekler durur, oturur kalır.*

کز شکار مرغ یابید او طعام - گربه‌ی دیگر همی‌گردد به بام
20986- *Başka bir kedi de damlarda dolaşır. Kuş yakalar, onu yer, onunla geçinir.*

و آن یکی حارس برای جامگی - آن یکی را قبله شد جولا هگی
20987- *Biri, çulhalık peşinde koşar. Öbürü, elbise parası kazanmak için bekçilik yapar.*

که از آن سو دادیش تو قوت جان - و آن یکی بی‌کار و رو در لامکان
20988- *Bir başkası da işsiz güçsüzdür, yüzünü ötelere, mekânsızlık âlemine çevirmiştir. Çünkü onun can gıdasını da, oradan sen vermektesin.*

بهر کار او ز هر کاری برید - کار او دارد که حق را شد مرید
20989- *Orada, seni Hakk'a verenin, Hakk uğrunda her çeşit işten güçten kesilenin işi iştir.*

تا به شب ترحال بازی می‌کنند - دیگران چون کودکان این روز چند
20990- *İnsanların bir kısmı da, şu birkaç günlük ömrü göç gecesi gelip çatıncaya kadar, çocuklar gibi oyunla geçirirler.*

دایه‌ی وسواس عشومش می‌دهد - خوابناکی کاو ز یقظت می‌جهد
20991- *Uyuyan biri, uykunun elinden sıçrayıp yakasını kurtarınca, vesvese dadısı, onu kandırmak için dil dökmeye başlar.*

که کسی از خواب بجهاند ترا - رو بخسب ای جان که نگذاریم ما
20992- *"Haydi canım yavrum, uyu" der. "Kimsenin seni uyandırmasına mücadele etmeyiz."*

همچو تشنه که شنود او بانگ آب - هم تو خود را بر کنی از بیخ خواب
20993- *Su sesini duyan susuz gibi, yerden kök sökercesine kendi kendini çekip uykunun kollarından ayırman lazım.*

همچو باران می‌رسم از آسمان - بانگ آبم من به گوش تشنگان
20994- *Ben, susuzların kulağına gelen su sesiyim. Ben, yağmur gibi gökten yağarım.*

بانگ آب و تشنه و آن گاه خواب - بر جه ای عاشق بر آور اضطراب
20995- *Ey âşık! Sıçra, ızdıraptan kurtul, hem susuzluk, hem su sesini duymak, hem de uyku... Bu nasıl olur?*

Yukarıda geçen beyitlerin bazılarını açıklamak gerekiyor: "Uyuyan biri, uykunun elinden sıçrayıp yakasını kurtarınca, vesvese dadısı onu kandırmak için dil dökmeye başlar." Bu beyite, sadece seher vaktinde, tatlı uykudan ibadet etmek kastıyla uyanan bir kimseyi, nefsinin, yani şeytanının kandırmağa çalışması diyebiliriz. "Kalkacaksın da ne olacak, hâlsiz düşeceksin. Gündüz başın ağrıyacak, rahatsız olacaksın. Haydi canım, haydi yavrum, yat uyu" diye dil dökmesi olarak düşünmeyelim. Şu şekilde de yorumlanabilir: Kendini tamamıyla dünya işlerine vermiş bir kimsenin, gaflet uykusundan uyanarak, aklını başına alması, Cenab-ı Hakk'a sığınması... Böylece kendini manen temizlemeye uğraşırken, nefsinin onu kandırmaya çalışması yönünden de mütalaa edilebilir.

Uykudayken kulağına su sesi gelen bir susuz kimse, yerinden nasıl sıçrar da kalkarsa, insanın da, ibadet vakti geldi mi, rahmet kapısı açıldı düşüncesine kapılarak, yerden kök söker gibi kendini uykunun kollarından kurtarması gerekmektedir.

Gerçekten akli başında olan kimse, seher vaktinin rahmet vakti, ihsan ve lütuf vakti olduğunu idrak eder de, yerden kök söker gibi kendini tatlı uykunun kolları arasından çekip çıkarır.

Beyitte geçen su sesi, ötelere gelen sestir. Sevgi sesidir, iman sesidir. İnsanın vicdanından gelen lütuf ve ihsan sesidir. Ötelere, vicdanlardan, gönüllerden gelen bu sesler, mümini seher vaktinde ibadete çağırmaktadır. Bu ses, su sesi değil, aşk müezzinin okuduğu mana ezanının sesidir. Bu ses, âdeta mümine "Sevgi, uykudan hayırlıdır" demektedir. Çünkü mümin seher vaktinde namaz kılarken, sevgili Allah'ını bulacaktır.

Çünkü namaz, müminin miracıdır. Bu zamanda uyumak, büyük bir talihsizliktir. Nasıl ki on iki aylık bir sene içinde Ramazan ayı, müminlere rahmet ve mağfiret ayı olarak gelmişse, yirmi dört saatlik bir gün içinde de seher vaktinin birkaç saati çok mübarektir. Çok uğurludur. Bu saatlerde Allah'ın has kulları uyanmışlar, sevgililerini bulmuşlardır. Hz. Mevlâna, bir şiirinde "Git, gönül kapısında otur, bekle. Çünkü o gizli sevgili, ya gece yarısı yahut seher vaktinde gelir" diye buyurmaktadır.

Bursalı Rafet isminde bir şair de, bir şiirinde seher vakitlerini şöyle dile getirmiştir:

*Seherler daima vakt-i safa-yı ehl-i irfandır
Seherler vakt-i rahmettir, seherler vakt-i ihsandır.
Seherde mazhar olmuş olanlar sırra, tevhide
Seherde keşfolan sırra, hakikat ehl-i hayrandır.
Seherde yüz süren dergâh-ı Mevla'ya bigam oldu
Seherde hab gaflette olan, sonra pişman oldu.*

Marifetname sahibi İbrahim Hakkı Hazretleri de, seher vaktini şiiri ile değerlendirmiştir:

*Ehl-i aşkın didesi bidar olur vakti seher.
Can-ı ehl-i dil dolu esrar olur vakti seher.
Ref eder dildar vechinden nikabın vakti subh
Anı sır ile o kim huşyar olur vakti seher.
Merde dil cevap içre gafil devlet bidardan
Arif ağaha devlet yar olur vakti seher.
Per tu hurşid vech-i dilbere müştak olan
Ehl-i hâlin gönlü pür envar olur vakti seher.
Hakk nida eyler ki, (hel men sail) her nim şeb
Kim ne isterse, o berhudar olur vakti seher.
Bab-ı ihsan-ı Huda feth olmak istersen sana
Dil kapusun beklemek hoşgar olur vakti seher.*

Yukarıda, beşinci beyitte İbrahim Hakkı Hazretleri, bir hadise işaret etmektedir. Ebu Hureyre Hazretleri'nden gelen ve İmam Ahmet'in naklettiği bir hadisin manası şöyle:

"Hakk Sübhane ve Teala, rahmet ve mağfiretiyle gece yarısından sonra kullarına yaklaşır buyurur ki: Ey âşık! Uykudan uyan, kalk ve için yanarak ağla, dua et. Benim lütuf ve rahmetim, senin içindir. Bu fırsatı kaçırma, ne istersen iste, onu vereceğim."

"BİR ÂŞIĞIN SEVGİLİSİNE VERDİĞİ SÖZE UYARAK BULUŞMA YERİNE GELMESİ; SEVGİLİSİNİ BEKLERKEN ORADA UYKUYA DALMASI; SEVGİLİNİN SÖZÜNDE DURARAK BULUŞMA YERİNE GELİNCE ÂŞIĞINI UYKUYA DALMIŞ BULMASI; CEBİNE CEVİZ DOLDURARAK, ONU BIRAKIP GİTMESİ"

Hz. Mevlâna'nın anlattığı bu hikâyeye benzer bir hikâye de, Attar Hazretleri'nin Mantık-ut Tayr adlı kitabında geçmektedir. Bu hikayenin tercümesi şöyle:

"BİR ÂŞIK, AŞKININ ÇOKLUĞUNDAN PERİŞAN BİR HÂLE GELMİŞ, AĞLAYA AĞLAYA BİR YOL BAŞINA GELMİŞ, BİTKİN DÜŞMÜŞ, ORADA UYUYAKALMIŞTI; SEVGİLİSİ, BAŞUCUNA GELİP ONU UYUMUŞ, KENDİNİ KAYBETMİŞ BULUNCA, BİR KAĞIT PARÇASINA ONUN HÂLINE UYGUN BİR ŞEYLER YAZDI; O KAĞIDI, UYUYAN ÂŞIĞININ YENİNE BAĞLAYIP GİTTİ; ÂŞIK UYKUDAN UYANINCA, SEVGİLİSİNİN YAZDIĞI KAĞIDI GÖRDÜ, OKUDU, GÖNLÜ KANLA DOLDU; SEVGİLİSİ, ŞÖYLE YAZMIŞTI"

Ey kendinden geçmiş, susmuş olan kişi! Tüccar isen kalk, çalış, para kazan. Yok, zahit isen, derviş isen, geceleri uyuma! Kulluk et, ibadetle geceyi ihya et. Bu da değil de âşık bir adam isen, utan, âşığın gözünde uykunun ne işi var? Âşık, gündüzleri rüzgar gibi

eser savurur, geceleri yanar yakılır, etrafına ay ışığı gibi nur saçar. Ey nursuz, gayretsiz kişi! Mademki ne tüccarsın, ne zahitsin, ne de âşık. Artık aşkımdan söz etme, yalan davalara girişme. Âşık, ölüp kefene sarılmadığı hâlde yatar uyursa, ona da âşık derim ama o, Hakk âşığı değil, kendisine âşıktır. Mademki sen kendini anlamadan, kabiliyetini bilmeden aşk oyununa girdin, hayırlı uykular, Allah rahatlık versin. Sen, bu işin ehli değilsin, sen âşık olamazsın.

پاسبان عهد اندر عهد خویش - عاشقی بوده‌ست در ایام پیش

20996- *Eski zamanlarda bir âşık vardı. Ahdinde duran, verdiği sözü tutan bir âşıktı.*

شاه مات و مات شاهنشاه خود - سالها در بند وصل ماه خود

20997- *Yıllarca ay yüzlü sevgilisine gönül vermiş, ona kavuşmak için bekleyip durmuş, padişahına, daha doğrusu padişahlar padişahına kul köle kesilmişti.*

که فرج از صبر زاینده بود - عاقبت جوینده یابنده بود

20998- *Arayan, sonunda bulur. Çünkü rahatlık, huzur, sabırdan doğar.*

که بپختم از پی تو لوبیا - گفت روزی یار او کامشب بیا

20999- *Sevgilisi, bir gün ona "Bu gece gel" dedi, "Senin için tatlılar hazırladım. Yağlı yemekler pişirdim."*

تا بیایم نیم شب من بی‌طلب - در فلان حجره نشین تا نیم شب

21000- *"Fılan odada, gece yarısına kadar otur, bekle. Sen aramadan, ben gece yarısı çıkar gelirim" dedi.*

چون پدید آمد مهش از زیر گرد - مرد قربان کرد و نانها بخش کرد

21001- *Adam, bu müjdeli haberdan ötürü kurban kesti. Fakirlere ekmekler dağıttı. Çünkü beklediği ay, artık bulutlar arasından çıkacaktı.*

بر امید وعده‌ی آن یار غار - شب در آن حجره نشست آن دوستدار

21002- *Geceleyin, karar verdikleri o odaya gitti, oturdu. Sadık dostunun sözünde, vaadinde duracağını ümit ederek, yana yakıla beklemeye başladı.*

صادق الوعدانه آن دل دار او - بعد نصف اللیل آمد یار او

21003- *Gece yarısından sonra, sevgilisi vaadinde durdu ve söz verdiği gibi çıkageldi.*

اندکی از آستین او درید - عاشق خود را فتاده خفته دید

21004- *Fakat kendine gönül veren adamı uyuyor buldu. Onun yeninden bir parça kesti.*

که تو طفلی گیر این می‌باز نرد - گردکانی چندش اندر جیب کرد

21005- *"Henüz sen çocuksun, şunları al da oyna" diye, cebine birkaç ceviz koydu.*

آستین و گردکانها را بدید - چون سحر از خواب عاشق بر جهید

21006- *Âşık, seher vakti uyanınca hemen sıçradı kalktı. Yeninin kesildiğini, cebine de cevizler konduğunu gördü.*

آن چه بر ما می‌رسد آن هم ز ماست - گفت شاه ما همه صدق و وفاست
21007- *“Bizim padişahımız, baştan başa doğruluk, baştan başa vefadan ibarettir” dedi. Bizim başımıza ne geliyorsa, hep bizden, kendimizden gelir.*

چون حرس بر بام چوبک می‌زنیم - ای دل بی‌خواب ما زین ایمنیم
21008- *Ey uykusuz gönül! Biz gerçek âşıklar, emniyetteyiz. Çünkü bekçi gibi dam üstünde, elimizde bir sopa, onu yere vurarak beklemekteyiz.*

Hakk âşıkları, eski devirlerde dam üstünde bekçilik yapan uyumayan kişiler gibi sabaha kadar uyumaz, geceyi ihya ederler, ibadetle vakitlerini geçirirler. Hakk âşıklarını, gönül verdikleri gerçek sevgili uyur hâlde bulamaz. Onlar, hep uyanık dururlar. Bir arifin şu beyti, ne kadar güzeldir:

“Gerçekten de seven, nasıl uyuyabilir? Seven bir kimse için uykunun her çeşidi haramdır.”

هر چه گوئیم از غم خود اندک است - گردکان ما در این مطحن شکست
21009- *Cevizlerimiz kırıldı, şu değirmende öğütüldü, un oldu. Derdimizi ne kadar anlatsak azdır. Bizim vücutlarımız, ilahî sevgi değirmeninde öğütüldü, un oldu.*

پند کم ده بعد از این دیوانه را - عاذلاً چند این صلاى ماجرا
21010- *Ey bizi kınayan! Bu macerayı ne vakte kadar söyleyip duracaksın? Bundan sonra artık biz deliyiz. Bize az öğüt ver.*

آزمودم چند خواهم آزمود - من نخواهم عشوه‌ی هجران شنود
21011- *Ben, artık ayrılık sözünü duymak, işitmek istemiyorum. Bunu denedim, ne vakte kadar denemeye devam edeceğim?*

اندر این ره دوری و بیگانگی است - هر چه غیر شورش و دیوانگی است
21012- *Coşkunluktan, delilikten başka ne varsa, bu yolda insanı Hakk’tan uzak düşürür, yabancı hâle sokar.*

Coşkunluk, delilik, ilahî aşkı ifade etmektedir. Bir kimse, aklına güvenip coşkunluğu terk ederse, Hakk’a giden yoldan uzak düşer; Rabbani sırlardan bigâne kalır.

که دریدم سلسله‌ی تدبیر را - هین بنه بر پایم این زنجیر را
21013- *Haydi kalk! O delilik zincirini ayağıma vur. Çünkü ben, tedbir zincirini kopardım attım.*

گر دو صد زنجیر آری بگسلم - غیر آن جعد نگار مقبلم
21014- *Fakat o devletli sevgilimin büklüm büklüm saçlarından başka iki yüz tane zincîr getirsen ve zincirlere beni vursan, onların hepsini de kırar parçalarım.*

بر در ناموس ای عاشق مه‌ایست - عشق و ناموس ای برادر راست نیست
21015- *Kardeşim! Aşk ile namus bir araya gelmez. Ey âşık! Namusun kapısında durma.*
Hz. Mevlâna, bir beyt-i şeriflerinde:
“Aşk zevkine dalıp kendinden geçen kimse, addan, şöhetten, namdan tamamıyla kurtulmuştur.” Bir şairimiz de “Ben işeyi çaldım taş, namusu, arı neylerim” demiştir.

نقش بگذارم سراسر جان شوم - وقت آن آمد که من عریان شوم
21016- *Soyunmanın vakti geldi. Şekli, sureti, nakşı bırakayım da, baştan başa can olayım.*

که دریدم پرده‌ی شرم و حیا - ای عدوی شرم و اندیشه بیا
21017- *Ey utanmanın ve düşünmenin düşmanı! Gel, çünkü ben, ar ve namus perdesini yırttım, attım.*

سخت دل یارا که در عالم تویی - ای ببسته خواب جان از جادویی
21018- *Ey büyüclükte canın uykusunu bağlayan! Sen âlemde ne katı yürekli bir sevgilisin, ne merhametsiz bir yârsın.*

تا خنک گردد دل عشق ای سوار - هین گلوی صبر گیر و می‌فشار
21019- *Gel! Aşkın gönlünü hoş etmek için, sabrın boğazını yakala da sık.*

ای دل ما خاندان و منزلش - تا نسوزم کی خنک گردد دلش
21020- *Ey gönlümüze konmuş, gönlümüzü yurt edinmiş dost! Ben yanmadıkça, yakılmadıkça aşkın gönlü hiç hoş olur mu?*

کیست آن کس کاو بگوید لا یجوز - خانه‌ی خود را همی‌سوزی بسوز
21021- *Sen, kendi evini yakıyorsun, yak; caiz değildir diyecek kim var? Sana karşı koyacak kim bulunur?*

خانه‌ی عاشق چنین اولیتر است - خوش بسوز این خانه را ای شیر مست
21022- *Ey mest arslan! Şu evi bir hoş yak, aşkın evinin yanık olması, harap olması daha iyidir, daha uygundur.*

ز آنکه شمع من به سوزش روشنم - بعد ازین این سوز را قبله کنم
21023- *Bundan sonra bu yanık benim için bir gaye, bir emel olacaktır. Çünkü ben, bir mumum ve mum ancak yanarak aydınlanır, ışık saçar.*

(Farsçası yok)

21024- *Kandilin yağını yiyen ulu gibi, o da, bu yiyişle toplumun nurunu artırır.*
Bu Mesnevî beyitleri de, muasır İran şairlerinden Şehriyar'ın şu güzel beytini akla getirir:
"Etrafa ışık saçarak cemiyeti aydınlatan mumun, yanıktan ne korkusu olur? O, kendini yakıp yandırırken, toplumu aydınlığa kavuşturmaktadır."

یک شبی بر کوی بی‌خوابان گذر - خواب را بگذار امشب ای پدر
21025- *Babacığım! Bu gece uykudan vazgeç, uykuyu bırak. Bir gece olsun uykusuzların köyüne uğra.*

همچو پروانه به وصلت کشته‌اند - بنگر اینها را که مجنون گشته‌اند
21026- *Şunlara bir bak, mecnun olmuşlar, deli divane olmuşlar; pervane gibi, sevgililerine kavuşmak için ölümü göze almışlar.*
Şeyh Sadi Hazretleri de, ne güzel söylemiş:
"Ey bülbül! Git de, aşkı pervaneden öğren, yandı, can verdi de, sesi çıkmadı."

ازدهایی گشت گویی حلق عشق - بنگر این کشتی خلقان غرق عشق
21027- *Halkın aşk denizinde batmış gemisine bak. Sanki aşkın boğazı, bir ejderhanın boğazı olmuş.*

عقل همچون کوه را او کهربا - اژدهایی ناپدید دل ربا

21028- Gizli, görünmeyen ama gönüller kapan bir ejderha, dağ gibi kocaman akılları, kehribar gibi kapmakta.

طبله‌ها را ریخت اندر آب جو - عقل هر عطار کاگه شد از او

21029- Hangi attarın akli ondan haber aldı ise, tablalarını ırmağa döktü. Varını yoğunu aşkı uğruna feda etti.

Bu beyitte geçen Attar Hazretleri, Hz. Mevlâna'nın çok sevdiği Ferüddin Attar'dır. Nefahat-ül Üns tercümesinin 669. sahifesinde yazıldığı veçhile, bu zat attarlık ederken, bir gün bir derviş çıkagelmiş. "Allah rızası için bir şey ver" demiş. Attar aldırmamış. Derviş, bu sözü bir kaç defa tekrar etmiş, Attar cevap vermeyince, derviş Attar'a "Sen nasıl öleceksin?" diye sormuş. Attar, "Senin öleceğin gibi" demiş. Derviş, "Sen, benim öldüğüm gibi ölebilir misin?" diye sorunca, Attar "Evet" demiş. Dervişin yanında ağaçtan bir çanağı varmış. Yere koyup yatarak, başını o çanağa dayamış, orada "Allah" deyip can vermiş. Bu hâl Attar'a pek dokunmuş, dükkanını dağıtmış, ve derviş olmuş.

لم یکن حقاً له كفوا احد - رو کز این جو بر نیایی تا ابد

21030- Yürü, yürü! Bu ırmağın gerçekten ne eşi vardır, ne de benzeri. Sen, bu ırmaktan ebedî olarak çıkamazsın.

Bu beyitte, İhlas Suresi'nden lafzi iktibas vardır. Yokluk ırmağına dalan bir kimse, mecazi bir vehimden, hayalden ibaret olan fânî varlığını kaydedince, Hakk'ın bekası ile baki olur. Rabbanî vasıflarla vasıflanır. Kendi hakiki sevgilisi ile aralarındaki ayrılık gayrılık zail olur. Hakk'ı haklı görür. Onu, yine onun lütfettiği nur ile idrak eder. Bu mertebeye gelince, âşık maşuk bir olur. Böylece yokluk ırmağına giren, benliğini, maddî varlığını yok eden kimse, eski hâline dönemez. Dolayısıyla mecazi ve mevhum varlığı ile Hakk'a vasıl olamaz. Belki Cenab-ı Hakk'ı manen bularak, Hakk nuru ile vasıflanan bir varlık olur.

چند گویی می‌دانم آن و این - ای مزور چشم بگشای و ببین

21031- Ey yalancı! Gözünü aç da, bir bak. Ne vakte kadar sen, "Şunu bilemem, bunu bilemem" diyeceksin.

Burada, ilahî sevgi ve heyecanla aklını yitirmek, kendinden geçmek, âdetâ mest olmak manasına gelen "Sekk" hâline işaret edilmektedir. Burada Hz. Mevlâna, Hallac-ı Mansur gibi ilahî sevgi ve heyecan içinde aklını yitirmiş, kendinden geçmiş, sesleri açığa vurmuş kişiyi müzevir, yani yalancı olarak vasıflandırmaktadır. Böyle kişiler, "Fena" hâlini, yokoluş keyfiyetini, kendi varlıklarından ve halkın varlığından kurtulmakla bulacağını sanmaktadırlar. Bu görüş, eşyayı Hakk'ın varlığı ile görmek görüşüne aykırıdır.

در جهان حی و قیومی در آ - از وبای زرق و محرومی بر آ

21032- Gösteriş ve yoksulluk vebasından kurtul; daima diri olan, daima yaratmakta bulunan Hakk'ın cihanına gir.

Yani bütün eşyayı Hakkla zinde, zatı ile kaim ve daim olarak gör. Bu beyitte, şu ayet-i kerimeye de işaret vardır: "**Her gün (o) yeni bir ibda'-da olan, yeni bir yaratmada bulunan...**" (Rahman Suresi, ayet 29)

وین ندانم‌هات می‌دانم بود - تا نمی‌بینم همی‌بینم شود

21033- Gir de, görmüyorum sözü, görüyorum sözü olsun. Bilmemeler de, biliyorum kesilsin.

Araf Suresi'nin 143. ayetinde "**Vaktaki Musa, ibadeti için tayin ettiğimiz vakitte geldi. Rabbi ona ilahî sözünü söyledi. Musa, dedi ki: Rabbim! (Cemalini) göster bana, (ne olur) seni göreyim. Buyurdu: Beni katiyyen göremezsın, fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse, sen de beni görürsün. Derken Rabbi o dağa tecelli edince (Rabbinin nuru dağda zuhur edince) onu paramparça ediverdi. Musa da, baygın yere**

düştü. Ayılınca, dedi ki: Seni tenzih ederim, tövbe ederim sana. Ben iman edenlerin ilkiyim” diye buyrulmaktadır. Musa Aleyhisselam, kendisine hücum eden, iştıyak ve özlem ile taşan envar-ı celal ile kendinden geçmiş ve Cenab-ı Hakk’a ayette geçtiği şekilde hitap etmişti. O tecelliye mazhar olunca, yani ilahî keliması işitince, âdeta kendinin dünyada olduğunu unutmuş, bir ahiret ve cennet hayatına kavuştuğunu sanmıştı. Ayette geçen ilahî tecellinin, Allah’ın vahyinin tecellisi olduğunu söyleyenler de var.

Cenab-ı Hakk’ın dünyada bu baş gözüyle görülemeyeceği bir gerçek ise de, kalp gözü ile arifler, Hakk’ın eserlerinde onun yaratma gücünü, güzelliğini, kudretini, sanatını görmektedirler. Nitekim Eşrefoğlu Rumi Hazretleri, bir şiirlerinde:

Âşıklar dost didarını kande baksalar göreler
Musa leyin münacata turi tayin etmeyeler
Tur ne hacet âşıklara, çun her yerde maşuk bile
Daim münacat edeler, birdem ayrı olmayalar.

Yunus Emre Hazretleri de, aynı duyguyu şu şekilde ifade buyurmuştur:

Ne Tur’um var, ne durağım
Hiç yerde yoktur kararım
Hakk’a münacat etmeye
Belli yerim yoktur benim.

زین تلون نقل کن در استواش - بگذر از مستی و مستی بخش باش

21034- Bir heyecanın seni sürüklediği mestlikten, kendini kaybetmekten geç de, mestlik bağışlayıcı, ilahî heyecan verici ol. Şu renkten renge girişten kurtul, onun istivasına gir, itidaline dahil ol.

İstiva, iki şeyin, iki adamın müsavi, yani eşit olmasıdır. Buradaki manası, heyecandan ve coşkunluktan sükûnete, itidale dönmektir. Beyti şu şekilde daha iyi anlayabiliriz: Bu nefsani ve cismani olan mestanelikten geçerek, ilahî sevgi şarabından içip Hakkani mest olduktan sonra, sair taliplere dahi ruhani ve ilahî mestliği bağışlayıcı ol. Bu renkten renge girişten kurtul. Gerçek sevgilinin itidal mertebesine gir. Böylece temkin sahibi olasin ve sehve geri dönesin. Nefsani renkten renge girişten kurtulasın. Böyle yap da, fenadan sonra bekayı bulmuş olan kâmil insan mertebesine ulaş ve başkalarını kemale davet et. Kâmil-i mükemmil, yani başkalarını kemale ulaştıran kâmil insan ol.

بر سر هر کوی چندان مست هست - چند نازی تو بدین مستی بس است

21035- Ne zamana kadar bu mesleğinden, bu kendini kaybetme hâlinen nazlanacaksın. Yeter artık, her sokağın başında bunca aklını yitirmiş var.

جمله يك باشند و آن يك نيست خوار - گر دو عالم پر شود سر مست يار

21036- Eğer iki dünya da, “görünen âlemlerle görünmeyen âlem”, sevgilinin sermestisi olan âşıklarla dolsa, bunların hepsi de bir sayılır. Fakat o bir de, hor sayılmaz.

Burada şu hadis-i şerife işaret edilmektedir: **“Müminler, bir kişi gibidir. Adamın başı ağrısa, bütün bedeni rahatsızlanır; gözü ağrısa, bütün bedeni rahatsızlanır, şikâyet eder.”**

خوار که بود تن پرستی ناری - این ز بسیاری نیابد خواری

21037- Onların bu çokluğu da onlara zarar vermez; onlar, çok olmakla da horlanmazlar. Hor olan kimdir? Bedenine tapan cehennemlik!

کی بود خوار آن تف خوش التهاب - گر جهان پر شد ز نور آفتاب

21038- Eğer dünya, güneşin nuru ile dolup taşsa, o nurlu ışık, o sıcaklık hiç hor olur mu?

چون که ارض الله واسع بود و رام - ليک با اين جمله بالاتر خرام

21039- Fakat bununla beraber, yine de o yücelere çık, salın. Çünkü Allah'ın yeryüzü geniştir, sana da ram olmuştur.

“Ardullahi vasi=Allah'ın yeryüzü geniş” ifadesi Nisa Suresi'nin 97. Ankebut Suresi'nin 56. ayetleri ile Zümer Suresi'nin 10. ayetinde geçmektedir. Bu beyitte, ayetten lafzi iktibas vardır: **“Tarafımızdan söyle: Ey iman eden kullarım! Rabbinizin azabından korkun. Bu dünyada iyi hareket edenler için mukadder bir güzellik vardır. Allah'ın yeryüzü geniştir. Ancak sabredenlere ecirleri hesapsız ödenecektir”** ayetinde geçen sabredenler ile, ibadet, taat ve belalara sabredenler kastedildiği gibi, vatanlarından, akrabalarından ayrılmadan ötürü doğan güçlüklerle, zorluklara sabretmek de vardır.

Sabır, lügatte bir kimseyi bir şeyden alıkoymak, nefsi darlık hâlindeyken zaptetmektir. Nefsi, aklın ve şeriatın emrettiği veçhiyle yahut onların menettiği şeylerden tutmaktır. Nefsi kötülüklerden muhafaza etmek de sabırdır. Buradan çıkacak tasavvufi mana ise, mücadeleyle nefsi günahlardan arındırmak, ihtirasların, nefsanî arzuların çemberinden kurtularak, Cenab-ı Hakk'ın sonsuz ve geniş rahmet sahasına, vasi merhametine doğru ruhani bir uçuş ifade etmektedir. Cenab-ı Hakk, sevdiği kullarına, muttaki müminlere sonsuz ve geniş yeryüzünü ram etmiştir. Onların kurtuluş yollarına açık bırakmıştır.

برتر از وی در زمین قدس هست - گر چه این مستی چو باز اشتهب است

21040- Her ne kadar bu mestilik, bu kendinden geçiş, yüce bir doğana benzerse de, kutluluk alanında ondan daha üstün olanlar da var.

Kutluluk alanından maksat, hakikat alanı, mertebe-yi uluhiyet, mertebe-yi hakikattir.

در دمندهی روح و مست و مست ساز - رو سرافیلی شو اندر امتیاز

21041- Yürü! Herkesten üstün olmada, ruh bağışlamada, bu günden geçişte, bu mest edişte bir İsrafil ol!

İsrafil Aleyhisselam, dört büyük melekten biridir. Kıyamet kopacağı zaman suru, yani dirileri öldürecek olan boruyu bu melek üfleyecektir. O zaman herkes ölecektir. İkinci üfleyişinde, bütün ruhlar kalıplarına girecek, sorgu için herkes dirilecektir. Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde bu hadiseye işaret edildiği gibi, hadis-i şeriflerde de haber verilmektedir.

Bazı ilahî nağmeler, güzel bir ezan sesi, ruhumuzu uyandıran ve bizi bizden alan musiki, şiir, erenlerin sohbeti, bizi beden zindanından çıkarıp aldığı, yukarılara götürdüğü için sura benzetenler bulunur. Yukarıdaki beyitte Hz. Mevlâna, “Bir İsrafil ol da ruh bağışla, bizi bizden al, yücelere yükselt, bizde ilahî bir emanetin bulunduğunu, bizim üstün bir varlık olduğumuzu bize hissettir” demek istemektedir.

Hz. Mevlâna, Divan-ı Kebir'de de bu konuya temas eder:

“Dünya, bir kere daha İsrafil'in üflediği sur sesiyle doldu. Ötelerden, gayb âleminden gelen güvenimiz, huzurumuz meydana çıktı. Ruhumuza manevi azıklar geldi.”

Başka bir beyitte de, “Senin ruhun İsrafil'dir. Onun sesi ile dirilirsin. Sen İsrafil'in suru olduğun için, beden kamışını bomboş bir hâle getir. İçindeki kötülükleri, kirlilikleri at da, ses güzel çıksın” buyurmaktadır.

این ندانم و آن ندانم پیشه شد - مست را چون دل مزاح اندیشه شد

21042- Mest olmuş bir kimsenin gönlüne alay etme düşüncesi gelince, kendine “Bunu bilmem, şunu bilmem” demeyi huy edinir.

تا بگویی آن که می‌دانیم کیست - این ندانم و آن ندانم بهر چیست

21043- Ne sebeple “Bunu bilmem, şunu bilmem” diyoruz? Bildiğimiz kimseyi

söylemek, açığa vurmak istiyoruz da, bunun için böyle diyoruz.

نفی بگذار و ز ثبت آغاز کن - نفی بهر ثبت باشد در سخن

21044- Bir şeyin varlığını inkâr etmek, bir varlığı ispat etmek içindir. Sen inkârı bırak da, söze ispattan başla.

آن که آن هست است آن را پیش آر - نیست این و نیست آن هین واگذار

21045- “Bu yok, o yok” sözünü bırak da, var olanı öne sür.

این در آموز ای پدر ز آن ترك مست - نفی بگذار و همان هستی پرست

21046- Yoku bırak da, var olana secde et, onu düşün. Babacığım! Sen, bu konuyu aşağıda gelecek sarhoş Türk’ün hikâyesinden öğren.

Yukarıda “Bir şeyin varlığını inkâr etmek, bir varlığı ispat etmek içindir. Sen inkârı bırak da, söze ispattan başla. Bu yok o yok, sözünü bırak da, var olanı öne sür” diye söz edildi. Bunları iyice anlamamız gerekiyor: Şöyle ki, herhangi bir sözde birisi nefyedilse, yoktur dese, bu varlığı olan şeyin ispatından ötürüdür. Mesela “La ilahe illallah” dediğimiz zaman, gerçek mabud olmayan tanrıların cümlesini inkâr ile, gerçek mabud olan Allah’ın varlığı ispat edilmektedir. Bu sebeple ey talib-i Hakk, sen, ne kadar, inkâr edilecek şeyler varsa onları bırak da, ispat edilecek şeyden başla. Onu bil ve ondan söz aç. Yani ben, bunu ve onu bilmiyorum, o yok bu yok sözünü bırak da, var olanı öne sür. Bir şairin şu beyti, ne güzeldir:

“La ilahe illallah deryasından, La = yoktur timsahı baş kaldırınca, tufan vaktinde bile Nuh Aleyhisselama teyemmüm etmek farz olur.”

Gerçekten de bu kuruntulardan kurtularak, o yok bu yok sözünü, bu vehmi ve hayali bir tarafa atmak gerekir.

“MAHMUR BİR TÜRK BEYİNİN, SABAH VAKTİ ÇALGICI İSTEMESİ; CENAB-I HAKK’IN DOSTLARINA HAZIRLADIĞI BİR ŞARAP VARDIR, ONU İÇTİLER Mİ SARHOŞ OLURLAR, SARHOŞ OLUNCA DA TERTEMİZ BİR HÂLE GELİRLER, HADİSİNİN TEFSİRİ”

استدعای امیر ترك مخمور مطرب را به وقت صبح و تفسیر این حدیث که ان الله تعالی

شرابا اعده لاولیائه إذا شربوا سکروا و إذا سکروا طابوا، الی آخر الحدیث

تا هر که مجرد است از آن می نوشد می در خم اسرار بدان می جوشد

قال الله تعالی إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ

ما می نخوریم جز حلالی - این می که تو می خوری حرامست

وز شراب خدای مست شوی - جهد کن تا ز نیست هست شوی

Şarap, sırlar küpünde şunun için köpürür: Kim her şeyden geçmiş ise, o şarabı o içsin Cenab-ı Hakk, demiştir ki: İyi kişiler içenler.

Senin içtiğin şarap haramdır; bizse helalden başka bir şey içmeyiz.

Çalış da yokluktan varlığa gel, var ol; Allah şarabından da sarhoş ol, coş.

و ز خمار خمر مطرب خواه شد - اعجمی ترکی سحر آگاه شد

21047- Cahil bir Türk, seher vakti uyandı. Şarabın verdiği mahmurlukla bir çalgıcı istedi.

نقل و قوت و قوت مست آن بود - مطرب جان مونس مستان بود

21048- Can çalgıcısı sarhoşların dostudur. Sarhoşun mezesi de odur, gıdası da, güç ve kuvveti de odur.

باز مستی از دم مطرب چشید - مطرب ایشان را سوی مستی کشید
21049- Çalgıcı, onları sarhoşluğa doğru çeker, götürür. Sonra yine sarhoşluğu ünler, çalgıcının nağmesinden, nefesinden tadarlar.

وین شراب تن از این مطرب چرد - آن شراب حق بدان مطرب برد
21050- O Hakk şarabı, insanı o çalgıcıya, can çalgıcısına götürür. Bu ten şarabı, nağmeyi bu çalgıcıdan dinler.

Bu beytin birinci mısrasında, “O Hakk şarabı, insanı o çalgıcıya götürür?” denilmektedir. Buradaki çalgıcıdan murat, ruhani çalgıcıdır. İkinci mısra da ise, “Bunun şarabı da, güzel sesleri bu çalgıcıdan dinler” dediği zaman bildiğimiz şarabı içerek sarhoş olmuş cahil Türk’ün istediği cismani çalgıcı kastedilmiştir.

Esasen daha evvelki beyitlerde de, Hz. Mevlâna, bu iki çeşit çalgıcıya işaret buyurmaktadır.

Aslında Mevlâna’mızın, can çalgıcısı=ten çalgıcısı diye çalgıcıyı ikiye ayırması, sembolik bir mana taşımaktadır. Şöyle ki musiki, karakterimize, tabiatımıza, huyumuza, niyetimize göre bize tesir eder. İyi karakterli, manaya düşkün bir insanı hoş nağmeler ilahî âleme yükseltirken, bedene ait zevklere düşkün, manadan mahrum kişileri aynı nağmeler, aynı güzel sesler, nefsanî arzulara, cismanî zevklere götürür. Büyük bir sanatkar, büyük bir şair olan Neyzen Tevfik merhum, bir kıtasında bu hakikati ne güzel dile getirir:

*Sanma ciddiyet ile sarfederim sanatımı
Ney elimde suyu durmuş kuru musluk gibidir.
Bizim meyde süfahanın saza meftun oluşu
Nazarımda su içen eşeğe ıslık gibidir.*

Evet... Ruhen düşük olan, eğlenceyi seven sefih kişilerin, içki masasında çalgıcı istemeleri, sazı sevmeleri, su içen merkebe ıslık çalmak gibidir.

İbrahim Hakkı Hazretleri, Marifetname’sinde, musikinin insan ruhuna ve karakterine göre, bu iki yönlü tesiri üzerinde uzun uzun durur. Bu sebeple Beethoven de, “Musiki, erkeklerin yüreklerinden alev, kadınların gözlerinden yaş çıkarır” demiştir. Fakat ruhen asil olan insanı, musiki yüceltir, ötelere götürür. Büyük bir mütefekkir, der ki:

“Musiki, doğrudan doğruya ruha seslenir; ruh da, kendisini ancak musiki yardımı ile en iyi şekilde anlatabilir. Gerçekten musikinin vahşi hayvanları yatıştırarak, kayaları yumuşatacak ve yüzyıllık çınarları eğecek bir kudreti vardır.”

Yine Mevlâna’mızın görüşlerine geelim: Şarabın verdiği baş ağrısından kurtulmak için, cahil Türk’ün seher vakti istediği çalgıcı, onu hoş nağmeler ve güzel sesiyle mahmurluktan kurtaracak çalgıcı, elbette ten çalgıcısı olacaktır.

Hz. Mevlâna, “Can çalgıcısı, sarhoşların dostudur” dediği zaman, burada kasdettiği sarhoşlar, üzüm şarabını içerek sarhoş olmuş cahil Türk gibi olan sarhoş değildir. İlahî aşkla, mana şarabıyla kendinden geçmiş mutlu kişilerdir. Dikkat edilirse anlaşılacaktır ki, Mevlâna Hazretleri, yukarıdaki beyitlerde insanı iki yönü ile ifade etmektedir. “İnsanın bir ruhani yönü, bir de cismanî yönü vardır. Tevhit şarabını, sevgi şarabını içen ve gönlünde ilahî heyecan uyanan kimse, can çalgıcısına koşar” diyor. Kimdir bu can çalgıcısı? Ruhani çalgıcı, ilahî mürşit olan kâmil insan, Rabbani mürşit, ruhani muhtarip olan kâmil insan, Hakk’ı arayan kişiyi ruhani sözleri, temiz hâli, ilmi ve faziletiyle dünya kirliliklerinden uzaklaştıracak, mana âlemine götürecektir.

Ten şarabını içen de, cismanî çalgıcının tesiri altında kalacak, bedene ait olan nefsanî nazlara, cismanî zevklere doğru koşacaktır. Gerçekten cismanî olan, bedene ve aşağı duygulara düşkün olan kimse, güzel seslerden, musikiden ten zevki alır. Ondan şehvet duyguları ve nefsanî arzuları uyanır. Hâlbuki ruhani zevki olan, manaya düşkün bulunan kimse, hoş sesleri, musikiyi dinlerken, içinde manevî zevkler uyanır ve âdeta kanatlanır, ruhani âleme uçar. Böylece ruh ehli, mana ehli, çalgıcıdan ruhani zevk alır. Ten ehli de, musikide ten şarabını, beden zevkini nuşeyler. Bu sebeptendir ki eskiler, “Musiki, zahidin zühdünü, fasıkın de fıskını artırır” demişlerdir.

لیک شتان این حسن تا آن حسن - هر دو گر يك نام دارد در سخن

21051- Sözde ikisinin de adı birdir ama bu Hasanla o Hasan arasında fark vardır.

Aynı adı taşıyan iki kişinin adları aynıdır, kişilikleri ve huyları başka başkadır. Can çalgıcısı, ten çalgıcısı, ikisi de çalgıcı adını taşır ama tesirleri başka başkadır.

لیک خود کو آسمان تا ریسمان - اشتباهی هست لفظی در بیان

21052- Söze gelince, arada anlatışta bir şüphe var. Fakat öze gelince, manaya gelince, gökyüzü nerede? İp nerede?

Yani kelime olarak gökyüzü, yani asuman, ip manasına gelen risman kelimesiyle söz itibariyle telaffuzda aynı sesi veriyor. Fakat mana itibariyle birbirinden çok ayrı.

اشترک گبر و مومن در تن است - اشتراك لفظ دایم ره زن است

21053- Sözlerdeki birlik, hep yol kesici ve insanı şaşırtıcıdır. Ateşe tapan bir insanla Allah'a inanan bir müminin birliği, benzerliği ten bakımındandır.

تا که در هر کوزه چه بود آن نگر - جسمها چون کوزه‌های بسته سر

21054- Bedenler, tenler, ağızları kapalı testilere benzerler. Sen, testinin içinde olana bak, testiye bakma.

کوزه‌ی این تن پر از زهر ممت - کوزه‌ی آن تن پر از آب حیات

21055- O ten testisi, ab-ı hayatla doludur. Bu ten testisi ise, ölüm zehiri ile dolu.

ور به ظرفش بنگری تو گمراهی - گر به مظروفش نظر داری شهی

21056- İçine bakarsan, kurtuluş yolunu bulursun, kurtulursun, fakat sadece dışına bakarsan, sapırsın, yoldan çıkarsın.

معنیش را در درون مانند جان - لفظ را مانده‌ی این جسم دان

21057- Sözü, kelimeyi şu beden gibi bil; manası, ne olduğu, can gibi onun içinde saklanmıştır.

دیده‌ی جان جان پر فن بین بود - دیده‌ی تن دایما تن بین بود

21058- Ten gözü, daima teni görür. Can gözü ise, hünerlerle, mertebelerle dolu olan canı görür.

صورتی ضال است و هادی معنوی - پس ز نقش لفظهای مثنوی

21059- Bunun gibi Mesnevî'nin sözlerindeki görünüş, ihtiva ettiği bazı hikâyeler yüzünden görünüşe bakan yolunu saptır. Manasını, hikâyelerin ötesinde bulunan hakikatleri göreniyse, hidayete erdirir, doğru yolu gösterir.

هادی بعضی و بعضی را مضل - در نبی فرمود کاین قرآن ز دل

21060- Cenab-ı Hakk da, "Bu Kur'an, gönül yüzünden bazıların da yolunu, saptırır, azdırır" buyurmuştur.

Bu beyitte, Bakara Suresi'nin 26. ayetine işaret edilmektedir: "Cenab-ı Hakk, o misalle (Kur'an ile) birçoğunu şaşırtıp saptırır ve yine onunla bir çoğunu yola, hidayete erdirtir ve onunla, ancak fasıkları şaşırtır."

پیش عارف کی بود معدوم شی - الله الله چون که عارف گفت می

21061- Allah Allah, arif bir kimse şaraptan bahsetse, onu manasız sanma; onun nazarında şarap, bildiğimiz maddi şarap değildir. Arif için hiçbir şey yok değildir. Her şeyin bir manası vardır.

کی ترا وهم می رحمان بود - فهم تو چون بادهی شیطان بود

21062- Senin anlayışın, şeytanın şarabına benziyor. Rahmanın şarabına senin aklın ermez ve hemen oralara kadar yükselmez.

این بدان و آن بدین آرد شتاب - این دو انبازند مطرب با شراب

21063- Bu ikisi, musiki ile şarap, eştir, eşittir. O, buna koşar gelir; bu, ona koşar gider.

مطربانشان سوی میخانه برند - پر خماران از دم مطرب چرند

21064- Mahmurlar, çalgıcının nefesinden gıdalanırlar. Çalgıcı da, musikinin tesiriyle onları meyhaneye götürür.

Şarabın tesiri ile mahmur olmuş kişiler, zaten meyhanedeydiler. Çalgıcının onları tekrar meyhaneye götürmesi ne demektir? Burada iki meyhane var. Birisi bildiğimiz, şarabı içerek mahmur olmuş kişilerin bulunduğu meyhane. Bu meyhanede çalgıcının çalgısı ve güzel sesi ile gıdalanan, ruhen zevk duyan mahmurlar, bulundukları tabii meyhaneyi bırakırlar, ruhen yükselirler. Ruhları günlük hayatın tozlarından temizlenir. Manevi heyecanla dalgalanır. Musikinin gönlü okşayan ve ona ince zevkler, duygular veren, şefkata, merhamete, insanlığa götüren ve onu günahlardan arındıran şifalı tesiriyle, kişi günahlarından kurtulur, temiz bir insan olur. Böylece ten meyhanesinden çıkar, hakikat meyhanesi olan can meyhanesine, aşk meyhanesine gelir.

دل شده چون گوی در چوگان اوست - آن سر میدان و این پایان اوست

21065- Birinci meyhane, ten meyhanesi, aşk meydanının başı, başlangıç noktası; o ikinci meyhane, can meyhanesi de, aşk meydanının sonudur. Gönül, bu aşk meydanının çevganının topu olmuştur.

در سر ار صف راست آن سودا شود - در سر آن چه هست گوش آن جا رود

21066- Tabiatta, tıynetle ne varsa, kulak o taraftan gelen sesleri duyar. Başa safra vurunca, yanar sevda olur.

İnsanda iki çeşit kulak vardır. İnsanın yaratılışı, tabiatı iyi ise, said bir insansa, onun kulağı mana kulağı kesilir; o, hep ruhi, yüksek ve manevi sözler duyar. Aksine onun tabiatı şaki ise, yaratılışı fena ise, onun kulağı nefsanî sözler işitir; bedene ait, tene ait sesler duyar. Böylece insanlığını kaybeder. Eski bir inanca göre, safra başa vurunca sevda kesilirmiş. Sevda da, akılsızlığı doğurmuş.

والد و مولود آن جا يك شوند - بعد از آن این دو به بی‌هوشی روند

21067- Ondan sonra bu ikisi de, kendinden geçiş âlemine giderler. Orada baba ile oğul birleşir, bir olur.

Akıl safrası sevda-yı aşka çevrilince, çalgıcının güzel nağmeleri ile sermest olan mahmur kişiler de, kendinden geçiş âlemine giderler. Kendilerini kaybederler. Beyitte geçen baba, ilahî neferler, güzel sesleri çıkaran ruhani çalgıcıyı göstermektedir. Oğuldan maksat, çalgıcının güzel sesinden can şarabı içen mahmur kişidir. Her ikisi de, kendinden geçiş âlemine giderler. Senlik ve benlik ortadan kalkar. Müritlik, şeyhlik mertebesi bir olur. Mürit, şeyhte yok olur.

مطربان را ترك ما بیدار کرد - چون که کردند آشتی شادی و درد

21068- İşte böylece, sevinç ve neşe üzüntü ile barışıp uzlaştınca, bizim cahil Türk de çalgıcıları uyandırır.

که انلنی الکاس یا من لا اراک - مطرب آغازید بیتهی خوابناک

21069- Çalgıcı, uyutucu bir beyit okumaya başladı. Ey yüzünü göremediğim sevgili! Bana bir kadeh sun!

غایه القرب حجاب الاشتباه - أنت وجهی لا عجب ان لا اراه

21070- Sen, benim yüzümsün, hakikatimsin, seni görmezsem şaşılmaz. Yakınlığın son derecesi, şüpheyi düşme perdesiyle bürünmedir.

Ben, sen oldum; sen, ben oldun. Ben, ten oldum; sen, can oldun. Bundan sonra kimse, ben ayrımı, sen ayrısın diyemez artık.

من وفور الالتباس المشتبك - أنت عقلی لا عجب ان لم اراک

21071- Sen, benim aklısın, sen göremezsem buna şaşılmaz. Birbirine benzeyen şeylerin çokluğu yüzünden seni göremiyorum.

کم اقل یا یا نداء للبعید - جئت اقرب أنت من حبل الوريد

21072- Sen bana şah damarımdan daha yakınsın, sana nasıl seslenebilirim? Ey diye sesleniş, uzaklarda bulunan için kullanılır.

Burada şu ayet-i kerimeye işaret var: “Biz, ona şahdamarından daha yakınız.” (Kaf Suresi, ayet 16)

Hız. Mevlâna, Divan-ı Kebir’de:

“Dostumuzla beraber oturmuşuz, onun yanındayız. Öyle olduğu hâlde dosta, ‘Ey dost, dost nerede’ diye soruyoruz. Dostun mahallesinde bulunduğumuz hâlde, sarhoşluğumuzdan olacak, ‘Dost nerede? Dost nerede?’ deyip duruyoruz.”

کی اکتم من معی ممن اغار - بل اغالطهم أنادی فی القفار

21073- Ben, kıskançlıktan ötürü yanımdaki sevgiliyi gizlemek için dağlarda, çöllerde seni çağırıp duruyorum.

“BİR KÖRÜN HZ. MUHAMMED MUSTAFA’NIN S.A.V. EVİNE GELMESİ; ALLAH RAZI OLSUN AYŞE’NİN KÖRDEN KAÇMASI; RESUL’ÜN A.S. NEYE KAÇIYORSUN, O SENİ GÖRMÜYOR Kİ, DEMESİ ÜZERİNE, HZ. AYŞE’NİN PEYGAMBERE CEVABI”

در آمدن ضریر در خانه‌ی مصطفی علیه السلام و گریختن عایشه از پیش ضریر و گفتن رسول علیه السلام که چه می‌گریزی او ترا نمی‌بیند، و جواب دادن عایشه رسول را صلی الله علیه و آله و سلم

کای نوا بخش تنور هر خمیر - اندر آمد پیش پیغمبر ضریر

21074- Peygamberimizin yanına bir kör adam geldi de, “Ey herkesin gönül verdiği, ey herkesin hararetle istediği, aradığı, ey herkese yardım elini uzatan aziz Peygamber!” dedi.

مستغاث المستغاث ای ساقی‌ام - ای تو میر آب و من مستسقی‌ام

21075- Ben susuzum, su istiyorum, bütün sular senin emrinde; sen, su emirsin, bana su lütfet, benim susuzluğumu gider.

عایشه بگریخت بهر احتجاب - چون در آمد آن ضریر از در شتاب

21076- O kör adam kapıdan girer girmez, Ayşe görünmemek için hemen kaçtı.

از غیوری رسول رشکناک - ز انکه واقف بود آن خاتون پاک
21077- *Çünkü o temiz kadın, kıskanç Peygamber'in bu husustaki hassasiyetini biliyordu.*

ز انکه رشک از ناز خیزد یا بنون - هر که زیباتر بود رشکش فزون
21078- *Kim çok güzelse, onun kıskançlığı o derece fazla olur. Çünkü kıskançlık, nazdan fazla sevgiden doğar.*

چون که از زشتی و پیری آگهند - گنده پیران شوی را قما دهند
21079- *Kokmuş, çok ileri yaştaki ihtiyar kadınlar, kendi çirkinliklerini, ihtiyarlıklarını bilirler de, kocalarına kuma alırlar.*

کی بدهست ای فر یزدانیش عون - چون جمال احمدی در هر دو کون
21080- *İki dünyada da Ahmet'in güzelliği gibi güzellik kimde var? Allah'ın nuru onu süslemede, güzelleştirmede.*

غیرت آن خورشید صد تو را رسد - نازهای هر دو کون او را رسد
21081- *İki dünyada da nazlanmak, ona yakışır. Güneşten de yüzlerce kat nurlu olan o yüce varlığa kıskançlık da layıktır.*

در کشید ای اختران هی روی را - که در افگندم به کیوان گوی را
21082- *Ben, nurlar saçan topumu Zuhal yıldızına attım. Ey yıldızlar! Yüzlerinizi çeviriniz.*

Buradaki yıldızlar, akıllıları ve yeğenleri temsil etmektedir. Nur-u Muhammedî hepsine üstün gelmekte, hepsinin gözlerini kamaştırmaktadır. Bu sebeple onlara "Yüzlerinizi, gözlerinizi perdeler arkasına çekiniz, gizletiniz" demektedir.

ور نه پیش نور من رسوا شوید - در شعاع بی نظیرم لا شوید
21083- *Eşi benzeri olmayan ışığımda, nurumda yok olunuz. Yoksa nurumun karşısında çok küçük düşersiniz, çok değersiz kalırsınız.*

کی روم الا نمایم که روم - از کرم من هر شبی غایب شوم
21084- *Ben her gece, keremimden, lütfumdan kaybolurum. Gider gibi görünürüm.*

پر زنان پرید گرد این مطار - تا شما بی من شبی خفاش وار
21085- *Gider gibi görünürüm ki, siz de bir gecelik olsun, bizsiz şu âlemde yarasalar gibi kanat çırpın.*

باز مست و سرکش و معجب شوید - همچو طاوسان پری عرضه کنید
21086- *Tavus kuşları gibi kendinizi gösterin, kanatlarınızı açın, gururdan sarhoş olun. Kendinizi beğenirsiniz. Baş kaldırarak, kurularak yürüyün.*

همچو چارق کاو بود شمع ایاز - بنگرید آن پای خود را زشت ساز
21087- *Fakat arada sırada çirkin ayaklarınıza bakmayı da unutmayın. Ayaz'a çarıkları nasıl ışık tuttu yol gösterdi ise, nereden geldiğini ona hatırlattı ise, siz de çirkin yönlerinizi görünüz de, kendinize geliniz.*

تا نگرديد از منی ز اهل شمال - رو نمايم صبح بهر گوشمال

21088- *“Benlik yüzünden sola sapan cehennemliklerden olmayasınız” diye, sizi doğru yola çekip götürmem için, sabahleyin yine yüz gösteririm.*

نهی کردست از درازی امر کن - ترك آن كن كه دراز است آن سخن

21089- *Bırak bu sözü. Bu söz uzundur. “Kün” emrini veren “Uzun söz söylemeyin” buyurmuştur.*

“HZ. MUHAMMED MUSTAFA ALEYHİSSELAMIN, GÖNLÜMDEKİNİ BİLİYOR MU, YOKSA SÖYLENEN BİR SÖZÜ MÜ TAKLİT EDİYOR DİYE ANLAMAK İÇİN, ALLAH RAZI OLSUN AYŞE’Yİ SINAMASI VE NEDEN GİZLENİYORSUN, GİZLENME, KÖR SENİ GÖRMÜYOR Kİ, DEMESİ”

امتحان کردن مصطفی علیه السلام عایشه را که چه پنهان می‌شوی پنهان مشو که اعمی ترا نمی‌بیند تا پدید آید که عایشه از ضمیر مصطفی علیه السلام واقف هست یا خود مقلد گفت ظاهر است

او نمی‌بیند ترا کم شو نهان - گفت پیغمبر برای امتحان

21090- *Peygamber, Hz. Ayşe’yi imtihan etmek için, “O seni görmüyor ki, pek o kadar gizlenme” dedi.*

او نبیند من همی‌بینم و را - کرد اشارت عایشه با دستها

21091- *Ayşe, elleri ile işaret ederek, “O beni görmüyor ama ben onu görüyorum” demek istedi.*

پر ز تشبیهات و تمثیل این نصوص - غیرت عقل است بر خوبی روح

21092- *Bu öğüt vericinin sözlerinin teşbihlerle, örneklerle dolu olması, aklın ve ruhun güzelliği yüzünden onu kıskanmasından, onu kimseye göstermek istemeyişinden ileri gelmiştir.*

Güzeller, her zaman kıskanç olurlar. Yukarıdaki beyitlerde geçtiği üzere, güzellik nazla beraberdir. Güzelliği tamamen bitmiş çok ihtiyar bir kadın nesine nazlansın. O kendi durumunu bildiği için, kendi eliyle kocasına yeni bir eş alabilmektedir. Akıl da, ruhun güzelliğini kıskandığı için, onun daima örtülü olmasını ister. Nasıl ki arifler, hakikati açıkça söylemezler, onu temsil ve teşbihlerle kinaye ve işaretlerle anlatırlar. İşte Hz. Ayşe’nin Cenab-ı Peygamber’e kör adamı işaret ederek verdiği cevap, kâmil olan velinin, hakikati bir takım temsil ve işaretlerle bildirmesi gibidir ki, burada insan-ı kâmilin akli Hz. Peygambere, ruhu da Hz. Ayşe’ye benzetilmiştir. Kör adam ise, o derin manayı anlamayan âciz kimselerdir.

Buradaki kıskançlık, bizim hayatımızda geçen ve hasede benzeyen kıskançlık değildir. Bu kıskançlık, hakiki aşkın maşuk tarafından yalnız kendisine hasredilmesini istemesidir.

عقل بر وی این چنین رشکین چراست - با چنین پنهانی کاین روح راست

21093- *Bu ruh bu kadar gizliyen, akıl neden onu bu derece fazla kıskanır?*

İlahî bir emanet olan kutsal ruh, gizli bir hazinedir. Bu sebeple onun eşsiz güzelliğini, gönül gözleri kapalı olanlar göremezler. Onun güzelliği perdeler arkasında gizlendiği hâlde, akıl yine onun üstüne titrer, onun gizli ve örtülü kalmasını ister. Onu pek kıskanır.

آن که پوشیده‌ست نورش روی او - از که پنهان می‌کنی ای رشک خو

21094- *Ey kıskanç huylu akıl! Nuru yüzünde parlayan o güzeli kimden*

gizleyebilirsin?

فرط نور اوست رویش را نقاب - می رود بی روی پوش این آفتاب

21095- Şu güneş de, yüzünü örtmeden dolaşır durur. Fakat pak ve üstün olan nuru, göz kamaştıran ışığı yüzüne örtü olmadadır.

کافتاب از وی نمی بیند اثر - از که پنهان می کنی ای رشک ور

21096- Ey kıskanç akıl! Güneşin bile göremediği güzeli kimden gizliyorsun?

Bu beyitte geçen güneşle Mevlâna, dünyamızı aydınlatan güneşi kasdetmekte, bir evvelki beyitteki güneş ise, mana güneşinin sembolü olmaktadır. Bu iki beyti, şu şekilde anlayabiliriz: Mana güneşi, yüzünü örtmeden dolaşır. Onun üstün aydınlığı, ilahî nuru, ona perde kesilmiştir. Herkesin gözünü kamaştırmakta, gözlere görünmemektedir. Bizim dünyamızı aydınlatan güneş bile, nurlar saçan mana güneşini göremezken, ey kıskanç akıl, sen, o üstün güzeli kimden gizliyorsun?

کز خودش خواهم که هم پنهان کنم - رشک از آن افزونتر است اندر تتم

21097- Fakat bende öyle bir kıskançlık var ki, onu kendimden bile kıskanır, kendimden bile gizlemek isterim.

باد و چشم و گوش خود در جنگ من - ز آتش رشک گران آهنگ من

21098- Çok çetin kıskançlık ateşimin tesiriyle, iki gözümle iki kulağım bile benimle cenge girmiştir.

Yukarıdaki beyitleri nasıl anlayacağız? İlahî güzelliğe karşı duyulan aşırı sevgi, insanı kendi duygularına ve uzuvlarına karşı kıskançlığa sürükler. Esasen onu, onun sevgisini layığıyla idrak etmekten âciziz.

İlahî sevgiyi layığıyla idrak etmek, onu gerçekten kavrayabilmek için vücudumuza ait şu beş beşeri duygudan kurtulmamız gerekmektedir. Âdeta o büyük varlığı, duygularımızın ve zavallı idrakimizin ötesine geçerek, Allah'ın ihsan edeceği başka bir duygu ile, gönül duygusu ile ruhumuzun manevi sezişi ile anlamaya çalışmamız lazımdır. Yani onu, onunla bulacağız. Fakat Hz. Mevlâna, mana gözleri açık üstün bir varlık olduğundan, yukarıdaki beyitlerde şunu demek istiyor: Gerçek sevgiliyi çok kıskandığımdan ötürü, onu müşahade ettikleri için iki gözümle cenkтейim. Keza, o sevgilinin sözlerini duyuyorsunuz diye iki kulağımla da savaştayım. Onları kıskanıyorum. Bizlere gelince, bizlerin şöyle düşünmesi gerekiyor:

Gerçekten de söze gelmeyen, yani sözle ifadesi mümkün olmayan ilahî aşkın hakikatinin ifadesi, kendisine âdeta hicap olmuş, perde kesilmiştir. Söz ile açıklamaya çalıştıkça, daha çok gizlenir. Yukarıda arzedildiği gibi, onu ancak yine onun lütfu ile, gönül duygusu ile hissedebileceğiz. Yunus Emre Hazretleri, ne güzel söylemiş:

Senin kokun duydu canım
Terkin vurdu bu cihanın
Bilmezem söyle mekanın
Seni nerde isteyeyim?

Başka bir şair de, Yunus'u kendine yol göstermesi için gönlüne sığınıp diyor ki:

Kılavuz ol, gel sen bana
Yöneldim dosttan yana
Bakmayalım önden sona
Gel dosta gidelim gönül.

پس دهان بر بند و گفتن را بهل - چون چنین رشکیستت ای جان و دل

21099- Ey can, ey gönül! Mademki sende böyle bir kıskançlık var. Hiç olmazsa ağzını yum, söz söylemeyi bırak.

از سوی دیگر بدراند حجاب - ترسم ار خامش کنم آن آفتاب

21100- Fakat susmadan da korkuyorum. Susarsam, o güneş bir başka taraftan perdeyi yırtar, görünür diye düşünüyorum.

Gerçekten de Hakk'ın güzelliği, hakikatin ışığı perdelenemez, örtülemez. Sen kapıyı kaparsan, o pencereden başını çıkarır, güzelliğini açığa vurur.

که ز منع آن میل افزون تر شود - در خموشی گفت ما اظهر شود

21101- Susmakla, sözümüz daha tesirli olur. Dilsiz-dudaksız konuşmakla, duygularımızı daha açık anlatabiliriz. Onu görünmekten kıskanırsak, menedersek, görünmeye olan meyli daha çok artar.

Lisan-ı kâl, ağızımızda bulunan maddi dilimiz sustuğu zaman, lisan-ı hâl, yani gönül dili, mana dili, hiçbir kelimenin ifade edemeyeceği hakikatleri, çok derin ve çok manalı şekilde açığa vurur. Daha doğrusu, ağızımızdaki dilimizin konuşması, susması, gönül dilimizin konuşmasına imkan verecektir. Gönül dilimizin konuştuğu şeyler bildiğimiz kelimeler olmadığı için, daha doğrusu o başka bir dil konuştuğu için, onun manevi dili bize, bizim fâni dilimizin konuştuğu sözlerden, kullandığı kelimelerden daha çok duygu ve ifade edilmez ruhi zevk ilham edecektir. Ne diyor bir şair:

“Sen sus; hadiseleri, ağlayan göz söylesin.”

Başka bir şair de, kullandığı kelimelerin gönlündeki duyguları ifade edemediğinden şikayet etmektedir:

*Bilmezdim şarkıların bu kadar güzel
Kelimelerin kifayetsiz olduğunu
Bu derde düşmeden önce.
Bir yer var, biliyorum
Her şeyi söylemek mümkün
İyice yaklaşmışım duyuyorum
Anlatamıyorum.*

جوش احببت بان اعرف شود - گر بغرد بحر غرهش کف شود

21102- Deniz coşunca, coşkunluğunu köpük hâlinde ortaya kor. Köpürüşü de, “Bilinmeyi sevdim, bilmek istedim” sırrını açığa vurur.

Bu beyitte, şu kuts-i hadise işaret vardır: “Ben, gizli bir bir hazine idim, bilmek istedim ve bilineyim diye halkı yarattım.

Her ne kadar İbn Hacer ve İbn Teymiye gibi âlimler böyle bir hadise rastlanmadığını beyan etmişlerse de, bu hadisin tasavvuf dünyasında oldukça fazla zikredildiği bilinmektedir.

Gerçekten de, hakikat deryasında gayb-ı hüviyet mertebesinde “Allah vardı, onunla beraber hiç bir şey yoktu” hadisi gereğince, esma ve ilahî sıfatların Allah'ın zatından örtülü, bilinmez bulunduğu, ezel âleminde, esma ve sıfat cevherleri gizli bir hazineydi. Her güzellik, görünmek ve bilmek istediği gibi, Cenab-ı Hakk da bilmek ve güzelliğini her şeyde göstermek ve kendi güzelliğini görmek için kâinatı yarattı. Gökler, felekler ulvi ve aydınlıktı. Toprak ise, süfli ve güçsüzdü. Allah'ın kudreti, her şeyi güzel yaratma gücü, süfli ve kuvvetsiz olan toprağın üstünde, yüksek zatına tam mazhar olacak bir varlık olan ve bir halife olan Âdem'i yarattı. Âdem'in manevi nuru ile değersiz toprağın parlaklığı, eflakın nuruna üstün geldi. Cenab-ı Hakk'ın bu üstün yaratma gücü, en çok şerefli bir varlık olan insanda kendini gösterdiği gibi, kâinatta her şeyde, yarattığı her mahlukta, bitkilerde, hayvanlarda, böceklerde, denizlerin diplerinde yaşayan insana şaşkınlık veren balıklarda, havada uçan kuşlarda, kelebeklerde, hülâsa her şeyde, her şeyde onun kudreti, güzelliği sergilenmektedir. Kâinat ve dünya, baştan başa onun güzel yarattığı eserlerle donanmıştır. Onları ibretle, hayranlıkla temaşa etmemiz gerekmektedir.

عين اظهار سخن پوشیدن است - حرف گفتن بستن آن روزن است

21103- Cenab-ı Hakk'tan, onun sayısız güzel eserlerinden bahsetmek, Hakk'ın kendi güzelliğini göstermekte olduğu pencereyi kapatmak gibidir. Bu hususta söz söylemek, onun hakikatini göstermeye kalkışmak, o vahdet güneşini, o gerçek güzelliği gizlemek olur ki, buna imkân yoktur.

تا کنی مشغولشان از بوی گل - بلبلا نه نعره زن در روی گل

21104- Güle karşı bülbüller gibi öt, şakı; böylece onları oyala, onlara gülün kokusunu duyurma, hissettirme.

سوی روی گل نپرد هوششان - تا به قل مشغول گردد گوششان

21105- Onların kulakları, söze takılsın kalsın da, akılları güle doğru uçmasın, gülü düşünmesinler.

Yukarıdaki beyitlerde mecazi manalar vardır. Gül, Cenab-ı Hakk'ı göstermektedir. Bülbüller de, Hakk âşıklarının sembolüdür. Bu âşıklar, hakikat gülünden ayrı düşmüşlerdir. Mürşid-i kâmil, Hakk âşıklarına o manevi gülden bahsetmekte, bazı sır ve manalar beyan etmektedir. Mürşid-i kâmil, gönlündeki manevi gülden söz açar, ilahî aşkla bülbüller gibi terennümde bulunur. Böylece Hakk'ı arayanları manevi güle doğru götürmeye teşvik eder. Fakat mürşitlerin güzel sözleri, ilahî terennümleri, manevi gülü taliplerden gizler. Çünkü taliplerin kulakları, mürşitlerin güzel sözlerine, süslü kelimelerine takılır kalır da, onlar, manevi gülün kokusunu alamazlar. Belki de taliplerin henüz manevi gülün kokusunu almaya kabiliyetleri yoktur. Onların tedrici şekilde, bu mana gülünün kokusunu alma istidadını elde etmeye çalışmaları gerekir.

در حقیقت هر دلیلی ره زنی است - پیش این خورشید کاو بس روشنی است

21106- Hele pek nurlu, pek parlak olan bu güneşin karşısında her delil, her kılavuz, hakikatte bir yol vurucudur.

Eserleri ile açıkça görünen, hissedilen Cenab-ı Hakk'ın varlığını bir takım delillerle ispata çalışmak lüzumsuzdur. Bu gibi sözler, deliller, ispatlar, Hakk yolunun yolcularının ayaklarına takılan taşlar, takozlar gibi birer engeldir. Uzun boylu ispata, delillere lüzum yoktur ama... Bir şair, ne güzel söylemiş:

Varlığım, halıkımın varlığına şahittir,

Başka burhan-ı kavi var ise de zaidir.

Başka bir şair de, şunları yazmış:

Okursanız bir kitabı

Sahibini sorarsınız.

Gördünüz mü bir hoş yapı

Yapan kimse ararsanız.

Sahipsiz mi yerler, gökler?

Düşününce insan anlar

Her şey bize ispat eder,

Büyük kadir bir Allah var.

“ÇALGICI, TÜRK BEYİNİN MECLİSİNDE ŞU GAZELİ OKUMAYA BAŞLADI: GÜL MÜSÜN, SÜSEN Mİ, YOKSA AY MI, BİLMİYORUM Kİ BU PERİŞAN ÂŞIKTAN NE İSTERSİN, BİLMEM Kİ; TÜRK BEYİ BUNU DUYUNCA, BİLDİĞİNİ SÖYLE BE, DİYE BAĞIRDI; ÇALGICI DA, ONA CEVAP VERDİ”

حکایت آن مطرب که در بزم امیر ترک این غزل آغاز کرد

از این آشفته‌ی بی‌دل چه می‌خواهی نمی‌دانم - گلی یا سوسنی یا سرو یا ماهی نمی‌دانم

و بانگ بر زدن ترک که آن بگو که می‌دانی و جواب مطرب امیر را

در حجاب نغمه اسرار اُست - مطرب آغازید پیش ترک مست

21107- Çalgıcı, sarhoş Türk'ün huzurunda nağmelere gizleyerek Elest sırlarını söylemeye başladı

Burada Araf Suresi'nin 172. ayetine işaret vardır: *"Hani Rabbin Âdemoğullarından, onların sırtlarından (sulblerinden) zürriyetlerini çıkarıp kendilerini kendilerine şahit tutmuş, Ben sizin Rabbiniz değil miyim, demişti. Onlar da: Evet, (Rabbimizsin) şahit olduk, demişlerdi. İşte bu şahitlerindir, kıyamet günü: Bizim bundan haberimiz yoktu, dememeniz içindi."*

Birçok müfessir bu ayette, Cenab-ı Hakk'ın ruh âleminde ruhlara hitap ettiği ve ruhların da "Evet" diye cevap verdiklerini ve burada bir ahit yapıldığını beyan etmişlerdir. Bu, Cenab-ı Hakk ile bütün insan ruhlarının ezeli ahdidir.

من ندانم تا چه می‌خواهی ز من - من ندانم که تو ماهی یا وثن

21108- Bilmem ki, sen ay mısın, put musun; bilmem ki, benden ne istersin?

تن ز من یا در عبارت آرمت - می‌ندانم که چه خدمت آرمت

21109- Bilmem ki sana nasıl hizmet edeyim? Nasıl bir kulluk da bulunayım? Susayım mı, yoksa sözlerimle seni öveyim mi?

می‌ندانم من کجایم تو کجا - این عجب که نیستی از من جدا

21110- Şaşılacak şey şu ki, sen hem benden ayrı değilsin; Hem de ben neredeyim, sen nerdesin bunu bir türlü bilemiyorum.

Bu beyitte, *"Her nerede bulunursanız bulununuz, Allah sizinle beraberdir"* (Hadid Suresi, ayet 4) ayetine işaret vardır.

Hiz. Mevlâna, şu rubailerinde bu konuya temas eder:

"Hakikatte senin ruhunla benim ruhum birdir. Sen bende, ben de sende peyda olur ve saklanırız. Ben, kendi kendime düşünür de derim ki: O benim midir, senin midir? Çünkü ikimiz arasında, benle sen yokuz."

گاه در بر گاه در خون می‌کشی - می‌ندانم که مرا چون می‌کشی

21111- Bilmiyorum beni nasıl çekiyorsun da, bazen karalarda yürütüyor, bazen da karlara buluyorsun.

می‌ندانم می‌ندانم ساز کرد - همچنین لب در ندانم باز کرد

21112- Böylece "Bilmiyorum"la söze başladı, "Bilmiyorum, bilmiyorum" demeye devam etti.

ترك ما را زین حراره دل گرفت - چون ز حد شد می‌ندانم از شگفت

21113- "Bilmiyorum" sözü haddi aşınca, Türkümüzün sabrı tükendi.

تا علیها بر سر مطرب رسید - بر جهید آن ترك و دبوسی کشید

21114- Öfkelenip yerinden fırladı, topuzunu çekti, çalgıcının başına dikildi.

گفت نه مطرب کشی این دم بد است - گرز را بگرفت سرهنگی به دست

21115- Bir çavuş, gürzü eliyle tuttu. "Zavallı bir çalgıcıyı öldürmek size yaraşmaz" dedi.

کوفت طبعم را بکوبم من سرش - گفت این تکرار بی‌حد و مرش

21116- Emir, "Şu sayısız tekrarları kafamı şişirdi. Bari onun kafasını ezeyim de görsün" diye söylendi.

ور همی‌دانی بزن مقصود بر - قلتبانا می‌ندانی گه مخور

21117- *Ey kaltaban! Bilmiyorsan, manasız şeyler söyleme; biliyorsan, ne söyleyeceksen söyle.*

می‌ندانم می‌ندانم در مکش - آن بگو ای گیج که می‌دانی‌اش

21118- *Ey ahmak! Ne biliyorsan onu söyle, "Bilmiyorum, bilmiyorum" deyip durma.*

تو بگویی نه ز بلخ و نه از هری - من بیرسم کز کجایی هی مری

21119- *Ben, "Neredensin, nerelisin" diyorum; sen, "Ne Belh'tenim, ne Herat'tanım" diyorsun.*

در کشی در نی و نی راه دراز - نه ز بغداد و نه موصل نه طراز

21120- *Ne Bağdat'tanım, ne Musul'dan, ne Taraz'dan... Ne, ne diye sözü uzatıp duruyorsun.*

هست تنقیح مناط این جایگه - خود بگو من از کجایم باز ره

21121- *Nerelisin, söyle de kurtuluver. Burada meramını söylemen aptallıktır.*

تو بگویی نه شراب و نه کباب - یا بیرسیدم چه خوردی ناشتاب

21122- *Yahut da sana, "Ne içtin?" diye soruversem, sen "Ne şarap içtim, ne kebab yedim" diyorsun.*

آن چه خوردی آن بگو تنها و بس - نه قدید و نه ثرید و نه عدس

21123- *"Ne kavurma yedim, ne tirit, ne de mercimek" diyorsun. Bunlardan bana ne? Ne yedin, ne içtinse, onu söyle yeter.*

گفت مطرب ز آنکه مقصودم خفی است - سخن خایی دراز از بهر چیست

21124- *Sözü geveleyip bu şekilde uzatmakta ne mana var? Çalgıcı, "Benim maksadım gizli de, onun için uzatıp duruyorum" dedi.*

نفی کردم تا بری ز اثبات بو - می‌رمد اثبات پیش از نفی تو

21125- *Sen "Yok" derken, varlık senden kaçıyor. Varlıktan, var olandan bir koku alasın diye, "Yok" dedim.*

چون بمیری مرگ گوید راز را - در نوا آرم به نفی این ساز را

21126- *Ben bu sazı "Bilmiyorum"la düzene soktum, akort ettim. Ölünce, ölümün sana yaşayışın sırlarını söylemesi gibi...*

"PEYGAMBERİN, ÖLMEDEN EVVEL ÖLÜN, HADİSİNİN TEFSİRİ"

تفسیر قوله علیه السلام موتوا قبل ان تموتوا: "بمیر ای دوست پیش از مرگ اگر

می‌زندگی خواهی

"که ادريس از چنین مردن بهشتی گشت پیش از ما

Ey dost! Dirilik istiyorsan, ölmeden evvel öl! Çünkü İdris Peygamber böyle öldü de, bizden önce cennetlik oldu.

Bu başlıkta geçen "Ey dost..." beytini Mevlâna, çok sevdiği eserlerinden bazı beyitler aldığı Hakim Senai'nin divanından almıştır.

ز انکه مردن اصل بد ناوردهای - جان بسی کندی و اندر پردهای

21127- Sen, nice zamandan beri can çekişmekte bela ve ızdırap görmektesin. Fakat hâlâ perde arkasındasın, hâlâ hakikatî sezemiyor anlayamıyorsun ki, bizim için esas gaye, bizim için asıl olan şey, yaşamak değil ölmektir. Sen ise, bir türlü ölemedin.

بی‌کمال نردبان نایی به بام - تا نمیری نیست جان کندن تمام

21128- Ölmedikçe, can çekişmen bitmez; merdiven olmadıkça, dama çıkamazsın.

بام را کوشنده نامحرم بود - چون ز صد پایه دو پایه کم بود

21129-Yüz basamaklı merdivenin iki basamağı eksik olsa, dama çıkmak isteyen dama çıkamaz, dama mahrem olamaz.

Yukarıdaki beyitlerde geçen dam, gerçek varlığı, ebedî hayatı ifade etmektedir. Ebedî hayat damına çıkmak, hakiki varlığa ulaşmak için, evvela dört ölüm mertebesini göze almak gerekmektedir. Bu dört ölümden birine beyaz ölüm derler ki, bu ölüm, açlığın sembolüdür. İkinci ölüm, kara ölümdür. Kara ölüm, halkın, etrafımızda bulunanların, gerek en yakınlarımızın, gerekse başkalarının eza ve cefalarına sabır ve tahammül etmektir. Üçüncü ölüm, kırmızı ölümdür. Bu da, nefse muhalefet, yani nefse yan çıkmamayı, nefsin isteklerine karşı koymayı temsil etmektedir. Dördüncü ölüm, yeşil ölümdür. Yeşil ölüm, benliği yıkmak, izzet-i nefsi ayaklar altına almak, melamet hırkasına bürünmek, herkes tarafından kınanmak, eski püskü giyerek gösterişsiz yaşamayı ifade etmektedir.

Bu dört ölümden sonra, ebedî hayat damına çıkmak için yüz basamaklı bir merdiven tahayyül edilmiştir. Bu basamakların her biri, bir kötü huyun ayaklar altına alınmasını, böylece bir yükseliş mertebesini gösterir. Bu basamaklardan iki basamak noksan olsa, hakikat damına çıkmak isteyen salık, maksadına ulaşamaz, Hakk sırlarına mahrem olamaz.

آب اندر دلو از چه کی رود - چون رسن يك گز ز صد گز کم بود

21130- Yüz kulaçlık ipin bir kulacı eksik olsa, kuyudaki su kovaya nasıl dolar?

تا بنهی اندر او من الاخير - غرق این کشتی نیایی ای امیر

21131- Ey emir! Son ağırlığı da koymadıkça, bu gemi batmaz.

کشتی وسواس و غی را غارق است - من آخر اصل دان کاو طارق است

21132- Son ağırlığı asıl bil, ne yaparsa o yapar; vesveseler, günahlar, azgınlıklar gemisini o batırır.

Yukarıdaki beyitlerde geçen gemi, günahlarla ve hatalarla dolu olan maddi varlığımızın, tenimizin gemisidir. Kusurlu ve kirli olan ten gemisinin hakikat ve aşk denizinde batması, kurtuluşa ulaşması dolayısıyla Hakk'a yok olması için, son ağırlığı vücut gemisine koymamız gerekir. Son ağırlık, benliği öldürmeyi temsil etmektedir. Benliği öldürmek, cümle ibadetlerinin ve riyazetlerin aslıdır ki, gönülü nurlandırır, vesvese ve günahlar gemisini aşk denizinde batırır. İnsanı Hakk'a kavuşturur. Benliği öldürme, ihtiyari ölüm, yani ölmeden evvel ölmedir.

کشتی هش چون که مستغرق شود - آفتاب گنبد ازرق شود

21133- Akıl gemisi batınca, insan gök kubbesinin güneşi kesilir.

İhtiyari ölümle insan, ölmeden evvel kendini öldürür, nefsaniyetten kurtulur. Akıllı kimse, aşk ve hayranlık denizinde parçalanır batarsa, Hakk aşığı, o zaman gök kubbesinin güneşi kesilir. Hz. Mevlâna, bizi hakikat yolundan alıkoyan akli beğenmez. "Sen akli dost aşkında kurbat et" diye buyurur.

"Akılın ayak kösteği olunca, o artık akıl değildir, yılandır, akreptir."

Fuzuli merhum da, der ki:

*Ben akıldan isterim delalet
Aklım bana gösterir dalalet*

“Ben, akıldan bana yol göstermesini isterim; hâlbuki aklım beni sapıklığa götürür” demektedir.

مات شو در صبح ای شمع طراز - چون نمردی گشت جان کندن دراز
21134- Ölmeden evvel ölmediğin için, can çekişmen uzayıp gitti. Ey Taraz mumu! Sabahleyin sön, eri ve yok ol.

Taraz, Türkistan’da güzelleri ile meşhur bir şehir. Oranın güzelleri, etrafına nurlar saçan muma benzetilirdi.

دان که پنهان است خورشید جهان - تا نگشتند اختران ما نهان
21135- Bizim yıldızlarımız gizlenmedikçe, bil ki dünyanın güneşi gizlidir.

Bu beyitte geçen yıldızlar, bizim beş duyumuzun sembolleridir. Dünyanın güneşi aşk güneşi, hakikat güneşi, can güneşidir. Hakikat güneşi doğunca, yıldızlar mesabesinde olan duygularımızın gizlenmesi gerekmektedir. Daha doğrusu hakikat, aşk âleminde biz, aklımızı, fikrimizi, duygularımızı kaybedince, can güneşi nurlar saçmaya başlayacaktır.

Şair, “Bu akıl ve fikirle Mevla bulunmaz.”

ز انکه پنبه‌ی گوش آمد چشم تن - گرز بر خود زن منی در هم شکن
21136- Gürzü, topuzu kendine vur da, benliğini paramparça et. Çünkü ten gözü hakikatleri göremez, gerçeği duymaz.

عکس تست اندر فعالم این منی - گرز بر خود می‌زنی خود ای دنی
21137- Ey alçak adam! Bende, benim hareketlerimde gördüğün benlik, senin benliğinin aksidir. Sen, gürzü kendi kendine vurmadasın.

در قتال خویش بر جوشیده‌ای - عکس خود در صورت من دیده‌ای
21138- Kendi aksini benim suretimde görmüş, kendinle savaşmak için coşmuş, köpürmüştün.

Mevlâna, bu konuya Fihi ma fih adlı eserinde de temas eder: Eğer sen, kardeşinde bir kusur görüyorsan, o kusur sende bulunan kusurun aksinden ibarettir. Âlem bir ayna gibidir. Bir hadis-i şerifte, “*Mümin, müminin aynasıdır*” buyrulmuştur. Sen, o kusuru kendinden uzaklaştı. Çünkü ondan duyduğun üzüntü, kendinden duymuş olduğun üzüntüdür. Sen, ondan incindiğin zaman, kendinden de incinirsin.

عکس خود را خصم خود پنداشت او - همچو آن شیرى که در چه شد فرو
21139- Kendi aksini kuyunun içindeki suda görmüş de, düşmanı sanıp saldıran arslan gibi.

Bu beyitte, Mesnevî’nin birinci cildinde geçen “Arslanı aldatan tavşan” hikâyesine işaret edilmektedir. Orada arslan, kendi aksini kuyudaki suda görmüş, o aksi kendi düşmanı sanarak, yine kendisine saldırmıştı. O hikâyede Hz. Mevlâna, şu beyitlerle bu konuyu açıklamıştı:

“Başkasında gördüğün zulümler, senin onlara akseden huyundan ibarettir. Senin nifak gibi, hayâsızlık gibi, zulüm gibi varlığın ve benliğın, onlara aksetmişti. O, sensin. Ona vurduğun vakit, yine kendine vuruyor, yine kendine lanet yağıdırıyorsun. O kötülükleri kendinde aşk olarak göremiyorsun. Görecektir olaydın, başkalarına değil, kendine, candan ve gönülden düşman olurdun.”

Gerçekten, başkalarında gördüğümüz hatalar, suçlar, kusurlar, kötülükler, onlara aksetmiş kendi hatalarımız, suçlarımız, kusurlarımızdır. Fakat biz, körlüğümüzden ve bencil

oluşumuzdan ötürü kendi hatalarımızı göremeyiz de, başkalarının hatalarını görürüz. Hz. Mevlâna, Fihi ma fih adlı eserinde, bu gerçeği ne güzel ifade buyururlar:

“İnsan, kendi kelinden ve çıbanından iğrenmez. Yaralı elini yemeğe sokar, parmağıyla yalar. Bundan iğrenmez, midesi bulanmaz. Ama başka bir kimsede birazcık çıban ve ufacık bir yara görse, o yemeği artık yiyemez, iğrenir. İnsandaki kötü huylar da kellere ve çıbanlara benzer. Kendinde olduğu zaman, insan ondan iğrenmez, incinmez. Hâlbuki başka birinde ondan bir parçacık olsa, iğrenir, nefret eder. Sen, ondan ürktüğün gibi, o da senden ürker ve incinirse, onu hoş gör”

تاز ضد ضد را بدانى اندكى - نفى ضد هست باشد بى‌شكى

21140- Yok demek, şüphesiz var demenin zıttıdır. Yok diyorsun, bilmem diyorsun. Böylece sen, bu zıtlı, zıttın zıttı olan varı ve varlığı birazcık olsun bilir ve anlarsın.

اندر این نشات دمی بی‌دام نیست - این زمان جز نفی ضد اعلام نیست

21141- Bu zamanda zıtta yok demekten başka anlatış çaresi yok. Sen, Allah'a yok demekle, onun varlığını belirtiyorsun. Bu dünya hayatında bir an bile yoktur ki, bizi şaşırtan, aklımıza çelme takan bir tuzakla karşılaşmayalım.

“Eşya, zıtları ile bilinir, tarif edilir” denilmiştir. Gerçekten her şey zıttı ile bilinir ve açığa kavuşturulur. İnsan, bir şeyi “Ben bilmiyorum” demekle, mecazi olarak bilmeyi reddediyor da, hakiki olarak bilmediği, tanımadığı şeyin varlığını ikrar ediyor. Benlik sahibi insan, bundan habersizdir. Reddederken ispat ettiğinin farkına varamamaktadır.

Mevlâna, “Bu zamanda dünyada zıtta yok demekten başka anlatış çaresi yoktur” demekle, varlığa yöneldiğimizi ifade buyurmaktadır. Mesela “La ilahe”, yani ilah yoktur dediğimiz zaman, batıl olan bütün mabutları reddediyor, onlara “Yoktur” diyoruz. Sonra “İllallah”, yani ancak Allah vardır diyerek, Cenab-ı Hakk’ın varlığını ikrar ediyoruz.

Beyitte geçen tuzaktan murat, gönül her ne şey ile meşgulsa, her ne şeye bağlanmış kalmışsa, dünya sevgisi ve dünya varlığına kapılmışsa, tuzağa düşmüş demektir. Bu tuzaktan kurtulmak, rahata kavuşmak için, ağıyarı gönülden çıkarmak, masivayı kalpten uzaklaştırmak gerekir. Hakikati, aşkı bulmak, kayıtlardan, tuzaktan kurtulmak için, şeytan askerini kalbimizden sürüp çıkarmamız, kalp evini temizlememiz lazımdır ki, sultan gönlümüze gelsin.

مرگ را بگزین و برادر آن حجاب - بی‌حجابیت باید آن ای ذو لباب

21142- Ey akıllı, fikirli kişi! Sevgiliyi örtüsüz, hicapsız görmek istiyorsan, ölmeden evvel öl. Böyle kendi isteğinle ölümü seç de, seni sevgimden ayıran perdeyi yırt, at.

مرگ تبدیلی که در نوری روی - نه چنان مرگی که در گوری روی

21143- Fakat bu ölüm, seni mezara götüren ölüm değildir. Seni değiştiren, seni insanlığa, aşka ve nura götüren ölümdür.

رومیی شد صبغت زنگی سترد - مرد بالغ گشت آن بچگی بمرد

21144- Erkek, erkeklik çağına girdi, akıl-baliğ oldu mu, çocukluk ölür gider. Çehresinin rengi değişir, güzelleşir.

غم فرح شد خار غمناکی نماند - خاک زر شد هیات خاکی نماند

21145- Toprak, altın oldu mu, topraklığı kalmaz. Gam, ferahlık hâline gelince, insanın kalbine batan keder dikenleri yok olur gider.

Eski kimyacılar, toprağı altın yapacaklarına inanırlardı. Elbette toprak altın olsaydı, topraklığı kalmazdı. Gam, ferahlık ve sürura dönüşürse, keder ve ızdırap da kalmaz. Ölmeden evvel ölen kişi de, beşerî sıfatlarından kurtulur. Toprakken altın olmuş gibi

kıymet kazanır, gizliliklerinden, günahlarından arınır. Hakk'ta fâni olmak mertebesine erer.

مردہ را خواہی کہ بینی زندہ تو - مصطفیٰ زین گفت کای اسرار جو
21146- *Ey sırlar arıyan kişi! Bu sebeptendir ki Mustafa, "Sen, diri bir ölü görmek istiyorsan..." diye buyurdu.*

مردہ و جانش شدہ بر آسمان - می‌رود چون زندگان بر خاکدان
21147- *Canı göklere yükselmiş, bedeni, diriler gibi yeryüzünde yürüyen bir ölü...*
Bu beyitlerde, şu hadis-i şerife işaret edilmektedir: *"Kim yeryüzünde gezen bir ölüyü görmek isterse, Ebu Bekir'e baksın."*

گر بمیرد روح او را نقل نیست - جانش را این دم بہ بالا مسکنی است
21148- *Bu anda onun canı yüceleri yurt edinmiş, o öldüğü zaman, onun ruhuna artık bu âlemden göç etmek yok.*

این بہ مردن فہم آید نہ بہ عقل - ز انکہ پیش از مرگ او کردست نقل
21149- *Çünkü Hz. Ebu Bekir, ölmeden evvel ölmüş, bu âlemden göç etmişti. Bu hâl akılla anlaşılmaz, ancak öldükten sonra anlaşılır.*

ہمچو نقلی از مقامی تا مقام - نقل باشد نہ چو نقل جان عام
21150- *Göçmüş, fakat halkın göçtüğü gibi değil. Bir duraktan bir durağa, göçe göçe fa on durağa ulaşmış.*

Bu beyitte, şu hadis-i şerife işaret edilmiştir: *"Gerçek müminler ölmez, belki onlar bir evden başka bir eve göç ederler."* Bu hadisteki müminlerle, has ve gerçek müminler kastedilmektedir. Gerçek mümin, ızdıraplarla dolu dünya zindanından sara-yı ukbaya, gurur evi olan dünyadan, neşe evi olan ahirete göç ederler. Günahkarların göçü, müminlerin göçünün aksine olup onlar için eğlence yeri olan dünyadan ahiret zindanına, neşe evini bırakıp minnet evine göç ederler.

Aslında ölüm, bir ayna gibidir. Herkes, kendini olduğu gibi o aynada görür. İnsanın tabiatı iyi ise, salih bir kişi ise, hareketleri doğru ise, aynada kendi güzelliğini, iyi amellerinin akislerini görür. O zaman ölümü sever, ölümden korkmaz. Aksine insan kötü huylu ise, ahlaksızsa, kindarsa, hasetçi ise, kendi kötülüklerinin aksini aynada müşahade eder, ölümden korkar, ürker.

مردہای را می‌رود ظاہر چنین - ہر کہ خواہد کہ ببیند بر زمین
21151- *Kim yeryüzünde apaçık yürüyüp gezen böyle bir ölüyü görmek isterse...*

شد ز صدیقی امیر المحشرین - مر ابو بکر تقی را گو ببین
21152- *Söyle ona, tertemiz Ebu Bekir'e baksın. O, doğruluğu ve iyiliği yüzünden, ölmeden evvel ölmüş, mahşere varmış, haşredilenlerin emiri olmuş.*

تا بہ حشر افزون کنی تصدیق را - اندر این نشات نگر صدیق را
21153- *Daha bu dünyada yaşarken Siddık'ı gör de, mahşerin gerçek oluşuna inancın artsın.*

ز انکہ حل شد در فنای حل و عقد - پس محمد صد قیامت بود نقد
21154- *H. Muhammed, elde bulunan ve görünüp duran yüzlerce kıyametti. Çünkü her sırrı çözüp bağlayış yokluğunda yok olmuştu Gerçek varlığa ulaşmıştı.*

صد قیامت بود او اندر عیان - زاده‌ی ثانی است احمد در جهان
**21155- Ahmet, bu dünyaya ikinci doğuş mertebesinde gelmiş, onda yüz kıyamet
zahir olmuştur.**

16. ciltin sonu